

SCRIPTORES BYZANTINI

II

LAONIC CHALCOCONDIL

EXPUNERI ISTORICE

CREȘTEREA PUTERII TURCEȘTI
CĂDEREA ÎMPĂRĂȚIEI BIZANTINE

ÎN ROMÎNEȘTE DE
VĂSILE GRÉCU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

LAONIC CHALCOCONDIL

expuneri istorice

SCRIPTORES BYZANTINI

II

LAONIC CHALCOCONDIL

EXPUNERI ISTORICE

În românește de
VASILE GRECU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE
1958

**CREȘTEREA PUTERII TURCEȘTI
CĂDEREA ÎMPĂRĂȚIEI BIZANTINE
ȘI ALTE ISTORII
DESPRE FELURITE ȚĂRI ȘI POPOARE**

PREFAȚĂ

Traducerea aceasta a fost făcută după textul din ultima ediție : Laonici Chalcocandylae Historiarum demonstrationes ad fidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit EUGENIUS DARKÓ tom. I, Budapesta, 1922 și tom. II, partea întâia, 1923 și partea a doua 1927. Pe marginea paginilor am indicat și paginile din ediția lui Im. Bekker din Bonn, 1843, pentru că astfel locurile la care sînt făcute eventuale trimiteri pot fi aflate ușor în orice altă ediție.

Mărturisesc că traducerea n-a fost ușoară. Imitînd pe Erodot și Tucidide, scrisul lui Laonic Chalcocondil este uneori greu de pătruns. Bekker s-a văzut de aceea îndemnat să spună că nici chiar Laonic însuși „pare deseori să nu fi știut ce vrea să spună” (ed. Bonn, Prefața, p. V). Noi credem că a știut ce-a vrut să spună, dar nu ne-o spune în limba clară și simplă a unui Ducas sau Sphrantzes. De aceea, și în traducere dacă se vor întîlni cîteodată pasaje ce s-ar părea întunecoase, să se știe că așa sînt și în textul original. În chip lămuritor, intervin notele și indicele. De altfel, ne-am ostenit cît mai mult ca să traducem și să nu interpretăm, așa încît traducerea ce-o dăm să-i înlocuiască, unui necunoscător al limbii grecești, pe cît se poate, textul original grecesc. Laonic, de exemplu, întrebuițează pentru orice domnitor curîntul βασιλεύς, care în limba greacă — îndeosebi în epoca bizantină — înseamnă „împărat”. În lucrarea de istorie a lui Laonic, și împăratul bizantin și sultanul otoman, și regele ungar și craiul sîrb, și mulți alții sînt tot βασιλεῖς „împărați”; am tradus și noi mereu cu „împărat” și nu, odată „împărat”, altă dată „rege”, „crai”, „țar” ș.a.m.d., căci atunci n-am traduce, ci am interpreta și explica. Unde a fost neapărată nevoie de așa ceva, am pus o mică notă la subsol. Și indicele de nume de la sfîrșit poate în privința aceasta folosi în oarecare măsură, și ca un mic comentariu, mai ales pentru identificarea etnică și geografică a denumirilor antice, întrebuițate în locul celor contemporane.

Titlurile de pe margine firește că nu se află în textul original, ci au fost puse de traducător pentru o mai bună evidențiere și mai lesnicioasă urmărire a cuprinsului lucrării de istorie a lui Laonic. Am crezut că e mai bine și mai folositor așa, decât să fie puse ca un fel de introducere înaintea fiecărei cărți, precum se obișnuiește la traducerile din autorii antici.

Pentru înțelegerea și lămurirea prosopografiei turcești, bogate și uneori încurcate din cauza obiceiului păstrat de la turci de a desemna, nu odată, diferiți stăpînitori turci mereu cu numele primului întemeietor al dinastiei respective, ne-au fost de mare ajutor AKDES NIMET. Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokandyles. Dissertation, Hamburg, 1933 și GYULA MORAVCSIC. Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türk-völker in den byzantinischen Quellen, Budapest, 1943.

La traducere mi-au fost de oarecare folos cele cîteva pasaje traduse de F. GRABLER sub titlul Europa im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen, în colecția editată de E. VON IVÁNKA, Byzantinische Geschichtsschreiber, vol. II. 1954.

INTRODUCERE

Despre autorul a cărui lucrare de istorie o traducem aici pentru întâia oară în românește avem foarte puține știri. Pînă și numele Λαόνικος Χαλκοκονδύλης — Laonikos Chalcocondyles îi este mult discutat.

Chiriac Pizzicolti, neguțător italian din Ancona, mare călător și arheolog amator, colecționar de antichități clasice, descriind cele văzute de el la 30 iulie 1447 în Mistra, capitala de lîngă antica Sparta a despoșilor Paleologi din Peloponez, scrie între altele : „La curtea domnească l-am văzut alergînd spre mine pe voiosul Nicolaos Chalcocandyles din Atena, feciorul iubitului și învățatului meu prieten Gheorghe, întru nimic mai prejos de tatăl său și stăpînind în chip deosebit limba și literatura latină și elină”¹. Nu poate fi deci îndoială că Λαόνικος — Laonikos nu este decît o metateză savantă, clasic anticizantă a creștinescului Νικόλαος — Nicolaos în „Laonikos”. Dealtminteri, din numeroasele manuscrise ce ne păstrează lucrarea de istorie a lui Laonic, unele ne-o și transmit sub numele Nicolai, nu Laonic. Și un umanist italian Antonius Sabellicus, care a murit la 42 de ani după anul în care Laonic încetează cu povestirea

¹ Remigio Sabbadini, *Ciriaco d'Ancona e la sua descrizione del Peloponeso*, publicat în volumul festiv pentru sărbătorirea celui de al treilea centenar al bibliotecii Ambrosiana din Milano, intitulat în cinstea directorului bibliotecii *Miscellanea Ceriani*, Milano, editura Hoepli, 1910, p. 203 — 204, citat după Δ. Γρ. Καμπούρογλου οί Χαλκοκονδύλαι (D. Gr. Campurolu, *Chalcocondilii*, Atena, 1926, p. 123). Primul care a semnalat această știre însemnată pentru biografia istoricului nostru a fost directorul școlii engleze din Atena, William Miller, *The last Athenian historian: Laonikos Chalkokondyles*, în „Journal of hellenic studies”, 42 (1922), p. 36 — 49. La 2 august 1447, Laonic îl conduce pe Chiriac la vizitarea monumentelor din Sparta antică din apropierea Mistrei; vezi Fr. Pall, *Ciriaco d'Ancona e la crociata contro i Turchi*, în „Acad. Roumaine, Bulletin de la Section hist.”, 20 (1938), p. 52.

istoriei sale, îl numește *auctor gravissimus Nicolaos Chalcocondyles*¹. După istoricii antici Erodot și Tucidide, pe care și i-a ales de model și care își încep istoriile cu cuvintele „Erodot din Alicarnas” și „Tucidide din Atena”, tot așa și autorul nostru își începe lucrarea de istorie cu cuvintele „Laonic din Atena”; și e prea probabil că acest fapt l-a făcut să dea numelui său creștinesc Nicolai o înfățișare antică de „Laonic”.

Cît despre numele Chalcocondil, acesta ne este transmis în numeroase variante², care se reduc la două principale: Χαλκοκονδύλης — Chalcocondil, „Cel cu condeiul de aramă” și Χαλκοκωνδύλης — Chalcocondil, „Cel cu candela de aramă”³, nume la care s-a oprit ultimul său editor E. Darkó, părindu-i-se atestat mai bine⁴. Dar Chalcocondilii, familie veche din Atena, și-au avut acolo biserica familiei lor; aceasta a existat pînă pe la 1842; și cînd ruinele ei au fost îndepărtate, spre a se degaja cinci coloane antice, înădite în zidăria bisericii, coloane ridicate de împăratul Adrian (117—138), au fost descoperite inscripții cu numele Chalcocondil⁵, nume pe care-l păstrăm și noi în traducerea noastră, fiind și mai obișnuit.

Anul nașterii lui Laonic nu-l știm; spre a-l afla cu oarecare aproximație, cercetătorii s-au oprit asupra locului din istoria sa unde arată întinderea micșorată a statului bizantin, cînd Laonic a venit pe lume⁶. Din faptul că între orașele de sub stăpînirea bizantină nu este amintit Salonicul, care în 1430 a fost cucerit de Murad II, rămînînd sub stăpînire turcească pînă în 1912, s-a conchis că anul nașterii lui Laonic trebuie să cadă după 1430. Dar, după cele ce ni le istorisește Laonic, Salonicul ar mai fi fost stăpînit de turci și de pe la 1387 pînă la 1407, cînd sultanul

¹ Vezi ed. Darkó, Introducere, p. IX—X, precum și recenzia asupra acestei ediții, făcută de I. Moravcsik, în „Byzantinische-Neugriechische Jahrbücher”, 8 (1931), p. 363—364.

² Campuroglu (*op. cit.*, p. 20—25) citează nu mai puțin de douăzeci și trei.

³ Asupra acestor etimologii cf. și Giuseppe Cammelli, *Calcocondiliana, correzioni alla biografia di Demetrio Calcondila dalla sua nascita (1423) alla sua nomina nello studio di Padova (1463)*, în „Miscellanea Giovanni Mercati”, vol. III, Roma, 1946, p. 252, n. 1. Dimitrie are văr drept după tată al lui Laonic și pe un tablou al său contemporan apare cu numele mai prescurtat Χαλκονδύλης — Chalcondil, nume care se poate citi și pe epitaful său din biserica Santa Maria della passione din Milano; vezi Campuroglu, *op. cit.*, p. 66 și 175. K. Krumbacher *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, ed. a II-a, München, 1897, p. 302, crede că și istoricul nostru s-a chemat așa și că pe cale savantă și-a schimbat numele într-o formă mai lungă. Vezi și *ibid.*, p. 305, punct 4.

⁴ Obiecțiuni însă a ridicat E. Gerland în recenzia ce a făcut-o ediției lui Darkó, în „Byz.-Neugr. Jahrb.”, 5(1926—1927), p. 431.

⁵ Campuroglu, *op. cit.*, p. 17—18.

⁶ Vezi mai jos, p. 27, 30—28, 5.

Musulman îl dă înapoi împăratului Manuel II Paleolog ¹, așa că s-ar putea conchide că anul căutat ar putea fi și înainte de 1407. Apoi tot Laonic ne mai spune că Salonicul fusese vândut venețienilor, pe la 1423 ², și de la aceia apoi Murad II l-a cucerit în 1430 ³. Anul nașterii lui Laonic, pus puțin înainte de 1423, s-ar potrivi bine și cu știrea lui Chiriac din Ancona, că în iulie 1447 Laonic era, ce-i drept, june, însă foarte învățat, stăpînind în chip deosebit nu numai limba și literatura greacă, ci și pe cea latină.

Gheorghe Chalcocondil, tatăl lui Laonic, a fost cetățean cu mare vază în Atena și înrudit de aproape cu soția⁴ domnitorului Aticei și al Beoției, Antonio Acciaiuoli. Cînd acesta a murit în 1435, văduva lui a căutat să obțină de la sultanul Murad II sprijinul cuvenit, ca să rămînă mai departe în domnie, ea și cu un fruntaș al orașului, înrudit cu dînsa, „tatăl meu”, scrie Laonic ⁵. Pe solul trimis de dînsa la Murad, Laonic îl numește numai Chalcocondil, fără vreo determinare mai de aproape și, pe cît se pare, a fost însuși tatăl său. Planul văduvei n-a izbutit, ea fiind, în cursul tratativelor cu sultanul, răsturnată din domnie, iar „familia noastră”, spune Laonic, surghiunită. Izgonit din Atena, Gheorghe Chalcocondil se refugiază în Peloponez, ajungînd la curtea despoților Paleologi, în slujba cărora trebuie să fi intrat. Cînd despotul Constantin Paleolog, împăratul de mai tîrziu Constantin XII, încearcă să ajungă la o înțelegere cu sultanul Murad II, trimite sol la el tot pe un Chalcocondil, pe care Laonic, de astă dată, îl numește cu precizarea cu care se numește pe sine la începutul istoriei, anume ἡν δ' ὁ πρέσβυς Χαλκοκονδύλης Ἀθηναῖος „și solul era Chalcocondil din Atena”, așa că n-ar fi exclus că această solie să o fi întreprins însuși Laonic. Cererile despotului fiind mari, sultanul mînios l-a aruncat pe sol în închisoare la Seres ⁶.

¹ Vezi mai jos, p. 115, 25; după moartea lui Baiazid Fulgerul, întîmplată în primăvara anului 1403, Laonic ne spune că a domnit mai întîi patru ani feciorul său Iisus (p. 113, 21), așa că fratele-său Musulman i-ar fi urmat prin 1407, cînd a dat înapoi bizantinilor Salonicul.

² Vezi p. 132, 1; de fapt cedat în vara anului 1423; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1952², p. 444.

³ Vezi mai jos, p. 146—147.

⁴ Aceasta era de origine greacă, Maria Melissinos; vezi „Byzantinische Zeitschrift”, 27 (1927), p. 281 și G. Gammelli, *op. cit.*, p. 253.

⁵ Vezi mai jos, p. 190, 28.

⁶ Vezi mai jos, p. 202, 26. Dacă solul trimis la Murad II și de văduva domnului Antonio Acciaiuoli din Atena și de despotul Constantin Paleolog din Mistra, a fost tatăl Gheorghe, sau fiul Laonic, părerile sînt împărțite. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302, crede că în amîndouă cazurile a fost Laonic. W. Miller, în studiul citat, și E. Darakó, *Zum Leben des Laonikos Chalkokondyles*, în „Byzantinische Zeitschrift”, 24 (1924), p. 31 (cf. și „Byz. Zeitschrift”, 27 (1927) p. 280), sînt de părerea că în amîndouă cazurile a fost tatăl Gheorghe. Spre aceeași părere înclină și K. Gütterbock, *Laonikos Chalkokondyles*, în „Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaats-

În anul 1456, domnia familiei Acciaiuoli, dușmană familiei Chalcocondililor, încetează în Atena și orașul ajunge sub stăpânirea turcească, iar în 1460 Mahomed II pune capăt și ultimei rămășițe din imperiul bizantin, despotatului de la Mistra în Peloponez. Ce-a făcut Laonic atunci, nu avem nici o știre precisă. Întorsu-s-a înapoi la Atena, supunându-se noilor stăpînitori, sau a luat toiagul pribegiei nesfîrșite ca atîția din compatrioții săi și precum a făcut-o și vărul său primar Dimitrie Chalcondil care s-a refugiat în Italia¹, nu putem ști sigur. Ultimul său editor E. Darkó a crezut la urmă că ar putea dovedi că și Laonic a pribegit mai întîi în insula Corfu și apoi Creta, unde s-a stabilit în orașul Canea (Kydonia în antichitate), făcîndu-se preot². Argumentarea lui Darkó în scopul acesta nu pare convingătoare³. Mai probabil rămîne că Laonic s-a întors și a trăit mai departe în Atena, unde și-a scris și lucrarea sa de istorie⁴.

recht", 4 (1910), p. 81 și C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 135. Iar G. M i s k o l e c z i, *Adatok Laonikos Chalkokondyles életrajázhon* Date la biografia lui Laonic Chalcocondil, în „Történeti Szemle", 2 (1913), p. 198—214 (după „Byz. Zeit.", 22 (1913), p. 543), crede că și alt Chalcocondil ar fi putut fi trimis. Acești cercetători pun data nașterii lui Laonic pe la 1430. Dar prima solie a avut loc cu prilejul morții lui Antonio Acciaiuoli din 1435, iar cea de a doua s-a întîmplat din cauza expediției lui Murad II în contra despotului Constantin Paleolog și a cuceririi Istmului Corint din iarna anului 1446 (vezi G. O s t r o g o r s k y, *op. cit.*, p. 450). Dacă Laonic s-a născut pe la 1430, evident că nu putea lua asupra-și o misiune ca aceasta. Pe de altă parte însă, W. Miller observă cu drept cuvînt că se pare că Laonic a fost martor la năvala lui Murad II asupra Istmului. Într-adevăr, tabăra turcească o descrie ca unul care a văzut-o cu ochii lui proprii, spunîndu-ne că „parcă a fost cea mai frumoasă din toate taberele cîte le-am văzut eu" (vezi mai jos, p. 203, 22). De aceea W. Miller bănuiește că tînărul Laonic poate l-a însoțit în cea de a doua solie pe tatăl său. Mie unuia însă îmi vine a crede că solul trimis a fost însuși Laonic și că anul nașterii lui trebuie pus cîtiva ani înainte de 1423. Foarte puțin probabilă este știrea dată de Teodor Spanduninos, refugiat, după cucerirea Constantinopolei din 1453, în Italia și autorul unei scrieri despre imperiul otoman, că Laonic ar fi fost secretar al lui Murad II și că a fost față la lupta de la Varna (C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 114—115 și 134).

¹ K. S a t h a s, *Νεοελληνική Φιλολογία* Literatura neogreacă, Atena, 1868, p. 51; F. G r e g o r o v i u s, *Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter*, Stuttgart, 1889, vol. III, p. 320, și K. G ü t e r b o e c k, *op. cit.*, fără nici o documentare, toți sînt de părere că și Laonic a pribegit în Italia.

² În studiul citat din „Byz. Zeit". 24 (1924), p. 35, Darkó a crezut mai întîi că Laonic s-a întors la Atena; apoi însă în baza unor scrisori ale lui Mihail Apostolios (vezi K. K r u m b a c h e r, *op. cit.*, p. 603), a crezut că poate susține pribegirea lui Laonic în Creta; vezi *Neue Beiträge zur Biographie des Laonikos Chalkokandyles*, în „Byz. Zeitschr.", 27 (1927), p. 276—285.

³ Vezi și N. A. B e e s, în „Byzant.-Neugr. Jahrbücher", 7 (1930), p. 237.

⁴ Vezi W. M i l l e r, *op. cit.*, C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 103—104 și G. C a m m e l l i, *op. cit.*, p. 254. Urmași de ai Chalcocondililor par să trăiască și azi; vezi tabla genealogică din C a m p u r o g l u, *op. cit.*, la care ar fi de adăugat și un Andrei Chalcocondil, mare negustor din Constantinople, furnizor al sultanului Soliman Magnificul și făcînd contrabandă de mărfuri din Polonia pentru Moldova lui Petru Rareș prin anii 1531 și 1532, în timpul unui război vamal

Dovadă este și faptul că Laonic se arată a fi un bun cunoscător al împrejurărilor turcești și redă în chip corect termenii tehnici militari și administrativi turcești¹. În aprecierile sale asupra turcilor nu este aspru și înverșunat ca istoricii bizantini, contemporanii săi, Ducas și Gheorghe Sphrantzes (Phrantzes), ci dimpotrivă oarecum binevoitor. Profetul Mohamed e la Laonic un dătător de lege. Știe multe despre administrația și veniturile împărăției otomane; descrie cu atâtea amănunte serbările turcești din 1457 de la Adrianopole². Fiind preot departe, în Creta, sub stăpânire creștină venețiană, în dușmănie cu turcii, greu ar fi putut scrie așa și să-și adune toate aceste știri și amănunte, mult mai ușor însă, trăind în Atena sub stăpânire turcească.

Anul morții lui Laonic, ca și acela al nașterii sale, nu se știe. Lucrarea sa de istorie se încheie cu anul 1464; de aceea s-a crezut să fi murit pe la 1464 sau 1465³. Dimitrie Chalcondil, văr primar al lui Laonic, a editat la Florența în 1488 pentru prima oară *Iliada* lui Homer, iar un „Laonic prim preot” din Canea în Creta apare pe pagina de titlu ca editor al celei dintâi ediții din poema comică *Batrachomyomachia* — Lupta broaștelor cu șoarecii, o parodie a Iliadei, apărută la Veneția în 1486. E. Darkó⁴ ar voi ca și acesta să fie tot istoricul nostru, cu toate că editorul *Batrachomyomachiei* se arată a fi cretan, nu atenian. Dacă această identificare ar fi nimerită, timpul săvârșirii din viață a lui Laonic ar fi cel mai devreme pe la 1486. Tot pentru aflarea anului morții lui, s-a adus locul în care Laonic spune că domnia din Ungaria, trecînd asupra feciorului mai tînăr al lui Iancu de Hunedoara, acesta s-a luptat în contra împăratului românilor Albert și a săvîrșit mari isprăvi și și-a supus și Praga și pe boemi⁵. E drept că Laonic le spune acestea în legătură cu începutul domniei lui Matei Corvin și că Albert murise din 1463; dar Laonic are obiceiul de a aminti, anticipînd, și faptele întîmplate mult mai tîrziu. Și Darkó crede că Laonic s-ar fi gîndit aici la biruințele lui Matei Corvin de prin anii 1484—1487, cînd a cucerit teritorii de la împăratul roman de apus Frederic; și deci ar fi apucat încă anul 1487⁶. Dar toate acestea nu-s decît ipoteze. În

dintre Polonia și Moldova. Vezi I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im 14., 15. und 16. Jahrhundert nach Quellen dargestellt*, Gotha, 1911, p. 54—58; N. Iorga, *Relațiile cu Lembergul*, p. 33—34; *Studii de istorie*, în „Literatura și Arta Romînă”, 1899/1900, p. 140; Hurmuzaki, *Documente*, I, supl. II, p. 47, nr. 15.

¹ Akdes Nimet, *op. cit.*, p. 17—18.

² Vezi mai jos, p. 250—251 și 252—254.

³ K. Güterbock, *op. cit.*, p. 81.

⁴ În „Byzant. Zeitschr.”, 24 (1924), p. 35.

⁵ Vezi mai jos, p. 427, 20.

⁶ „Byzantinische Zeitschrift”, 24 (1924), p. 35.

lucrarea sa de istorie, Laonic îi arată pe venețieni stăpînind încă insula Eubea¹; dar în 1470 insula a fost cucerită de turci, așa că s-ar putea spune că n-a apucat nici anul 1470, dar mai degrabă numai atît, că înainte de acest an trebuie să-și fi încheiat de scris lucrarea sa de istorie.

Laonic Chalcocondil ne apare în lucrarea sa de istorie ca un om foarte învățat și cu multe și variate cunoștințe. În ce împrejurări și le va fi dobîndit, nu știm². De tînăr acuma stăpînea, ne spune Chiriace din Ancona, în chip deosebit nu numai limba și literatura antică elină, ci și cea latină. El ne descrie diferite țări și popoare și orașe, mai apropiate, dar și depărtate de tot, cu obiceiurile și moravurile lor, cu știri despre așezarea, întinderea lor, precum și din istoria lor mai veche sau mai nouă. Să fi făcut, spre a-și aduna aceste știri și cunoștințe, mari și multe călătorii, ca și modelul său antic Erodote, e puțin probabil. Poate va fi fost în Veneția, pentru că descrierea ce o face acestui oraș³ ne lasă oarecum impresia că e făcută mai degrabă din văzute decît din auzite.

De la Laonic Chalcocondil ni s-a păstrat în destul de multe manuscrise o scriere istorică de vădit mare preț. E. Darkó, ultimul ei editor, ne înșiră nu mai puține de 26; numărul acesta considerabil e o dovadă de prețuirea și răspîndirea de care s-a bucurat această scriere istorică. În 12 manuscrise⁴ scrierea ne este transmisă cu următorul titlu general: Νικολάου, ⁵ Χαλκοκανδύλου ⁶ ιστορικόν, ὅθεν τε ἤρξαντο οἱ αὐθένται τῶν τούρκων καὶ πράξεις αὐτῶν καὶ ἀνδραγαθήματα ἕως τῶν ἀνδραγαδημάτων τοῦ μεγάλου αὐθέντου τοῦ Μεχέμπη — „a lui Nicolai ⁵ Chalcocondil ⁶ scriere istorică, de unde își au începutul sultanii turcilor și faptele și isprăvile lor de vitejie pînă la isprăvile de vitejie ale marelui sultan Mehetbei”. Un titlu și mai potrivit l-au dat copisti altor două manuscrise; acesta sună: Νικολάου Χαλκοδύλου Λαονίκου χρονικὸν περὶ τῆς κατασκάψεως ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ συμβεβηκότων ἄλλων πραγμάτων ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Ἰσπανίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καὶ Παιονίᾳ καὶ περὶ πράξεων τῶν Τούρκων ἕως τοῦ αὐθέντη τοῦ Μεχμπέη — „a lui Nicolai Chalcondil Laonic cronică despre prăbușirea întregii Elade și despre alte

¹ Vezi mai jos, p. 133, 6, și Indice, la cuv. *Eubea*. Cf. și W. Miller, *op. cit.*

² C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 94, bănuiește că se prea poate ca marea lui învățătură să și-o fi însușit la școala marelui învățat și filozof de atunci din Mistra, Gemistos Plethon. Laonic să fi tradus din italienește în grecește un sonet al lui Chiriace din Ancona, intitulat « Acropolea din Sparta ». Vezi D. A. Zakythinos, *Poèmes inédits de Ciriaco d'Ancona*, în „Byzant. Zeitschr.”, 28 (1928), p. 270. C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 124—125, crede că traducătorul e Dimitrie Chalcondil.

³ Vezi mai jos, p. 127, 25—128, 3.

⁴ Vezi aparatul critic din ediția lui E. Darkó, vol. I, p. 1.

⁵ Într-un manuscris: Λαονίκου — Laonic.

⁶ În cinci din cele douăsprezece manuscrise Χαλκονδύλου Chalcondil.

lucruri ce s-au petrecut în Italia, Spania și Germania și Ungaria și despre faptele turcilor pînă la sultanul Mehbei". În celelalte manuscrise, din care trei E. Darkö¹ le socotește cele mai apropiate de manuscrisul original al autorului, lipsește vreun titlu general, ci numai, ca în toate manuscrisele, fiecare carte își are titlul Λαονίκου ἀπόδειξις ἱστοριῶν α', β' ι', adică „A lui Laonic expuneri istorice I, II", și așa mai departe pînă la a X-a, căci în zece cărți și-a împărțit Laonic lucrarea sa de istorie.

S-a putut constata demult acuma și fără nici o umbră de îndoială că Laonic și-a luat de model pe cei dintîi doi istorici clasici din antichitate : pe părintele istoriei Erodot din Alicarnas² și pe neîntrecutul istoric Tucidide din Atena³. Erodot își începe istoria cu cuvintele : Ἡρόδοτος τοῦ Ἀλικαρνασσοῦ ἱστορίης ἀπόδειξις ἥδε — „Aceasta e expunerea de istorie a lui Erodot din Alicarnas". Este vădit că după acest început al istoriei lui Erodot și-a intitulat și Laonic cărțile din istoria sa. Iar Tucidide își începe nemuritoarea sa istorie a războiului peloponeziac astfel : Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε — „Tucidide din Atena a scris"; tot așa și-o începe și Laonic pe a sa, schimbînd numai construcția gramaticală din activ în pasiv : Λαονίκῳ Ἀθηναίῳ ... ξυγγράπεται τάδε — „De către Laonic din Atena... au fost scrise acestea".

După obiceiul istoricilor antici, obicei ținut mult în seamă de toți istoricii bizantini, Laonic își însoțește istoria cu o introducere în care arată cine e autorul, ce l-a îndemnat să-și scrie istoria și cum înțelege s-o scrie și care îi este cuprinsul. Tot în introducere, după o recapitulare în cîteva rînduri a istoriei antice pînă la romani inclusiv, ne arată în chip foarte nimerit cum imperiul roman și-a mutat centrul de gravitație în răsărit, cum s-a grecizat în partea sa de răsărit și cum grecii au luat numele de romei, romani, cu toate că limba și-au păstrat. Apoi, după o sumară expunere a creșterii puterii turcești pînă la sultanul Murad I, expunere în cursul căreia amintește cîte ceva din domnia împăraților bizantini Andronic II (1282—1328) și III (1328—1341) Paleolog, Ioan VI Cantacuzino (1347—1354) și a craiului sîrb Ștefan Dușan (1331—1355), Laonic

¹ Ediția lui E. Darkö, vol. I, p. IX și XIII.

² A trăit între anii 484 și 425 înaintea erei noastre. Pe la 1650 a fost tradus în romînește ; vezi N. I o r g a, *Herodot, traducere romînească publicată după manuscriptul găsit în mănăstirea Coșula*, Vălenii de Munte, 1909. Primele patru cărți au fost traduse și comentate de D. I. G h i c a, *Istoriile lui Erodot*, vol. I—IV, 1894—1915. Din Erodot au mai tradus părți mai mici poetul D. Bolintineanu, apoi Al. Gr. Suțu și P. M. Georgescu.

³ A trăit de pe la 460 și pînă după 404 î.e.n. Scrierea, cu drept cuvînt, și-o numește κτῆμα εἰς αἰῶν „un bun dobîndit pentru veșnicie". E tradusă în romînește de M. J a k o t a, *Thukydides, Războiul Peloponeziac*, <București, 1941>.

ne dă destul de pe scurt istoria domniei sultanului Murad I (1359—1389), cu moartea căruia se încheie cartea întâia.

În cartea a doua și a treia, Laonic ne dă istoria sultanului Baiazid I (1389—1403) Furtuna — cum îi spune el — cu diferite digresiuni, privind istoria bizantină și a altor țări și popoare, care au venit mai ales în legătură cu istoria lui Baiazid sau a lui Timur-Lenk, căci cartea a treia, în afară de lupta de la Ancara, e aproape numai o digresiune asupra istoriei lui Timur-Lenk, de la începuturile lui de geambaș de cai pînă la conflictul cu Baiazid și moartea sa. Ajuns la năvala lui Timur-Lenk, Laonic face o nimerită reflexie, că turcii ar fi ajuns la mare putere, încît ar fi invadat Apusul, de nu-i oprea pe neașteptate Timur. Căci atunci nici cearta atît de păgubitoare pentru ei nu s-ar fi produs în împărăția Osmanilor, precum s-a întîmplat după moartea lui Baiazid, cînd feciorii lui s-au luat la luptă pentru domnie. „Acuma însă Baiazid ajungînd la o putere peste măsură, dumnezeu a făcut să fie îndreptat spre cumpătare, încît să nu mai umble cu planuri de domnie atît de mari”¹.

Cartea a patra cuprinde luptele pentru tron și domniile feciorilor lui Baiazid, anume Iisus (Isa, Ese) (1403—1407 după Laonic), Musulman (Suleiman) (1407—1411), Musa (1411—1413) și Mahomed I (1413—1421).

În cărțile a cincia, a șasea și a șaptea, Laonic descrie pe larg domnia sultanului Murad II (1421—1451), mai adăugînd și primul an din domnia lui Mahomed II.

În cartea a opta ne istorisește mai ales cucerirea Constantinopolei din 1453 și mai continuă istoria domniei lui Mahomed II pînă la 1457.

În cărțile a noua și a zecea urmează mai departe cu istorisirea acestei domnii pînă în iarna anilor 1463 și 1464.

Acesta e cuprinsul pe scurt de tot, al expunerilor istorice ale lui Laonic Chalcocondil, lucrare care însă prin numeroasele ei digresiuni, mai lungi sau mai scurte asupra diferitelor țări și popoare, tinde, dintr-o istorie turco-bizantină, să devină în bună parte o istorie universală a timpului descris. Dată fiind bogăția și varietatea de știri și întîmplări din scrierea istorică a lui Laonic, devenim curioși să știm de unde își va fi scos materialul pentru scrierea sa și de unde își va fi cules informațiile. Din literatura istorică grecească antică și bizantină, Laonic trebuie să fi citit mult. Îndeosebi trebuie să-i fi știut bine pe Erodot și Tucidide, ale căror opere istorice și le-a luat drept model, atît în general pentru întreaga sa lucrare de istorie, cît și în special pentru multe pasaje din ea². Din lite-

¹ Vezi mai jos, p. 79, 27—29.

² Vezi ediția E. Darkó, Introducere, p. VIII și G. y. M o r a v c s i k, *op. cit.*, I, p. 232.

ratura istorică bizantină, pentru începuturile istoriei turcești a avut de izvor *Istoria bizantină* a lui Nichifor Gregoras¹. Apoi Laonic, ca și istoricul Ducas, trebuie să se mai fi folosit și de o scriere istorică bizantină ce nu ni s-a păstrat, pentru că amîndoi fac aceeași confuzie între călătoria în Apus după ajutoare a lui Ioan V Paleolog și Manuil II Paleolog². Că Laonic s-ar fi folosit de un izvor comun cu Gheorghe Sphrantzes³ nu se mai poate susține, pentru că, pe cît se pare, interpolatorul cronicii lui Sphrantzes l-a folosit pentru adaosurile sale chiar pe Laonic⁴. Chiriac din Ancona ne spune că Laonic cunoștea în chip deosebit nu numai limba și literatura antică grecească, ci și pe cea latină. Nu este deci exclus ca știrile variate și multe despre țările și popoarele din Apus să și le fi scos din cronici latinești; se bănuiește că știa și turcește. Cele mai multe informații însă se pare că și le-a cules pe cale orală, precum însuși ne-o spune⁵. Despre unii pretendenți la domnie, pe care boierii din interese politice îi dădeau drept feciori din flori de ai lui Mircea cel Bătrîn, Laonic ne spune că, adunînd informații, le-a aflat neamul și cine le-a fost tatăl, dar crede că nu face să le mai spună numele⁶. Vorbind despre locul de origine al slavilor, ne spune că n-a putut afla vreo știre la istoricii mai vechi⁷. El își dă mereu silință să fie cît mai bine informat.

Așa cum ni s-a păstrat scrierea istorică a lui Laonic, îți lasă impresia că nu e terminată. În 1463 venețienii declară sultanului Mahomed II război și trimit soli care să îndemne și pe unguri. Aceștia trec Dunărea pustiind țara sultanului, iar venețienii năvălesc în Peloponez. N-au însă izbînzii deosebite și, în fața armatei turcești ce sosea, se retrag; și triremele lor⁸ pornesc să ocupe insula Lemnos, de unde vin cu provizii. „Și iarna aceasta, acestea s-au petrecut în Peloponez”. Aceasta e ultima propoziție din opera istorică a lui Laonic, deși, de obicei, cu cuvinte ca acestea el face trecerea, cînd începe să istorisească altceva⁹. Dar nu numai această încheiere bruscă și neașteptată, ci și alte nepotriviri par să indice că Laonic

¹ Vezi A k d e s N i m e t, *op. cit.*, p. 19—22.

² Vezi V. G r e c u, *Istoricul bizantin Duca*, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Secț. Ist., Seria III, tom 29 (1947), p. 605—606. Cf. și A. A. V a s i l i e v, *Il viaggio di Giovanni V Paleologo in Italia e l'unione di Roma del 1369*, în „Studi bizantini e neoellenici”, 3 (1931), p. 170—177 și O. H a l e c k i, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varșovia, 1930, p. 330—342.

³ G y. M o r a v c s i k, *loc. cit.*

⁴ Vezi R. I. L o e n e r t z, *Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, în *Miscellanea Giovanni Mercati*, III, Studi e Testi, 123 (1948), p. 273—311.

⁵ Vezi mai jos, p. 25, 15—17.

⁶ Vz. p. 158, 9—15.

⁷ Vz. p. 47, 7 și 94, 11.

⁸ Vase cu trei bănci de vislași suprapuse.

⁹ Cf. și C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 153.

n-a apucat să-și termine și să-și pună la punct istoria. Astfel, despre o expediție a lui Mahomed II în contra sîrbilor spune că e „a doua”¹, cu toate că mai înainte nu a fost amintită nici o expediție de acest fel. Semnalînd asemănarea graiului popoarelor slave, îl preocupă mult chestiunea răspîndirii lor, încît revine de trei ori asupra ei². Decît această repetare mai nepotrivit e faptul că de la un loc la altul își însușește păreri ce se contrazic, întîi spunînd că slavii de sud au venit din nord, trecînd Dunărea³, iar la urmă că, pornind din sud, au trecut peste Dunăre și s-au așezat în Rusia⁴.

Tot prin faptul că n-a apucat să-și pună la punct scrierea poate s-ar putea explica mai ușor și repetițiile destul de dese; astfel, răscoala lui Manuil II Paleolog, cînd era încă numai guvernator la Salonic, în contra lui Murad I e istorisită de două ori⁵; tot așa, închiderea Istmului Corint cu zid de către Manuil II Paleolog⁶; punerea în domnia Țării Romînești de către Iancu de Hunedoara a lui Dan în locul lui Vlad Dracul⁷; îndemnurile craiului sîrb Gheorghe Vulc, în înțelegere cu Iancu de Hunedoara, cătră regele Ungariei Vladislav I la război în contra turcilor⁸ ș. a. Mai ales, cu cît te apropii spre sfîrșit, cu atîta mai mult lucrarea de istorie a lui Laonic îți lasă impresia că i-a lipsit ultima revizuire din partea autorului⁹.

Erodot și-a propus să descrie luptele dintre greci și perși; dar perșii au subjugat pe mezi și asirieni, au cucerit Egiptul, iar împăratul lor Dariu al lui Istaspe a pornit dincoace de Dunăre asupra sciților; și atunci Erodot,

¹ Vezi mai jos, p. 240, 32.

² Vezi p. 40, 22—35; 94, 4—12 și 239, 15—20.

³ Vezi p. 40, 23—28.

⁴ Vezi p. 299, 15—18.

⁵ Vezi p. 46, 20—47, 16 și 49, 22—50, 2.

⁶ Vezi p. 128, 18—30 și 137, 1—2.

⁷ Vezi p. 158,5 și 200, 1—4.

⁸ Vezi mai jos, p. 171, 20—25 și 183, 34.

⁹ Cf. și p. 125, 15—27, cu 177, 28—32 și 178, 31—34; 133, 15 cu 135, 22; 152, 17—19 cu 242, 4; 164, 25 urm. cu 168, 33 urm. ș.a. De alt fel încă de acum o sută de ani, învățații Tafel și Nusser, pregătind o nouă ediție, au băgat de seamă că Laonic n-a apucat să dea scrierii sale ultima redactare și că multe pasaje nu sînt decît primele note scrise la repezeală; vezi ed. Darkó, Introducere, p. VII; cf. și p. XII. Și poate că tot așa au rămas neprelucrate cele două pasaje mai lungi, considerate ca neautentice, dar care vor fi provenind tot de la Laonic pentru că le întîlnim în toate manuscrisele; vezi mai jos, 264, 28—266 și 281, 28—282, 18.

Dar nu ne putem reține de a face și următoarea observație: Și scrierea lui Erodot îți lasă impresia că autorul ei n-a apucat s-o termine și s-o pună la punct. Așijderea și Tucicide nu și-a terminat istoria. Te pomeniști că și Laonic, ținînd numai decît, în compunerea lucrării sale de istorie, să se apropie cît mai mult de modelele sale, să nu și-o fi compus înadins astfel, precum ni s-a și păstrat.

pe lingă altele mai mici, face mari digresiuni, dînd descrierea țărilor și istoria popoarelor pe care le-au supus sau cu care s-au luptat perșii. Tot așa procedează și Laonic. Și el își propune să descrie creșterea puterii turcești și prăbușirea celei bizantine. Dar cînd ajunge la ciocnirea dintre Baiazid Ilderim și Timur-Lenk, face o lungă digresiune asupra acestuia din urmă, intercalînd și alte subdigresiuni mai mici asupra tătarilor, Sarmației (Rusiei), Egiptului ș. a. Sigismund venind din Germania și Ungaria împotriva lui Baiazid, Laonic găsește prilej să ne dea descrierea acestor țări. Baiazid pornește în contra lui Mircea cel Bătrîn, asupra căruia dă vina pentru începutul aceluia război, și atunci Laonic ne dă descrierea Țării Romînești. Cînd Manuil II Paleolog, căutînd în contra turcilor ajutoare în Apus, ajunge pînă în Franța, Laonic scrie despre Franța și poporul francez; amintind despre războiul de o sută de ani dintre Franța și Anglia, ne descrie insulele britanice, obiceiuri de ale poporului englez și capitala englezilor, Londra. Mahomed I fiind în război cu venețienii și Murad II cu genovezii, Laonic ne descrie Veneția și Genua, stăruind asupra originii, frumuseței și bogăției lor, și cum se conduc aceste republici. Scriind despre o năvală a turcilor în Transilvania, Laonic ne descrie țara și ocîrmuirea ei. Iar Iancu de Hunedoara biruind pe turci, Laonic ne istorisește despre originea și cariera lui Iancu. Și exemple de acestea s-ar mai putea aduce încă multe.

Istoricii antici mai obișnuiau să se folosească în expunerile lor și de cuvîntări mai lungi sau mai scurte în vorbire directă. De acest mijloc de expunere s-a folosit și Erodot, dar mai ales în chip deosebit de iscusit Tucidide. Și toți istoricii bizantini, ca și cei apuseni din epoca Renașterii au procedat la fel ¹. Laonic compune și dînsul astfel de cuvîntări directe după modelele sale antice. Cuvîntarea ², prin care Victor Capella în Consiliul cel mare, îndeamnă pe venețieni să declare război lui Mahomed II, este compusă după modelul acestor fel de cuvîntări din Tucidide, iar cuvîntarea ³ lui Radu cel Frumos, prin care îndeamnă pe boieri să se lepede de Vlad Țepeș, e făcută după Erodot. Firește că și una și alta, și toate celelalte, nu sînt cuvîntări istorice reale, ci compozițiile autorului, unele mai potrivite cu situația descrisă, ca bunăoară cele două cuvîntări amintite, altele mai puțin potrivite, ca de pildă cuvîntarea lui Baiazid în preajma luptei de la Ancara, cînd pe sine se pune alătura de Alexandru Machedon, care cu puțină oaste a biruit mulțimea perșilor lui Dariu, iar grecii pe cele ale lui Xerxe⁴. E interesant să amintim că istoricul Ducas, contemporan

¹ Vezi V. Grecu, *Ist. biz. Duca*, p. 606—607, nota 2.

² Vezi mai jos, p. 306, 25—309, 8.

³ Vezi mai jos, p. 291, 14—22.

⁴ Vezi p. 103, 30—104, 3.

cu Laonic, dimpotrivă îl pune pe Timur-Lenk să țină înaintea luptei de la Ancara ostașilor săi o vorbire în care amintește de isprăvile strămoșilor săi Xerxe și Artaxerxe, care s-au luptat în contra unor eroi semizei (grecii antici), pe lângă care turcii sînt niște lăcuste față de lei ¹.

Dar nu numai în ce privește compoziția serierii sale istorice, ci și în privința stilului și a limbii, Laonic se silește mult să se ia după modelele sale antice, în special după Tucidide. Acesta din urmă însă este prea bine cunoscut pentru profunzimea și complexitatea gîndirii sale; și ca să dea acestei gîndiri haina vorbirii, frazele lui sînt construite cu multe subordonări și supraordonări. Laonic imitînd mai mult la suprafață acest stil, o face nu odată în paguba clarității. Lucruri simple, le îmbracă în propoziții lungi și întortochiate; de aceea, de multe ori, este foarte greu de înțeles ce a vrut să spună ². Limba serierii lui caută să fie cea clasică. Tendința aceasta îl face pe Laonic să spună lui Iancu Huniadi 'Ιαγγος Χωνιάτης — „Choniat”, Cetatea Albă s-o numească Λευκοπολίχνη — „Leucopolichni”, sultanului Baiazid I, căruia istoricul Ducas îi spune simplu 'Ιλδρήμ — „Ilderim”, Laonic îi spune ὁ Βαϊλαψ Παιαζήτ — „Baiazid Furtuna” ș.a.m.d. Pentru unitățile de măsuri, de greutate și distanțe întrebuițează denumirile antice de talant, stadion, plethron ș. a. Dar, pe cît se pare, sub aceste denumiri se ascund și unități de măsură bizantine. Țărilor și popoarelor din timpul său Laonic, ca și aproape toți istoricii bizantini, le dă denumirile antice, pe care le-au avut acele țări în antichitate și popoarele, care atunci au locuit acolo; astfel, Țara Românească e Dacia, Ungaria e Peonia, Transilvania e Peonodacia, românii sînt daci, ungurii peoni, bulgarii misi, sîrbii tribali, francezii celți, Franța e Galatia ș.a.m.d. Că bulgarii sînt misi și sîrbii tribali, însuși Laonic ține să ne lămurească ³. Tunarul lui Mahomed II la cucerirea Constantinoplei e dac ⁴. Alteori, însă, aceste identificări nu sînt chiar așa de ușor de făcut. Laonic scrie mai mult istorie turcească și e o laudă pentru dînsul că, spre a fi mai precis și mai bogat în știri, nu pregetă să întrebuițeze termeni tehnici turcești militari și administrativi ⁵.

¹ Ducas, ed. V. Grecu p. 94, 14—21.

² Vezi Im. Bekker, ed. Bonn, p. V; K. K r u m b a c h e r, *op. cit.*, p. 303; G. M o n t e l a t i c i, *Storia della Letteratura bizantina*, Milano, 1916, p. 230 și ediția lui E. Darkó, Introducere, p. VIII.

³ Vezi mai jos, p. 38, 5—7.

⁴ Vezi p. 225, 29 și nota 7.

⁵ Ca mirahor — ἀμυραχόριοι, azapi, spahii, silictari, legegii — ἀλοφατζίδες, olacari — οὐλάκιδες, ș.a., despre care Akdes Nimet, *op. cit.*, p. 15 și 17, spune că sînt termeni corect întrebuițați. Turcilor, Laonic le spune numai Τοῦρκοι — turci, nu ca bunăoară istoricii bizantini Gheorghe Pahimer și Nichifor Gregoras, care le spun perși — Πέρσαι. Laonic este vădit

Dar ceea ce face ca multe locuri din lucrarea de istorie a lui Laonic să devină înecurate și greu de înțeles este obiceiul lui de a anticipa mereu diferite chestiuni și evenimente care stau în oarecare legătură cu cele momentan istorisite, și nu numai de a anticipa, ci și de a reveni mereu asupra celor spuse odată. Lui Laonic i se face imputarea că înecură mult cronologia ¹. Dar chiar acest obicei al lui de a istorisi, anticipând și revenind mereu, face ca ordinea cronologică a lucrurilor și întâmplărilor istorisite să pară confuză și înecurată ².

După concepția antică, păstrată și urmată și de istoricii bizantini, o scriere istorică trebuie să fie și o operă literară ³. Și la culegerea informațiilor noastre istorice trebuie mereu ținut seama de această latură caracteristică a scrierilor istorice antice și medievale ⁴. Laonic, luându-se destul de servil în compoziție, stil și limbă după modelele sale antice, valoarea literară a lucrării sale de istorie este scăzută. Totuși, el pare să nu fi fost lipsit de talent literar, precum ar dovedi-o, de pildă, descrierea plină de viață și mișcare a peripețiilor prin care a trecut Iancu de Hunedoara după ce s-a retras din lupta de la Cosovo în 1448, până ce a ajuns la Buda ⁵.

Caracterizările semnalate pînă acuma s-ar părea că subliniază mai mult oarecare scăderi ca istoric ale lui Laonic Chalcocondil. Dar ar fi nedrept să nu-i arătăm și văditelile calități. El e înainte de toate un istoric

influențat de mișcarea Renașterii. Se pare că el știa etimologia învățaților umaniști a Renașterii, după care turcii ar fi fost numiți după eroul troian Teucer: și de aceea Laonic se va fi oprit numai la denumirea turci.

¹ K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 403; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 373; Gy. Moravcsik, *op. cit.*, I, p. 232.

² Vezi mai jos, p. 73. Întoarcerea din Apus a lui Manuil II Paleolog întîmplată în 1403, spusă cu anticipare. Istorisind cucerirea orașului Argos, aflat sub stăpînirea venețienilor, de către turci în 1397, revine asupra cedării lui prin vînzare către venețieni în 1394: și fiindcă același despot Teodor Paleolog a încercat să vîndă și Sparta în 1400, istorisește și această întîmplare, anticipînd-o. Cu prilejul biruinței lui Iancu de Hunedoara din 1442 asupra turcilor năvăliți în Transilvania, amintind de isprăvile acestuia ca războinic, anticipează și schimbul de domni ce l-a făcut în Țara Românească, înlocuind pe Vlad Dracul cu Dan, ceea ce s-a întîmplat cîtiva ani mai trîziu (vezi p. 158, 4—16: cf. și 200, 1—10). Exemple de acestea s-ar putea da multe.

³ Vezi V. Grecu, *La valeur littéraire des oeuvres historiques byzantines*, în „Byzantinoslavica”, 13 (1952—1953), p. 252—270.

⁴ În privința aceasta e remarcabilă descoperirea lui I. Bogdan, că cronicarii noștri Macarie și Azarie, imitînd cronograful bizantin al lui Constantin Manasses din secolul al XII-lea, transpun asupra împrejurărilor din Moldova descrieri luate din modelul lor, care au în vedere împrejurări antice sau bizantine; vezi *Letopiseșul lui Azarie*, în „Anal. Acad. Rom.”, Seria II, tom. 31 (1909), p. 76—79 și 89—92.

⁵ Vezi mai jos p. 216, 24—218, 6; alte pasaje de valoare literară mai vezi p. 167, 30—168, 17; 174, 8—175, 21; 273, 7—12.

nepărtinitor, obiectiv și cumpătat, avînd multă grijă să descopere adevărul și silindu-se mult întru căutarea lui ¹. Despre politica de unire a bisericilor, dezbătută pe atuncea cu atîta patimă, scrie cumpănit și cuminte ². Față de dușmanii de moarte ai țării și neamului său, care sînt turcii ce i-au robît țara și neamul, nu se lasă împins de ură, ci caută să fie drept, cu toate că el nu e lipsit nici de patriotism, nici de mîndrie națională. Le recunoaște vitejia și destoinicia. Despre Iancu de Hunedoara spune că a avut nu puține izbinzi mari asupra turcilor, deși aceștia erau mulți și viteji ³.

Față de ceilalți istorici bizantini, Laonic se deosebește prin aceea că în centrul istoriei sale nu se mai află imperiul bizantin, ci cel otoman. Faptul că el și-a dat seama de însemnătatea istorică a acestuia din urmă este o dovadă de netăgăduit a talentului de istoric al lui Laonic Chalcocondil. Scrierea lui istorică este înainte de toate istoria imperiului otoman, mai pe scurt și cu informație mai slabă și mai puțin exactă de la ivirea turcilor osmanlii și pînă la moartea lui Murad I în 1389, tot mai pe larg și mai bine documentată apoi, mai ales cu cît se apropie mai mult de timpul său. Din istoria bizantină, ca și din cea a altor popoare și țări, ia în seamă mai ales ceea ce intră în cadrul istoriei turcești și nu sînt de loc multe întîmplările istorisite care să nu stea mai mult sau mai puțin de-a dreptul în legătură cu aceasta. Însăși cucerirea Constantinopolei de turci, istorisită pe larg și cu atîta pasiune și durere de Ducas, este descrisă de Laonic în chip liniștit și destul de pe scurt, aducînd totuși unele știri pe care nu le întîlnim în descrierile contemporanilor săi, Ducas și Critobul.

Ceea ce îl mai caracterizează pe Laonic în chip deosebit este și faptul că, așa cum ne apare în lucrarea sa de istorie, poate fi așezat tot așa de bine între istoricii umaniști, ca și între cei bizantini ⁴. Ca un adevărat savant umanist al Renașterii, el posedă o mare bogăție de cunoștințe enciclopedice și caută să insereze din ele în lucrarea sa de istorie; e un

¹ „Byzantinische Zeitschrift”, 22 (1913), p. 212.

² K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302.

³ Vezi mai jos, p. 245, 20—22.

⁴ N. Iorga, *Medaillons d'histoire littéraire byzantine*, în „Byzantion”, 2 (1925), p. 237—298, după ce trece în revistă pe toți istoricii bizantini de la Procop pînă la Gheorghe Sphrantzes, își încheie expunerile, în ce îl privește pe Laonic Chalcocondil, cu o singură notă subliniară de următorul cuprins: „Laonikos Chalkokondylas sort de notre cadre; il appartient, comme esprit politique, à l'Empire ottoman et, comme conception littéraire, à la Renaissance”. Aprecierea făcută este vădit nimerită într-olargă măsură, totuși ar fi greșit ca Laonic Chalcocondil să fie scos cu totul din literatura istorică bizantină, după cum nu ar putea fi trecut de loc în istoriografia veche turcească.

bun cunoscător al antichității și caută să dea dovezi despre aceasta. Pentru el, Ῥωμαῖοι „romei” nu sînt și bizantinii, ci numai romanii; bizantinii sînt Ἕλληνες — „elini” și găsește că nu și-au spus corect romei¹, adică romani; bizantini — Βυζάντιοι sînt numai locuitorii Bizanțului adică ai Constantinopolei². Și el scrie în grai elin, pentru că graiul elinilor este mai răspîndit în lume și este știut de numeroase națiuni. În chip profetic spune apoi că iarăși își vor avea ei statul și regele lor³. Ziua de marți, cînd s-a dat atacul cel mare de a căzut Constantinopolea, o numește ziua lui Ares⁴, adică a zeului Marte, marți, deși în grecește o denumire ca aceasta nu există. E un latinism care îi stă bine unui umanist știutor de latinește. Descrie fluxul și refluxul oceanelor, aducînd acest fenomen în legătură cu luna⁵. Ca un adevărat om al Renașterii, cu prilejul sinodului din 1439 de la Ferara și Florența, ne povestește aventura galantă a soției ducelui de Ferara, o istorioară de parcă ar fi o nuvelă din *Decameron* al lui Giovanni Boccaccio, pe care poate îl va fi și citit⁶.

Faptul că Laonic Chalcocondil și-a dat seama, precum am mai amintit, de marea însemnătate istorică a avîntului puterii turcești și și-a propus să descrie dezvoltarea și creșterea acestei puteri și în jurul ei să grupeze descrierea celorlalte evenimente, este o netăgăduită dovadă că Laonic este un istoric de o indiscutabilă valoare și de un însemnat talent. S-a spus însă că n-a fost în stare să-și îndeplinească sarcina ce și-a luat-o, pentru că i-ar lipsi o compoziție unitară și expunerea i-ar fi lipsită de critică⁷. Dar trebuie de întîmpinat că încercările de critică în expunerile lui Laonic nu sînt rare. Față de versiunea grecească și cea turcească asupra morții lui Murad I în lupta de la Cosovo din 1389 și față de spusele turcilor, cum a înlăturat Baiazid în toiul luptei pe fratele său Iagup, Laonic își arată în chip temeinic nedumeririle sale, găsind toate versiunile neverosimile⁸. La cucerirea orașului Argos, istorisește Laonic, turcii să fi luat 30 000 de robi de război, pe care Baiazid să-i fi colonizat în Asia; adaugă însă totodată observația critică: „Dar nu m-aș putea pronunța că aceasta

¹ Vezi mai jos, p. 27, 29.

² Vezi p. 55, 24, 26, 27.

³ Vezi p. 25, 19—23; K. K r u m b a c h e r, *op. cit.*, p. 302.

⁴ „Ἄρεος δ' ἡν ἡμέρα — „și era o zi de marți”, p. 230, 27 și n. 2.

⁵ Vezi mai jos, p. 72, 20.

⁶ Vezi p. 174, 8—175, 21; mai vezi și p. 162, 12—163, 3.

⁷ P. D. P o g o d i n, Обзор источников по истории осады и взятия Византии Турками в 1453 г. (Privire asupra izvoarelor despre istoria împresurării și luării Bizanțului de Turci în anul 1453), în „Журналъ министерства народного просвѣщенія”, 264 (1889 august), p. 222—223.

⁸ Vezi mai jos, p. 50, 17—34, și 53, 4—25.

e adevărat, deoarece, căutînd să mă informez, n-am putut afla unde în Asia au fost colonizați aceștia de către împăratul Baiazid”¹. Față de știrea că Vlad Țepeș a intrat ca iscoadă în tabăra lui Mahomed II, nu-i vine a crede că însuși domnul a luat asupra-și o primejdie ca aceasta, cînd putea doar să se folosească de multe iscoade². Și cazuri de acestea, cînd Laonic ia o atitudine critică, se întîlnesc nu puține în lucrarea sa de istorie.

Cit despre lipsa de unitate în compoziție, se vede că aceasta a fost semnalată din pricina deselor digresiuni ce le face. Dar n-am putea fi de părerea că aceste digresiuni despre diferite țări și popoare din răsăritul și apusul Europei ar fi niște umpluturi de prisos și nefolositoare³. Cu toate că uneori, ce-i drept, cuprind știri fantastice și eronate, totuși, folosite cu critică, ne sînt de folos; și pentru cele asupra țărilor romîne îi sîntem de-a dreptul recunoscători. Și chiar prin aceste digresiuni trecînd dincolo de marginile istoriei turcești și bizantine la părți mai întinse sau mai mărunte din istoria sîrbă, ungară, bulgară, romînă, tătară, rusă, lituană, polonă, cehă, germană, italiană, franceză, engleză, spaniolă și, descriînd și obiceiuri de ale acestor popoare, Laonic ne dă acea bogăție de știri variate și interesante, încît „el are darul de a ținea trează atenția noastră, de a ne face curioși și de a nu ne lăsa să ațipim asupra cărții lui”⁴. Lucrarea sa de istorie s-a spus cu drept cuvînt că e „unul din cele mai interesante și de preț produse ale spiritului elin din evul mediu”⁵. Fără îndoială, lui Laonic i se cuvine un loc de cinste între istoricii bizantini și îndeosebi între cei trei contemporani ai săi: Mihail (?) Ducas, Gheorghe Sphrantzes (Phrantzes) și Critobul din Imbros, tuspătru descriîndu-ne întîmplări, în largă măsură aceleași, din același răstimp, fiecare din punctul său de vedere și în felul său deosebit și toți completîndu-se unul pe altul cu întregiri de preț.

Pentru istoria turco-bizantină, expunerile istorie ale lui Laonic Chalcocondil sînt un izvor narativ de mîna întîi și vrednic de toată încrederea. Izvor principal pentru istoria turcească au fost traduse în turcește încă de pe la mijlocul secolului al XVII-lea⁶. Interesul și curiozitatea ce-a trezit creșterea năvalnică a puterii și primejdiei turcești a făcut ca,

¹ Vezi p. 74, 26—28.

² Vezi mai jos, p. 287, 24—28.

³ A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 20.

⁴ Vezi M i g n e, *Patrologia, series Graeca*, vol. 159, p. 10, nota.

⁵ W. M i l l e r, *op. cit.*; după C a m p u r o g l u, *op. cit.*, p. 152 care mai adaugă că Laonic e un Erodot al evului mediu.

⁶ F. B a b i n g e r, *Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 200; după „Byzant. Zeitschr.”, 28 (1928), p. 146.

încă înainte de editarea textului grecesc, care a apărut întâia oară la 1615, să apară, începînd din 1556 și 1577, în traduceri latine și franceze care s-au repetat de mai multe ori la rînd ¹.

Pentru trecutul nostru, lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil este unul din cele mai de preț izvoare narative ; pe lângă multe știri izolate, ne întîmpină într-însa și multe pagini întregi care privesc de aproape istoria pămîntului și a poporului românesc. Laonic ne istorisește pe larg lupta dintre Vlad Țepeș și Mahomed II, cu multe știri unice și interesante : bunăoară, cum știe Vlad Țepeș să-și consolideze domnia ; că oastea turcească, ce a năvălit în Țara Românească, a fost ca mărime a doua după aceea care a cucerit Constantinopolea ; că prada scoasă de turci din țară a fost peste două sute de mii de cai, boi și vaci, știre de mare preț pentru bogăția țării ; și multe altele ². Istorisirea lui Laonic este izvorul principal pentru cunoașterea expediției lui Mahomed II asupra Țării Românești în 1462 ³.

Însemnate sînt știrile ce ni le aduce Laonic despre intervenția Țării Românești în luptele pentru tron între feciorii lui Baiazid-Fulgerul ; unul dintre aceștia, Musa, cu sprijinul lui Mircea cel Bătrîn — căruia îi făgăduise venituri și țară multă dincolo de Dunăre ⁴ — izbutește să ajungă sultan ⁵ în contra fratelui său Musulman, susținut de împăratul bizantin, Manuil II Paleolog. Cu acesta din urmă Mircea stătea în rele relații, pentru că primise la Bizanț și susținea împreună cu Musulman un contrapretendent la domnia Țării Românești ⁶. După înfrîngerea sultanului Musa de către fratele său Mahomed I ⁷, Mircea cel Bătrîn dă ajutor altui pretendent la tronul turcesc, Mustafa, care vine în Țara Românească, însoțit de emirul din Smirna Güneyt ⁸. După căderea lui Musa și poate că și după înfrîngerea lui Mustafa, sultanul Mahomed I trimite oști de jaf asupra Țării Românești ; odată și asupra Transilvaniei ⁹.

În legătură cu luptele de la Nicopole din 1396, de la Varna din 1444 și Cosovo din 1448, Laonic ne dă știri, cum și în ce măsură au luat parte și românii. Sigismund pornind asupra lui Baiazid-Fulgerul, a luat cu

¹ Sămnalarea diferitelor ediții și traduceri, vezi-o în K. K r u m b a c h e r, *op. cit.*, p. 304, 1 și 2 ; ed. E. Darkó, *Introducere*, p. V—VIII ; Gy. M o r a v e s i k, *op. cit.*, I, p. 233.

² Vezi mai jos, p. 232, 20—291 ; 298, 21 ; 300, 28—31 ; 309, 28 și 35.

³ Vezi „Revista istorică”, 21 (1935), p. 76.

⁴ Vezi mai jos, p. 114, 3—5.

⁵ Vezi p. 114, 7—14 ; 115, 19.

⁶ Vezi p. 114, 5—7.

⁷ Vezi p. 120, 5.

⁸ Vezi p. 130, 26—131, 12.

⁹ Vezi p. 120, 13—16 și 137, 18—23.

dînsul și romîni, neam viteaz, care să arate calea și să deschidă drum oștirii¹. Din cauza aceasta Baiazid pustiește Transilvania² și năvălește asupra lui Mircea cel Bătrîn, pe care-l învinovățește de lupta de la Nicopole ; cu acest prilej, Laonic descrie Țara Romînească și vorbește despre graiul nostru³. Cu alt prilej ne dă o scurtă descriere a Moldovei, observînd că este același neam, vorbind aceeași limbă, dar fiind despărțit în două domnii⁴. Iancu de Hunedoara, avînd multă putere și renume mare în purtarea războaielor în contra turcilor, îl sfătuieste, încă înainte de lupta de la Varna, pe regele ungar Vladislav I la război în contra lui Murad II ; strînge oaste multă și ia și pe Vlad Dracul, domnul romînilor din Țara Romînească, trece peste Dunăre pustiind și arde Sofia⁵. La îndemnul craiului Serbiei Gheorghe, se încheie pacea și se hotărăște ca Țara Romînească să rămînă față de sultan cu tributul cel vechi, iar față de regele ungar să fie, precum a urmat mai înainte⁶. Pentru lupta de la Varna sînt luați într-ajutor ca la zece mii de călăreți romîni, care vin cu însuflețire sub conducerea domnului Vlad Dracul⁷. În luptă romîinii țin aripa stîngă⁸. După ce Vladislav I, neținînd seama de sfatul și îndemnul lui Iancu de Hunedoara, a căzut în luptă, Iancu și romîinii pleacă de-a dreptul spre Dunăre și mulți bărbați aleși au căzut dintr-înșii⁹. Ajuns la Dunăre, Iancu este ținut prins de Vlad, dar, la amenințările ungurilor, îl trimite prin Brașov în Transilvania¹⁰. În retragerea de la Varna, mulți unguri s-au prăpădit de mîna romînilor¹¹. Ajuns acasă, Iancu este pus în fruntea statului¹². Cînd Murad II impresura Crua în Albania, îi sosește vestea că Iancu, cu unguri și romîni, vine cu război asupra-i ; și erau amîndouă popoarele la patruzeci de mii și șapte mii de călăreți¹³. Ajungîndu-se la lupta de la Cosovo din 1448 cu Murad II, Iancu stătea la mijloc cu vitejii, armata Transilvaniei, iar aripa stîngă i-o ținea Dan cu opt mii de romîni¹⁴. Văzînd că lupta e pierdută, romîinii încearcă o împăcare cu

¹ Vezi p. 59, 2--3 și 62, 7.

² Vezi p. 63, 1--2.

³ Vezi p. 63, 2--64, 29.

⁴ Vezi p. 93, 21--25.

⁵ Vezi p. 183, 36--184, 7.

⁶ Vezi p. 189, 8--10.

⁷ Vezi p. 193, 5--7.

⁸ Vezi p. 196, 28--197, 11.

⁹ Vezi p. 199, 10--15.

¹⁰ Vezi p. 199, 16--35.

¹¹ Vezi p. 200, 23--24.

¹² Vezi p. 200, 11--18.

¹³ Vezi p. 208, 36--209, 13.

¹⁴ Vezi p. 210, 21--26.

Murad II, dar sînt măcelăriți. Iancu se retrage spre Dunăre, spre a ajunge la Belgrad; dar după multe peripeții, descrise de Laonic, nu fără talent literar, e reținut de craiul sîrb, apoi trimis la Buda ¹.

Ni se mai dau apoi știri asupra diferitelor expediții, trimise de Murad II (1421—1451) asupra Țării Romînești și a Transilvaniei. Cam între 1430 (cucerirea Salonicului) și 1432 (căsătoria lui Murad II cu fata craiului Gheorghe Brancovici), dacă ținem seama de ordinea cronologică a evenimentelor istorisite, Murad II trimite pe Turachan asupra Țării Romînești, de unde scoate robi și multă pradă ². În 1442, îl trimite pe beglerbegul de Rumelia, Mezit, să cucerească Transilvania. Cu acest prilej Laonic arată întinderea Transilvaniei și cum este condusă de un voievod, pus de regele ungar, și că se află orașe autonome în frunte cu Sibiul. Mezit-bei împresoară Sibiul, dar este ucis de un glonț și turcii sînt alungați peste Dunăre.

Odată cu primăvara, însuși Murad II voiește să pornească asupra Transilvaniei, dar la sfatul vizirului Șahabeddin, îl trimite chiar pe acest vizir, asupra căruia Iancu de Hunedoara cîștigă o strălucită biruință ³.

Cu acest prilej, Laonic ne dă multe știri, despre originea, viața și cariera eroului luptător în contra turcilor, Iancu de Hunedoara ⁴. Iancu schimbă domnii din Țara Romînească, punînd pe Dan în locul lui Vlad Dracul, fecior din flori de al lui Mircea cel Bătrîn ⁵.

Aici Laonic ne dă știrea vădit interesantă că boierii născociau pe unii drept feciori din flori de ai lui Mircea, spre a-i pune, din interese politice, în domnie; despre unul, doi dintre aceștia, culegînd știri, le știe numele și cine le-a fost tatăl, dar nu-i mai dă în vileag. Apoi Dan s-a împăcat cu Murad și s-a înecuscrut cu domnul Moldovei. ⁶

Despre Iancu, Laonic ne mai dă apoi știri de seamă în legătură cu alte lupte de ale acestuia în contra turcilor ⁷ și îndeosebi asupra strălucitei biruințe de la Belgrad din 1456 asupra lui Mahomed II ⁸. La moartea lui Iancu îi face o frumoasă caracterizare ⁹ și ne istorisește cum feciorul lui mai tînăr Matei izbutește să ajungă rege al Ungariei, săvîrșind mari isprăvi ¹⁰.

¹ Vezi p. 214, 14—218, 6.

² Vezi p. 148, 23—25.

³ Vezi p. 155, 7—156, 21.

⁴ Vezi p. 156, 23—157, 25.

⁵ Vezi p. 158, 4—16 și probabil și p. 200, 1—10.

⁶ Vezi p. 158, 9—24.

⁷ Vezi p. 171, 20—26; 187, 8—33; 241, 14—17.

⁸ Vezi p. 241, 28—245, 14.

⁹ Vezi p. 245, 15—29.

¹⁰ Vezi p. 247, 2—22.

În sfârșit, face să mai fie semnalate câteva știri izolate asupra pămintului și trecutului românesc, care se întâlnesc în lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil : de exemplu, că tătarii, trecînd peste Dunăre, risipese pe turcii care prădau pînă la Dunăre ¹; că românii din Pind au coborît din Dacia ²; și că avînd aceeași limbă sînt una cu românii de la Dunăre ³; că tătarii, venind peste Țara Romînească, trec la Baiazid-Fulgerul ⁴; că tătarii sălășluiți în bugeacul Basarabiei, trecînd la Baiazid-Fulgerul, acesta îi colonizează în Peninsula Balcanică, despărțindu-le triburile ⁵; că Sarmatia se întinde pînă la romîni ⁶ și că seminții de ale sarmaților (adică rușilor) încep de la Leucopolichni (adică Cetatea Albă) ⁷; că lituanii ajungînd pînă în granița Moldovei se războiesc cu aceștia ⁸; că tătarii întrebuițează scuturi lunguiețe cam ca ale romînilor ⁹; că Murad II se gătea să aducă, cu război, domn în Țara Romînească pe Vlad Dracul, dar s-a întors din drum, pornind asupra Caramanliilor ¹⁰; că în sfatul de război înaintea luptei de la Zlatița din decembrie 1443, Murad II amintește că ungurii au luat pe lingă sine pe romîni ¹¹.

Față de bogăția de știri asupra trecutului nostru, nu e nici o mirare că de acum învățatul Rađu Greceanu, cronicarul oficial al lui Constantin Brîncoveanu, culegea din lucrarea de istorie a lui Laonic Chalcocondil notițe despre Basarabi, pentru a le întrebuița în prefața bibliei de la 1688 ¹².

Încheind, credem că, atît pentru conținutul ei variat, interesant și în măsură a ne ținea încordată toată atențiunea noastră, cît și mai ales pentru această bogăție de știri ce ne interesează îndeaproape, traducerea aceasta nu va fi fost o muncă zădarnică, ci dimpotrivă bine venită și de folos, mai ales că citirea lucrării de istorie a lui Laonic în textul original grecesc nu e lucru ușor.

¹ Vezi p. 31,31—32, 4.

² Vezi mai jos, p. 40, 36—37.

³ Vezi p. 189, 36—190, 2.

⁴ Vezi p. 75,14—21.

⁵ Vezi p. 90, 29—33.

⁶ Vezi p. 91,13.

⁷ Vezi p. 91, 19—20.

⁸ Vezi p. 94,3.

⁹ Vezi p. 95,1.

¹⁰ Vezi p. 171, 1—10.

¹¹ Vezi p. 184, 23.

¹² N. Iorga, *Istoria literaturii române, 1688—1821*, vol. II, București, 1901, p. 625; ed. a II-a, p. 66.

**LAONIC CHALCOCONDIL
EXPUNERI ISTORICE**

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE I

De ce și cum
își scrie istoria ;
subiectul scrierii.

Laonic din Atena, din cîte a ajuns în viață să le vadă 3
și să le audă, a scris acestea în istorie, crezînd cu aceasta
să-și îndeplinească o datorie firească și totodată pentru
că, pe cît mi se pare, evenimentele acestea sînt foarte însemnate, încît 3
să fie păstrate pentru posteritate ; căci după părerea mea nu sînt întru 5
nimic mai prejos de evenimentele de odinioară din lume ce au trecut 4
în istorie. Mă gîndesc la întîmplările ce au dus la sfîrșitul elinilor ¹, și la
puterea cea mare la care au ajuns turcii, cea mai mare din cîte au fost
vreodată. Pe urma acestor întîmplări dumerindu-mă că fericirea acestei 10
vieți este repede schimbătoare și că se întoarce cînd într-o parte cînd în 10
alta, socotesc că e bine să scriu istoria nu neinteresantă a amînduror
acestor popoare. Dînd la iveală această scriere, vom aminti și de alte
evenimente ce s-au întîmplat prin lume, nu numai în timpul din viața mea
și la care eu însumi am fost martor ocular, ci și altele din cele însemnate,
adunîndu-le însă mai ales de la cei ce păreau că le știu mai bine, ca să mă 15
informez asupra lor și mai cu seamă ca să poată fi spuse cît mai bine
și mai adevărat în modul cel mai sigur.

Dar nici aceea n-aș socoti-o de loc rău, ca acestea să le istorisesc
în grai elin, pentru că graiul elinilor este cel mai răspîdit în lume și e știut 20
de numeroase națiuni. Și mare este faima acestui grai chiar acuma, dar 20
și mai mare îi va fi iarăși, cînd chiar un împărat elin și coborîtorii dintr-
însul vor domni asupra urmașilor elinilor, adunați într-o mare împărăție, 5
după legile lor, cît mai plăcut pentru ei și cît mai puternic pentru alții.

Elinii ², ce fapte mari și strălucite au săvîrșit dinșii și au dobîndit
mare faimă și aiurea și în Europa, ba chiar și în Libia ³, și cum au ajuns 25

¹ Adică a imperiului bizantin.

² Firește că cei din antichitate.

³ Africa de nord.

1 la Gânce și Ocean și pînă în Caucaz, încă și cum mulți alții au fost de mai înainte pe acolo, îndeosebi Hercule și mai întîi încă Dionysos ¹, feciorul Semelei, și apoi încă isprăvile lacedemonilor și atenienilor, după aceea ale împăratului macedonenilor ², și ale aceloră ce au avut domnia după

5 el și ale multor altora de tot felul, cum s-au petrecut, le-au istorisit alții și le-au descris. Elinii deci au săvîrșit mai mult aceste fapte, ca unii ce sînt cel mai vechi popor și pretutindeni, numeroase generații în rînd au avut parte de o soartă norocoasă, nu lipsită de virtute, nicăieri însă micșorată. Pe timpul, cînd acestora în multe feluri le mergea bine în lume,

10 am aflat, cercetînd amintirile cele mai îndepărtate din auzite, că în timpurile cele mai vechi asirienii au ajuns întîi la stăpînirea Asiei; după aceea însă mezii i-au înlocuit în domnie sub conducerea lui Arbache care l-a despoiat de domnie pe împăratul asirienilor Sardanapal; pe urmă <mezii> și-au pierdut împărăția în mîinile perșilor care erau conduși de Cir al

6 lui Cambise; și de atunci perșii au ajuns la mare și multă | putere, trecînd în alte țări, ba chiar și în Europa. Iar după aceea, nu multe generații mai tîrziu, Alexandru al lui Filip, împăratul macedonenilor, a pus capăt domniei perșilor și și-a supus pe indieni și o parte, nu puțină, din Libia și încă din Europa; și împărăția a lăsat-o celor ce au urmat după dînsul,

20 pînă ce romanii, ajungînd la cea mai mare domnie din lume, căci erau și cu noroc și cu virtute în aceeași măsură, au lăsat Roma în seama celui mai înalt arhiereu ³ al lor și au trecut în Tracia; și la aceasta, împăratul ⁴ i-a condus în țara Traciei, care e așezată cel mai aproape de Asia, și alegîndu-și de capitală un oraș grecesc Bizanț, au purtat războaie cu perșii,

25 de la care înduraseră multe rele și neajunsuri. De atunci elinii s-au amestecat cu romanii; și limba și datinile, pentru că aici elinii erau cu mult mai mulți decît romanii, și le-au păstrat pînă la capăt, numele totuși și l-au schimbat, ne mai numindu-se după străbuni; și împărății Bizanțului n-au găsit nicidecum demn să se cheme împărați ai elinilor, ci că e

30 mai distins pentru dînșii să-și zică împărați și autocratori ai romanilor ⁵.

Dar despre romani și arhiereul lor cel mai mare am aflat că, de mulți ani ajungînd, nu în puține puncte în ce privește religia, la păreri deosebite de elini, s-au despărțit de ei, între altele mai ales că-și aleg împă-

¹ Isprăvile legendare ale eroilor din mitologia antică elină sînt pentru Laonic fapte istorice.

² Alexandru cel Mare (336—323).

³ Papa de la Roma.

⁴ Constantin cel Mare (306—324—336).

⁵ Adică ai romeilor-bizantinilor; grecii și azi, în grai popular, spunîndu-și romei, nu elini sau greci.

rat al romanilor ¹ cînd dintre gali cînd dintre germani | neconținut pînă în 7
 timpul de față. Și nu scapă nici un prilej să trimită mereu soli la elini ca
 să se împace și să se unească în privința religiei, căzînd de acord asupra
 aceleiași punct de vedere. Și elinii, firește că n-au voit, de dragul romanilor,
 care pe vremuri aveau același fel de a vedea, să-și tulbure așezămintele 5
 străbune. Și în urma acestei divergențe, mulțime de apuseni mai ales
 venețieni, împinși din această cauză de arhiereul romanilor, pornesc cu
 flotă mare război asupra elinilor și, năvălind, au ajuns la Bizanț și au luat
 cu puterea cetatea Bizanțului ². Și împăratul Bizanțului și cei mai de frunte
 dintre elini au plecat, trecînd în Asia; ajungînd la Nicea, și-au ales acest 10
 oraș grecesc și și-au așezat reședința împărătească într-însul. După aceea,
 nu mulți ani mai tîrziu ³, au ocupat din nou Bizanțul, după ce au intrat
 pe ascuns în oraș, și trecînd iarăși în Europa, împărații au urmat să dom-
 nească în Bizanț. Dar după aceea, împăratul elinilor Ioan ⁴, observînd
 că statul elinilor e acuma pe muchia cuțitului, a luat pe arhierii Bizanțului 15
 și pe învățații elinilor și a plecat pe mare în Italia, cu credința că va aduce
 un ajutor în contra primejdiei ce-i amenința din partea turcilor, dacă ar
 face împăcare cu apusenii în privința religiei. | Ajungînd în Italia și discu- 8
 tînd cu arhiereul romanilor asupra divergenței privitoare la religie, s-au
 nevoit mult să stea la dezbateri și cercetări amănunțite și în sfîrșit să ajungă 20
 la o împăcare între arhiereu și elini, stabilind un acord și înlăturînd dintre
 ei acea divergență; în oarecare măsură dobîndește și ajutor și se înapoiază
 la Bizanț. Dar elinii ajungînd acasă, nu s-au ținut de hotărîrile ședințelor
 sinodului ⁵ din Italia, socotind că nu e bine de loc pentru ei să se împace
 cîtuși de puțin cu romanii, ca unii ce stăruie să spună și să le dorească 25
 rele; și astfel divergența a rămas pînă la capăt între elini și romani. Cu
 acestea am spus îndeajuns despre divergența ce era între împărăția eli-
 nilor și între romani și că în privința împărăției și chiar a numelui nu
 li s-a spus acestora corect ⁶.

Cînd eu unul am venit pe lumea aceasta, am aflat că pe atuncea 30
 elinii și împăratul elinilor, după ce au fost scoși din celelalte țări mai întîi
 de popoarele din Tracia ⁷, după aceea însă chiar și de barbari ⁸, mai stă-

¹ E vorba de împăratul roman de apus, din evul mediu, precum a fost Carol cel Mare și ceilalți.

² În 1204 pe urma cruciadei a IV-a.

³ În 1261.

⁴ Ioan VIII Paleolog (1425—1448).

⁵ Din 1439 de la Florența.

⁶ Că s-au numit romei-romani și nu elini.

⁷ Adică din Peninsula Balcanică, ce e la nord de Grecia.

⁸ Adică de turci.

- 1 pineau peste aceste cîteva locuri puține : Bizanțul și marginea mării
 în jos de Bizanț pînă la orașul Heraclea, iar în sus pe marginea Mării
 9 Negre | pînă la orașul Mesembria, apoi Peloponezul întreg afară de trei-
 patru orașe ale venețienilor, apoi așisderea Lemnos, Imbros și insulele
 5 de pe acolo din Marea Egee. Așadar, cum s-au întîmplat toate acestea
 să se facă și cum statul elinilor cu încetul s-a prăbușit, ruinat de turci,
 și cum al acelora s-a făcut mare, sporindu-și mereu în timpul acesta puterea
 și bunăstarea, voi istorisi, făcînd o expunere, pe cît am putut să mă informez
 mai exact.
- 10 **De unde se trag** Cît despre turci, eu unul nu știu ce nume ar fi avut
turcii osmanlii. în vechime, încît să nu greșesc adevărul. Căci unii cred
 că turcii sînt coborîtori din sciți, bănuind cu bun temei așa despre ei,
 deoarece îi găsesc nu mult deosebiți în datini și că se folosesc încă și
 acum de aceeași limbă. Căci sciții se spune că, pornind a șaptea oară
 15 de la Tanais, vinjolesc Asia de sus, într-o vreme cînd stăpînirea o aveau
 parții, și în țara persilor și a mezilor și a asirienilor ; după aceea coborînd în
 Asia de jos asupra Frigiei, Lidiei și Capadociei, și-au supus și acestea
 țări. Și acum se pot vedea, pe cît se spune, mulți din neamul acesta
 pascîndu-și vitele în multe părți ale Asiei ; și ducîndu-și traiul după obicei-
 10 rile sciților nomazi, | n-au avut în chip vădit nicăieri în Asia o așezare
 stabilă. Și de aici, încă se bănuiește că neamurile barbare de turci, care
 locuiesc în țara de jos a Asiei, în Lidia, Caria, Frigia și Capadocia, sînt
 de aceeași limbă și sînt îmbrăcați și înarmați la fel ca și sciții, care
 pasc vitele de la Tanais încolo spre țara Sarmatiei.
- 25 Unii însă, spun că turcii sînt coborîtori din parți. Aceștia adică,
 goniți de sciții nomazi, să fi coborît în Asia de jos și, dedîndu-se la un trai
 mai mult nomad, să se fi răspîndit pe acolo prin orașe și de aici neamul
 acesta să-și aibe numele de turci nomazi. Alții însă spun că-și au numele
 de la Turce, un oraș mare și înfloritor al persilor, și susțin că acest neam
 30 a pornit de acolo și, mutîndu-se în țara de jos a Asiei, s-au răspîndit astfel
 prin Asia și au ocupat țara. Sînt și unii care vreau ca turcii să fi venit
 mai degrabă din Siria rupestră și Arabia, decît să fi ajuns în această țară
 din Sciția, cu legiutorul lor Omar, venit prin succesiune la domnia asupra
 Asiei, și rămași astfel aici, s-au îndreptat mai mult spre un trai nomad.
- 35 Cît de adevărată este deci fiecare din aceste păreri și la care din ele alătu-
 rîndu-te, ar fi mai bine să te ții de ea, n-aș putea face o încheiere cu totul
 11 sigură. | Totuși atît s-ar putea spune că mai bine este să te alătorezi la
 părerea acelora care stăruie să susțină că aceștia își trag începutul de la
 sciți, pentru că sciții care trăiesc încă și acum în răsăritul Europei, așa-

numita Oardă ¹, se înțeleg nu greu cu turcii din Asia, amîndouă popoarele ducînd același fel de trai și avînd încă și acuma același port și folosindu-se de aceleași scule, pentru că sciții au domnit peste tot locul în Asia. Chiar și numele acela ² arată preferința pentru traiul nomad și că acest fel de viață îl duc mai mult.

Și această nație a turelor fiind mare și întinzîndu-se mult, știu că s-a desfăcut în mai multe triburi, între altele și în tribul oguzilor, neam nu rău, nici de rînd. Din acești oguzi s-a ridicat Ionduzalpe³, om cumsecade și conducător al tribului oguzilor. Acesta, renumit pentru vitejia sa, se spune că a fost totodată și cel mai cu dreptate; și l-au ales să le organizeze traiul și să judece orice pricină între ei; și ori de cîte ori a făcut vreo judecată cu împlicinații ce veneau la el, amîndouă părțile plecau împăcate de judecata ce le făcuse. Și se mai spune că oguzii, văzîndu-l cu așa însușire, au izbutit la domnul țării să li-l pună pe Ionduzalpe ⁴ judecător, iar după aceea s-au lăsat în seama lui să dispună, cum | va crede că e mai bine pentru ei. După aceea Oguzalpe, feciorul acestuia, urmîndu-i în domnia asupra tribului oguzilor, a dus domnia în chip mai absolut și și-a cîștigat mare faimă în războaiele ce le-a dus prin Asia în contra elinilor ⁵.

Feciorul lui Oguzalpe însă Ortogrul⁶, fiind întru toate energic, se zice că și-a dobîndit mare faimă prin războaiele duse în multe alte părți, dar mai ales construindu-și o flotă, întreprinde expediții de pradă, năvălind în insulele din Marea Egee, ce sînt așezate spre Asia și Europa; și să fi stricat și Europa; între altele intrînd și în riul Tearos ⁷ cel de lîngă Enos, să fi înaintat departe pe rîu în sus cu corăbiile. Și se spune că acela să fi făcut debarcări și în alte părți ale Europei, ajungînd pînă în Peloponez, Eubea și Atica și să fi făcut multă pradă în țară și, luînd robi mulți de tot, să fi cîștigat mare avere. După aceea, acest Ortogrul, întorcîndu-se în Asia, năvălește la pradă în țările vecine; și începînd astfel, să-și fi adunat armată și, pornind la atac, începe să-și supună pe elinii de pe la graniță și pe vecinii lor; și din vremea aceea făcînd expediții de pradă,

¹ Chalcocondil ti spune ἀγορά tirg, piață, adunare, grămada poporului.

² Fie oardă ἀγορά, fie turci nomazi.

³ În unele manuscrise e Iuduzalpe.

⁴ Prin manuscrise e și Iuduzalpe și Duzalpe; de fapt Gündüz-Alp, care însă n-a fost bunicul lui Ortogrul, precum crede Laonic, ci feciorul lui; vz. G. M o r a v c s i k, *Byzantino-turcica*, II, p. 128.

⁵ Bizantinilor.

⁶ 1231—1288 cu oarecare aproximație; dar acest Ortogrul sau Ertogrul a fost feciorul lui Suleiman-șah; vz. M o r a v c s i k, *op. cit.*, și M. G u b o g l u, *Turcii Osmanli*, în „Hrisovul”, VII, 1947, p. 56—57.

⁷ Un afluent al anticului Hebros, Marița de azi, pe care Chalcocondil pare aicisă-l numească Tearos.

1 în puțin timp să-i fi făcut bogați pe cei ce l-au urmat ; și astfel mulți din
 13 turcii nomazi i s-au alăturat, ca să lupte împreună și să ducă războiul
 asupra popoarelor vecine ; și repede a ajuns astfel la o stăpînire nu mică
 și din cauza aceasta să-și fi cîștigat nume mare și la Aladin. Unii însă spun
 5 că Ortogrul, în fruntea oguzilor, a ocupat localități întărite de pe lîngă
 munții Taurus și de acolo să fi năvălit asupra țării vecine, subjugînd-o ;
 și pe locuitorii vecini elinilor, îi ducea cu el și așa să fi ajuns la mare putere.

Cum au ajuns Osmanlii În ce chip însă statul acestora a ajuns la putere și
 la domnie : Othman sau dacă s-a întîmplat în acest fel sau altfel, n-aș putea
 Osman (1300 - 1326).¹ s-o spun așa de ușor ; totuși, acestea spuse de mulți,
 10 amintindu-le pînă întru atît, trec mai departe. Cum însă din tribul oguzilor,
 Osmanizii au ajuns la domnia aceasta, am aflat că s-a întîmplat așa.
 Este în Misia o localitate înfloritoare, așa-numita Sogute² și un rîu lîngă
 ea cu același nume. E la o depărtare de Marea Neagră ca la 250 de stadii³ ;
 15 s-ar putea însă numi această localitate a Iteei. Oguzii ajungînd în această
 țară, să fi locuit un timp acolo. Lui Otuman însă feciorul lui Ortogrul,
 cu domnia să nu-i fi prea mers cu totul bine, dar să fi fost mare și generos
 14 la suflet ; și omenindu-i din averea ce-o avea, pe cît putea mai mult,
 pe cei din localitate, și-i a legat de sine așa, încît atunci, cînd aceia au
 20 ajuns la ceartă cu vecinii lor elini, l-au pus pe Otuman al lui Ortogrul
 să-i conducă. Si luptîndu-se, i-a înfrînt pe elinii de acolo ; și pornind de
 aici, i-a atacat tot mai mult pe elini și și-a cîștigat mare faimă și nume
 bun la Aladin, deoarece, pus fiind comandant de oaste, a făcut mari isprăvi.
 La moartea împăratului Aladin, marii lui dregători ajungînd între dinșii
 25 la ceartă, Otuman să fi ajuns la discuție cu ei, și aceia sfătuindu-se întreolaltă,
 a încheiat o alianță cu dinșii ; și făcîndu-se tovarăș de arme, s-a
 învoit cu jurămint, că, întrucît au să poarte cu toții la un loc războiul
 și să facă, pe cît vor putea, cuceriri, toată țara cît au să o subjuge,
 își vor împărți-o, după cum au căzut de acord. Și așa pornind cu aceia
 30 în expediții războinice, a cucerit țară nu puțină și a făcut mari isprăvi
 și a adunat bani mulți, încît în puțină vreme a ajuns la o mare stăpînire.

Dar conducătorii aceștia fiind șapte, cîtă țară au cucerit, și-au
 15 împărțit-o între ei | Și lui Caraman i-a căzut parte ținutul de mijloc al
 Frigiei pînă în Cilicia și Filadelfia, lui Sarchan însă ținutul de la marginea

¹ Vezi M. G u b o g l u, *Sultani și mari dregători otomani*, în „Hrisovul”, VII, 1947, p. 62.
 După H. G. Beck însă 1288—1326 ; vz. G. O s t r o g o r s k y, *Geschichte des byzantinischen
 Staates*, ed. II-a, 1952, p. 464.

² E turcescul Sôgûd sau Söyüt — salcie, anticul Tabasion, la apus de riul Sangaris.

³ Sint 44 km, lungimea stadiului antic fiind de 177,6 m.

mării al Ioniei de acolo și pînă ce ajunge la Smirna, iar lui Calam cu feciorul 1
său Carasi părțile Lidiei pînă în Misia. Părțile dinspre Olimp și Bitinia,
le-a primit Otuman dimpreună cu Techie ; iar părțile dinspre Marea Neagră
cu Paflagonia le-au primit băieții lui Omur. Cît despre Chermian, se 5
spune că n-a fost din acești șapte, ci că mai înainte a fost domn în Iconion,
un oraș din Caria, în care aceștia și-au avut timp îndelungat reședința și
că, de aici gonit, a plecat spre Ionia și că acolo a trăit în pace ca particular.
Cei șapte așadar s-a întîmplat să-și supună în devălmășie toată această
țară ; cum s-a întîmplat însă cu fiecare în parte, unuia într-un fel, altuia
în alt fel, și cum fiecare a fost în domnia lui, n-aș putea să fac o expunere 10
pe larg, așa cum trebuie. Dar știu că localitatea Sogute, împărații otomani,
ca unii ce se trăgeau dintr-însa, o țineau în foarte mare cinste și venind dese
ori în această localitate, îi cinsteau pe locuitorii ei cu obișnuitele daruri.

Din auzite știu că Otuman, feciorul lui Ortogrul, își are originea din
această localitate ; și el a fost cel dintîi din neamul acesta care a cucerit 15
și alte orașe din Asia, dar mai ales Brusa, un oraș în Misia, înfloritor și 16
atuncea, pe care impresurindu-l, l-a silit cu foamea și, cucerindu-l și-a
așezat în el reședința ; și pornind de acolo, a făcut isprăvi mari și strălu-
cite ; și s-a săvîrșit din viață la Brusa, lăsînd în urma sa feciori și o țară
nu mică. Despre acesta eu știu că el din neamul lui, între alte măsuri 20
foarte bune ce le-a luat, ca să-și organizeze cît mai potrivit domnia, a
înființat în jurul persoanei sale o unitate militară de frunte, pe care o
numesc Poarta împărătească ; cu această armată puternică, răspîndind
de atunci spaimă în jurul său, îi stăpînește pe toți cei de sub domnia lui,
căci acești ostași în grabă se prezintă, unde hotărăște dînsul și execută 25
orice ordin al împăratului și în grabă merg la ce le spune împăratul Porții.
Despre acesta am mai aflat că a fost cel mai viteaz întru toate și așa,
încît foarte deseori s-a crezut că e ceva demonic într-însul, și de aceea
le-a lăsat coborîtorilor din el și numele după numele lui, încît ei și acuma
încă se cheamă băieții lui Otuman. 30

Turcii pradă
pînă la Dunăre ;
tăturii veniți de
peste fluviu. Il
risipese.

În timpul domniei acestuia, opt mii de turci trecînd
peste Elespont în Europa, au ocupat în Chersones o
cetate elină¹ ; pornind din ea, au prădat Tracia și au
ajuns pînă la Istru ; și jefuind țara, au luat multă
pradă și, prinzînd foarte mulți robi, îi treceau în Asia ; și au luat 17
și dus cu ei și elini și tribali. Între timp, o ceată nu mică de sciți au

¹ Atît cucerirea Brusei în 1326, cit și trecerea turcilor în Europa și cucerirea cetății bi-
zantine în Chersonesul Tracic, au avut loc nu sub Osman, ci sub viitorul sultan Orchan (1326—
—1359), feciorul aceluia. Vezi Ak d. Nîmet, *Die türk. Prosop.*, p. 26—28 : cf. și G.
Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 464.

- 1 venit din Sarmatia la Istru și, trecînd peste Istru, i-au surprins pe turci în Tracia și, încăerîndu-se, i-au înfrînt și, afară de puțini cițiva, i-au omorît pe toți fără nici o cruțare. Ciți au scăpat cu viața, ajungînd la Chersones, au trecut iar în Asia și n-au mai venit înapoi.
- 5 Andronic II și III Paleolog În vremea aceea statul elinilor se clătina cînd (1282 1328 și 1328—1341). într-o parte cînd în alta între cei doi împărați Andronic Paleologi, bunicul și nepotul de fin, luîndu-se amîndoi la ceartă pentru tronul bizantin. Și cînd aceștia au ajuns la luptă între-olaltă, elinii s-au împărțit între amîndoi și statul lor s-a dărăpănat
10 acuma cu totul. Căci primul Andronic a avut un fecior Mihail, care a murit, încă înainte de ce să ajungă pe tron. După moartea acestuia, Andronic, feciorul lui, a cerut bunicului său, bătrîn acuma, să-i dea lui domnia, și de aceea au ajuns la ceartă, fiind mai mult samovolnic decît să asculte; și făcea neajunsuri nesfîrșite, aducînd și pe tribali și
15 întovărășindu-se spre domnie cu cei mai de frunte ai elinilor, așa că din cauza aceasta nu puteau de loc să ia măsuri de apărare în contra turcilor la trecerea lor în Europa. Și în timpul acesta, Brusa a fost împresurată
18 și | cucerită prin foame de Otuman; și au fost cucerite și alte orașe de prin Asia. De aici turcii au ajuns la mare putere prin Asia și, trecînd în Europa,
20 stricau Tracia, între mulți alții mai ales Chalil¹; acesta gonit de elini înspre cetatea din Chersones, a chemat turci din Asia și se apăra în contra împăratului care-l ataca; și Chalil, cînd a plecat din Tracia, a făcut multă pradă, în vreme ce împăratul, aducînd pe domnul tribalilor și ajutoarele din Italia, a împresurat cetatea dinspre uscat și dinspre mare. Iar turcii
25 căutînd să fugă, au trecut noaptea pe furiș în Asia. Acești împărați neînțelegîndu-se între ei și în alte lucruri, nu s-au purtat bine nici cu comandantii fugiți de ai turcilor și cu Azatin² și cu alții, încît își iau ajutoare din Taracon³ și Italia; acestea au fost aduse în contra împăratului turcilor Orchan, care împresura Filadelfia, și pentru ca să stea de pază la Galipoli
30 în Chersones.
- Acești taraconi și italieni care au fost rînduiți de pază la Galipoli, legîndu-se cu turcii fugiți cu Azatin, s-au înțeles între ei să atace orașul; dar după ce planul lor a fost descoperit, căci unul dintr-înșii îi denunțase |
19 elinilor, au plecat în grabă prin Tracia și, după ce au trecut de Rodope,
35 au ajuns la Casandria, care în antichitate se chema Potideia. De acolo,

¹ Despre acest Chalil, vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 80.

² Confuzie cu Izzedin Kaikaus II, sultan selgiucid (1246—1259); vz. M o r a v c s i k. *op. cit.*, II, p. 53 și A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 33.

³ Aragonia, e vorba de faimoasa Companie catalană.

cîți erau cu ei din turcii lui Azatin, au mers la împăratul tribalilor ¹, iar
 ceilalți din Asia, luînd calea întoarsă, s-au grăbit pe jos spre Chersones,
 cu gîndul să treacă înapoi în Asia, în orice chip ar putea. Și cu elinii au
 încheiat oarecum pace, dar cum elinii umblau cu gînd rău asupra lor,
 voină să-i prindă, au scăpat într-o cetate de prin Chersones. Și aceștia
 iarăși au făcut mult rău elinilor. Iar oamenii cei din apus și din Italia,
 ajungînd prin Macedonia și Tesalia în Beoția, au ocupat-o și au cucerit
 Teba din prostia domnului țării care, crezîndu-i fricoși, i-a atacat cu gîndul,
 ca și cum i-ar putea nimici în grabă. Dar ei au umplut regiunea de șanțuri
 și, inundînd-o cu apă, au făcut-o în mare măsură de neumblat pentru
 călăreți. Și cavalerii aceia cu domnul lor alergau pe șosea asupra solda-
 ților din apus cu gîndul, ca și cum să-i nimicească dintr-odată; intrînd
 însă în regiunea aceea, le-a mers rău de tot. Taraconii dînd cu arcurile
 mari și mici și cu sulitele, au ucis astfel pe loc mulți din beoțieni; pe urmă
 însă venind asupra orașului, au luat la cea dintîi năvală orașul și l-au robit.
 Acesta ce-i drept, trecînd mai tîrziu în Italia, fiecare s-a înapoiat pe
 acasă. Elinii însă cu împăratul lor Andronic s-au folosit rău și de turcii
 care au dezertat la ei și de soldații din Italia, și nu numai că n-au aflat
 nici un ajutor de la ei, ci și-i-au prefăcut în dușmani, căci veniturile împă-
 răției le cheltuiau numai cu grija unui bun tratament al nobililor lor dre-
 gători și oaste nu strîngeau, nici mercenari nu angajau și pe dușmanii ce
 năvăleau, să-i țină în frîu nu se gîndeau.

Orchan Dar să mă întorc cu vorba, de unde m-am abătut. Otuman
 (1326—1362). al lui Ortogrul cucerind așadar partea cea mai mare din
 țările elinilor în Asia, a năvălit la Nicea și Filadelfia, orașul totuși
 nu l-a luat. Și cu turcii lui Omur, ajuns la ceartă, s-a războit. Și s-a săvîrșit
 din viață, domnind la Brusa, unde își făcuse reședința; și în urma sa a
 lăsat băieți și o țară nu mică și oaste nu neînsemnată. La moartea lui
 Otuman însă, cel mai mic dintre băieții lui îi cîștigase pe cei mai de aproape
 ai tatălui său, pe cît i-a fost cu putință, să-i fie cu priință; și-i erau prieteni
 în mare măsură. De la aceștia deci de îndată ce a aflat cel mai repede că
 Otuman s-a săvîrșit din viață, fiind acuma, cum se spune, în pragul bătrî-
 nețelor, a fugit repede din calea fraților, ajungînd în muntele Olimpului din
 Misia; mergînd pe drum, a dat peste o herghelie de cai pascănd aici undeva
 pe cîmp; și i-a împărțit oamenilor, care se adunaseră pe lîngă dînsul din
 munte; și coborînd la șes, le îngăduie să prade orice le-ar ieși în cale;
 pornind astfel din munte, cîștigă și ia orașul. Frații lui însă se luptau

¹ Craiul sîrbilor.

- ¹ aprig întreolaltă și dădeau bătălii printre ai lor, pînă ce nu puțini din oraș și din jurul celor doi frați ai săi au trecut la el; iar el a coborît în cîmpie și dînd război cu frații săi, care erau împărțiți și fiecare își avea tabăra lui, s-a luptat cu fiecare îndeosebi și, biruindu-i, i-a înlăturat pe amîndoi
- ⁵ frații; și așa să fi luat domnia. Eu unul însă mai căutînd știri despre aceasta, am aflat altă versiune despre frați, anume că încă și în timpul acesta se crede la ei că aceia nu s-au purtat între dînșii ca dușmani declarați; ci cercetînd bine, am aflat că și de mai înainte el a ajuns la domnie prin intervenția conducătorilor care erau la oguzi.
- ¹⁰ Orchan deci, după ce a dobîndit domnia, a subjugat și întreaga Lidie și cu elinii din Asia a început război și împresurînd astfel multe orașe eline, le-a supus, în timp ce atuncea împărații din Bizanț, atacați de tribalii
- ²² din Tracia și | totodată și de misi ¹, aveau multe certe și mare război cu ei. După aceea pornind asupra Capadociei și supunînd cîteva cetăți, a năvălit
- ¹⁵ cu război asupra Niceii din Bitinia; și împresoară deci orașul. Atunci cum i-a venit împăratului elinilor știrea, că Nicea este împresurată și că locuitorii se vor preda barbarilor, dacă nu li s-ar veni într-ajutor, a început să strîngă oaste, el fiind ajuns acuma la domnie ², și se pregătea, pentru că ținea mult la Nicea, să o ajute și cu tărie să se lupte pînă la capăt cu
- ²⁰ Orchan al lui Otuman, decît să-i cedeze Nicea.
- Acesta ², precum o încercară alții de multe ori, n-a izbutit să ia domnia, ridicînd pe elini asupra bunicului și făcînd răscoală; și atunci și-a adus ca aliat pe Mihail, domnitorul misilor, și s-a înrudit cu el, dîndu-i în căsătorie pe sora sa, lui, care fusese căsătorit de mai înainte cu sora
- ²⁵ împăratului tribalilor. De aceea domnitorul tribalilor a pornit cu război asupra lui, avînd cu sine pe Alexandru, nepotul ³ lui Mihail, și pe Mihail l-a doborît în luptă și pe Alexandru, nepotul aceuia, l-a pus în domnie. De batjocura ce i s-a adus, învinuindu-i pe elini, a pornit cu război asupra
- ²³ lor și, cucerind cîteva orașele, | s-a întors acasă. Totuși mai pe urmă
- ³⁰ a încheiat pace, ca să stea în bune legături și să fie prieteni întreolaltă.
- Atunci a aflat că Orchan, năvălind în localități de prin Bitinia, împresoară și Nicea și nu conținește să bată zidul. Strîngînd oaste și trecînd în Asia, mergea spre Nicea, în dorința să vină întru apărarea celor din oraș. Orchan, cînd i s-a anunțat că oaste elină vine asupra lui, ridicîndu-se
- ³⁵ în ordine, mergea împotriva-i și, avîndu-și tabăra rînduită, își ducea oastea ca înspre o luptă și, ajungînd la Filocrene, a dat peste tabăra împăratului din Bizanț. Nu mult după aceea dîndu-se o luptă nehotărîtă, a fost

¹ De sirbi și bulgari.

² Andronic III Paleolog (1328—1341).

³ De frate sau soră.

rănit și însuși împăratul la picior și dintre elini fiind răniți nu puțini, s-au văzut nevoiți să intre în Filocrene, ca să-și vadă de răni și să reia lupta aici. Când s-au îndreptat spre oraș, barbarii ajungându-le în spate și ținându-i din scurt, au ucis mulți elini și pe ceilalți, gonindu-i în oraș, i-au impresurat. Dar pentru că orașul acela era așezat la marginea mării și Orchan nu izbutea întru nimic, întorcându-se asupra Niceii, a impresurat-o un timp și nu mult după aceea a luat orașul prin bună învoială. Așa a ajuns Nicea | sub stăpînirea lui Orchan ¹.

A năvălit și asupra Filadelfiei, ci impresurînd-o, n-a putut-o cuceri, pentru că mulți i-au sărit într-ajutor. După aceea luîndu-se la ceartă, precum se spune, cu domnitorii barbari din Asia, pe unii din aceștia făcînduși-i aliați, nu se lăsa de război.

Ioan VI Cantacuzino
(1347—1354).

Iar mai tîrziu, după ce a trecut mai mult timp, cînd de curînd Cantacuzino s-a făcut împărat al elinilor, i-a luat fata în căsătorie și, în urma acestei încuscriri, a și făcut pace cu elinii și se războia mai departe cu domnitorii barbari din Frigia, cu care era certat. Căci cînd împăratul Andronic a murit, a rămas pe urma lui un băiat de vreo doisprezece ani și a lăsat pe Cantacuzino, un bărbat cu multă bunăstare și cu mare putere, să fie băiatului epitrop, pînă ce va fi ajuns la vîrstă deplină, și să aibă grijă de împărăție. Avînd belșug de toate, i-a plăcut împăratului și i-a încredințat domnia împărăției și buna creștere a băiatului, legîndu-l prin jurăminte, că într-adevăr să epitropisească fără vicleșug împărăția dimpreună cu băiatul și că va pune băiatul fără nici o sminteală în domnie. Cînd însă împăratul a murit, nu după multă trecere de timp, împingîndu-l și unii elini la aceasta și fiindu-i părtași, a luat domnia și băiatului, ce-i drept nu i-a făcut nici un rău, dar devenindu-i socru, nu ținea decît puțin seama de el și credea că pe elini o să-i aibă mai mult de partea | sa. Cantacuzino deci despoind pe băiat de împărăție, s-a încuscrit cu Orchan și era în legături bune cu dînsul și-l avea prieten în mare măsură.

Soliman al lui Orchan
pradă Tracia
și cucerește orașe.

Orchan, după o domnie de <treizeci și șase> ² de ani, s-a săvîrșit din viață, lăsînd în urma sa pe feciorii Sulaiman și Amurat. Sulaiman al lui Orchan, preluînd domnia, a năvălit de îndată asupra elinilor și purta război și lua

¹ În primăvara anului 1331.

² În manuscrise, numărul anilor lipsește; Darkó, după pandectele lui Leunclavius, întregește cu <treizeci și unul>; dar Orchan, de fapt, a domnit treizeci și șase. Vezi Ak d. Nîmet, *op. cit.* p. 12 și G. Ostrogorsky *op. cit.* p. 464.

- 1 robi nenumărați din țara elinilor în Asia ; și a trecut și în Europa, îndem-
nindu-l la aceasta aceia care mai înainte vreme sub Chalil s-au bătut
cu elinii prin Chersones ; aceștia i-au fost îndrumători la trecere, arătân-
du-i că Europa ar fi o țară prea frumoasă și că ar putea fi cucerită ușor
5 de împăratul Sulaiman. De aceea trecînd oaste nu multă, cu gîndul să
prade Chersonesul și avînd ocupată încă de mai înainte cetatea Maditos
și alte cîteva orășele prin Chersones, a străbătut și Tracia pînă la rîul
Tearos și, robii de război, îi trecea în Asia. Și turcii din Asia, cîți aflau
de aceasta, treceau la Sulaiman și nu puțini se adunau în Chersones ;
10 pe urmă o parte din cei veniți s-au apucat de agricultură, părăsindu-și
țara. Totuși mai pe urmă, împăratul elinilor, trimițînd soli, a încheiat
26 pace cu Sulaiman al lui Orchan și l-a dus asupra tribalilor, cu condiția
ca înșiși să fie în bune legături și prieteni întreolaltă și războiul în contra
tribalilor să-l poarte amîndoi împreună pînă la capăt.
- 15 **Craint sîrbilor**
 Ștefan IV Dușan
 (1331 — 1355).
 Răspîndirea sîrbilor
 și albanezilor. Lupta
 de la Cernomen, 1371.
- Unii, ce-i drept, spun că, încă pe timpul cînd trăia
Orchan în Asia, feciorul său Sulaiman a trecut în
Europa, chemat fiind de împăratul elinilor asupra
tribalilor. Cit despre conducătorii tribalilor, am
aflat că au ajuns în chipul următor la stăpînirea
20 politică a Europei ¹. Ștefan a ajuns împărat al tribalilor ; acesta
pornise din regiunea de la Marea Ionică ², cucerind părțile de pe la
Epidamn, și a mers asupra Macedoniei și și-a făcut reședința dom-
nească la Scopie. Aceștia însă care au ajuns la hegemonie în Europa,
pe cît se poate conchide din faptul, de unde au pornit să înainteze, ar
25 fi neam de iliri, venind din țara de la apus de lingă Marea Ionică pînă la
orașul Scopie și avînd o limbă aproape ca și aceia ³ ; și neamul acela al
ilirilor este mare și se întinde departe pe lingă Marea Ionică pînă la vene-
țieni, așa încît se poate conchide fără greutate că de la aceia pornind, s-au
răspîndit atunci prin Europa. Căci amîndouă popoarele vorbesc încă și
27 acuma aceeași limbă și au aceleași obiceiuri | și același fel de trai, așa
încît se pare că nu au dreptate aceia care spun despre iliri că ar fi albanezii
de acuma. Și eu din capul locului nu sînt de părere că albanezii ar fi neam
de iliri. Că o porniseră și aceștia de la Epidamn spre partea de răsărit
a Europei, ajungînd pînă în Tesalia și Etolia și Acarnania și în unele loca-
35 lități, nu puține, din Macedonia, și cucerindu-le, au început să le locuiască,
o știu și o înțeleg și eu însumi, conchizînd-o din multe ; și de la mulți am

¹ Sub Europa, Chalcocondil înțelege, nu odată, Peninsula Balcanică, în opoziție cu Elada.

² Mai bine zis : Marea Adriatică.

³ Adică tribalii - sîrbii ca și ilirii - croații.

și auzit-o. Dacă deci dară au trecut din părțile Iapighiei, precum spun unii, la Epidamn și au ajuns unul într-o parte, altul într-alta, în țara pe care și-au cucerit-o, sau dacă din aceeași regiune de pe la Epidamn, marginași fiind cu stăpînirea ilirilor, au înaintat cu încetul și au ocupat țara spre răsărit de Epidamn, n-aș putea să mă hotărăsc în chip sigur pentru una din păreri. Într-adevăr amîndouă aceste popoare, tribali și albanezi, au pornit din regiunea de la Marea Ionică, unul mergînd spre răsăritul Europei și astfel au rămas acolo locuitori și, nu puțină țară, și-au supus-o stăpînirii lor, iar celălalt pornind spre apus, au ajuns aproape pînă la Marea Neagră și la Istru și au mers pînă la Tesalia.

Împăratul ¹, plecat din orașul Scopia, avînd cu sine bărbați buni de război și armată nu neînsemnată, a cucerit întîi localitățile de pe la Castoria | și năvălind în Macedonia și-a supus toate celelalte afară de Terme; și a pătruns și pînă la Sava și spre localitățile de pe la Istru și a făcut mari isprăvi și, cucerind astfel toată regiunea, o avea sub stăpînirea sa. Și rînduindu-și prin Europa oameni ce-i avea sub mîna sa, pe unii într-o parte, pe alții într-alta, puterea lui sporea mereu și făcea expediții în contra elinilor, cu gîndul să le ia domnia; și deseori slobozind armata asupra localităților de pe la Bizanț, le jefuia și se retrăgea. Și în timpul domniei acestuia, statul elinilor era cît pe ce să ajungă la marginea prăpastiei, împins chiar de elinii înșiși la nici o activitate a împărăției, Andronic, anume împăratul cel bătrîn, dedat fiind la trai moleșit și lăsător. Astfel ², neamul elin nu-și făcea nici un gînd să plece și să încerce vreo luptă, ci numai să-și pună orașul la adăpost în chipul cel mai sigur posibil prin tîria zidurilor. Și atunci Ștefan a năvălit asupra Etoliei și a cucerit orașul Ioanina. Și părțile de prin Macedonia de pe riul Axios, le-a încredințat lui Zarco, un bărbat care a ajuns pe lîngă dînsul la cel dintîi loc de cinste, iar părțile de la Fere pînă la riul Axios, lui Bogdan, un bărbat destoinic și încercat la război, părțile însă de la Fere pînă la Istru, fraților Crai și Ungleșa, dintre care unul era paharnicul împăratului, iar celălalt comis. Cît despre părțile de la Istru, le-a încredințat lui Vulc Eleazar al lui Branco | și părțile de pe la Trice și Castoria jupanului Nicolae; și cele de pe la Etolia, lui Prealup. Dar părțile de pe la Ohrida și de prin țara așa-numită a pri-lapeilor le-a încredințat spre conducere lui Mladen ³, un bărbat nu de neam rău. Și am aflat deci că împăratul Ștefan acestora le-a încredințat țările sale de prin Europa. După moartea însă a împăratului, domnea fiecare

¹ Craiul sîrbilor Ștefan IV Dușan, dîndu-și de la 1345 titlul de țar-împărat.

² Punctul l-aș pune înainte de τούτη, trecînd acest cuvînt în propoziția următoare.

³ Manuscrisele au Placid și Pladic (vezi mai jos p. 50, 10; Darkó însă a îndreptat în Mladen făcînd trimitere la C. J i r e c e k, *Geschichte der Serben*, I, p. 388, 415.

1 peste țara ce o deținea și care îi fusese încredințată; și întreolaltă ținând
pace, nu se atingeau de ale lor, pe elini însă îi atacau și-i băteau cu război,
după cum îi venea bine fiecăruia. Cît despre Mihail, domnul misilor, care
deținea țara mai jos de Istru la Marea Neagră și-și făcuse reședința la
5 Tirnova, acesta a fost mai bătrîn ca Ștefan; și culegînd știri, am aflat
astfel că aceștia-s bulgari, pe care îi numim misi, aceia însă sîrbi, pe care
îi numim și tribali; și de aceea s-a făcut să se deosebească între ei după
nume. Aceste două popoare se socotesc ca fiind cu totul deosebite unul
de altul. Cum fiecare dintre aceștia și-a pierdut domnia ce le-a fost luată
10 de barbari, și înșiși au ajuns mai rău, o voi spune în istoria mea mai
la vale.

Sulaiman așadar a ocupat orașele de prin Chersones, afară de Gali-
poli, și s-a așezat în ele, ca să aibă de unde porni din acestea, și năvălind
30 asupra localităților din Tracia, | să le jefuiască și să le strice. Cînd însă
15 a făcut pace cu elinii, a pornit cu război asupra conducătorilor tribalilor,
Crai și Ungleșa, care atacau pe elini și le făceau mult necaz, pentru că nu
erau de loc astîmpărați, ci mereu le făceau rău și se războiau cu elinii.
Aceștia deci cînd au aflat că Sulaiman a trecut în Europa și pustiește
și jefuiește fără nici o cruțare țara lor în hotar cu cea a elinilor, au pornit
20 cu armata asupra turcilor și, dînd lupta, au rămas biruitori și au nimicit
nu puțini la acea năvală. După aceea însă, cînd au băgat de seamă, că
statul turcilor propășește repede spre mare putere și că turcii din Asia
trezînd mereu, i se adaugă și că se apucă să împresoare chiar orașele de
prin Europa și să pătrundă în interiorul Traciei, au început amîndoi să
25 strîngă armată. Și Ungleșa a pornit din Fere, unde îi era reședința, asupra
turcilor; și deodată cu dînsul, fratele său Crai, avînd armată din inte-
riorul Traciei, s-a întîlnit cu fratele său, cu gîndul să plece împreună la
război asupra turcilor. Sulaiman s-a întîmplat să împresoare un orașel
pe rîul Tearos, la o depărtare ca de șaptezeci de stadii ¹ de Adrianopole;
30 și și-a ridicat aici corturi nu puține din pături de păr de capră, în care au
obiceiul să se adăpostească sciții nomazi de prin Asia și dintre turci care |
31 au luat acest fel de viață; și impresura în chip deosebit de stăruitor locali-
tatea. Preocupat de aceasta, cum a aflat foarte repede că dușmanii vin
asupra sa, zice-se, să fi luat oameni aleși, ca la vreo opt sute de bărbați
35 din cei mai viteji din jurul său, și pornind noaptea, să fi pătruns în tabăra
dușmană, cînd se zărea acuma de ziuă; și-i vedea pe dușmani, fără să
țină vreo pază, pe cei mai mulți pe malul rîului Tearos care oferă apa cea
mai bună de băut și cea mai sănătoasă, căci era timp de vară, avînd cai

¹ Peste 12 km.

și arme puține, fără nici o grijă, ca unii ce nici nu se gindeau la dușmani 1
și-și vedeau de odihnă; și atunci, lângă Cernomian ¹, să fi căzut pe
neasteptate cu cei opt sute și să fi nimicit toată armata, omorînd fără nici o
cruțare, așa încît cei mai mulți dintr-aceia au căzut în rîu și nu știau
încotro s-o apuce; și astfel s-au prăpădit cu totul. Și acolo a căzut și Un- 5
gleșa și frate-său Crai în lupta aceasta. Dar în ce chip s-a prăpădit, nimeni
nu știa, încît ai lui mult timp au crezut, că el e încă în viață.

Sulaiman, după ce a cîștigat această biruință vestită și strălucită,
a cucerit și orașul ce-l împresura mai înainte și, mergînd asupra Ore- 32
stiadei, numită Adrianopole, | o împresura. Și s-a întîmplat să împre-
soare orașul pe vremea secerișului și în rînduri dese ataca zidul fără încetare.
În timp ce Sulaiman se ținea de aceasta, se spune că un june din oraș,
printr-o groapă ce ducea pe sub zid afară de oraș, ieșind într-ascuns
noaptea să-și secere grîul, îl căra prin aceeași groapă în oraș; și făcînd
mereu aceasta, să fi fost zărit de cineva din tabără. Turcul însă care a 15
văzut, pe unde intra junele, s-a luat pe urma lui și a ajuns lângă groapă;
încercînd și el și intrînd în oraș, s-a întors iarăși în tabără și mergînd la
Sulaiman, i-a spus intrarea și de îndată îl conduce și pe dînsul. Încercînd
sultanul intrarea, să fi ocupat astfel orașul și să-l fi supus ². După aceasta
mergînd asupra Filipopolei, a luat și acest oraș și să-l fi cîștigat prin bună 20
învoială ³.

Și se spune că acest împărat avea un bărbat cu o foarte aleasă știință
militară și cu mare strășnicie la conducerea războiului și a expedițiilor.
Și unii spun că acela, făcînd cele mai multe isprăvi, i-a sporit foarte
repede puterea mult de tot. Dar Sulaiman îmbolnăvinduse și grăbindu-se 25
să se întoarcă în Asia, boala i s-a înrăutățit și i-a pus | capăt vieții. Pe
patul morții să fi spus celor din jurul său să-l înmormînteze în același loc
pe istmul Chersonesului, unde s-a întîmplat să-i moară mai înainte băiatul
și să-l înmormînteze cu mare ceremonie; și și-a dat obștescul sfîrșit și
pentru mausoleu a rînduit venituri, pentru ca preoții lor să-i facă privi- 30
ghere la mormînt; și a poruncit să-l înmormînteze acolo lângă băiatul său ⁴.

¹ Manuscrisele au *χερμανίον* — Chermanion; Darkó a corijat în *Τζερνομιανόν* — Cerno-
mian după C. Jireček, *Gesch. der Serb.*, I, p. 437.

² Adrianopolea a fost cucerită de turci în 1362. Tot așa intrînd printr-o groapă, au cucerit
(după istoricul Acropolit Gheorghe, ed. A. Heisenberg, p. 182, 7), bizantinii Constantinopolea
de la latini în 1261.

³ În 1363. Trebuie însă observat că cele mai multe din faptele ce i le atribuie Chalcocondi
lui Soliman, au fost săvîrșite de sultanul Murad I, fratele său; vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*,
p. 28—29.

⁴ După D u c a s X, 5 (ed. Grecu), acest Soliman a căzut în luptă cu bizantinii de
sub conducerea despotului Matei Cantacuzino la Examilion din Chersonesul Tracic.

1 **Murad I** După moartea lui întâmplată acolo, Amurat, feciorul lui
 (1362—1389). Orchan și fratele lui Sulaiman, de îndată ce a aflat de moartea
 lui, a trecut în Europa cu ienicerii și cu ceilalți oameni de la Poartă și a
 luat în primire toată armata aceluia; și mergînd la Adrianopole, și-a așezat
 5 aici reședința împărătească. Și de acolo pornind, prăda țara din interior
 a Macedoniei și, luînd numeroși robi de război, îi îmbogățea pe soldații
 ce veneau cu el; și cîți turci îl însoțeau în nădejdea vreunui cîștig, le dăruia
 robi și vite, prăzi luate de la misi și de la elini.

Dar se mai spune și aceasta că Sulaiman, după ce a băgat de seamă
 10 că tribalii și misii strîng armată în contra sa, a și început o acțiune în sensul
 să i se dea șasezeci de mii de drahme și dînsul să le dea înapoi orașele, cîte
 34 le-a cucerit, și să plece în pace cu gîndul să se retragă în Asia; | el se găsea
 atunci, împresurînd orașele elinilor din Tracia. Elinii cum au auzit aceasta,
 au primit propunerea și erau gata să încheie pacea în condițiile acestea; dar
 15 s-a întâmplat să aibă loc un mare cutremur și zidurile orașelor s-au prăbușit,
 încît pe urma aceasta, turcii au cucerit pe cele mai multe, asupra cărora au
 năvălit, împresurîndu-le. Și după ce au ocupat orașele de la elini, au rămas
 mai departe în Europa, ne mai umblînd de loc după vreo propunere ca aceea.

Răspîndirea popoarelor slave. După aceea a pornit asupra misilor și tribalilor.
 20 **Românii din Pind sînt veniți din Dacia.** Acest neam, cel mai vechi și mai mare din popoa-
 rele din lume, dacă s-a desfăcut dintr-un trib al
 ilirilor, și s-a așezat cu locuințele în țara ce o au, sau dacă, după unii,
 au pornit de dincolo de Istru de la marginile Europei, din Croația și de
 la prui care ajung pînă la Oceanul Arctic, și din țara Sarmatiei, acum
 25 așa-numita Rosia, ținut nelocuit din cauza frigului, și pornind deci de
 acolo și trecînd peste Istru, au ajuns în regiunea de la Marea Ionică și
 astfel s-au întins mult pînă la venețieni și, cuceritori fiind, au rămas cu
 locuințele, sau dacă dimpotrivă e mai bine de spus că au pornit de aici
 din țara de la Marea Ionică și trecînd peste Istru, au ajuns departe sus
 30 în lume, n-aș putea-o spune, susținînd cu siguranță. Totuși știu atîta că
 aceste neamuri se deosebesc prin nume unul de celălalt, prin obiceiuri
 35 însă nu, și e vădit încă și acum că vorbesc aceeași | limbă și au același
 grai. Răspîndindu-se deci prin Europa, s-au așezat cu locuințele în multe
 părți, între altele și într-o regiune a Peloponezului din Laconica, locuind
 35 sub muntele Taighet și Tenaron.

Tot așa a ajuns și din Dacia să locuiască pe muntele Pind poporul
 ce se întinde pînă în Tesalia. Vlahi¹ se numesc amîndouă popoarele.

¹ După aparatul critic din ediția lui Eug. Darkó, toate manuscrisele au Βράχοι, —
 Vrahi, un singur manuscris îndreptînd în Βλάχοι — vlahi; dar vezi D. Russo, *Critica textelor*
 și *tehnica edițiilor*, București, 1912, p. 20 nota.

Și n-aș putea să fac o expunere și să spun care din aceștia la care au venit. 1

Dar așa știu și pot spune aici că tribalii și misii și ilirii și croații și polonii și sarmații vorbesc același grai. Și dacă din aceasta ar fi de tras o concluzie, neamul acesta ar fi unul și același și de aceeași origine. Cu timpul însă s-au deosebit întreolaltă în obiceiuri și, ajungînd în altă țară au rămas cu locuințele. Și nu găsesc nicăiri nimic, încît să pot arăta ceva lămurit în istorie despre ei. Și reședința domnească își au și aici dincoace de Istru și dincolo; și neamul acesta este mult prea mare și mult prea întins, încît e mai bine să spui că neamul acesta a venit mai degrabă de acolo și dînd peste loc mai bun s-a așezat cu locuințele în regiunea de la Marea Ionică și a trecut pe la Istru și a rămas și aici, decît că a pornit de aici și a ajuns înspre părțile de acolo din lume, aproape nelocuite. Și dacă mi-nați de vreo nevoie | sau dacă de bunăvoie, pregătindu-se de apărare, s-a întîmplat să locuiască așa despărțiți unii de alții, precum se poate vedea, ar trebui mai degrabă să bănuiești ceva decît să afirmi. Și de aici unii cred că pot spune și Misia de sus și Misia de jos, ca și cum Misia de sus ar numi nu țara din părțile de sus ale Istrului, ci țara locuită în partea de dincolo de Istru, iar Misia de jos, nu țara în părțile de jos ale Istrului, ci țara de la Istru, ce se întinde pînă în Italia. Cît despre bulgari pe care, cei ce știu mai bine limba elină, îi numesc Misia de jos, știu că sînt așezați la Istru de la orașul Vidin pînă la Marea Neagră, avîndu-și reședința domnească în orașul Tirnova. 5 10 15 20

Acestora, craiul Serbiei, domnul tribalilor, le-a pus în domnie pe Alexandru; și a domnit așa pînă ce murind, a lăsat împărat al neamului pe feciorul său Susman, asupra căruia a pornit cu război Amurat al lui Orchan. Și mai întîi a năvălit asupra tribalilor și învingîndu-i în luptă, a supus Fere, un oraș înfloritor, și cucerind localitățile din Rodope, a făcut mari isprăvi; apoi dînd orașul Fere în seama lui Sain, un bărbat destoinic, a pornit cu război asupra lui Susman, împăratul Misiei, | și ciocnindu-se astfel cu el, i-a pus pe fugă pe misi și a omorît nu mulți, deoarece au scăpat prin localitățile de la Istru. Dar Susman al lui Alexandru, trimițînd soli la Amurat, a făcut pace și alianță, încît să aibă același dușman și prieten; și s-a încuscrit cu Amurat, dînd după el pe fie-sa, aleasă de frumoasă, ce o avea de la o evreică, de care îndrăgostindu-se, a luat-o de soție. Iar altă fată, a dat-o după un împărat al elinilor, care atuncea domnea asupra neamului elin, după ce lui Cantacuzino i-a fost luată domnia asupra elinilor. 25 30 35

- 1 Ioan V Paleolog (1341—1391) Cantacuzino cînd era împărat, avînd doi feciori,
își la tronul în primire la 1354; pe cel mai mic Emanuil l-a trimis în Peloponez
la parte la expedițiile lui ca domn la Mistra, pe cel mai mare însă îl face
Murad I. elinilor împărat. Dar Ioan, feciorul lui Andronic
- 5 cum a ajuns destul de mare, s-a legat cu elinii și s-a înțeles cu ei, ca el
să vie la domnie. El își ducea din întîmplare viața în Macedonia. Și elinii
supărați de traiul și batjocorirea împăratului, l-au adus, după cum fiecare
își avea motivele sale, pe tînărul Ioan din Macedonia și l-au pus pe tronul
împărăției. Cum s-a urcat pe tron, pe Cantacuzino, firește, l-a făcut călugăr.
- 10 Feciorul lui mai mare însă, pe care cu numele Matei ¹, îl făcuse elinilor
38 împărat, | s-a dus mai întîi la Rodos la arhiereul din acel loc, căutînd să
obțină ajutor; și-l ruga să-l urce pe tronul împărăției. Și a stăruit, aducînd
multe înainte, ca să i se dea vreun ajutor; cum însă n-a întîlnit nici o
bună voință, s-a dus îndată după aceea în Peloponez la fratele-său Emanuil,
- 15 domnul Spartei, și-și ducea viața pe lîngă el. Și Ioan a încheiat alianță
cu Amurat, care trecuse de curînd în Europa; apoi a adus pentru feciorul
său Andronic pe fata împăratului misilor, soție de la care a avut băieți;
Andronic îi era cel mai mare, Dimitrie însă și Emanuil mai tineri și Teodor ².
Și-l însoțea pe Amurat, oriunde mergea la război; și totodată îi erau tri-
- 20 butari lui Amurat, urmîndu-i în orice expediție ar face-o.

După aceea pornind cu război asupra domnului Dragas al lui Zarco,
a cucerit țara de pe la rîul Axios, obligîndu-l totodată să-i dea tribut și
să-l însoțească în război în contra dușmanilor cu un număr de atîția călă-
reți. După aceea aducîndu-l pe domnul Bogdan din această parte să-l
39 urmeze cu armata | sa, a făcut mari isprăvi, dînd dovadă de omenie după
pilda lui Cir al lui Cambise, purtîndu-se cît mai moderat și mai generos
cu domnii ce și i-a supus, ai tribalilor, misilor, ba chiar și ai elinilor.

Pe cînd deci se afla de mai mult timp în Europa și purta încă război
cu aceștia, i-a sosit vestea, că domnitorii barbarilor³ din Asia, înțelegîndu-se

¹ Manuscrisele pun cuvintele „cu numele Matei” după „călugăr”; dar numele în călugărie al împăratului Ioan VI Cantacuzino a fost de fapt Ioasaf, iar feciorul lui cel mai mare pe care l-a încoronat împărat, s-a chemat Matei. E greu de admis ca Laonic, atît de stăruitor în a afla știri, să nu le fi aflat pe acestea. Mai probabil e că la mijloc este o greșală în ordinea cuvintelor și de aceea am îndreptat-o, punînd *Ματθαίον τοῦνομα* în rîndul următor după *ὅν*.

² Acesta este vădit înțelesul locului din Laonic; și de aceea după „băieți”, *παῖδες* trebuie pus un punct și virgulă. Dacă rămîne fără nici o interpuncție, ca în ediția din Bonn a lui Bekker, sau numai virgulă, precum e în ediția lui Darkó, totul ar însemna că Andronic a avut cei patru feciori, care de fapt au fost ai lui Ioan V Paleolog. Despre acest Andronic IV Paleolog știm că l-a avut pe Ioan VII Paleolog. Se mai poate ca textul ce ni s-a transmis să aibă o lipsă înainte de *ἀφ' ἧς* — „de la care”, o lipsă în care se arăta soția lui Ioan V Paleolog, soție de la care a avut cei patru feciori: Andronic, Manuil Teodor și Dimitrie.

³ Turcilor selgiucizi.

între ei să răscoale nu puțină țară în contra lui Amurat, și că, strângînd
oaste, pe cît le era cu putință, i-au tulburat mult stăpînirea în Asia și din
pămîntul lui multe le-au cucerit, iar altele nu conținesc să i le împresoare.
După ce a aflat foarte repede această știre, a trecut în Asia și se grăbea
să fie gata de luptă în contra lor, cu gîndul să facă o ultimă încercare,
pe cît putea cel mai bine, ca să dea o luptă hotărîtoare. Dînd peste tabăra
acestora în Misia ¹, și-a pus armata în ordine de bătaie. Și deoarece era
cu foarte multă și felurită experiență de război, a născocit următorul plan
de luptă. Căci se spune că, fiind timp de vară și știind că pe la amiază
va sufla vîntul obișnuit din fiecare an, de la apus, a dat armatei din om
în om ordin să ocupe partea aceea astfel, ca vîntul să le bată în spate;
și și-a pus armata în ordine de bătaie pe la ora, cînd piața este în toi ².
Încăierîndu-se cu dușmanii, se lupta cu tărie. Amîndouă părțile ținîndu-și
cumpăna în luptă, el să se fi urcat pe un dîmb acolo undeva | și să fi rostit
cu glas mare oamenilor săi următoarele : „Băieții mei ostași, fie-vă aminte
de voi înși-vă, cîte ați îndurat în Europa, purtînd război neîntremit
atît-amar de ani. De ce dați înapoi ? Nu știți că totul va depinde de noi
care le sîntem superiori acestora ? Ei bine, urmați-mă pe mine, încredințați
că, dacă nu mă urmați de aproape, repede dușmanii vă vor birui !” — Cu
aceste cuvinte, împăratul să fi dat pîteni calului de-a dreptul asupra
rîndurilor dușmane, căzînd în mijlocul grămezii ; și de îndată ridicîndu-se
vîntul în spatele oștirii, bătea inamicilor în față ; așa deodată încurajîndu-se
unii pe alții și mergînd înainte, i-au silit în sfîrșit să dea dos și i-au gonit
din răspuțeri, omorîndu-i pe dușmani. Și el, ce-i drept, să fi pierdut partea
mai mare de armată, dușmanii însă să fi scăpat cu fuga, fiecare ducîndu-se
în țara sa. Și apoi trimițînd soli, au cerut pace și s-au împăcat cu dînsul
cu condiția, ca aceștia să-l însoțească, oriunde îi va duce pe viitor în război.

Răscoala feciorilor lui
Murad I și Ioan V Paleolog ;
1373.

În timp ce era ocupat în Asia și încheia trata-
tele de pace cu domnitorii turcilor, Sauzes ³,
cel mai mare din băieții lui, fusese lăsat în
Europa să aibă grijă de domnie, punîndu-l să ia măsurile de siguranță,
dacă vreo primejdie sau vreo răutate s-ar ivi prin împărăție. | Dar acesta
s-a înțeles cu pașalele de prin Europa la o conspirație și i-a legat de sine,
pe cît putea prin mari binefaceri, și s-a întîlnit cu Andronic, feciorul mai
mare al împăratului elinilor, căci tatăl său plecase cu Amurat al lui

¹ Țară în Asia Mică de apus.

² Expresie din autori clasici antici, adică pe la ora zece dimineața.

³ După Duca sXII, 1 (ed. Grecu) să-l fi chemat Cuntuzis, după interpolatorul lui Sphrantzes (G. Phrantzes, ed. I. Papadopoulos, p. 55—56), Musa-Celebi ; de fapt : Saugi (Sauzes).

1 Orchan la război în Asia în contra domnitorilor ¹ și Andronic fusese
lăsat în Bizanț și i s-a dat împărăția în seamă. Sauzes vorbind cu
acesta, l-a înduplecat să se răscoale amîndoi în contra părinților și să
pună mîna pe domnia părintească, avînd același prieten și dușman; și
5 de o să vină cineva ca dușman asupra lor, să se apere și să-și sară în
ajutor după putință unul altuia cu toată puterea. După ce s-au hotărît
să facă aceasta, au încheiat legături cu mare jurămint, stăruind mai ales
asupra acelor lucruri ce li se păreau că vor fi amîndorura spre cea mai
mare siguranță. De îndată ce, făcînd acestea, au început să le facă pe
10 față, au început să ia măsuri de siguranță, pregătindu-se spre a se putea
apăra pentru cazul, cînd Amurat ar veni în Europa. Acesta însă a
aflat foarte repede ce se face prin Europa și, de îndată chemîndu-l
pe Ioan, împăratul Bizanțului, i-a grăit unele ca acestea: „Împărate
al elinilor, de curînd mi-a venit știre de la oameții cei mai de încredere
15 din Europa, că feciorul meu Sauzes, împins de feciorul tău, pun
la cale planuri ucigașe asupra mea. Cum se poate, fără ca tu să nu
42 știi nimic despre acestea, | să se ajungă la așa nebunie, încît nu
numai feciorul meu să se apuce de aceasta, ci și feciorul tău să-i fie de
ajutor și îndemn? Cum s-ar putea crede că unele ca acestea s-au putut
20 face fără hotărîrea ta? Ci dacă îi vei aplica feciorului tău pedeapsa pe care
aș hotărî-o și nu vei sta pe gînduri, atunci voi fi sigur, că acestea s-au făcut
fără voia ta. Iar dacă ai alt gînd, decît va fi hotărîrea mea și asupra
feciorului meu, și ai voi să-l lași nepedepsit, atunci să știi că în viitor
pe tine te voi avea de vinovat”.

25 Împăratul elinilor însă i-a întors vorba cu următoarele: „O împărate,
de vina aceasta niciodată nu mă vei putea învinovăți pe bună dreptate!
Căci dacă acesta ar fi copilul meu, despre care tu spui că s-a apucat de
acestea, fără ca eu să știu cîtuși de puțin ceva, atunci să o știi bine, că
aș avea toată grija și buna voință pentru tine și stăpînirea ta. Și dacă
30 m-ai pune să-l pedepsesc pe acela, cred că n-aș fi atît de nebun, încît
să fiu îngăduitor față de unul care și pentru mine și pentru tine s-a făcut
omul cel mai hain și dușmanul cel mai mare, și să-i scad cît de puțin din
pedeapsă”.

Spunînd acestea împăratului, Amurat s-a hotărît să dea aceeași
35 pedeapsă la amîndoi; potrivit acestei hotărîri, amîndoi părinții să-și
osîndească băieții și să le scoată ochii fiecăruia din ei. Cum a luat această
hotărîre, a plecat spre Europa, ducînd oaste cît se poate de multă. Și
43 trecînd în Europa, a pornit-o de-a dreptul | asupra feciorului, unde aflase
că-și are tabăra împreună cu feciorul împăratului. Aceia însă strîngînd

¹ Sultanilor selgiucizi.

armata Europei, erau în tabără într-un loc de lângă Bizanț, numit al lui 1
 Picridios ¹, unde au socotit cel mai nimerit să adune și pe elini și totodată
 pașalele din Europa. Aici într-un defileu, ca într-o întăritură împrejmuită
 cu palânci, și-a așezat tabăra Sauzes, feciorul lui Amurat, și-l aștepta pe
 tatăl său, care venea asupra lui. Amurat însă cum l-a ajuns aici pe feciorul 5
 său și pe elinii care se aflau în tabără, și-a așezat armata în linie de bătaie
 și a năvălit asupra lor, cu gândul să se ia de îndată la luptă cu potrivnicii.
 Cum însă defileul îi sta în cale, și-a așezat și dînsul tabăra. Unde locul
 îngăduia, s-au luat la luptă cîțiva din elini cu soldații lui Amurat și i-au
 pus pe fugă pe aceștia, după cum se spune. Și deoarece se vedea că în 10
 locul acela este greu să se dea lupta cu vrăjmașii, a ieșit noaptea în fața
 taberei la marginea defileului, cît mai aproape de tabăra vrăjmașilor,
 încît să poată fi auzit foarte ușor; apoi a început să cheme pe nume cu
 glas mare pe fiecare, amintind cu cuvinte de prețuire tot ce-a făcut fie-
 căruia, dacă s-a întîmplat vreodată să fi făcut cuiva vreo cinste sau 15
 vreun bine. După aceea spunînd vorbe bune de fiecare și mergînd de-a
 călare pe marginea defileului, se zice că a grăit către ei unele ca
 acestea.

„Bărbați eroi, pe ce drum ați apucat, părăsindu-mă pe mine, tatăl
 vostru? Unde | ați lăsat învățătura învățătorului vostru și v-ați luat 41
 după un băiat încă brudiu, pe care, după ce va fi căzut în mîna mea, îl
 voi pedepsi cu lovituri de bici, fără să-i fac o altă stricăciune tinerețelor lui,
 afară doară numai dacă o să fie cu voia voastră, să-i fac așa ceva. Iar
 dacă vreți pe altă cale să puneți la încercare gândul meu, și să ajungeți
 la luptă, s-o știți că în viitor nimic nu va fi spre binele vostru. Treceți 25
 deci încoace la noi și nu stați pe gânduri de loc din respect pentru virtutea
 noastră și în vederea bieiurii băiatului nu vă sfiți să faceți așa ceva. Și
 vă jur, chemînd martor pe cel ce mi-a încredințat această domnie, că
 nimănui nu i se va întîmpla nici un neajuns”.

Soldații lui Sauzes, auzind acestea, sfiată să-i fi cuprins de glasul 30
 împăratului, căci avea un glas pătrunzător mai mult ca orice alți oameni;
 și teama să-i fi apucat pentru soarta lor, cunoscîndu-i bine norocul și
 vitejia. Și astfel îndoiți, cum și-au dat seama de situație, au părăsit în
 noaptea aceea tabăra, plecînd pe unde îi venea bine fiecăruia, cei mai mulți
 însă sosind la tabăra lui Amurat, se rugau de iertare, ca unii ce aduși de 35
 nevoie, s-au strîns în tabăra lui Sauzes. Iar Sauzes băgînd de seamă că
 soldații îi fug din tabără, a plecat cu oamenii de frunte, pe care îi vedea
 că-i sînt cei mai devotați, la Didimotich, | urmîndu-i și feciorii, care au 45
 îmbrățișat cu multă însuflețire ideea acestui război; căci se hotărîse să se

¹ Manuscrisele au și Apicridios și Epicridios.

1 preoape de aceștia cu deosebită rivnă și tărie ¹. Amurat însă aflînd de
 aceasta, se ținea de urma lui și a început să impresoare orașul. Cei cu
 Sauzes însă, apăsăți de foame, căci grîu nu fusese adus de mai înainte
 și în puțin timp se isprăvise, s-au predat să facă cu ei, precum va găsi cu
 5 cale. Amurat ocupînd orașul prin foame, l-a prins pe feciorul său Sauzes
 și luîndu-l, i-a scos ochii. Cît despre ceilalți, a poruncit să fie legați și arun-
 cați cu capul în jos de pe stîncă din oraș în rîu. Iar el stînd în cort lîngă
 rîu și privind pe răsculații de frunte aduși cîte doi și cîte trei deodată,
 să fi ris în hohote, cum se rostogolește fiecare ca un iepure ce-l gonesc
 10 cîinii, iar pe feciorii pașalelor ce au rămas cu dînsul, feciori ce au mers
 cu Sauzes, a poruncit ca părinții să-i ucidă cu mîna lor. Doi dintre aceștia
 se spune că n-au voit să-și omoare băieții, iar el să fi poruncit, pe aceia
 să-i ucidă deodată cu feciorii lor. Căci spunea mereu că feciorii cu știrea
 părinților au trecut de partea lui Sauzes; și au trecut, pentru că ei oscilau
 15 între amîndoi. După ce au făcut acestea, i-a spus, printr-un sol trimis,
 împăratului elinilor să facă tot aceea și cu feciorul său, ca și dînsul, precum
 46 s-a înțeles cu el de la | început. Și acela, se spune că, luîndu-și feciorul
 i-a turnat în ochi oțet clocotit.

20 **Murad I iartă pe Manuîl Paleolog, dar cucerește Salonicul, 1387.** Și atunci așa s-a sfîrșit războiul acesta. După
 aceea, cînd Emanuil, feciorul împăratului
 elinilor, era delegat cu guvernarea orașului Terme din Macedonia, care
 se mai chiamă Tesalonic, și a fost surprins că, legîndu-se cu un
 epistat de prin această regiune, umblă cu vicleșug să pună mîna pe
 orașul Fere și că se poartă cu gînduri de răzvrătire față de Amurat, acesta
 25 a trimis pe Charitin, un bărbat cu mare putere și pentru priceperea lui
 în ale războiului întru nimic mai prejos decît toți oamenii din jurul lui,
 și i-a ordonat să meargă și să cucerească Terme și să aducă pe feciorul
 împăratului Ioan. Și Charitin era ocupat cu îndeplinirea acestui ordin.
 Emanuil însă dînd cu socoteala, că orașul va fi cucerit repede de Charitin,
 30 pentru că lucrurile în oraș stăteau prost și pentru că el n-ar fi ieșit bine
 de loc, căci și locuitorii orașului, necăjiți pe el, se purtau cu mai multă în-
 drăzneală de cum se cuvenea, a plecat, așa cum era, foarte repede pe mare,
 cu gîndul să meargă la tatăl său. Cum însă tatăl, printr-un trimis, i-a
 spus de mai înainte, că, dacă pleacă, să meargă altundeva, căci el nu poate
 35 să-l primească, fiindu-i teamă de Amurat, s-a hotărît de nevoie să meargă
 chiar la Amurat, cu gîndul să-l roage de iertare, dacă cumva iarăși a
 47 săvîrșit vreo ispravă ce nu trebuia s-o facă. Amurat însă auzind | că feciorul

¹ Mulți tineri, feciori de-ai marilor dregători credincioși lui Murad I, se alăturaseră la rebeliune.

împăratului vine la el, s-a minunat de acela pentru curajul lui și l-a întîm- 1
pinat, precum avea obiceiul s-o facă mai înainte, cînd sosea la el, apoi
l-a salutat și, oprindu-se oarecum nițel, a stat așa de vorbă cu el. Apoi
zîmbind către el, i-a grăit unele ca acestea : „O fecior al împăratului,
ai fost prins umblînd cu gînd viclean asupra țării care pe bună dreptate este 5
acuma a mea, deși mai înainte a fost a voastră. Și dacă acestea cite le-ai
făcut, le-ai fi făcut pe bună dreptate, le-aș înțelege ; și acuma deocamdată
te iert, dar vezi să nu te mai prind a doua oară, umblînd cu vreo ispravă
ca aceasta asupra mea și a domniei mele. Căci față și de mine și de dum-
nezeu care mă are în grija lui, ai dovedit că te-ai purtat foarte rău ; dar 10
cum, în acest chip, te îndrepti spre mai bine, starea de lucruri din Eu-
ropa e în mîna voastră”. — „Ci eu“ — zise acela — „băgînd de seamă,
precum și este, că lui Dumnezeu îi place cel mai mult să fie cu tine, am
venit la tine, deși am căzut într-o vină atît de mare. O, de ai putea să-mi
fii îngăduitor pentru toate cite le-am greșit față de tine și împărăția ta !”.

Și așa Amurat i-a iertat greșeala și, trimițîndu-l la tatăl său, l-a
sfătuit să-și primească feciorul ; și acela a făcut, precum i s-a spus, și
de îndată și-a chemat feciorul la Bizanț. Charitin însă ocupînd Terme ¹
și supunînd pe cei ce s-au răscolat, și-a cîștigat mare mărire la Amurat,
fiind de mai înainte cu mare trecere și putere la el. |

Și despre Charitin multe se spun vrednice de a fi istorisite, ca unul
ce-i sugera lui Amurat ce trebuie să facă, și îndeplinind foarte multe slujbe,
să fi făcut unele mari isprăvi prin Asia și Europa. Și se povestesc vorbe
de ale lui spuse către Amurat, luîndu-se la întrecere cu el în înțelepciune
și știință militară. Căci el să-l fi întreat : „Amurat împărate, cum ai 25
putea să aplici cel mai bine știința militară, pînă ce ai dobîndi cu ușurință
cele ce le dorești să se facă ?” — Și acesta să fi spus : „Bine chibzuind și
soldaților făcîndu-le cît mai mult bine !” — Iar el să fi întreat din nou,
spunînd : „Și cum poți nimeri o dreaptă chibzuire ?” — Acesta însă să fi
spus : „Dacă măsurînd cele cuvenite, nu greșești în privința măsurii !” 30
Atunci Charitin să fi izbucnit în risete și să fi adăugat : „Amurat împărate,
s-ar părea că ai o judecată foarte bună. Dar cum s-ar putea nimeri măsura,
dacă nu ești de față și să te uiți la amîndouă și la ce trebuie și la ce nu tre-
buie și de unele să te poți feri, iar de altele, la ce te-ai hotărît, să te poți
ține, ajungînd la ce trebuie, din acestea ? !” — Prin aceste cuvinte dădea 35
de înțeles că repeziciunea e mai de folos decît alte calități la înfăptuirea

¹ Mai probabil este însă că Salonicul a fost cucerit înția oară de turci sub Baiazid I ; vz. Ducas XIII, 6 (ed. Grecu). Cf. și A k d e s. N i m e t, *op. cit.*, p. 85 n.1, unde știrea această din Laonic este pusă, pare-se pe bună dreptate, la îndoială, pentru că cronicile turcești nu o semnalează.

1 de lucruri mari și că conducătorul de oaste, înainte de orice, trebuie să fie
 în stare să se folosească de repeziciune și iuțeală; și pretutindeni fiind, |
 49 oriunde e nevoie, să fie față. Purtind aceste discuții întreolaltă, au dat
 dovadă de păreri nu lipsite de ce trebuie.

5 Amurat deci mergînd pretutindeni în iuțeala cea mai mare, toate
 le umplea de frică și de bună pază; și se folosea de slujba lui Charitin,
 om foarte destoinic la toate, și să-i stea de ajutor și să întreprindă orice
 și fiind priceput și potrivit la cele mai multe; și nu puține isprăvi i le-a
 săvîrșit în împărăție prin Europa. Amurat deci a subjugat atîtea popoare
 10 și domni de prin Europa i-a făcut tributari și să-i urmeze oriunde ar
 merge la război; și pe împărații elinilor îi avea cu sine în expediții răz-
 boinice. Dar dintre toți elinii cel mai mult îi plăcea de Emanuil. Și-l avea
 și pe împăratul misilor și încă pe Dragas, feciorul lui Zarco și pe Bogdan
 care deținea Rodope și pe alți domni de prin Europa și de ai triburilor
 15 și elinilor și albanezilor. Și toți aceștia plecînd cu el în războaie și domni-
 torii din Asia urmîndu-i în expediții, pleca la război, în care își găsește
 moartea. Cum deci elinii au fost supuși și au ajuns să-i slujească lui Amurat,
 feciorul lui Orchan, am arătat și mai înainte. Și deocamdată, atîtea ar
 fi spuse îndeajuns în istorie.

20 Ioan V Paleolog Ioan, după ce a luat conducerea împărăției, |
 50 pleacă în Apus după ajutor pe Cantacuzino, împăratul de mai înainte al eli-
 1369—1371. nilor, l-a mînat în mănăstire să fie călugăr; și
 pentru că vedea puterea turcilor crescînd tot mai mare, a plecat pe mare
 11 Italia. Și mai întîi s-a îndreptat la venețieni; dar nedobîndind un ajutor
 25 mai de seamă, s-a împrumutat cu bani, avînd de gînd să plece la împăratul
 Galatiei ¹. Și a ajuns și la ceilalți domni din Apus, cerînd ajutor și stăruind
 cit mai mult pe lîngă ei. Ajungînd la împăratul celților, i-a găsit casa la
 mare stricăciune și mergîndu-i foarte rău și n-a putut dobîndi nimic pentru
 ce pornise spre Italia. Luînd calea spre casă, cînd a sosit la venețieni, i s-a
 30 cerut împrumutul ce l-a împrumutat, cînd a plecat în Galatia, și nu avea
 de unde să-l dea înapoi; și a fost oprit în loc de venețieni, care nu-l lăsau
 să plece acasă, pînă ce n-o să plătească creditorilor datoria. Neștiind ce

¹ Regele Franței. Manuil II Paleolog, căutînd în Apus ajutor în contra turcilor, a ajuns
 pînă în Franța și Anglia; părintele său însă, Ioan V Paleolog, n-a ajuns decît pînă în Italia.
 Aceași știre greșită ne-o spune și Ducas, amîndoi luînd-o pe cit se vede dintr-un izvor comun.
 Ea a trecut și în cronica interpolată a lui Gheorghe Sîranțes. Vezi V. G r e c u, *Istoricul bizantin*
Ducas, în „Anal. Acad. Rom.”, Mem. Sect. Ist., Ser. III, vol. 29 (1946/47), p. 605 — 606; cf.
 și D u c a s, XI, 2 (ed. Grecu) și G. P h r a n t z e s, *Chronicon*, ed. I. B. Papadopoulos, Lipsca
 B. G. Teubner, p. 57, 14.

să facă, a trimis la Bizanț și cerea de la feciorul său Andronic, căruia 1
 îi încredințase împărăția, să caute bani din sfintele odoare și din alte mij-
 loace de prin împărăție și să-i trimită îndeajuns și să-l scoată și să nu uite 5
 de el, să rămână prea mult timp, fiind ținut sub pază. Andronic însă dădea
 puțină importanță cererilor trimise lui, căci se obișnuise cu un trai bun 5
 moleșit în domnie și | nu-i plăcea de loc de tatăl său. Trimițînd înapoi, 51
 spunea că elinii nu-i îngăduie să se atingă de cele sfinte și nici de alt undeva
 nu-i este cu putință să afle bani; și-i spunea să se adreseze în altă parte
 și să nu pregete să aibă grijă de sine, cum ar putea scăpa de datorie. Dar 10
 Emanuil, feciorul mai mic al împăratului, aflînd în ce nevoie a ajuns
 împăratul, tatăl său, din pricina venețienilor, a găsit și a făcut rost de
 bani, pe cît a putut, și repede de tot s-a urcat pe o corabie și a ajuns pe
 mare în orașul venețienilor și, aducînd banii, i-a dat tatălui său, de cîți
 își făcuse rost prin orașul Terme, cu guvernarea căruia fusese încredințat 15
 să aibă grijă. Și ducîndu-se însuși, s-a oferit tatălui său să se folosească 15
 de el, cum i-ar fi dorința. De atuncea tatăl său l-a avut foarte drag pe
 Emanuil și-l ținea pe lîngă sine; iar pe Andronic de aceea l-a urît în mare
 măsură. Și vrajba cea mare începînd dintr-aceasta, s-a ajuns la ceartă
 între ei, și în alte privinți și în privința domniei.

Împăratul elinilor așadar, cu banii cu care a venit aducîndu-i Ema- 20
 nuil, și-a plătit datoriile către venețieni și înapoiindu-se la Bizanț, a trimis
 soli la împăratul Amurat și pe acest fecior mai tînăr al lui la curtea aceuia.
 Căci îl cerea pe el, ca fiind cel mai în stare să-i slujească mai cu deosebire
 și să-l însoțească în expediții, oriunde i-ar porunci, și să-i observe | gîndul, 52
 încît să ia seama bine să nu mai facă în viitor nici un pas greșit față de 25
 împărat. Totuși mai tîrziu, cînd la Sparta feciorii lui Cantacuzino au murit
 și <împăratul Ioan> a trimis în Peloponez pe feciorul său Teodor, a fost cu
 fratele său la Terme, căci și pe el îl trimisese domn peste Macedonia și
 Tesalia. Stînd de vorbă plănuiau să se lepede de împăratul Amurat;
 și unul să plece la Bizanț, unde îl chema tatăl său la domnie, iar celălalt 30
 să meargă în Peloponez, unde să țină locul împăratului cu tărie și să ia
 măsurile care le vor socoti mai sigure. Și acestea s-au petrecut, înainte
 de ce Andronic, feciorul împăratului, răsculîndu-se cu Sauzes, feciorul
 lui Amurat, amîndoi de aceea au purtat pe urmă război cu Amurat. Mai
 pe urmă și planurile de răscoală ale lui Emanuil au fost aflate de împărat 35
 și Charitin a cucerit de la el Terme¹ și satele acestui oraș. Și mai tîrziu
 tatăl său oprindu-i să intre în țara lui, a mers la Lesbos; domnul din Les-
 bos însă temîndu-se și mai mult, i-a cerut să plece din țara sa. Dînd peste

¹ Vezi p. 47 n.1.

- 1 o triremă ce pleca la Troia, a trecut în Asia și, luînd cai cu chirie, a sosit în Brusa la împăratul Amurat. |
- 53 Bătălia de la Cosovo 1389; După aceea a pornit cu război asupra tribalilor moartea lui Murad I. și a lui Eleazar, domnul tribalilor, care a trecut
- 5 la peoni și-i îndemna pe aceia la război în contra lui. Eleazar, cum a aflat că Amurat vine asupra sa, s-a pregătit strîngînd oaste, pe cît putea, foarte mare și luînd puternice măsuri de apărare, pe cît putea. Eleazar avea două fete și pe una din acestea a dat-o după Susman, împăratul misilor ¹, făcîndu-și-l ginere, iar pe cealaltă după Vule, feciorul lui Branco
- 10 al lui Mladen ², domnul de la Castoria și Ohrida în Macedonia. A mai cîștigat după aceea în Macedonia țara jupanului Nicolae, cînd s-au săvîrșit din viață domnia Ungleșă și Crai; și supunîndu-și și Pristina și ținutul așa-numit de la Niș, a înaintat pînă la rîul ilirilor, Sava numit în timpul de acuma. Asupra acestuia a pornit cu război Amurat al lui Orchan și
- 15 a dat peste el stînd cu tabăra în cîmpia așa-numită de la Cosovo în ținutul Pristinei. Și cum a ajuns aici, se gătea să dea lupta, avînd cu sine și pe amîndoi feciorii săi Baiazid și Iagup. Și turcii spun că acolo Amurat luptîndu-se și punînd pe fugă pe oamenii lui Eleazar, îi urmărea din răsuputeri; și urmărindu-i, a dat peste un bărbat tribal și s-a năpustit asupra
- 54 lui; acela însă, care era pe jos, s-a întors | și l-a străpuns cu sulîța în piept; și așa l-a ucis pe împăratul Amurat. Elinii însă spun că nu în luptă și la atac a murit, cînd i-a pus pe fugă pe dușmani, ei rămas încă în liniile sale de bătaie, aici spun că un bărbat foarte viteaz a voit de bună voie să ia asupra-și o luptă, cea mai frumoasă din cîte au fost vreodată. Numele
- 25 acestui bărbat era Miloș. Despre acest Miloș spun că, cerînd cîte voia el să dobîndească de la domnul Eleazar, a plecat înarmat călare spre tabăra lui Amurat, ca și cum ar voi să dezerteze de la dușmani. Despre Amurat însă spun că, în nădejdea că omul dezertează la el, poruncește să-i dea voie să se apropie, încît venind să poată spune ce vrea. Dar cînd a ajuns
- 30 aproape de cortul împăratului, unde stătea gata de luptă, ridică sulîța și, năpustindu-se, dă cea mai frumoasă năvală, din cîte știm noi, și omorînd pe împăratul Amurat, a murit deodată și dînsul moarte vitează. Elinii deci spun că așa s-a întîmplat, turcii însă că, după biruință, la goană a murit de mîna unui bărbat tribal. Și Amurat s-a săvîrșit din viață aici
- 35 la Cosovo. Și trupul i l-au dus la Brusa, unde Otumanizii de mai înainte își aleseseră mormintele, afară de Sulaiman; măruntaiele lui Amurat însă au rămas în cîmpia de la Cosovo într-un mormînt împărătesc al său. |

¹ În manuscrise: odrisilor; vz. însă mai sus, p. 41, 30—36.

² Manuscrisele ne dau Placides și Pladices; vz. mai sus. p. 37 n. 3.

Și s-a săvârșit din viață, după o domnie de treizeci și șapte de ani ¹, 55
 de mîna unui bărbat tribal, un sfîrșit de viață, nu pe măsura unui împărat
 care într-una a dus războaie atît de mulți ani, care a făcut isprăvi mari
 și care, ducînd războaie mari în Asia și Europa, treizeci și șase ², a avut
 noroc și virtute totdeauna în măsură așa de mare, încît niciodată n-a 5
 pierdut vreo bătălie, cîștigînd putere mare și țară multă în amîndouă
 continentele; și ajungînd acuma la bătrînețe adînci, nu se lăsa de luptă
 cu dușmanii, ci se asemena unui om mereu turbat spre luptă, nesăturat
 fiind de sînge pretutindeni. O întrerupere a războaielor îi era vînașoarea
 și grija și preocuparea de aceasta. Niciodată nu ședea liniștit nicăieri, 10
 ci ori de cîte ori nu era la luptă, petrecea vîînd. În privința aceasta,
 credința i-a fost, că întrece prin faimă pe împărații dinaintea sa, dînd
 dovadă de zel și sprinteneală întru nimic mai prejos la bătrînețe decît
 la tinerețe. Și întrecea pe mulți căpitani și împărați străluciți și era cu
 totul fără nici o șovăială și cu foarte mare rîvnă la toate. De orice se apuca, 15
 nu scăpa nimic din vedere din ce trebuia făcut. Și din auzite am aflat
 că dintre împărații dinaintea lui a făcut cea mai mare ucidere de oameni,
 totuși în vorbă față de supușii săi a fost blajin în mare măsură și cu feciorii
 domnilor ³ se purta foarte cumpătat. | Și era de îndată gata să dea cînte 36
 fiecărui și să stea de vorbă; și pe cei ce erau cu dînsul, strașnic îi aprindea 20
 la luptă cu multă iscusință; și la ispravă era strașnic, pretutindeni fiind
 față, precum se spune, cînd se ajungea la luptă; plăcut la vedere și foarte
 blajin la vorbă. Și pentru orice greșală, pedepsea fără cruțare; și la vorbă
 era foarte cumpătat. Jurămîntul, se zice că-l ținea cu sfîntenie cel mai mult
 dintre împărații neamului acestuia. Și de aceea mulți aveau curajul să vină 25
 de îndată la el, încrezuți că nu vor păți nimic rău, înainte de ce să ajungă
 la luptă și să încerce puterea lui. Și dintre cei ce i-au greșit cu ceva, care
 se apropia de el cu îngîmfare mare și multă îndrăzneală, niciodată n-a
 mai scăpat de mîna lui. Și teamă mare insufla supușilor săi, dar avem știre 30
 că era și iubit cel mai mult dintre sultani, așa încît nu s-ar crede greșit,
 că, dacă Temir împăratul venea cu război asupra acestui împărat, războiul
 n-ar fi ieșit așa de rău, ci sau, luptîndu-se cu strălucire, deși nu-l biruia

¹ Manuscrisele ne oferă ἐπτά καὶ πενήκοντα, 57, îndreptat de Hamaker în ἐπτά καὶ τριάκοντα, 37, ceea ce este corect, căci în realitate Murad al II-lea a domnit 37 de ani, 1362—1389; vz. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. II-a, München, 1952, p. 464.

² Manuscrisele transmit ἑξ — șase; Tafel a spus ἓν — unu, iar Darkó mai adaogă „de ani”, adică «31 de ani». Mai bine e însă de păstrat așa, precum transmit manuscrisele, că Murad I a biruit în 36 de bătălii.

³ Sau ai pașalelor lui sau ai domnitorilor străini ce-și trimiteau feciorii ostatici.

¹ pe Temir, totuși n-ar fi căzut înfrînt, alegîndu-și, pentru a duce lupta la capăt, un loc bun, în care n-ar fi fost înfrînt cu ușurință, sau, ferindu-se să dea lupta, ar fi pricinuit armatei împăratului Temir mare stricăciune, atacîndu-l și hîrțuindu-l, unde-i venea bine. |

⁵⁷ De îndată ce deci Amurat al lui Orchan s-a săvîrșit din viață, comandanții ienicerilor de la Poarta lui Amurat l-au și pus împărat pe Baiazid, feciorul lui mai tînăr.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE II

Inceputul domniei lui Baiazid I (1389—1402). După ce Amurat al lui Orchan s-a săvârșit din viață 58
de mîna unui bărbat tribal, de îndată comandantii
ienicerilor de la Poarta lui Amurat l-au pus împărat
pe Baiazid, feciorul lui mai tînăr. Acela îndată ce a pus mîna pe
domnie, a trimis după fratele său Iagup, ca și cum ar fi chemat de 5
tatăl său la Poarta împărătească; acesta venea și mai înainte, ori de
cîte ori era chemat. Nesciind încă nimica din ce s-a petrecut, a sosit,
chemat fiind de acela; și cum | i s-a înfățișat, a fost prins și dat morții. 59
Și a fost ucis, precum e obiceiul la împărații acestui neam să facă fra-
ților lor, că trebuie să i se pună capăt vieții prin juvăt și nu de sabie i-a 10
fost hotărîtă moartea.

Îndată, după ce acest împărat a săvârșit deci această faptă față
de fratele-său și era stăpîn pe împărăție, s-a găt看 de luptă și, încăierîndu-se,
i-a pus pe fugă pe tribali; și în această luptă s-a prăpădit multă oaste.
Căci turcii, cum au cîștigat bătălia, s-au pornit să-i gonească din răspu- 15
teri și omorau pe tribali, căci călăreau mai bine ca aceia și aveau cai mult
mai buni, încît îi ajungeau din urmă pe cei ce fugeau. Și după cum spun
elinii s-a petrecut așa; cum spun însă înșiși turcii, această biruință n-a
fost a lui Baiazid, ci de la Amurat a pornit lupta și biruința aceluia și că
domnul Eleazar a căzut în luptă, cînd încă acela conducea bătălia. Turcii 20
deci spun că așa s-a întîmplat, dar eu nu pot să-mi închipuiesc, cum în
plină bătălie, în oarecare puțin timp, și-a suprimat fratele și de îndată
s-a întors în luptă, dar nici cum, ridicînd sulita ¹, ar fi putu-o îndrepta
asupra împăratului și să-l ucidă, fără ca nimeni | să-i sară în cale. Ci 60
aceste știri să umble, precum îi place fiecăruia să creadă despre acele întîm- 25

¹ Miloș Gobilici.

1 plări¹. Dar Baiazid, după ce a luat în primire împărăția și a cîștigat
 biruința strălucită asupra dușmanilor, murindu-i în luptă și mulți dintre
 ai săi și sultanul săvîrșindu-se din viață, a năvălit prin toată țara tribalilor
 și a luat cu sine robi de război foarte mulți. Apoi și-a rînduit treburile
 5 împărăției, precum credea că e mai de folos spre binele său ; și cu elinii a în-
 cheiat un tratat de pace. Și cu domnii de prin Macedonia făcînd pace, a co-
 lonizat orașul Scopie cu turci mulți de tot, aducîndu-i și din Europa și din
 Asia cu femei și copii. Aceasta a făcut-o însă, ca pornind din acest oraș, să
 poată prăda în voie țara ilirilor. A năvălit așadar în țara ilirilor și, cucerind
 10 cîteva orășele, a făcut robi ; și trimițînd armată în țara albanezilor, a je-
 fuit-o pînă în regiunea de la marginea Mării Ionice și de pe la Epidamn.

Baiazid schimbă Și elinii îl însoțeau în expediții cu oastea, mergînd cu el,
 împărații în Bizanț. ori încotro pornea, atît Emanuil, feciorul împăratului
 Ioan al elinilor, cît și Ioan, băiatul feciorului mai mare Andronic. Căci
 15 cînd le-a luat acestora vederea ochilor cu oțet fierbinte², i-a lăsat pe amîndoi
 61 să-și ducă traiul acasă. Dar aceștia cînd | uitîndu-se la starea lor, au
 văzut că vederea ochilor li s-a îndreptat spre mai bine, găsind timp, s-au
 sfătuit și cu soția și întreolaltă și, avînd și pe alți cîțiva îndrumători și
 ajutători la acest pas, au fugit în orașul genovezilor Galata din preajma
 20 Bizanțului. De aici au ajuns la împăratul Baiazid și, sosind, cereau să li
 se dea ajutor, ca să meargă asupra orașului lor, și se rugau, ca să-i ducă
 într-acolo. Și ajungînd în fața împăratului, <Andronic> îi vorbea unele ca
 acestea: „Împărate, pe mine m-a lovit o nenorocire ca aceasta, dar am avut
 parte de noroc mai bun și cu ajutorul lui Dumnezeu, care vede toate, mă
 25 simt mai bine ; îngerul meu păzitor mi-a făcut o favoare nu neplăcută, căci,
 cu toate că mi s-a luat vederea, acum mi-e dat să văd puțintel, și-mi
 pune în vedere și împărăția ; și e după lege să-mi dea împărăția care îmi
 aparține. Și de această împărăție a mea, de mă vei asculta, te vei putea
 folosi în viitor, după cum vei crede, dacă îmi vei fi dat-o ; dacă dîndu-mi
 30 mai ales patru mii de călăreți, ai porunci să mă urmeze timp de două luni
 de zile. Și în oraș, ce e de neam și se distinge prin bună stare, e de partea
 mea și nu puțini dintre aceștia m-ar fi urmat încoace, dacă n-aș ști că,
 întîmplîndu-se să rămînă în capitală, îmi sînt de ajutor la orice m-aș hotărî,
 62 că e spre binele nostru. Și tribut | făgăduiesc casei tale să aduc în fiecare
 35 an de multe ori mai mare și un comisar să aibi în Constantinopole”.
 Iar împăratul îi răspundea cu astfel de vorbe : „Eu unul, după ce am

¹ Laonic găsește neverosimilă și versiunea bizantină și cea turcească despre lupta de la Cosovo și despre moartea lui Murad I din 1389.

² Vezi mai sus, p. 46, 18.

aflat că ți-a mai rămas simțul văzului, cu plăcere am ascultat vorba ta și
cuvînt de mulțumire dau creatorului celor muritoare și nemuritoare, că
te-a făcut părtaș de acest bine; ai să obții oamenii ce-i dorești și-ți vor
sta alături de tine, pînă ce vei putea izbuti la ce te nevoiești. Îi voi arăta
eu împăratului, tatăl tău, așa că niciodată nu o să mai cuteze să se
răzvrătească în contra mea. Du-te și ia-ți pe aceștia de care ai nevoie
și mergi asupra Constantinopolei și, ajungînd în patrie, fă așa, precum ar
putea fi cel mai bine pentru tine“.

Spunînd aceste cuvinte, i-a dat ostașii călări gata pregătiți; și An-
dronic luîndu-i pe aceștia, a pornit asupra Bizanțului. Ioan însă și feciorul
său Emanuil au aflat foarte repede, că Andronic cu feciorul lui vin asupra
lor, și au intrat în cetatea așa numită de la Poarta-de-aur și se pregăteau,
ca și cum ar avea să îndure o împresurare. Andronic venind, a început
împresurarea; după aceea intrînd în tratative, a ocupat cetatea. Arun-
cîndu-i într-o cușcă atîrnată în aer, i-a închis pe amîndoi într-un turn,
după ce a făcut o celulă mică de lemn și a introdus-o înăuntrul turnului.
Și s-a făcut stăpîn pe împărăție și-i ținea sub pază pe tatăl și pe fratele.
Fiind împărat, l-a proclamat elinilor împărat și pe feciorul său Ioan.
Trei ani i-a ținut în celula aceasta și să-i ucidă n-a voit, deși Baiazid îl
sfătuia într-una la aceasta. În anul al patrulea însă au înduplecat un ser-
vitor care intra la ei și le aducea de-ale mîncării, să le dea un fier; și cu
încetul, zice-se că, au spart celula și, fugind din închisoare, au sosit la
Baiazid. Făgăduindu-i că-i vor da tribut și armată, oricîtă le-ar cere-o,
Baiazid printr-un trimis a întrebat pe bizantini și le-a iscodit gîndul,
că pe cine ar voi să le fie împărat, Emanuil sau împăratul Baiazid¹;
căci în felul acesta punea la încercare gîndul bizantinilor, și în ce privește
persoana sa¹. Bizantinii însă l-au preferat pe Emanuil, deoarece erau
sătui acuma de domnia lui Andronic. De astă dată certîndu-se amîndoi
împărății pentru domnia Bizanțului, Baiazid a orînduit ca Emanuil să
dea un tribut de treizeci de mii de galbeni și să-l însoțească la război cu
ostași și așa să ia de la el împărăția, venind în fiecare an, cum s-a ivit de
primăvară, la Poartă cu tributul și cu armata ce i le-a ordonat. Și atunci
Andronic și feciorul său Ioan | au rămas la Poartă și-și aveau mijloace
de trai de la împărat, iar Emanuil domnea ca împărat².

¹ În acest chip Baiazid arăta că dorește ca Andronic să le fie împărat.

² Cf. și Ducas, XII, 3—4 (ed. Grecu) și cronica interpolată a lui Sphrantzes (G. Phrantzes, *Chronicon*, ed. Papadopoluos, p. 56,24—61,23). Laonic face aici o confuzie între răzvrătirea și uzurparea lui Andronic IV (august 1376—iunie 1379) și cea a lui Ioan VII din 1390, amestecîndu-le pe amîndouă. Vezi R. I. Loenertz, *Autour du Chronicon Maïus attribué à Georges Phrantzes*, în „*Miscellanea Giovanni Mercati*”, vol. III (= Studi e testi, 123), Città del Vaticano, 1946, p. 295—296.

1 Cuceriri de ale lui Baiazid avînd cu sine pe împărații elinilor care-l duceau
Balazid în Asia. la aceasta, a pornit cu război asupra orașului elin
Filadelfia. Căci cînd împărații Bizanțului se certau, le-a cerut și Fila-
delfia, iar ei i-au spus că i-o dau. Cînd însă împăratul Emanuil le-a trimis
5 un crainic, ca pentru viitor, predîndu-se lui Baiazid, să primească un domn
și guvernator turc, cetățenii au spus că de bunăvoie nu se vor da pe mîna
unui barbar și de aceea Baiazid impresura Filadelfia, avînd și pe împărații
elinilor. Și aceștia să fi făcut aici fapte de vitejie și, ei urcîndu-se cei dintîi
pe zid, au cucerit orașul. Așa a căzut Filadelfia, oraș elin al Lidiei, înflo-
10 ritor și cu bune rînduieli.

După aceea Baiazid a pornit asupra lui Schender ¹ împăratul arme-
nilor ; și asupra orașului Ertingan ², capitala armenilor, și a cetății numită
Samachia ³. Acest Schender ¹ zice-se că a fost cu mult cel mai viteaz dintre
barbarii cei de prin Asia și nimeni nu-l întrecea în ce privește îndrăzneala
15 în război și tăria trupului, căci atacîndu-l odată asirienii, a săvîrșit multe
65 fapte vrednice de poveste, punînd pe fugă cu puțini oameni de ai săi
pe dușmani. Pe acest Schender ¹, deoarece și-a urît nevasta, aceasta și
cu feciorul ei l-a prins și l-a ucis și deținea domnia. Asupra acestuia venind
Baiazid și, impresurînd orașul Ertingan ², l-a ocupat și pe feciorul lui
20 Schender îl ținea în închisoare. După aceea a subjugat pe țanizi ⁴ care
dețin țara Colchidei, întînzîndu-se pînă la orașul Amastris ; apoi a plecat
asupra lui Carailuc Leucamnă. ⁵, ighemonul Samachiei ⁶ ; și acesta ieșin-
du-i împotriva cu armata sa, Baiazid l-a biruit în luptă și impresura
orașul Samachia. Și cum cucerirea orașului nu înainta de loc, s-a retras
25 cu armata și s-a întors acasă. După aceea pornind asupra celorlalți domni
din Asia : Aidin, Sarchan, Mendesia, Techie ⁷ și Metin ⁸, le-a luat domnia
și, izgonindu-i, le-a subjugat țara și o deținea el. Aceștia, cînd au fost

¹ Σκενδέρεα, Σκενδέρης, Σκενδέρεω — Schender, poate că e de îndreptat în Σπενδέρεα Σπενδέρης. Σπενδέρεω — Spender ; vezi și mai jos p. 219,2 și 26 ; cf. și A k d. N i m e t, op. cit., p. 51 și 71 nr. 65.

² În manuscrise e ἐρτζικάν, îndreptat de Darkó în Ἐρτζιγγάνην.

³ Manuscrisele au λάμαχαν. Tafel propunînd Σαμαχίην.

⁴ În manuscrise e τζαπνίδας — Țapnizi, îndreptat de Darkó în Τζανίδας.

⁵ Adică Berbecel cel alb, căci era sultan asupra unui trib turc care avea această poreclă ; vz. A k d. N i m e t, op. cit., p. 53 nr. 33.

⁶ Manuscrisele au σαμαχιήλ, îndreptat de Bekker în Σαμαχίης,

⁷ În manuscrise e τεκόην — Tecoi, dar vezi mai sus, p. 31, 3.

⁸ Numele arătate sînt de fapt ale sultanilor care au înființat aceste sultanate ; sultanii izgoniți, care s-au refugiat la Timur-Lenk, aveau alte nume acuma, dar Laonic, după obiceiul turcesc, îi numește cu numele înaintașilor din care coboară ; vz. A k d. N i m e t, op. cit., p. 59, 89 și 92—94 ; și G y. M o r a v c s i k, *Byzantinoturcica*, vol. II, sub numele respective.

izgoniți din țările lor, au plecat la împăratul Temir în Scitia ¹. Cum deci
 aceștia, plecând, s-au înfățișat împăratului, am arătat-o mai pe urmă.
 Căci afară de Caraman, cu porecla Alisur ², și Turgut ³, domnul Frigiei,
 care fiind înrudiți prin căsătorie cu acela ⁴, au fost lăsați în pace, ceilalți ighe-
 moni despoiați de dînsul, au plecat în sus la Samarchand, | reședința lui 66
 Temir. Sarchan care avea cîrmuirea asupra Ioniei de la marginea mării, și
 Mendesia, urmașul lui Calam și Techie ⁵, care deținea Misia ⁶, zic că au fost
 coborîtori din cei șapte căpitani ai lui Otuman, care în devălmășie au
 înfăptuit domnia asupra Asiei și despre care se spune că au fost slujitori
 și ai împăratului Aladin. Metin și Aidin însă pe ce cale au ajuns la domnie 10
 n-aș putea să arăt. Despre Aidin se spune numai: domnea peste țara
 de la Colofon pînă în Caria. Totuși că sînt și se numesc neam de turci aceia,
 care trăiesc sub stăpînirea lui Turgut și Caraman și Metin și Aidin, o știu
 lămurit. Și Balazid, după ce își supune în Capadocia, pe de o parte țara
 de sub domnia lui Caraîsuf, pe de altă parte aceea de sub domnia fecio- 15
 rilor lui Omur și după ce a subjugat partea mai mare din Frigia, a pornit
 asupra capitalei armenilor Ertingan ⁷ și în contra feciorului lui Schender ⁸
 care domnea peste această țară pînă în Eufrat și peste o bună parte
 din Colchida ce și-o supusese.

Cuceriri de ale lui Balazid Fiind deci în Asia, a isprăvit aceste lucruri mai; 20
 în Europa. apoi trecînd în Europa, a trimis armate pînă în
 Macedonia; a prădat aici pe albanezii dinspre Marea Ionică și le-a jefuit
 țara și, după ce a cucerit cîteva orășele | din țara albanezilor, a pornit 67
 asupra ilirilor și le-a jefuit țara, prefăcînd în pradă averile acelora. După
 aceea a pornit cu război asupra Peloponezului, cu vorba că ar merge asupra 25
 Focidei ⁹ și a Tesaliei, ca să-și pună la cale treburile din Tesalia, încît să
 fie așa, precum cer interesele sale; și-l aduce arhiereul Focelor, pentru
 că țara era foarte bună pentru vînătoare, cu lunci avînd mulțime nesfîr-
 șită de cocori și cu cîmpii foarte potrivite pentru călărit; de fapt însă
 a pornit cu război asupra Tesaliei și a domnilor din partea locului, Epi- 30

¹ Manuscrisele au σοῦσα și σοῦσαν, îndreptate de Darkó în Σουθίαν.

² *n manuscrise e ἀλοσορῶν și ἀλοσορῶν, îndreptate de Darkó în Ἀλαιορῶν.

³ Vezi p. 56 n. 8 privind și pe Caraman și pe Turgut: cf. și A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 79 nr. 71.

⁴ Balazid.

⁵ Vezi p. 56 n. 7.

⁶ În manuscrise e μαδίαν, pentru care Tafel propune Ἀμασίαν Amasia, iar Darkó Μυσία.*

⁷ Vezi p. 56 n. 2.

⁸ Vezi p. 56 n. 1.

⁹ Manuscrisele au φώκαιαν, Foccea, îndreptat de Hamaker în Φωκίδα.

¹ cernei cu numele, și în contra femeii domnului De Louis De Soula ¹. După aceea însă a aruncat oaste și asupra Peloponezului, avînd și pe feciorul împăratului Ioan, despotul Teodor, și purta război. Cînd a sosit în Tesalia a luat în primire și Domochia, domnul Epicerne lipsind din oraș ; și a supus ⁵ încă și orașul Farsala, fiind și acesta sub stăpînirea Epicernejilor. Și a înaintat mai departe și a cucerit Zituni de la Termopile ; i s-a predat și orașul Patre, așezat în cîmpie la poalele muntelui Locrilor ; și alte cetăți de pe aici, nu puține, i s-au predat prin bună învoială. După aceea, femeia domnului De Louis, care avea o fată frumoasă, bună de măritat și logodită ⁶⁸ acuma, | cum a auzit de năvala împăratului și că arhiereul din Salona îl conduce la aceasta, a luat fata și daruri, cîte putea, și i-a ieșit împăratului întru întîmpinare. Iar el a luat fata și a trimis-o pe femeie cu fiică-sa, să trăiască după obiceiurile lui ; și țara a luat-o și i-a pus în frunte un guvernator. Despre această femeie se spune că, îndrăgostindu-se de un ¹⁵ preot cu numele Strat, a mers cu nerușinarea ei mai departe și a încredințat preotului domnia, făcînd de ocară mulți locuitori din orașul Delfi. Din cauza aceasta, arhiereul i-a vorbit de rău la împăratul și că rușine ar fi ca o femeie să conducă o țară atît de mare și, preacurvînd cu un preot, să facă atîtea rele nelegiuite cetățenilor ; și de aceea să se fi ridicat împăratul, năvălînd cu război asupra lor. Dar despre acest preot care a avut ²⁰ relații cu această femeie, se mai spune că a păcătuit și cu alte nu puține femei, izbutînd într-un chip diabolic, încît acestea să fie atrase, ducîndu-le la împreunări. De Louis însă, bărbatul femeii, murise mai înainte de boală. Acesta era din neamul împăraților tاراconezi ; și cînd acesta ²⁵ a venit din Italia în Peloponez, a obținut pe lingă partea din Peloponez, ⁶⁹ Atica totodată și Beoția și încă Focida și Patre | de dincolo de Termopile. Aceștia mai pe urmă, după o trecere de nu mult timp, au pierdut domnia și unii s-au înapoiat în Italia, iar alții au rămas locului, pînă au murit. Și dintre aceștia a fost și acest De Louis căruia Baiazid al lui Amurat, ³⁰ luîndu-i nevasta și ținîndu-i fata, s-a retras.

În preajma luptei de la
Nicolle la care iau parte
și românii, neam viteaz.

Ce-i drept, a pornit să năvălească în Peloponez. De îndată ce a năvălit în Tesalia, domnul Spartei, după ce a luat în orașe măsurile de siguranță, a fugit noaptea și a plecat în Peloponez, ca pe cît putea, să se ³⁵ apere din răspuțeri, dacă l-ar ataca. Și de aceea <Baiazid> s-a purtat mult cu gîndul să năvălească în Peloponez, dar veste i-a venit, că peoni și celți și dintre germani nu puțini s-au adunat sub conducerea

¹ În manuscrise e τοῦ Δελοῦ ἡγεμόνος τοῦντε Δουλᾶ, îndreptat de Darkó în τοῦ Δε Λουῆ ἡγεμόνος τοῦ Δε Σουλᾶ.

lui Sigismund, împărat al romanilor și singur stăpînitor (autocrator), 1
 ca să vină asupra lui și că s-ar pregăti să treacă Istrul, dar și daci, un neam 1
 viteaz, ar avea cu dînșii, care să le arate calea și să deschidă drum oștirii.
 Acest Sigismund, care pornea cu război asupra lui Baiazid, s-a întîmplat 5
 să fie, în ce privește domnia, și domnitorul germanilor; și cel mai mult
 locuia în orașul Viena și așa domnea peste o țară mare a germanilor.
 După aceea, și peonii aducîndu-și-l, a ajuns totdeodată și împărat al
 peonilor și domnitor peste țara germanilor. |

Descrierea Germaniei. Dar Germania începe de la muntele Pirineu, de unde 70
 și Tartesos curge în oceanul dinspre apus¹. Și întrucît 10
 înaintînd, ajunge pînă la orașele așa-numite Colonia și Argentia, este
 Germania de sus². De aici încolo se întinde la dreapta pînă în oceanul
 de pe la țara celtilor și la stînga de pe la Dania³, precum și înspre insulele
 Britanice. Germania e și de la Istru, de la orașul Viena, țara care merge
 înainte pînă la acel Tartesos și către Praga din țara boemilor. Și de la 15
 Viena pînă la Ocean ar fi pentru un bărbat bine echipat un drum să-l
 facă de-a lungul în douăzeci și cinci de zile; de-a latul ar fi și mai mult
 decît acestea, drumul cel mai scurt e, mergînd de la țara celtică spre Dania⁴.
 Și țara aceea este organizată cu legi bune mai mult decît toate țările și
 popoarele de acolo de la miazănoapte și apus, locuitorii fiind împărțiți 20
 în orașe strălucite și înfloritoare, guvernîndu-se ele însele în chip demo-
 cratic cu legi egale pentru toți, sau în chip autocratic sau rînduite sub
 arhieriei, puși de marele arhieriu al romanilor. Și orașe cu regim democratic
 ar fi acestea și în Germania de sus și de jos: Noroverg, oraș înfloritor,
 și Argentia și Amburg; și puse sub arhieriei: Colonia, Viena care se ține de 25
 Germania de jos, și alte nu puține | orașe, puțin oarecum lipsind să fie 71
 și acestea la vreo două sute. Între regimuri autocratice s-ar putea înșira
 cel mult trei domni din Germania și anume al orașului Basel⁵ și al Austriei

¹ Erodot (II, 33) spune că Dunărea izvorăște din Pirinei; Laonic luîndu-se după această informație a modelului său antic, face ca și Germania, despre care știa că este și la Dunăre, să înceapă de la Pirinei. Rîul Tartesos este Guadalquivir de astăzi.

² Laonic, ca și Ducas (vz. ed. Grecu, p. 85, 21; cf. și p. 67, 8), pare sub Germania să înțeleagă și Franța. Dar un manuscris din cele bune (vz. Darkó, aparat critic) taie cuvintele de la „mun-tele” pînă la „apus” și le îndreaptă pe margine în „Alpii dinspre Rin și Rinul curge spre Oceanul dinspre apus”.

³ Manuscrisele, au *πυριδαστειαν* și *περὶ δαστίαν*, îndreptate de Tafel în *περὶ Δανίαν*.

⁴ Unele manuscrise au *δακίαν* — Dacia; și într-adevăr după înțelesul cronicilor latinești medievale, Dacia putea să însemne și Danemarca (vz. „Revue Historique du Sud-Est Européen”, 22, 1945, p. 320); iar alte manuscrise ne dau *δασίαν* și *δαστίαν*. Vezi și nota 2 de la p. 68.

⁵ În manuscrise *εὐδελειης* și *ζυλζελειης*, pentru care Fabrot propune *Ἀχιλῆς* — Achilia,

¹ și al Breinei ¹, care se găsește în Germania de sus. Iar neamul acesta este mare și răspîndit mai mult decît toate neamurile din lume; este al doilea după cel al sciților nomazi, încît, dacă ar fi într-un gînd și sub un singur domn conducător, ar fi de nebiruit și cu mult cel mai tare. Are parte ⁵ de sănătatea cea mai bună, pentru că locuiește în partea de miazănoapte și aici mai mult oarecum înăuntrul continentului și cu marea nu vin în atingere aproape de loc; și sînt organizați cu bune legiuri mai mult decît toate popoarele, din cîte le știm; și pe la ei nu dă nici o molimă care în țările de răsărit vine de obicei pe urma stricăciunii aerului ce se ivește ¹⁰ din cînd în cînd, și nimicește o bună parte din locuitorii de aici; și nici alte boli nu sînt pe acolo, care deseori vin oarecum la noi vara și toamna; așa se face că acest neam are destul prâs de populație; nici cutremur de pămînt mai de seamă nu se întîmplă. Vara plouă mai mult în țara aceasta. Traiul și-l duce după aceleași norme ca și romanii; după felul ¹⁵ de viață ce duce și obiceiurile care le are, se aseamănă cu romanii și în alte privinți; și în religia romanilor se ține mai mult de superstițiile celor din Apus ². Lupta dreaptă ³ este prețuită la aceștia mai mult | decît ⁷² la alte popoare, încît în luptă dreaptă se luptă întreolaltă de pe pămînt, nu de pe cai. Acest popor este foarte iscusit la mașinării și lucrări de război ²⁰ și e mult renumit oarecum la toate meșteșugurile. Țara aceasta, afară de măsline și smochine, produce toate celelalte în măsură nu mai mică decît produsele din altă țară. Unii cred că și tunurile și puștile, la început, de germani au fost născocite și s-au răspîndit între ei și în cealaltă parte a lumii.

²⁵ **Descrierea Ungariei;** Peonia însă începe de la Viena, oraș al germanilor și, spre est ajunge înaintînd cu Istrul spre răsărit, ajunge la daci și tribali, la romîni. iar spre miazănoapte ajunge la boemi, numiți celi. Ocîrmuitori ⁴ sînt în țara aceasta, fiecare ocîrmuind țara pîrintească și supuși fiind împăratului lor, întrucît le hotărăște legea; și le hotărăște în anumite condiții. Și împărat localnic nu-și prea aleg de fel, își aduc ³⁰ însă sau din casa domnitoare a boemilor sau de la germani sau poloni sau și de la alte popoare de pe acolo. Cu germanii însă se aseamănă, în

Nusser 'Ελβετίας Elveția, iar Darkó Βασιλείης. Dar în ed. Darkó, II, 62, 15 citim Βασιλέων πόλιν, iar II, 62,23 τῆς Βασιλείας și în aparat critic βασιλήας, așa că poate ar fi de preferat Βασιλήας. F. Grabler și E. Ivánka *op. cit.*, p. 88 nota 5, cred că sub Αἴλια s-ar ascunde Ciilli.

¹ În manuscrise: βλάνης, Tafel îndreptînd în Βιέννης — Vieni, Nusser Βελγίης — Belgiei, și Darkó Βρέμης.

² Sub romani, aici, Laonic pare să înțeleagă popoarele din Apus, așa precum cînd papei de la Roma îi spune arhiepiscopului al romanilor, adică al apusenilor.

³ Monomachia, adică lupta de unul cu unul.

⁴ Principi, duci, conți, ș.a. vasali ai regelui.

ce privește armele și obiceiurile lor de viață, ferindu-se de un trai molatec, precum se spune și despre celti și despre germani. În ce privește religia, au aceeași lege ca și la romani. Și neamul acesta e viteaz și la lupte de o mare îndrăzneală. În frunte și-l pun și pe un localnic dintre marii | dregători care ajunge pînă la domnie, dar fiind regent, și nu-l numesc domnitor. Și au un grai care nu seamănă de loc cu graiul vreunui alt neam, ci e altul cu totul deosebit și de al germanilor și de al boemilor și de al polonilor. Unii cred că aceștia au fost geți în vechime, locuind sub muntele Hem și, îndurînd multe rele din partea sciților, s-au retras în sus în țara aceasta, în care locuiesc și acuma ; alții însă spun că au fost daci. Eu însă n-aș putea spune așa de ușor care ar putea fi originea acestui neam. Totuși numele acesta¹ și-l dau și ei înșiși și italienii îi numesc așa și n-aș putea să-i numesc bine de tot pe aceștia cu un alt nume oarecare. Și capitala și-o au la Buda, un oraș înfloritor la Istru.

Sigismund încoronat
împărat roman. se pre-
șătește în contra turcilor ;
românii călăuze de drum.

Acești peoni aducîndu-l pe Sigismund, domnul Vienei, oraș al germanilor, și l-au făcut împărat și i-au încredințat domnia țării lor, să ia măsurile pe care le-ar crede cele mai sigure. Acesta așadar, după ce a luat în primire domnia peonilor, a trimis soli la arhiereul romanilor, care îi era mare și bun prieten, încît să-l aleagă să fie împărat al romanilor. Această cinste, arhieriei Romei au dat-o mai întii împăraților celtilor pentru războaiele ce le-au purtat mereu | și cu multă vitejie în contra barbarilor ce au trecut din Libia în Iberia și și-au supus-o partea cea mai mare. După aceea alegerea arhiereului romanilor s-a îndreptat asupra domnitorilor germanilor. Sigismund, de îndată ce arhiereul i-a putut făgădui că-i va da această demnitate și a trimis după el în scopul acesta, a pornit spre Italia prin țara venețienilor. Dar aceștia, cum au auzit că Sigismund își face drum prin țara lor, au trimis un sol, spunîndu-i dinainte să nu treacă prin țara lor. El însă le-a spus că nu-i va asculta, dacă nu ar vedea că încearcă de fapt să-i închidă calea. Venețienii deci pregăteau armată și căutau să-l oprească în orice caz. El însă cînd a băgat de seamă că-l opresc, s-a așezat în linie de luptă și s-a ciocnit cu oastea venețienilor și oștirea i-a avut nu puține pierderi, pus fiind pe fugă și abia scăpînd cu fuga de dușmani. Acesta, după ce a pierdut orice nădejde de drum pe la venețieni, a plecat prin Germania de sus și a ajuns la stăpînitorul Ligiriei. Și [de aici a venit la Roma și s-a făcut împărat, proclamat fiind întru această demnitate de marele arhiereu. După aceea l-a rugat pe marele

¹ Peoni.

- 75 arhiereu să contribuie la | expediția ce ia asupra-și în contra barbarului ;
și-i cerea bani și oameni Acela însă trimițând soli la împăratul celților
și la stăpînitorul Burgundiei, a izbutit să i se dea la opt mii de ostași și ca
5 general-comandant pe fratele domnului Burgundiei. Și atunci s-a pregătit
și însuși, strîngînd de la germani armată mercenară, cîtă putea. De îndată
ce pregătirile de război îi fuseseră gata, a pornit de-a dreptul spre Istru
asupra lui Baiazid, luînd peonii și dacii călăuze de drum. Și a trimis soli
și la domnii de prin Italia și Iberia, arhiereul fiindu-i mijlocitor la aceasta,
și a cerut bani și oameni. Și arhiereul îi trimisese bani destui, dar și oameni.
- 10 **Bătălia de la Baiazid** cum a aflat că împăratul romanilor Sigismund vine
Nicopole, 1396. asupra lui și că e pe drum cu multă armată, și-a luat toată
oastea, și din Europa și din Asia, și a pornit în contra lui spre Istru în
marșuri foarte repezi, pe cît putea. Dar cînd își așezase tabăra la patruzeci
de stadii¹ de Istru, celții fiind mîndri și nesocotiți ca de obicei, voiau ca
15 numai lor să le aparțină victoria și, greu înarmați, au atacat ei mai întîi,
ca și cum să-i zdrobească dintr-o dată pe barbari. Ridicîndu-se însă luptă
grea, celții sînt înfrinți și luînd-o la fugă din răsuputeri și fără nici o |
76 ordine, cad dintr-o dată peste oastea lor însăși, în timp ce turcii se țin pe
urma lor. Aici amestecîndu-se, cum erau strîmtorați de turci, o iau deodată
20 cu aceștia la fugă și peonii și germanii. Căutînd în grabă să treacă peste
Istru, multă armată s-a prăpădit în fluviu. Și mult omor s-a făcut, celții
și peonii fiind uciși de dușmani ; și a fost prins generalul comandant al
burgunzilor și alți nu puțini din peoni și celți.

Iar Sigismund trecînd prin cea mai mare primejdie și scăpînd să
25 nu fie cît pe ce prins, s-a urcat pe fluviu într-o triremă și a plecat pe apă
la împăratul elinilor în Bizanț. Și ajungînd să stea de vorbă cu împăratul
Bizanțului și intrînd la el, ori de cîte ori voia, a plecat pe mare acasă.
Baiazid al lui Amurat însă, după ce a biruit pe peoni și pe celți, jefuia
țara acelora, mergînd acuma mai fără frică asupra lor și luîndu-le robi
30 de război foarte mulți. Și pornind asupra Budei, capitala peonilor, s-a
îmbolnăvit și suferea de picioare. Și de n-ar fi fost supărat de boală, nu
m-aș putea gîndi, ce i-ar fi putut sta în cale să meargă asupra Budei și
să cucerească Buda, capitala peonilor, și să subjuge țara lor ; dar acuma
77 îmbolnăvindu-se greu de tot | s-a întors și dînsul acasă și și-a dus armata
35 în țara sa.

¹ Fac 7 km.

Baiazid pustiește Transilvania ; Mai pe urmă totuși trimițând armate în Peonia ¹
descrierea Țării Românești ; și Peonodacia, a jefuit țărilor. După ce însă a
limba și poporul românește ; mai trecut un timp, a pornit cu război asupra
lupta de la Rovine (?) dacilor și a lui Mircea, domnul dacilor, invi-
nuindu-l, că a fost pricina războiului și că a mers cu peonii la luptă în ⁵
contra lui.

Este acest neam, dacii, viteaz în ale războiului și are o organizație
cu legi nu prea bune ; locuiește prin sate și e aplecat spre viață mai mult
pășturească ¹.

Țara lor începînd din Ardeal, Dacia peonilor, se întinde pînă la ¹⁰
Marea Neagră. Întinzîndu-se spre mare, are de-a dreapta fluviul Istru,
iar la stînga țara așa-numită Bogdania. De Peonodacia îi desparte un munte
ce se întinde mult, numit al Brașovului ². Vecini îi mai are această țară,
pe o întindere nu mică, pe sciții nomazi ³, neam mult și bogat, supus împă-
ratului Cazimir ; acestuia fiindu-i supuși și sciții nomazi, merg ca ostași, ¹⁵
unde îi duce, acesta fiind în război de o vitejie remarcabilă. Spre miază-
noapte de aceștia sînt polonii, spre răsărit însă sarmații ⁴.

Dacii însă au un grai asemănător cu al italienilor, | dar stricat ⁷⁸
între atîta și deosebit, încît italienii greu înțeleg ceva, cînd vorbele nu
sînt exprimate deslușit, încît să prindă înțelesul, ce ar putea să spună. ²⁰
De unde deci cu acel grai și avînd obiceiuri de ale romanilor, au ajuns
în această țară și s-au așezat aici cu locuințele, nici pe altul nu l-am auzit
spunînd ceva lămurit, nici eu însumi nu mă pot pronunța, cum au fost
aduși cu locuințele în aceste locuri. Se spune ce-i drept că în multe chipuri
venind neamul acesta s-a așezat aici cu locuințele, fără însă să se aducă ²⁵
vreo dovadă ce ar fi vrednică oarecum de semnalat și în istorie. Se ase-
mănă însă cu italienii și în alte privinți și în întocmirea traiului de toate
zilele și se folosesc de aceleași arme și de aceleași unelte ⁵ încă și acuma
ca și romanii.

Dar sînt împărțiți în două domnii, în Bogdania și în Țara aceasta ³⁰
de la Istru și au organizație cu legi nu prea bune. Au obiceiul să nu rămînă
cu aceiași domni, ci mereu după interesul lor să-i schimbe ; și-și pun cînd
un stăpînitor cînd altul.

¹ Πρὸς τὸ νομαδικώτερον — de transhumanți.

² Numele Brașov, Laonic nu-l prea știe în mod sigur și precis, spunîndu-i cînd Πράσοβος
cînd Πράσοβον, cînd accentuîndu-l pe silaba din urmă, așa că în locul acesta ὅρος Πρασόβος
ar putea să fie și un genitiv de la Πρασόβ.

³ Tătarii.

⁴ Rușii.

⁵ În grecește σκευή înseamnă nu numai unelte, ci și port, îmbrăcăminte, mobilier, vase,
harnașament, cort, armament, și altele.

1 Pe acest Mircea, domn coborîtor din străbuni al acestui neam, chemîndu-l și l-au făcut stăpînitor, înlăturîndu-l pe Dan, care stăpînise mai înainte peste ei.

Acest Mircea avînd relații nu de puține ori cu țitoare, a avut de
5 pe urma aceasta nu puțini băieți din flori prin Dacia; mai tîrziu, după o trecere de timp, după ce Mircea a murit, deseori s-au ridicat în Dacia |
79 domni unul dintr-o parte, altul din alta, urmînd la domnie pînă în timpul acesta.

Asupra acestui Mircea care a început întîi mai înainte război, plecînd
10 cu armata asupra barbarilor împreună cu împăratul romanilor Sigismund, Baiazid al lui Amurat, găsindu-i vină, a pornit cu război; și trecînd peste Istru, mergea înainte, robînd țara. Dar Mircea strîngînd oastea țării ¹, nu și-a făcut planul să vină asupra lui și să dea lupta, ci cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii. Mai după aceea
15 însă se ținea și dînsul cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile țara, să nu fie ușor de umblat pentru dușmani și nici lesne de cucerit. Și ținîndu-se pe urma lui, săvîrșea isprăvi vrednice de amintit, dînd lupte, cînd vreo unitate dușmană rupîndu-se, se îndrepta undeva prin țară după hrană
20 sau la prădat vite; și așa cu foarte mare îndrăzneală se ținea de armată. Ținîndu-se de urma lui Baiazid, se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit. Și se zice că, armata fiind în cale, se ținea strîns în urma ei punînd-o, la mare suferință, și o aducea în situații grele și nu înceta să-i facă stricăciune. De aceea slujitorul său Brenez a dat cu părerea să-și așeze oastea
25 în tabără și așa să se ferească; și de atunci Brenez pe urma acestui sfat
30 avea mare trecere la împăratul | și, pus în fruntea oștirii de împărat, a ajuns la mare putere. Atuncea așadar Baiazid s-a adăpostit acolo în tabără, rămînînd pe loc ziua aceea; a doua zi însă a trecut armata peste Istru în chipul cel mai sigur, pe cît se putea ².

¹ ἀπὸ τῆς χώρας, de la țară.

² P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 241—245 și 275 crede că Laonic are aici în vedere lupta de la Rovine din 10 oct. 1394. Dar cum descrierea aceasta urmează după descrierea luptei de la Nicopole din 1396, care chiar pricinuieste această pornire a lui Baiazid, e mai probabil că expediția descrisă aici e cea din 1400; cf. și Panaitescu, *op. cit.*, p. 282. Asupra datei cînd s-a dat lupta de la Rovine și care este mult dezbătută, vezi Fr. Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumänien (14—15. Jahrhundert)* (= Südosteuropäische Arbeiten 34), München, 1944. Citat după recenzia de V. Laurent in „Revue des Etudes Byzantines“, VI, 1948, p. 281—283.

De ce Balazid impres- Așa îi mersese deci cu armata în Dacia; după aceea 1
soară an de an însă pleacă asupra Bizanțului și-l impresura din urmă-
Constantinopolea? toarea cauză. Împărații adică ai elinilor îi făceau act
de prezență, înfățișându-se la Poartă, și-l însoțeau an de an în război;
odată fiind împăratul ¹ cu șederea la Fere în țara Macedoniei și împăratul 5
elinilor venind aici la Poartă și tot așa domnul Spartei și Constantin,
feciorul lui Zarco și Ștefan al lui Eleazar, sosește din Peloponez domnul
de mai demult al Epidaurului, cu numele Mamonas; acela sosind la împă-
ratul Balazid, l-a pîrît pe fratele împăratului elinilor că i-a luat Epidaurul
și i-a făcut mult rău. Și Balazid era pornit cu ură asupra împăratului 10
elinilor. Împingea la aceasta și Ioan, feciorul împăratului Andronic, care,
fiind aici față, își avea tainul de la Balazid. Și se mai spune că era pornit
să-l ucidă, cînd îl avea în audiență | la el, dar iarăși s-a răzgîndit nu cu 81
mult mai pe urmă. A îndepărtat de la el pierzarea Ali, feciorul lui Charatin,
care se întîmplase să-i fie prieten și pe care foarte deseori îl omenise cu 15
bani mulți.

Acești domnitori așadar întrunindu-se la un loc, fiind în timpul
de atunci cu șederea la curtea împăratului, și-au dat cuvîntul, ca în viitor
să nu mai vină la Poartă. Aici își logodește fata Constantin, feciorul lui 20
Zarco, fratele lui Dragas care, după moartea acelui Zarco, era cel mai stră-
lucit bărbat și în ce privește cumințenia și în ce privește războiul, întru
nimic mai prejos de cei din vremea sa; și purtînd războaie în contra alba-
nezilor și a tribalilor dușmani, și-a supus nu puțină țară; și la moartea sa,
fratele său Constantin a luat în stăpînire țara și mergea la Poarta împă-
ratului. Acesta își dă fata după împăratul elinilor, încît să fie mai legați 25
între ei, în cîte s-au înțeles cu privire la defecțiune.

Acest Emanuil își adusese și mai înainte pe fata împăratului Col-
chidei, văduvă fiind și care fusese soția lui Zetin, un domn de al turcilor
femeie aleasă în ce privește frumusețea. Căci pe aceasta, cînd a adus-o
de la Colchida la Bizanț, văzînd-o tatăl său care domnea atunci, și-a luat-o 30
siesi de soție pe aceasta, răpînd-o feciorului, deoarece i se părea că în fru-
musețe e cea mai frumoasă decît multe femei și înzestrată, cum era,
peste măsură cu alte calități. Dar era și prăpădit rău de o boală de picioare, |
încît nici nu era în stare să stea drept. Despre acesta se zice că a umblat 82
nebun după muieri și că în multe privinți a avut o purtare necuviincioasă, 35
plăcîndu-i de femei cîntărețe; și căutînd societatea lor, lăsa la o parte
lucrările domniei, socotindu-le de prea puțină treabă și petrecînd în
desfătări de acest fel.

¹ Balazid I.

- 1 Domnitorii așadar, care erau la Poarta lui Baiazid, s-au înțeles între ei ca, după cununie, să se lepede de el ; după aceea, cum era fiecare, a plecat în țara sa. Și împăratul elinilor, scăpînd cu fuga de la împăratul turcilor, sosește a patra zi, după cum se spune, de la Fere la Bizanț, iar
- 5 fratele său Teodor a sosit în Peloponez. Ceilalți însă, au plecat fiecare la ale sale și, cu îngăduirea împăratului, au mers la locașurile lor fiecare. Mai pe urmă cînd la venirea verii împăratul Bizanțului nu s-a înfățișat la Poartă și lui Baiazid i se anunțase că încă nici n-are de gînd să mai vină în viitor, a trimis pe Ali al lui Charatin, un bărbat cu mare putere din
- 10 oamenii lui, cu porunca, acela să vină la Poartă și să i se înfățișeze ; iar de nu, să declare război acelui împărat. Totuși acest Ali venind la Bizanț, cei drept, oficial în fața tuturor i-a spus vorba cu care fusese trimis de împărat, întîlnindu-se însă particular, i-a pus în vedere, precum spun
- 83 unii, să nu vină de loc la | Poarta împăratului. Emanuil, ce-i drept,
- 15 a răspuns că ar fi gata să asculte și că, fără să se poată bizui pe împărat, și-ar socoti viața că nu face să fie trăită, ci foarte curînd i se va înfățișa și se va pune la dispoziția împăratului, la orice poruncă i-ar da. Totuși mai pe urmă, după plecarea lui Ali, cînd pentru Baiazid era lucru lămurit, că el nu mai are de gînd să vină la Poartă, a pornit {asupra Bizanțului
- 2) și-l impresura. Pe unde mergea, pămîntul îl rădea și jefuia fiecare localitate și, după ce a robît satele din preajmă, deoarece cu cucerirea orașului nu-i mergea de loc, însuși s-a întors acasă. Și, an de an, trimițînd oaste de jur împrejur, a continuat o lungă impresurare 'zece ani de zile ; în anii aceștia, Bizanțul a avut multe pierderi din cauza foametei și a trecerilor la barbar.
- 25 **Baiazid ocupă Silivria.** Și Silivria, însuși Baiazid a ocupat-o ; acest oraș îl guverna ca delegat feciorul lui Andronic Ioan, care, după ce fugise de la unchiul său din Bizanț, deoarece nu izbutise nimic, s-a pus la {dispoziția unchiului său care domnea atunci peste Bizanț, orice ar face unchiul cu dînsul. Acesta trimițîndu-l în Italia să-i isprăvească însărcinările date, l-a
- 30 trimis la genovezi, chipurile să se roage de ajutor. În taină însă printr-un trimis al său le spunea genovezilor să-l țină sub pază și să nu-i dea nici în într-un chip drumul. Acela însă, cu timpul, fugind de la genovezi, a mers din Italia la împăratul Baiazid care impresura Bizanțul ; și aducîndu-l
- 34 pe acela, a ocupat Silivria prin bună învoială și a pus | guvernator.
- 35 După aceea însă întorcîndu-se asupra Bizanțului, deoarece cu cucerirea Bizanțului nu-i mergea cu toate atacurile, l-a blocat cu foamea. Și ar fi cucerit orașul, dacă nu i s-ar fi anunțat că Temir vine cu mare oaste asupra lui ; atunci și el însuși a fost prins de Temir și partea cea mai mare din împărăția lui în Asia s-a prăbușit.

Plecarea lui Manuil II Paleolog în Apus după ajutor, 1399-1402. Așa dar, deoarece Baiazid nu se lăsa de impresurarea Bizanțului și împăratul elinilor a văzut că 1
poporul este apăsător de mari și multe nevoi, și nu mai avea cum să afle scăpare în viitor, a dat Bizanțul în seama nepotului de frate Ioan, feciorul 3
lui Andronic. Căci pentru că Baiazid îi purta ură, că din cauza lui cucerirea Bizanțului nu făcea nici un progres, și era mereu bănuit, a fugit de la împărat și a intrat în Bizanț. Și unchiul, împăratul Bizanțului, l-a primit 5
cu plăcere și dându-i în seamă orașul, a plecat pe mare în Italia, ca să se roage să-i vină într-ajutor la impresurarea pe care dușmanii o prelungeau mereu și să nu lase să piară orașul. Când a ajuns în Peloponez, și-a lăsat 10
în Peloponez soția la fratele său, iar el însuși a plecat mai departe spre Italia. Și ducându-se la venețieni și tratând cu dinșii despre câte a voit, a plecat la stăpînul Ligiriei¹, domnul Mediolanului; și acesta omenindu-l cu cinstea | cuvenită și dându-i bani, l-a trimis la împăratul celților², 85
dându-i cai și călăuze de drum. De îndată ce a sosit la împăratul Galatiei, 15
îl ruga să nu lase în voia sorții orașul-reședință împărătească a elinilor, care este împresurat de barbari și care este atît de strîns legat de casa împăraților Galatiei. Și găsindu-l pe acesta nebun și ținut sub pază de cei mai buni oameni ai lui, încît să se vindece de boală, a rămas aici un timp îndelungat. 20

Descrierea Franței. Acest neam al celților fiind un popor mare și cu multă bunăstare și vechi și avînd gînduri mari despre sine, se ține mai presus 25
de celelalte popoare din Apus și cere pentru sine să fie părtaș la conducerea imperiului roman. Țara lor se mărginește la răsărit cu țara ligirilor, la miazăzi însă cu Iberia și la miază noapte cu Germania și spre apus cu oceanul și cu 25
Insulele Britanice; și se întinde din Alpii de dincolo de Italia pînă în ocean și pînă la germani, cale de vreo șaptesprezece zile din Italia pînă în ocean, iar din Iberia pînă în Germania cale cam de vreo nouăsprezece zile. Iar orașul Paris, unde e capitala celților, se distinge mult printr-o stare înfloritoare și îmbelșugată. Și orașe nu puține sînt în Galatia, în administrația lor 30
supuse de-a dreptul împăratului. Sînt însă și principate și principii ce se disting prin putere și mare bogăție, supuși tot împăratului și | care se 86
înfățișează în capitală la curtea lui: cel de Burgundia, domn peste țară multă și mare și peste alte orașe, dar mai ales orașul Brugi și Clozi, orașe la marginea mării, și orașul Gand, înfloritor și mare, așezat în interior. Orașul 35

¹ Ligyria—Αργυρία e identificată de obicei cu Liguria, dar Mediolan, adică orașul Milano nu era așezat în provincia antică Liguria, ci în Galia Cisalpină antică și în Lombardia din evul mediu.

² Regele Franței Carol VI (1380-1422).

- 1 Brugi este așezat la marginea mării la ocean, în fața așa-numitei insule Anglia Britanică; în portul acestui oraș intră corăbii din această mare a noastră¹ și din orașele de la marginea oceanului ale Germaniei, Iberiei Angliei, Daniei² și ale altor stăpîniri. Și acest oraș e la o depărtare de o
- 5 sută cincizeci de stadii³ de Anglia. Iar țara aceasta se cheamă Flandra și domnii de Burgundia au săvîrșit în țara celtică fapte memorabile atît în contra împăratului însuși al Galatiei, cît și în contra britanilor. După aceea domnul peste continentul Breitaniei se mărginește de pămîntul țării împăratului. Iar după aceștia, domn al⁴. După aceste țări
- 10 urmează țara domnului de Savoia, mare și prea frumoasă, întinzîndu-se pînă în Liguria, Și cît despre țara de la marginea mării a Galatiei, așa mi s-ar înfățișa mie pentru istorie. Firește că Genua fiind poartă oarecum a Galatiei, deține țară și se întinde pînă în Provența, peste care domnește împăratul Rainer⁵ din casa împăratului Galatiei. Capitala Provenței e
- 87 Nîtia. | Orașe se mai află, și orașul Avignon, în care este un pod mare din cîte sînt în lume, de ajuns pînă în țara Bocerini⁶.

- Luptele lui Carol cel Mare cu arabii. Aceasta așadar e țara Galatiei, descrisă oarecum pe scurt. Și acest neam al celților zice-se că e vechi și că a săvîrșit strălucite fapte în contra barbarilor din Libia, într-adevăr,
- 20 în timpul, cînd împărații celților erau aleși împărați și singuri stăpînitori⁷ ai romanilor. Îndeosebi Carol dintre acești împărați a cîștigat războiul în contra libienilor, ajutat de nepotul său de frate⁸ Orlando, un bărbat ce a fost însemnat pentru îndrăzneala și vitejia lui de arme, și Rinaldo și Oliverio și alți principii de acolo, numiți Palatini, care purtau războiul alături
- 25 de el; și peste tot locul în Galatia mai întîi, prin Iberia după aceea, i-a pus pe fugă pe vrăjmași și a cîștigat biruințe strălucite. Și faima lor, mare pînă în timpul de față și mereu lăudată, e în gura tuturor prin Italia și Iberia și mai ales prin Galatia. Căci libienii trecînd peste strîmtoarea de la coloanele lui Hercule, înaintînd puțin cîte puțin, au ocupat Iberia, după aceea au sub-

¹ Marea Mediterană.

² Manuscrisele au δατλας, îndreptat de Tafel în Δανλας — Danemarcei. Bekker propune Δακλας — Daciei; vezi mai sus p. 59 n. 4. Nusser propunea Γαλατλας — Franței.

³ Fac 26 km. Stadion era în antichitate o măsură de lungime și e socotit egal cu 177,6 m. Vz. R. Maisch și F. Pohlhammer, *Griechische Allertumskunde*, Sammlung Goeschen, Leipzig, 1900 p. 97.

⁴ După „al” manuscrisele arată o lipsă.

⁵ În manuscrise e βαγέριος și ρογέριος, îndreptat de Tafel în Ραινέριος

⁶ Manuscrisele au βαρκεωνών — Barcenoni îndreptat de Darkó în Βωκερίνη.

⁷ Autocratori.

⁸ Sau de soră.

jugat Navara și țara Portugalia, ajungînd pînă în Taracon ; și după ce au cucerit această țară, au năvălit în țara celtică. Carol așadar și însoțitorii lui pornind la război în contra acestor libieni, au săvîrșit mari isprăvi, pentru că au fost oameni destoinici și viteji, și i-au gonit din țara celtiberilor și cea celtică în orașul Granada, foarte întărit de pe un munte ce ajunge pînă în ocean. Înaintînd cîte puțin pînă la strîmtoare și ocupînd multă țară din Iberia, s-au așezat cu locuințele și mergînd cu toții, îi impresurau ; și țara au împărțit-o însoțitorilor lor, Iberia, Navara și Taracon, și aceștia fiind impresurați de barbari, i-a eliberat de impresurare ; și împărțindu-și țara, o locuiau, fiecare luîndu-și partea ce i se cuvenea. Și aceștia isprăvind războiul în chipul cel mai frumos, sînt premăriți și azi ca bărbați ce au fost destoinici și viteji. Și conducătorul de oaste Orlando, fiind impresurat, a murit de sete. Iar Rinaldo urmîndu-l la purtarea războiului, l-a lăsat în seama împăratului Iberiei. Iar aceștia primind acest război ca o moștenire, au obiceiul și acuma încă să-i prade și să-i despoaie pe acești libieni. Acest neam al libienilor vorbește graiul arab și se ține de legea și religia lui Mohamed, portul îi este însă cînd barbar, cînd iberic.

Războiul de o sută de ani dintre francezi și englezi (1337 — 1453).

Celții așadar făcînd aceste fapte mari, sînt mindri de ele și neamul lor și-l socotesc nobil și strălucit între toate neamurile din Apus. Celții duc un trai mai înbelșugat decît italienii și uneltele¹ le sînt asemănătoare cu ale aceloră ; vorbește un grai deosebit de cel al italienilor, totuși nu într-atît, încît să pară că limba lor este alta decît graiul aceloră. Și cer să fie în frunte, oriunde ar apărea între neamurile din Apus. Totuși englezii care locuiesc Britania, i-au făcut să se mai lase de această pretenție devenind mai modesti ; acest popor purtînd război cu țara lor, i-a înfrînt și le-a luat conducerea și, plecînd asupra capitalei lor Paris, o impresurau. Iar cauza neînțelegerii lor zice-se că a fost așa : Este un oraș numit Calé² la marginea dinspre mare a țării celtice, lîngă ocean, nu prea însemnat, dar așezat într-un loc adăpostit și puternic și potrivit pentru navigatorii din Galatia spre Britania ; și așezat fiind într-un loc bun al strîmtorii, pornind de acolo, e ușor să năvălești în țara celtică. Împăratul britanilor, înțelegîndu-se cu cei din oraș pentru trădare, a cucerit printr-un complot acest oraș și, ocupîndu-l stăpînea asupra acestuia. Împăratul Galatiei cerînd înapoi acest oraș, i-a spus că n-are chef să i-l dea înapoi ; și în văzul tuturor a pus o

¹ Vezi mai sus, p. 63 n. 5.

² Manuscrisele au καλέδη, ceea ce cred că ar trebui scris καλέ δη, așa încît n-ar fi nevoie de conjecturile propuse : Καλές, Κάλετες și Καλέση.

1 garnizoană, trecînd-o din insulă în oraş. Atunci pornind asupra oraşului,
 90 l-a împresurat mult timp ; mai apoi însă, deoarece cu împresurarea nu-i
 mergea de loc, a dus armata acasă, retrăgîndu-se. Mai tîrziu regele brita-
 nilor adunînd oaste multă şi trecînd ei în Galatia, pustiau ţara şi, încăie-
 5 rîndu-se odată cu o unitate mai mică de celţi şi luptîndu-se, au distrus
 partea cea mai mare din unitatea celtică. Dar s-a întîmplat aşa.
 După ce englezii au mers de au jefuit ţara, se întorceau înapoi cu
 prada făcută. Celţii însă ajungîndu-i, înainte de ce au apucat să scape
 în Calé, s-au apropiat de ei, înconjurîndu-i pe un deal. Britanii,
 10 cum erau în mare încurcătură încotro s-o apuce şi ce să facă, au
 dat de ştire că dau înapoi prada şi armele cu condiţia să le dea
 voie să plece acasă. Aceia însă au spus că nu le dau voie să plece, fără
 să fi fost pedepsiţi pentru batjocura făcută celţilor, de le pradă ţara.
 Atunci britanii, cum şi-au dat seama că au ajuns în cea mai cumplită pri-
 15 mejdie, s-au făcut bărbaţi viteji şi luptîndu-se cu celţii, ei puţini în contra
 multora, i-au pus pe fugă şi-i urmăreau pe vrăjmaşii care fugeau şi astfel
 au ucis mulţi¹. Pentru celţi însă spun unii că e un păcat, ca ei să fugă din
 luptă, ci luptînd au murit pe loc ; şi de aceea pretind ei că-i întrec pe alţii
 20 în vitejie şi că sînt în fruntea | tuturor. Totuşi de atunci britanii mergeau
 acuma mai fără frică asupra oraşelor celţilor şi le împresurau şi, cu timpul
 înaintînd, au dat lupta în Cîmpul numit al durerii². Aici englezii, în ajun
 ne mai putînd nimic mai mult, s-au adăpostit în corturi ; şi a doua zi
 după aceea dînd lupta, ucideau pe celţii ce se luptau, cu grămada învâl-
 măşiţi şi fără deosebire, dîndu-l morţii pe fiecare, cum le venea în cale.
 25 Apoi britanii supunînd aproape toată ţara, au mers asupra capitalei, chiar
 asupra oraşului Paris. Şi statul celţilor, greu încercat, era să ajungă 'acuma
 aproape de marginea prăpastiei.

Fecioara Celţii cum erau copleşiţi de o nenorocire ca aceea, devin bi-
 de la Orleans. goţi, căci oamenii, într-o împrejurare ca aceasta, se îndreaptă
 30 de obicei de cele mai multe ori spre bigotism ; o femeie nu urîtă la înfăţi-
 şare şi care spunea că Dumnezeu grăieşte la ea, a început să ia conducerea
 celţilor, care o urmau şi ascultau de dînsa. Şi femeia îi conducea aşa, precum
 spunea dînsa că-i arată divinitatea, să meargă înainte adunaţi cu toţii asupra
 britanilor şi să dea din nou lupta. Neizbutînd nimic asupra englezilor stă-
 35 teau aici în corturi ; şi a doua zi, încrezuţi acuma în femeia care îi conducea,
 au mers iarăşi la luptă şi, luptîndu-se i-au pus pe fugă pe vrăjmaşi şi au

¹ Lupta de la Maupertuis din 1356.

² Probabil lupta de la Azincourt, popular Chagrincourt, din 1415.

pornit să-i gonească. După aceea și femeia a murit în războiul | acesta 92
 și celții și-au revenit și s-au făcut mai puternici în lupta în contra britanilor
 și, recucerindu-și orașele, și-au salvat din nou împărăția, în care timp
 deseori oști multe și mari au trecut din Britania în Galatia. Celții luptându-se
 s-au dovedit mai tari ca britanii, pînă ce gonindu-i pe toți în Calé, i-au 5
 izgonit din țară¹.

Insulele Britanice Insulele britanice | sînt așezate în fața Flandrei, trei
 și poporul britanic. la număr, întinzîndu-se foarte departe în ocean; se
 întîmplă să fie cînd una în vremea fluxului, cînd trei în timpul refluxului
 și al retragerii apelor. Cu mai mult temei s-ar putea spune că aceasta e o 10
 singură insulă, deoarece fiind una și întinzîndu-se în același loc, formează
 o unitate politică și-și vede de interesele ei într-un singur gînd și condusă
 fiind de un singur domnitor. Înconjurul acestei insule este de vreo cinci
 mii de stadii². Și e locuită de un neam numeros și viteaz și se află într-însa
 orașe mari și cu multă bunăstare și sate foarte multe. Și au un împărat și 15
 o capitală Londra, unde e și reședința împăratului. Și sub ascultarea lui
 sînt în insula aceasta nu puține principate, rînduite sub împăratul lor în
 același fel ca și la celți; căci împăratul nici n-ar putea lua ușor | cuiva dintre 93
 aceștia principatul și nici nu se cere să asculte de împărat decît după obi-
 ceiturile lor. Și nu puține nenorociri i s-au întîmplat acestei insule, căzînd 20
 la grele nevoi, cînd principii ajungeau la ceartă cu împăratul și ei între ei.
 Și alte produse rodește această insulă, vin însă de loc, nici ceva fructe,
 grîu însă destul de mult și orz și miere; și lînă au mult mai frumoasă decît
 în alte țări, încît își pot țese o mare mulțime de veșminte. Și au o limbă 25
 a lor cu totul particulară și nu se aseamănă la grai cu nimeni, nici cu ger-
 manii nici cu celții nici cu altul nimeni din vecini. Uneltele³ le au aceleași
 ca și celții și au aceleași obiceiuri și același fel de a se hrăni. Cît despre femei
 și copii, aceștia au niște obiceiuri mai proaste, încît în toată insula, cînd
 cineva intră invitat în casa prietenului său, îi sărută⁴ nevasta și așa îl ospe-
 țeste pe el. Și pe străzi, peste tot locul, își duc între prieteni⁵ nevestele. 30
 Acest obicei e și în țara frandalilor, vecină la mare cu aceasta, pînă în Ger-

¹ Asupra acestor știri din istoria Franței ale lui Laonic, vezi A. A. Vasiliev, *La guerre de cent ans et Jeanne d'Arc dans la tradition byzantine*, în „Byzantion”, III (1926), p. 242—248.

² Vreo 888 km.

³ Vezi mai sus, p. 63, nota 5.

⁴ Că *κύω* înseamnă aici „sărut”, vezi L. Laurent, în „Echos d'Orient”, 31 (1938), p. 470; cf. și S. Moraitis, în „Revue des études grecques”, I (1888), p. 94—98.

⁵ *ἐν* se află în toate manuscrisele și trebuie păstrat, dînd un înțeles bun; Bekker și Darkó îl scot din text, fără să fie nevoie.

1 mania. Și aceasta nu e nici o rușine la ei să le săruți nevestele și fetele.
 Orașul Londra întrece prin putere toate orașele din insula aceasta | și,
 94 în ce privește bunastarea și celălalt belșug, nu e mai prejos de nici un oraș
 din Apus; și în privința vitejiei și a destoiniciei la război, e mai bine decât
 5 toți vecinii și decât multe alte popoare de la soare-apune. Ca arme între-
 buințează scuturi mari italiene și săbii elenice, iar arcurile le sînt mari,
 încît, proptindu-le în pămînt, trag cu ele.

Flux și reflux. Un rîu curge pe lîngă acest oraș, repede și mare, și se revarsă
 în oceanul dinspre Galatia, de la oraș ca la două sute zece
 10 stadii¹ pînă la mare; și în timpul fluxului, corăbiile se urcă ușor pînă aproape
 de oraș, cînd însă apele se întorc, retrăgîndu-se, îl opresc pe cel ce merge
 spre oraș, urcînd cu greu pe apele ce curg. În timpul refluxului, în regiunea
 Kent de la marginea mării și chiar pe insulă, cînd apele se retrag, corăbiile
 rămîn pe uscat, așteptînd fluxul, cînd apele se urcă iarăși. Și se urcă cel
 15 mult ca la cincisprezece coți împărătești și cel puțin ca la unsprezece². O
 zi și o noapte se retrag și iarăși cresc, întorcîndu-se în sus. Și cînd luna ajun-
 ge pe la mijlocul cerului, și în orizontul ce-l vedem și în cel de sub pămînt
 atunci apele încep mișcarea dîmpotrivă.

Asupra acestei mișcări a apelor făcînd cercetare, trebuie să facem
 95 următoarea reflexiune. Luna adică, | cred că e rînduită de dumnezeu
 să dîrjeze firea apelor. Și este cu totul în concordanță cu firea și alcătuirea
 ei pe care, dintru început, a dobîndit-o de la dumnezeu, marele împărat;
 înspre mișcarea ei, cînd plutește spre înălțime, atrage în sus apele de sub
 ea, pînă ce ajunge la cea mai mare urcare de pe cer; și de aici coborînd
 25 iarăși, apele se întorc, ne mai continuînd cu dînsa urcarea; și cînd, după
 ce a ajuns jos, începe să se urce, atunci iarăși apele urcîndu-se, fluxul înce-
 pe. Firește, se întîmplă că și vînturile contribuie la aceasta, să pună
 apele încă mai mult în mișcare, și de aici și-ar fi primit începutul de mișcare.
 Și acestea mișcîndu-se, ar putea să aibă în sine această îndoită mișcare,
 30 luîndu-se după mișcarea acestui cer întreg, și anume una de bunăvoie și
 o mișcare ce se face de silă, ca și cum mișcarea nu s-ar mai face în potrivire
 cu vreo armonie și cu multe înfățișări și mai ales, precum și ar fi cel mai
 plăcut, și la vedere și la auz și pînă la un punct în armonie cu sufletul acestui
 univers, încît simțînd ceva mai mult mișcărilor care au adus roduri și se
 35 adună unele cu altele într-o armonie de același aspect oarecum, una să aibă
 un simțămînt de plăcere. De aici și mișcarea sufletului, luîndu-și de acolo

¹ Ca la 38 km.

² După Grabler, *op. cit.*, 8 m și 5,8 m.

începutul, pune și el în mișcare spre acea îndoită pornire trupurile și să crească și să se vestejească. Și | chiar spre această mișcare primește sufletul nostru o mișcare ce merge una cu acest univers. Căci mișcării din liberă voință îi urmează neapărat nașterea și creșterea, iar prin mișcarea de silă și fără voie se întâmplă să le vină tuturor ființelor din lumea aceasta vestejirea și moartea. 1 96 5

Acestea, pînă aici, să fie spuse, în ce privește mișcarea oceanului și îndoită mișcare a ființelor însuflețite din lumea asta, cite au aici suflet și fac vreo mișcare oricare. Totuși apele din această mare¹ nu au neapărat aceași mișcare ca în ocean, ci după vînturi și locuri sînt silite la mișcarea potrivită cu firea și direcția către care acestea ar putea porni o mișcare. 10

Pînă aici așadar să fie spuse acestea în treacăt despre mișcarea apelor oceanului și mai ales a mării acesteia;¹ dar să ne întoarcem la acel loc al istorisirii, de unde ne-am abătut încoace.

Întoarcerea din Apus a lui Manuil II Paleolog ; 1403. Împăratul elinilor, cînd a sosit la împăratul celților, l-a găsit fiind ieșit din minți, și cu alt careva din principii de prin Galatia n-a putut pune nimic la cale pentru ce venise ; și de aceea, sfătuindu-l astfel mării dregători de acolo, aștepta însănătoșirea împăratului, rămînînd pe loc un timp îndelungat. Cum însă boala se îndelunga tot mai mult, nu-i mai era cu putință să mai aștepte încă și s-a întors prin Germania și Peonia². | Baiazid însă continua să împresoare cu mare și multă stăruință Bizanțul și a trimis asupra Peloponezului armată, repezind cincizeci de mii sub comanda lui Iagup, general-comandantul lui de atunci din Europa³; însuși ținea să conducă impresurarea Bizanțului. 15 20 97 25

Turcii cuceresc Argos ; 1397. Iagup deci cu Brenez, a cărui faimă atunci începuse să fie cunoscută, au năvălit în Peloponez ; și Brenez deseori a năvălit și atunci și după aceea și a jefuit Peloponezul, dar și satele de pe la Corone și Metone. Iagup însă, guvernatorul Europei³, sosind la Argos, îl impresura. Dar orașul Argos, pe timpul acesta, îl aveau în stăpînire venețienii. Li-l vînduse domnul Spartei Teodor, cînd elinii și Bizanțul și încă și Peloponezul își pierduseră nădejdea să-l salveze și statul elinilor ajunsese pe muchia cuțitului ; și Argos fiind în graniță cu orașul venețienilor Nauplion, l-a vîndut nu cu 30

¹ Marea Mediterană.

² De fapt întoarcerea lui Manuil II Paleolog din Apus s-a întîmplat abia după înfrîngerea lui Baiazid la Angora în iulie 1402.

³ Adică beilerbeul de Rumelia.

1 mult¹. Sparta însă, ajungînd la vorbă cu nazireii din Rodos, le-a vin-
 dut-o cu preț mare². Cînd spartanii au băgat de seamă că au fost trădați
 de chiar domnul lor, căci era plecat atunci, s-au adunat la îndemnul
 arhiereului Spartei la sfat de obște și și-au dat cuvîntul și s-au legat între
 5 ei și s-au înțeles să nu lase nici un nazireu să intre în oraș, ba chiar să în-
 dure orice nenorocire, dacă ar fi nevoie, înainte de ce să asculte | de nazi-
 98 reii latinilor. În scopul acesta și l-au pus conducător pe arhiereu. Și cînd
 nazireii au venit, le-au declarat dinainte să plece cît mai repede ; iar de nu,
 îi vor trata ca dușmani. Și aceștia, pentru că n-au putut izbuti întru nimic,
 10 au plecat, chipurile să meargă la domn. Domnul Spartei Teodor însă,
 cînd a observat că lucrul a ieșit de-a întoarșelea, de cum voia, a trimis
 iarăși cuvînt spartanilor, cu încercarea, dacă l-ar mai primi înapoi, în caz
 că s-ar întoarce. Cum încercarea i-a fost primită bine, a intrat în oraș, cu
 mare jurămint că pe viitor nu-i va mai veni în cap așa lucru.

15 Atuncea venețienii aducînd pe față în cetatea de sus o garnizoană,
 țineau ocupat orașul Argos. În contra acestui Argos, Iagup, generalul-co-
 mandant al împăratului Baiazid, a plecat cu armata și-l împresura din
 răspuțeri și totodată nu înceta să bată zidul. Nu după mult timp, cînd
 20 încerca să atace deodată din două locuri orașul, o panică îi cuprinde pe oră-
 șenii care apărau orașul dinspre partea stîngă, căci li s-a părut că un om
 din partea locului grăind le-a spus că orașul a fost cucerit dinspre dreapta ;
 și atunci părăsindu-și locul, au dat fuga spre dreapta, dar în locul părăsit
 dușmanii, după ce au urcat pe aici zidul, au ocupat astfel cu puterea orașul
 99 și | au robît un oraș vechi vestit. De aici turcii zice-se că au luat
 25 robi la treizeci de mii. Pe aceștia împăratul se spune că i-a colonizat în
 Asia. Dar nu m-aș putea pronunța că aceasta e adevărat, deoarece,
 căutînd să mă informez, n-am putut afla, unde în Asia au fost colo-
 nizați aceștia de împăratul Baiazid.

30 **Cavaleria turcească de pradă.** După ce deci Iagup a robît orașul Argos, a dus armata
 acasă ; îndată după aceea Brenez a început să ajungă
 la mare putere și, năvălind în Peloponez și în Macedonia de la marginea
 mării asupra albanezilor, a săvîrșit mari și însemnate fapte pentru casa
 împăratului, fără să mai fie numit general-comandant de împărat, turcii
 însă urmîndu-l, oriunde i-ar fi dus, ca unul ce avea noroc la război și-și
 35 îmbogățea armatele, ori încotro ar fi pornit la război. Căci așa-numiții
 călăreți repezi ai acestui neam, care nu primesc nici o soldă și nici un loc

¹ A fost cedat în mai 1394.

² Nazirei cu înțelesul de călugări ; e vorba de cavalerii-călugări Ioaniți din insula Rodos.

de comandă din partea împăratului și sînt mereu împinși de un gînd năvalnic la jaf și pradă, urmează [oriunde i-ar duce cineva asupra dușmanilor, fiecare încălecînd de îndată un cal și altul ducîndu-l cu sine în vederea prăzii; cînd ajung în țara dușmană, primesc consemnul din partea generalului-comandant, și, încălecînd caii ce-i duc cu dinșii, gonesc din răspuțeri, neavînd nimic | asupra lor, și răspîndindu-se cîte trei împreună, răpesc robi și despoaie orice le-ar ieși în cale. Astfel știu că cei ce au trecut în Europa cu Amurat al lui Orchan și atuncea sub Baiazid, năvalnic s-au apucat de jaf și și-au ales acest fel de trai; și unora mergîndu-le din plin, au ajuns în puțin timp la mare avere; și s-au așezat cu locuințele peste tot locul în Europa, începînd de la orașul Scopie pînă în țara tribalilor și a misilor și prin Macedonia și după aceea mulți s-au așezat în marginile Tesaliei.

Tătari venind peste Pe timpul lui Baiazid, se mai spune că o parte nu mică
Țara Românească, trec de sciți, venind peste Dacia, au trimis soli la Baiazid;
la Baiazid. și conducătorii lor cereau bani și țară sub stăpînirea
lor, cu condiția să treacă peste Istru și să-i poarte împreună războaiele
vrăjmașe din Europa. Iar el cu plăcere le împlinește cererea și le mai face
mari făgăduieli. Aceia trecînd, Baiazid i-a colonizat prin Europa, ca fiecare
parte slujindu-și conducătorii și fiind astfel împrăștiți, să devină folosi-
tori la expediții de pradă și la război. Totuși mai pe urmă, Baiazid temîndu-se
ca, unindu-se între ei, să nu încerce vreo răzvrătire, i-a prins pe aceștia și
i-a ucis¹. Și mare mulțime de sciți se pot vedea încă azi răspîndiți în multe
ocuri prin Europa. |

Așezări de turci Și Amurat a colonizat în Macedonia regiunea din jurul
prin Europa. orașului Terme și de la râul Axios, aducînd o mare mulțime
de turci și așezînd-o cu locuințele în această parte. Și cîmpia așa-numită
a Zagorei a fost colonizată de Amurat și regiunea Filipopolei. Dar Cherso-
nesul de lîngă Elespont a fost colonizat și mai înainte de fratele său Sulai-
man. Tesalia însă și regiunea de pe la Scopie și țara tribalilor de la
Filipopole și pînă la Hem și tîrgușorul așa-numit Sofia, le-a colonizat
Baiazid al lui Amurat și de aici prăda țara ilirilor și a tribalilor. Și cresc
aceste locuri spre puterea dușmanilor, curgînd pe urma aceasta și alții
după aceea într-acolo, de îndată ce au aflat că regiunea este bună de robi
și are și altă avere ce se ia de la dușmani, și pe unde mai ales nu li se
taie înaintarea de către dușmani.

¹ Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 286—287.

- 1 Dar Baiazid cum a trecut în Asia asupra oraşului Ertingan¹, împre-
surîndu-l, l-a cucerit ; înaintînd mai departe, a început să împresoare
Melitine pe Euftrat şi, aducînd la zid tot felul de maşinării, îl bătea. Şi un
timp a rezistat, după aceea însă s-a predat prin bună învoială. |
- 102 Sultanii gonîti de Balazid Pe timpul cînd oraşul Melitine era impre-
se plîng lui Timur-Lenk. surat şi împăratului i s-a adus vestea că
a fost ocupat, tot atunci şi domnii turcilor din Asia, înfăţişîndu-
se la Temir, se străduiau să poată fi aduşi de împăratul Temir
în ţara lor fiecare ; şi-i arătau că ei sînt din vechime înrudiţi cu neamul
10 lui Temir şi au aceeaşi religie, de care ţinîndu-se, pe el şi-l făcuseră părinte
şi ocrotitor al ţărilor lor. Şi-i spuneau că de aceea ar fi împărat al Asiei, ca
să nu îngăduie nimănuia să-şi bată joc de cei de un neam, care n-au înce-
put ei mai întîi cu nedreptăţile ; şi că ei nu i-au făcut lui Baiazid nici o ne-
dreptate şi că nici nu i-ar fi greşit ceva împotriva învoielilor şi s-au lăsat
15 în judecata lui ca arbitru, încît să sufere pedepse, dacă împotriva tratatelor
lor de pace i-ar fi făcut vreun rău lui Baiazid. Dar Temir pînă atunci spunea
că Baiazid luptă în contra vrăjmaşilor lor şi se nevoieşte pentru religia lui
Mohamed ; căci toată lumea ce ne este cunoscută, este împărţită în două
religii, în cea a lui Iisus şi în religia lor cu un fel de a fi potrivnic acesteia ;
20 căci celelalte religii n-au ajuns nici la o împărăţie, nici la o domnie ; şi
spunea într-una că lui Baiazid, pentru că se luptă în contra vrăjmaşilor
profetului, pentru aceasta nu trebuie să i se poarte ură, ci toţi cei ce sînt
103 de partea lui Mohamed, să-i fie recunoscători. | La început deci Temir
avea această părere ; după aceea însă, cînd a aflat de la mulţi care au venit
25 la el, despre firea lui nesăbuită, că nu e mulţumit cu domnia de prin Asia
cum a fost aşezată, ci povestind despre firea lui năvalnică, l-ar putea ase-
măna cu o furtună, şi că se poartă cu gîndul să pornească război asupra
Siriei şi a Egiptului şi în contra împăratului de la Memfis, atunci a fost
înduplecat de aceştia şi a trimis la Baiazid o solie să-l împace,
30 Soli de al lui Timur-Lenk dacă s-ar putea cu domnii turcilor, trimiţîndu-i totodată,
la Balazid. precum se obişnuieşte la cei ce deţin domnia Asiei şi un caftan,
cu care credea că o să-i facă bucurie lui Baiazid. Solii sosind, i-au vorbit
aşa : „Ne-a trimis împăratul Temir, aducîndu-ţi daruri şi acest caftan ;
şi spunea că recunoştinţă ţi se cuvine, pentru că, luptîndu-te cu vrăjmaşii
35 profetului, puterea prietinelor noştri o faci tot mai aprigă, nevoindu-te, şi
starea religiei noastre tot mai bună. Astfel e frumos din partea ta, pe vrăj-
maşii noştri să-i îndepărtezi prin luptă şi pe prietenii şi pe acei de aproape

¹ Vezi mai sus, p. 56 nota 2.

și pe cei mai legați de noi să nu ni-i faci dușmani, nici să-i încarci cu nedrep- 1
tăți, ci acestora să nu le faci nici un rău ca acelora. Dar dacă nu te porți
prieteneste cu cei de un neam, cum ai putea ținea piept dușmanilor ? ! De
aceea spune să dai înapoi domnilor¹ din Asia țara | de care despoindu-i, 104
o deții, fără ca ei să calce cît de puțin învoielile ce le-au încheiat cu stăpi- 5
nirea ta. Și făcîndu-le acestea, aceluia îi vei face o bucurie și ai noștri, și
din Asia și din Europa, îți vor fi recunoscători pentru aceasta. Iar dacă
ar fi făcut ceva în contra tratatelor, s-au lăsat în judecata împăratului
Temir ca arbitru pentru orice ai putea spune că ai suferit vreo nedreptate
din partea lor". 10

Baiazid, zice-se, celelalte cuvinte ale solilor să le fi ascultat nu cu
mult necaz, dar destul de tare s-a supărat de caftan și, neputîndu-se stăpîni,
să fi spus către soli : „Spuneți-i așadar împăratului vostru că, deoarece eu
unul mă lupt pentru profet în contra celor mai aprigi vrăjmași ai noștri,
spui că ai vrea să-mi fii recunoscător și tu și cei care în Asia se țin de religia 15
noastră ; dar tu în loc să ne dai vreun ajutor în această luptă a noastră,
trimițîndu-ne oaste și bani, ne dai sfaturi ca acestea pe care n-ai trebui
să ni le spui. Încercînd să mă despoi de țara care o am, biruindu-i pe cei care
umblau să-mi ia viața, ce recunoștință îmi arăți, de care spuneai că o ai
față de mine ? Cît despre caftan, spuneți împăratului vostru, pe viitor să 20
nu mai trimită unuia care îi este superior și în ce privește neamul și starea-i
norocoasă".

Cînd acest răspuns i s-a adus împăratului Temir la Samarchand,
mare mînie, zice-se că l-a apucat pentru batjocorirea caftanului și a trimis
crainic care să-i spună | să dea înapoi repede și fără nici o trăgănare, 105
domnitorilor turci din Asia țara ; iar de nu, îl va trata ca dușman. Această
pedeapsă, spuneau că împăratul Temir i-a dat-o, pentru că domnitorii turci
ar fi fost nedreptățiți de însuși Baiazid, și că nu poate trece cu vederea ca ei,
despoyați de țara lor să rătăcească prin Asia, cît trăiește încă Temir. Dar
Baiazid luînd crainicului vorba din gură, să fi spus : „Dacă prin urmare 30
nu o să vină să se lupte cu mine, de trei ori | să-și aibă nevasta, despărțindu-se
de ea !" — Aceasta e o mare batjocoră pentru neamul acesta, să juri
pe Mohamed, de trei ori să se despartă cineva de nevastă sa, dacă nu te
ascultă. Iar aceasta este așa, pentru că la aceștia e obicei, că fiecare, dacă
își gonește nevasta, nu mai poate, ca și cum ar fi mare păcat, să și-o 35
aducă în viitor înapoi, odată ce a spus că i-a fost desfăcută căsă-
toria la trei mîinii², și se leapădă să mai încheie acea căsătorie,

¹ Sultanilor selgiucizi.

² În text „splini” — σπλινι.

1 dacă n-ar lua-o cineva iarăși, necinstită de celălalt, după ce de trei
ori minie¹ a aruncat la mijloc.

Solul când a auzit aceste cuvinte, repede de tot s-a întors înapoi la
împăratul Temir. Soția lui Temir însă, spun oamenii că a fost o femeie
5 temătoare de dumnezeu în mare măsură și nu-l lăsa să se ducă așa plin
de necaz asupra lui Baiazid, un bărbat vrednic de toată lauda, în ce privește
106 religia lor, pentru lupta ce o duce în contra celor | ce se țin de Iisus,
ci să-l lase în pace și să nu-i facă greutăți, căci nu e cu dreptate să aibă de
suferit vreo nenorocire din partea lor, ireparabilă. Când însă solul i-a spus
10 cuvintele, să-și fi chemat soția și să-i fi poruncit solului să rostească în fața
ei cele spuse de acela. După ce solul a repetat răspunsul lui Baiazid, Temir
să-și fi întrebat soția, dacă mai găsește cu dreptate să-l lase pe Baiazid
în pace, care rostește așa cuvinte batjocoritoare. Și-i arată că, sau i-ar da
lui Baiazid dreptate și atunci n-ar mai trebui să trăiască mai mult cu dînsa,
15 sau dacă e de cealaltă părere, încît să bată război, atunci o socotește că-i
este soție, și se apucă să-l urmărească, orice ar fi să i se întîmple. Nevastă-sa
însă atunci, luîndu-i vorba din gură, să-i fi spus : „Dar, împărate, este
vădit că omul acela, apucat de nebunie și împins de nenoroc în așa fel,
nu mai e cu mintea întreagă ; și astfel pentru mine e lucru lămurit și am
20 înțeles că tu ai toată dreptatea să te gîndești la răzbunarea lui și ai să-i
arăți cine ești tu și cine-i el care îți trimite așa vorbe. Aceea totuși lămurit
s-o înțelegi, că eu una socoteam că nu e după lege să începi război cu acela care
luptă pentru profetul nostru în contra elinilor și a altor popoare din celă-
lalt continent. Dar dacă acela din prostie nu poate fi cît de cît cu bună
107 chibzuință, nu | e cu dreptate să-l lași pe un obraznic ca acela să rămînă
îngîmfat. Ci mergi așadar la război, fără ca tu însu-ți să ți te ții de luptă,
ci dacă i-ai luat înapoi orașul Sebastia, va fi îndeajuns pedepsit și pentru
orașul Melitine și pentru domnii tureilor care își duc traiul la noi”.

Planuri de cuceriri Și așa deci a pornit împăratul Temir asupra lui Baiazid
30 ale lui Timur-Lenk. care din voia lui l-a provocat la război. Și unii spun că
Temir, din cauza Melitinei, a coborît asupra Sebastiei și, după ce a cucerit
acest oraș, a trimis soli la Baiazid despre domnii turcilor, să le dea înapoi
țara și să îplinească cererea pentru unt și corturi. Căci cerea, precum se
spune, două mii de cămile să-i aducă unt, două mii de corturi de pîslă de care

¹ În text „splină” — τρεῖς σπληνός. După I. v. Hammer, Gotting. Comment. rec. phil. Kl. Band 6 (1823 27), p. 243, Laonic ar fi făcut o confuzie din cauza cuvîntului turcesc „thalak” care înseamnă și „despărțenie” și „splină”. Formula de despărțenie spusă de trei ori, era „thaktu anke” adică „m-am săturat de tine !” (După K. Dieterich, *Byzantinische Quellen zur Länder-und Völkerkunde*, II, Leipzig, 1912).

se folosesc nomazii, și ca pe dînsul să-l pomenească în bisericile sale drept împărat și feciorul său să vină la Poarta lui Temir și banii lui să umble în țara aceluia. Aceste șapte cereri să i le fi făcut după cucerirea Sebastiei. Și atunci și Baiazid, foc de minie, să-i fi trimis vorbele despre soție. Totuși Temir se pornise asupra lui Baiazid, cu gîndul să-i cucerească țara din Asia și să treacă în Europa și să nu se oprească din mers înainte de ce să fi ajuns la marginile ei, mergînd pînă la ocean la coloanele lui Hercule, unde auzise că se află strîmtoarea cea mai mică ce desparte Europa și Libia; și de acolo trecînd în Libia și subjugîndu-și și această parte a lumii, să se ducă de aici acasă. Cu aceste planuri mărețe se purta Temir, planuri ce ținteau mai mult la norocul ce i l-a dat dumnezeu; Baiazid însă se gîndea, că-i va respinge atacul, conchizînd din evenimentele mai vechi, că în timpurile de mai înainte împărății Asiei niciodată n-au putut birui Europa, ci că acei din Europa, pornind asupra Asiei, i-au scos din domnie pe conducătorii Asiei. Cu aceste gînduri își făcea mari închipuiri și credea că, într-un război scurt, va doborî și împărăția lui Temir.

Ajungînd cu istoria aici, și gîndindu-mă la întîia expediție și a doua, făcută în timpul acesta de împăratul Temir în contra lui Baiazid, îmi vine a crede că statul turcilor ar fi ajuns la mare putere și putea să se întoarcă asupra Apusului, dacă, așa dintr-odată, nu le-ar fi fost dat să li se taie calea de împăratul Temir. Căci nici nu s-ar fi desfăcut în două împărăția Otumanizilor și, luîndu-se la ceartă, nu și-ar fi stricat unul altuia puterea, aducînd asupra-și cea mai mare pierzare din cîte ne putem aduce aminte că au fost vreodată; căci după moartea lui Baiazid, s-a întîmplat că feciorii lui s-au luat la ceartă unii cu alții și-și pustiau întreolaltă țara, încît cea mai grea și mai rea nenorocire s-a întors asupra neamului lor. Acuma însă Baiazid ajungînd la o putere peste măsură, dumnezeu a făcut de a fost plecat spre cumpătare, încît să nu umble cu gînduri de stăpîniri atît de mari.

Care a fost originea lui Temir și cum a ajuns la stăpînirea Asiei și și-a așezat reședința împărătească la Samarchand, să-mi fie îngăduit s-o istorisesc aici și s-o arăt. De către cei mai mulți se spune că acesta pornind din cei mai de jos, a ajuns la mare putere în Asia.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE III

Începuturile Întîia expediție a lui Temir a fost asupra Sebastiei, oraș 110
tul Timur-Lenk. înfloritor al Capadociei. Căci cum i s-a anunțat că Baiazid
nu are nici un gînd bun cu domnii turcilor din Asia, ca să se împace
cu dînșii, pe care i-a izgonit, luîndu-le toată țara, și cum solul său
n-a izbutit întru nimic pentru cîte îl trimisese, ci vedea că Baiazid și-a 5
ieșit din fire, și în alte privinți, și că se apucă și de insulte, a început să
facă pregătiri de expediție contra Sebastiei. Și originea lui și venirea | la
domnie și cum, cu unul purtînd război, iar cu alții încheind pace, prin groaza 111
ce a răspîndit-o, și-a supus toată Asia, m-am putut informa că s-a petrecut
cu el așa. 10

Tatăl acestui Temir a fost Sangal, un om de jos care, după ce s-a
însurat, i s-a nimerit un om ca acesta. Cînd Temir s-a făcut mai mare, i
s-a dat în seamă izlazul orașului și a fost păzitor de cai; și întîlnindu-se
cu cei ce aveau în folosință izlazurile din satele dimprejur, a intrat în vorbă
cu ei și s-a înțeles să-și strîngă bani din furturi, dacă o să poată, și să se 15
mute în altă țară; și era strașnic la furat și și-a adunat cai și vite și mare
mulțime de oi. Și întru toate era un lucru rău. Și odată să se fi urcat într-un
staul; și zărit fiind de stăpînul casei, să fi sărit de pe zidul staulului o sări-
tură foarte mare la pămînt; căci în țara aceasta staulele vitelor și oilor
sînt înconjurate cu ziduri foarte mari de tot și să nu fie ușor de urcat. Și 20
cum a sărit, să-și fi strivit piciorul și de atunci să fi rămas schiop. Dar se
spune că și în luptă ar fi fost rănit la picior și că de aici s-ar fi ales schio-
pătînd. Ducînd-o într-o luptă | cu vecinii și plecînd totdeauna cu dînsul 112
cei cu care se înțelesese de la început, cu herghelia de cai asupra dușmanilor
și de aici mai luînd pe oricare se întîmpla, i-a înduplecat să ocupe un loc 25
întărit și să-l aibă de îndemînă la prădăciuni. De aici pornind, prăda călă-
torii și-i osîdea fără cruțare. Și avînd bani mulți și-a cîștigat și alți tova-
răși, între care mai ales doi bărbați, Haidar și Mîrza. De neam, precum se

1 spune, aceștia au fost masageți. În tovărășia acestor doi s-a dovedit mai
tare decît dușmanii care prădau țara, și punîndu-i pe fugă, a năvălit și
a nimicit călăreții de pradă ai potrivnicilor. Faîma lui ajungînd pînă în
5 grijească de ostași. Și de atunci umplea de curaj oastea ce-o avea cu sine
și, îndemnînd-o să se ațină prin țară dușmană, aducea în oraș robi și vite,
număr foarte mare. Dar împăratul masageților văzîndu-l pe Temir fiind
astfel, l-a învrednicit de cea mai mare cinste pe lîngă sine și l-a făcut acum
10 general-comandant al întregii oștiri de sub mîna sa. Și de aici să fi săvîrșit
cele mai lungi drumuri din cîte s-au făcut vreodată cu armata, încît, ajun-
gîndu-i pe dușmani, cădea dintr-odată asupra lor și le distrugea oastea-
113 Și mai ales, | încăierîndu-se cu dușmanii, el însuși luptîndu-se să-i fi pus
pe fugă și, urmărindu-i, să-i fi alungat în Babilon, așa numitul Bagdat,
și impresurîndu-l, a trimis după împărat, stăpînul său. Nu mult timp după
15 aceea murînd împăratul, s-a căsătorit cu femeia stăpînului său și s-a
urcat pe tron. De îndată ce a ajuns la domnie, a năvălit
asupra Bagdatului și a început să impresoare Samar-
chand. Și nu cu mult mai tîrziu, cum cei din oraș au
făcut o ieșire și n-au izbutit întru nimic, ei fiind înfrinți, au intrat
20 în oraș și erau impresurați, i s-au predat prin bună învoială. Cum a
ajuns domn peste Samarchand, a pus la cale cu cei din Babilon o
trădare, folosindu-se la aceasta de slujba lui Haidar.

Dar Mîrza să fi fost un om cum se cade și totodată îl mai domolea
pe Temir să se înfrîneze, cînd îl apuca mînia, și să nu se lase stăpînit de ea
25 la orice l-ar fi dus ; și el să-i fi arătat lui Temir, cum să introducă hrana în
comun a oștirii. Căci toată armata lor, la sugestia lui Mîrza, a împărțit-o
la comandanți de zece oameni și de cete mai mari și mai mici și co-
mandantului de zece oameni, i-a dat ordin să dea ostașilor săi hrană și
împreună cu soldații săi de îndată să se înfățișeze foarte repede la coman-
30 dantul cetei, cînd i-a poruncit, iar ei să rămînă lîngă al lor. Iar cînd
114 au sosit la masa comună, | nimeni nu lipsea care să nu-și fi avut locul
hotărît. Și de provizii pentru ceilalți oameni din tabără ordona să aibă
grijă piața¹ potrivit cu hotărîrile luate. Mișcările, fiecare din condu-
cătorii lor le execută după indicațiile date de comandanții cei mari, în
35 cete strînse, încît, de se întîmplă să intre vreo iscoadă în tabăra
lui Temir, niciodată nu rămîne neobservată și nici vreun străin care s-ar
întîmpla să vină în tabără. Iar pe aceștia i-a încredințat altui bărbat, ca
să-i facă pe străini să descindă la sine, dacă s-ar întîmpla să vină în

¹ Ἀγορὰν adică adunarea armatei; sau negustorii care însoțeau de obicei armatele

tabără, avînd nevoie de pîine. Aşa se face că, la un semn al marelui împărat, toată oastea se pune în mişcare, oriîncotro ar avea nevoie, şi, sub conducerea lui, toate merg de îndată după un singur consemn, repede fiind de faţă acolo, unde trebuie să fie, mergînd de îndată numai decît. Cînd se face seara şi soldaţii şi-au primit consemnul de la marele conducător, fiecare, pe acelaşi drum oarecum, aleargă la cortul şi la camarazii săi. După ce soldaţii au ajuns în corturile lor, străji cutreieră tabăra ; şi de ar zări pe vreunul afară de cort, pe acesta îl iau şi-l pedepsesc. Iar dacă s-ar întîmpla să fie vreo iscodă în tabără, neavînd unde se duce, rămîne afară de corturi şi aşa este prins îndată. Aşa, se | spune 115 că era traiul în comun al soldaţilor lui Temir. Haidar însă să-i fi devenit tovarăş aprig în a-i sluji, cînd avea nevoie, şi el îl aţîţa pe împărat la războaie, nelăsîndu-l de loc să stea în linişte.

Pe Mirza
il trimite
la moarte.

Despre Mirza însă se spune că, după ce Temir a luat domnia în Samarchand, să-i fi luat viaţa în acest fel. Cînd încă Temir umbla cu aceştia împreună şi era hoţ şi trăia din prădăciuni, luîndu-se la vorbă între tovarăşi despre noroc, cînd lui Temir i se făceau urări, că în curînd acuma o să ajungă la domnie în Samarchand, Mirza intrînd în vorbă a spus : „Dar tovarăşe, domnia din Samarchand este de aşa fel, încît Temir, un hoţ şi om de rînd, nu poate pune uşor mîna pe ea. De ar fi să se întîmple aceasta vreodată şi el să ajungă în Samarchand la domnie, atunci n-aş mai vrea să trăiesc, ci, ca un om prins cu minciuna, mai bine aş muri de îndată ! ”. Dar cu aceste vorbe se vede că s-a pripit, căci nu le-a spus într-un ceas bun. După o trecere de timp, cînd Temir a ajuns la domnia oraşului, l-a cinstit pentru destoinicia lui mai mult ca pe Haidar ; şi acesta îi spunea mereu că ar trebui să i se împlinească acea vorbă pe care a spus-o în faţa celorlalţi martori şi asupra căreia stăruind, s-a dat morţii pe sine ; şi-i aducea aminte vorbele aceluia, că, dacă Temir ar ajunge împărat la Samarchand şi acela ar rămîne de minciună, vinovat | ar fi de moarte de mîna lui Temir. Şi Temir nu ştia ce să facă şi cum să-l trateze, fără să-şi calce legămîntul, pe acela care a dat mîna de ajutor împăratului, cînd atunci era un particular de rînd. Şi a grăit către Mirza în felul acesta : „O ştiţi, Mirza, şi tu şi ceilalţi cu toţii cîţi am luat parte la înfăptuirea acestei domnii ! Am ajuns la domnie, ţinînd cu toată stăruinţa la acestea două : să fiu totodată cu rîvnă, cît se poate de mare, şi să ne ţinem cu toată tăria de cuvînt, la orice ne-am fi legat şi cu amici şi cu inamici, şi nu că ne-am fi legat cu jurămînt, ci numai şi cu cuvîntul, căci nimic nicăieri, nici cetate mai puternică, nici armată nu-l pune mai bine la adăpost pe om în viaţa aceasta decît să-ţi potriveşti fapta cu

1 cuvîntul întru toate și nu să sari cu mintea cînd într-o parte cînd într-alta ;
 și de aceea deseori o spuneam că numai prin aceasta ne asemănăm
 cu dumnezeu. Și cum i s-ar putea întîmpla să-i meargă bine vreodată
 omului care nu poate avea nimic sănătos în vorba lui ? ! Adu-ți aminte
 5 cum, ținîndu-mă de mină, spuneai că ești gata să mori, dacă ajung la dom-
 nie ; și te-ai învoit s-o spui aceasta de față cu martori. Vezi deci să te ții de
 cuvînt, împlinindu-ți-l, și să-mi dezlegi mîna de acest legămint". — Atunci
 117 Mîrza i-a întors cu vorbe de acest fel : „Dar cum ți s-a întîmplat, să ajungi
 la această domnie, | o știi și tu și toți aceștia, cîți sînt de față ; și cum am
 10 înfruntat toate primejdiile cele mai grele, pentru ca orice să-ți iasă din plin.
 Dar și urme de răni se pot vedea, cîte primindu-le, niciodată nu le socoteam
 lucru mare, numai să-ți pot face pe plac. Dacă însă am spus ceva într-un
 ceas rău, n-ar trebui oare să fii pe plac prietenilor ,de la care n-ai întîmpinat
 decît mult și mare bine. Căci vorba aceea, fiind un om mai mult particular,
 15 nu te leagă deloc toată viața și pe tine. De altminteri, după ce ți-ar fi fost
 dat să ajungi la domnie, atunci nu ți-ar fi îngăduit să calci, de te-ai fi legat
 la ceva. Dumnezeu chiar ne dă mult bine, pentru că iertăm celor ce ne gre-
 șesc nouă cu ceva. Dacă mie care te implor, mi-ai trece cu vederea și această
 greșală, vei avea parte și de mai mult bine ca pînă acuma“. — Grăind
 20 acestea nu l-a putut îndupleca, deoarece spunea într-una că iertare trebuie
 să aibă aceia ale căror greșeli sînt fără de voie. Cum s-ar putea ținea norocul,
 de el, de nu-și zdrobește pe cel ce grăiește împotriva-i ? Cu aceste vorbe
 l-a trimis la moarte pe Mîrza și l-a jelit în mod public destul de mult timp,
 înmormîntîndu-l împărătește.

25 Subjugă pe hircani După aceea a pornit război asupra hircanilor și înspre
 și cadusii: descrierea marea numită astfel și asupra popoarelor ce locuiesc la
 Mării Caspice. marginea acestei mări Hircania și nu puține le-a supus.

118 Această mare se cheamă | și Caspică, cu numele ce-i dă acest popor ; și
 spre miazăzi avîndu-i pe saci și pe cadusii, se întinde, ca la treizeci de mii
 30 de stadii¹ ; spre răsărit și miazănoapte însă pe masageți, un popor viteaz
 și vestit în războaie, la vreo douăzeci de mii de stadii². Acest popor, zice-se,
 că ar fi mers asupra țării persilor și, cucerind orașe, pe unele să le fi ținut
 ocupate ; și Temir să fie din acest neam și cu masageți să fi pornit în contra
 domniei din Samarchand și asupra țării asirienilor și cucerindu-le, le-ar
 35 fi ocupat. Dar această mare, din cauza riurilor ce dau într-însa nu
 puține, este foarte mare și se întinde multe stadii și nicăieri nu dă, precum
 se spune în marea de afară. Totuși eu unul am auzit că un canal pornește

¹ Vreo 5328 km.

² Vreo 4440 km.

de la această mare și dă în Marea Indică. Dar la marginea acestei mări 1
 locuiesc multe popoare viteze. Și în această mare trăiesc mulți pești buni ;
 are și scoici care produc mărgăritare, ca și în Marea Indică. Și multe vase
 plutesc pe această mare, încărcate cu mărfuri, plutind de la unii la alții.
 Și se află această mare mai mult spre răsăritul Asiei și într-însa dă Araxe, 5
 un râu foarte mare, și Choaspe, curgînd spre răsărit, și multe alte râuri nu
 puține. Popoarele de lingă această mare, am spus mai înainte, sînt sub
 domnia cadusilor și tributurile lor le duc la aceștia în fiecare an în orașul
 cadusilor. |

După ce Temir și-a supus pe hircani și pe împăratul acestora l-a dat 119
 morții, a pornit cu armata asupra cadusilor. Și aceștia strîngînd armată
 foarte mare, se pregăteau să se apere în fața năvalei lui Temir ; Temir
 însă cum a băgat de seamă că aceștia vin cu armata, trimite pe Haidar
 asupra capitalei lor, ca să o împresoare și să o ocupe cît mai repede, iar el
 însuși aștepta, după ce și-a așezat tabăra în locul cel mai apropiat de cadusii. 15
 Cadusii însă, cum au aflat aici că dușmanii merg asupra capitalei lor, au
 luat calea întoarsă și fără nici o ordine se grăbeau spre capitală. Atunci
 Temir, cînd ei mergeau spre oraș, îi lovește cu armata sa și, încăierîndu-se
 cu ei învîlmășiți, i-a pus pe fugă și, gonindu-i, a mers asupra capitalei și,
 impresurînd-o un timp, a cucerit-o. 20

Război cu Arabia ; După aceea a mers cu război asupra Arabiei. Arabii,
 descrierea țării. un popor mare și bogat, nu sînt, în ce privește buna stare,
 mai pre jos de nici un popor din Asia ; e un popor vechi, mult răspîndit
 în Asia pînă și la marginile mării, așa numită Marea Roșie. Țara acea-
 sta este foarte mare și foarte bună de locuit din toate țările de prin Asia. 25
 Locuitorii ei sînt oameni foarte drepți și foarte învățați, în ce privește
 religia lor. Și pe împărat nu și-l socotesc stăpînitor, ci mai mult ducînd
 același trai și supus aceluiași legi ca și ei. Reședința împărătească le e |
 într-un oraș la marginea mării, numit¹, oraș mare și vestit prin 120
 bogăție. Arabia se mărginește cu Egiptul și cu țara persilor și asirienilor. 30
 Căci din țara Colchidei și de la râul Fasis² pînă la marea din Siria rupestră,
 pînă la orașul numit Laodicea, ar fi pentru un drumeț bine echipat, străbă-
 tînd țara pe jos, un drum de³ zile ; și de aici țara s-a format
 ca o peninsulă a Asiei de jos și Arabia rămîne în afara Asiei. Și este țara a-
 ceașta productivă, plină de pomi și palmieri și, la mijloc udată fiind de două 35
 râuri, rodește felurite fructe, peste fire de mari, încît oamenii mai vechi

¹ În manuscrise, numele lipsește ; Tafel îl bănuiește Αλάννη—Elane.

² Manuscrisele oferă φάρους—Far, îndreptat de Darkó în Φάσιδος.

³ Numărul lipsește în manuscrise.

1 au numit-o Arabia cea plină de belșug. De aceea asupra acestei Arabii a pornit cu război, găsindu-i vină, că ținea cu cadusii care erau în război cu dînsul. Și de două ori s-a luptat cu oastea arabilor și n-a putut-o birui nicidecum ; apoi însă a început tratative, să-i dea oaste și să-i plătească
 5 tribut în fiecare an, cît le-ar porunci ; și a făcut pace ; și atunci să fi venit la dînsul soli de ai arabilor care, sosind, propuneau să nu jefuiască țara profetului și-l rugau, pentru că-s din neamul profetului dătător de lege și sînt ca niște părinți ai celor ce se țin de religia profetului. Și, acest neam
 121 e socotit sacrosanct și sfînt, deoarece din țara lor s-a ridicat | dătătorul
 10 de lege Mohamed și pentru că împreună cu Omar care a întărit legea, au ajuns la stăpînirea Asiei și au săvîrșit mari fapte.

Legea lui Mohamed. Legiuitorul acestora, Mohamed, se spune că a fost feciorul lui Ali din Arabia cea plină de belșug. Dintru început, la răspîndirea legii, n-a întrebuițat nici o silă ; pe arabi și după aceea pe sirieni, i-a cîș-

15 tîgat, înduplecîndu-i cu vorba. După aceea, cîștigîndu-și-l de prieten pe stăpînitorul țării Ali, a căutat mai ales, în orice parte s-a îndreptat, să-i aducă la legea sa pe locuitorii țării. Și legiuirea o dădea pentru o liniștită contemplare și totuși pentru o adorare entusiastă a divinității, dar mai ales pentru o neconținută ocupație religioasă. Căci în legea lui se cere să te rogi
 20 de patru ori pe zi lui Dumnezeu și nici o piedică să nu-ți fie la aceasta, încît să nu-ți faci rugăciunea. Iar în ziua Afroditei¹ să meargă cu toții de obște în temple să se roage ; și mai cere legea lui ca la rugăciunea lor în temple să nu adauge nimic, nici vreun chip, nici vreo altă icoană pictată. Preoții și-i pun de se urcă unul într-un turn cu zare îndepărtată din fața
 25 templului și se roagă lui Dumnezeu cu glas mare și rugăciunile cerute de lege, totdeauna și le fac cu strigăt puternic. Și știu că poporul acesta își îndeplinește rugăciunea | în chip foarte conștiincios și nu-și îngăduie
 122 nici o delăsare. În celelalte privinți însă legea nu prevede nici o cumpătare pentru felul lor de trai și de viață, încît plăcerile vieții să nu și le micșoreze ; astfel pornirile firii nu și le înfrînează de loc. Căci femeii își ia ții-
 30 toare din roabele de război, cîte e în stare fiecare să le dea întreținere și hrană. Soții legiuite își pot lua pînă la cinci ; și copiii de la roabele de război, nu și-i socotesc copii din flori. Dacă însă li se nasc copii din țiiitoare libere, sînt socotiți de ei copii din flori și nu intră în starea pămîntescă. Își cumpără
 35 și soțiile legiuite, pentru cît ar vrea cineva să-și vîndă fata. Cu făclii aprinse ce sînt purtate înaintea lor, își duc femeile la cununie. Dacă bărbatul, supărat pe femeie, a spus că pe viitor se desparte de ea pe urma a trei

¹ Vineri, ziua Venerei la romani, Afrodita la greci.

mîinii¹, cu cuvîntul numai femeia a fost înstrăinată de bărbat. Și se socotește mare rușine să o aduci înapoi, dacă ai îndepărtat-o ; dacă însă n-a precurvit, nu e îngăduit să o îndepărtezi. Vin să bea îi este oprit neamului acestuia ca un păcat ; și să meargă la rugăciune, nu-i este îngăduit, fără să se fi spălat. Și o dijmă punînd pe an pentru Dumnezeu, sînt ținuți să postească treizeci de zile | și mai bine. Ziua întreagă nu se ating de loc nici de mîncare nici de băutură, seara însă cînd stelele se ivesc, se așează la masă ; în timpul acesta însă, din toate mai ales vin, nu au voie să beie de loc. Cu toții practică tăierea împrejur. Despre Iisus, legea lor spune că a fost apostol al lui Dumnezeu și că s-a născut din îngerul Gavriil și din fecioara Maria care n-a știut de bărbat, și că Iisus e un profet mai mare decît o ființă omenească ; și la sfîrșitul acestei lumi, cînd oamenii o să stea la judecată pentru felul cum și-au dus viața, ei spun că Iisus are să fie adus și ales judecător al lumii. De porc să se atingă le este oprit ; celelalte animale le mănîncă toate, dacă au ajuns la măcelărie. Un singur Dumnezeu conduce universul și lui, după cum spun, îi slujesc spirite de foc ; și pe Mohamed l-a trimis să completeze ceea ce lipsește la dătătorii de lege trimiși mai înainte de Dumnezeu în lume. Tăierea împrejur o socotesc ca o curățire a tuturor și la îndeplinirea acesteia încheie și căsătorii. Mormintele obișnuiesc să le facă la drumuri și aiurea să înmormînteze n-au voie. Morții îi înmormîntează scâldați și tunși pînă la piele. La ei mai e încă și această credință, că de sabie moare cel ce nu se ține de lege. Numai pe armeni din celelalte popoare care se deosebesc de ei în religie, nu-i fac robi, pentru că un armean | a prezis gloria la care va ajunge acela¹ în lumea toată. De aceea nu se cade pe armeni să-i robească.

Răspîndirea mohamedanismului. Moartea profetului.

Cei ce au îmbrățișat această lege a lui, s-au răspîndit peste o mare parte din lume și au ajuns departe în Asia și Libia și într-o parte nu mică a Europei, la sciți și la turcii de acum și la libienii din Iberia. Din viață se spune că s-a săvîrșit în vremea, cînd feciorul lui Ali domnea peste Arabia ; căci țineau foarte mult la el ca la un dătător de lege și, ascultînd de el la orice i-ar fi dus, i-au încredințat conducerea statului și de ei să se slujească după voie. După aceea însă stringînd oaste foarte multă, a mers asupra Egiptului și a celeilalte părți din Arabia, cu gîndul să facă cuceriri ; și trecînd deșertul Arabiei, și-au supus popoarele de aici. Domnind <zece>³ ani, s-a săvîrșit din viață într-o localitate Meca așa

¹ În text „splini” ἀπὸ τριῶν σπληνῶν. Vz. p. 78 n. 1.

² Adică profetul Mohamed.

³ În manuscris e arătată o lipsă, pe care Tafel a întregit-o cu δέκα — zece.

- 1 numită. Și oastea lui și locuitorii țării i-au făcut o înmormîntare cu mare alai și l-au jelit tare. În fiecare an, arabii îi fac slujbe religioase ca unui erou¹, bărbat sfînt care le-a fost, chipurile, trimis de dumnezeu pentru a le da lege. Și așa legea le-a fost dată de un om blind care nu
5 le-a fost un stăpînitor tiran².

- Domnia lui Omar.** După ce a murit, Omar, unul din cei mai încercați
125 **Pelerinaj la mormîntul lui Mohamed.** învătăcei ai lui, | primind de la feciorul lui domnia, a pornit mai întîi cu armata asupra Siriei și și-a supus țara, o parte cu război, alta înduplecînd-o cu vorba și încheind tratate sub anumite condițiuni. După aceea a subjugat Cilicia și Frigia și Misia și Ionia și, mergînd asupra Asiei de sus, a cucerit-o, impunînd popoarelor barbare³ de prin Asia legea lui și din ucenicii lui îi trimite prin unele țări, pe unii într-o parte, pe alții în alta, silindu-se să le cîștige cu vorba. Și după
10 ce a împodobit mormîntul lui Mohamed cu lucruri de mult preț, a ajuns la putere mai mare ca acela ; și an de an îi săvîrșea slujbe religioase și îndupleca și pe alții să i se roage și, venind la mormîntul lui, să devină mai dreپți. Și acuma, vin nu puțini din Asia și Libia și Europa la mormîntul lui Mohamed și au credința că acest lucru le aduce multă fericire. Și unii pleacă înșiși, iar alții plătesc cu bani aceluia care vreau să meargă pentru ei.
15 Căci drumul este foarte anevoios la mers din cauza nisipului și se face pe cămile, care cară în spinare mîncarea și apa ; căci de aceasta n-au de loc belșug. Și așa pregătindu-și bagajele de drum, se urcă pe cămile și ca semne de orientare pe drum, au arătările acului | magnetic și, după direcția lui spre nord, judecînd în ce parte de lume trebuie să meargă, caută drumul
20 cu ajutorul lui și-și fac călătoria. Cînd iarăși ajung în localități, unde este apă, se aprovizionează în locurile acelea cu apă și pleacă mai departe ; trecînd patruzeci de zile, prin pustiul de nisip, ajung la mormîntul lui Mohamed. Acest mormînt, se spune că a fost construit din pietre foarte scumpe și se înalță sus în aer⁴ în mijlocul templului. De la locul acesta în care se află mormîntul, pînă la⁵ sînt ca la nouăzeci de stadii⁶ ; și ieșind

¹ În înțelesul antic de semizeu.

² După înțelesul antic al cuvîntului „tiran”, domnitor, pentru că Mohamed n-a venit la domnie prin uzurpare sau pe cale de violență.

³ Barbar în limba antică elină, în care Laonic ține să scrie, înseamnă orice popor neelin.

⁴ „Se înalță sus în aer“ μεταωριζόμενον ἀπαιωρεῖσθαι s-ar putea traduce și „atrîna în vîzduh” ; aceasta se vede că a făcut pe un cititor să facă însemnarea ὅπερ ἀπίθανόν μοι δοκεῖ—, „cea ce mi se pare neprobabil”, cuvinte ce au pătruns în textul unor manuscrise și pe care Fabrot, cu drept cuvînt, le-a înlăturat din text.

⁵ În text pare să fie o lipsă, pe care unele manuscrise o și indică.

⁶ Fac 16 km.

de acolo, se grăbesc spre locul acesta. Și aici le sînt explicate legea și Alcoranul ; și sufletului îi atribuie nemurire și divinitatea o cred cu totul lipsită de neștiință și ingratitudine¹. 1

Subjugarea chataizilor. Și despre legea lui Mohamed, acestea să fie scrise de
Planuri în contra mine pînă aici ! Temir însă după ce a prădat această 5
tătarilor. țară² și a cucerit unele orașe, s-a dus spre Samarchand. Căci auzise că sciți, porniți de pe la Tanais, i-au năvălit în țară și au luat nu puțină pradă ; și era năcăjit rău. De aceea se grăbea să meargă repede asupra chataizilor. Aceștia, se zice, că ar fi masageți din vechime și, trecînd peste Araxe, | să fi străbătut departe în țara din părțile rîului 127 și, cucerind-o, s-au așezat cu locuințele. Pe aceștia se gătea să-i subjuge și, făcîndu-și o armată de opt sute de mii, a pornit asupra lor. Și dînd lupta, i-a învins pe chataizi. Și mergînd asupra tîrgului lor de adunare și de reședință, și i-a supus prin bună învoială ; și luînd foarte mulți dintr-înșii ca soldați cu leafă, pe cei ce au fost mai destoinici la război, a plecat cu ei. 15 Ostatici a luat copiii marilor dregători și, orînduind acestora să aducă în fiecare an tribut, a plecat. Cît despre orașul Chataia, este așezat în partea de răsărit a Hircaniei, oraș mare și înfloritor, întrecînd prin numărul locuitorilor, prin avere și altă bună stare orașele din Asia, afară de Samarchand și Memfis, înzestrat fiind din vechime de masageți cu bune legiuri. Dar și 20 dintre perși a luat foarte mulți ca soldați cu leafă, pe aceștia pentru că îi cunoșteau pe sciți, avînd de cele mai multe ori de a face cu dînșii și în traiul lor, nefiind încă moleșiți ; și avea de gînd să plece asupra sciților, asupra tîrgului lor de adunare numit Oarda, măcar că a aflat că acest popor ar fi cel mai vechi din cîte sînt în lume și că încă nici unul din împărații 25 dinaintea lui n-a înfrînt acest neam, care a izbutit însă să facă atîta rău Asiei și Europei și prin expediții de jaf să-și adune multe comori în țara sa. | Dar gîndindu-se la acestea și că și Darie al lui Istape, ajungînd împărat 128 al perșilor, a pornit război cu aceia și că n-a izbutit întru nimic, s-a pornit el însuși să cîștige această glorie. Dar în vederea acestui lucru, ca să fie mai 30 aproape de aceștia, a întemeiat în țara aceea³ un oraș Chesie⁴ ; trimițînd din Samarchand, și ostași și mari dregători în colonie, a făcut orașul așa numit Chesie mare și înfloritor, pentru că împăratul și mării lui dregători

¹ Adică, mohamedanii cred în nemurirea sufletului și că Dumnezeu știe toate și răsplătește toate.

² Arabia.

³ a chataizilor.

⁴ Manuscrisele ne dau Χεσίην, îndreptat de Darkó după denumirea ce urmează îndată, în Χεσίην—Chesie.

- 1 ședeau într-însul și armatele Asiei își aveau acolo locul de întâlnire. În puțin timp, Chesie s-a făcut mare și a rămas bine organizat și mai târziu, întru nimic mai puțin decât când trăia Temir. În ce parte a fost întemeiat acest oraș, dacă în țara Asiriei sau a Mediei n-aș putea bănuî. Unii spun că vechiul
- 5 Ninive a devenit Chesie și că a fost așezat în țara Asiriei, conchizînd aceasta după Bagdat-Babilon. Întemeind orașul Chesie și așezînd într-însul reședința împărătească, se purta cu gîndul să pornească război asupra Egiptului și a sciților și a reședinței acestora numită Oarda ; și după ce a strîns armată mare și i-a luat cu sine pe chataizi, a pornit de-a-dreptul
- 10 spre Tanais. Atunci sciții, cînd au aflat că Temir împăratul vine cu mare pregătire asupra lor, au trimis armată să ocupe de mai înainte intrarea în
- 129 munți, pe unde avea să treacă Temir | cu armata sa.

- Răspîndirea și organizarea tătarilor.
- 15 Acești sciți, de demult desfăcuți în triburi, își pășteau vitele în regiunea de la Istru pînă sub poalele Caucazului. Acuma însă o semîntie de a acestora care a ajuns în Asia, locuind aici spre răsărit regiunea aceasta a Asiei și răspîndindu-se departe deasupra țării persilor pînă la saci și cadusii¹, s-au chemat sachatei ; și unii cred că și Temir însuși se trage din aceștia. Neamul acesta este viteaz între popoarele de prin Asia și foarte războinic ; cu aceștia, se spune, că Temir ar fi cîștigat
- 20 domnia asupra popoarelor din Asia, afară de indieni.

Ceilalți sciți însă sînt uniți sub domnia unui singur împărat și își țin reședința împărătească în locul de adunare numit Oarda, alegîndu-și-l împărat pe unul care coboară din neam împărătesc din timpuri străvechi.

- Și se mai găsește și aiurea în Europa la Bospor²) o parte de aceștia
- 25 nu puțină, răspîndiți prin această țară, sub ascultarea unui împărat, din casa împăraților, și numele îi este Ațicheri. Aceștia punîndu-și soarta în mîinile acestui împărat și, sosind în această țară, au mers pînă la Istru și trecînd chiar peste Istru, au năvălit prădînd o bună parte din Tracia.

- Tătari peste Dunăre ; Ei veneau dinspre Sarmatia, mergînd spre Tanais ;
- 130 în Buzeagul Basarabiei ; și o bună parte din neamul | acesta s-a sălășluit aici la Istru. Dintre aceștia partea mai mare trecînd sub Baiazid peste Istru, a fost colonizată, fiecare trib din acest neam rămînînd despărțit.

- Partea însă ce a rămas locului dincolo de Istru, își duc traiul sub
- 35 împăratul lituanilor Cazimir, avînd pînă și acum încă pămîntul în folosință, și iau parte cu toată puterea la războiul aceluia în contra vecinilor ; căci

¹ Manuscrisele au *καδδαλουç* — cadei, îndreptat de Darkó în *Καδουσιουç*.

² Adică Crimeea.

oriunde se întâmplă să fie acest neam, au faima de mari războinici și sînt foarte viteji. 1

Aceia însă de pe la Bospor în insula numită Taurică, insulă ce desparte Balta Meotis de Marea Neagră, sub conducerea împăratului Ațicheri, popoarelor le-a prădat pămîntul și le-a supus să-i dea tribut, și pe numiții goți și pe genovezii care își au așezările în orașul Cafa. 5

Sarmații tributari tătarilor ; Și o anumită parte din Sarmația plătește acestui sînt în hotar cu romîni ; împărat tribut. Sarmații așadar cei dela Marea întinderea și obiceiurile lor. Neagră și cei de la ocean plătesc marelui împărat al sciților la locul lor de adunare tribut, de cînd năvălind în Sarmația, o parte a și robit-o, iar alta jefuind-o, a ținut-o ocupată o bună bucată de timp ; astfel de atunci s-au supus marelui împărat la tribut și-l duc în fiecare an. 10

Sarmația¹ se întinde de la sciții nomazi pînă la | daci și lituani ; neamul² de obicei, se folosește de limba ilirilor³ ; și în traiul și obiceiurile lor ascultă⁴ de legea lui Iisus ; orientați mai mult spre elini, cu arhierul romanilor nu sînt de loc de acord, recunosc însă pe arhierul elinic și de acesta ascultă în ce privește religia și traiul lor de toate zilele ; și obiceiurile le sînt ca și ale elinilor ; uneltele⁵ le sînt asemănătoare cu ale sciților. Dar semințiile sarmaților de la Marea Neagră, începînd de la Leucopolichni⁶, sînt mai mult sub conducerea orașelor Moscova, Chiev, Tofari și Charcov⁷, orașe ce sînt conduse de stăpînitori absoluți și se găsesc în Sarmația Neagră, așa numită de ei înșiși ; semințiile însă ce locuiesc la nord spre ocean, își numesc țara Sarmația Albă⁸. Dar spre ocean este orașul 15 20

¹ Într-un manuscris se află pe margine nota ἡ ῥωσία καλουμένη „care se numește Rusia”.

² Adică neamul sarmaților ; după Διουάνους—lituani, aş pune nu virgulă, ci punct sau punct virgulă, căci γένοϋς—neam nu poate să se refere la lituani, ci numai la sarmați ruși, căci despre ei e vorba.

³ Adică de o limbă slavă, ca aceea a croaților, adică rusă.

⁴ În manuscrise e ἑποικιοί—„coloniști, vecini”. Kurz, în „Byzantinische Zeitschrift”, 25 (1925), p. 114 propune coniectura ἐπήκοοι—ascultători, ceea ce se potrivește mult mai bine decît ἑποικιοί păstrat de Darkó în ediția sa critică.

⁵ Vezi mai sus, p. 63 nr. 5.

⁶ Cetatea Albă.

⁷ Manuscrisele au τὸ φάρτι și χωρόβιον îndreptate de Tafel în Τοφάρτι și Χαρκόβιον.

⁸ Asupra acestor denumiri de Rusia Albă și Neagră, vezi studiul scris în rusește al lui A. Soloviev în „Sbornic” al Societății arheologice rusești din Iugoslavia”, vol. III, (1940), p. 29—66. Tătarii, turcii, după obiceiul popoarelor asiatice, indicau punctele cardinale de orientare prin colori : vezi studiul scris în sirbește al lui N. Z u p a n i ě, *Sensul atributului roșie în numele Croației*, în „Etnolog”, XI (1938), p. 355—376. (Citate după „Byzantinische Zeitschrift”, 39 (1939), p. 282 și 40 (1940), p. 312—313). Vz. și H. L u d a t, *Farbenbezeichnungen in Völkernamen. Ein Beitrag zu asiatisch-europäischen Kulturbeziehungen*, în „Saeculum”, IV, 1953, p. 138—155, citat după F. Grabler, *op. cit.*, n. 37, p. 91.

1 numit Ungrat, cu o organizație mai mult aristocratică ; și te poți îmbo-
găți mult într-însul și, oraș înfloritor, întrece prin bună stare celelalte orașe
ale Sarmăției, și din așa numita Albă și Neagră. Și ajunge la ocean această
țară numită Inflanda¹. Aici acostează și corăbii din Dacia² și Germania,
5 aducînd în această țară încărcături de mărfuri britanice și celtice totodată.
De la Tanais așadar pînă în Oceanul britanic și pînă la țara celților, luînd
de-a lungul pămîntul locuit, ar fi drumul cel mai lung de treizeci și cinci
132 de zile ; luînd pămîntul de-a latul, | dincolo de Tanais este cea mai mare
țară, din Sarmăția pînă în Asiria. Sciții o posedă pe aceasta. După cît mi se
10 pare mie, părțile de dincolo de Tanais sînt țara cea mai mare din toate
țările din Europa în amîndouă direcțiile, și de-a lungul și de-a latul, întin-
zîndu-se pînă foarte departe.

Și spre nord, dincolo de sarmați locuiesc permii și sînt în gra-
niță cu sarmații și sarmații vorbesc aceeași limbă cu permii. Și
15 despre permii se spun acestea, că sînt un neam ce-și agonisește traiul
mai mult din vînat și³.

Despre prusi ; ordinul Sarmăția ce se întinde spre ocean, ajunge pînă la țara
teutonic și ioanit ; numită Prusia și pînă la nazireii⁴ de aici, îmbrăcați
despre samoji. în rase albe, și pînă la mănăstirea lor din această
20 țară. Germani par să fie acest neam și au aceeași limbă ca și a acelor
și același fel de trai. Locuiesc în orașe prea frumoase și înzestrate cu
legiuri bune, spre a fi cît mai puternice. Aceștia sînt organizați într-un
ordin, precum e socotit ordinul din Iberia⁵ și acela de care se ține
neamul nazireilor din insula Rodos⁶. Căci aceste trei ordine cunoscute
25 sînt așezate în lume pentru apărarea religiei lui Iisus în contra bar-
barilor, cel din Iberia împotriva libienilor care trec într-acolo, și cel
al pruşilor împotriva samoşilor și a sciţilor nomazi care de demult sînt
133 cu așezările chiar pe aici pe aproape, | și cel din Rodos pentru apărarea
mormîntului lui Iisus împotriva barbarilor din Egipt și Palestina și a
30 celor din Asia.

De prusi se mărginesc samoşii, un neam viteaz și cu un fel de viață
și cu o limbă întru nimic asemănătoare cu a vreunuia dintre vecini. Acest

¹ În manuscrise Ἰνφλάστη, îndreptat de Darkó Ἰνφλάντη—Estonia, Estlanada Grabler
(op. cit.), primind textul propus de Darkó, spune că e Letonia (Livland, Livonia).

² Toate manuscrisele au Δακίλας—Dacia, îndreptat de Tafel în δανίλας—Dania, ceea
ce nu e nevoie, căci Dacia înseamnă aici Danemarca ; Vezi p. 59 n. 4.

³ Manuscrisele arată aici o lipsă.

⁴ Călugării cavaleri din ordinul teutonic.

⁵ Ordinul Iezuiţilor din Spania.

⁶ Călugării din ordinul Ioaniţilor.

neam crede în zii Apolo și Artemis ; și traiul și-l duc după obiceiurile vechi elenice, uneltele¹ însă le sînt asemănătoare cu ale pruşilor. 1

Despre cehi. După aceştia însă urmează boemii și locuitorii acestei țări au credința și a samoșilor și a germanilor, care locuiesc în țara aceasta, dar uneltele² și le-au făcut asemănătoare cu ale peonilor. Capitala le 5 este un oraș înfloritor și des locuit, așa numit Praga ; și mulți din acest oraș, nu cu mult timp în urmă, au încetat să se închine la foc și soare. Numai acest singur popor din Europa a rămas pe de lături de religiile ce ne sînt cunoscute în timpul de față, adică a lui Iisus și a lui Mohamed și Moise ; căci știm că aproape numai de acestea se ține de obicei toată 10 lumea ce ne este cunoscută. Este totuși, precum aflui, dincolo de Marea Caspică și de masageți un popor indic care se ține mai mult de această religie a lui Apolo. Dar acest neam crede încă și în alți zei, și în Zeus și în Hera, precum se va arăta mai departe în cursul istoriei³.

Despre poloni, lituani. Și despre aceştia, atîta să fie spus aici ; polonii însă, se 134 întinderea Moldovei. mărginesc cu sarmații și graiul îl au asemănător cu al Românil împărțiți în două state. Lituani se războiesc cu românii din Moldova. cu ale romanilor.

Cu polonii însă se mărginesc lituanii, ajungînd și aceştia pînă la Marea Neagră și Sarmatia. 20

De la dacii cei de lîngă Istru pînă la lituani și sarmați se întinde Bogdania Neagră, care își are reședința domnească în numita Leucopolichni⁴. Și după cum ar putea cineva conchide, acesta este un neam ales și destoinic⁵ și, deși vorbește aceeași limbă, despărțit fiind din vechime în două, neamul s-a statornicit în două stăpîniri și domnii⁶. 25

Lituanii însă nu sînt de aceeași limbă nici cu sarmații, nici cu peonii, nici cu germanii și nici cu dacii și obișnuiesc un grai cu totul particular al lor. Tar capitala lor este un oraș mare, cu mulți oameni și bine înstărit. Și se crede că acest neam este mare între popoarele din partea locului și foarte viteaz și mereu în război cu pruşii, germanii și polonii pentru grani- 30

¹ Vezi p. 63 n. 5.

² Vezi p. 63 n. 5.

³ Vezi mai jos p. 109, 6—10.

⁴ Cetatea Albă.

⁵ Cu „ales și destoinic“ am tradus δόκιμος. Hans Ditten, Laonikos Chalkokondyles und die Sprache der Rumänen. Aus der byzantinischen Arbeit der Deutsch. Democrat. Repub., I (1957), p. 97 — 98, îndreaptă δόκιμος în δακίμων și propune acest loc să fie tradus astfel : „Acest neam este dac, precum se poate conchide din faptul, că vorbește aceeași limbă și despărțit . . .“

⁶ Românii din Țara Românească și Moldova.

1 tele țării. Și neamul acesta a luat obiceiurile și felul de trai al romanilor, uneltele însă¹ le are asemănătoare cu ale sarmaților și, țara fiindu-le pe o întindere mare în graniță cu Bogdania Neagră, se războiește cu aceștia.

135 **Limba rușilor. Locul de origine al slavilor de nord și de sud.** Sarmații însă vorbesc o limbă asemănătoare cu cea a ilirilor, | care locuiesc la Marea Ionică pînă înspre venețieni. Care din aceștia este mai vechi și care din aceștia asupra țării cărora s-a răspîndit, sau ilirii, trecînd în părțile de sus ale Europei s-au așezat cu locuințele în Polonia și Sarmatia, sau sarmații, ajungînd în aceste părți ale Istrului, s-au așezat cu locuințele în Misia și
10 în țara tribalilor, ba chiar și a ilirilor dinspre Marea Ionică pînă la venețieni, nici n-am aflat s-o spună careva din cei mai vechi și nici eu n-aș putea s-o arăt cu totul adevărat².

15 **Mulțimea și puterea tătarilor. Traiul. portul și organizația tătarilor din Oarda de Aur. Poartă scuturi ca ale rominilor.** Dar să mă întorc la sciții nomazi; acest neam ar fi cel mai mare și mai puternic și mai cu tărie, precum nu este nici unul dintre popoarele din lume, dacă nu s-ar fi împrăștiat în multe părți din lume prin Asia și Europa și nu s-ar fi așezat cu locuințele aiurea de împărăția lor, ca un popor ce s-a ținut mai mult de expediții de jaf; și care țară i-a plăcut, acolo s-a oprit și a rămas cu locuința. Dacă,
20 uniți, s-ar fi gîndit să locuiască în aceeași țară și ar fi rămas sub ascultarea unui singur împărat, nimeni din lumea întreagă nu le-ar fi putut ține piept, încît să nu i se supună. Acuma însă răspîndiți pretutindeni, în Asia și Europa, locuind prin Tracia și la Bospor, s-au îndepărtat cu șederea de împărăția lor cea din Oardă. Aceia așadar care se ațin prin regiunea de
136 la Bospor și pradă țara vecină a țarcașilor ³ și mincRELILOR și | sarmaților, aduc la Bospor, în orașul Cafa ⁴ și la Balta numită Meotis mare mulțime de robi și-i vînd pe un preț mic negustorilor venețieni și genovezi și din aceasta trăiesc. Sciții cei din Oardă își duc traiul pe căruțe și pe animale de transport, avînd de hrană mai mult laptele și carnea de cal; nu prea
30 mănîncă pîine nici de grîu nici de orz, mai mult însă de mei și de secară; se îmbracă în haine de in și averea de pietre scumpe îi face foarte fericiți și să se creadă cei mai bogați. Armele, ca să le spun pe toate, le sînt arcuiri

¹ Vezi mai sus, p. 63, n. nota 5.

² Laonic își dă seama de unitatea lingvistică a slavilor de sud și de nord, nu-și poate da seama însă din care parte au început să se răspîndească, de la sud spre nord sau invers, precum de fapt s-a întîmplat și precum însuși pare să o spună mai sus; vezi p. 41, r. 10.

³ Într-un manuscris e corijat *χιρκάσων*—chircașilor, chirghizilor deci.

⁴ Manuscrisele ne dau *καρφαίον* și *καρόαν*, îndreptat de Tafel în *Καράν*. Vezi p. 91, 7.

și săbii barbarice ¹ și scuturi mari lunguiețe, asemănătoare cu ale dacilor ; ¹
 capul și-l poartă de obicei acoperit ², nu așa ca locuitorii de prin Sarmatia ;
 și nici straie de lână nu poartă, deoarece nu obișnuiesc decât de in. Locul
 de adunare al acestor sciți ³ și al marelui împărat se întinde pe un drum
 de cincisprezece zile, încît își distribuie țara, rînduind-o, precum le vine ⁵
 mai la îndemînă ; și se răspîndesc pe amîndouă laturile drumului în cete
 mici, rînduiți sub conducerea unuia singur. Și locul de adunare și-l fac pe
 o distanță cit mai lungă și-și distribuie țara, așa încît, să aibă hrană din
 belșug pentru vite ; și înșiși se așează întî-o ordine pe care o socotesc
 de cea mai bună. Și numai pe împăratul și pe marii dregători îi așează ¹⁰
 în cercuri, făcînd rotocoale ; și | împăratului îi fac o reședință din lemn. ¹³⁷
 Întreg acest loc de adunare împărțindu-l în zone, le pun acestora în frunte
 conducători ; și cînd împăratul le dă ordin, pleacă oriunde li se cere.

Război și pace Atunci deci cînd Temir a pornit la război cu armata din
cu tătarii din Asia și cînd sciții au aflat că vine cu război asupra lor, ¹⁵
Oarda de Aur. împăratul a prefăcut toată adunarea ⁴ în armată și și-a
 făcut tabăra, punînd mulți oameni în adîncime. În această ordine mergea
 de-a dreptul spre dușmani ; o parte însă a trimis-o înainte să ocupe drumul
 de trecere, pe unde avea să treacă împăratul Temir, și a poruncit să-l
 oprească, pe cît vor putea, luptîndu-se din răputeri cu Temir. Acesta ⁵, ²⁰
 ce-i drept, a luat o parte cu sine, Temir însă cum a sosit la armată, a mers
 de-a dreptul spre Tanais, la dreapta avînd Caucazul. După ce a intrat
 în țara scitică, i-a găsit pe sciți, stînd în tabără. Și cum l-au zărit venind
 la năvală, s-au rînduit de luptă. Și în fața lor s-a rînduit și dînsul și oare-
 care luptă au dat-o la drumul de trecere ; și Temir nu a avut vre-o izbîndă ²⁵
 în această luptă. Apoi însă după ce a stat peste noapte în corturi, a doua
 zi s-a așezat iarăși în linie de luptă ; și s-au luptat și l-au respins, așa încît
 nu putea nici într-un chip să intre înăuntru și să le năvălească în țară.
 Și aici și-a | pierdut din armată nu puțini de mîna sciților. După aceea ¹³⁸
 însă, cum nu i-a fost cu putință să treacă înăuntru, oprit fiind pe loc, ³⁰
 și-a scos armata și a luat drumul înapoi spre casă.

Vara următoare însă, și-a strîns armată de tot mare, avînd de
 gînd să pornească război și asupra Egiptului, dar după aceea răzgîndindu-se,

¹ Iatagane turcești.

² „Capul... acoperit” tradus verbal ar fi „lucruri făcute din pîslă le întrebuițează mult”.

Unele manuscrise mai indică aici o lipsă.

³ Adică Oarda de Aur a tătarilor.

⁴ Întreaga Oardă.

⁵ Hanul tătarilor.

1 a plecat iarăși asupra sciților, plecînd în marșuri cît mai lungi. Și a apucat să năvălească în țara scitică ; și aici s-a încăierat cu oarecare parte care alerga spre locul de trecere și, dînd lupta acolo, i-a pus pe fugă. Totuși în această ciocnire nu s-a întîmplat ceva deosebit. Căci sciții au acest obicei
5 foarte bun pentru ei ; luînd-o la fugă, se întorc și iarăși merg asupra dușmanilor ; și în fuga lor nu sufăr nici un neajuns ; apoi cînd a ajuns la împăratul sciților și s-a așezat în ordine de luptă, sciții, noaptea, s-au retras ca la o sută douăzeci de stadii ¹. Și cînd Temir, toată ziua se lua pe urma lor și-i ajungea, sciții, noaptea, iarăși se retrăgeau, încît armata lui Temir, făcînd aceasta, era obosită ; și el, pe împăratul sciților îl chema la luptă.
10 După aceea însă, oprindu-se în tabără, a doua zi s-a așezat în ordine de luptă după cete. Temir însă s-a așezat mai mult în | adîncime, avîndu-l la aripa dreaptă pe Haidar cu masageții, iar la cea stîngă pe feciorul său Sachruch cu perșii și asirienii și din chatai, cîți ascultau de el. După ce
15 însă armatele s-au încăierat și se luptau, luptă aprigă ridicîndu-se, sciții n-au mai fost mai tari. Apoi însă, deși împinși, sciții se țineau cu multă stăruință de luptă ; cum nici așa n-au înfrînt armata lui Temir, au luat calea întoarsă și au pierdut în lupta aceasta nu puțini oameni. Și din armata perșilor au căzut nu puțini. Mai pe urmă însă, cum sciții, în luptă cu armata
20 lui Temir, nu aveau nici un succes, au luat-o la drum, ținîndu-se în fața lui, ca să-i atragă pe dușmani în interiorul țării. Dar Temir întorcîndu-se, a luat-o la drum și el înapoi și a apucat să ajungă la Tanais. După aceea ajungînd în Iberia cea din Asia, a plecat prin Colchida, trecînd aici peste riul Fasis care curge din Caucaz în Marea Neagră. Intrînd apoi în țara armenilor, a plecat la Chesie ². Și așa i-a mers cu oastea în această expediție în contra sciților. În cel de al treilea an însă, pregătindu-se sciții, ca și cum ar vrea să se apere în contra împăratului Temir, au mers și au năvălit în țara mai sus de Asiria. Mai tîrziu a trimis la împăratul Oardei ³ |
25 și către întreaga adunare ⁴ solie de pace, făgăduind și o înrudire prin căsătorie, și au încheiat pace, cu condiția să stea în bune relații și să-și fie unul altuia prieteni.

Cucerirea
 orașului Damasc,
 supus Egiptului.

35 Dar de îndată ce s-a împăcat cu sciții, a pornit asupra Siriei rupestre. Și ajungînd la Damasc, a început să împresoare orașul și aducînd mașinăriile de asediu aproape de zid, a cucerit orașul cu puterea și pe locuitori i-a făcut robi, un oraș care

¹ Douăzeci și unul de km.

² Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

³ Manuscrisele au τοῦ Ὀδισέω, îndreptat de Darkò în τοῦ Οὐρδάν.

⁴ Carda de Aur.

atunci era cel mai mare și mai cu bună stare ; numai cămile a luat de aici 1
la opt mii de toate. Luînd pradă în acest oraș avere foarte mare, a plecat
înapoi acasă, ducînd cu dînsul pradă multă și bogată. Într-adevăr și
trimisese solie și la împăratul din Memfis, așa numit în chip distinctiv
sultan, și cerea să-i cedeze Siria rupestră, încît să încheie un tratat cu el 5
și cu condiția aceasta să facă pace. Și cum, trimițînd mai înainte, n-a iz-
butit, pregătindu-se acuma, a cucerit și a robît Damascul, oraș înfloritor
apoi s-a retras pentru pricina pe care o voi arăta mai jos în cursul istoriei.

Stăpînirea Împăratul de la Memfis domnește peste țară înfloritoare
Mamelucilor nu puțină ; începînd de la arabi, Siria rupestră și Palestina 10
în Egipt. și întreg Egiptul le are sub ascultarea sa. Și a ajuns împărat
la Memfis și domn peste aceste țări în chipul următor. Cîți din robi se
disting | în această țară prin vreo faptă de vitejie, împăratul îi pune în 141
rîndul soldaților. Și aceștia formează corpul de gardă al împăratului,
ca la douăzeci de mii, numiți mameluci. Din aceștia cîți sînt însemnați 15
pentru destoinicia lor în executarea ordinelor împăratului, aceștia puși
treptat în locurile de conducere, trec în situații mai înalte pe lângă împă-
ratul și, fiind găsiți vrednici de cele dintîi demnități în stat, sînt puși în
rîndurile celor numiți melicamerazi ; și din rîndurile acestora ajung acuma
să țină chiar locul împăratului și să guverneze Memfis și întreg Egiptul, 20
Arabia și Palestina și alte țări cîte sînt sub ascultarea acestui împărat.
Melicamerazii stau în fruntea orașelor însemnate din această împărăție
ca mari dregători puși de împărat. Acest oraș Memfis să fie cel mai mare
din toate orașele de prin lume, un oraș bine înstărit și în alte privinți
Orașul și în ce privește mulțimea oamenilor ; căci înconjurul acestui 25
Memfis. oraș ajunge aproape la șapte sute de stadii¹. Și este cel mai bine
organizat, cu legi bune, din toate orașele cîte le știm. Case foarte fru-
moase, se spune că are la cinci sute de mii. Prin mijlocul orașului curge
Egiptul rîul Nil, cu apă foarte bună și bogată, curgînd din Muntele-
udat de Nil. de-argint. Și întreg Egiptul îl udă în chip minunat prin canale 30
făcute în toate direcțiile ținuturilor, încît | pămîntul are o umezeală 142
Eresurile foarte potrivită. Locuitorii acestei țări sînt monotești și iacobiți,
locuitorilor. popoare nu mici din cele ce se țin de religia lui Iisus-dumnezeu ;
și unii cred într-un fel și alții într-alt fel, neavînd în privința religiei
păreri nici ca romanii nici ca dogmele grecești ; ci sînt armeni 35
Tările de sub părări nici ca romanii nici ca dogmele grecești ; ci sînt armeni
domnia sul- foarte mulți prin această țară, monotești și iacobiți și manihiei
tanului calif. mulți de tot. Dar domnia împăratului de la Memfis se întinde
din Libia pînă la orașul așa numit Alepo din Asia. Acest împărat este

¹ Peste 124 km.

- 1 socotit de popoarele din Asia și Libia, ba chiar și de cele din Europa
de arhieru în ce privește religia lor și legea lui Mohamed; și mulți
de tot învață aici legile religiei aceluia; și a fost socotit din timpuri
vechi arhieru și în scris le fixează acestora în chip foarte amănunțit
5 legea lui Mohamed. Deținând însă în Palestina mormîntul lui Iisus, are
mare cîștig de pe urma aceasta, și cei mai mari dregători din casa împăratului sînt puși la paza criptei. Egiptul se întinde de la Faros²
din Alexandria pînă în țara Iturea cam la vreo...² stadii; iar rîul
Egiptului, Nilul, se revarsă în mare în direcția crivățului lîngă Alexandria
10 Egiptului.
- 143 Apoi începe Palestina, | care ajunge pînă la Siria rupestră. Într-
aceasta se află mormîntul domnului Iisus, în orașul Ierusalim care a fost
dărimat. Și acestea sînt, ce-i drept, țări la mare, dar și Siria rupestră
ajunge pînă în Arabia la Marea Roșie, dacă mergi spre răsărit. De treci
15 peste mare, pustiul ți se deschide aici, unde călătoresc cei ce merg la
mormîntul lui Mohamed. Țara aceasta³ este a împăratului de la Memfis
și pe lîngă ea și Fenicia. Puterea acestui împărat este însemnată pe mare,
unde insula Samos îi dă vase și trireme. Și Ciprul și l-a supus, trimițînd
corăbii și armată asupra insulelor Rodos și Cipru. Trecînd marea, impresura orașul și insula a prădat-o; și zile destul de multe a bătut zidul;
20 și cum cucerirea orașului⁴ nu-i mergea de loc, s-a întors acasă. Dar insula
Cipru și-a supus-o; și la plecare a luat cu sine pe împăratul
Insula Cipru. Ciprului. Din [timpul acela, Cipru plătește acestui împărat
tribut. Pare însă că această insulă a ajuns de demult sub stăpînirea împăratului acestuia. Cînd însă celții au sosit la mormîntul lui Iisus-dumnezeu,
25 au cucerit insula aceasta și și-au supus-o, aducînd cu dînșii flotă și armată însemnată. În această insulă și venețienii au pus mina pe Amatunda⁵, oraș înfloritor, și l-au stăpînit timp îndelungat, avîndu-l ca bază navală pentru
144 comerțul lor cu Egiptul. Și | de aici s-a ajuns că împărați de la celți domnesc în această insulă. Dar și arabii dețin o parte din această insulă și
30 orașul numit Amochosti⁶. Împăratul de la Memfis al Egiptului duce război

¹ Manuscrisele au ἀπὸ τούρου, îndreptat de Tafel în ἀπὸ τε Φάρου, iar de Darkó în ἀπὸ Φάρου.

² Se pare că în text lipsește numărul.

³ Palestina.

⁴ Capitala insulei Rodos.

⁵ În manuscrise e ἀμαρτήν—Amaria, îndreptat de Darkó în Ἀμαθοῦν.

⁶ Unele manuscrise au Φαμαγούστην—Famagusta.

cu arabii din Arabia și cu cei din Libia, avînd certe pentru granițele 1
 Lupta Egiptului țării și, între altele, luptîndu-se și <pentru Alepo> ¹.
 pentru orașul Alepo. Alepo este aici în Asia un oraș mare și înfloritor și
 centru comercial pentru Asia, Egipt și Arabia, Regiunea aceasta produce
 cai de rasă. Pe cît se pare și Egiptul și regiunea dinspre Libia pro- 5
 duce cai buni și cămile.

Timur-Lenk se retrage Cînd Temir a plecat cu război asupra Damascului, a
 din Siria. cucerit și orașul Alepo și, după ce a subjugat bună parte
 din Siria rupestră, a luat calea întoarsă din următoarea pricină. Anume
 împăratul din Chataia, numit al celor nouă, ²—acesta să fie și împăratul 10
 Indiei —, trecînd peste Araxe, a năvălit în țara lui Temir și, luînd robi
 mulțime mare, se întorcea, mergînd spre casă. Oastea ce o ducea, se
 zice că a fost de un milion patru sute de mii. Dar Temir retrăgîndu-se
 din acea țară ³ și grăbindu-se cu mare iuțeală să-și păzească cu grijă cîte
 îi erau la margine dinspre țara chatailor, cum mergea cît mai repede, 15
 n-a apucat să-l ajungă în țara perșilor și cadusiilor ⁴ pe împăratul chatailor. |
 De aici trimițînd solie, a încheiat tratat de pace, fiind cu gîndul la răz- 145
 boiul cu Baiazid al lui Amurat. Și a încheiat pace cu condiția să plătească
 un tribut destul de mare pentru țara masageților pe care cucerind-o,
 o deținea. 20

Timur cucere- Dar cînd a încheiat acest tratat și a făcut pace, s-a întîmplat
 ște Sebastia. să fi sosit la el domnii turcilor din Asia de jos și știrile despre
 cele petrecute la Melitine. Acest oraș a fost impresurat din ordinul lui
 Baiazid. Atunci pregătindu-și o armată foarte mare, a pornit asupra
 Sebastiei, un oraș înfloritor al Capadociei. Acest oraș, pe cît se pare, a fost 25
 reședința împăratului de mai înainte al turcilor și că, dintr-acest oraș
 pornind, turcii au cucerit de demult în Asia țară nu puțină, ajungînd să
 năvălească la Elespont și în regiunea asiatică din fața Bizanțului, cu multă
 armată. Temir așadar, cum a sosit, a început să impresoare orașul ; Baiazid
 însă era departe atunci, plecat cu război asupra Levadiei în Beoția și 30
 asupra Peloponezului și a Tesaliei. În Sebastia lăsase armata din Asia
 și pe feciorul său Ortogrul ⁵ ; și după ce luase aceste măsuri, el însuși a

¹ După „și” unele manuscrise indică o lipsă pe care Tafel o întregeste cu διὰ Χαλέπιον
 „pentru Alepo” sau διὰ κόλην Συρίαν—„pentru Siria rupestră”, Darkó s-a hotărît pentru
 διὰ Χαλέπιον.

² Nouă împărați,

³ Siria rupestră.

⁴ În manuscrise e Καμδίων—Camdii, îndreptat de Darkó în Καδουσίων.

⁵ Manuscrisele au „Ortobul”, îndreptat de Fabrot.

1 pornit cu război asupra Peloponezului. Aici auzind că Temir a venit și că
 împresoară Sebastia, a pornit luînd calea întoarsă și nu i-a fost dat să
 146 năvălească pînă în Peloponez. | Pe cînd se grăbea în drum spre Asia,
 a aflat că orașul a fost cucerit și că Temir cu robi mulți a luat calea în-
 5 toarsă, plecînd spre Chesie¹. Căci Temir, după ce a atacat destule zile
 orașul, cei dinăuntru au respins armata lui. Atunci, avînd cu el gropari
 opt mii la număr, au săpat galerii pe sub pămînt, ducînd în toate direcțiile
 sub zidul orașului. Și ce-i drept, unele cei din oraș le observaseră și, săpînd
 contragalerii și dinșii, le-au zădărnicit. Mai multe însă le-a dus pînă la
 10 capăt, dat fiind numărul cel mare al lucrătorilor. Și cînd zidurile au fost
 minate acuma și stăteau sprijinite numai pe lemne, au dat foc și zidurile
 au căzut de sine; și pe unde s-au surpat, ostașii lui Temir au început să
 intre în oraș și așa l-au ocupat. Și pe bărbați, după porunca lui Temir,
 cînd au luat orașul, i-au ucis de îndată, copiii însă și femeile din oraș i-a
 15 dus într-un singur loc și punînd ostașii călări să dea iureș într-înșii, i-au
 ucis, încît n-a mai rămas în viață nimeni din locuitorii orașului, nici bărbat,
 nici femeie, nici copil, cu toții din întreg orașul murînd în chipul cel mai
 jalnic. Și să fi fost oameni, spune-se, la o sută douăzeci de mii². Dar și
 o mulțime de leproși găsindu-se în acest oraș, se spune că a poruncit
 20 să-i omoare. Pe aceștia oriunde îi observa umblînd, nu-i mai lăsa să se
 147 întoarcă cu viața, ci cum îi zărea, le | și lua viața, spunînd mereu că nu
 e cu lege, ca acel pe care l-a lovit o astfel de soartă, să umble și să aducă
 celorlalți oameni pierzare, trăind și ei înșiși de obicei pe de lături
 de viață. Nenorocirea acestui oraș să fi întrecut toate nenorocirile ce
 25 au dat vreodată peste orașe. Pe Ortogrul³ însă, feciorul lui Baiazid,
 prinzîndu-l de viu, l-a purtat zile întregi cu el; după aceea însă a pus de
 l-au omorît.

Dar Baiazid, nu după mult timp, a aflat toate, că orașul a fost cucerit
 și nimicit; nu mult după aceea i s-a adus știrea, că feciorul său a murit
 30 de mîna împăratului Temir; și se simțea de tot nenorocit și era în mare
 jale. Căci trecînd în Asia, cînd a văzut un păstor cîntînd, să fi rostit cu-
 vintele prin care și-a arătat cît de mare îi era durerea: „Cîntă omul;
 n-a pierdut nici Sebastia și nici copilul Ortogrul“³. Căci era Ortogrul³,
 precum se spune, între semenii lui cel mai bun întru toate și destoinic
 35 la conducerea în război; de aceea l-a și lăsat în Asia și i-a încredințat
 domnia s-o ducă, precum va crede că este cel mai nimerit.

¹ Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

² Despre cucerirea orașului Sebastia de Timur-Lenk cf. și D u c a s, XV, 6, (ed. Grecu).

³ Vezi p. 99, nota 5.

Solia lui Timur-Lenk și astfel s-a întâmplat cu expediția lui Temir la Sebastia ; 1
 la Baiazid I. nu mult timp însă după aceea a sosit și solia la Furtu-
 nosul Baiazid și i-a poruncit să dea înapoi | domnilor ¹ țara și cele două 148
 mii de cămile încărcate cu unt și cele două mii de corturi de care se folosesc
 de obicei nomazii de prin Asia, și în locașurile de rugăciune de sub domnia 5
 lui Baiazid să-l pomenească pe dînsul ca împărat și în toată împărăția lui
 să umble moneda împăratului Temir și moneda sa s-o scoată din circulație.
 Și mai cerea apoi ca unul din feciorii lui să rămînă la curtea lui Temir.
 Și dacă le face acestea, va fi prieten bun și de aproape al împăratului
 Temir, iar dacă nu le va face, împăratul Temir îl va trata ca pe un dușman. 10
 Atunci, precum se spune, Baiazid, plin de minie să fi spus vorba aceea
 pe care am amintit-o și mai înainte, că dacă n-ar porni să ajungă la el,
 de trei ori să-și gonească femeia și s-o ia iarăși înapoi, ceea ce la ei e o
 mare rușine să spui cuiva această vorbă.

Timur-Lenk și Baiazid Punîndu-și înaintea ochilor vorba lui Baiazid, adusă 15
 pornese unul asupra de solia sa, Temir n-a mai tărăgănat cu expediția, ci
 altuia. de îndată și-a pregătit armata din sciții nomazi ce
 erau la el și din țachataizi ², la opt sute de mii, precum se spune,
 și a pornit asupra lui Baiazid, luînd-o la drum prin Frigia și Lidia.
 Baiazid însă, ca unul ce l-a înjurat pe Temir, blestemîndu-l, dacă n-ar 20
 veni asupră-i cu toată pregătirea de care era în stare, și-a strîns, pe
 cît a putut, oaste | mare, luîndu-și cu sine și pe tribali, ostași de gardă 149
 ai săi, aceștia fiind cam la vreo zece mii, de care însă era foarte mîndru,
 pentru că în orice situație ar fi ajuns, s-au arătat bărbați viteji ; și-și punea
 înaintea ochilor cum Alexandru al lui Filip, avînd macedoneni cu sine, 25
 a trecut în Asia și, pentru că îi făcea lui Darie o vină din expediția lui
 Xerxe asupra elinilor, l-a atacat cu armata sa mai mică și l-a biruit și
 și-a supus Asia, de ajunsese pînă la Hifasis ³ din Asia ; și avea și el toată
 încrederea că, atacînd cu armata sa, va distruge repede de tot împărăția
 lui Temir și va ajunge pînă în India. Luînd deci armata sa din Europa și 30
 Asia, ca la o sută douăzeci de mii, grăbea de-a dreptul asupra lui Temir,
 dorind să-l apuce, stînd în tabără în regiunea de la Euftrat, și avînd de
 gînd să dea lupta cu împăratul Temir. Dar Temir mergea asupra-i, venind
 prin Frigia. Baiazid însă grăbea prin Capadocia, voină să-l ajungă la
 Euftrat prin țara armenilor. Cînd însă a ajuns în Armenia, a aflat că Temir 35
 umblă acuma prin țara sa, mergînd prin Frigia ; și atunci întorcîndu-se,

¹ Sultanilor selgiucizi din Asia Mică.

² Manuscrisele au τζαχαριδων, îndreptat de Darkó în Τζαχαταιδων.

³ În manuscrise e ἐνφασιν, îndreptat de Tafel în Ἑφασιν.

- 1 a luat drumul de-a dreptul spre Frigia, de îndată ce a aflat că și însuși
Temir e grăbit foarte. Drumul a fost săvârșit în grabă foarte mare, încît
150 armatele lui, făcînd drum lung | în puțin timp, erau obosite și sufereau
din greu; și erau necăjite pe dînsul, că a fost mai cutezător decît trebuie.
- 5 **Semne rele** S-a mai întîmplat însă și faptul că la Brusa să nu însărcineze
pentru **Balazid.** pe nimeni din armată să aibă grijă de grâu și orz, — era
timpul, ostașii călări să-i trimită după provizii, — și de aceea armatele
erau supărate pe el și descurajate. Căci oprise ca nimeni să nu iasă să
meargă pe ogoare după grâu; și pe oricine l-ar fi prins că a mers, îl pedepsea.
- 10 Se mai spune că fiind în tabără prin Capadocia, s-a ridicat asupra oștirii
lui un vînt foarte puternic și a smuls corturile, ducîndu-le departe și pur-
tîndu-le pe sus prin aer; și armatele au luat-o aceasta ca un semn rău
pentru el. După aceea, cînd mergea spre Frigia și-și ridicase corturile,
cortul lui a căzut de sine peste trei robi de ai săi personali, care deretecau
- 15 într-însul, fie că pămîntul n-a fost destul de tare să țină sforile cortului,
fie că dintr-o altă pricină s-a întîmplat aceasta; și atunci cîțiva elini și
tribali care erau acolo față, profeteau dintr-aceasta că pămîntul îl oprește,
ca să intre în Frigia. Se mai povestește că, și înainte de ce să fi trecut
în Asia, Ali, feciorul lui Charatin, un bărbat care, în ce privește cumințenia,
- 20 nu era mai pre jos de nici unul din sfetnicii lui, l-a sfătuit să nu pornească
război cu Temir, ci, pe orice cale s-ar putea mai sigur, să înlătore neînțe-
legerea cu Temir. Și-i spunea | să-l trimită chiar pe el și-i făgăduia că-l va
- 151 împăca pe împăratul Temir cu dînsul, chiar precum ar dori-o el. Dar nelă-
sîndu-l să-și termine vorba, să fi spus că, nu biziindu-se pe cumințenia
25 aceluia, ar fi ajuns la atîta bună stare, biruind domnitori atît de
mulți, ci pe firea sa năvalnică și vitează; și că mulți împărați care
s-au lăsat pe noroc și îndrăzneală, au făcut isprăvi mari și fără prea
multă cumințenie, iar cei ce toate le-au lăsat în seama cumințeniei, s-au
prăpădit în modul cel mai rușinos.
- 30 **Sînt de război în tabăra** După aceea, cînd în drumul lui în contra lui Temir
lui **Balazid.** a ajuns în Armenia, chibzuia cum ar putea da luptă,
pe cît se poate mai bine. Și trimițînd după cei mai de frunte ai săi, a stat
la sfat. Și unii fiind de o părere și alții de alta, se spune că Ibraim al lui
Ali, care avea cea mai mare trecere la Balazid, dîndu-i sfatul, i-a grăit
- 35 astfel: „Împărate, te gătești să pornești război cu oameni despre care,
toți eiți au încercat judecata și vitejia lor, spun că sînt destoinici în ale
războiului. Cu aceștia eu am ajuns să stau de vorbă de multe ori și am văzut
că sînt de o vitejie vrednică de toată lauda; și mi se mai anunță că, în

ce privește numărul, armata lui Temir este de multe ori mai mare ca a 1
 noastră ; așadar, din amîndouă punctele de vedere, cu toată încrederea
 ce o am în armata noastră, n-aș putea să dau sfatul să mergem de-a dreptul
 asupra taberei lui Temir. Dar nici | chiar dacă, dînd lupta, i-am învinge, 152
 nu ne-am prea folosi de ceva. Căci aproape toate ar fi bune, dacă năvălind 5
 în țara aceluia, am da războiul, luptîndu-ne să punem mîna pe țara și
 puterea aceluia. Acum însă chiar dacă, intrînd în luptă, ne vom lupta,
 nimic nu ne va fi nouă în vederea aceasta. Iar dacă, doamne păzește,
 lucrurile ne-ar ieși împotrivă, gîndește-te, împărate, ce te va aștepta 10
 pe urma asta, să-ți pierzi și armata și domnia. Întîmplarea deci vrea ca
 lupta ta și a aceluia să nu fie de la egal la egal. Și sînt convins că Temir,
 de-i cuminte, nici nu dă lupta cu toată armata lui, ci împărțindu-și oștile
 în destule unități, ne va pune la încercare ; și dacă noi, mergînd în contra
 unei unități, am învinge-o, nu după mult timp bagă iarăși alta în luptă,
 pînă ce noi, istoviți în luptă cu aceia, am pierde orice nădejde ; căci oastea 15
 aceluia nu este de așa fel, încît, după ce s-a luat la luptă, s-o ia de îndată
 la fugă și să se ducă ; dar și cînd o iau la fugă, sînt într-o situație mai bună
 ca noi, căci aud că iarăși se întorc și se adună din nou și, reluînd lupta,
 fac mari isprăvi. Cred așadar să nu grăbim de-a dreptul asupra armatei
 lui Temir, ci luînd-o prin regiuni de munte, să ne ținem de urma ei, 20
 cît se poate de pe aproape, și unde ne-ar veni bine, să stricăm armata
 aceluia pe rînd. | Așa s-ar face de bună seamă, că în viitor nici după jafuri 153
 nu s-ar putea îndepărta, noi amenințîndu-l și urmărindu-l de aproape, nici
 nu s-ar mai putea încă aproviziona îndeajuns în viitor, încît îi vor lipsi
 cele de trebuință. După ce însă, luîndu-ne pe urma armatei lui, vom fi 25
 ajuns în țara aceluia, atunci am putea să ne năpustim asupra lui și, cînd
 el cu armata s-ar grăbi să ajungă acasă și s-ar ținea de drumul ce duce
 acasă, am putea să dăm lupta cu toată îndîrjirea”.

Grăind Ibraim acestea, în același fel și-au dat părerea și ceilalți.
 Dar împăratul Baiazid să fi spus următoarele : „Numărul cel mare se pare, 30
 bărbați, că v-a înfricoșat, pe cît bănuiesc eu. Dar și voi știți aceea că
 mulțimea nu e de nici o treabă, cînd e vorba de vitejie. Știți că și Xerxe
 al lui Darie, împăratul persilor, ce oști mari ducea cu el și că, trecînd în
 Europa, pe puțin a ajuns cît pe ce să-și piardă viața, dacă Mardoniu
 rezistînd, nu l-ar fi scăpat de pierzare, putîndu-se întoarce la Susa. Și 35
 despre Alexandru știți cum, dînd lupta cu Darie, i-a luat domnia și pe
 dînsul l-a ucis. Dar cred că ați auzit că și mulți din turcii noștri cu o oaste
 mică au făcut isprăvi mari. Dar și noi în Europa mergînd nu o dată la
 luptă, am învins neamuri ce au fost cele mai viteze din popoarele lumii,
 și pe celți și pe peoni. Și de aceea să nu | ne micșorezi așa, în ce privește 154

1 vitejia, și să nu ne arăți mai răi și mai netrebnici decât sciții și țachataii care cu sabia n-au luptat încă niciodată, ci numai trăgînd cu săgețile din arc, nu vreau de loc să meargă la luptă dreaptă”.

După aceste cuvinte ale împăratului, Iene-bei să mai fi adăugat
 5 spunînd următoarele : „Prin urmare, părerea ta, împărate, e să mergem de-a dreptul asupra dușmanilor ; atunci mergi ! Dar ascultă-mă pe mine : deschide visteriile și împărțește-le armatei care s-a muncit și s-a obosit ; căci aceste visterii ale tale dîndu-le astfel ostașilor, oricum ar fi să iasă lucrurile, noi vom fi în cîștig și pierdere nu vom avea. Dacă va fi să iasă
 10 după gîndul nostru, cîștigul ne va fi de multe ori mai mare ; și dacă după gîndul persului ¹, va fi mai bine să fi făcut așa !”

Spunînd acestea, nu l-a putut îndupleca pe Baiazid ; și atunci a dat cu părerea, că banii lui Baiazid au semnul bănăriei lui Temir, și de aceea n-ar putea să-i împartă între soldați.

15 Lupta de la Angora Acest sfat deci l-a ținut Baiazid așa ; după aceea, 28 iulie 1402. cum nu slăbea din mers, a ajuns la Uncra ², oraș în Frigia, unde și Temir se afla în tabără, cu gîndul să ducă armata asupra Misiei și a Brusei, reședința domnească a lui Baiazid. Cînd însă a ajuns aproape de armata lui Temir, a tăbărît și el însuși la cincisprezece stadii ³
 155 de tabăra lui Temir. | Aici se spune că Temir, cînd a auzit că, venind asupra lui, s-a așezat în tabără, să se fi uimit de îndrăzneala lui și cum din Armenia a ajuns repede la el și cum așa pe față stătea să se lupte cu dînsul, venind așa în grabă cu armata. Și se spune că încălecînd ar fi mers cît mai aproape de tabăra lui Baiazid și, privind străjile și tabăra
 25 cum erau așezate corturile, ar fi rîs în hohote și ar fi spus : „Bine ni-l aseamănază oamenii pe acesta cu o furtună pentru îndrăzneala lui, totuși, cu toată vitejia lui, nu va scăpa cu bine. Pare că un duh rău îl mîină așa de tare ; căci s-a smintit rău nenorocitul și nu mai e cu minte”. — După aceste cuvinte să fi plecat spre tabăra sa. Și a doua zi, el cu cei mai de
 30 frunte ai săi, a trimis asupra lui Baiazid pe feciorul său Sachruch, avînd ca la . . . ⁴.

Aici Baiazid cum a băgat de seamă că armata lui Temir vine asupra lui, și-a rînduit și el armata pe un deal, gata să dea lupta. Și aripa stîngă, o avea generalul comandant al răsăritului, iar cea dreaptă guvernatorul

¹ Temir, adică Timur-Lenk, căruia Laonic de altfel ti spune scit.

² Denumirea stricată din "Ἀγκυραν—Anchira, Angora în "Ἀγκυραν Ancra și din "Ἀγκραν în Οὔγκραν—Uncra ; Moravcsik, în „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher”, 8 (1931), p. 366.

³ Peste 2 km și jumătate.

⁴ În unele manuscrise se arată că lipsește ceva, se vede că un număr.

Europei ; Baiazid însă s-a așezat bine la mijloc pe deal cu ienicerii și cu 1
 garda din jurul său. Dar Sachruch, cu țachataizii și cu cei mai de frunte
 dintre perși, | mergea cu armata rînduită în linie de luptă asupra lui 156
 Baiazid. Totuși nu mergea înconjurîndu-l, ci îi lăsa să poată pleca, dacă
 ar voi, ca nu cumva, înconjurați fiind, să devină mai viteji decît ai lui, 5
 avînd să dea lupta pe viață și pe moarte. Și s-a încăierat cu armata din
 partea Europei și se lupta. Și a durat lupta cea mai mare parte din zi,
 încît armata lui Baiazid nici o clipă de odihnă n-a avut. Dar tribalii,
 fiind bărbați viteji, au dat aici o luptă memorabilă și, năpustindu-se 10
 asupra țachataizilor cu sulile, au spart rîndurile și se luptau într-una
 cu multă stăruință fără nici un răgaz. Baiazid însă, cînd a văzut, că armata-i
 din Europa a apucat-o înainte în luptă, în toiul luptei l-a chemat înapoi
 pe generalul comandant al Europei, temîndu-se că, rupt fiind din rînd,
 să nu fie înconjurat și să nu ajungă în primejdie de a fi nimicit ; și trimitea 15
 după el să se întoarcă în locul, unde a fost pus la început. Și mai întîi
 n-a ascultat, temîndu-se să facă lucrul acesta. Mai apoi însă, cînd împăratul
 era furios pe el și-l ocăra, și-a chemat înapoi rîndurile de luptă. Atunci
 țachataizii năpustindu-se asupra turcilor, se țineau aproape de ei, omorîndu-i
 foarte, pînă ce i-a pus pe fugă în goană. Aici, cum o apucaseră la fugă, 20
 dușmanii ținîndu-se aproape, de îndată și armata Asiei a început s-o ia la
 fugă. Și îndată Baiazid, văzînd aceasta, n-a mai așteptat, ci încălecînd o
 iapă, fugea din răspuțeri. Atunci, precum împăratul Temir de mai înainte
 dăduse ordin | să nu | măcelărească pe nimeni din oamenii lui Baiazid, 157
 îi despoiau numai și-i lăsa să plece în pace ; căci fiind de același neam,
 nu era îngăduit să fie făcuți robi de război. Baiazid însă dăduse în tabăra 25
 sa un ordin dimpotrivă ca, pe cine ar prinde din armata lui Temir, pe toți
 să-i măcelărească. Dar Sachruch, de cum l-a învins pe Baiazid, a pus în
 mișcare armatele lui Temir, și cîte luaseră parte la luptă și cîte s-a întîmplat
 să rămînă în tabără, și s-a luat după armata lui Baiazid, voind s-o ajungă
 din fugă. Și a apucat-o prin țară la pradă, făcînd expediții de jaf pînă 30
 în Ionia și în părțile de la Elespont, unde multe tîrguri au fost luate, iar
 orașe foarte multe pustiite, cavaleria de pradă a lui Temir eutrieierînd
 în toate părțile prin țara lui Baiazid.

Baiazid și feciorul său Cu Baiazid însă s-a întîmplat următoarele : cum adică 35
 Musa sint prinși. acesta alerga din răspuțeri, țachataizii se țineau aproape
 și pe întrecute îl goneau să-l prindă. Și o luase mult înainte căci călărea
 pe un cal foarte iute. Apoi însă cînd a ajuns lîngă un rîu, spun oamenii
 că iapa însetată foarte, a vrut apă, și Baiazid n-a fost în stare s-o oprească
 de la apă, căci îl dureau mîinile și picioarele de podagră. Atunci iapa

158 moleșită de apă, | a slăbit la drum, încât ostașii lui Temir l-au prins pe Baiazid și l-au adus la împăratul Temir ¹.

Prinși în lupta aceasta au fost și Musa și aproape toți marii dregători ai lui Baiazid, și n-au avut de suferit nici un rău afară de pierderea
5 veșmintelor. Musa părea că s-a făcut cel mai voinic dintre ceilalți feciori; și de aceea îl purta cu el în tabără și trăiau la un loc. A fost prinsă și femeia lui Baiazid la Brusa; căci au prădat și Brusa și i-au luat haremurile. Și au lut-o și pe fata lui Eleazar, femeie a lui Baiazid, și au dus-o la împărat. Musulman și Iisus și Mehmet și ceilalți din feciorii lui Baiazid au fost
10 lăsați în urmă și, unii fiind prin Europa, iar alții prin Asia, au scăpat pe unde au putut fiecare.

Cînd Baiazid a fost dus în fața împăratului, zice-se că i-a spus așa : „O nenorocitul, de ce ai căutat să te împotrivești ingerului tău păzitor și m-ai provocat la luptă ? ! Au n-ai auzit că acestei armate a mele i s-au
15 pus împotrivă numai copii de ai nenorocului ? !” — Baiazid luîndu-i vorba din gură, i-a întors, precum se spune că „n-aș fi ajuns în această stare nenorocită”, dacă acela nu l-ar fi încurcat, între altele rechemîndu-l deseori de la lupta cu popoarele dușmane profetului Mohamed. — „Dar, |
159 cred că n-ai fi ajuns la această nenorocire” — să fi spus Temir — „dacă
20 nu te-ai fi umflat de atîta îngîmfare ! Căci așa face de obicei divinitatea, pe cei prea îngîmfați și umflați în pene îi face de cele mai multe ori mici și-i umilește.” — Tot atunci, zice-se, că împăratul Temir l-ar fi muștrat pentru pasiunea și grija ce o avea de cîni și șoimi de vînătoare, ceea ce ar fi o îndeletnicire potrivită pentru un vînător și nu pentru un domnitor
25 ce are de purtat războaie; căci Baiazid să fi avut șapte mii de purtători de șoimi și la șase mii de cîini. Și atunci Baiazid, întrerupîndu-l, să-i fi spus : „Dar pentru tine un scit și încă unul care porți războaie de jaf și pradă și te ții cu pasiune de această îndeletnicire, nu te interesezi de loc de vînătoarea cu șoimi și cîni ! Eu însă, care m-am născut și crescut
30 cu aceasta, coborîtor din Amurat al lui Orchan, împărații, mă preocupam mult și bine de grija cîinilor și șoimilor de vînătoare”. — Atunci, supărat, împăratul a poruncit să fie purtat prin tabără pe un catîr și în cale să fie fluerat de ostașii din tabără. După ce l-au purtat așa și l-au adus înapoi, Temir să-l fi întrebat, zice-se, dacă acele îndeletniciri ale poporului aduc
35 a îndeletnicirile cu șoimii și cîinii de vînătoare. După aceea l-a pus sub pază și ridicîndu-se cu armata, a plecat asupra Ioniei și spre părțile de aici

Planuri mari de la marginea mării, cu gîndul să ierneze aici și, odată
460 de ale lui Temir. cu ivirea primăverii, să treacă în Europa și | toată să-și o supună, pînă ce va fi ajuns la coloanele lui Hercule, și de aici să

¹ Cf. Ducas, XVI, 1—10, (ed. Grecu).

treacă iarăși în Libia și prin Libia să se întoarcă în țara sa, subjugînd astfel și acest continent al lumii întregi. A trimis soli și la împăratul din Bizanț, cerîndu-i în vederea trecerii, corăbii și trireme. 1

Umiltirea Se mai spune că împăratul Temir să fi făcut și aceasta cu Baia-
lui Baiazid. zid. Cînd i-a fost adusă femeia aceuia, fata lui Eleazar, pe
 care Baiazid o iubea mai mult decît pe celelalte și o purta cu el, avînd-o 5
 în tabără, să o fi pus de față cu bărbatul ei, să-i toarne vin. Și Baiazid
 amărit foarte, se spune că ar fi spus : „Dar faci un lucru care nu se potri-
 vește nici cu tatăl tău nici cu maică-ta ! Coborîtor fiind din părinți, oameni
 de rînd și săraci, n-ai avea dreptul să-ți bați joc de feciori și de femei de 10
 împărați și să-ți rizi de cei care din fire îți sînt stăpîni”. — În timp ce
 spunea unele ca acestea, Temir rîdea de vorbele lui și, bătîndu-și joc,
 îl lua peste picior, ca pe unul ce ar grăi vorbe slabe și fără de minte.

O încercare Marii dregători ai lui Baiazid, ajungîndu-se cu oamenii gro-
 de a-l scăpa. pari de ai lui Temir, precum se spune, au făgăduit să le 15
 plătească mare sumă de bani, dacă, săpînd galerii, l-ar putea scăpa
 pe ascuns. Atunci | făcînd o galerie pe sub pămînt în tabără și ieșind la 161
 cortul, unde Baiazid stătea sub pază, au fost zăriți de pazele de aici și
 prinși ; căci n-au ajuns înăuntrul cortului, ci afară, unde păzeau prim-
 prejur oameni rînduiți de Temir. Cînd au ieșit astfel și au fost prinși, 20
 li s-au tăiat capetele de către împărat ¹.

Cucerirea Smirnei. Ajungînd la Smirna, a cucerit-o cu ajutorul roatelor ;
Cum erau cucerite și cetățuia de la marginea mării care era ocupată aici
orașele. de romani², minîndu-i zidurile, au dărîmat-o ; după,
 cucerirea acesteia, năvălind și asupra altor orașe din această regiune 25
 le-a cucerit, după cum i se nimerea mai bine la atacul fiecăreia. Căci în
 trei feluri, se spune, cucerea Temir orașele : cu ajutorul roatelor. Acestea
 erau formate din cercuri și aveau scări înăuntru, de se puteau urca pe zid ;
 aducînd roata la șanț, o împingeau două sute de oameni, rînduiți unul
 după altul, fiecare intrînd prin roată, și ajungeau la partea de dincolo 30
 a șanțului, acoperiți fiind de roată. De îndată ce însă ar fi ajuns la partea
 de dincolo, se urcau pe scări și așa cucereau orașul. Apoi avînd el în tabără
 mulți oameni, aruncau pămînt asupra orașului, de ajungea țărîna la înăl-
 țimea zidului, și pe deasupra peste țărînă cucerea zidul. În sfîrșit m a
 avea gropari zeci de mii și minînd zidurile, | le sprijineau pe lemne puse 162

¹ Cf. D u c a s, XVI, 12, (ed. Grecu).

² Apusenii catolici, anume Cavalerii de la R o dos.

- 1 pînă sus. După aceea dînd foc lemnelor, de îndată ce lemnele erau arse, zidurile cădeau cu ușurință și așa pătrundeau în oraș.

Timur-Lenk, de teama împăratului Indiei, acuma de primăvară, i-a sosit vestea, că o solie de a
 5 Moartea lui Balazid, împăratului Indiei sosind la Chesie¹ cu o ceată mare,
 8 martie 1403. ar face lucruri strașnice în oraș; și că intrînd în viste-

- riile împăratului, ar pleca luînd tributul, și ar amenința că împăratul Indiei nu s-ar mai ținea de tratatul de pace. Cînd a auzit acestea, îi era mare teamă ca, după ce ar ajunge înapoi solia la împăratul Indiei, să nu năvălească și să-i cucerească țara, în timp ce dînsul s-ar ținea de războaie prin țări străine; și totodată îl copleșea gîndul, că lucrurile omenesti nu sînt niciodată statornice, și socotea lucru grozav, că solii din India s-au purtat cu atîta îndrăzneală și nerușinare față de dînsul, și atunci a pornit-o, cît mai repede putea, spre Chesie¹, și pe Baiazid și pe feciorul acestuia îi ducea cu sine. Și feciorului nu-i dădea Timur nici o importanță și acela a scăpat în țara-i pîrintească. Despre Baiazid însă, spuneau oamenii că, îmbolnăvind-se de durere, s-a săvîrșit din viață². Așa s-a săvîrșit deci Baiazid al lui Amurat, bărbat care a dat dovadă, oriunde ar fi fost, de o impetuozitate și îndrăzneală vrednică de a fi amintită și care cu mare îndrăzneală | a săvîrșit prin Asia și Europa fapte mari; și a domnit douăzeci și cinci de ani. Și era așa de semeț, încît nu asculta de nimeni și, încrezut numai în sine, o pornea asupra dușmanilor. Și a murit în Ionia, în timp ce Timur își ținea aici armata peste iarnă.

- 25 împăratul Indiei; Dar acest împărat al Indiei e cu numele împărat al celor
 despre țară și nouă împărați, Tachatai împărat. Acesta cînd a ajuns
 locuitorii. împărat al celor nouă împărați, se zice că a trimis prin țara masageților armată mare asupra lui Timur și, năvălind, a trecut peste Araxe, și, după ce a cucerit aici partea mai mare din țară, s-a întors acasă. E împărat peste China³ și al Indiei întregi⁴ și țara lui se întinde pînă la
 30 insula Taproban din Marea Indică, în care se revarsă cele mai mari riuri ale Indiei, ca Gange, Indus, Achesin⁵. Hidaspe, Hidraope și Hifasis, acestea fiind cele mai mari riuri ale țării. Țara Indiei produce multe lucruri

¹ Vezi mai sus, p. 89, n. 4.

² Cf. Ducas, XVII, 7, (ed. Grecu).

³ Manuscrisele au συήνης care a fost îndreptat de Tafel în Σίνης—China.

⁴ În manuscrise e καὶ ξυπρίσης sau καὶ ἐξυπρίσης sau καὶ ξυμπρίσης, îndreptate de Darkó în ξυμπάσης.

⁵ În manuscrise ἀνυθίνης, îndreptat de Tafel în Ἀνεοίνης.

în mare belșug și împăratul dispune de mare bogăție, țara întreagă fiind 1
 în mîna lui. Dar acesta pornind din țara de mai sus de Gange și de la mar-
 ginea Mării Indice și de la insula Taproban, a venit asupra împăratului
 țării Chataia dintre Gange și Indus și, cucerind această țară, și-a așezat
 reședința în orașul de aici ; atunci s-a întîmplat, de a venit toată țara indică 5
 sub un singur împărat. | Acești locuitori ai țării Chataia cred în zeii 164
 Apolo și Artemis și încă și Hera. Și nu vorbesc același grai, ci sînt împărțiți
 în multe popoare și, cu legi bune, sînt organizați în orașe și sate, fiind mare
 mulțime de oameni. Lui Apolo îi aduc jertfe cai, Herei însă boi ; dar Arte-
 midei îi jertfesc băieți abia adolescenți în fiecare an. În țara aceasta se face 10
 grîu de cincisprezece coți, grîu împărătesc, precum se zice, și orz de același
 fel și mei de aceeași mărime. Peste apa rîurilor trec cu vase de trestie.
 Căci trestia crește în India, după cum spun oamenii, așa de mare, încît
 se construiesc din ea vase de patruzeci de medimne ¹ elinice. Pentru că
 acest neam de oameni n-a prea fost cunoscut la noi, multe știri ce le auzim 15
 despre ei, nu ne vine să le credem. Căci țara aceasta fiind foarte
 departe, nu s-a putut pătrunde ușor înăuntru să vezi ce obiceiuri are și
 ce fel de trai duce. Totuși acest neam în vechime a fost foarte puternic
 și împărații perșilor și asirienilor care stăteau în fruntea Asiei, căutau să
 cîștige bunăvoința împăraților Indiei, după ce Semiramida și Cir al lui 20
 Cambise trecînd peste Araxe, au venit cu mare război. Căci împărăteasa
 asirienilor Semiramida pornind cu mare război asupra împăratului Indiei, |
 după ce a trecut peste rîu, i-a mers foarte rău și aici pe loc s-a săvîrșit 165
 din viață. După aceea Cir al lui Cambise, împărat al perșilor, se spune că,
 după ce a trecut peste Araxe și s-a luptat cu masageții, i-a mers foarte rău 25
 și a murit aici de mîna unei femei Tomiris ² care domnea peste masageți.

Eliberarea lui Musa.
 Război și pace
 cu împăratul Indiei.

Temir așadar, cum a primit vestea despre isprăvile
 soliei împăratului din Chataia, a pornit cît de repede
 putea, spre Chesie ¹. Baiazid însă, precum s-a spus,
 a murit în cale, dus de supărare în lumea întunecată a morții. Lui Musa 30
 însă, feciorul aceluia, Temir i-a dat drumul și a ajuns în țara pămîntescă.
 Temir însă, cînd a ajuns la reședința sa, și-a pus la cale treburile din împă-
 răție, precum credea că este cel mai bine, și, certat fiind cu împăratul
 Indiei, purta război cu el. După aceea însă a făcut pace cu condiția să fie
 în bune relații și prieteni unul altuia. 35

¹ Cea mai mare unitate de măsură pentru grîne în antichitate. Baniță.

² Manuscrisele ne dau *μολραξ*—ursitoare, îndreptat de Darkó în *Τομύριος*.

³ Vezi p. 89 n. 4.

1 Moartea lui Temir a avut feciori pe Sachruch, Paiangur și Abdulatuf.
 Timur-Lenk; Pe cel mai mare Sachruch l-a lăsat împărat în locu-i. Iar el
 urmașii lui. însuși se ținea de dragoste și, dedându-se prea mult la acestea,
 s-a săvârșit din viață. Căci se spune că Temir, cel mai mult dintre oameni,
 5 era stăpînit de atîta sensualitate, încît puneă băiețandrii să se împreune
 166 cu femeii în fața sa, ca să fie și dînsul excitat la aceasta. | Și cum isprăvea
 cu dragostele, se apuca de războaie, neavînd niciodată liniște. În felul lui
 de trai, să-și fi făcut de cap, cînd era vorba să-și satisfacă poftetele sensuale.

După moartea acestuia, cîrma împărăției a ținut-o Sachruch, un
 10 bărbat de altcum blajin și ținînd mai mult pace cu vecinii, și-i plăcea să
 trăiască în liniște. Nu după mult timp a murit și Sachruch al lui Temir;
 și Paiangur, feciorul mai mic, a luat în mînă cîrma împărăției și era în
 ceartă cu frații săi. Căci Uli care deținea țara cadusiilor și Hircania,
 ajungînd la ceartă cu frate-său Abdulatuf, purta război cu el; și Paiangur,
 15 venind chemat, a luat țara cu puterea și pe acela prinzîndu-l de viu,
 îl ținea sub pază. După aceea Paiangur murind, Tochi a luat în mînă cîrma
 împărăției. Cu acesta încuserindu-se Baimpur al celor nouă împărați și,
 dîndu-i-se în seamă, a luat cîrma împărăției; și deținînd puterea la Samar-
 chand și adăogîndu-și tovarășia de arme a indienilor, purta război cu
 20 Tochi, feciorul lui Paiangur. Tochi atunci adunîndu-și pe sciți și fiind îm-
 părat peste țara asirienilor, purta război în contra fratelui Paiangur și,
 167 mergînd cu oaste, a învins în luptă | și a ocupat Samarchand ¹. Nu mult
 mai tîrziu însă, avînd tovarăși de arme pe împăratul celor nouă și reșe-
 dința împărătească așezîndu-și-o la Tebris, un oraș înfloritor în Asiria,
 25 continua să poarte război cu leucarnii ² și impresura orașul Samachia,
 capitala lui Carailuc.

Dar Tebris este un oraș mare și bine înstărit și după Samarchand
 întrece prin venit de bani și prin altă bună stare orașele din Asia; și în
 țara aceasta cresc viermii de mătase, și face cea mai frumoasă mătase,
 30 mai bună decît cea din Samachia. Crește și insecta așa numită gîndac de
 purpură pentru vopsit veșminte, și de lînă și de mătase, și dînd o culoare
 de mare preț. Se găsește mai mult în această țară a perșilor numiți ațamii,
 căci cîți vorbesc graiul ațamiilor, toți acești sînt perși și grăiesc între ei în
 limba perșilor. Și locuiesc în Tebris și Caghino și Nighetie, orașe înflori-
 toare în Media și Asiria. Samachia însă, oraș înfloritor și cu mulți
 35 locuitori, este așezat înspre Armenia.

¹ Cele istorisite de Laonic despre urmașii lui Timur-Lenk sînt încurcate și neclare. Vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 32.

² Manuscrisele ne dau τὸν λευκαρίας sau λευκρίας sau τὰς λευκαρίας, îndreptate de Tafel în τοὺς Λευκάρινας, trib turc numit al „Berbecelui alb”; vz. p. 56 n. 5.

Din fata lui Țochi, care a fost soția lui Caraisuf, s-a născut Țanisă, ¹ fecior al lui Caraisuf și nepot al lui Țochi. Acesta a domnit peste Bagdat-Babilon și, după ce a subjugat țara Asiriei, a supus Tebris și purta într-una război cu feciorul lui Baimpur. Pornind asupra orașului Erțingan ¹, a început să-l împresoare | și, după ce l-a ocupat, a cucerit țara armenilor ¹⁶⁸ care este așezată înăuntrul Eufratului. Mai apoi însă feciorul lui Țochi a pornit din Samarchand și a împresurat Babilonul și dînd năvală asupra aceluia, l-a învins în luptă. Și cucerind Babilonul și plecînd asupra orașului Tebris, este mereu ocupat cu acest război. Dar Chasan cel Lung, care era nepot de al lui Schender ce deținea Erțingan ¹ și care era de partea ¹⁰ lui Carailuc, a ajuns la domnia Armeniei cu ajutorul feciorilor lui Carailuc care au plecat și ei cu dînsul la luptă. Căci aceștia împresurați fiind în Samachia de împăratul Țanisă, feciorul lui Caraisuf, au ajuns la mare strîmtoare și se rugau de Baimpur să năvălească în Media ; acesta înduplecat, a năvălit și Țanisă s-a ridicat și a plecat în contra lui Baimpur, pe de o ¹⁵ parte dînd lupte, pe de alta jefuind țara.

Sultanii izgoniți
își iau înapoi țările.
Măsurile de prevedere
ale lui Chasan cel Lung.

Dar domnitorii Mendesia, Aidin și Sarchan, după ce Baiazid a fost prins, și-au ocupat țările din porunca lui Temir și fiecare s-a instalat în țara sa.

Chasan însă văzînd că putere considerabilă i se ²⁰ adună, a subjugat țara armenilor și pe țanizi ² și cu împărății Colhidei ³ încuscrindu-se, a făcut pace.

¹ În manuscrise e ἀρτζιγγάνιν, îndreptat de Fabrot în Ἀρτζιγγάνιν, iar de Darkó în Ἐρτζιγγάνιν. Vz. p. 56 n. 2.

² În manuscrise e τζανίδαξ, îndreptat de Fabrot în Κιαννίδαξ, iar de Darkó în Τζανίδαξ. Vz 56 n. 4.

³ Marii Comneni din Trapezunt.

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE IV

**Lupta pentru tron
între feciorii lui
Baiazid :
Iisus și Musulman.**

După plecarea lui Temir la Chesie ¹ Iisus, cel mai mare 169
dintre feciorii lui Baiazid, a pus mîna pe împărăție,
după ce a adunat pe cei mai de frunte de la Poarta
tatălui său și și-a apropiat ieniceri cîți a putut. Căci
Baiazid a avut acești feciori : Iisus și Musulman și Musa și Mehmet și un 5
Iisus mai mic și un Mustafa. Iisus, îndată după plecarea lui Temir, fiind
în Asia și avînd cu dînsul ienicerii și | din marii dregători cîți au putut 170
fugi de Temir, a ocupat capitala Brusa și, supunîndu-și cealaltă parte de
împărăție din Asia, a împărțit dregătoriile cele mari și, trecînd în Europa,
a ocupat domnia, cu toate că asupra capitalei Europei se aflau porniți 10
elini. Și guvernator pune în Europa, după cum i s-a părut bine pentru el.
Dar Musulman pornind de la Bizanț, a început război cu Iisus și, fiind
un bărbat destoinic în ale războiului și trecînd de partea lui marii dregători
ai Europei și ienicerii cîți erau cu locuința aici, a dat năvală prin Europa
și, străbătînd-o, a adus-o sub stăpînirea sa, căci Iisus era departe, găsîndu-se 17
în Asia. După aceea trecînd în Asia cu armata ce-o avea din Europa,
a mers asupra fratelui său Iisus, care se găsea prin Capadocia, căci guver-
natorii-generalii ai domnului din Sinope luptau alături de el și ceilalți
din stăpînitori îi erau aliați. Ciocnindu-se pe aici cu fratele său și învin-
gîndu-l, o bună parte din armata aceuia a distrus-o în luptă și, mai ales, 20
prinzîndu-l, l-a ucis pe Iisus, care a domnit patru ani.

**Musa, cu ajutorul lui Mircea
cel Bătrîn, se ridică asupra
lui Musulman.**

Acesta doborît astfel de Musulman, s-a săvîrșit
din viață. Dar cînd Musulman s-a urcat pe tron
și domnea, Musa fiind informat și împăratul
dîndu-i drumul, | s-a dus spre țara-i pîrintească și anume pe mare. Sosind 171

¹ Vezi p. 89 n. 4.

1 la feciorii lui Omur care, din cauza alianței lor cu Iisus, erau îndușmăniți
cu Musulman, și apoi la Sinope și Castamon și de aici trecînd în Dacia
pe Marea Neagră și la domnul Daciei Mircea, a dus tratative cu el, între
5 altele și că, dacă o să-l ajute să ajungă la domnie, îi dă venituri în Europa ¹
și țară nu puțină. Căci acela cu elinii stătea în relații dușmănoase, deoarece
aici în Bizanț primiseră un băiat de al lui Mircea și-i făgăduiră să-l aducă
la domnie, în colaborare cu prietenul Musulman. Acesta ² așadar, l-a
primit cu plăcere pe Musa și-i puneă la îndemînă mijloace de trai și de
ce avea nevoie ; dar i-a dat și armată. Pe urmă, cum Musulman era departe
10 în Asia, curgeau la el cei din Europa, eiți nu o duceau bine cu Musulman și
erau supărați pe acela ; și o pornește, luîndu-i pe aceștia și de la daci armată
destul de multă ; și cu dînsul merge și Dan ³, domnul dacilor ; și s-a făcut
stăpîn pe Europa, și, sosind la scaunul împăărătesc în Adrianopole, s-a
făcut împărat ; și se pregătea s-o pornească în Asia cu armata asupra
172 fratelui său. Dar și Musulman se silea și dînsul | să i-o apuce înainte,
pînă ce ar fi trecut în Asia ; căci amîndoi își dădeau seama, că e mai bine
și spre folosul aceluia din amîndoi care, trecînd în țara celuilalt, ar da
lupta acolo și să nu aștepte năvala fratelui. Și atunci trecînd spre Bizanț
spre a cîștiga prietenia împăratului din Bizanț, ia de soție pe nepoata
20 împăratului, fata genovezului Doria. Luînd pe nepoata împăratului elinilor
Musulman, feciorul lui Baiazid, și trecînd la Bizanț, a plecat cu armata
asupra fratelui său.

Musa pierde întâi lupta ;
se retrage la Dunăre.
25 întîlnindu-se cu Mircea.

Dar Musa, cum foarte repede a auzit că a descins
la Bizanț la împăratul elinilor, de îndată a pornit
asupra lui și, tăindu-i drumul la Bizanț, nu-l
lăsa să iasă în Europa și să se întoarcă. Musulman așadar trecînd din Asia
armată foarte multă, pe cît a putut, în regiunea de la Bizanț, stătea aici
în tabără și aștepta atacul fratelui său. Aici, de îndată ce amîndoi s-au
pus în ordine de bătaie, s-au încăierat și se luptau. Musa avea în liniile
30 sale de luptă pe daci și pe tribali și pe Ștefan, feciorul lui Eleazar și armata
tureilor din Europa. Dar împăratul a trimis cuvînt la acesta și-i dădea
sfatul ca, în toiul luptei, cu curaj să treacă de partea Bizanțului la împă-
ratul ⁴, un om mai bun și mai cum se cade decît Musa ; căci Musa, între
173 altele era urît la | aliații lui și era repede la mînie. Ștefan așadar în toiul
35 luptei, cum se înțelesese și cu împăratul și cu Musulman, au trecut de

¹ Adică în sudul Dunării, în Peninsula Balcanică.

² Mircea cel Bătrîn.

³ Manuscrisele scriu Ντάβου și Τάβου, Darkó scriind Δάβου..

⁴ Sultanul Musulman.

partea lor și au sosit la Bizanț. Dar Musa, cum se lupta încăierat cu fratele 1
său, a învins pe cei veniți din Asia și, luându-se după ei, îi urmărea. Mu-
sulman însă, ca și cum biruit, se retrăgea spre Bizanț ; și cînd a ajuns
lingă oraș, s-a hotărît pentru un plan foarte viteaz ; avînd cu sine ca la
cinci sute de oameni și mai adăugîndu-se și alți cîțiva, intră cu aceștia 5
în șanțul orașului, în timp ce frate-său Musa, împreună cu cei ce erau
cu el, se țineau de urmărire și omor ; apoi furișîndu-se de dușmani, ajunge
în tabăra aceluia și a ocupat-o ; și pe cei ce sosind din luptă, căutau adă-
post și se întorceau, îi omora. Cînd s-a întors și însuși Musa și, mergînd
din luptă spre tabără, și-a dat seama că tabăra îi este ocupată, îndată 10
a luat-o și dînsul la fugă și s-a îndepărtat de armată și unul a fugit într-o
parte și altul în alta, precum îi venea fiecăruia bine. Unii s-au și dus de
îndată la Musulman și i se închinau ca unui împărat și i-au urmat, unde
mergea. Și așa Musulman a pus mîna pe putere în amîndouă continente,
după ce a luptat pînă la capăt cel mai vitejește din toți cîți îl știm noi, 15
în contra fratelui. Intrînd așadar în reședința împărătească din | Adria-
nople, și-a rînduit împărăția și domnia, precum credea că este cel mai 174
bine. Musa însă ajungînd în regiunea de la Dunăre și întîlnindu-se cu
Mircea ¹, domnul Daciei, care îi era prieten bun și de mai înainte, se aținea
pe lingă Hem, mutîndu-se din loc în loc. 20

Domnia nepăsătoare Dar Musulman devenind nepăsător și ținîndu-se de
a lui Musulman. petreceri, starea de lucruri începea să se tulbure. Căci
mai marii lui dregători erau necăjiți pe el, că nu era nimic bun într-insul ;
și că turcii pe nesimțite treceau de partea fratelui său, nu-i păsa de loc.
Îndată ce a ajuns stăpîn pe împărăție, a dat înapoi elinilor Terme și Zituni 25
și regiunea Asiei de la marginea mării ² și, fiindu-le binevoitor, le-a intrat
în voie la orice dorință, pe cît îi era cu putință. Și elinii trimiteau soli
la el și-l sfătuiau să nu stea așa cu totul numai de petreceri, căci domnia
îi este în primejdie și nu e de loc bine întemeiată față de fratele său. Dar
lui nu-i păsa nimic de toate acestea și de dimineată pînă seara se 30
ținea într-una de beție fără frîu, închinînd cu paharele la marii dregători ;
și cum se culca, de îndată ce se trezea, iarăși se apuca de petrecere. Se
spune că odată, cînd era cu pocalul în mînă, un cerb intrînd, umbla prin
tabără ; și soldații făcîndu-i larmă | la apariția neașteptată a cerboacei, 175
apropiîndu-se întrebă dacă are un pocal pe coarne, ca să poată avea 35

¹ Manuscrisele dau μυρδάνω, ceea ce Tafel îndreaptă în Μυρ-Δάνω, Nusser în Μύρξη τῷ Δάνου—„cu Mircea al lui Dan”, Darkó însă în Μύρξω Δάνω „cu Dan al lui Mircea” Cred că cel mai bine e numai Μύρξη δὲ „însă cu Mircea”.

² Din fața Constantinopolei.

- 1 oaspete la petrecere. Dealtfel, Musulman era om bun, voinic la trup și în
năvală la luptă cu multă destoinicie, Musa însă dinpotrivă pățimaș fără
marginii și mai ales repede la mînie și pe cine-l ura, nu mai înceta ca să-l
prigonească.
- 5 Musa ajunge sultan După ce așadar au trecut destul de mulți la dinsul,
1411—1413. a coborît în cîmpie și mergea asupra lui Musulman;
și Chasan, comandantul ienicerilor, și Brenez avînd cavaleria ușoară a
Europei, îndată au trecut de partea lui Musa. Acela însă, cum a băgat de
seamă că ienicerii l-au părăsit și trec la fratele său, a pornit-o de-a dreptul
10 spre Bizanț, cu gîndul să se lege cu elinii și cu împărăția Bizanțului,
ca de aici trecînd iarăși în Asia, să poată pune mîna pe putere în Asia.
Și cum era în această stare, pe drumul ce duce la Bizanț, turcii l-au cunoscut;
și locuitorii turci din partea locului, strîngîndu-se aici, l-au prins și l-au
dus la Musa, voind să-i facă împăratului o bucurie. Dar Musa pe fratele
15 său l-a ucis și pe turcii care l-au prins și au venit la el, aducîndu-i-l, i-a
ars în foc cu toată casa deodată cu femei și cu copii, spunînd că au lucrat
în fărădelege, cînd au pus mîna pe însuși împăratul lor și că li s-ar cuveni
această pedeapsă ¹.
- Musa impresoară Bizar- Dînsul așadar a pus mîna pe împărăție și trecînd
176 tul; atacă Salonicul; în Asia, | s-a instalat în locul aceluia, orînduind
poartă război cu sîrbii. țara, și credea că o va deține în chipul cel mai sta-
tornic. Și a pornit cu gîndul să impresoare Bizanțul și a mers cu război
și asupra orașului Terme și mereu s-a războit cu domnul tribalilor, jefuîndu-i
totodată țara și impresurîndu-i capitala Spenderova. Acest Ștefan
25 al lui Eleazar, frate cu soția lui Baiazid ², avea numele Vule și, cînd a murit
Eleazar, a luat domnia și stăpînea, însoțindu-l cu armată pe Baiazid,
unde îi spunea. Și atunci cînd s-a dat lupta lîngă Bizanț în contra lui Mu-
sulman, a lăsat pe Musa și a trecut la fratele aceluia; de aceea declarîndu-i
război, îi impresura capitala și-i jefuia țara. Cînd însă a năvălit cu impre-
30 surare asupra Bizanțului, își desăvîrșea pregătirile, cărînd și ocupînd
tot ce putea din regiune și cît a putut, a construit foarte multe
trireme și vase și dădea atacuri și de pe uscat și de pe mare. Atunci
elinii au echipat cîte vase le aveau la îndemînă și trireme și, sub
comanda lui Emanuil, fecior din flori al împăratului Ioan, le-au scos
35 împotriva și au dat o luptă pe mare; și elinii au ieșit învingători. Acest
Emanuil, fecior al împăratului, în ce privește știința și înțelepciunea, nu

¹ Cf. Ducas, XIX, 1—6, (ed. Grecu).

² Manuscrisele ne oferă πλαδίκωv și τοῦ πλακίδωv, îndreptat de Darkó în Παιαζήτωv.

era | mai pre jos de nimeni și în timpul de atunci era socotit foarte 177
destoinic la conducerea războiului și se bucura de mare faimă bună. Și
pentru această faimă bună a fost prins de fratele său împărat și, aruncat
în închisoare, a rămas șaptesprezece ani cu băieții săi. Musa, cum
pe mare dăduse greș cu flota, năvălea dinspre uscat și jefuia regiunea 5
Bizanțului și a orașului Terme pe care-l împresura și purta război cu tri-
balii. Cu domnitorii turcilor din Asia încheiase tratate și avea pace și așa
se făcea că cel mai mult se aținea prin Europa.

Orchan al lui Musulman
contrapretendent.
Alt Iisus al lui Baiazid
se face creștin.

Dar elinii, de îndată ce Musulman a murit, l-au adus
pe băiatul lui cu numele Orchan și l-au ridicat în 10
contra lui Musa. După aceea l-au trimis la Terme,
ca, pornind de aici cu Bogdan și cu ajutorul altor
turci din partea locului, năimiți pe bani, să poată merge asupra Europei
și să ocupe țara. Dar băiatul a fost dat în seama unui turc din Asia cu
numele Balaban, un bărbat de altcum nu laș, dar nu prea de încredere. 15
Și au sosit la Terme și, ieșind de aici, mergea prin Macedonia spre Veria
și regiunea din partea locului; și alăturându-i-se turcii ce se ațineau pe
acolo, a pornit spre Tesalia. Musa însă, cum a aflat că băiatul lui Musulman
trage de partea sa țara și merge spre Tesalia, trădare pune la cale | cu
Balaban, ca acesta să-i predea la o năvală pe băiat și să-i semnaleze tot- 178
deauna încotro merge și pe unde umblă. Acesta deci, în orice parte de țară
mergea, îi semnala îndată lui Musa și-i arăta unde, venind asupra lor,
ar putea da peste ei și i-ar preda băiatul. Și oamenii cu băiatul ajunseseră
la muntele Macedoniei care se întinde pînă în Tesalia, și aici, după cum
îi semnalase Balaban lui Musa, dă năvală și a prins băiatul și i-a distrus 25
oastea. După aceea venind în țara lui Bogdan, și-a supus țara de aici
și continua cu multă stăruință și băgare de seamă războiul cu elinii.
Și așa elinii erau urmăriți cu război.

Și Iisus cel mai tânăr dintre băieții lui Baiazid, venind la elini,
a trecut la legea lui Iisus și nu mult timp mai pe urmă s-a săvîrșit din viață ¹. 30

Războiul dintre
Musa și Mahomed.
Musa fuge spre
Țara Românească.

Dar și Mehmet, tot frate cu Musa și fecior al lui Baiazid,
deoarece era destul de matur acuma, a pornit din țara
lui Caraman și umbla pe la turcii ce îi erau mai apropiați
prin înrudire, cu gând să dobîndească domnia cu ajutorul
lor. Și a trimis soli și la elini și aceștia s-au prins și ei să-l ajute la domnie 35
cu toată puterea; și a pornit asupra Asiei; și pentru că marii dregători
ai Asiei erau nemulțumiți cu domnia autoritară a lui Musa și treceau de

¹ Cf. Ducas, XX, 4, (ed. Grecu).

179 partea lui Mehmet, a pus stăpânire pe Asia | și apoi a pornit asupra Europei. Acesta, în timpul domniei lui Musulman și a lui Musa și Iisus, fiind în vîrsta copilăriei, aceia cărora le-a fost încredințat băiețelul, n-au arătat fraților, unde putea să se afle, de teamă să nu fie prins și omorît ;
 5 și-l dădură în păstrare la un meșter de coarde în Brusa, să învețe meșteșugul. Și după aceea, îndată ce aici a ajuns la o vîrstă, cînd era în stare să se ocupe de treburile acelea ¹, a trecut la Caraman Alisur. De aici pornind precum am arătat mai sus, a ajuns cu ușurință domn al Asiei cu ajutorul lui Caraman și al altor cîțiva stăpînitori de prin Asia ; și trecînd la Bizanț, 10 s-a ajuns din vorbă cu împăratul elinilor și și-au jurat unul altuia, precum credeau că e spre binele lor ; apoi a mers la domnul tribalilor, în părțile Traciei, ca să se întîlnească și cu acela și luînd și armata aceuia, să pornească la luptă cu fratele său.

Dar și Musa, căci a aflat foarte repede de trecerea lui din Asia, 15 a pornit cu multă armată asupra lui și s-a întîlnit cu fratele care trecea undeva prin regiunea de la Chariupole ² și s-a luat la luptă. Punîndu-se în linie de bătaie, a atacat ; dar și fratele său Mehmet a contraatacat cu oastea pusă în ordine de luptă. Și cînd armatele | fratelui au sosit ³, 180 cea din Asia venită cu Mehmet s-a ciocnit cu cea din Europa și se luptau. Nu după mult timp însă, armata cea din Asia a fost bătută și a apucat-o la fugă. Și Mehmet, meșterul de coarde, a scăpat la Ali, feciorul lui Baiazid ⁴, în Bizanț și au scăpat și armatele. De aici trecînd din nou în Asia, s-au înzdrăvenit și s-au refăcut, ca iarăși năvălind, să se ia din nou la luptă cu Musa pentru partea cealaltă din stat. Nu după mult timp adu- 25 nînd armata asiatică, elinii l-au trecut peste strîmtoare în Europa. Musa să treacă în Asia, îl opreau elinii, deoarece trecerea mării era în puterea lor și stăteau de pază și la Elespont și la Hieron ⁵ în Propontida. Mehmet așadar, cum i-au trecut armatele în Europa, s-a grăbit drept la tribali, cu gîndul să ia în primire armata acelora care era considerabilă. Dar Musa 30 se grăbea să se ia la luptă și, îndată ce a ajuns în regiunea așa numită de la Panion de peste muntele Hem, dă aici peste fratele său, căci Musa trecuse de mai înainte peste munte. Și <Mehmet> cum a băgat de seamă

¹ Adică politice, de ale împărăției.

² În manuscrise e χωριούπολις, îndreptat de Tafel în Χαριούπολις.

³ Am tradus textul, precum e în manuscrise, nu precum e îndreptat de Bekker și acceptat de Darkó : „fraților s-au încăierat”.

⁴ Firește că un alt Baiazid decît fostul sultan, al cărui feciori se luptau între ei pentru domnie.

⁵ Sub Hieron — „loc sfînt, templu” — e de înțeles întreaga strîmtoare a Bosforului, vezi V. Grecu, *La signification de Hieron Stomion*, în „Byzantinoslavica”, XV, 1955, p. 209 — 213.

că fratele său înaintînd, s-a apropiat de el, și-a pus armata în ordine 1
și s-au luat la luptă. Dar, nu după mult timp a fost bătut și luînd-o la
fugă, a plecat la domnul tribalilor. Și cînd | stătea aici, a trimis vorbă 181
la marii dregători ai turcilor, în vederea unei defecțiuni, Și la Chasan,
comandantul ienicerilor și la Brenez și la Amurat. Iar aceia au cedat vor- 5
belor și și-au dat cuvîntul, în ce privește defecțiunea. Astfel însuși Brenez
trece la Mehmet, avînd cu el foarte mulți turci, și încă și ienicerii, pe Chasan
cu cei mai de frunte dintre ieniceri. Astfel Mehmet, avînd acum armată,
încît să se poată măsura cu fratele său, a luat și pe domnul tribalilor cu
sine și a pornit asupra fratelui său cu gîndul să dea lupta. Dar Musa 10
gîndindu-se să stea în calea fratelui său, încît să nu poată pătrunde în
Europa ¹ și să-i cuprindă țara, se aținea prin țara misilor, avînd cu sine
Poarta și întreaga armată din Europa afară de cei ce au trecut la Mehmet.
Ieșind Mehmet aici, și-a așezat tabăra. Cînd însă a ajuns aproape de
armata lui Musa, s-a pus în ordine de luptă, și aripa lui stîngă o comanda 15
domnul tribalilor, iar cea dreaptă Brenez cu feciorii lui ; căci erau cu el feciorii
lui, oameni destoinici, Baram ², Ali, Beic și Iisus. Dar cînd și Musa își
avea oștile lui puse în ordine de luptă și, umblînd pe la ele le inspecta
și rînduia, | după cum i se părea mai bine, mergînd pretutindeni, atunci 182
Chasan, comandantul ienicerilor, care trecuse la <Mehmet>, apropiindu-se 20
călare de armata lui Musa, a început să strige către ieniceri : „Băieți,
de ce mai trăgănați și nu veniți cît mai repede la împăratul vostru, omul
cel mai drept și mai bun dintre coborîtorii din neamul Otumanizilor și pe
toți cei din neamul lui întrecîndu-i în virtute, ci răbdați să fiți batjocuriți
și maltratați de un om batjocuritor din fire și un îngîmfat și care nu are 25
nimic bun într-însul nici pentru sine și nici pentru prietenii lui”. — În
timp ce Chasan spunea acestea, Musa cum trecea prin rîndurile de luptă,
auzea orice spunea omul acesta ; dar careva luîndu-i vorba înainte, i-a
zis : „Dar împărate, nu vezi pe Chasan, comandantul ienicerilor, om care
a fost în mare cinste la tine, cum insultă pe ieniceri, chemîndu-i la defec- 30
țiune ! ?” — Atunci Musa cum a auzit acestea, nu s-a mai putut stăpîni,
ci dînd frîu calului, i-a dat pîteni asupra lui Chasan, cu gîndul să-l omoare ;
și alerga din răspuțeri. Chasan, deoarece foarte repede a băgat de seamă
că Musa mină din răspuțeri asupra lui, a luat-o și el la fugă cît putea ;
și Musa se ținea de el, urmărindu-l. Apoi ajungîndu-l, îl omoară din fugă 35
cu sabia pe om, repezind de sus într-însul sabia. Slujitorul însă care însoțea
pe Chasan, cînd și-a văzut stăpînul omorît și cum Musa din nou | ridica

¹ Teritoriul turcesc din Peninsula Balcanică.

² De fapt Barac ; vezi mai jos, p. 138 n. 1.

183 sabia, ca să lovească iarăși, slujitorul lui Chasan s-a plecat în jos și, cînd Musa întinde din nou brațul, i l-a rătezat cu sabia. Cînd și-a văzut mîna căzută, a pornit totuși spre tabără. Și oștile cum au băgat de seamă că e ciunt, au început a fugi și s-au dus la fratele său. Atunci și dînsul nu s-a mai

5 oprit din drum, ci s-a dus și a fugit spre țara Daciei. Dar de îndată ce oștile au venit la Mehmet și el a pus mîna pe puterea în stat, imediat a hotărît să ia urma fratelui său. Și-l prind istovit și mîinînd cu o singură mînă și vîrit într-o mlaștină și, aducîndu-l la fratele său, l-a ucis îndată, sugrumîndu-l cu juvățul ¹.

10 **Mahomed I (1413—1421)** Apoi, Mehmet, fecior al lui Baiazid, a luat în pustiește Țara Romînească; primire domnia, elinii stîndu-i într-ajutor; și domnului tribalilor i-a dăruit țară destul de multă în graniță cu a aceluia. După aceea a trimis armată asupra țării Daciei și a pustiit această țară. Și domnul Daciei trimițînd

15 soli la el a încheiat un tratat de pace cu condiția să aducă tribut, pe care i l-ar fi rînduit împăratul Mehmet ².

Manuil II Paleolog Cu elinii a ținut prietenie nesmintită pînă la capăt. la măsuri în Peloponez; De aceea și Emanuil, împăratul din Bizanț, sosind 1415.

la Peloponez, a închis Istmul cu zid și i-a chemat să

184 vină aici pe Peloponezieni, | în timpul cînd a închis Istmul cu zid. Acest Istm desparte întreg Peloponezul, de se face o insulă, și se întinde la patruzeci și două de stadii ³ de la o mare la alta; pe locul acesta se serbau de elini și jocurile Istmice. De orașul Corint e la o depărtare de douăzeci și cinci stadii ⁴. Acest Istm, cînd Xerxe al lui Darie a venit asupra Atenei,

25 peloponezienii l-au închis cu zid, voind să oprească astfel intrarea barbarului ⁵ în Peloponez. După aceea împăratul romanilor Justinian, a doua oară, l-a închis cu zid.

Și acesta așadar, cum trăia în pace cu Mehmet al lui Baiazid, venind în Peloponez, l-a pus în domnia Peloponezului pe fratele său și a închis

30 Istmul cu zid, așa încît peloponezienii să-i plătească bani pe urma pazei Istmului. Le-a dat deci ordin să se adune la Istm. Și aceia l-au ascultat și, adunîndu-se, lucrau la ridicarea zidului, contribuind fiecare după puterea sa. După ce a dus zidirea la capăt, prinde pe marii dregători a

¹ Cf. Ducas, XIX, 13, (ed. Grecu).

² Ibidem, XX, 2.

³ Sint 7 km 460 m.

⁴ Fac 4 km 440 m.

⁵ Adică a străinului negrec.

peloponezienilor care, avînd mult timp în puterea lor țara, nu mai voiau să asculte de loc de domnii elinilor ¹, cînd li se părea ceva că nu le este de vreun folos. Atunci prinzîndu-i pe aceștia, i-a dus la Bizanț, ținînd sub pază pe peloponezieni. | Și a plecat cu aceștia ². 185

Război și pace între Dar Mehmet împăratul, după o trecere de timp, a pornit război asupra stăpînitorului din Sinope Ismail ³, Mahomed I și Sinope. pentru că se arătase prieten cu Musa și, în războiul în contra sa, a căutat să-i fie de ajutor. Și a trimis soli la el și i-a ordonat să-i dea tribut venitul din aramă, căci acest loc, din cîte sînt prin Asia, se pare că e singurul, din cîte știm noi, care produce aramă; acest venit dîndu-i-l, împăratul Mehmet a încheiat pace și a încetat cu războiul. 190

Mahomed I în război cu Cu venețienii însă a început război, ajungînd la venețienii. Despre Veneția ceartă din cauza ținutului venețienilor dinspre și locuitorii ei. Marea Ionică, pe care-l pustia și jefuia, trimițînd oști. De aceea venețienii au trimis soli și, cum n-au găsit nici o cale convenabilă de împăcare, continuau războiul cu el. Se pare că acest neam a fost vechi și dintre euganeii ⁴ de la Marea Ionică cel mai puternic și mai viteaz. La început își aveau locuințele în regiunea dinspre colțul Mării Ionice ⁵, întinzîndu-se din țara ilirilor pînă în Italia; și în vechime se chemau henetieni, după aceea însă s-au numit venețieni. Pornind apoi dinspre continent, mai de bună voie, mai de nevoie, țara fiindu-le pustită ⁶, s-au așezat cu locuințele, ca să le aibă mai la adăpost, pe o insulă mică și mlăștinoasă la o depărtare de | cincisprezece stadii ⁷ de uscat. Și pornind dintr-un început mic și stringîndu-se la dinșii și din vecinii de pe continent care aveau de suferit foarte mult din partea dușmanilor, au sporit mereu dinspre continent și locul acela s-a umplut de locuințe și s-a organizat avînd legi bune. Orașul acesta a ajuns la mare putere, pentru că cei ce s-au adunat în el, și-au dat o bună organizație cu legi bune; și din oamenii mai de seamă de pe continent, dacă, cuiva dușmanii luîndu-i țara, l-ar fi urmărit și ajungea aici, apoi rămînea cu 20 25 30

¹ Adică de despoții bizantini trimiși în Peloponez și de împăratul dela Constantinopole.

² Cf. Ducas, XX, 8, (ed. Grecu).

³ De fapt Isfendyar (1392—1439), bunicul lui Ismail (1443—1459), care a fost supus de Mahomed II. Vezi Ak d. Nîmet, *op. cit.*, p. 50 nr. 29 și p. 71, nr. 65, precum și G. Moravcsik: „Byzantinoturcica”, II, p. 130, s. v. 4 și 5.

⁴ Manuscrisele ne dau εὐγενῶν „din cei de neam bun”, îndreptat de Tafel în Εὐγενέων.

⁵ Sub Marea Ionică e vădit că aici se înțelege Marea Adriatică.

⁶ De către hunii lui Atila.

⁷ Vreo 3 km.

1 locuința. Făcându-se în puțină vreme orașul mare, mulți dintre elini și
romani ¹ și bărbați de la multe alte popoare, oameni de viță strălucită,
dacă vreunui nu-i mergea bine în patrie, fie că erau prizonieri de potrivnicii
politici, fie că erau alungați de dușmani, se strîngeau în acest oraș, bărbați
5 de seamă și destoinici, urmași ai unor părinți străluciți și conducători
de țări însemnate. Pe de o parte de prin regiunea de la Marea Ionică și
Elada, pe de altă parte de prin Italia pornind și sosind aici, locuiau la
adăpost mai bun.

Orașul fiind un centru bun comercial și nevoia împingîndu-l pe fiecare
10 în largă măsură spre comerțul pe mare, deoarece noii locuitori nu voiau
de loc să se țină de continent și nici de produsele cîte le aducea continentul
prin lucrarea pămîntului, ei își aduceau pe mare de ce aveau trebuință
147 în oraș, | și-au agonisit din această îndeletnicire mulți bani și peste tot
locul dădeau dovadă de mare putere; și orașul și-l înzestrau cu locuințe
15 de mult preț și clădiri și biserici mărețe. Și construind trireme nu puține
și înconjurîndu-se cu armate puternice, se războiau mereu, împinși de
pizmă, cu cei ce păreau că s-au făcut puternici pe mare, declarîndu-le
război de teamă că păreau că au ajuns acum la putere mare. Regiunea
din spre Marea Ionică, situată la stînga pentru cel ce iese navigînd din
20 colțul acela, țara fiind nu neînsemnată și orașe bine înstărite, și le-au sub-
jugat; și au ajuns la Marea Egee și, punînd stăpînire pe strîmtorile și
porturile de-a lungul țărmului de aici, au cucerit Cercira toată și Eubea
și Creta și orașe din Peloponez. Și asupra Siriei venind cu flota și supu-
nîndu-și orașul Cirene, au făcut mari isprăvi, luptîndu-se pe mare mereu
25 în multe locuri cu barbarii de pe acolo și făcîndu-se stăpîni pe marea dină-
untru coloanelor lui Hercule ². Duceau războaie biruitoare și prin Europa
cu cei despre care credeau că au vreo putere pe mare. Din locurile de la
marginea mării ale Italiei n-au cucerit ceva mai de seamă, afară doar
de orașul înfloritor al Ravenei, cînd domnul de acolo s-a săvîrșit din viață
30 deoarece nu voiau să meargă cu război asupra celor de aceeași semînție,
ci să ducă războaie pe mare în contra celor de altă semînție. | Dar aceștia
148 s-au luptat și cu elinii și, fiind superiori în luptele pe mare, le-au cucerit
capitala ³, venind cu dînșii și mulți apuseni, conduși de dînșii asupra
elinilor. Și cînd au început să se țină de continent, în puțin timp au cîștigat
35 un loc bun pe continent și și-au înzestrat orașul cu multă tărie, sporindu-și
mult puterea în amîndouă direcțiile ⁴. Îndușmănîndu-se cu domnii de

¹ Bizantini și italieni.

² Marea Mediterană dinăuntru Gibraltarului.

³ În cruciada a IV-a din 1204.

⁴ Pe apă și pe uscat.

pe continent, au dus războiul cu ei multe generații; și aveau mare venit
de bani și și-au construit orașul mare. 1

Barbarosa și genovezii învinși de venețienii. După aceea arhierul Romei fiind scos din scaun și
din orașul romanilor de Barbarosa ¹, împărat al țării
Italiai dinspre apus, l-au adus înapoi pe arhieru și au purtat război cu 5
împăratul, încît au consolidat arhierului domnia și au rămas biruitori
pe mare și l-au adus înapoi ². Și au început război cu genovezii care păreau
mai tari în părțile de acolo din Italia de la marginea mării; și au dat dovezi
de mari fapte, dînd în multe locuri lupte pe mare și rămînînd biruitori.
Aceștia primind războiul cu venețienii, era cît pe ce să cucerească chiar 10
orașul lor, ajungînd cu trireme și corăbii la portul venețienilor, după ce
au intrat pe unde e Chiozi ³. Acest oraș al lor este așezat, unde | e portul 189
cel mare și, avînd o întindere de cinci sute de stadii ⁴, se sfîrșește în regiunea
de pe la Eridan; căci aici Eridan, mare între rîurile Italiai și putînd duce
corăbii, înspre partea aceasta se revarsă în mare; și pe aici așadar intrînd 15
corăbiile genovezilor în portul venețienilor, au ocupat și robît Chiozi ³.
După aceea au trimis soli în oras, și cei din oraș fiind la mare nevoie și
neștiind ce o să fie cu dînșii, au spus că sunt gata să asculte de genovezi
și să-și conducă statul, după cum aceia ar crede că e în folosul și interesul
lor, și cereau să le spună ce vor, ca și cum ar fi gata să le împlinească această 20
dorință. Dar aceia, cînd au auzit răspunsul venețienilor, au crezut că vor
cuceri orașul și au răspuns soliei cu multă semeție, spunînd că cer să-i
lase trei zile să prade orașul. Cînd însă solii au plecat și au adus răspunsul
trimis orașului, senatul și poporul, amărît foarte de semeția și lăcomia
fără măsură a dușmanilor, au echipat de îndată cîte corăbii au putut, 25
și ei înșiși urcîndu-se în corăbii, au ridicat pînzele și au intrat în port.
Genovezii le-au ieșit împotriva și îndată s-au încins la luptă în port, și
dușmanii n-au mai putut ținea piept. Aici înfrinți în Chiozi ³, cum au început
s-o ia la fugă, venețienii de îndată, | aducînd cea mai mare din corăbiile 190
ce le aveau, la gura portului, pe unde intraseră dușmanii, au scufundat-o 30

¹ În manuscrise βαρβάρων—de barbari, îndreptat de Tafel în Βαρβαρόσσης.

² Ar fi pacea de la Veneția din 1177, Laonic anticipînd și revenind asupra evenimentelor după obiceiul său.

³ Manuscrisele scriu κλιζόν, iar într-un manuscris e îndreptat κλωδίαν. Darkó corectează însă Κιόζιον—Chioggia, oraș în apropierea Veneției. Genovezii au intrat în Chioggia în august 1379 și la începutul lui iunie 1380 s-au predat venețienilor.

⁴ Un stadiu antic era egal cu 177,6 m. 500 de stadii ar fi deci aproape 89 km—ceea ce pare mult prea mult pentru depărtarea de la Veneția la Chioggia. Laonic poate are în vedere înconjurul lagunei.

- 1 pe loc, căci acolo e cel mai strîmt; și închizînd gura portului, i-au împresurat pe genovezi cu foamea în Chiozi. S-au apucat ei de canalul ce duce din Eridan în port, săpîndu-l așa, încît să poată pluti cu corabiile lor spre Eridan; ei n-au fost în stare să ducă lucrul la capăt. Se credea că și domnul
- 5 Pataviei, care era învrăjbit cu venețienii a luat parte la război alături de ei. Aceștia împresurați de venețieni și siliți de foame, s-au predat să facă cu dinșii ce vor, și astfel s-au prăpădit în chipul cel mai rușinos, încumințiți fiind precum nu trebuia. Iar venețienii de atunci mergînd cu război asupra orașului genovezilor, în multe locuri au dat lupte navale și au rămas învin-
- 10 gători, dobîndind mare putere de atunci și ținîndu-le marea închisă în partea aceea; atunci a ajuns acest oraș în mare nevoie din cauza acestor lupte pe mare.

- Cuceriri venețiene.** Mai apoi s-au răzbunat pe domnul Pataviei și i-au împresurat orașul și, cucerind, s-au legat de continent, întărindu-și în chip
- 15 mai statornic domnia pe continent. Avînd și de mai înainte oarecare stăpînire pe continent, prin cîștigarea orașului bine înstărit, Tarvisio, și-au
- 191 lărgit țara, | făcînd pe cetățenii orașului să fie porniți cu ură față de conducătorii lor. Mai pe urmă, după ce au cucerit Patavia¹, pentru că domnul din casa Carara se luase la ceartă cu aceștia, pornind din acest oraș, au
- 20 cucerit și alte orașe nu puține de prin țara Italiei și din Ligeria, între altele și Verona, oraș bine înstărit, izgonind dintr-însul pe domnii așa numiți Climachii², apoi Vicenza și Brescia, orașe bogate și însemnate din cele de acuma de prin Italia.

- Război cu domnul din Milano: străbunul acestuia ucidă un balaur și a junge domn.** După aceea îndușmănîndu-se cu stăpînitorul Ligiriei,
- 25 s-au războit mulți ani. Domnul acesta este din casa Mariangeli; domnește însă în orașul Mediolan. Și era orașul de o bogăție foarte mare industrială și sta în fruntea orașelor din Italia prin multă altă bună stare și, avînd locuitori mulți și el fiind foarte vechi, se pare că, de cînd a fost întemeiat, întotdeauna s-a bucurat de multă bună stare, pe urma îndeletnicirilor războinice
- 30 și prin fabricație de arme. Orașul acesta, fiind în interiorul țării, este la o depărtare de șase sute de stadii³ de Marea genovezilor; este așezat aproape de Galatia care se cheamă și țara Savoia. Prin oraș curge un rîu și acesta se revarsă în rîul Ticino lângă orașul Pavia. Iar Ticino curge în Eridan
- 192 lângă Piacența, oraș mare al Ligiriei. | Acesta unde se revarsă, am arătat-o mai înainte. Coborîtorii din această casă, se spune că au ajuns la domnia

¹ În anul 1405.

² Traducere în grecește a numelui Scaligeri.

³ Fac 106 km.

peste Mediolan și cealaltă Ligerie în următorul chip. Un balaur care 1
cobora din munte pînă în oraș, nu înceta să omoare oameni din care mer-
geau la lucru pe ogoare; la femei, precum se spune, nu le făcea nimică,
bărbați însă a sfîșiat multă vreme. Și mulți mergînd să-l omoare, avuseseră 5
de îndurat de la fiară multe chinuri de moarte; dar n-au isprăvit nimic.
Dar acest Mariangelo, cel dintîi din această casă, de neam însă bretan,
a înarmat un slujitor cu toate armele și el însuși și-a pus o armătură
deplină. Apoi, cum mergeau asupra fiarei, pe slujitor l-a înșfăcat și-l înghițea
pe la mijlocul gîtlejului; cum era cu gura căscată acuma și numai era 10
în stare să înșface ceva și nici să arunce din gură, repezindu-se a tăiat capul
balaurului cu securea. Și astfel balaurul a căzut și orașul a fost izbăvit
de fiara care-i făcea atîta suferință. Și așa locuitorii Mediolanului și l-au
ales general-comandant și-l puneau să-i conducă în contra dușmanilor,
ca un bărbat ce a fost viteaz. Nu după mult timp a ajuns domn, ținînd
soldați de gardă în jurul său și silind pe cetățeni să-l asculte. Astfel 15
domnind în patru generații peste această țară, i-a revenit domnia lui
Filip, în contra cărui venețienii, îndușmăniți, purtau război; și între 193
altele, își alegeau generali comandanți pentru război bărbați viteji și con-
ducători de țară nu puțină. Întîi și-au ales general-comandant pe Carma-
gnola în contra domnului Ligeriei. Și cînd au înțeles că e trădător de țară 20
și s-a ajuns cu domnul Mediolanului, l-au prins și i-au luat viața; și trimi-
țînd după Francisc cu numele Sforza, l-au pus să le fie conducător și-l
încăreau cu mari onoruri; și acesta, între altele, ajunge la mare faimă
și cîștigă nu puține orașe în țara ligrilor; și a lărgit domnia pe uscat,
aducînd-o la mare putere. Cum deci în războiul acestora, întreaga Italie 25
s-a împărțit între amîndouă taberele și cum au dus războiul, arăt mai
la vale în cursul istoriei, cum s-a întîmplat.

Acuma mă întorc la orașul venețienilor, cum acest oraș a avut parte
pe rînd de o soartă și bună și rea. Și în acest război Veneția și-a ales gene- 30
rali-comandanți destoinici în ale războiului, între alții și pe Carmagnola,
de care am amintit și care a fost încuscrit cu stăpînitorul Ligeriei. Pe acesta
prinzîndu-l ca pe unul care umblă cu gînd viclean asupra lor, l-au ucis 1.
Trimițînd după Sforza, l-au ales și l-au pus general-comandant 2.

**Constituția și administrația re-
publicii venețiene. Descrierea
Veneției, bogăția și comerțul ei.**

E lucru știut că venețienii au făcut isprăvi mari 35
și însemnate, că, o mie de ani aproape, au fost
mereu norocoși și că, în multe chipuri, și-au
cîștigat nume bun și faimă mare la celelalte state de prin Italia.

¹ în 1432.

² în 1439.

1 Și că și-au consolidat | domnia astfel, încît statul avea cel mai
 194 puțin de suferit vreo sminteală din partea cetățenilor, pînă la un punct,
 cauza evidentă ar fi forma de guvernămînt a orașului, încît să o sem-
 nalez pe scurt. Acest oraș în vechime a avut o formă democratică de
 5 guvernămînt, și oameni din popor, formînd autoritățile pe care și le
 alegeau, administrau orașul, precum credeau că e mai bine. După aceea
 însă, cînd oamenii din popor își vedeau mai mult de treburile lor și nu
 mai aveau timp să dezbată chestiuni de guvernămînt, ori decîte ori împre-
 jurările puteau să-i oblige să se sfătuiască, au ales oameni din nobilime,
 10 fie că o întîmplare norocoasă, fie că votul alegătorilor îi scotea în alegeri ;
 așa, cu aceștia orașul a luat o formă de guvernămînt cu totul aristocratică ;
 și de atunci și pînă acuma încă avînd o administrație bună și statornică,
 a ajuns la mare putere.

Iar organele de guvernămînt sînt următoarele : ei au așa numitul
 15 Marele Consiliu, în care tot la opt zile țin ședință. În acest Consiliu își
 aleg, punîndu-și voturile, autoritățile din fruntea orașelor lor și ale Veneției
 însăși, în orice loc ar fi, să fie puși cei aleși. Iar legea prevede să poată intra
 în acest consiliu cine are douăzeci și patru ani, dacă îi este îngăduit să
 ocupe funcțiunea, fiind din starea celor ce pot fi aleși. Și ar fi ca la două
 20 mii aceștia care își dau voturile și aleg autoritățile de conducere ale întregii
 republici de acum. Și conducător al acestora ¹ este cel pe care și-l aleg
 195 și care li se pare că este cel mai destoinic la ei. | Acesta are două voturi,
 punîndu-le în partea în care ar voi să determine alegerea ². Acest conducător
 se bucură de cele dintîi onoruri din partea membrilor Marelui Consiliu
 25 și rămîne cu locuința în palatul de reședință și cheltuielile i se suportă
 de cei ce stau în fruntea orașului ³. El e asistat de bărbați consilieri, șase
 la număr, care îi sînt colaboratori și participă la cîntea conducerii statului ;
 după șase luni, aceștia se schimbă din demnitatea lor. După Marele Con-
 siliu este consiliul numit Senat al celor delegați, ca la trei sute. Îi aleg și
 30 pe aceștia, deodată cu celelalte mari demnități în Marele Consiliu, cău-
 tîndu-i pe cei cu vederi mai aristocrate. În acest consiliu numit al delega-
 ților, se sfătuiesc despre războaie și pace și despre ambasade ; și orice
 hotărîre ar fi luat aceștia, de îndată orașul îi dă urmare ; și la orice ar
 hotărî acest consiliu, întreg orașul merge. Pentru judecarea crimelor politice
 35 sînt puși zece înalți magistrați, care stabilesc pentru fiecare îndeosebi
 vinele și pedepsele. Aceștia pot să-l ia și să-l judece la moarte și pe
 conducător, fără ca vreunul din înaltele autorități să le ceară să arate

¹ Dogele Veneției.

² În caz de paritate, votul dogelui hotărăște.

³ Adică statul.

pricina condamnării. Căci așa e regimul justiției și sînt puși peste tot orașul 1
 pentru tragerea la răspundere a celor care au comis vreo crimă față de
 careva, fie de ordin public, fie întreolaltă ; și îl duc la moarte, pe oricine
 l-ar găsi vinovat. | Dar și pentru alte judecăți sînt puși judecători, unii 196
 pentru localnici și alții pentru străini. Peste aceștia pun patruzeci de mari 5
 dregători și, după ce asupra pricinilor cercetate li s-au făcut referate,
 sînt lăsate în seama acestora hotărîrile, ca să poată fi dată judecata cea
 mai bună posibilă. Dacă însă nu se învoiesc la judecată, se aduce în fața
 Consiliului Delegaților și acolo se cercetează cu toată grija și-și găsește
 sfîrșitul. Mai sînt și alte dregătorii nu puține ale orașului, în sarcina cărora 10
 este paza ordinei și măsurile în contra celor ce se dedau noaptea la vreo
 neorînduială prin oraș. Alți dregători ai pieții stabilesc taxele pentru
 mărfurile cuiva și cerințele pentru veniturile orașului ; aceștia sînt puși
 să încaseze veniturile și la ei sînt aduși banii și dările întregului oraș.
 În frunte sînt puși pe viață dregători mai bătrîni și care se vede că se 15
 disting în funcție, deoarece se crede că este o lucrare grea să socotești
 în fiecare an veniturile și cheltuielile orașului, ce ar putea să nu ajungă
 și ce ar putea să prisosească din banii aceștia ¹. Dintre aceștia, în caz de
 moarte, își aleg conducător. ² În această formă de guvernămînt sînt primii
 demnitari, căci aceștia au supravegherea asupra visteriilor și a veniturilor 20
 și au grijă de ele, administrîndu-le. Și-și exercită funcțiunea asistînd im-
 preună cu conducătorul la ascultarea solilor și la stabilirea relațiilor cu
 împărații și domnitorii cei mari. Bărbații aceștia au toată puterea în stat 197
 și formează domnia țării.

Prin două lucruri întrece acest oraș orașele din Italia, pe de o parte 25
 prin somptuozitatea locuințelor și prin clădirile ce le-au ridicat pe mare,
 ca de altcum întreg orașul, pe de alta prin bogăția locuitorilor din oraș,
 pentru că orașul avînd o așezare prielnică pentru comerț, oferă cu ușurință
 cîștig de bani în largă măsură. Între altele, a fost împodobit acest oraș
 și cu un șantier naval, construit înăuntrul orașului, foarte frumos și măreț 30
 la vedere, înzestrat cu foarte multe trireme și cu alte vase de tot felul în
 număr mare și putînd construi de acestea aici din belșug și arme și alte
 lucruri ce sînt de trebuință pentru corăbii. Cuprinde o întindere de cinci
 stadii și aici lucrează zilnic foarte mulți oameni la corăbii. Pentru acest
 șantier naval și pentru toată instalația aleg pe an doi mari dregători. De 35
 cai nu se folosește acest oraș de loc, ci merg unii la alții pe jos sau cu gon-

¹ Adică să facă bugetul, stabilind eventualul excedent sau deficit bugetar.

² Unul din acești mari dregători financiari este desemnat să țină locul dogelui decedat pînă la alegerea celui nou.

³ Aproape 900 m.

1 dole, căci pe de o parte, marea se întinde printre case, pe de alta margi-
nile mării sînt aşternute pretutindeni prin oraş cu plăci de cărămizi.
Cu zid n-a fost înconjurat de loc oraşul.

198 Autorităţile de conducere ale oraşelor lor de pe continentul | Italiei
5 şi din ţara lor de la marginile mării le aleg de obicei pe un termen hotărît.
Dar cînd revin în oraş, dacă vreunul n-a procedat cumva cu dreptate,
dă socoteală şi-şi primeşte pedeapsa pentru actele sale de guvernămînt
care se întîmplă să nu fi fost bune. Pentru armatele de uscat, veneţienii
10 nu-şi aleg pe vreun om de al lor de general-comandant, de teamă să nu-şi
atragă de partea sa soldaţii şi să nu încerce vreo schimbare a formei de
guvernămînt şi să-i răstoarne de la putere. Pentru conducerea pe mare
însă, neavînd cum să-şi aducă străini, pun generali-comandanţi supremi
dintre oamenii ţării, cînd ies la vreun război; şi mai ales, echipează în
15 fiecare an zece trireme, pe care le trimit pentru un an în Marea Ionică
şi Egee, din grijă pentru corăbiile lor care, cu negoţul, ajung pînă în Egipt,
Libia şi în Ocean şi Marea Neagră. Şi căutînd să pună capăt pirateriei,
oriunde dau peste piraţi, aceste zece trireme se aţin pe acolo întreg anul
pînă ce, sosind alte zece, le schimbă pe acestea de la paza mării. Oraşul
mai trimite trireme pentru negoţ, cetăţenii suportînd cheltuielile pentru
20 acestea; şi le trimite pînă în Alexandria şi Siria şi pînă la Tanais şi pînă
în Insulele Britanice şi pînă în Libia. Sînt douăzeci şi două de trireme
de acestea, mai mari ca multe trireme, pentru că sînt construite anume
pentru transport de mărfuri. Şi e obicei la dînşii, ca pe fiecare corabie să
vină pentru comerţ şi feciori de ai senatorilor, | tocmiţi cu plată şi aceştia
25 dimpreună cu corabia de comerţ.

Împrumuturi Veneţienii aceştia avînd de purtat într-una război cu stăpîni-
de stat torul Lигiriei, şi-au făcut rost de bani şi în alt chip, luînd chiar
veneţiene. şi zeciuală din averea fiecăruia din cetăţeni, cărora oraşul le
fixează un venit anual, ca un fel de restituire a datoriei. Orice ar declara
30 cetăţenii că iau asupra lor, le anunţă că restituie fiecăruia anual trei
⟨la sută⟩. Acest fel de venituri trec numai decît şi asupra fiilor şi nepoţilor.
Unii cumpără nu puţine din aceste venituri de la cei lipsiţi de mijloace şi
trăiesc în belşug fără nici o grijă.

Încercări de Se pare că acest oraş al veneţienilor fiind din vechime organizat
35 răscoale în cu bune legiuri, nimeni n-a apucat să ajungă la vreo încercare
Veneţia. de răscoală, afară doar de tînărul Baimund care, trecînd de
foarte bogat, a ademenit mulţimea şi a pornit pe calea aceasta. Dar de
pe o casă a fost lovit de sus de o femeie în drum, cînd înainta spre palat,

urmat de mulțimea care-l proclama stăpîn al ei și al orașului ; și într-acest 1
 loc lovit de o piatră, a murit ¹. Mai tîrziu, doar oameni de nimic, de au
 cutezat, ceea ce nici nu face să fie amintit, vreo răzmeriță, orașul luînd
 strașnice măsuri de pază să nu i se poată întîmpla aceasta, | afară de cazul ^{200,19}
 feciorului conducătorului din casa Foscari, despre care se spune că ar fi fost 5
 prins cu gînduri de răzvrătire de către judecătorii orașului ; și pus la
 mari torturi, să nu-i fi putut găsi nici o vină. Și tînărul a fost surghiunit
 pentru vina ce i se adusese ; și de aceea a plecat fără nici o supărare.
 Și iarăși să fi fost prins că a ucis pe cel ce l-a tras în judecată pentru trădare.
 Și cel surghiunit așa, este nevoit să trăiască în Creta. Fiind din nou invi- 10
 nit, cei zece judecători ai orașului au trimis după el să facă amănunțite
 cercetări, și, nedescoperind nimic, l-au trimis înapoi la Creta ; și nu după
 mult timp a murit acolo. |

Biruința venețiană Cînd așadar Mehmet, feciorul lui Baiazid, i-a declarat ^{200,1}
 pe mare asupra turelor, război orașului acestuia, au echipat pe lingă cele 15
 1416, mai 29. care le aveau mereu de pază, și alte două trireme ;
 și acestea au plecat de-a dreptul spre Elespont, sub comanda lui Petru
 din casa Loredano, care mai tîrziu și la conducerea războiului în contra
 genovezilor și-a cîștigat mare nume în arta războiului. Acesta sosind cu
 vasele în Elespont la Galipoli, se aținea cu corăbiile în larg, stînd liniștit 20
 și nearătînd nici o intenție de război ; căci socotea că e pace și că tratatele
 de pace nu sînt rupte ; și i se dăduse ordin să se apere numai, război însă
 să nu înceapă încă. Căci credeau că nu e bine să înceapă război din grijă
 pentru orașele ce le aveau în țara lui Mehmet dinspre Marea Ionică și
 Egee, să nu aibă de suferit din partea turcilor. Acestuia i se dăduse astfel 25
 ordin din partea Senatului, să fie gata de luptă pe mare spre a se apăra,
 dar din voia lui să nu înceapă războiul. Dar cînd a sosit în Elespont și
 triremele lui staționau dinspre Asia, comandantul de la Galipoli nu mai
 putea răbda ca venețienii să se semețească așa pe față | în țara împăra- ^{201,10}
 tului și chiar la baza lui navală ; și de îndată ce a echipat corăbiile, le-a 30
 scos și acesta, avînd douăzeci și cinci de trireme, iar alte corăbii ca la opt-
 zeci, ca și cum ar voi să sperie cu flota împăratului pe venețieni. Aceștia
 ce-i drept s-au îndepărtat spre Pricones, ținîndu-și corăbiile în larg. Tri-
 rema, numită Peloponezică, însă a rămas în urmă, ca una ce ridicase pîn-
 zele mai tîrziu. Aici, cînd o triremă de a împăratului ajunsese aproape de 35
 ea, amiralul venețienilor a trimis după ea, făcîndu-i semn prin care-i
 porunca să continue drumul și să nu atace. Dar căpitanul triremei Pello-
 ponezice crezînd că i-a poruncit să atace, deoarece credea că e un consemn

¹ Baiamonte Tiepolo s-a răsculat în 1310, dar a reușit să fugă.

1 dat lui de generalul-comandant, lovește corabia împăratului și o scufundă.
 202 Celelalte vase barbare văzînd că războiul s-a început | și că se încep
 la luptă, se grăbeau să atace, dorind să se răzbune asupra corăbiei Pelopone-
 nezice. Atunci celelalte trireme ale venețienilor văzînd ce s-a întîmplat
 5 și cum corăbiile barbarilor se grăbesc să atace corabia lor, au pornit și ele
 la luptă în contra lor. Și cum se desfășura lupta navală, au pătruns în
 mijlocul flotei dușmane și, unele corăbii înecîndu-le și prinzîndu-le, cele-
 lalte le-au fugărit spre uscat ; și venețienii au rămas biruitori, capturînd
 10 treisprezece corăbii de ale barbarilor, mai multe însă goale ; căci turcii,
 cînd corabia lor era să fie prinsă, săreau în mare și înotau la mal. Atunci
 venețienii, odată ce au ales război în contra împăratului Mehmet, impre-
 surîndu-l au cucerit orașul Lampsac și au lăsat o granizoană de pază
 iar ei înșiși au plecat, plutind spre casă. De astă dată totuși venețienii,
 pe acest general-comandant care a învins flota barbarilor, l-au învino-
 15 vățit de moarte ca pe unul care el a început mai întîi o nedreptate și a
 călcat tratatul de pace în contra ordinului ce i s-a trimis. Și venind la jude-
 cată în fața judecătorilor, a fost achitat pe motiv că nu el mai întîi a început
 războiul în contra barbarului. Dar nu peste mult timp au trimis soli și
 au făcut pace.

20

Mustafa, ajutat de
 Mireea cel Bătrîn
 se ridică în contra
 lui Mahomed I.

Față de aceștia deci i-a mers așa împăratului Mehmet ;
 cu elinii însă, prietenos și în bune relații, ținea să cîstige
 bunăvoința lor, ascultîndu-le orice cerere i-ar fi făcut,
 din următoarea pricină. Mustafa | adică unul din băieții

203 lui Baiazid, luîndu-se după pilda lui Musa, fratele său, a venit la domnul
 25 Sinopei care era în dușmănie cu fratele său Mehmet și i-a jurat să fie în
 bune relații și prieteni întreolaltă. Și trimițînd soli la domnul Daciei,
 de îndată ce i-a ascultat cererea cu plăcere și între altele îi făgăduia să-i
 stea într-ajutor la dobîndirea domniei, Mustafa a trecut în Dacia și, rămî-
 nînd aici mult timp cu trei sute de bărbați, s-a pus în legătură cu cei mai
 30 de frunte dintre turci, tratînd cu fiecare în parte. Dar nu izbîndea nimic,
 căci Mehmet între altele era om cum se cade și știa să se poarte bine cu
 cei mai de frunte ai turcilor, fiind o fire blîndă ; și spunea pe față că Mustafa
 nu este copil adevărat de al lui Baiazid și că de existența lui nu s-a știut
 nimic ; iar băiatul acestuia a murit la un bun prieten, un om de un caracter
 35 foarte drept, care a venit la el de i-a anunțat moartea băiatului. Atunci
 Mustafa, cum din Dacia nu-i ieșea nimic după gîndul lui și dînd cu soco-
 teala că va umbla mai bine, dacă o să vină la elinii care sînt așezați în
 mijlocul împărăției lui Mehmet, pornește din Dacia prin mijlocul Traciei
 spre Terme, oraș elin. Și intrînd în vorbă cu guvernatorul elinilor, a intrat

în | oraș și a fost ținut prizonier. Dar Mehmet a auzit foarte repede că 204
 fratele său a venit la Terme și de îndată, fără nici o amânare, a luat-o
 în grabă la drum cu armata spre Terme și-și cerea fratele de la elini.
 Guvernatorul Termei însă trimițând un crainic la împăratul din Bizanț,
 i-a raportat despre feciorul lui Baiazid Mustafa, cum e la el și cum Mehmet 5
 venind, i-l cere pe fratele său ca fiind mincinos și fiindu-i spre stricăciune
 aici. Iar împăratul a trimis la Mehmet un sol și s-a învoit cu dînsul, pe
 Mustafa să-l pună sub pază și să nu-l lase să se întâlnească cu nimeni și să
 nu plece nicăieri. Și învoiala au întărit-o cu jurământ și pe Mustafa l-au
 închis în cetățuia din Epidaur în Peloponez, pe însuși Mustafa și pe domnul 10
 Smirnei Zunait ¹, care a venit deodată cu dînsul din Dacia la Terme și
 a luat parte împreună la războiul în contra lui Mehmet. Pe aceștia așa dar
 elinii i-au ținut în închisoare timp mai îndelungat, după aceea i-au dus
 la Lemnos și Imbros și i-au ținut aici sub pază pînă la moartea lui Mehmet
 al lui Baiazid ². Atuncea, ce-i drept, elinii i-au făcut împăratului pe plac și, 15
 răsplătindu-i cu aceeași monedă, i-au pus pe aceștia la închisoare în Epi-
 daur din Peloponez. Și din cauza aceasta se întîmpla să poată obține orice
 de la împăratul Mehmet. |

Manuil II Paleologul.
 avînd pace de la turci,
 își întărește domnia și
 își însoară feciorii.

Elinii avînd deci atunci o situație mai bună ca în- 205
 inte și pentru mult timp fiind mereu într-o stare 20
 liniștită și mergîndu-le bine, și-au întocmit și situația
 în Peloponez, după cum credeau că le va fi mai de
 folos. Împăratul Emanuil a avut feciori pe Ioan care era mai mare și
 pe care l-a proclamat elinilor împărat, și pe Andronic și pe Teodor după
 acesta și pe Constantin și pe Dimitrie și pe Toma. Și lui Ioan, cel mai mare, 25
 pe care-l credea cel mai destoinic din ceilalți, i-a încredințat împărăția
 și aducîndu-i soție din Italia, pe fata ducelui din Monferato, distinsă la
 caracter, dar neplăcută la înfățișare, l-a încoronat cu diadema și l-a pus
 elinilor arhieru și împărat. Dar împăratul cu soția sa nici nu locuia nici
 nu trăia, îi era urîță și nu putea s-o suferă, și ea vedea că bărbatul ei nu 30
 o place și că o urăște mult, și atunci dînsa, după un timp, s-a urcat pe o
 corabie și a plecat, plutind spre Italia la rudele sale ³. Apoi i-a adus soție
 din Sarmatia, pe fata domnului sarmaților ⁴. Orînduit așa, acesta conducea
 împărăția; și pe Andronic, o fire nobilă, al doilea după împăratul Ioan,
 l-a pus să guverneze Terme. Și după oarecare timp s-a îmbolnăvit de lepră 35

¹ De fapt Güneyt; vz. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 45.

² Cf. D u c a s, XXII, 3—5, (ed. Grecu).

³ Ibidem, XX, 6.

⁴ Ibidem, XX, 3.

206 și orașul Terme | l-a vîndut venețienilor ¹, pentru că orașul singur nu s-ar putea apăra destul de bine și s-ar afla într-o situație grea. Și pentru că a crezut acumă că astfel va fi mai bine de ei și de oraș, l-a vîndut pe acesta venețienilor pe un preț nu mare. Iar Andronic s-a dus la fratele său

5 în Peloponez și-și ducea traiul în Mantinea din Laconica, pînă ce, boala doborîndu-l acumă cu desăvîrșire, a încetat din viață. Iar pe Teodor care îi era fecior, împăratul Emanuil l-a trimis la fratele său Teodor, născut în purpură ², cu gîndul să-l lase urmaș pe băiat în Peloponez. Și după ce l-a primit pe acest băiat al fratelui său, căruia îi era devotat,

10 l-a ținut pe lingă sine și, cînd a murit, i-a lăsat domnia. Acesta cînd a ajuns la conducere, și-a luat soție din Italia pe fata lui Malatesta duce de Marca, femeie distinsă prin frumusețe și alte însușiri alese. Totuși mai pe urmă, urîndu-i-se de soție și neputînd-o suferi, a ajuns să se certe și atunci s-a simțit îndemnat să-și aleagă viața de călugăr și la domnie a trimis după

15 fratele său să vină, deoarece credea să îmbrace rasa de călugăr și să-i încredințeze lui domnia și averea. Totuși nu peste mult timp, acesta iarăși s-a răzgîndit, căci marii lui dregători îl desfătuiau de la aceasta și nu-l lăsau să meargă la ce se pornise.

Teodor cel bătrîn, unchiul său după tată, n-a avut nici un băiat

207 de la fata lui Rainerio, avea însă din flori. | Căci acesta își luase pe fata stăpînitorului Atenei și despre ea se spunea că a fost cea mai frumoasă din toate fetele care pe vremea aceea s-au distins prin frumusețe.

Stăpîniri apusene în Peloponez, Grecia de mijloc și Epir.

25 Albanezii în Acaarnania.

Rainerio acesta stăpînea peste Corint și Atena și domnea peste Beotia, de ajungea pînă la Tesalia. Domn a ajuns în următorul chip. Pe vremea cînd, la îndemnul arhiereului romanilor, celții din apus și totodată și venețienii au venit cu război asupra elinilor, atunci și bărbați foarte puternici de la împăratul din Neapoli și de la tireni și genovezi au pornit să cucerească Peloponezul și totodată și cealaltă Eladă. Și Peloponezul

30 l-au cucerit între alții și cei din grupa genovezilor din casa Zacharia, și anume Ahaia și partea mai mare din Elida și încă și Pylos și din Mesenia țară nu puțină, de au ajuns pînă în Laconica. Țara din mijlocul Peloponezului au păstrat-o atunci înșiși elinii din Peloponez. Întreg Peloponezul însă de la marginea mării l-au cucerit și ocupat apusenii, celți și celtiberi

35 și alți dintre genovezi și tireni; și încă și Rainerio din casa Aciaioli, sosind

¹ K. D. Mertzijs, *Μνημεῖα τῆς μακεδονικῆς ιστορίας* (Memorii despre istoria Macedoniei) 1947, p. 30 urm., crede că știrea aceasta nu este întemeiată. Dar cf. și Ducas, XXIX, 4, (ed. Grecu).

² Născut după ce tatăl său fusese încoronat împărat.

din Florența la această expediție, a ocupat Atica și Beoția, precum am 1
 arătat și mai înainte și din țara Focidei ¹ | partea mai mare. Iar ligurii 208
 au ocupat Eubea cu mult mai de înainte încă; de la aceștia venețienii
 primind îngăduirea sub o anumită condiție, au coborât în insulă. După 5
 aceea însă înaintind pe nesimțite și ligurii ajungând la ceartă cu dînșii, 5
 venețienii au ocupat toată insula și cîți s-au întîmplat să fie de partea
 venețienilor continuă să dețină și acuma țara și veniturile lor, venețienii
 rămînînd la condițiile sub care s-au învoit cu ei și au căzut de acord asupra
 insulei. Dar Rainerio și celtiberii și din celți cîți au fost la cucerirea Eladei,
 se vede că au venit în locul acesta cu mult mai târziu decît aceștia. Iar 10
 Rainerio, fiind un nou venit cu mult mai proaspăt încă, s-a încuscrit
 cu ligurii din Eubea și a luat de soție pe fata unui Prothymos și, deținînd
 regiunea, a pus mîna pe Corint și umbla cu gîndul să-și supună cît mai repede
 Peloponezul. Mai târziu însă sosind fratele împăratului elinilor, s-a încu- 15
 scrit cu acesta și și-a dat după acest domn Teodor fata care, precum spu-
 neam, întrecea prin frumusețe, toate fetele de atunci, și la moarte i-a
 lăsat și Corintul; căci cînd a dat fata după el, i-a făgăduit zestre acest
 oraș, după ce va fi murit. |

Iar pe cealaltă fată a sa a dat-o după domnul Acarnaniei și Etoliei 209
 Carol. Căci acesta, — dar domnii de mai înainte ai acestei țări se țineau 20
 de împăratul Partenopei ce se numește Neapoli; și cînd popoarele vecine
 de acolo i-au gonit din țară și domnii au plecat pe aproape de Italia,
 atunci Chefalenia și Zachint și insulele Ehinade, cîte s-au întîmplat să fie
 așezate pe aici, s-au adresat la împăratul acesta și au primit un domn 25
 guvernator al împăratului Partenopei. Și au venit și mai înainte alți guver-
 natori în insulele acestea, dar și acest Carol, numit din casa Toco, avînd
 cu sine tovarăși, oameni destoinici, pe Roso și Guido și Miliarese ². Și
 cum, stînd în Chefalenia, au pus ochiul pe Epir, aduși fiind de epiroți,
 au cîștigat țara să li se supună și, pe încetul și Acarnania. Dar albanezii, 30
 porniți de la Epidamn și mergînd spre Tesalia de răsărit, au supus și partea
 mai mare din Macedonia interioară și Arghiropolichni și Castoria. Ajun-
 gînd în Tesalia, au cucerit țara și și-au împărțit orașele; și de țară se folo-
 seau după obiceiul lor, fiind nomazi și neașezîndu-se încă nicăiri cu locu-
 ința stabilă. După ce au ajuns și în Acarnania cu voia guvernatorului ³ |
 Acarnaniei, care i-a lăsat în țară, își pășteau turmele și în această țară. 210
 După aceea s-au înțeles între ei să atace pe elini, oricum ar fi să le iasă.
 Și cînd guvernatorul, Isaac îi era numele, a venit odată, mergînd la

¹ Manuscrisele au φοκκίδος—Focaida, îndreptat de Darkó în Φωκίδος.

² Poate stricat din Vallaresso, crede Darkó în indicele s. v. din ediția sa (II, p. 328).

³ Încă bizantin.

- 1 vinătoare, albanezii l-au atacat, conducător fiindu-le Spata, un bărbat de mare ispravă, care le dădea dovadă de repeziciune și îndrăzneală, ceea ce le era de mult folos în împrejurările date din timpul de atunci. Și pe guvernator l-au ucis pe loc, iar țara au invadat-o de îndată și au ocupat-o și
- 5 pe cei ce lucrau pe ogoare, i-au prins, luând cu ei peste orice ar fi dat. După aceea au impresurat și au cucerit Arta, oraș al Acarnaniei și, făcându-se stăpîni pe țara aceasta, prădau țara apusenilor și nu mai aveau nici un astîmpăr. După aceea guvernatorii trimiși de Neapoli, pornind din insula Cercira, — căci atunci împărații Partenopei stăpîneau insula, —
- 10 și gătindu-și armată, au plecat în grabă spre Acarnania, cu gîndul să smulgă albanezilor țara și să cucerească Arta Acarnaniei, luîndu-li-o. Ajungînd la Arta, au început să impresoare orașul și să aducă aproape de zid masinăriile, cu gîndul să-l cucerească. Dar Spata, conducătorul albanezilor,
- 211 — căci nu intrase în oraș, ci umbla pe afară prin țară, — | stringînd
- 15 pe albanezi la un loc și sfătuiindu-i să fie gata a-i urma în primejdie, năvălesc pe neașteptate asupra armatei italiene care impresura orașul și, punînd-o pe fugă, pe mulți i-au ucis, mai mulți însă au prins. La acest război a luat parte împreună cu dînșii și Prealup, domnul Etoliei, un bărbat tribal care se înrudise prin căsătorie cu Spata, domnul Artei. Și așa deci
- 20 țara Acarnaniei a rămas ocupată de oamenii lui Spata; după aceea însă cînd a pornit Carol din insule cu tovarășii lui și, pentru că și unii din ai țării urau stăpînirea samavolnică a albanezilor, au cucerit țara Acarnaniei și pe lîngă aceasta și Etolia, luîndu-i-le lui Izaul care domnea atuncea peste țara și orașul acarnanilor ¹ și peste Etolia încă.
- 25 Domnia Etoliei care era mai înainte a lui Toma, tribal din neamul Prealupilor, a trecut asupra acestui Izaul în modul următor : Cînd Prealup i-a ajutat lui Spata și albanezilor la războiul în contra italienilor care impresurau Arta, capitala țării Acarnaniei, au fost prinși în lupta aceasta mulți alții din cei de neam ales la ei și îndeosebi Izaul, despre care se spunea că
- 30 a fost unul dintre tinerii cei mai de seamă ai împăratului Partenopei, plăcut la înfățișare, de un caracter nobil și o fire | așezată. Pe acesta cu mulți alții, Prealup ducîndu-i acasă, îi trata ca robi de război bine și-i ținea sub pază. Petrecînd în reședința-i domnească, îi ținea, ca pentru bani să-i dea rudelor înapoi, dacă i-ar cere. Dar femeia acestuia, cum l-a
- 35 văzut pe tînăr, s-a îndrăgostit de el; căci umblase și mai înainte cu alți bărbați și era desfrînată. Trăind așadar cu tînărul și înnebunită de dragoste pentru el, se înțelege cu dînsul la un complot în contra bărbatului. Și femeia conducîndu-l în dormitor, cum domnul Prealup se odihnea,

¹ Manuscrisele au δρομίων — dromenilor, îndreptat de Darkó în Ἀκκρινίων.

l-a ucis dimpreună cu femeia. Și totodată deține domnia împreună cu 1
 dînsul. Pentru că însă stăpînea samavolnic, nimănui din oraș nu era plăcut 5
 decît femeii. Dar răzburarea lui Prealup, în nu prea mult timp, l-a ajuns
 pe feciorul celui, pe care-l avuse de la această femeie; căci pe acesta, 5
 cînd se dusesse la împăratul Musa, ca să-i ceară alianță și ajutor în contra
 lui Carol, stăpînitorul de atunci al Acarnaniei, l-a prins, ca să-i ia țara
 și i-a scos ochii. Totuș regiunea orașului Ioanina n-a cucerit-o nimeni.
 Aducîndu-și-l pe acest Carol domn, i-au încredințat să aibă grijă de tre- 213
 burile orașului; și a știut să poarte războiul cu toată tăria; și | așadar 213
 această domnie care a fost de multă vreme a tribalilor, a trecut asupra 10
 lui Izaul și asupra domnului Carol. Acesta avînd în stăpînirea lui amîndouă
 țările, a ocupat și regiunea de la Ahelou, așa numită Baltos ¹ și Anghelo-
 polichni pînă la Naupactos din fața Ahaiei și stăpînea țara în chip absolut;
 și a ajuns la mare putere, căci se vede că n-a fost întru nimic mai pre 15
 jos de vreun domnitor de atunci în ce privește știința domniei și a răz-
 boiului. Și în războaiele cu țările vecine cîștigîndu-și mare nume, a luat 15
 în căsătorie, precum am spus-o mai înainte, pe fata domnului din Atena
 și Corint.

Acest domn ² a avut un băiat din flori; căci de la soția sa din Enbea
 n-a dobîndit urmaș de partea bărbătească. Și pe băiatul din flori îl chema 20
 Antonio. Acestui Antonio i-a lăsat Beoția și orașul Teba, căci Corintul
 îl lăsase ginerului său Teodor, fratele împăratului. Iar orașul Atena, pe care-l
 smulsese mai înainte de la celtiberii din Navara, — căci pe acesta l-au
 avut iberii, cucerindu-l, — l-a lăsat venețienilor. Dar acest Antonio,
 feciorul lui, de îndată ce a primit de la tatăl său domnia Beoției, — căci 25
 cealaltă țară, Focida ³ și Levadia, le cucerise Baiazid al lui Amurat,
 adăugîndu-le la | împărăția sa, precum am arătat mai înainte, — acest 214
 Antonio așadar a pornit război cu venețienii și impresura Atena cu multă
 grijă și stăruință. Venețienii însă socoteau lucru grozav, că orașul lor e
 împresurat, și dorind să-l apere, se gîndesc să meargă asupra orașului 30
 Teba; și strîngînd armata din Eubea și armament, cît au putut, au pornit
 din Eubea spre Beoția asupra Tebei. Dar Antonio aflînd că venețienii
 pornesc în contra sa, a pus două cete în calea lor, pe unde aflase că au să
 treacă euboenii cu venețienii, o ceată stînd la pîndă la începutul drumului,
 cealaltă la capătul lui; și aștepta să se năpustească asupra dușmanilor, 35
 cînd vor fi la mijloc de cale. Aici așadar, cum venețienii mergeau spre

¹ Manuscrisele ne oferă αλετών, îndreptat în Βάλτος de Darkó, după Vivien de Saint-Martin, *Nouveau Dict. de Géogr. univ.*, s. v. Valtos (v. ap. crit. din ed. Darkó).

² Adică Rainerio Acciajuoli, domnul Atenei și al Corintului.

³ Manuscrisele au Φωκίδα, îndreptat de Darkó în Φωκίδα. Vezi și p. 133 n. 1.

1 oraşul Teba, — şi este departe acest oraş de Eubea ca la o sută cincizeci
de stadii ¹, şi cum veneau înarmaţi greu, mulţime mare asupra Tebei,
— erau la şase mii, — Antonio cade pe neaşteptate asupra acestora,
avînd în fiecare ceată nu mai mult de trei sute de oameni ; şi veneţienii
5 văzîndu-i deodată din amîndouă părţile, o iau la fugă şi pe mulţi dintr-înşii
i-a ucis, pe alţii însă i-a prins şi a prins şi pe guvernatorii de atunci ai
ţării acelora. Şi luînd calea întoarsă, impresura mai departe oraşul Atena,
215 pînă ce atenienii punînd la cale cu el trădare, | a ocupat oraşul ; şi nu
cu mult mai tîrziu, impresurînd-o, a cucerit Acropolea şi stăpînea deodată
10 peste Atica şi Beotia. Şi mergînd, cînd încă trăia tatăl său, la Poarta lui
Baiazid mai întîi, după aceea la a lui Musa şi Musulman şi mai ales a lui
Mehmet, căuta prin bani să-şi cîştige bunăvoinţa Porţii împăratului şi,
domnind în ţara sa, trăia, mai departe, fără grijă şi fără nici o frică.
Se mai spune că şi acesta, pe cît se pare, a fost un bărbat strălucit şi în
15 alte privinţi şi, după ce a luat în stăpînire oraşul Atena, deşi nu prea mergea
mult la Poarta împăratului, i-a avut binevoitori şi prieteni pe cei din antu-
rajul împăratului. Era domnitor, deşi luase în căsătorie femeia unui cetăţean
particular din Teba. Tebanii adică petreceau, dansînd la o nuntă, şi se
afla fata unui preot, măritată, foarte plăcută şi frumoasă, nobilă la caracter
20 şi totodată cuminte, şi deodată s-a îndrăgostit de dînsa la nuntă şi îndră-
gostit o răpeşte pe aceasta. Nebun de dragoste nu mult mai pe urmă,
s-a însurat cu dînsa şi s-a întimplat să aibă un trai fericit, purtînd domnia,
după cum credea că este cel mai bine şi pentru cei din partea locului şi
pentru ceilalţi. Tot acesta şi-a dat o fată adoptivă după domnul din Eghina,
25 feciorul lui Galeoto, vestit prin tăria-i trupească, iar pentru cealaltă fată
adoptivă şi-a luat ginere din Eubea un tînăr din casa Giorgio ; | şi cu
veneţienii făcînd pace, avea linişte. Şi la feciorul lui Galeoto, la domnul
Eghinei, şinea cel mai mult şi, cînd acesta venea la dînsul, îi dădea toată
atenţiunea ; şi fiind bărbat cuminte şi cumpătat, a trăit în fericire mult
30 timp, făcîndu-şi din felul cum purta domnia, mare avere si împodobind
oraşul cît mai mult.

Legături de mare prie-
tenie între Mahomed I
şi Manuil II Paleolog.

Despre acestea amintind atîtea, mă întorc la Teodor,
feciorul împăratului şi domnul Spartei şi al celeilalte
părţi din Peloponez, care a fost crescut şi educat de
35 unchiul său după tată Teodor, iar după aceea a fost lăsat domn în ţara
aceluia. La acesta venind tatăl său Emanuil, împăratul din Bizanţ, l-a
întărit mai bine pe fecior în domnie şi fratelui care murise acum, i-a
ţinut la mormînt un elogiu funebru, jeluindu-şi fratele iubit. După aceea

¹ Un stadiu egal cu 177,6 m, fac 26 km 640 m.

trimițind după peloponezieni să vină la Istm, a închis Istmul cu zid și, punând aici o garnizoană de pază, a plecat pe mare spre Bizanț, avînd cu sine sub pază și pe marii dregători ai peloponezienilor ¹.

Acestea s-au petrecut cu împărații elinilor, în timpul acela. În timpul domniei lui Mehmet, au avut mai bine și în privința domniei și în ce privește celelalte posibilități de viață, deoarece și-au asigurat pacea cu împăratul Mehmet și se țineau întotdeauna de tratatele încheiate, pe cît se putea mai mult. De aceea și împăratul Mehmet își dădea multă silință, ca ei să prețuiască pacea cu dînsul cel mai mult și să fie gata să sufere mai degrabă orice altă decît să fie stricate bunele relații dintre ei; și le intra în voie cu orice credea că le poate face plăcere, între altele și cu privire la feciorul său Amurat. Căci avea doi feciori, Amurat mai mare, iar Mustafa mai mic, băiat încă. Dintre aceștia, pe Amurat se gîndea să-l lase împărat în Europa, pe celălalt însă în Asia. Și împărțindu-le acestora împărăția, ca feciorii să rămînă la cele ce le-a încredințat, a lăsat pe împăratul din Bizanț să aibă grijă de aceasta, să nu îngăduie vreo nedreptate, ci să sară cu toată puterea într-ajutorul celui nedreptățit ².

Țara Românească și Transilvania pustiite de turci. Mari generali-comandanți de ai turcilor. Turachhan, pașă la Vidin, trece în Ungaria.

Trimițind apoi armata asupra Daciei, a prădat și țara aceasta ³ și Peonodacia, Brenez al lui Hogeateriz scutierul, fiind comandant și făcînd mari isprăvi; dar mari isprăvi i-a făcut și generalul comandant al Europei Mihail care a dus o armată asupra peonilor

și a Peonodaciei și încă asupra ilirilor. Totuși Brenez a făcut isprăvi memorabile mai ales prin Europa, cînd a dus război în contra ilirilor și a peonilor și a Peloponezului; căci acest neam al turcilor este preocupat cel mai mult de arta războiului; cu participarea cavaleriei ușoare a Europei, așa că era gata să-i urmeze îndată, oriunde ar duce-o, cîștiga averi mari de tot; și a ajuns pînă în partea ce era a venețienilor și, robindu-le țara, a luat robi de război, încît a îmbogățit pe turcii care îi urmau și, în foarte puțin timp, îi făcea să aibă belșug de toate. Sînt și clădiri în Europa peste tot locul, nu puține, ridicate de Brenez, de le-a lăsat generațiilor viitoare ca niște monumente să-l pomenească. Mai tîrziu sub Musa al lui Baiazid s-a întîmplat ca ei, trecînd de partea fratelui Mehmet, comanda militară s-o dea feciorilor săi; și de atunci feciorii

¹ Vezi mai sus, p. 120—121.

² Vezi pe larg la Ducas, XXII, 10, (ed. Grecu).

³ Dat fiind obiceiul lui Laonic Chalcocondil de a reveni asupra celor spuse odată, se prea poate că e vorba de aceeași expediție de jaf care a fost amintită la p. 120, 14.

- 1 lui Brenez, anume Iisus, Baram¹ și Ali, conducînd războaiele, au ajuns la mare renume prin Europa. Iar Brenez ședea în orașul Ianița, pe care să-l aibă singur spre locuire, i-a fost dăruit de împărat să fie pentru totdeauna al lui și al feciorilor lui și să slujească împăratului, la orice ar
- 5 avea nevoie. Iar orașul Ianița este așezat lângă riul Axios și lângă oraș sînt sate nu puține ale lui Brenez; sub Mehmet însă, după Brenez, a ajuns foarte renumit la turci Turachan și ieșea la expediții războinice, urmat de cavaleria ușoară de pradă și, fiind un comandant cu noroc, lua multă pradă |
- 219 din țara dușmană. I se încredințase atunci de Mehmet guvernarea Vidi-
- 10 nului și, trecînd în Peonia, și-a cîștigat mare renume în Europa.

¹ Manuscrisele au Βαράγχοι—Baranc, îndreptat de Darkó în Βαράμους, după p. 119, 17, unde aparatul critic întocmit de Darkó arată că manuscrisele ar scrie „Baramos“, dar de fapt ar trebui scris Βαράχοι și Βαράχων—Barac, căci izvoarele turcești îl numesc așa; vz. I. Moravcsik, în „Byzantinische Neugriechische Jahrbücher“, 8 (1929/30), p. 36; E. Darkó, în „Byzantinische Zeitschrift“, 32 (1932), p. 10 și A. K. d. Nimet, *op. cit.*, n-rele 12 și 13 de la p. 39.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE V

Urcarea pe tron a
lui Murad II
(1421--1451); tra-
tative cu bizantinii.

Cînd Mehmet al lui Baiazid, după o domnie de doisprezece 220
ani, s-a săvîrșit din viață, i-a urmat în domnie Amurat
al lui Mehmet care era feciorul lui mai mare. S-a întîm-
plat însă să fie la Brusa în Asia și lua măsurile convenite
pentru așezarea în domnie. Dar elinii, cum au aflat de moartea 5
lui Mehmet și de așezarea în domnie a lui Amurat, au trimis după
Mustafa, despre care se spunea că a fost feciorul lui Baiazid, să vină
de la Lemnos. Se întîmplase să șadă la Lemnos, chipurile sub pază, ușoară
de tot. | Dar trimișii după el să-l aducă, au fost opriți de vînturile care, 221
în timpul de atunci bătînd cu tărie, țineau în loc călătoria de la Lemnos 10
spre Elespont; și aceia trebuiau să-l pună împărat în Europa; căci trecerea
lui Amurat în Europa, o opreau cu tiremele, închizînd și Propontida și
Elespontul pentru trecere. Și atunci au plutit în jos la Galipoli, oraș înflo-
ritor din Chersones, ca, Mustafa venind cu corăbiile, să se poată întîlni
aici cu dînsul și, proclamîndu-l împărat în Europa, să-l poată îndupleca 15
pe Mustafa să le predea Galipoli. De astă dată elinii, din nepricepere,
s-au pripit, încît peste tot și-au stricat și sie-și și statului și cît pe ce capitala
era să le fie robită de Amurat. Căci vizirii lui Amurat, lăsați de tatăl său
Mehmet în Europa, ca să asculte de urmașul său la împărăție, au venit
la împăratul din Bizanț și duceau tratative, ca, în împrejurările de acuma, 20
elinii să nu strice buna înțelegere cu dînșii și să nu umble să răstoarne
legăturile ce le au cu dînșii, ci să rămînă la cele ce le-ar fi pus la cale cu
împăratul Mehmet. Între oamenii cei mai de frunte ai împăratului era
Baiazid, fiind mare vizir și general comandant al Europei. Acesta venind
așadar la ei, a dus tratative cu împăratul Bizanțului, rugîndu-l de pace, 25
încît să le fie binevoitor; și dădea ostatici doisprezece copii de ai dregăto-
rilor celor mari, | aur două sute de mii și țară cît își vor fi ales-o de la ei 222

1 afară de Galipoli¹. Acestea le făgăduia și le dădea, ca să-l lase pe ace Mustafa în plata domnului și să nu stea în ajutor nici unuia dintre amîndoi, ci să-i lase pe ei să se lupte și care din amîndoi o să iasă învingător, acela să stăpînească împărăția.

5 Divergențe de păreri între împărații Manuil II și Ioan VIII Paleolog. Cu aceste vești așadar a trimis crainic la împăratul de atunci al elinilor Ioan², tînăr fiind încă și care umbla cu planuri mari în ale domniei; căci credea că e mai bine pentru dînsul, dacă aceia se năpustesc unul asupra celuilalt; și dacă domnia aceluia îi va fi divizată, statul său s-ar putea afla într-o
10 stare mai bună decît cea de acum și ar putea ajunge într-o situație mai fericită, dacă amîndoi sînt la nevoie; și dacă împărăția ajunge în mîinile amîndurora, el e ceva mai puternic decît amîndoi, încît nu mai are de oscilat cînd spre unul cînd spre celălalt. Aceasta însă are să fie, dacă împărțindu-și domnia, amîndoi au să fie împărați. Dar mai tîrziu n-a mai
15 rămas la acest punct de vedere, ci el unul era fățiș de partea lui Mustafa. Tatăl său însă, care era de fapt împărat, avea o părere opusă acestuia și cerea să nu calce tratatul de pace, căci oricine calcă tratatele de pace, nu va putea avea parte de ceva bun sau statornic, încît greșala lui să nu-l surpe. Mai spunea că și aceasta trebuie luat în seamă, cu care din amîndoi
223 să se înțeleagă? — Cu acela, | unde-s banii împărăției și ienicerii! Și asupra acestui lucru, firește nu poate fi nici o îndoială și aceasta fixează, spunea dînsul, alegerea care ar putea-o face. Planurile acelea însă, sînt îndoielnice, unde și cum ar putea ajunge la tronul împărăției și sînt legate pentru dinșii cu primejdia cea mai mare. În privința aceasta așadar părerile elinilor erau împărțite în două; dar împăratul cel tînăr avînd atuncea
25 conducerea împărăției elinilor, elinii s-au alăturat părerii acestuia, preferînd să facă, precum îi îndruma, și s-au legat de norocul lui Mustafa, încît să-l facă pe acela împărat și el să le dea Galipoli.

30 Bizantinii ridică contrapretendent pe Mustafa. De îndată ce a fost luată această hotărîre, au și echipat corăbiile. Împăratul a sosit deci la Galipoli și, cum Mustafa nu sosise de la Lemnos, se simte îndemnat să facă ceva în vederea domniei lui în Europa și să impresoare Galipoli; și era atunci

¹ Manuscrisele au *χωρὸν πολλὴν Καλλιουπόλεως*—„țară multă de a orașului Galipoli”. Am tradus însă, îndreptînd pe *πολλήν* în *πλήν*—„afară de”, căci precum se va vedea mai departe, bizantinii țineau foarte mult să capete Galipoli, turcii însă nu voiau de loc să cedeze acest oraș strategic. Cf. mai ales D u c a s, XXIV, 11—12, (ed. Grecu).

² De fapt împărat era încă părintele său Manuil II Paleolog (1391—1425); dar acesta îl proclamase și-l încoronase de împărat și pe fiul său Ioan VIII Paleolog. În istoria bizantină nu odată se întîlnesc doi și chiar mai mulți împărați deodată.

cu ei Zunait, domnul Smirnei, pentru că era tovarăș de al lui Mustafa; 1
 și arătau tureilor că și Mustafa o să fie față îndată; și așa impresurau
 cetatea de la Galipoli. Nu după mult timp a ajuns și Mustafa însuși și ceta-
 tea orașului a trecut la dînsul; și Chersonesul îndată l-a primit de împărat
 și-i urma, unde-i ducea. Împăratul elinilor cerea firește să-i dea Galipoli. 5
 Iar Mustafa spunea că e gata să dea și că nu se împotrivește, totuși turcii
 o vor răbda cu greu | și, domnia nefiindu-i încă înfăptuită, lucrurile nu 224
 le vor ieși cu bine. Totuși făgăduia că, după ce o să ajungă la domnie, dă
 orașul și că nici în viitor nu-i va lipsi niciodată de orice alta ar putea crede
 că le va fi spre binele lor. Și atunci i-a convins pe elini și a înaintat mai 10
 departe în Europa și toți treceau de partea lui, recunoscîndu-l de împărat
 ca unul ce a fost ferciorul lui Baiazid. Cînd însă Baiazid l-a văzut venind
 asupra Adrianopolei, — căci el avea grijă de oraș, lăsat fiind de împăratul
 Mehmet pe patul morții, — a strîns armata din Europa și a ieșit în contra
 lui Mustafa aproape de Adrianopole, cu gîndul să încerce lupta și să nu-l 15
 lase, dacă va putea, să meargă la reședința împărătească. Dar cum mergea
 în ordine de luptă, turcii au trecut deodată cu toții la Mustafa și i s-au în-
 chinat ca unui împărat și însuși Baiazid i s-a închinat și a predat puterea
 în stat lui Mustafa, să facă cu dînșii ce va vrea. Pe acesta luîndu-l, l-a ucis
 de îndată pe loc și, mergînd spre oraș, l-a ocupat și s-a instalat în palatele 20
 împărătești. După aceea întorcîndu-se, a apucat-o în grabă spre Asia, ca
 să pună stăpînire și pe împărăția din Asia. Și a trecut | în Asia cu armata 225
 din Europa și cu pedestrașii turci așa numiți azapi; și a trecut peste strîm-
 toare în Asia, avînd cu sine pe Zunait, domnul Smirnei, și mergea asupra
 lui Amurat al lui Mehmet. Iar pe împăratul elinilor, trimițînd soli, îl ruga 25
 să nu încerce vreo schimbare în legăturile lui bune cu dînsul, căci îi va da
 îndată Galipoli, după ce își va supune Asia, învingîndu-l pe nepotul său
 de frate.

Mustafa, părăsit,
 pierde tronul
 și viața.

Dar la împăratul din Bizanț erau sosiți și oameni de ai lui
 Amurat, ducînd și aceștia tratative, ca împăratul să țină 30
 cu ei și făgăduiau că le vor da orice ar dori. Iar elinii un timp
 i-au ținut cu vorba, în sfîrșit însă solia lui Amurat au lăsat-o să plece și
 alegîndu-și partea lui Mustafa, l-au determinat și au obținut de la el
 să încheie cu ei un tratat întocmai, precum hotărîseră dînșii. Dar și solia
 lui Amurat, cînd a sosit la armata lui Amurat, a răspîndit știrea că i-ar fi 35
 cîștigat pe elini de aliați. Și s-au întîmplat să fie în tabără lîngă lacul Lopa-
 dion și au descins aici în țara lui Michalichie, unde lacul subțindu-se pe
 o întindere mare, iese printr-un loc strîmt în mare; este însă un pod. Mus-
 tafa venind și el aproape, și-a așezat tabăra la marginea rîului ce iese din

226 lac. Aici cînd au sosit solii | lui Amurat, folosindu-se de o împrejurare
 norocoasă, au răspîndit știrea, că ar fi sosit avîndu-i pe elini tovarăși de
 luptă; și strigau către tabăra lui Mustafa, amenințîndu-l ca pe unul ce-a
 căzut în cursă în Asia. Răspîndindu-se știrea în tabăra lui Mustafa, cum
 5 solii nu le sosiseră încă, s-au speriat, nu cumva elinii ocupînd Elespontul,
 să nu-i mai lase să treacă și astfel s-ar putea prăpădi pe aici; și atunci
 și-au tras pe seamă și, cînd s-a făcut noaptea, însuși Zunait, domnul
 Smirnei a fugit în țara-i pîrintească și ceilalți din marii dregători au în-
 ceput să fugă fără nici o zăbovire, nemaiavînd încredere în norocul lui
 10 Mustafa. Iar Mustafa cînd și-a văzut armatele fugind, frică l-a cuprins
 pentru persoana lui și a fugit și dînsul spre mare. Dar elinii, ca unii ce-și
 aleseseră ca Mustafa să le fie aliat, au echipat corăbiile și au plutit spre
 Elespont. Însuși împăratul Bizanțului sosind la Pricones, era preocupat
 de dragostea unei femei, pe care s-a întîmplat de o iubea, — era fata unui
 15 preot, — și nu-și vedea de datoria, să-l oprească pe Amurat să ajungă în
 Europa. De îndată ce foarte repede s-a făcut de ziuă și Amurat a văzut
 tabăra dușmanilor golită și că, de astă noapte, sînt pe fugă, și pe azapi
 frîngîndu-și mîinile, că au fost părăsiți și trădați de ostașii călăreți, | a
 227 făcut pod peste scurgerea lacului și a trecut, cît de repede putea, și pe azapi
 20 i-a ucis pe toți aici. După aceea l-a urmărit pe Mustafa oraș de oraș. Mus-
 tafa, ce-i drept, a apucat să treacă la Galipoli, Amurat însă dînd peste o
 corabie foarte mare de a genovezilor, acostînd chiar aici, s-a învoit cu stă-
 pînul corăbiei să-l treacă pe el deodată cu ienicerii și cu mai marii Porții
 lui și întreaga-i armată în Europa și i-a plătit argint destul de mult, cît i-a
 25 cerut. Și l-a trecut împreună cu toată armata. Mustafa cînd a auzit că
 Amurat a trecut în Europa, și vedea că pretutindeni, unde ar putea scăpa,
 nu mai este acuma în siguranță, deoarece Amurat îl ajunsese, a scăpat
 cu fuga pe muntele așa numit Ganos. Amurat însă îl urmărea și, cu toată
 stăruința, nu înceta să cerceteze toate și să înconjoare ca într-o rețea locul,
 30 unde credea și se putea bănui numai că se ascunde, l-a descoperit ascuns
 sub o tufă și, prinzîndu-l la sugrumat cu juvățul. Și s-a săvîrșit Mustafa
 din viață după o domnie de trei ani în Europa. Amurat însă, după ce a
 dobîndit domnia în amîndouă continentele, s-a făcut stăpîn pe împărăție¹.

228 Impresurarea Constantinopo-
 lei 1422. Organizația Porții
 Sultanului. Invenția și pute-
 rea tunului.

Nu cu mult mai pe urmă însă a pornit cu război
 asupra Bizanțului și | a elinilor. Înainte a trimis
 pe vizirul Michaloglu, generalul comandant al
 Europei. Și acesta luînd toată armata Europei,
 a străbătut jefuînd regiunea Bizanțului. După aceea și-a așezat tabăra

¹ Cf. Ducas, XXV—XXVII, (ed. Grecu).

și îndată a pornit și Amurat al lui Mehmet cu ienicerii și cu Poarta, toți cîți însoțesc pe împăratul, oriunde pleacă în război. Și a sosit și cu armatele Asiei și a tăbărit de la mare la mare. 1

În ce privește Poarta, stă cam astfel : pedestrași¹, are împăratul pe lîngă sine ca la șase mii și uneori ca la zece mii ; căci din aceștia formează garnizoana de pază prin cetăți și apoi în locul aceloră pune iarăși altă formațiune. Iar el și-i formează astfel : luînd băieți robi, pe cîți soarta i-a făcut să cadă în mîinile lui robi, îi dă pe la turcii din Asia, încît fiecare să învețe graiul. Și stînd cîte doi și cîte trei ani, învață limba ; după ce înțeleg graiul, încît să poată vorbi, iarăși alege dintre cei pe care i-a dat, ca la două mii și mai mulți decît atîția. Pe aceia îi aduce cu toții la Galipoli și-i repartizează pe vase, ca să învețe marinăria și să ducă peste strîmtoare pe cei ce vreau să treacă în Asia din Europa. Aici fiecare are un obol și un rînd de haine pe | an. După nu mult timp trimite după ei să vină la Poartă și le dă leafă, încît să le poată ajunge de trai, unora ; altora însă mai mult. Și rînduiți și împărțiți sub comandanți de zece și de cincizeci de oameni, în cete mici și mari, pleacă în război ; masa o iau în comun și la asfințit de soare sînt cu comandantul de zece oameni în cortul lor. Aceștia își au corturile pîmprejurul împăratului, fiecare în locul său, ținîndu-se de celălalt². Înăuntrul acestora nimeni nu are voie să-și ridice cortul afară de șerbii slujitori ai împăratului și ai vistierilor împăratului și ai dormitorului Cortul lui e de culoare roșie. Și pentru persoana împăratului se ridică uneori două, alteori trei corturi din foi de lînă de culoare roșie, brodate cu fir de aur, și încă altele vreo cincisprezece, toate înăuntrul rîndului de corturi ieniceresti. Înafară își ridică corturile ceilalți oameni ai Porții, amurachorii și păharnicii, numiți la ei saraptarii și purtătorii de steaguri, numiți emuralamii, și rectorii Porții, așa numiți viziri³, care îi aduc împăratului veștile și rapoartele. Aceștia fiind mari dregători și avînd cu ei slujitori foarte mulți, formează o mulțime nesfîrșită. Apoi mai sînt la Poarta împăratului silictari ca la trei sute, care sînt călăreți și sînt aduși la acest post dintre ieniceri. După aceștia vin ienicerii numiți caripi, | veniți la el la Poartă din Asia și Egipt și mai ales din Libia și, fiind viteji cu mare rîvnă în fața împăratului, sînt plătiți de el cu leafă, unii mai mare, alții mai mică. După aceștia urmează lefegiii, numiți alofații, ca la opt sute. Iar după aceștia urmează numiții spahii ca la două sute. Aceștia sînt băieți de ai marilor dregători, dintre care pe unii scoțîndu-i de la slujirea dor-

¹ Adică ieniceri.

² Adică, fiecare știind unde este locul cortului său, după locul cortului vecin, iar corturile stau în cerc.

³ Manuscrisele ne dau βεζιρδης—vizori, îndreptat de Darkó în βεζιρδης.

1 mitorului său, îi pune în acest loc, iar pe alții alegîndu-i, îi ține aici ca pe
unii ce au fost băieții unor bărbați de frunte.

Și Poarta sultanului, ca să o spun pe scurt, a fost rînduită așa ; iar
pentru întreaga împărăție își pune doi generali-comandanți, unul pentru
5 Europa, altul pentru Asia¹. Și de fiecare dintre acești doi ascultă oștile și
comandanții, oriunde i-ar duce, după ce împăratul le-a dat aceloră ordin.
Tot pe ei îi însoțesc și guvernatorii, numiți la ei purtători de steaguri ; căci
după ce e pus de împărat în acest post, împăratul îi dăruiește un steag,
ca unuia ce a devenit general-comandant și guvernator peste multe orașe.
10 Pe acest guvernator, unde merge cu oastea, îl însoțesc, ascultînd de el,
guvernatorii orașelor. În aceeași ordine urmează cu toții, ascultînd de
guvernatorii și comandanții lor proprii, după ce au ajuns la tabăra împă-
231 ratului. Cam aceasta îi este | orînduirea oștilor. Cavaleria ușoară de pradă
este rînduită, firește, și aceasta sub comandanții ei proprii. Azapii însă
15 sînt sub ascultarea unui singur comandant și, strînși la un loc, pleacă la
război².

De îndată ce Amurat a năvălit și impresura Bizanțul de la o mare
la alta, a început să bată zidul cu tunurile și încerca, totuși nu izbutea să-l
dea jos. Pietrele aruncate de tunuri, trăgeau trei și jumătate talanți la
20 cîntar³ ; dar zidul era tare, încît rezista la tunurile acestea și nu ceda de
loc. Tunul se pare că nu este o născocire prea veche, încît să putem spune
că un lucru ca acesta le-a venit în minte oamenilor din antichitate. Totuși
de unde își are începutul și care oameni au ajuns să inventeze tunul, n-aș
putea arăta cu siguranță. Dar se crede că aceștia au fost din Germania
25 și că acestora le-a venit în minte acest mecanism. Puștile însă de la germani
s-au răspîndit pe încetul și în alte părți ale lumii ; tunurile însă n-aș putea
să afirm în chip lămurit, unde s-au ivit dintru început. Puterea și izbitura
neînchipuită, cu care repezită fiind piatra, pricinuieste corpurilor, oriunde
ar ajunge, cea mai mare stricăciune, i-o dă cu totul pulberea ; și de acea-
30 sta este repezită. Puterea din pulbere o are însă silitra amestecată cu cărbune
și pucioasă. Așa se face că, în ce privește armamentul, lumea stă
232 foarte bine ; | de aceea și vitejie mai puțină poate să dispună de acea izbi-
tură demonică. Mai întîi se pare că au fost construite din fier ; apoi însă
a fost inventat numitul aliaj din amestecul arămii și al cositorului, care
35 e găsit mai bun la aruncarea pietrii cu mai multă siguranță și cu mai mare
tărie. Iar forma să o descriem cum este, ar fi lucru de prisos, toți putînd-o

¹ Beilerbeul de Rumelia și de Anatolia.

² Cf. Ducas, XXIII, 8—9, (ed. Grecu).

³ Talantul, măsură antică de greutate, avea ceva peste 26 kg la greci, iar la romani peste 37 kg ; aici, probabil, e de înțeles unitatea de greutate bizantină.

vedea oriunde. Țeava fiind lungă, cu cât ar fi mai lungă, cu atât piatra e 1
 repezită la o depărtare mai mare, încît a fost făcut un tun care arunca
 piatra, precum am aflat, pînă la șaptezeci de stadii¹, zguduind pîmprejur
 pămîntul pe amîndouă distanțele. Și se pare că această putere a focului 5
 produce bubuitura și repeziciunea cu care e dusă piatra ; căci acest element
 cînd e înghesuit, se pare că e de o putere demonică de tot mare, după cum
 și trăsnetul îl produce gazul din aer cînd se aprinde. Zgomotul și repezi-
 tura se produce, fie prin faptul că încărcătura² cedează, fie prin puterea
 focului care este pus aici, după ce scăpărînd aprinde materia, și neapărat, 10
 producînd această putere, are aceste două efecte. Dar se pare că puterea
 arderii este toată pricina și că pulberea sporește puterea ce o are focul din
 fire, | spre a pune prin ardere în mișcare și a arunca foarte de- 233
 parte proiectilul.

Atunci așadar Amurat al lui Mehmet, cu tunuri și cu alte mașinării,
 a încercat și a bătut zidul destul de multe zile din toate părțile și încerca 15
 să cucerească. Dar elini l-au respins, aruncîndu-i jos de pe scări pe ienicerii
 împăratului și capetele unora tăindu-le, le-au luat cu ei. Și cum Amurat
 nu avea nici o izbîndă cu cucerirea cetății, era năcăjit și descurajat, dar
 credința nu-l părăsea că va cuceri orașul. În timp ce se ținea de asediu, 20
 elinii trimeteau crainici la el ; ci el nu voia nicidecum să înceapă tratative
 de pace cu dînșii³.

**Bizantinii seot
 contrapretendent
 pe Mustafa, frate
 cu Murad II.** Dar după nu multe zile a plecat spre casă și și-a împrăș-
 tiat armatele. Atunci elinii au trimis soli la Amurat și-l
 rugau de pace ; el însă i-a lăsat să plece și nu le-a ascultat 25
 cererea. După aceea, cum elinii în încercările lor de a
 încheia un tratat de pace nu au avut nici o izbîndă, își îndreaptă gîndul la
 Mustafa, băiatul lui Mehmet. Se întîmplase că se găsea, ducîndu-și traiul la
 Caraman. Și au trimis soli și au adus băiatul la Bizanț, fiind de vreo trei-
 sprezece ani. După ce băiatul a ajuns la Bizanț, trimite turcilor cuvînt cu
 mari făgăduieli și, adresîndu-se fiecăruia, îi pune în vedere de toate de 30
 două ori pe atît de cît avea sub | Amurat⁴. Și unii turci au trecut la băiat 234
 dar nu mulți. Totuși băiatul trecînd în Asia, cu ajutorul și colaborarea și a

¹ Peste 12 km.

² Textual ; „ ceea ce nu este vid“.

³ Despre acest asediu din august 1422 ni s-a păstrat descrierea unui martor ocular, Ioan Cananos, care a fost între apărătorii Constantinopolei. E editat de I. Bekker la un loc cu G. Phrantzes și I. Anagnostes, la Bonn, 1838, p. 457—479.

⁴ După istoricul bizantin Ducas, XXVIII, 6, ed. Grecu, chiar ivirea noului preten-
 dent Mustafa, l-a făcut pe Murad II să ridice asediul.

- 1 împăratului elinilor, a împresurat și a cucerit numitul Hieron¹; și trecînd prin Asia, turcii din Asia i se alăturau, pentru că era fecior de împărat. Aici paharnicul Aliaz cu numele, căci Mehmet acestuia îi încredințase băiatul, s-a înțeles cu Amurat la trădare, așa încît să-i predea băiatul.
- 5 Și după ce s-a înțeles, a făcut așa, încît să i-l poată preda pe băiat ; și printr-un trimis i-a arătat, unde s-ar putea întîmpla să se afle băiatul. Băiatul, cînd a ajuns la Nicea, și-a supus Nicea și, rămînînd aici, căuta să-i cîștige pe marii dregători de prin Asia. Și cum era acum iarna, era împiedicat să înainteze mai departe în Asia. Atunci aflînd Amurat de la saraptarul
- 10 Aliaz despre șederea băiatului în oraș, a luat cu sine din ienicerii de la Poartă ca la șase mii și, sosind, cît de repede a putut, la Elespont și trecîndu-l, a pornit de-a dreptul spre Bitinia. Pe neașteptate căzînd în oraș, prinde chiar aici pe loc băiatul, Aliaz predîndu-i-l. Căci băiatul cînd a aflat aceasta, s-a refugiat la el, ca amîndoi să se chibzuiască asupra salvării.
- 15 Dar acela îndemnînd pe băiat să fie fără frică, aștepta pe fratele băiatului și acesta sosind la curtea împărătească din | oraș, i l-a dat în mînă pe băiat. Iar Amurat luîndu-l, l-a sugrumat cu juvățul, după cum e obiceiul la dînșii. Se mai spune că Tezetin, bărbat din neamul împărătesc al împăratului din Ertingan, care i-a venit băiatului într-ajutor, cînd a auzit
- 20 că dușmanii au venit asupra orașului, a năvălit în mijlocul dușmanilor și l-a ucis pe vizirul Michali, generalul-comandant al Europei, cu care era îndușmănit, și mai omorînd mulți alții, la urmă a murit și el însuși.
- 25 **Cucerirea Salonicului 1430.** Atunci elinii au făcut așa, luînd atitudine în contra lui Amurat ; orașul Terme însă din Macedonia l-au vîndut venețienilor, crezînd că pentru dînșii e o imposibilitate să lase orașul în puterea lui Amurat care atunci ieșise biruitor. Într-adevăr Amurat mersese după aceea cu oastea asupra orașului Terme și-l împresura cu toată grija și stăruința ; și a adus aproape de zid mașinăriile de asediu. Și nu-i mergea de loc cu cucerirea orașului. Atunci, precum se spune,
- 30 pune la cale trădare cu cei din oraș, ca aceștia, spune-se, să sape de la casele lor șanțuri subterane pînă afară ; dar au fost surprinși de venețieni, precum se spune. Și cei ce săpau, au scăpat cu fuga în tabăra lui Amurat, coborînd de pe zid. Totuși mai pe urmă, cum ataca din spre marginea de
- 236 sus, a cucerit orașul cu puterea și l-a | robît. Și anume, auz că ienicerii, urcîndu-se pe zid, au intrat în oraș și, ceilalți luîndu-se după ei, orașul a
- 35 fost cucerit și dat de împărat spre robire. Prefăcînd orașul în robi, am aflat că Amurat n-a făcut cu nimeni excepție de la robire, încît să putem socoti

¹ Era cetatea de pe țărmul asiatic care străjuia ieșirea din Bosfor în Marea Neagră. Dar despre această denumire vezi și p. 118, n. 5.

că din cauza trădării a făcut excepție cu aceia. Aceasta a fost cea mai mare nenorocire pentru elini și întru nimic mai prejos de nenorocirile ce li s-au întâmplat mai înainte. Și bărbații orașului, luați prizonieri, au fost duși ca robi de război prin Asia și Europa. Iar straja venețienilor care era în oraș, cum a băgat de seamă că orașul este acum cucerit, a pornit să fugă spre mare la corăbii și, urcându-se în acestea, cite s-a întâmplat să le aibă acolo, au plecat pe mare. Acest oraș elin așadar, care era mare și cu multă bună stare, a fost cucerit de Amurat. Și a dat orașul spre locuit vecinilor de pe acolo¹.

Cucerirea Ioaninei. Apoi el însuși s-a întors acasă, iar pe generalul-comandant al Europei Carația, dându-i în seamă armata Europei, l-a trimis asupra orașului Ioanina din Etolia. Acela însă cum a ajuns în Etolia, a năvălit în țară și a luat pradă, cât a apucat să prindă pe neașteptate; după aceea mergînd mai departe, a început să impresoare orașul. Carol, domnul orașului, murise acum; și deoarece de la soția lui, | fata lui Rainerio, n-a avut nici un băiat, a avut însă băieți din flori, Memnon, Tirnu și Erculie, mai în vîrstă, acestora le-a împărțit țara Acarnaniei de dincoace de riul Abelou să o aibă în folosință, iar pe nepotul său de frate, feciorul lui Leonard, l-a lăsat urmaș al întregului său principat și i-a lăsat nepotului său de frate Carol, Arta, capitala Ambraciei, și Etolia și capitala². Dar feciorii din flori nu s-au răbdat mult timp și au sosit la Poarta împăratului. Memnon sosind, părea să întreacă pe ceilalți în pricepere și prin înfățișarea-i demnă; acesta înfățișîndu-se la împăratul, îi făcea propuneri și-i cerea să-i ducă în țara lor părintească. De aceea, generalul-comandant al Europei, pornind cu armata Europei, a năvălit. Impresura însă orașul Ioanina și, ținîndu-se mult timp de asediu și neslăbindu-l de loc cu impresurarea, cetățenii din oraș și domnul țării, care fusese prins înăuntru și era impresurat, văzînd aceasta, îi făcea generalului-comandant propuneri de împăcare și-i cerea să i se dea altă țară de la împăratul în Acarnania și Epir și cu condiția aceasta să încheie un tratat de pace cu dînsul și că așa predă orașul. Făcîndu-se așadar aceasta, armata împăratului a ocupat orașul și lui i-a dat Acarnania și altă parte a Epirului să le aibă în folosință și să aducă în fiecare an împăratului tribut și să vină în persoană la Poarta împăratului. Mai pe urmă însă venind feciorii domnului Carol, | Erculie și Memnon și ocupînd nu puțină țară, locuitorii vecini aducîndu-i pe ei, făceau vărului lor necazuri și-i prădau și-i stricau țara de tot și veneau cu război. Totuși

¹ Ni s-a păstrat descrierea cuceririi Salonicului din 1430, scrisă de un contemporan, Ioan Anagnostes, despre ediția ei vz. mai sus, p. 145 n. 3. cf. și D u c a s, XXIX, 5 (ed Grecu).

² Ioanina.

- 1 Carol aduce asupra lor armată de la Poarta împăratului și din Italia ; dar cum nu putea face nici o ispravă, a încheiat pace cu ei și a renunțat la țara, peste care au domnit aceia, cu condiția ca de acum înainte să nu-i mai facă nici un necaz.
- 5 **Bizantinii încheie pace ;
tureli pustilese Peloponezul
venetian și bat pe albanezi.** Etolia așadar a ajuns sub stăpânirea împăratului Amurat ; după aceea elinii mergînd la Poartă, au cerut să înceapă tratative cu ei ; și au făcut pace cu condiția să dărîme Istmul și în viitor să nu mai încerce vreo schimbare. Iar pe Turachan l-a trimis asupra Peloponezului și pustia țara
- 10 venețienilor ; și a dărîmat Istmul și, cucerind cîteva orașele de ale venețienilor, a luat robi. Atunci albanezii din Peloponez, de prin interior din localitatea numită Davia¹, s-au adunat și și-au pus un comandant și se sfătuiau să se lepede de elini², ca, la ieșirea lui din Peloponez, să-i nimicească lui Turachan armata. Dar Turachan cînd a auzit că albanezii merg în contra
- 15 lui cu gînd de luptă, deoarece cu fuga nu mai putea scăpa, și-a rînduit armata în linie de luptă. Și albanezii punîndu-se în rînduri de luptă, au
- 239 atacat și dinșii | și, încăierîndu-se, n-au ținut piept turcilor, ei au luat-o la fugă. Atunci Turachan pornind, s-a luat pe urma lor și în goană a ucis mulți și pe care i-a prins de vii, ca la opt sute, i-a ucis cu toții pe loc ; și
- 20 capetele lor făcîndu-le turnulețe, a plecat mai departe.
- Turachan pustiște Tera Românească.** Acest bărbat a făcut și alte isprăvi bune de pus în istorie și pentru aceste fapte, cîștigîndu-și nume bun la împăratul, a ajuns în locul lui Brenez. Nu cu mult mai tîrziu a fost trimis de Amurat asupra Daciei și a pustiit țara și oastea adunată aici, nu mică,
- 25 a pus-o pe fugă și a cîștigat o biruință strălucită și a luat robi și pradă multă.
- Ioan VIII Paleolog în Peloponez : bizantinii îl redobîndesc de la italieni.** Cu elinii care veneau mereu la Poartă și au trimis bărbați care erau cei dintîi mari dregători la ei, între alții, pe Notara Luca, om cu trecere și avere, a încheiat așadar pace, și împăratul elinilor, cum s-a făcut
- 30 pace, a plecat pe mare în Peloponez, chemat fiind de fratele său Teodor, domnul Spartei, care, precum a stat și mai înainte în istorie, urîndu-i-se de soția sa din Italia, s-a simțit îndemnat să apuce drumul călugăriei. Cînd însă împăratul Bizanțului a sosit în Peloponez, adu-
- 249 cînd cu sine pe fratele său Constantin, ca să-i fie urmaș | în domnie

¹ Davia să fi fost odinioară oraș, pe care Sp. Lambros l-a identificat cu satul Davia, două ore depărtare de orașul Tripolis de azi din Peloponez ; vezi „Byzantinische Zeitschrift”, 7 (1898), p. 310, 313—314.

² Pentru că bizantinii încheiaseră pace cu turcii.

îndată i-a părut rău și spunea că nu se mai face călugăr, deoarece mai marii țării nu-l lasă. Și s-a împăcat și cu soția sa după aceea și a avut parte de o viață plăcută și a trăit mai departe cu ea. Iar împăratul elinilor a pornit război cu domnul Epirului Carol și impresura Clarența, capitala Elidei. După nu mult timp însă, cum cu impresurarea nu-i mergea din plin, a pus la cale căsătoria nepoatei de frate a domnului, fata lui Leonard, cu fratele său Constantin, încît și orașul acesta să-i fie dat zestre. Și împăratul elinilor impresura Patras din Ahaia, după aceea lăsînd pe fratele-său Constantin, a plecat pe mare la Bizanț. Dar fratelui Constantin i s-au alăturat împrejurimile orașului și, cum cu impresurarea orașului nu o slăbea, bărbații din oraș se înțeleg cu el pentru trădare și, aducîndu-l, i-au predat orașul, căci arhiereul orașului era plecat în Italia, stînd acolo de mai mult timp și rugîndu-se de ajutor la arhiereul romanilor.

Prin acest oraș din Ahaia au trecut domnii Peloponezului, veniți din Italia din casa Zacharia ; și unul a fost lăsat domn și conducător țării, celuilalt însă care stătea la arhiereul romanilor, cînd a ajuns arhiereu, i-a dat acest oraș ca să-l cîrmuiască. Și orașul, | trecînd în seama arhiereului romanilor, primea arhiereu pe care li-l va trimite să cîrmuiască orașul ; și atunci trimisese orașului arhiereu din casa Malatesta.

După ce așadar Constantin a luat în primire acest oraș, a impresurat un an întreg cetățuia de sus ; și după aceea i s-a predat. Capitala Elidei însă au ocupat-o triremele arhiereului. Căci după ce a aflat despre cucerirea capitalei Ahaiei de către elini, a trimis zece, că poate i-ar putea cîștiga înapoi orașul. Acestea, ce-i drept, n-au ajuns pînă în Ahaia, ajungînd însă la Clarența și domnul de aici lipsind și în oraș nefiind garnizoană de pază, au intrat pe ascuns în oraș, au ocupat orașul și au făcut robi și pradă. Dar mai pe urmă l-au dat pentru cinci mii de galbeni fratelui împăratului și au plecat cu triremele în Italia. Acestui oraș i s-au întîmplat și mai înainte alte nenorociri. Căci Oliverio venind din Italia, într-un timp cînd orașul era stăpînit de domnul Ahaiei, a năvălit pe neașteptate și, ocupînd orașul, a făcut robi și pradă și pe fata domnului a luat-o de soție. Dar și acesta l-a vîndut domnului din Epir și a plecat în Italia. Și atunceea fiind cucerit de triremele arhiereului, iarăși prin cumpărare a fost luat în stăpînire. Timp mai îndelungat au purtat elinii război și cu | domnul Ahaiei, un Centurione de fel din Italia. După aceea însă s-au încuscrit și, fata domnului măritîndu-se după Toma, feciorul mai mic al împăratului, i-au dat zestre ocolul Mesenei și al Itomei, afară de regiunea de la marginea Mării Arcadie ; și au făcut pace. Și această regiune așadar, după moartea aceluia, a luat-o Toma, fratele împăratului, și pe soția lui Centurione a ținut-o în închisoare, unde a și murit.

- 1 **Murad II pustleşte Serbia. 1432 ; se războieşte cu Caraman şi face cuceriri în Asia Mică. 1435/1436.**
- 5 Astfel deci Peloponezul a trecut de la italieni în mâinile elinilor. Şi aşa statul elinilor a sporit, aducând sub ascultarea lor Peloponezul ; iar Amurat al lui Mehmet a pornit cu război asupra ţării tribalilor. Şi mai întâi, după ce a declarat război, a trimis oşti şi a pustiit ţara. Şi atunci domnul tribalilor cum a auzit că împăratul porneşte asupra lui, a trimis soli şi cerea să facă pace, cu condiţia să plătească tribut, pe care-l va rîndui împăratul şi să dea urmare la orice ordin al lui. Cu acest prilej, Amurat ia de soţie pe fata domnului tribalilor. Trimiţînd pe marele vizir al Porţii Sarazia, a încheiat căsătoria ; şi
- 10 Chalil, care avea mare trecere la el, a adus-o la reşedinţa împărătească.
- 243 După aceea a pornit asupra lui Caraman Alisur¹, | domnul Cariei, aducîndu-i între altele, şi vina, că pe fratele său mai mic, avîndu-l la sine, l-a trimis la elini. Năvălind cu multă armată, a pustiit ţara, căci Caraman îşi
- 15 lăsase ţara, ocupînd culmile munţilor. Şi avea două oraşe, unul numit Laranda, iar celălalt Iconion², fiind un oraş mare din vechime şi cu multă bună stare, în care era şi reşedinţa împăraţilor de mai înainte din neamul acesta ; căci, deoarece regiunea are munţi întăriţi din fire şi cu urcuşuri nu uşoare, pornind de aici, prădau şi jefuiau ţara de primprejur şi, înaintînd
- 20 cu încetul, au cucerit-o. Acest oraş este organizat cu legi bune din vremuri foarte vechi. Oraşul Laranda însă este aşezat la poalele munţilor de aici şi acest oraş n-a fost înconjurat de vreo întăritură. Locuitorii ţării însă cînd a năvălit Amurat, au rămas pe loc şi n-au fugit ; căci fiind turci, e obicei la ei, să nu fie luaţi robi de război, pentru că se țin de
- 25 aceeaşi lege şi de aceleaşi obiceiuri de viaţă. Dar acest Caraman este vecin cu ţara Pisidiei a lui Turgut. Aceşti pisidieni, numiţi şi barsacizi, sînt nomazi şi grăiesc limba tureilor, dar duc o viaţă mai mult de hoţi, prădînd Siria şi altă ţară învecinată cu ei ; mai ales din ţara lui Caraman scot pradă, războindu-se mereu cu el. | Ieşind
- 244 la pradă, conducători le stau în frunte şi-şi iau şi ei partea ce le cade din pradă şi, împărţind şi celor care au rămas acasă cu femeile, dau partea de vitejie³. Turgut stă în fruntea ţării Frigia şi ţara lui ajunge pînă în Armenia şi Capadocia. Dar neamul lui Turgut pare mai de curînd să fi fost sub Amurat⁴ şi, coborînd în ţara Frigiei de aici, stăpîneşte de atunci ţara şi,

¹ E numit greşit aşa un sultan caramanlu Ibrahim ; vezi A k d. Nim'et, *op. cit.*, p. 9.

² Manuscrisele ne dau Κόνειον şi Κόνιον, redînd bine numele turcesc Konia, aşa că nu e nevoie de conjectura lui Darkó 'Ικόνιον. Vz. V. Laurent, în „Echos d'Orient”, 31 (1928), p. 460 ; vezi mai departe, p. 193 n. 2.

³ Probabil, partea celor căzuţi în expediţie este lăsată celor rămaşi acasă ai celor căzuţi.

⁴ Manuscrisele au Ἀμυθᾶον—Amythaon, îndreptat de Darkó în 'Ἀμυράτη.

ajungînd pînă încoace, poartă într-una război în contra urmașilor lui 1
 Caraman. Mai de demult a purtat mereu război în contra leucarnilor,
 feciori de ai lui Carailuc. Dar Candiloru, capitala Cariei, sub un bărbat
 cu numele . . . ¹. Și țara cucerind-o Amurat al lui Mehmet, a luat-o
 pe fata aceluia în harem, iar pe fecior l-a lăsat să guverneze țara. Dar cînd 5
 a mers asupra lui Caraman, pe emirii Chermian și Aidin și Sarchan i-a
 izgonit din țară și, năvălind asupra reședințelor lor, a luat pradă și robi.
 Și Aidin a murit fără să lase urmași, Sarchan însă și Mendesia au scăpat
 în țările vecine, fugind de năvala lui Amurat. Dar Mendesia ajungînd în
 Rodos, ședea acolo ; după aceea însă a trimis crainici și a venit la împăratul, 10
 rugîndu-l să dobîndească vreun bine de la împăratul | și, trăind pînă 245
 acum încă, are de cheltuială de la Poartă. Iar Caraman, cînd Amurat i-a
 lăsat Iconion² și, ocupîndu-i țara, petrecea în ea, a trimis soli la el și-i
 promite să-i dea pe fie-sa de soție și pe feciorul său să-l trimită la Poartă
 să-l însoțească pe Amurat în război. Și Amurat s-a lăsat înduplecat și, 15
 încheind tratat de pace, întărit cu jurămint, a plecat în Europa.

Mai pe urmă însă, după o trecere de timp, găsindu-i o vină lui Ismail³,
 domnul Sinopei și Castamoniei, a pornit cu oaste asupra lui. Acesta, cînd
 a auzit că Amurat vine asupra lui, a trimis soli și a făgăduit să-i dea tribut
 în fiecare an venitul de pe aramă, oricît de mare s-ar întîmpla să fie ; și-i 20
 mai făgăduia și acesta să-și trimită feciorul la Poarta împăratului.

Pe feciorul lui Turgut însă, care și de mai înainte încă a fost la
 Poarta împăratului, am aflat că împăratul l-a trimis înapoi și i-a încredințat
 țara să și-o rînduiască, precum ar crede-o mai bine.

Acestea le-a isprăvit în Asia, fapte strălucite pentru țara sa. Și îm- 25
 potriva leucarnilor a purtat război un timp îndelungat.

**Murad II euec-
rește Smederovo
și atacă Belgrad.** Dar expediția lui Amurat în contra domnului tribalilor,
 craiul Gheorghe, socrul său, s-a făcut din această pricină.
 Pe Ștefan adică, feciorul mai mic îl avea petrecînd la sine,
 cînd totuși | a pornit cu năvală asupra orașului Spenderovo, în care își 246
 aveau reședința domnească. Craiul însă, lăsînd pe feciorul său Gurgur să
 aibă grijă de cîrmuirea orașului și de paza zidurilor, dacă dușmanii o să
 năvălească, el însuși a plecat în Peonia să se roage de ajutor ; căci avea sub
 ascultarea sa și în Peonia țară nu neînsemnată și orașe multe și bune, pe
 care Eleazar le primise de la împăratul peonilor Sigismund în schimbul 35
 orașului Belograd, pe care-l dăduse împăratului, pentru că localitatea avea

¹ Mai multe manuscrise arată că aici lipsește ceva.

² Vz. p. 150 n. 2.

³ Vezi mai sus, p. 121 n. 3.

1 un vad bun de trecere. Feciorul lui aşadar fusese lăsat să aibă grijă de cîr-
muirea oraşului şi se pregătea în vederea unei împresurări. Amurat însă
năvălind a invadat ţara şi împresura oraşul; şi apropiind de zid tot felul
de maşinării, încerca să ocupe oraşul. Dar cum nu făcea nici o ispravă,
5 căuta să bage spaimă în oraş cu ajutorul tunurilor celor mai mari ce se
făceau în timpul acela, şi nu înceta să bată zidurile. Atunci Gurgur, fecio-
rul craiului, temîndu-se oraşul să nu fie cucerit de tunuri, a primit propu-
nerile de învoială din partea împăratului şi a încheiat un tratat cu condiţia
să predea împăratului oraşul şi ei, venindu-i la Poartă, să dobîndească
10 ceea ce însuşi împăratul ar găsi că e cu dreptate. Acesta deci a predat oraşul
şi venind în tabără, trăia cu fratele său Ştefan la împăratul. | După nu
247 mult timp însă, cînd a aflat că tatăl lor e pe cale să se ridice în contra lui
Amurat şi că feciorii primesc cuvînt din partea tatălui şi vestitori în taină
cu planuri de răscoală, i-a luat pe amîndoi feciorii şi le-a scos ochii fiecăruia.
15 Îndată după ocuparea oraşului Spenderovo, reşedinţa domnească a tri-
balilor, a lăsat în oraş o garnizoană destul de mare şi a plecat, năvălind
asupra praşului peonilor Belograd. În preajma acestui oraş curg două râuri,
dintr-o parte riul Istru, iar de alta, Sava care, aici lîngă oraş, se revarsă
în Istiu. Oraşul Spenderovo şi acesta¹ Amurat al lui Mehmet,
20 de îndată ce a năvălit asupra oraşului Belograd şi a început împresurarea,
bătea zidul cu tunurile şi a dărîmat o parte nu puţină, dar armatele-i au
avut din partea oraşului de suferit îngrozitor din cauza tunurilor şi a puş-
tilor multe de tot, care trăgeau asupra oamenilor din tabăra împăratului,
şi multe zeci de mii de lovituri ajungeau în tabără. Aici, Ali al lui Brenez,
25 un bărbat care trecea în tabără de cel mai viteaz şi mai destoinic, a fost
cel dintîi cu oamenii lui în lupta la ziduri; săpînd un şanţ, a tăbărit cît
mai aproape de oraş cu armata sa. Şi cînd zidul a fost dărîmat, ienicerii
au intrat puhoi în oraş şi au pus stăpînire pe o bună parte de oraş. După
248 aceea însă cei din oraş adunîndu-se, | s-au încăierat cu ienicerii şi respin-
30 gîndu-i, i-au izgonit, aruncîndu-i jos de pe zid. Şi cum armatele i-au fost
respinse şi cucerirea oraşului nu-i ieşea de loc, a luat oastea şi a plecat acasă.
Iar guvernator peste ţara de la Scopie şi a ilirilor a pus un bărbat din cei
cu mare trecere la el şi care îi era cumnat, ţinînd pe soru-sa de soţie; şi
dîndu-i armată pedestră şi călare, ca să năvălească în ţara ilirilor, a dat
35 aici drumul armatelor.

Domnul Bosniei încheie Împăratul ilirilor, — dar Bosnia se chiamă ţara
păce cu Murad II. aceasta; şi este ţara aceasta stîncioasă şi muntoasă de
tot şi se întinde pînă în ţara ilirilor care îşi au aşezările spre ţarmul Mării

¹ Aici unele manuscrise indică o lipsă.

Ionice ; și reședința domnească și-o are în orașul numit Gaitia ; și un riu
ce curge pe lângă oraș, se revarsă în Istiu, — acest împărat cînd și-a văzut
țara pustiiată de Isam și deoarece cu armata ce și-o strîngea, nu putea face
nici o ispravă, nu s-a mai bizuit să se lupte cu armata împăratului și a
trimis soli la împăratul și s-a hotărît să plătească în fiecare an un tribut
de douăzeci și cinci de mii de galbeni. Iar împăratul a primit propunerea
și a făcut pace cu dînsul.

Răscoala albanezilor După țara acestuia urmează țara lui Ștefan al lui
sub Arianit și Depa. Sandal, de neam de iliri, ajungînd pînă la Marea |
Ionică la . . . ¹ numită. Acest neam fiind iliric, s-a despărțit de
demult de celălalt neam al ilirilor ; dar are aceleași obiceiuri și duc
același fel de trai, legi însă nu mai au aceleași. Cudugheri se numesc
cu toții cei ce trăiesc în țara lui Sandal. Iar între Epir și țara lui se află
orașe și de ale venețienilor și țara lui Ivan Castriotul, după aceea
însă țara lui Comnen, așezată mai mult la marginea mării, totuși
se întinde ceva puțin spre interior înspre regiunea vecină cu orașul Arghi-
ropolichni, situat tot pe aici ; beiful regiunii care rezida aici, făcea prădăciuni
în țara lui Ivan și a Comneneilor. Cu toate acestea Ivan mergea la Poarta
împăratului și se ducea în război cu împăratul, oriunde ar fi fost duse
oștile împăratului. Și Arianit Comnen, cînd și țara sa părintească a ajuns
sub stăpînirea împăratului, a venit la Poartă și-și avea întreținerea din
partea împăratului. Mai tîrziu însă Ivan Castriotul murind, pe feciorul
lui l-a luat la reședința împărătească și, țara supunînd-o, a ocupat-o.
Nu mult timp după aceea însă Arianit, cum ședea la Poartă, a început să
facă rugăminți să dobîndească vreun bine de la împăratul ; și a început,
dînd indicații, să trimită celor din țara sa și aceia făgăduindu-i că au să se
răscoale, dacă ar veni la dînșii, fugă | de la Poartă și coborînd la scaunul de
domnie părintesc, se pune în legătură cu mai marii țării. Și ei primindu-l cu
plăcere, s-au lepădat de împăratul și, omorînd pe marii dregători turci ai
țării, au năvălit în țara împăratului și prădau și jefuiau, ei înșiși avînd o țară
apărată din fire și toată muntoasă și stîncoasă. Cînd i s-au anunțat acestea
împăratului, l-a trimis, făcîndu-l general comandant, pe Ali al lui Brenez ; și
dîndu-i armata cîtă era în regiunea riului Axios și în orașul Arghiropolichni,
și călăreți de pradă ușor înarmați cîți locuiesc în această regiune, i-a poruncit
să năvălească în țara albanezilor și să i-o subjuge ; făcînd robi de război,
să vină și să-i aducă prins pe feciorul lui Comnen. Acesta luînd toată armata
și găsind pedestrime nu puțină, a intrat în țară. Îndată ce a intrat, a în-
ceput a pustii țara, dînd foc caselor și ogoarelor și necruțînd pe nimeni.

¹ Mai multe manuscrise arată că aici lipsește ceva.

1 Dar Arianit strângînd pedestraşii şi călăreţii ţării, ajunge de ocupă trecă-
torile de la margine, pe unde Ali al lui Brenez întorcîndu-se avea să iasă
din ţară. Şi cînd după aceea oamenii lui Ali au încercat să treacă, nu au
mai putut, deoarece acolo stătea Arianit cu oamenii lui şi nu-i lăsa să iasă.
5 Aici turcii, unii au fost înconjuraţi pe loc, iar alţii au apucat-o la fugă prin
ţară, pe unde izbutea fiecare să scape. Din aceştia cei mai mulţi au fost
251 nimiciţi de | albanezi, alţii însă au fost prinşi din cale. Ali însă cu însoţi-
torii săi, ocolind drumul acesta, a făcut un drum lung mai prin cîmpie
şi au ieşit în partea de Epir aşezată spre Cercira şi < puţini > din mulţi
10 scăpînd cu fuga de pierzare, s-au întors acasă. Aici Arianit al lui Comnen
şi-a cîştigat glorie strălucită, făcînd isprăvi vrednice de istorie şi de
atunci era lăudat şi vestit.

Lui Ali al lui Brenez aşadar şi armatei sale, cînd a năvălit în ţara
dinspre Marea Ionică, le-a mers foarte rău. Atunci ceilalţi albanezi care
15 locuiesc înspre Arghiropolichni, cînd au văzut pe Arianit că s-a răsculat
în contra domniei împăratului şi că a făcut un lucru strălucit pentru sine,
se sfătuiă şi dîşii să se lepede de împăratul Amurat şi l-au chemat la sine
pe conducătorul lor Depa. Căci pe tatăl acestuia îl izgonise din ţară Baiazid
al lui Amurat, ca şi pe Mircea, domnul din Canina şi pe mulţi alţi domnitori
20 din regiunea de aici şi ţara a ocupat-o şi şi-a însuşi-o. Pe acest Depa aşadar,
care trăia şi umbla de ici colo prin Italia şi şedea mai mult în insula Cercira
a veneţienilor, l-au chemat locuitorii de pe la Arghiropolichni şi l-au pus
siesi împărat. Şi făcîndu-şi armată, au pornit asupra oraşului Arghiropo-
lichni care atunci era al împăratului, dar pe care i l-au oferit¹ ca aparţinînd
252 acestui | Depa, şi au început să împresoare oraşul cu maşinării de ase-
diu, aducîndu-le aproape de zid. Aici în oraş erau ieniceri de ai împăratului
în garnizoană şi alţi cîţiva turci nu mulţi, refugiaţi în oraş, şi se apărau
în contra armatei. În timp ce albanezii făceau aceasta şi impresurau oraşul
şi nu o slăbeau de loc cu impresurarea şi jefuiau, năvălînd în ţara vecină
30 a împăratului, împăratul era plecat în Asia, fiind în război cu Caraman,
domnul Ciliciei şi al Cariei. Atunci Turachan, care în vremea aceea era
guvernator al Tesaliei în Tricala, cum a aflat că albanezii s-au răsculat
în contra împăratului şi împresoară capitala provinciei, strîngînd armată
foarte mare cît a putut, a luat cu sine şi dintre turcii din regiunea de la
35 marginea mării cîţi a putut şi, pornind prin zăpadă, căci era iarnă grea,
soseşte a doua zi în partea locului şi surprinde pe albanezi în plin război
lîngă oraş. Şi căzînd asupra lor pe neaşteptate, pe cei mai mulţi dintr-înşii

¹ I. Bekker propune în loc de προῦθεντο—„au oferit, au propus”, să se citească
πρόθεν—„mai înainte”, așa că locul ar fi de tradus : „dar care mai înainte aparţinuse
acestui Depa”.

îi dă pierzării și pe conducătorul lor Depa prinzîndu-l, îl ucide și orașul 1
 l-a izbăvit de impresurare. La acest atac al lui Turachan, se spune,
 că ar fi murit mai mulți de o mie. Și așa albanezii au fost subjugăți
 din nou, după ce s-au răsculat în contra împăratului. Iar nobilii țării,
 cîți n-au scăpat cu fuga | la năvala aceasta a lui Turachan, unul s-a 253
 prăpădit într-un fel, altul într-alt fel, dați fiind morții celei mai rele 5
 din partea guvernatorilor împăratului.

Năvălirile turcilor în
 Ardeal, sub Mezit și
 Şahabeddin, 1442. De-
 scrierea Ardealului.

Dar Amurat, de îndată ce s-a întors în capitală din expe-
 diția în contra lui Caraman, a poruncit lui Mezit, ge-
 neralul său comandant din Europa, să ia armată cîtă
 vrea, și călare și pe jos, și să pornească asupra Peonoda- 10

ciei cu ea, cu scopul să-i cucerească țara. Acela luînd armata Europei și
 azapii din Europa și cavaleria ușoară de pradă a împăratului, cîtă a fost
 în Europa, a sosit la Istru și a trecut peste Istru în Peonodacia, țară așa-nu-
 mită Ardeal. Ardealul acesta se întinde din muntele Brașovului pînă în 15
 Peonia, toată țara fiind înăuntrul unui codru de stejar ; și în țara aceasta
 se află orașe nu puține, metropola lor însă numindu-se Sibinion. Aceștia
 grăiesc pe de o parte limba peonilor, pe de altă parte și a dacilor, felul de trai
 și obiceiurile le au pe ale peonilor. Și fiind țara aceasta sub împăratul peonilor,
 primește voievod¹ un peon pe care li-l pune în frunte împăratul. Orașele
 sînt autonome sub jurisdicția metropolei Sibinion ; și mergînd alături de 20
 voievod în război, oriunde le-ar porunci, și plătînd dările, cer să-și admi-
 nistreze orașele după obiceiul lor părintesc de acasă. Așadar asupra acestui
 oraș, după ce a trecut peste Istru, mergea Mezit, cu gîndul să-l împresoare,
 și ajungînd în apropierea orașului, și-a așezat tabăra. Aici, cum împre- 254
 sura orașul, conducătorul armatei a fost lovit de un proiectil de tun și s-a 25
 săvîrșit din viață. După aceea, armata s-a îndepărtat de aici și se grăbea
 să treacă peste Istru ; dar oamenii Ardealului adunîndu-se că doar ar putea
 să apuce oastea încă fiind în țara lor, pe mulți din oaste i-au doborît și,
 învingîndu-i îi urmăreau în fuga lor spre Istru.

Mezit deci venind în Ardeal, s-a săvîrșit așa din viață² și armata i-a 30
 avut cam nu puține pierderi ; dar împăratul, cînd a aflat de moartea lui
 Mezit, o socotea mare nenorocire și făcea pregătiri să pornească însuși
 cu război asupra Peonodaciei ; și trimițînd crainici în toate părțile să
 vestească expediția lui, a hotărît să pornească deodată cu primăvara.
 Apoi însă, după sfatul eunucului Sabatin, un bărbat care i-a purtat multe 35
 războaie, i-a încredințat lui armata și i-a poruncit s-o ia și să o ducă asupra

¹ Chalcocondil îi spune ἄρχοντα—„conducător, guvernator, domnitor”.

² După izvoarele turcești în 1442 ; vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 59, nr. 43.

1 Peonodaciei și să nu se lase și să nu plece decît după biruirea țării. Acesta
 așadar luînd în primire armata împăratului și ieniceri de la Poartă la patru
 255 mii, a trecut peste Istru și mergea cu toată armata lui asupra țării Ardealului.
 5 Și a făcut cale cîteva zile prin țara peonilor. | Dar Iancu Choniat¹ bărbat
 renumit pe atunci la peoni și căruia consiliul de stat al peonilor îi dăduse în
 seamă Ardealul, a strîns armată mare de tot, pe cît putea, din Ardeal
 și luînd și dintre peoni, a plecat în contra lui Sabatin, ținîndu-se pe urma
 lui dinspre munți. Sabatin, ca unul ce ajunsese acum înăuntrul țării, credea
 că pentru dînsul e bine, să prade țara. Slobozind deci cavaleria ușoară
 10 de prădă și o bună parte din oaste la jaful țării, ca să-i poată prăda toată
 țara și să-i dobîndească avere multă, a rămas în tabără cu puțini oameni
 în jurul său. Atunci Iancu, cum a băgat de seamă că tabăra a fost lăsată
 deșartă de oameni, și socotind că e bine pentru el să cadă asupra taberei duș-
 manilor, coborînd din munte, năvălește asupra taberei lui Sabatin. Și Sabatin
 15 nu mai putea ieși să dea vreo luptă de seamă; încearcă să apere tabăra,
 dar nu mai era în stare și, peonii care erau cu Iancu silindu-l, a luat-o
 la fugă și grăbea să ajungă la Istru, cu gîndul să treacă peste apă. Iancu
 însă ocupînd tabăra, pune chiar pe aici cete la pîndă, încît a prins pe cei
 256 care se înforceau cu robi și-i dă pierzării pe toți. Și astfel | partea mai mare
 20 din armața aceuia s-a prăpădit pe loc de moartea cea mai rea și Iancu
 Choniat a biruit biruință mare, din cîte le-a mai cîștigat.

Iancu de Hunedoara; începuturile lui; biruirea țării; luptă cu germanii și cehii.

25 Acesta era de neam mare și, pornit din orașul Choniat²
 în Ardeal, a venit la domnul tribalilor, la care s-a
 năimit cu leafă și a stat timp destul de mult, dînd do-
 vadă, la orice ar fi fost trimis de domn, de un curaj
 îndrăzneț și de o silință, vrednică de a fi puse în istorie. Mai ales se
 povestește și aceasta. Ieșind la vînătoare domnul tribalilor și un lup
 ivindu-se în fața domnului, l-a strigat pe Iancu, că poate i-ar veni
 lupului de hac. Dar cum lupul trecuse, s-a luat din răspuțeri după fiară.
 30 Și fiara căzînd într-un rîu și înotînd, a sărit și el în apă și, calul înotînd, a
 trecut peste apă și nu s-a lăsat de loc de a-l urmări și în sfîrșit l-a ajuns și
 a omorît lupul; apoi jupuiind fiara de piele, s-a întors la domnul, trecînd
 din nou peste rîu și, ținînd în mîini pielea lupului, a spus: „Stăpîne, s-a
 35 făcut, precum ai spus, și pe lup l-am omorît și pielea e aici înaintea ta să-ți
 slujească la orice ar fi s-o folosești”. — Atunci, domnul tribalilor, uimit de
 257 această ispravă minunată, să fi zis că nu se poate ca acest bărbat să nu
 ajungă la mare putere. | După ce atunci a grăit așa, a slujit mai departe

¹ De Hunedoara.

² Hunedoara.

pe bani ; și după ce a stat aici destul de mult timp, a ajuns la peoni. Se mai 1
 spune că, încă înainte de a fi venit la domnul tribalilor, ar fi fost în slujba
 lui Ali al lui Brenez și că a slujit cu leafă la el, avându-i grijă de cai. N-aș
 ști din ce să pot conchide cât adevăr e în aceasta ; chiar graiul turcilor
 l-ar fi deprins bine. Când s-a îndreptat către peoni, a mai luat câțiva oameni 5
 cu sine și s-a înfățișat la palat, spunind că a venit cu oamenii lui să ia ser-
 viciu militar cu leafă ; și a fost primit cu leafă ; și peonii ajungînd la ceartă
 cu germanii, a săvîrșit mari isprăvi, fiind de îndată prezent, unde trebuia,
 și ajungînd în grabă, se lupta în chip vrednic de a fi luat în seamă După
 aceea venind sub ascultarea sa și mulți alții, a ajuns renumit pretutindeni ; 10
 pentru aceste fapte consiliul de stat al peonilor i-a încredințat guvernarea
 țării Ardealului. Și ca guvernator al acestei țări l-a înfrînt pe eunucul Sa-
 batin, generalul-comandant al împăratului, și l-a învins, cîștigînd o biruință
 prea strălucită pe urma căreia statul peonilor a ajuns din nou în situația
 de mai înainte, de vreme ce în timpul lui Baiazid care l-a învins pe împăratul 15
 peonilor Sigismund, turcii năvăleau deseori în țară și jefuiau, prădînd și
 luînd robi din Peonia. După ce însă Iancu, sosit în țara Ardealului, l-a 25a
 învins pe eunuc și i-a învins pe turcii care erau cu el, peonii au devenit
 de atunci mai îndrăzneți și au săvîrșit în contra turcilor fapte vrednice
 de amintit. Căci deseori trecînd peste Istru, le făceau stricăciuni și, oriunde 20
 ar fi dat peste turci care erau mulți, ei puțini cu ușurință îi învingeau și-i
 puneau pe fugă încă înainte de ce aceia să fi ajuns să se lupte.

Prin biruința de atunci a ajuns la mare putere, pus fiind de consiliul
 de stat al peonilor general-comandant, a purtat război cu turcii și cu ger-
 manii și mereu a luptat foarte vitejește. Peonii adică neînțelegîndu-se cu 25
 germanii, se războiau ajungînd între ei din cauza aceasta la luptă. După
 aceea purtînd război un timp îndelungat și cu cehii, numiți boemi, își pri-
 cinuiau mari rele unii altora. Din cauza acestei neînțelegeri se îndreaptă
 către poloni și, aducînd un băiat, nepot¹ al împăratului, și l-au pus împărat
 și, avîndu-i pe poloni aliați, îi apăsau rău pe germani și pe boemi și le 30
 pustiau țara și, năvălind asupra orașelor, multora le dădeau foc. Ajungeau
 chiar și la luptă și | se luptau ; și cînd învingeau peonii, cînd erau și biruiți 25a
 și, după puțin timp refăcîndu-se, se luau iar la luptă. Căci neamurile acestea,
 luptele le dau cu toată violența și nu cruță pe nimeni, ci atacînd cu sulite
 și luptînd într-una cu tunuri și catapulte de fier, trase de cai, și cu celelalte 35
 arme de aruncat, se ucid între ei. Cînd însă o iau la fugă, nu se mai omoară
 la fugă, ci dacă se predă careva și se mărturisește învins, îl lasă să plece
 cu condiția, ca în viitor să nu se mai lupte cu dînsul, cînd oștile s-ar mai

¹ De frate sau de soră.

1 întilni și s-ar lua la luptă. De acest obicei stăpîniți, se luptă între ei, așa că, după ce armatele o iau la fugă, nu mai au pe urmă vreo pierdere mai mare de oameni.

5 Dan pus domn Țării Românești de Iancu, se împacă cu Murad II și cu domnul Moldovei. Dar și în Dacia năvălind peonii aceia sub conducerea lui Choniati, le-au pus domn pe Dan¹ și au poruncit să asculte de el. Domnul lor Dracul, fiind izgonit și mergînd la Poarta împăratului, țara a ocupat-o acest Dan și pe cei care au ținut cu domnul Dracul, îi suprima, ori unde afla că trăiește vreunul dintr-inșii. Aceștia se spune că au fost feciori din flori ai lui Mircea; și pe unii dintre aceștia, plăsmuiți de către cei de neam mare și cu multă avere ai țării, ei caută | să-i pună în domnia Daciei, cu intenția că ar putea fi în interesul și spre folosul lor, dacă sînt puși în domnie. De unul, doi dintre aceștia, informîndu-mă, am aflat și știu neamul lor și cine le-a fost tatăl, ci nu-i voi scoate la știrea mulțimii, notîndu-le numele. Dan așadar a fost adus atunci de peoni la domnie² și a ținut țara, căutînd cu stăruință de atuncia să-și păstreze bunăvoința peonilor. Și cum guvernatorii împăratului care erau rînduiți aici la Istru, trecînd într-ascuns, făceau într-una stricăciuni țării, a trimis soli la împăratul și, cerînd pace, a izbutit, ca să o obțină, cerîndu-i-se să dea în fiecare an trei mii de 20 arcuri și patru mii de scuturi³; și a făcut pace. Și așa dobîndind o situație prielnică pentru sine, domnea peste Dacia; și printr-un sol trimis la domnul Bogdaniei Negre, a făcut pace și, înrudindu-se prin căsătorie cu dînsul, i-a stat într-ajutor în războiul ce l-a avut după aceea cu Dracul. Așa își aranjase domnia și în această situație îi era țara.

25 Flota lui Murad II pradă Crimeea și regiunea de pe la Trapezunt. Dar Amurat a trimis după aceea trireme asupra Colchidei, ca să pustiască țara și să robească orașul, dacă o să poată, și să se abată pe la Gotia și, oriunde ar acosta, să debarce 261 și să prade țara. Și triremele plecînd | au debarcat în pămîntul Colchidei și, în cale cînd au ajuns la goți, au prădat țara și au 30 făcut robi nu puțini. La întoarcere însă flota a fost apucată de o furtună puternică și, vîntul de nord bătînd, a dus triremele spre Asia pe la Heraclea Pontică și, duse de vînt, unele din ele s-au prăpădit și au avut de îndurat o nenorocire ca aceasta.

¹ Pe cît se pare după obiceiul de a istorisi al lui Laonic, aceasta e o anticipare a știrii ce o dă din nou la p. 200.

² Manuscrisele ne dau εις τὴν Παύων ἀρχήν—„la domnia peonilor”, ceea ce e un nonsens; de aceea Darkó, cu drept cuvînt a suprimat Παύων—peonilor.

³ θυρεοὺς sînt scuturi mari, dreptunghiulare, mai mult lunguiețe decît late.

Cu genovezii ține pace ; Cu genovezii a ținut prietenie pînă la capăt și bună
 așezarea și constituția pace. Genovezii, ce-i drept, atunci bîntuiți fiind de
 Genovel. răzmerițe lăuntrice, au făcut ca orașul lor să sufere mult,

mai ales că răzvrățiții, aducîndu-l pe domnul ligirilor Filip, i-au încredințat
 orașul și-i urmau, oriunde i-ar fi dus. Aflu că aceasta li s-a întîmplat și că
 poporul voinde mai bine să-l aducă pe acesta, făcîndu-și-l stăpînitor ab-
 solut din cauza urei ce o aveau asupra venețienilor și a certei lor cu
 aceia și pentru că l-au văzut și pe acest domn al Mediolanului răz-
 boindu-se din toată puterea cu venețienii și ducînd într-una războiul cu
 toată stăruința.

Este așezat acest oraș la capătul Italiei înspre Galatia ; de mergi
 spre răsărit, se mărginește cu țara tirenilor și atinge Marea Tirenică,
 orașul, spre soare răsare, întînzîndu-se pînă aici ; spre apus însă, ieșind
 din țara genovezilor, ai ajunge în Provența, | care e Galatia și locuitorii
 trăiesc sub ascultarea împăratului celților. De aceea se numește poarta
 Italiei, ca și cum de la aceștia ai intra îndată în Galatia. Orașul se cîrmuiește
 nici după sistem cu totul democratic, nici aristocratic ; ci avînd o consti-
 tuție amestecată din amîndouă sistemele, cînd pare că se pleacă spre de-
 mocratîe, cînd că e dirigit de cîțiva aristocrați, în ce privește așezarea
 conducerii orașului. Căci sînt două familii în oraș care de demult stau în
 fruntea orașului și care ajung la conducere prin faptul că întreg poporul
 li s-a alăturat acestora, oscilînd între fiecare din amîndouă. Una din familii
 se chiamă Doria, cealaltă Spinura. Poporul, împărțit între aceștia, se ho-
 tărăște cînd pentru alegerea unui Spinura, cînd a unui Doria. Cînd însă
 aceștia ajung la conducerea poporului, nu e voie chiar dintr-însii să pună
 orașului conducători, nici nu îngăduie poporul ; ci sînt alte două familii,
 din rîndurile poporului, și una din aceste familii este aplecată și apropiată
 de o familie de aristocrați, a doua însă de cealaltă. Și dintre acestea, una
 se chiamă Adorno, cealaltă însă Fregusio. Din casele acestea e obiceiul la
 ei, ca partidul aristocrat care ar birui în alegeri, să pună orașului condu-
 cător. Și casa Adorno s-a alăturat de familia Spinura, casa Fregusio însă
 este apropiată de familia Doria și un Fregusio este pus | de dînsa la condu-
 cere. Acestui conducător, după ce a fost pus la conducere, i se încredințează
 potrivit legilor, ca luîndu-și într-ajutor cîțiva aristocrați, să conducă tre-
 burile obștești spre folosul cel mai mare al tuturor. În ce privește veniturile
 orașului, e lege ca aceștia să aibă grijă să dispună, precum ar crede ei mai
 bine ; despre pace și război e lege însă ca poporul, întrunindu-se în adunare
 publică, să hotărască ce ar crede el mai bine ; hotărîrea însă luată, îl însărci-
 nează pe conducător să o execute, precum e cel mai de folos. Pentru jude-
 carea proceselor în oraș sînt puși judecători de către familia biruitoare în

- 1 alegeri și judecă după obiceiurile lor. Apelul însă în contra unei judecăți se face la popor, dacă vreunul din ei n-a fost judecat după lege.

Genova suferă de
răscoale ; poartă răz-
5 boi cu Veneția și
Aragonia.

- Dar aceste două familii Doria și Spinura, neînțelegându-se și luîndu-se la ceartă, au pricinuit orașului mari rele, pu-
nînd în oraș stăpînitori absoluți și umplînd orașul de lu-
cruuri nelegiuite. Una din aceste familii s-a îndreptat spre
ligiri și Italia și-si alege pe italieni și-i aduce ca aliați în oraș, cealaltă însă
pe împăratul celților. Și în nenorociri de tot felul a căzut acest oraș, familiile
din oraș prăbușindu-se reciproc în rele nesfîrșite și aducînd chiar pe cei
10 mai mari dușmani ai lor unii asupra celorlalți ; totuși, cînd ajunși la nevoie
261 de nesuferit | ar fi siliți, ca statul să le fie condus de stăpînitori absoluți
împotriva obiceiurilor lor, atunci unindu-se într-un gînd unii cu alții în
chip peste fire de minunant, o pornesc dintr-odată cu toată puterea, oricare
s-ar întîmpla să fie dirigitorul cel rău în oraș. Căci deseori aducîndu-l
15 pe împăratul celților, după ce-i încredințaseră orașul, l-au alungat din nou,
cînd se uneau într-un gînd întreolaltă, încît, nelăsînd să se înrădăcineze
la ei o stăpînire absolută, poporul revine la libertate ; răsturnînd situația
dată și înlăturînd-o, își pun din nou conducători dintre cetățeni și-si conduc
treburile obștești după legile și obiceiurile din părinți.

- 20 Dar de multă vreme au dușmănie mai ales cu taraconezii din Taracon
și purtau războaie de multe generații în contra acestora și a țării lor, și
în particular și în numele statului, oriunde s-ar întîlni unii cu alții, se iau
la bătaie, încît, dacă pot, se ucid unii pe alții. Cu taraconezii așadar fiind
certați, trăiesc mereu în dușmănie, de cînd sînt ; dar și cu venețienii s-au
25 luat la luptă de mult timp din cauza insulelor Chios și Lesbos din Marea
Egee, dar nu puțin și din cauza domnului ligirilor, pe care aducîndu-și-l,
și l-au pus stăpînitor absolut¹ și ei, ajunși în răscoală, i-au dat în seamă
orașul să aibă grijă de el ; și purtau război cu venețienii și cu împăratul
taraconezilor. Pentru războiul în contra venețienilor au echipat corăbii și
265 mergînd | asupra orașelor din Marea Ionică și Marea Egee, le făceau stric-
căciuni. Acestea le făceau venețienilor, că să-l răsbune pe Filip, stăpînitorul
ligirilor. Și în Cercira dînd foc localităților din fața orașului, le-au ars și
stricau orice le venea în cale. Mai pe urmă fiind în război cu împăratul
taraconilor, Alfonso cu numele, duceau lupta în contra orașului Gaeta
35 din Italia ; căci acostînd aici corăbiile cele mai mari ale împăratului Al-
fonso, și genovezii, cum au aflat că flota aceea împăratul o pregătește aici
drept împotriva lor, au echipat corăbii din cele mai mari, din cîte le știu
eu, care soseau pentru negustorie, și înarmîndu-le deplin din partea orașului,

¹ În 1421.

le-au dus în contra tاراconezilor și, ajungînd în portul Gaetei, s-au luptat mult timp cu corăbiile împăratului. Căci se întîmplase ca atunci să fie aici în oraș împăratul și, privind la luptă, era necăjit și descurajat, pentru că, deși în corăbiile lui erau mai mulți oameni, totuși nu erau în stare să biruie corăbiile dușmane. Ba, chiar și însuși urcîndu-se în corăbii, ca să-i înflăcăreze la război și, ridicîndu-se luptă aprigă, i-a fost prinsă corabia și cu dînsa a fost prins¹ deodată și împăratul tاراconilor. Și corabia o prinsese diacul lui Doria, care comanda atunci la genovezi o corabie.

După ce aceștia au învins și pe însuși împăratul l-au prins, au plecat plutind spre casă. Dar cînd au ajuns aproape de oraș, înainte încă de a-l debarca în oraș, abătînd din cale, a plecat spre țara domnului Iigirilor, ca să i-l aducă lui prizonier pe împăratul Alfonso; și credea că va primi o mare răsplată de la domn. Debarcînd în țara aceluia, a sosit la stăpînitorul Iigiriei cu împăratul prizonier. Dar domnul Mediolanului l-a primit cu cinste pe împăratul și, după ce l-a încărcat cu multă cinste, l-a lăsat să plece la scaunul lui de domnie. Și de atunci cetățenii genovezi porniți fiind în gîndul lor asupra acestuia, nu cu mult mai pe urmă s-au lepădat de el și pe guvernatorul lui l-au izgonit și pe oamenii refugiați în cetățuia orașului i-au făcut să se predea prin bună învoială; și ei înșiși își guvernav de acum înainte orașul după legea și obiceiul din părinți, punîndu-și conducători dintre cetățeni la conducere, precum le era obiceiul și mai înainte. Dar Alfonso, slobozit de domnul Mediolanului, îi era binevoitor, servindu-l cu priință la orice ar fi putut socoti că-i face plăcere; și tot timpul, pînă la moartea domnului din Mediolan, n-a încetat să-i facă pe plac.

Regele francez Ladislau
din Neapoli Impresoară
Florența.

Acest împărat al tاراconezilor era împărat în Valencia și Tاراcon și, mai domnind peste insula Sardinia și Cirnos și peste orașul înfloritor Barcelona din Iberia, a venit mai întîi în Sicilia, după aceea însă în Italia la Partenope și a ocupat domnia în modul următor. Acest oraș Neapoli al Italiei aparținea de demult împăratului celților și din casa împăratului punea împărat și domn peste această țară a Italiei. Împărăția² începe de la marginea Iapi-ghiei și Mesapiei și înaintînd mult în direcția golfului Ionic³, trece, dacă intri plutînd, dinspre stînga dincolo de țara orașului așa numit Bari și cuprinde și Basilicata⁴, țară însemnată, apoi țara așa numită Geponos și

¹ În august 1435.

² Regatul Neapoli.

³ Mării Adriatice.

⁴ Grabler, *op. cit.*, p. 94 nota 78 corijează bine βασιλικωτάτην—foarte împărătească, în βασιλικάτην—Basilicata, nume de provincie.

1 se întinde pînă la Gaeta și Chieti¹, oraș la apus în graniță cu țara romanilor, la răsărit însă se mărginește cu golful Ionic. Cuprinde și țara îndreptată spre Sicilia, numită în antichitate Elada, acuma însă Calabria. Cînd deci împărăția Neapoli ajunsese sub împăratul celtilor, i-a pus împărat din rudele
5 sale apropiate, pe unul din casa împăratului. Acesta sosind în Neapoli, Ladislau² îi era numele, domnea peste țară și, ajungînd la mare putere printre domnitorii din Italia, a pornit cu război asupra țării tirenilor și asupra celeilalte Italie, săvîrșind mari fapte. Chiar și asupra capitalei
268 tirenilor, Florența, armată | ducînd și tăbărînd aproape, o impresura. Cum însă impresurarea a ținut mult timp, se spune că cei din oraș, ajungînd
10 la cea mai mare nevoie, trimiteau vorbe de pace, spunînd că sînt gata să sufere orice le-ar porunci și sub condițiile acestea să se împace. Acela învoindu-se, să fi cerut pe copila unui cetățean, care era chipeșă și mai frumoasă decît toate frumoasele din oraș ; de îndată ce a aflat că întrece în
15 frumusețe toate fetele din oraș, pe aceasta a cerut-o. Acest oraș are îndeosebi femei și fecioare care se disting prin frumusețe de cele din Italia. Despre aceasta aflînd de repetate ori că este așa de frumoasă, — și de altcum acest împărat umbla nebun după femei și era desfrînat, — cerea să-i fie dată această femeie și cu această transacție ar cădea la învoială cu tirenii ; și
20 să fi poruncit tatălui să-și gătească fiica și s-o împodobească frumos și s-o dea împăratului. Dar s-a întîmplat ca tatăl acestei copile să fie medic și încă cel dintîi în meseria sa și cu multă și mare experiență. Cum nu putea scăpa să nu-și dea fiica, să fi preparat o otravă foarte puternică, pe cît îi era cu putință, — îndeosebi în acest oraș din toate orașele din Italia, pregătesc
25 otrava mai bună decît în celelalte orașe, — a muiat apoi șervetul în otravă
269 și ducîndu-l, i l-a dat | fetei, ca, după ce împăratul ar avea relații cu dînsa. după împreunare să-i șteargă treaba cît mai frumos cu șervetul ; aceasta luînd șervetul, minune de frumos și țesut cu fir de aur, îl păstra, ca să i-l servească împăratului după împreunare, precum spusese tatăl. Cînd însă,
30 ducînd, femeia, au predat-o împăratului, acesta privind-o, a rămas înmărmurit de frumusețea ei și, aprins de dragoste, s-a apucat de dînsa ; copila însă ascultînd de tatăl ei, precum îi spusese, de îndată afectuoasă îi șterge bine treaba cu șervetul. Și cum s-a atins de șervetul ajuns la umezeală, îndată friguri să-l fi apucat pe împărat și peste nu mult timp a și murit..
: 5 Și să-i fi murit și femeia, căci otrava se prinsese și de dînsa ; prin umezeală, otrava se răspîndise, cînd ei se atinseseră de șervet. Împăratul săvîrșindu-se așa din viață, oastea i s-a desfăcut, plecînd pe acasă și orașul a fost izbăvit de impresurare. Unii italieni însă spun că nu tatăl ar fi fost acela care a dat

¹ În manuscrise e δεδίην — „Dedie”, îndreptat de Darkó în Κιέρην.

² De fapt n-a fost primul.

femeii șervetul și a preparat otrava, ci Sfatul orașului, gătind-o și împodobind-o frumos, încît să-i pară împăratului cît mai mîndră de tot, să-i fi dat șervetul, afectuoasă să-l servească pe împărat la împreunare cu acesta. 1

Regele Aragoniei
Alfonso V cucerește
Sicilia și regatul
Neapoli.

Dar acestea spuse fiind pînă întru atîta, să le lăsăm la o parte, nefiind cuviincioase; după moartea împăratului Ladislau, soția | lui, deoarece împărăția îi avea de suferit necazuri din partea italienilor și din partea mai marilor țării cu care avea mereu de lucru, și fiind măritată după Rainer împăratul Provenței nepotul ¹ împăratului celților, i-a predat împărăția Partenopei. Despre aceasta am aflat, că era fata ² domnului din Tarent și Iapighia, din casa Ursini, adică Archii ³, — cam așa s-ar spune pe elinește, — un bărbat care avea foarte mare putere în țara aceasta de la Neapoli. Rainer așa dar preluînd împărăția, a stat pe tronul împărăției doisprezece ani ⁴; în acest timp, Alfonso, împăratul taronilor și al Sardiniei și Valenciei, fiind din casa Medini, construindu-și o flotă foarte mare, a venit în Sicilia, cetățenii din Panormo în Sicilia, aducîndu-l pe el, și, supunîndu-și toată Sicilia, o stăpînea ⁵, după aceea însă a pornit din această insulă, ca să ocupe în Partenope cetățuia din interior; căci orașul acesta are două cetăți la marginea mării și una în interiorul țării. Aducînd armată, impresura orașul și încerca să-l ia cu mașinăriile de asediu; aici și fratele său, lovit de un proiectil de tun, s-a săvîrșit din viață. Nu după mult timp însă a izbutit să cucerească orașul și l-a ocupat. După aceea a început să impresoare cetatea și cea de la marginea mării și cea din interiorul țării. Cea din interiorul țării blocînd-o, a cucerit-o cu foamea, cea de la marginea mării însă, predîndu-i-o | ostașii de pază, a ocupat-o și pune o garnizoană într-însa. Soția împăratului însă era impresurată în cetatea de lîngă portul orașului; iar bărbatul ei ieșise într-ascuns și a plecat pe mare în Provența, cu intenția să aducă armată cît mai repede și să vină într-ajutorul soției. Atunci împărăteasa trimițînd după Fortia ⁶, domnul din Marca, care pe atunceea avea în Italia mare iscusință în ce privește știința militară, l-a izgonit din oraș pe Alfonso. Alungîndu-l pe acela, stăpînește ea orașul, Fortia stîndu-i

¹ Ἀνεψιός este nepot de frate sau de soră sau și văr. Este vorba de René I, duce de Lotaringia, conte de Provența și rege titular al regatului Neapoli. Căsătoria, de fapt, n-a avut loc.

² În realitate, Maria, soția văduvă a principelui de Tarent. Vezi p. 164, r. 8—11.

³ Οὐρσίνων, tradus în grecește e Ἀρχίων—„al Urseștilor”.

⁴ După Ladislau a urmat la domnie sora lui Ioana II.

⁵ Peste Sicilia stăpînea tatăl său, din 1402.

⁶ Sforza.

1 intr-ajutor. De îndată ce s-a făcut stăpînă pe puterea în stat, a început să
 impresoare cetatea de sub munte din interiorul țării și cum atacînd-o
 nu putea s-o cucerească, a blocat-o cu foamea. Trecînd nu mult timp
 5 după aceea, cînd Fortia se găsea în Italia, avînd război acasă, împăratul
 din Taracon Alfonso a pornit din Sicilia și a subjugat mai întîi Calabria;
 pe urmă strîngînd armată, a pornit a doua oară asupra orașului și l-a
 ocupat ¹. Și împărăteasa lui Rainer s-a furișat din cetate la feciorul ei,
 domnul din Tarent și Iapighia; căci după moartea lui Ladislau se măritase
 după domnul din Iapighia și a avut de la ea pe acest fecior domnul Iapi-
 10 ghici. Dar Alfonso, odată ce a ocupat orașul și țara numită Geponos,
 purta război cu domnul din Iapighia, feciorul împărătesei Maria, și năvă-
 272 lind, a supus țara ². | Dar cu timpul, domnul din Iapighia trimițînd
 soli la el, a cerut să încheie pace cu el, cu condiția să se încuscrească;
 așadar împăratul a logodit pe feciorul său din flori Inferando cu nepoata
 15 de soră a domnului din Iapighia, fata domnului din Venoză. Și făcînd
 pace cu condiția să fie prieteni și supuși împăratului Alfonso, a fost chemat
 la Neapoli, unde ajungînd, l-a apucat frica să nu fie prins de împăratul.
 Și din cauza acestei frici s-a crezut că nu este în toate mințile.

Așa a ajuns în Italia la domnie peste Sicilia și Partenope Alfonso
 20 de la Taracon; venit în Italia, era aici în război cînd cu tirenii cînd cu
 venețienii, uneori însă stătea și în relații de pace. Împăratul Rainer ce-i
 drept, i-a adus asupra orașului pe genovezi cu o flotă mare; și încercau
 să debarce; și cum n-au fost în stare s-o facă, s-au întors acasă.

25 Alfonso lasă în locu-l pe fratele său, fost rege de Navara. Alfonso a lăsat țara ligiilor și Taracon fratelui său, care
 a fost împărat în Navara; căci locuitorii din Navara
 aducîndu-l pe acesta de la Taracon, pentru că era înșurat
 cu fata împăratului lor, și l-au pus împărat după legile
 273 și obiceiul lor ³. | Căci cam aproape cei mai mulți din domnitorii
 cei din Apus își iau și veniturile orașelor, dar nu prea au cam voie
 30 să pună în orașe dregătorii sau garnizoane, ci cei din partea locului
 ei înșiși își pun dregătoriile și-și așează garnizoanele de pază și au grijă
 de guvernarea țării și împăratul nu are voie să-i silească la ceva împo-
 triva legilor și obiceiurilor lor pămîntesti. Atunci așadar, după ce cetă-
 țenii din Navara și-au adus împărat în țară pe fratele lui Alfonso, acesta
 35 a avut un băiat cu soția sa; și cînd a crescut de vreo doisprezece ani,

¹ În 1442.

² Povestirea lui Laonic despre expedițiile în contra regatului Neapoli nu este lipsită de confuzii și inexactități.

³ În 1425.

pe băiatul lor l-au oprit, pe împăratul însă l-au trimis înapoi, spunînd 1
că, după ce s-a născut un băiat, el nu mai are încă parte mai departe
la împărăție, ci că aceasta îi aparține băiatului. Acestea s-au petrecut
nu cu mult mai tirziu. Cînd însă Alfonso a ajuns în Italia, l-a lăsat pe
fratele său să aibă grijă în locul său de guvernarea țării sale. 5

Descrierea țărilor din Peninsula Iberică. Aceasta începe din țara Valenciei. Și Valencia este un
oraș mare și înfloritor și în el este reședința împăratului
Valenciei. Orașul acesta este așezat la o depărtare ca de șapte sute de
stadii ¹ de la strîmtoarea coloanelor lui Hercule, în fața insulei Sardinia.
După aceea însă se întinde țara numită Taracon pînă la Barcelona. Aici 10
țara Taracon se mărginește cu Provența din Galatia. Dar să arătăm gra-
nițele acestei țări a împăratului: spre răsărit s-ar mărgini cu Galatia 274
Provenței, spre apus însă cu Iberia, iar spre miazănoapte cu Navara.
Barcelona însă este un oraș din cele spre apus, strălucind prin bogăție
și putere și care are o administrație plecată mai mult spre aristocrație 15
și cere să fie guvernată după legile și obiceiul din părinți de împăratul
din Taracon. În fața acestui oraș este insula Cirnos ², bogată și cu mulți
locuitori; și înconjurul insulei să fie de două mii de stadii ³. Lîngă ea
mai este altă insulă, numită Mai Mică ³. Și aceasta este sub ascultarea
împăratului taraconilor și-și primește guvernatorul. Dar și Sardinia care 20
este o insulă foarte mare cu un înconjur ca de cinci mii de stadii ⁵, este
supusă acestui împărat. Iar în ea sînt două orașe înfloritoare: Orstania
și Cageri ⁶. Unul este așezat spre răsăritul insulei, celălalt spre miazăzi.
Pescarii din această insulă culeg din marea insulei corali și de aici ajung
în celelalte părți ale lumii. Dar Iberia, cum e situată, începe de la Ga- 25
latia; după ea urmează Celtiberi și țara Gasconia care se află sub ascul-
tarea împăratului celților. Apoi urmează spre răsărit țara pescailor, în-
tinzîndu-se pînă în Iberia. Dar Iberia este, după țara Celtică, țara cea
mai mare dintre cele din apus; | spre apus se întinde pînă în ocean, 275
spre răsărit se mărginește cu Navara și Galatia și spre miazăzi cu Portu-
galia care, fiind o țară la marginea mării, ajunge pînă la ocean pe o în-
tindere mare, și cu țara Granada a libienilor; într-însa este biserica lui 30

¹ Fac 124 km.

² Corsica, făcîndu-se confuzie cu Malorca, cea mai mare insulă din Baleare.

³ Fac 355 km.

⁴ Minorca, una din insulele Baleare.

⁵ Fac 888 km.

⁶ Manuscrisele au ὀρσθήλια și ὀρτύγια, îndreptate de Darkó în Ὀρστάγια — Oristagno; și καγέρη, îndreptat de Darkó în Καγέρη — Cagliari.

1 Iacob ¹. Portugalia însă ținându-se de Iberia, se întinde pînă la marea
dînăuntru strîmtorii ¹, și pînă la țara Granada. Țara Iberiei fiind cea mai
mare și bogată, are orașe, între care capitala cu numele Sibilina, oraș
mare și cu mulți locuitori, și Cordova, Morsica și numitul Toledo și Sala-
5 manca. Și sfîntul locaș al lui Iacob din această țară se află lîngă marea
de afară la Ocean. Dar țara împăratului iberilor se întinde și înspre marea
dînăuntru ². Portugalia însă este așezată lîngă strîmtoare, începînd de la
Granada, înspre strîmtoare și marea dinafară pînă în Iberia. Granada
fiind țară interioară cu întinderea înspre Iberia și Galatia, nu are de loc
10 vreo ieșire, nici la marea dînăuntru, nici la ocean. Dar împăratul Iberiei
este cel mai puternic dintre domnitorii din această parte și, fiind din
casa împărătească ³ a Galatiei, nu încetează să poarte război într-una,
pustiind și jefuind țara Granada a libienilor. Împăratul libienilor din
Granada îi plătește și tribut împăratului iberilor, ori de cîte ori poate
15 încheia pace; dar năvălind deseori îi impresoară capitala și | îi pradă
276 țara. Aceasta e țară muntoasă și muntele începe de la marea dînăuntru
și se întinde pînă la ocean în țara Portugalia.

Războiul lui Alfonso Acești împărați luîndu-se la ceartă întreolaltă, deseori
cu regele Iberiei; 1430. au purtat războaie între ei și cu toții în contra barba-
20 rului; și, între altele, și Alfonso, împăratul din Taracon, înainte de ce
să fi sosit în Italia, a avut, dintr-o astfel de pricină, război și cu acest
împărat al Iberiei și însuși a fost prins de generalul-comandant al împă-
ratului Iberiei cu numele Alvaro și s-a întîmplat ca amîndoi să fie răniți.
De îndată ce, strîngîndu-și armata și luîndu-și pe fratele său, împăratul
25 din Navara a pornit cu război asupra împăratului Iberiei, a intrat în
Iberia, adus fiind în țară de unii oameni cu mare trecere în țară din ură
față de Alvaro, pe care-l dușmăneau. Căci acesta, fiind un simplu parti-
cular din Taracon, a pornit de jos de tot și, ajungînd prin virtute om
însemnat, deoarece la orice împrejurare se ridica tot mai mult, toți îl
30 cinsteau pentru virtutea lui și împăratul l-a făcut general-comandant
peste țara sa; și ajungînd să conducă războaie, pretutindeni și-a cîștigat
renume mare. Și atunci trimis fiind de împăratul iberilor cu armata în
contra lui Alfonso, i-a ieșit prin țară întru întîmpinare, cu gîndul, ca să
35 i se împotrivească. Dar după ce Alfonso, năvălind și | luînd și pe fratele
său, a ajuns în Iberia și înainta, aici Alvaro ieșindu-i înainte, și-a așezat
tabăra și trimițîndu-i un crainic, îl îndemna să se îndepărteze, dacă e

¹ Sfîntul Iago di Compostella în Galicia (Nusser).

² Marea Mediterană.

³ Manuscrisele ne dau ἀλγηνίου, îndreptat de Darkó în βασιλείου.

cuminte, cît se poate mai repede, din țară; și Alfonso răspunzîndu-i că 1
 nu pleacă la măgarii tătîni-său, ca să-i ducă la păscut, ci e aici, ca să se
 măsoare cu el în arta războiului, Alvaro și-a pus armata în linie de bătaie
 și, încăierîndu-se, se lupta cu amîndoi frații. Dar ridicîndu-se luptă mare, 5
 oamenii lui Alvaro i-au învins pe taraconi și-i goneau din răspuțeri; și
 pe amîndoi frații îi prind și au doborît mulți taraconi în goană. Cînd
 însă amîndoi frații au fost aduși în fața împăratului iberilor, nu le-a făcut
 nici un rău, ci legîndu-i cu jurăminte și declarații de credință că nu vor
 mai încerca nici o vrăjmășie cu privire la țara sa, i-a lăsat să plece fără
 să pățească ceva. După aceea Alfonso a ajuns în Italia, precum am arătat 10
 mai înainte, și în Sicilia și, ocupînd împărăția Neapoli, purta război cu
 genovezii, cînd a fost prins și de aceștia, după cum am istorisit mai sus,
 și adus fiind în fața domnului din Mediolan, i s-a dat iarăși drumul. Pe
 soția sa însă lăsînd-o în Taron, n-a mai venit înapoi mulți ani s-o vadă;
 stînd aici, petrecea în dragosti multe, ocupația fiindu-i dragostea și armele. 15
 Cum i-a mers prin Italia, arăt mai jos în desfășurarea istoriei mele.

Cum scapă man-
 rii din Granada de
 război cu iberii;
 1131.

Dar împăratul Iberiei¹, despre care am vorbit, a avut 278
 de purtat război cu împăratul libienilor de la Granada;
 aceștia trecînd de demult din Libia și ocupînd în Europa
 orașul Almeria² de la marginea mării, la o depărtare de 20
 Libia ca de două sute cincizeci de stadii³, și pornind de aici, au cucerit
 Iberia și săvîrșind fapte strălucite pînă în țara Celtică, înaintau și asupra
 Taronului și a Valenciei, cu gîndul să-și sporească țara și să o facă mare.
 Împărații iberilor care se trăgeau de la celti, au continuat afară de aceștia
 războiul în contra acestor libieni și alungîndu-i într-un oraș întărit, îl 25
 impresurau după aceea; și pînă în timpurile de acuma năvălesc mereu
 cu armată asupra orașului. Și îndeosebi împăratul iberilor domn Ioan,
 de care am amintit mai sus, năvălind la sfatul și îndemnul lui Alvaro
 să-i distrugă pe libieni, a dus armata asupra orașului, cu gîndul să-l
 cucerească. Atunci libienii, cum erau impresurați în mod aprig și au ajuns 30
 să sufere foarte greu de foame, de nevoie nemai știind ce să facă, născocesc
 una ca aceasta. Încercînd doisprezece catiri cu smochine uscate,
 au mers în tabără; smochinele însă cite una spărgînd-o fiecare, au virit
 cite un galben înăuntru și le-au potrivit înapoi la loc. Galbenul iberic
 este însă în preț fiecare cît doi galbeni venețieni. | După ce au pre- 279
 gătit așa aceste smochine și le-au încărcat pe catiri, cît putea duce fie-

¹ Regele Castiliei Don Juan : Ioan III (1406—1454).

² În manuscrise e *μαρελίαν*—„Marelia”, îndreptat de Darkó în *Ἀλμερίαν*.

³ Peste 44 km.

- 1 care, s-au dus la cortul lui Alvaro. Acela însă cînd a dat de galbenul din smochine, să-l fi întrebat pe aducător, că ce vreau să spună cu galbenul din smochine. Catirgiul i-a răspuns că împăratul, adunînd aurul oraşului, i-l trimite cu vorba, că, ori iai oraşul, ori nu-l iai, aur mai mult decît
- 5 acesta nu ți-ar putea veni niciodată din oraş. Şi dacă o să distrugi oraşul, vei pierde de multe ori pe atîta, care ne-ar veni iarăşi din Libia şi pentru tine şi pentru noi; dar dacă nu o să distrugi oraşul, vei avea şi în viitor de pus în vistierie, cît se aduce la noi din Libia. Auzind acestea, se spune că şi Alvaro s-a înfăţişat cu smochinele la împăratul şi, vărsîndu-le, să
- 10 fi spus: „O împărate, pomul acela care ne aduce poame ca acestea, nu e bine pentru noi să fie tăiat; căci n-am mai putea şi în viitor încă să avem parte de un rod ca acesta şi în timp de lipsă n-am mai putea avea îndes-tulare, dacă în timpul de faţă le-am culege peste măsură. Vezi cum taie viţele de vie, cît numai e destul, ca să dea rod iarăşi. Dacă
- 15 o va smulge cineva, nu se mai poate folosi de ea, cînd îi trebuie”. — Împăratul auzind acestea, i s-a părut că vorbeşte bine nimerit şi să fi îndepărtat armata de la oraş.
- 260 Domnitorii Iberiei Acesta luînd de soţie pe fata împăratului Portugaliei,
20 sint de origină a avut un băiat cu numele Enric, un bun războinic;
franceză. acesta după ce a luat de soţie pe fata împăratului de Navara şi nu a putut trăi cu ea, a îndepărtat-o de la el şi şi-a luat soţie a doua pe nepoata ¹ sa, fata împăratului din Portugalia, despre care se spune că era la înfăţişare cea mai frumoasă dintre toate femeile din locurile acelea; a luat-o la sugestia nobililor că va putea duce casă cu
- 25 o femeie, de va lua alta. Iar pe fata împăratului de Navara a silit-o să îmbrace rasa de călugăriţă şi a răsplătit-o în bani. Împăratul Portugaliei este din casa împăraţilor din Galatia. Socotesc că împăraţii celţilor războindu-se de demult cu libienii, i-au învins şi au cucerit această ţară şi au lăsat-o urmaşilor lor. Dar se crede că şi împărăţia de Navara apar-ţine casei împăraţilor Galatiei; şi nimeni altul nu poate ajunge pe tronul acestei împărăţii; căci şi această ţară, autocratorul Carol ² şi împăraţii de după acela se arată a o fi cucerit pentru aceia şi a o fi lăsat urmaşilor lor. Iar pe fratele lui Alfonso l-au adus cu acest cuvînt, că deoarece a luat soţie
- 30 din casa Galatiei, dacă va avea un băiat să nu mai rămînă în ţară mai departe, ci | băiatul să li-l lase lor împărat şi dînsul să plece, ducîndu-se de la ei, iar dacă nu o să aibă un băiat, după moartea sa, să treacă

¹ De frate sau soră.

² Carol cel Mare (768—814).

domnia asupra împăratului Galatiei. Și acesta primind propunerile, a 1
venit cu această condiție la împărăția Navarei. Și dînsul avînd un băiat,
pe dînsul l-au trimis din țară și pe băiat l-au pus împărat, deoarece
după mamă era din casa împăraților Galatiei.

Acestea deci pînă aici le-am scris în istorie, ținîndu-mă de planul 5
întreg al expunerii; dar să mă întorc, de unde am început să fac această
digresiune în istorisire, de am ajuns atît de departe.

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE VI

**Murad II gata să
năvălească în Țara
Românească, por-
nește asupra lui
Caraman.**

Dar Amurat al lui Mehmet, după expediția în contra lui **282**
Caraman, se gătea de război în contra dacilor, ca să-l
aducă la domnie pe feciorul lui Draculea. Și când, după
pregătirile făcute, a pornit acuma din capitală, a auzit
despre Caraman că, umblînd după schimbări cu privire la **5**

domnia lui, plănuiește să se răscoale, asociindu-și-l și pe domnul din Can-
diloru și pe alți cîțiva de prin Asia, în nădejdea, că peste foarte puțin
timp peonii îl vor ataca pe Amurat, năvălind asupra lui cu armată
multă; și-i chema și pe ceilalți | stăpînitori din Asia la răscoală. Atunci **283**
Amurat al lui Mehmet, întorcîndu-se din drum a pornit cu război asu- **10**
pra acestuia și pe Turachan, guvernatorul Tesaliei, l-a trimis să meargă
asupra Istmului din Peloponez și să dărîme întăriturile de la Istm și,
străbătînd cu jaf țara Peloponezului, cîtă se întîmplă să fie sub domnii
elinilor, să se întoarcă înapoi. Acesta luînd armata din Tesalia și de la
balta Perevia, a sosit la Istm și, găsindu-l părăsit, i-a distrus întări- **15**
turile și năvălind în Peloponez, a pustiit țara aceea și, ajungînd la
Sparta, a străbătut cu jaf Laconica și a plecat înapoi. Împăratul
însă trecînd în Asia, a pornit de a doua oară asupra lui Caraman și
i-a pustiit țara și a biruit-o.

**Craul Serbiei Gheorghe
împreună cu Iancu de Hu-
nedoara ridică pe unguri
asupra lui Murad II.**

În timp ce se întîmplau acestea, Gheorghe, domnul **20**
tribalilor, intrînd în vorbă cu Iancu și cu împăratul
peonilor și stăruind pe lingă fiecare din mai marii
Peoniei, i-a făcut să pornească război asupra lui

Amurat și le-a făgăduit peonilor să le dea pentru această expediție bani
destui, pe care i-a și adus aici. Dar în vederca aceasta a lucrat cu dînsul **25**
și Iancu, care era prieten elinilor și se întîmplase să fie prieten cu dînsul. |

- 284** Genovezii în război cu
tătarilor din Crimea și cu
Bizanțul.
- Dar împăratul de la Bizanț, Ioan, avea război cu
genovezii dintr-o astfel de pricină în legătură cu
comerțul Galatei. De astădată genovezii echipînd
corăbii din cele mai mari pe care le aveau, și treisprezece trireme și în
5 corăbii urcînd ostași de ai lor deplin înarmați la opt mii, au pornit pe
mare asupra Bizanțului, voind să-l cucerească. Și asupra sciților de la
Bospor ¹ au pornit cu război : căci orașul lor numit Cafa de lingă Bospor,
sciții ajungînd la ceartă cu locuitorii din acest oraș, îl prădau și-l jefuiau.
De aceea au și trimis soli la Ațicheri, împăratul sciților din acea parte,
10 ca să se învoiască asupra pricinilor de ceartă ; dar cum cererile lor au
rămas zădarnice, au dat orașul în seama Italiei ². Pentru că genovezii
considerau lucru strașnic, ca orașul lor să sufere stricăciuni nesfîrșite
din partea sciților, — și se întîmplase ca tot atuncea să fie în ceartă și
cu elinii, — se pregăteau să pornească deodată cu război asupra amîn-
15 durora, cu gîndul să-i doboare. Ajungînd la Bizanț și declarînd război
Constantinopolei, au intrat cu corăbiile în Marea Neagră și au sosit la
Cafa. Aici debarcînd în Chersones, se grăbeau s-o pornească de-a dreptul
la luptă cu sciții ; ieșind din oraș, au mers asupra lor. Atunci sciții i-au
văzut pe genovezi că vin asupra lor, așa fără să fie puși în vreo ordine
20 de luptă și fără să le dea vreo importanță, | căci în ajun îndreptîndu-se
spre un rîu tot de acolo, ședeau în corturi, fără să pună străji în
tabă, deoarece credeau că sciții niciodată nu vor ajunge la atîta
îndrăzneală, încît să se expună la vreo primejdie, luîndu-se la luptă.
De astădată cei din liniile dinții nu-i așteptau pe cei din coada armatei,
25 încît armata să formeze un front, ci mergînd la pas în adîncime, înaintau
așa asupra dușmanilor ; atunci sciții se năpustesc asupra primelor lor
rînduri, pentru ca să dea lupta cu aceștia. Atacîndu-i, i-a pus îndată
pe fugă și-i goneau, pe cît îl slujeau picioarele pe fiecare. Apoi au căzut
asupra celorlați dintr-înșii și i-au pus pe fugă și pe aceștia și așa au
30 ajuns pînă la coada oștirii. Punînd întreaga armată pe fugă, ucideau,
necruțînd pe nimeni și omorînd pe oricine puteau să-l ajungă, pînă ce
au scăpat în oraș, ca să nu piară. Așa lăsîndu-se de războiul cu sciții
cei nomazi de la Bospor, au plecat, plutind spre Bizanț. Ajungînd la
Galata, oraș în Europa din fața Bizanțului, au ținut sfat împreună ca,
35 în ce chip dînd lupta, să cucerească orașul ; și au echipat corăbiile și,
înarmîndu-le, le-au dus spre portul Bizanțului în contra zidului, cu
planul ca de pe corăbii să cucerească orașul. Bizantinii se pregăteau |
286 de apărare și se luptau de pe zid în contra genovezilor într-un chip

¹ Tătarilor din Crimea.² Genovezilor din Italia.

vrednic de pus în istorie ; și cum atacau zidul de pe corăbii și încercau să-l cucerească, n-au putut să se urce pe zid, căci elinii se apărau aprig de tot. Și atunci, pentru că nu le mergea de loc, s-au îndepărtat și au plecat spre Italia. Totuși orașul genovezilor Galata s-a mai războit o bucată de vreme cu Bizanțul și se împroșeau unii pe alții cu tunurile, și elinii și cei din Galata, cînd și Leondari Ioan, atacînd cu tărie zidul Galatei, a închis din toate părțile orașul, lipsindu-l de orice hrană și de toate celelalte. Și pe mulți din genovezii de pe corăbii i-a atacat acesta ; și i-a prins și în lanțuri i-a adus în fața împăratului Ioan, care era în casa lui Xila ¹, ca la trei sute, găsindu-i pe aceștia la vadul de împrejmuire al Galatei. După aceea trimițînd soli unii la alții cu privire la viile de afară ale Galatei și la interesele lor comerciale, ca împăratul să fie împăcat, genovezii au consimțit să înalțe steagul împăratului elinilor ² și să-i mai plătească împăratului în chip de dar o mie de galbeni pentru stricăciunea făcută la turnul de la curtea împărătească, asupra căruia genovezii au tras cu tunurile, și la dughenele de pe strada mare ³, din care unele au fost dărîmate.

Sinodul de la Florența
1437—1439 ; urmările lui ;
pășania ducelui de Ferara.
Constituția Florenței ;
orașul Bologna.

Cu acestea au izbutit pînă întru atîta elinii față de genovezi ; apoi împăratul Ioan al elinilor trimite soli la arhiereul romanilor cu numele Eugeniu, pentru ca să cadă de acord și să

înlătore controversile cu privire la religie, și puneă gîndul apuse-
nilor la încercare, dacă romanii țin mult să se împace cu elinii ; și
soli de ai lui au sosit și în Germania. Germanii s-au întîmplat atuncea
să fie în orașul Basel în divergență de păreri cu arhiereul Eugeniu
și, după ce au făcut un sinod și au dezbătut dimpreună, îl scot din
scaun și pun ei arhiereu cu numele Felix, un bărbat din cei mai
distinși la ei. Aceștia amîndoi, echipînd trireme, au trimis fiecare după
împăratul Bizanțului Ioan să vină la ei, fiecare din amîndoi cerînd ca
sinodul să se facă la el și să înlătore controversile, luînd hotărîri de
comun acord. Cînd însă au venit trireme de la amîndoi arhieriei, solia
de la sinodul din Basel a trimis-o înapoi cu vorbe bune, spunînd că el
cu romanii s-a legat de mai înainte și cu venețienii și cu alții din Italia,
cînd îl chemau să vină acolo ; și luînd pe arhieriei Bizanțului și pe

¹ Unele manuscrise au ξυλαῶν, dar cele mai multe ξυλλᾶ.

² Drept semn că este suzeranul lor.

³ Μέση ; scilicet ὁδός, strada de mijloc, era strada principală, bulevardul din Constantinopolea bizantină, tăind orașul în două și ducînd de la sf. Sofia la Poarta de Aur ; pe această stradă se găseau prăvăliile și atelierile de seamă din oraș.

1 învățații elinilor, a plecat pe mare la Italia. Și după ce a ajuns la
 288 Veneția, s-a dus la Ferrara, unde auzise că se găsește | arhiepiscopul
 Eugeniu; și s-a dus pe râul Eridan. Orașul acesta e la o depărtare de Veneția
 ca la trei sute stadii ¹ și este condus de bărbați din casa Este cu numele.
 5 Acest oraș este bogat și cu mulți locuitori; și pe lângă el curge râul cu
 numele Pad. Iar orașul se situează în partea de sub ascultarea romanilor.
 Cu aceștia pe care orașul și i-a ales conducători, s-a întâmplat așa :

Bărbatul acesta care se afla atunci în fruntea orașului, era un
 om cum se cade și foarte cuminte; și peste dînsul a dat următoarea
 10 nenorocire. El avea de soție pe fata domnului de Monferato, foarte bine
 la înfățișare și, mai înainte vreme, de un caracter nobil. Aceasta s-a
 îndrăgostit de un fecior din flori al bărbatului ei; după ce acesta venea
 pe la dînsa pe înserate, precum e mai mult obiceiul la locuitorii de prin
 Italia, fără vreun gînd rău, ea, amuzîndu-se cu tînărul, îl provoca la
 15 dragoste. Și cînd a observat că-l iubește, l-a cuprins și pe dînsul dra-
 gostea de femeie și, un timp, a umblat nebun după femeia care îi era
 mamă vitregă. Una din cameriere însă, cînd i-a observat pe aceștia
 îndrăgostindu-se așa între ei și împreunîndu-se, i-a arătat ibovnicului ei,
 care ținea la conducătorul orașului mai mult ca la oricine și îl stima
 20 foarte. După ce a auzit și a observat și el însuși, i-a povestit stăpînului
 său, spunîndu-i : | „Stăpîne, mie unuia mi-ar fi mai bine să mă înghită
 269 pămîntul decît să văd în casa ta petrecîndu-se astfel de nelegiuri. Căci
 pe stăpîna-mi am văzut-o făcînd dragoste cu feciorul vitreg și amîndoi
 săvîrșind fapte nelegiuite. Fă ca să scapi de această femeie; nu mai
 25 poți duce casă împreună cu ea. Dar îndepărtează-l și pe tînăr !” — Acela,
 cînd a auzit de întîmplare, uimirea l-a cuprins, dar dorea să știe cum
 a văzut întîmplarea, încît i-o poate povesti; și spunea că și el însuși vrea
 să privească și să vadă chiar cu ochii lui. Atunci făcînd în tavan dea-
 supra patului o gaură mică, încît aceia să nu o poată observa, și-a
 30 văzut de sus femeia în pat cu fecioru-său împreunîndu-se. De îndată
 ce a văzut și s-a incredințat de faptă, a trimis întîi după femeie. Și
 cînd s-a înfățișat, i-a spus următoarele : „Femeie, ce diavol te-a împins
 la această nebunie, încît să-ți faci de lucru cu feciorul meu, păcătuiind
 cel mai greu dintre toate femeile cîte le știm ? ! Și cum crezi că aceasta
 35 poate fi bine pentru căsnicia mea și a ta ?” — Aceea însă luîndu-i vorba
 din gură, a grăit : „Stăpîne, că am săvîrșit în căsnicia ta unele ca acestea,
 nu mai tăgăduiesc, ci mărturisesc că e adevărat. Dar numai eu singură
 m-am făcut vinovată de aceasta, eu însămi mi-am pus în cap lucruri
 făr' de Dumnezeu; împinsă de o putere mai mare, nu știu cum am ajuns

¹ Peste 53 km.

la aceasta, ademenindu-l și pe tânăr, fără s-o vrea la dragostea cea mai 1
 nelegiuită. Și pe mine una, cu drept cuvânt, m-ar ajunge pedeapsa, dar
 pentru tânăr te rog | să nu iei vreo hotărîre ce nu s-ar mai putea îndrepta, 290
 căci nu e vinovat de loc de aceasta!" — După aceea, trimițînd de
 îndată după feciorul său, l-a întrebat, dacă e cu dreptate fapta, asupra 3
 căreia a fost prins făcînd-o. Și cum înmărmurit, nu putea s-o tăgăduiască,
 a început să se roage de iertare. Pe tânăr însă îl întovărășea și un om,
 care știa de dragostea lor și o cunoștea și le era de ajutor amîndurora;
 era un bufon care, întru început, l-a și îndemnat pe tânăr la dragoste.
 Chemîndu-l și pe acesta, l-a întrebat stăpînul, cum de a putut să-i facă 10
 o nelegiuire atît de mare. Acela însă i-a spus: „Pentru că ai luat pe
 iubita feciorului tău și ai avut relații cu ea; de aceea pe bună dreptate,
 ți-a tăcut unele ca acestea". — Căci feciorul lui, în oraș, iubea pe o femeie,
 totuși nu avusese relații cu femeia aceasta; și apoi tatăl a auzit că
 este cea mai frumoasă și mai pe urmă a silit-o și a avut relații cu dînsa. 15
 Din pricina aceasta bufonul a împins tînărul la dragostea acelei femei.
 Și cînd le-a auzit toate acestea pe rînd, a pus de au tăiat capul fecio-
 rului și îndată după aceea al femeii și mai pe urmă al bufonului. Pe
 conducătorul orașului lovindu-l o nenorocire ca aceasta, se simțea neferi-
 cit; și nu cu mult mai tîrziu s-a însurat cu fata stăpînitorului ligrilor 20
 și-și căuta mult în petreceri mîngiere de nenorocire.

Împăratul elinilor se găsea așadar în Ferara la arhiepiscopul Romei, 291
 care se întîmplase să fie atunci aici, sosind din Roma, — căci era de fel
 din Veneția, — și se ruga de patria sa să-i stea într-ajutor în lupta ce-o
 avea cu germanii. Și au început să discute și să cerceteze cu de-amă- 25
 nuntul controversale, ce atitudine ar fi mai bine să ia amîndoi. Apoi,
 plecînd de aici, au ajuns la Florența, capitala tirenilor, oraș mare și
 înfloritor și cel mai frumos din orașele Italiei.

Tirenia începe de la orașul Perugia și, la dreapta despărțită de
 orașul înfloritor Bologna, se întinde pînă la Luca. Luca și Perugia sînt 30
 orașe autonome, avînd o constituție mai mult democratică. După Ve-
 neția, orașul cel mai bogat este Florența, cetățenii ocupîndu-se atît cu
 comerțul, cît și cu agricultura. Aceștia parcă-s mai pricepuți decît alții
 și lucrările lor sînt mai bune, de orice s-ar apuca locuitorii acestui oraș.
 Și se guvernează în modul următor: au un consiliu de cinci sute care 35
 hotărăște prin vot asupra conducerii treburilor obștești ale orașului și
 are în seama sa declararea războiului și încheierea păcii și primirea
 solilor. Și ei sînt asistați de doi bărbați străini, pe care statul îi cheamă
 și care pronunță sentințele de condamnare. Pe unul și-l pun judecător
 asupra crimelor de stat, iar pe celălalt să le judece celelalte | judecăți 292

1 din oraș, privitoare la celelalte ramuri ale administrației orașului. Aceștia însă aduc pe acei bărbați străini, ca nu cumva, cetățenii jude-
cînd vreo judecată, să fie părținitori unei părți. Aleg însă pe marii
5 dregători din fruntea treburilor obștești ale orașului, precum și pe acela care la ei se numește purtătorul steagului, pentru un timp de trei luni la conducere, și în seama acestora sînt date treburile orașului și banii și veniturile. Și cînd soli aduc veste de război sau de pace și chestiunea a fost adusă în fața lor, aceștia o prezintă consiliului celor cinci sute. Pe dregătorii guvernului îi aleg din popor și tot din popor pe staroștii
10 unor bresle de meșteșugari. În acest oraș, orice străin se poate face cetățean, plătind la vistieria orașului o contribuție, după cum o hotărâsc. Iar după ce consiliul ar fi votat vreo hotărîre, executarea ei pe cît se poate mai frumos și mai bine, o dau în seama marilor dregători. Cam același fel de constituție îl au aproape toate orașele Tireniei, și Perugia,
15 Luca și orașele Aretio și Siena.

Ajunși aici elinii, un timp au cercetat dimpreună cu arhiereul deosebirea de credință, cum ar fi mai bine pentru ei s-o formuleze, și în sfîrșit au căzut de acord, amîndoi punînd în concordanță divergen-
293 țele, încît amîndouă națiunile, fiind de aceeași părere, | să nu mai dorească vreo înnoire. Și accasta au dat-o în vileag în scris, luînd sfinții
20 de martori, că nici una din cele două părți nu va face vreo schimbare în religie. Pe urmă, arhiereul romanilor, alegînd dintre elini doi bărbați găsiți foarte vrednici, și i-a oprit pe lîngă sine și, conferindu-le în chip deosebit cea mai mare demnitate ce o are pe lîngă sine, i-a făcut cardina-
25 nali, conducători, cum am zice, în ale religiei. Căci pe aceștia puși în locul cel mai apropiat de el, fiind vreo treizeci, îi ține pe lîngă sine tovarăși și sfetnici, dîndu-le venit destul de mult și pămînt, care le poate aduce bani, unuia mai mult, altuia mai puțin, apreciînd, după cum fiecare își are locul. În rîndul acestora alegînd doi bărbați dintre
30 elini, pe Visarion de la Trapezunt, arhiereu al Niceei, și pe Isidor, arhiereu al Sarmăției, i-a avut de ajutători și colaboratori la dezlegarea controversei cu elinii. Despre Visarion știu atîta și voi aminti că, în ce privește înțelepciunea din fire, a fost pe departe cel dintîi dintre mulți elini cunoscuți și străluciți în privința aceasta și că era vădit cel mai
35 cu pătrundere în a da o judecată asupra oricărei chestiuni, iar în ce privește învățătura, și elinească și latinească, nu era al doilea în urma nimănui. Față de acesta era plin de admirație arhiereul Romei Nicolae
294 care după aceea i-a dat în grijă orașul înfloritor Bologna | să-l conducă; acest oraș fiind bîntuit deseori de răscoale și răsculații ajungînd la ceartă
40 între ei, el s-a arătat între locuitorii acestui oraș ca un trimis al lui

Dumnezeu. Dar acest oraș este între orașele de prin Italia, înfloritor și nu cu mult în urma celor dintii orașe, în ce privește bogăția și cealaltă bună stare; și, ca o adevărată podoabă, prin preocupările sale literare și științifice, stă în fruntea Italiei. Iar Isidor, care era un bărbat învățat și mare patriot, a fost prins mai târziu de barbari la Bizanț, când a luat parte la apărarea patriei. Pe aceștia, deoarece vădit stăteau în frunte la elini prin autoritate și demnitate și că-i vor fi buni colaboratori în legăturile sale cu elinii, arhiereul de atunci Eugeniu i-a ales de comun acord cu elinii; și împăratul elinilor rugându-l de ajutor, să-i dea cât are nevoie pentru paza Constantinopolei, i-a făgăduit că pe viitor o să aibă grijă îndeajuns de împărăția lui și a elinilor și că nu va slăbi niciodată să înduplece pe peoni și pe germani să pornească război asupra tureilor și să-i îndemne la aceasta, încît să se vadă că e spre binele și al elinilor și al altora.

Cu aceste făgăduieli ale arhiereului, împăratul elinilor a plecat după aceea la împărăția lui în Bizanț. Dar elinii, de îndată ce au ajuns acasă, au spus că nu mai rămîn la cele mărturisite, ei s-a ajuns la o stare potrivnică, nemaivoid să fie de acord cu romanii. Și atunci arhiereul a trimis cîțiva învățați la elini în Bizanț, ca să stea la dispută cu învățații elinilor care n-au aderat la sinodul ce l-au ținut în Italia, și cu Marcu, arhiereul Efesului, care de la început n-a voit deloc să se alătureze la dogma latinilor, și cu Sholariul, a cărui mare învățătură era recunoscută atunci la elini. Luîndu-se la dispute pe întrecute, n-au putut ajunge la nici un rezultat, ei s-au întors în Italia fără nici o ispravă.

Războiul Veneției cu Milano. Partidul Ghibelinilor și al Guelfilor. Orașul Padova.

Nu cu mult mai pe urmă, Eugeniu a sosit la Roma, de ajutor fiindu-i venețienii, care purtau atunci cu izbîndă războiul în contra stăpînitorului Ligiriei. Căci venețienii angajîndu-și general-comandant pe un ligir cu numele Carmagnola, care fusese înrudit prin căsătorie cu stăpînitorul ligirilor, i-au încredințat armata; și acesta luînd armate și corăbii cîte a cerut să-i echipeze venețienii, a pornit asupra stăpînitorului din Mediolan, Filip, și pe jos pe uscat și pe apa Eridanului, avînd la șaptezeci de corăbii, pregătite de război cu parapetele de lemn. Iar generalul-comandant al aceluia era Nicolae Micul cu numele, bărbat destoinic în ale războiului, care a ajuns un renumit conducător de războaie. Și în război, venețienii au stat mult timp pe locul întii, războindu-se într-una unii cu alții lîngă laguna numită de strajă. | Și venind Nicolae Micul asupra orașului Brescia și împresurînd orașul cu gîndul să-l cucerească, i s-au împotrivit timp îndelungat, încît au ajuns la atîta nevoie, de au mîncat

1 șoareci și pisici și au suferit grozav, ligirii ¹ nevoind deloc să se dea. Au rezistat așa de mult, pentru că în oraș era partidul Guelfilor. Adică, am aflat că toată Italia se împărțise în două partide, al Guelfilor și al Ghibelinilor. În ce fel, și neam și orașe din câte sînt prin Italia, peste
5 tot locul, s-au depărțit în aceste două partide, încît se dușmănesc întreolaltă și se deosebesc cu totul tot în păreri, și de unde își are începutul această deosebire, nici n-am putut afla de la nimeni, încît să pot însemna ceva adevărat despre aceasta, și nici eu însumi n-aș putea trage vreo concluzie, încît să pot spune ceva sigur despre aceasta. Țara ligi-
10 rilor și a genovezilor s-a dat de partea Ghibelinilor, a venețienilor însă și a romanilor și Marca se ține de partea Guelfilor. Dar tirenii și țara Basilicata care se întinde departe spre Iapighia, oscilează între amîndouă; căci unii dintre aceștia s-au dat cu partidul Guelfilor, iar alții cu acel al Ghibelinilor; în unul și același oraș se pot vedea amîndouă partidele stînd
15 față în față și luptîndu-se între ele. Din cauza aceasta, socotesc că se și face de se iscă la ei prin Italia cele mai multe răzmerițe. În timpul acesta s-a întîmplat că și aceia care în Patavia voiau să-și aducă | domn
297 cu numele Marsilio, din casa Carara, se înțeleg cu dinsul să-i predea orașul ². Și este acest oraș mare și bine înstărit, avînd vreo șaptezeci
20 de stadii în înconjur ³. Prin oraș curge un rîu cu numele Brenta și înconjurat de acesta, devine foarte bine apărat. Cînd s-au hotărît să aducă pe acest Marsilio, înțelegîndu-se asupra zilei, în care ar trebui să se prezinte la faptă, s-a întîmplat să fie un viscol foarte mare, care l-a împiedicat pe om să vină în ziua hotărîtă. Unul din complicii la
25 trădare, temîndu-se pentru viața sa, să nu apuce altul înainte și să denunțe trădarea, vine el însuși și o descoperă. Aceia însă cum au băgat de seamă, au întărit orașul cu străji, cît le-a fost mai cu putință, și pîndindu-l pe Marsilio, pe unde avea să treacă venind asupra orașului, ca să-l ia, au ucis și pe bărbații din oraș, vreo sută la număr cu femei
30 cu tot, și totodată l-au omorît și pe însuși Marsilio. Acestea întîmplîndu-se venețienilor în războiul acesta, li s-a ridicat și mai mult curajul și în întreprinderile militare ale lui Carmagnola mult timp au ieșit învingători în război asupra domnului ligirilor. După aceea însă, acesta umblînd cu gînduri de trădare, de îndată ce li s-a anunțat, precum se spune,
35 a fost prins asupra faptului, plănuiind vicleșug asupra orașului și a plătit-o cu viața ⁴. Totuși se mai spune atîta că, atunci cînd avea să fie

¹ Darkó preferă varianta λῑγοὶς—ligii.

² Padua a ajuns sub stăpînirea Veneției în 1406.

³ Vreo 12 km.

⁴ La 5 mai 1432.

dus la locul, unde trebuia să-și piardă capul și să moară, a sosit cu
 gura legată, ca să nu poată protesta în fața celor | ce au venit să-l vadă
 murind. După moartea acestuia au trimis după Francisc Sfortia cu
 numele și, făcându-l general-comandant, i-au dat în seamă treburile răz-
 boiului. Acestuia i s-a întâmplat că, după ce a cîștigat bani de la vene-
 țieni, să ajungă nu cu mult timp mai tîrziu la domnia Mediolanului.
 Slujindu-le ca general-comandant și cîștigîndu-și mare renume, a ajuns
 pînă la orașul Lodi foarte aproape de Mediolan, cucerind țara numită
 Bergamo și alte cîteva tîrgulețe de ale Ligiriei, așezate dincolo de riul
 Ađa. După aceea însă făcîndu-se pace între amîndouă părțile ¹, între
 venețieni și domnul Mediolanului, s-a însurat cu o fată din flori a dom-
 nului și, fiind mijlocitor între amîndouă părțile, o ducea în pace, cu
 Nicolae mai războindu-se încă.

Acesta ² cînd s-a încheiat pacea și era liniște, a sosit în Partenope
 la împăratul taraconezilor, cu gîndul să-și ofere serviciile și să-i slu-
 jească, dacă are vreo trebuință, în războiul cu tirenii. Dar cum nu l-a
 găsit binevoitor, s-a întors la domnul Mediolanului. Și acesta, nu mult
 timp după aceea s-a săvîrșit din viață, un băbat care a fost de o mare
 destoinicie în arta militară, să conducă o armată și să ducă o luptă
 pînă la capăt. Dar suferind | mulți ani de diabet, s-a săvîrșit din
 viață, lăsînd pretutindeni în Italia o amintire despre persoana sa;
 originar a fost din Perugia.

Francisc Storza
 ajunge domn în
 Milano.

Francisc, cum nu cu mult mai tîrziu domnul Mediolanului
 a murit, săvîrșindu-se din viață de boală, a început de
 îndată ceartă cu venețienii, pornit fiind cu gîndul la stăpî-
 nirea diu Mediolan. Căci venețienii, cînd Filip a murit se înțeleseseră
 cu cetățenii din Mediolan, chemîndu-i să dea orașului o constituție
 aristocratică, stîndu-le în ajutor la așezarea regimului. Și oarecum un
 timp orașul s-a și guvernat, alegîndu-și marile dregătorii dintre aristo-
 crații ce erau în oraș. Și orașul nu se simțea bine ca unul ce era deprins
 cu un regim democratic și mai trimitea încă armată. Și deci cum șovăia,
 pregătea calca pentru un singur stăpînitor și și-l chemau domn pe Fran-
 cisc; alții însă li se împotriveau. Acesta așadar, stringînd armată, o
 ducea în grabă asupra venețienilor, unde aflase că-și au tabăra. Apro-
 piindu-se cu armata de oraș ca la o sută de stadii ³, a început să împre-
 soare orașul, punînd pe cei ce erau de partea sa, să lucreze în vederea

¹ Pacea de la Cremona din 1441 noiembrie 20.

² Nicolae Micul-Brachys.

³ Aproape 18 km.

1 aşezării stăpînirii sale, şi nelăsînd să intre nimic în oraş din cele trebuin-
cioase, încît să fie împinşi de nevoie la o învoială cu dînsul. Să dea
un atac făţiş asupra oraşului, nu se putea hotărî, deoarece îl era teamă
de poporul ¹ din oraş care era din cele mai mari de prin Italia | şi de
300 multe ori mai numeros decît armata sa şi pe deasupra foarte destoinic
în ale războiului, în stare să ţină piept armatei; şi armata ce se aştepta
de la veneţieni, putea să le vină într-ajutor în războiul acesta. Acesta
deci luînd aici aceste măsuri faţă de oraş, căuta să-l izoleze. Cînd însă
a aflat că soseşte acum armata ce venea de la veneţieni într-ajutor,
10 ridicîndu-se de mai înainte, le-a ieşit într-o întîmpinare, cît putea mai
repede, la o depărtare de oraş de vreo cinci sute de stadii ², şi şi-a aşezat
tabăra. Aici îi stătea împotrivă în tabără şi generalul-comandant al vene-
ţienilor, — Cudunida îi era numele, — şi, întărindu-şi-o cu şanţuri, aştepta
să-i vină într-ajutor armata de la Mediolan, şi atunci să dea lupta. De
15 aceea, Francisc, de îndată ce a aflat prin iscoade că din oraş porneşte
armata care să le vină veneţienilor într-ajutor, a aprins noaptea focuri
multe în tabără, ca duşmanii să nu poată bănuî un lucru ca acela, şi,
apucînd armele, o porneşte în grabă noaptea cît mai repede asupra armatei
din Mediolan. Şi aici dînd lupta şi distrugînd partea cea mai mare din
20 armată şi cîştigînd asupra-i o biruinţă, de n-a mai rămas nimic de seamă
din armata duşmană, îndată o porneşte înapoi spre tabără. Şi ciocnî-
du-se cu generalul-comandant al veneţienilor, nu cu mult mai pe urmă
s-a dat luptă mare şi, punîndu-l pe fugă, i-a prins la şase mii de călăreţi
şi a cîştigat o biruinţă strălucită. Nu cu mult după aceea pornind asu-
301 pra oraşului, unde | stătuse şi mai înainte, şi-a continuat acţiunea şi a
izbutit. Şi a intrat nu cu mult mai tîrziu în oraş ³ şi a făcut pace ⁴,
un nazireu dînd indemnul la aceasta. Şi pe feciorul său l-a trimis la vene-
ţieni şi într-una le arăta toată bunăvoinţa. .

Papa nu poate ajuta Dar acestea s-au petrecut puţin mai tîrziu; atunci însă
30 Bizanţul. cînd elinii au ajuns acasă, arhiereul Eugeniu nu a trimis
clinilor nimic de seamă ce ar fi putut să le aducă vreun ajutor. Îndată
elinii au revenit şi le părea rău de împăcarea cu arhiereul. Dar nu le
trimitea din următoarea cauză. I se iscască adică un război prin Italia
în contra tirenilor pentru o ceartă de pămînt; şi avînd armată şi chel-
35 tuieli şi un general-comandat din rudenia lui, un bărbat învăţat pa-

¹ E vorba de poporul organizat în partid şi oarecum milităreşte.

² Peste 88 km.

³ În 1450.

⁴ Pacea de la Lodi din 1454.

triarh, nu înceta să poarte război cînd cu tirenii, cînd și cu domnul de 1
după aceea din Urbino; căci capitala tirenilor ¹ ținea atunci cu domnul
ligirilor Filip și lupta din toată puterea de partea aceluia; de aceea și
în contra arhiereului, pentru că era venețian din casa Condulmaria,
familie care, la cererea arhiereului, o aleseseră să facă parte din senat 5
și de atunci ei fac parte. Căci purtînd ei mereu război întreolaltă venețienii
și domnul Mediolanului Filip, toată Italia se împărțise între aceștia doi.

Stăpîniri Dar sînt stăpîniri prin Italia următoarele: Ferara cu familia 302
italiene. Este și din Arimini și din Marca familia Malatesta și stăpîni-
torul din Urbino și Mantua și Mediolan și Roma și Neapoli și Iapighia. 10
Dintre aceștia cum e cu domnii din Ferara și Mediolan și Iapighia și Man-
tua, s-a spus, încît e de ajuns ce am amintit despre ei în istorie. Cît despre
stăpînitorii din Urbino știu atît. Neamul Malatesta se crede foarte vechi
și a fost mereu mulți ani la conducere în Marca, fiind domni și în Ari-
mini și în alte orașe strălucite din partea aceasta; de aici au și pornit 15
și au ajuns general-comandanți de războaie ai altor domni de prin Italia.
Dintre ei au fost generali-comandanți la venețieni și tireni și în trecut
au ținut în Mantua domnia ².

Despre ale- Dar vin să istorisesc despre arhiereul Romei că, după ce s-a săvîr-
gerea papei. șit din viață, se adună cardinalii într-o casă, și exprimîndu-și pă- 20
reri diferite, votează și se hotărăsc pentru acela care-l propun cardinalii din
familiile Colona și Ursini; și la alegere îi aleg pe cei mai buni. Familiile
acestea sînt cele mai mari din Roma și cu mare trecere; și cînd e vorba
de aceștia, oscilează cînd între aceștia cînd între aceia. Sînt de acord însă
de obicei străini | să nu facă arhieriei, abătîndu-se în altă parte. După ce 303
numără voturile și alegerea s-a făcut, îl proclamă arhiereu pe acela,
rămînînd în casă, pînă aprobă și ceilalți alegerea sa. Și-l așează pe un
scaun, care are o gaură pentru ca unul din cei însărcinați cu aceasta,
să-i poată prinde cu mîna testiculele spînzurînd, încît să fie vădit că
acesta este bărbat. Căci ei cred că de mult odată o femeie a ajuns la 30
arhieria Romei; căci pe față nu se poate cunoaște, deoarece bărbații
din întreaga Italie aproape și din Apus își rad cu grijă obrazul; și fiind
însărcinată, cînd a venit la liturghie, a născut în cursul liturghiei un
băiat și a fost văzută de popor. De aceea ca să cunoască și să nu aibă
nici o îndoială, îl pipăie și pipăindu-l, anunță cu glas: „Bărbat ne este 35
stăpînul!” ³ — Și le schimbă numele, ca și cum s-ar face mai apropiați

¹ Florența.

² Din 1328 domnește în Mantua familia Gonzaga.

³ Într-un manuscris pe margine: ληρεῖς, ὃ οὐτος—„spui, bre, nerozii”.

1 de Dumnezeu decât ei și întru totul primeniți. Votază și asupra numelui
ce-l dau arhierilor. Și mult îl stimează domnii Italiei și cei din celelalte
țări ale Apusului. Iar cardinali sînt la vreo cincizeci. Căci principii din
Italia aproape că-și împărtășesc domniile în două; dacă li s-au născut doi
304 Iăieți, unuia îi lasă țara spre domnie, iar celuilalt îi dă o demnitate preo-
țească, așa încît să nu poată fi ceartă între ei. Și de aceea arhierul Romei
are pentru ei mare demnitate și cu toții îi sînt lui mult devotați.

Prezicerile lui Ioachim. Despre aceștia învățatul Ioachim, unul din cărturarii ce au
fost prin Italia, și care a ajuns la darul profetiei, arăta de
10 mai înainte pe cei ce au să fie arhierii și, venind la conducere, cum are
să fie viața fiecăruia dintre aceștia; și era <un om peste fire>¹, pentru
că prezicerile lui se împlineau întocmai. Despre acest bărbat se mai
povestesc și alte cîteva lucruri minunate. Căci, cînd era încă om de
rînd și nu știa încă nimic de nici o învățătură, fie mică sau mare, și
45 era portar la o mănăstire de nazirei din cele ce sînt în Italia, s-a
întîmplat să vină în grădină și, cum mergea, i s-a arătat un bărbat
foarte frumos la înfățișare și, stînd lîngă el cu un ulcior în mîini, să-i
fi grăit: „Ioachim, ia și bea din vinul acesta! Căci e foarte bun”. — El
luînd, să fi băut destul de mult din vin, de s-a săturat. Cînd însă a spus
20 către om că are destul, bărbatul să-i fi adăugat, grăind: „Ioachim, de-ai
fi băut tot vinul, ai fi știut totul exact”. — De atuncia s-a luat la dis-
pute cu cei mai mari cărturari și dădea dovadă de o înțelepciune peste
305 fire. Pe urmă a plecat la | reședința arhierască și să fi arătat de mai
înainte unele lucruri mari ce au să li se îndeplinească, însemnîndu-le
25 pe hîrtie, încît să se vadă bine după ce se vor fi împlinit. Și care au fost
prezicerile lui, se știu, fiind pretutindeni în gura lumii.

Statele italiene de sine stătătoare. Despre stăpînitorii din Italia care s mai mărunți și se află
sub ascultarea stăpînitorului de la Mediolan, și cum cei din
Sicilia, Calabria și Iapighia și de pe aiurea din partea locului
30 care sînt sub ascultarea împăratului Partenopei, nemaifiind nevoie să
mai amintesc ceva despre ei, îi voi trece cu vederea. State însă de sine
stătătoare în Italia sînt Veneția și Bononia și orașele tirenice, — care
sînt, am arătat-o și mai înainte, — care se țin de Florența și au aceeași
formă de guvernămînt, și apoi Genua. Cam acestea sînt stăpînirile din
35 Italia și sînt în alianță cînd cu venețienii cînd cu stăpînitorul de la
Mediolan. Dar să mă întorc la firul istoriei de mai înainte.

¹ Unele manuscrise indică o lipsă, pe care Darkó o întregeste cu <δαυμόνιον>.

Ioan VIII Paleolog întărește
pacea cu Murad II; hotărăște
urmaș pe fratele său Teodor,
iar pe Constantin despot în
Morea; ceartă cu Dimitrie.

Elinii cum s-au întors acasă, trimițând soli la
împăratul Amurat, cereau să facă pace cu el și
să întărească tratatele ce le aveau cu dînsul. Dar
peste puțin timp s-a întîmplat ca fratele împă-
ratului, Constantin sosit în Peloponez, să-l cheme

pe fratele său la moștenirea împărăției; și se întîmplase el să por-
nească pe mare spre Bizanț, dar smuls fiind din cale, | să ajungă
la Lemnos, cînd s-a însurat cu fata domnului din Lesbos; și s-a
întîmplat să vină Ahmet cu flota împăratului asupra lui și să-l împre-
soare cu însoțitorii lui în orașul Coșinos din Lemnos. Ahmet debarcînd
și invadînd insula, îl împresoară douăzeci și șapte de zile pe fratele
împăratului; și bătînd zidul cu tunurile, n-a putut să-l doboare, încît
să poată intra înăuntru în oraș. Apoi însă, cum n-a putut să-l cuce-
rească, a plecat cu flota acasă. Iar Constantin ajuns la Bizanț și
împăratul arătîndu-și gîndul, că fratele să-i sosească, tot el a mers înapoi
la Peloponez și fratele său Teodor s-a dus, părăsind Peloponezul și plecînd
la Bizanț. Cu aceștia s-a întîmplat așa; dar fratele mai mic al acestora,
Dimitrie, neînțelegîndu-se cu împăratul care i-a luat partea mai mare
de țară, cum nu dobîndea nimic din ce-l ruga, a trimis sol la împăratul
Amurat și, primind de la acela armată, a pornit și impresura Bizanțului.
Dar, peste puțin timp, cînd cumnatul¹ său Asan, bărbat cu mare trecere
în Bizanț și care părea că-i va fi de ajutor să ajungă la domnie, nu i-a
putut face nici o ispravă, s-a retras. Și peste puțin, intrînd în tratative
cu | fratele său împăratul, a venit la Bizanț și nu cu mult mai tîrziu
a fost prins de împăratul elinilor Ioan, și el și fratele soției sale, și ținuți
în închisoare, despărțiți unul de celălalt; la îndemnul lui Asan, a fugit
noaptea în orașul din față, Galata, și trimițînd soli, a dobîndit pace și a
ajuns din nou la guvernarea țării de la Marea Neagră; și împăratul a
dat drumul și fratelui soției lui.

Lupta de la Zlatița din
decembrie 1443. Ianu-
de Hunedoara și Vlad
II Dracul dau lupta.
Consiliu de război la
turci.

Cu toată că împăratul a întărit tratatul de pace cu Amurat
al lui Mehmet, totuși stătea nu mai puțin în tratative
și cu Eugeniu, arhiereul Romei, și a trimis soli și la
împăratul peonilor Ladislau care de curînd ajunsese la
domnie. Pe acela îl îndemna cel mai mult Gheorghe

Vulc, care fusese despoiat de domnie și a contribuit cu bani mulți la
această expediție. Dar se pare că și Ioan Choniati, care atuncea
avea mare putere și-și câștigase nume mare în ducerea războaielor în

¹ În manuscrise e θυγατρός—„fiica”, ceea ce nu are nici un înțeles și de aceea a fost
îndreptat de Darkó în γαμβρός—„cumnatul”.

1 contra turcilor, l-a sfătuit mult și bine pe împăratul peonilor să por-
nească asupra lui Amurat al lui Mehmet cu război. Atunci strângînd
oaste foarte mare, îl ia cu sine și pe Draculea, domnul dacilor, iar Gheorghe
al tribalilor le era călăuză de drum. După ce au trecut peste Istru și
300 au ajuns în țara împăratului, | mergeau mai departe, robînd orice le-ar
fi ieșit în cale și au dat foc satelor și orașului înfloritor Sofia și prădau
și omorau. Dar Amurat, cum a aflat că peonii năvălesc cu mulțime mare,
a strîns toate oștile din Asia și Europa și a plecat și el asupra lor cu
gîndul să dea lupta. Și cînd au ajuns în localitatea numită Vasilița¹,
10 a dat aici peste peoni stînd în tabără. Și Amurat a trimis și de mai
înainte armată și a poruncit să observe oastea peonilor și să-i semnaleze
unde ar ajunge, și închizînd cu copaci trecătoarea strîmtă a muntelui
de la Vasilița, să încerce să-i oprească; și au făcut așa și, închizînd
trecătoarea, încercau să-i oprească și, în oarecare măsură, au încercat
15 și peonii să treacă înăuntru asupra Traciei. Iar Amurat și-a așezat tabăra
pe muntele situat înspre strîmtoarea drumului și aici a adunat pe mai
marii lui și pe cei ce i se păreau că și-au cîștigat nume mare în purtarea
războaielor. Aceștia erau Iese al lui Brenez, Turachan, guvernatorul
Tesaliei, Cumuli, Chasim, generalul-comandat al Europei, și Isaac, guver-
natorul de la Scopie. Sosind aceia și stînd jos pe lîngă el, le-a grăit urmă-
toarele: „Bărbați musulmani, vedeți în ce stare de mare nevoie au
20 ajuns lucrurile | noastre. Căci acești peoni porniți pe război și-au luat
pe lîngă ei pe daci și pe domnul tribalilor și vin cu armele în contra
noastră. Acum e timpul, dacă are cineva un plan bun, cum să cîștige acest
25 război, ca să fie spre binele nostru, să o spună în situația de față. Căci,
după mine, războiul trebuie să-l primim și să dăm lupta cît mai repede,
încăierîndu-ne cu dușmanii; căci cred că-i vom doborî pe aceștia, fiind
și puțini la număr. Acuma cred că, mergînd de-a dreptul la luptă, s-o
dăm fără nici o zăbavă”.

30 După aceste cuvinte ale lui Amurat, Chasim, generalul-comandant
al Europei, îndemnînd la luptă, a spus unele ca acestea: „Împărate
nu cred să fie vreunul care să nu laude aceste cuvinte, ca unele ce sînt
demne de un împărat mare, coborîtor din Osman, care nici față de
dușmani, oameni de nimic, nu e de loc îngăduitor, iar țara caută să o
35 scape de primejdie. Pentru cazul cînd nu dăm lupta, curajul nostru va
slăbi, înfrînat de o teamă a împăratului, iar dușmanilor li se va întări

¹ E pasul de la Zlatița; istoricul Ducas îi spune mai bine "Ιζατίν pe bulgărește, cesetraduce „Aurie" (D u c a s, XXXII, 1, ed. Grecu) și-l localizează între Sofia și Filipopole; de fapt e însă lîngă Niș și lupta a avut loc în decembrie 1443; cf. A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 76—77.

mai mult. Și teamă îmi e că folosul se va întoarce împotriva, de cum credem, dacă întâi ne-am gândi la o amânare a luptei. Și mie de la început mi s-a părut lucru de nesuferit să închidem intrarea cu copaci, ca și cum ne-ar fi frică, și să băgăm în oaste acest gând al nostru de teamă. Ci trebuie, mergînd de-a dreptul, să luăm asupra-ne primejdia luptei și așa să încercăm să ne scăpăm țara | și nimic să nu îngăduim dușmanilor, dacă, tu însuși împărate, vrei să pedepsești pe acești dușmani, care ți-au pustiit țara cu sabie și foc. Dacă însă nu, tu însuși rămîi aici, iar eu însumi îți voi aduce în fața ta pe aceștia, încît nici aceștia nici ceilalți apuseni să nu mai aibă poftă să vină vreodată împotriva ta”.

Acestea le-a grăit Chasim, feciorul lui Mazam; alții tăcînd și neîndrăznind să-și arate gândul în contra împăratului, Turachan însă, guvernatorul Tesaliei, a spus unele ca acestea: „Împărate, fiecare, fără să se lase oarecum influențat de cuvintele tale, trebuie să-și spună gândul care-l are, cu atît mai mult cu cît starea de față e îmbinată cu o primejdie mai mare. Și de se întîmplă să fie un prieten, dacă-l așteaptă vreo primejdie, fiecare trebuie neapărat să spună ce gîndește. Dar cu atît mai mult încă e de datoria fiecăruia din noi să arate și stăpînului ce știe cu privire la situația de față, cu cît și primejdia ne paște de o potrivă pe toți. Căci eu unul, împărate, aș face o bună comparație, în ce privește puterea ta armată. Dacă rețezi una din aripi, rău te vei putea folosi de ea la orice ar fi nevoie, iar dacă rețezînd-o și pe cealaltă, o să-i lași numai trupul, n-ar mai fi în stare să zboare și i-ar rămînea să poată umbla numai pe jos. Și cum s-ar mai putea folosi încă în viitor, dacă ar vrea să meargă după hrană și dacă are vreo altă trebuință în această stare a ei? Aceasta însă | aș spune-o și despre tine. Căci corpul ieniceresc de la Poartă spun că este trupul și aici ne rămîne nădejdea noastră cea mare; iar armata Asiei aș asemăna-o cu o aripă și tot așa și pe cea a Europei. Începînd bătălia, nici una din amîndouă nu va vrea să înfrunte pînă la capăt lupta, ci armata Asiei nici nu va ajunge să se ia la harță cu aceștia care sînt lăncieri îmbrăcați în zale; iar armata Europei va avea voința să se lupte, dar îndepărtîndu-se de cea a Asiei și lăsată fiind singură, nu va stăruî pînă la capăt, ci va fugi și ea, încotro va putea să scape. Îți rămîn oamenii de la Poartă și ienicerii și nu pot să-mi închipui ce posibilitate ți-ar rămînea, ca să-i întrebuițezi cu folos în această împrejurare sau să iei măsuri de apărare, fără să mai ai vreo izbîndă. Dar părerea mea este să nu dăm lupta, ci să batem mereu în retragere, înfruntînd orice ne-ar sta în cale; și aceasta s-o facem, pînă ce dinșii apăsăți mai cu seamă de foame, o să ia calea întoarsă și atunci în această

1 situație așa de grea pentru dinșii, să-i atacăm cu toată puterea. Și atunci
ne vom putea folosi de aceștia, la orice am dori“.

Cum părerea aceasta părea mai bună decât cea de mai înainte,
i s-au alăturat și ceilalți care erau de față atunci la sfat. Dar Iese al
5 lui Brenez a spus unele ca acestea : „Mie mi se pare, împărate, că nici
una nu e spre binele nostru. Căci în caz că i-ai birui pe dușmani, nu văd
312 ce folos ar putea ieși pentru tine din aceasta. | Căci doar și bunicul tău,
funtunosul Baiazid, i-a pus pe fugă pe celți și pe peoni ; totuși nici un
folos nu i-a ieșit din aceasta, ci retrăgându-se în țara lor, au scăpat și
10 ei și, plecînd de îndată, și-au scăpat și țara. Iar dacă s-ar întimpla dim-
potrivă, n-aș vrea s-o spun într-un ceas rău, peste cine vor veni primejdii
grele de pe urma aceasta. Mai bine este însă ca oricine să aleagă numai
căile cele sigure, pe urma cărora să nu facă nici un pas greșit și să nu
fie de loc cumva învins, ci să birui pe dușmani, afară doar de-i ies
15 lucrurile altfel, de cum a socotit. Din două căi de ales, una fiindu-ne
sigură, asupra căreia de teamă stăm și chibzuim, și alta cu mult mai
sigură decât aceasta, trebuie s-o alegem pe cea mai sigură ; și la care
ne-ar duce judecata, de aceasta să ținem mai mult seama decât de cea-
laltă. Mie unuia însă, să ne retragem din fața dușmanilor, și nici ție,
20 împărate, nu ni se cade și eu însumi nici n-aș putea da acest sfat ; căci
s-ar părea că fugim și ar fi numai spre binele acelora, iar nouă dim-
potrivă. Nici nu i-am putea reține, cred, pe soldații din Asia și pedes-
trimea ¹ ce-o avem. Dar nici lupta să nu o dăm încă, ci închizînd încă
mai bine trecătoarea, să stăm locului, pînă ce nevoia îi va face să ia calea
25 întoarsă și atunci, în retragere fiind, să-i atacăm îndată și să punem
călărimea să se țină de ei și să le facem orice stricăciune am putea”.

313 Această părere fiind încă și mai bună decât cea de mai înainte, au spus
că i se alăturază și ceilalți din cîți erau de față.

Atunci au hotărît nici lupta să nu o dea, nici să nu se retragă, ci
30 să stea locului și să aștepte ; și cînd dușmanii vor începe să se retragă,
atunci să trimită armata din Europa să-i atace. Se mai hotărîseră
intrarea s-o păzească și s-o apere, cît se poate mai bine. Și păzeau intrarea,
pe cît puteau, și o apărau cu toată tăria. Și încercau peonii să treacă și
să-i silească pe turci, totuși nu erau în stare. Căci cînd, căzînd asupra lor,
35 îi sileau cu puterea, atunci ceilalți turci le săreau într-ajutor ; și era
împinsătura mare din amîndouă părțile. În sfîrșit, împingînd pe peoni,
oamenii împăratului stăteau înfipti locului. După o trecere de timp, cum
peonii nu puteau face nici o ispravă și erau apăsați de foame, au început

¹ Ienicerimea.

să se retragă luînd calea întoarsă. Noaptea, stringîndu-și lucrurile, au
 început să plece. Cînd, în zorii zilei, turcii au văzut tabăra dușmanilor
 plecată de cu noapte, au rămas locului. Apoi alegînd din ostirea aceea
 cîți au rămas locului și erau pregătiți de luptă, îi încredințează lui Chasim,
 comandant-general al Europei, ca să-i urmărească pe dușmani; și a mai
 poruncit și lui Turachan să meargă după acela cu armata Tesaliei. Acesta
 așadar luîndu-i pe aceștia, a pornit, cît îl țineau picioarele, urmărindu-i
 pe dușmani. Dar Ioan a prevăzut că turcii | îi vor ataca la retragere
 și de aceea, alegînd și dînsul cîțiva din cei mai buni peoni, i-a pus la
 pîndă, ca atunci, cînd turcii vor năvăli și-i vor urmări armata, să-i atace
 din două părți. Aici, cînd Chasim mergea prin cîmpie, ținîndu-se de urma
 peonilor, și-i urmărea, apropiindu-se de el și fratele său Turachan, îi
 spunea fratelui unele ca acestea: „Chasim, tu mărșăluiești cu o armată
 atît de mare prin cîmpie. Să știi că acest marș al tău nu este ferit de
 primejdii! Căci peonii nici nu vor răbda ca noi să-i urmărim și nici
 rămînînd liniștiți vor fugi înapoi cu plăcere, ei care atîta timp ne provocau
 pe față la o luptă dreaptă și care, precum se spune, se luptau bucuroși
 și mult ar fi dat, cred, ca noi, coborînd în cîmpie, să le dăm prilej de
 luptă. Ci ținîndu-ne pe sub poalele muntelui, îi vom urmări pe ei, pe
 cît se poate, destul de mult, și noi vom fi la larg să dispunem de ei,
 cîți ne vor veni la îndemînă”.

Biruință a lui Iancu
 asupra turcilor.¹ Tur-
 rachan învinut de tră-
 dare încă de cînd era
 pașă de Vidin la Dunăre.

Cum, spunînd acestea, nu l-a putut îndupleca pe Chasim,
 însuși s-a dus cu armata Tesaliei pe sub poalele mun-
 telui, ținîndu-și armata în ordine de luptă. Chasim
 însă mergea prin cîmpie cu armata Europei și, de
 îndată ce lui Choniat care stătea la pîndă, i-a venit
 armata dușmană la îndemînă, pentru că oamenii împăratului au fugit,
 cînd Ioan din locul lui de pîndă a apărut în ochii barbarilor | care
 înaintau, Choniat pe aceștia punîndu-i pe fugă, pe unii i-a ucis, iar pe
 alții i-a făcut prizonieri. Aici au căzut mulți oameni de ai împăratului
 și a fost prins de peoni fratele lui Chalil, fecior de al lui Prait, și alți
 turci au fost prinși din fugă; și Chasim însuși, cu puținii oameni din
 armată de pe lîngă el, a fugit în tabăra împăratului.

Dar ajungînd în fața împăratului, i-a spus astfel de cuvinte: „Împă-
 rate, ce n-am avut de îndurat de pe urma acestui om, cel mai netrebnic
 din cîți îi știm și care planurile tale le-a trădat dușmanilor; căci nici
 n-a făcut, precum i se spusese, și nici n-a vrut să meargă după același

¹ În primele zile ale anului 1444 în pasul de la Gunovița lîngă Niș: vezi G. O s t r o -
 g o r s k y, *Geschichte des byzantinischen Staates*, ed. II-a, München, 1952, p. 448.

1 plan. Lui Gheorghe Vulc însă, cu care este împrietenit, i-a semnalat pe
fiecare, cum avem să dăm atacul, și așa a stricat planurile tale și, cît
dinspre partea aceluia ne-am prăpădit”.

Aici Chalil, supărat pentru fratele său, a asmuțat și el pe împăratul
5 în contra lui Turachan. Iar împăratul socotind de lucru grozav că n-a
mers după același plan cu generalul-comandant al Europei, ci ¹ ținîndu-se
prin alte locuri a plecat pe alt drum, trădîndu-i armata, l-a prins pe
Turachan și, punîndu-l sub pază, l-a trimis în Asia în orașul întărit Tochat
și, în cătușe, l-a aruncat în închisoare. Căci Chalil i-a insinuat împăra-
tului, aducîndu-i aminte că acela, cînd a stat în Vidinul cel mare în cali-
10 tate de guvernator al regiunii de la Istru, a avut legături de mare și
316 strînsă prietenie cu domnul tribalilor Vulc și de aceea și-ar semnala unul
altuia ce-ar trebui să le fie de folos în împrejurările date; și pri-
mînd daruri de la Vulc, îi dădea mîna de ajutor la orice ar fi putut crede că-i
15 va fi aceluia de folos. Și de acestea convins împăratul, l-a pus în închi-
soare pe însuși Turachan, trimițîndu-l în Asia, iar țara Tesaliei a dat-o
altuia s-o guverneze.

Vulc face pace cu
Murad II și îndeam-
nă și pe unguri.
20 Țara Romînească
rămîne ca mai înu-
inte tributară tur-
cilor și prileacă
ungurilor.

Și Turachan a ajuns astfel la închisoare; iar domnul
tribalilor Gheorghe, deoarece cu ajutorul peonilor n-a
isprăvit nimica pentru domnia lui, a trimis crainic la
Poartă să încerce gîndul împăratului, dacă i-ar da înapoi
domnia, așa încît să-i plătească tribut jumătate din-
venitul țării sale; sub condițiile acestea, spunea dînsul,
ar încheia un tratat de pace și pe peoni îi lua asupra-și să-i înduplece-
25 să facă pace. Aici împăratul, cînd a auzit pe crainic, punîndu-i în
vedere unele ca acestea, i-a făgăduit între altele că-i dă înapoi
și pe cei doi băieți; și de aici înainte să-i fie cu credință. Atunci Vulc
stăruind pe lîngă fiecare din peoni, l-a înduplecat pe împăratul Ladislau
să încheie un tratat de pace cu Amurat, trimițîndu-i următoarele vorbe :
30 „Împărate pe tine împăratul Amurat te cheamă la un tratat de pace;
317 pe deasupra o să dea țara ² înapoi. Dacă o să | ascuți de mine și,
într-o condiție ca aceasta, o să faci pace, ai să fii mai bine pregătit de
război; și dacă atacă, nu vei mai îndura a doua oară toate acestea” ³.
Cu cuvintele acestea l-a înduplecat și acela a făgăduit că va face, pre-

¹ In loc de ἀλλὰχόσε—„prin alte locuri”, precum e în manuscrise, aș citi ἀλλ’ ἀλλὰχόσε
„ci prin alte locuri”.

² Ocupată de la unguri sau mai degrabă Serbia lui Vulc.

³ Așa sună textul dat de Darkó. Manuscrisele însă au : „și dacă ataci, n-a mai rezistat
a doua oară la toate acestea”.

cum l-a sfătuit tribalul; și îndată a trimis crainic la Poartă și cheamă 1
 soli în vederea faptului că peonii vor face pace; și dînsul să-și ia domnia.
 Atunci Amurat a trimis soli și au făcut pace cu condiția, ca Gheorghe să-și
 aibă țara și să dea împăratului venitul jumătate. Și s-au legat totodată cu 5
 jurămint, ca nici peonii să nu prade țara împăratului, nici turcii să nu
 treacă peste Istru cu nici un gînd de stricăciune, cu nici o violenție și că
 toată viața lor să stea în bune relații de prietenie fără vicleșug și înșelă-
 ciune; iar dacii să rămînă tributari împăratului cu ce s-au învoit în tra-
 tatul de pace al împăratului încheiat de mai înainte cu ei, și față de peoni 10
 să fie, precum au urmat să fie mai înainte.

Murad II pornește asupra lui Caraman. De îndată ce s-au făcut toate acestea, Amurat a și 1
 plecat asupra lui Caraman. Căci acesta cum a aflat că
 peonii năvălesc asupra împăratului Amurat și, coborînd spre Istru, merg
 asupra țării împăratului; a crezut că pentru el va fi o împrejurare pri-
 elnică, | dacă ar năvăli și ar face euceriri în țara împăratului de prin 318
 Asia; și de aceea a pornit și a năvălit, robind tot ce-i venea la îndemînă.
 Căci și mai înainte, cînd peonii aveau să pornească asupra lui Amurat
 cu război, au venit la el cu un plan asemănător ca năvălind armatele
 din amîndouă țările, oștirile să-i poată fi împărțite și puterea lui astfel 20
 slăbită. Amurat așadar intrînd într-un război mai mare și izbutind să-l
 ducă la o bună dezlegare, a pornit de îndată cu armata asupra lui Ca-
 raman. Acela însă trimițînd soli, cerea să-i slujească la orice ar dori de
 la el și să-i dea ostateci și dovezi de încredințare pentru acestea.

Arominii din Pind, necu-țînși popor cu românii de la Dunăre, tree de partea despotului Constantin Dragases care duce război cu Murad II. Acestea i se întîmplaseră prin Asia, prin Europa însă, 25
 domnii peloponezienilor au făcut țării lui următoarele.
 După ce adică Teodor, care se născuse după însuși
 împăratul elinilor, a plecat și se afla în Bizanț la împă-
 răție, în Peloponez a sosit Constantin cu numele Dra-
 gases și a luat în primire țara fratelui său, între altele și Sparta 30
 de lîngă muntele Taighet și aproape întreg Peloponezul celălalt, — căci
 afară de țara lui Toma, fratele împăratului, cealaltă parte o luase
 și o avea sub ascultarea sa; — acesta de îndată ce a sosit aici, se pre-
 gătea să închidă Istmul cu zid și stăruia | ca țara de dincolo de 319
 Peloponez să se lepede de împăratul; și a intrat în Beoția și, supunîndu-și
 orașul Teba, a ocupat Beoția întreagă. Și stăpînitorul Aticei, făgăduindu-i 35
 să plătească tribut, a încheiat un tratat de pace; și muntele Pind, — vlahi¹

¹ Manuscrisele scriu βλάχοι, un non sens, îndreptat de Tafel în Βλάχοι—„romîni”.

1 locuiesc în el, grăind aceeași limbă ca a dacilor și sînt asemenea cu dacii
 de la Istru, — venind la acest domn care li l-a lăsat ¹, purtau război cu
 turcii ce locuiesc în Tesalia, și primesc cîrmuitor de la domnul pelopone-
 5 zienilor. Leodorichi, orașel așezat în țara Locrilor, așezat ce-i drept înspre
 orașul Fanari din Pind, primește cîrmuitor de la împăratul. Iar partea
 ce se întinde înspre Ahaia, este locuită de albanezii arabei, cărora împă-
 ratul le făgăduise să-și stăpînească țara lor pîrintească; și aceștia
 au trecut la elini. Adunînd întreg Peloponezul la Istm, l-a închis cu zid,
 10 cît de repede a putut, și a chemat aci și pe fratele său și, trimițînd după
 toți ai țării peste care domnea, să vină aci, a ridicat zidul, dînd în seama
 fiecăruia porțiunea pe care, în atîta timp, i-ar putea-o da gata zidită.
 320 De îndată ce zidul de la Istm i-a | fost gata, trimitea armată în țara
 împăratului și pustia țara și într-una purta război.

15 **Nerio, stăpînitorul Ate-
nel, face pace cu
Murad II. Tatăl istori-
cului în solie la sultan.** Dar nu mult timp după aceea, Omar, feciorul lui
 Turachan, luînd armata Tesaliei, a pornit asupra Tebei
 și a Aticei și, făcînd prădăciuni, a plecat, luînd cu
 sine pradă destul de multă. Atunci, Nerio, stăpînitorul
 Atenei, cînd a văzut că puterea turcilor revine în starea de mai
 înainte, a trimis soli la Poartă și se ruga de pace la împăratul cu
 20 condiția să-i plătească tribut, pe care i l-ar rîndui. Și Amurat s-a
 lăsat îndoit și a încheiat pace cu el cu condiția să plătească tributul
 pe care i-l aducea și mai înainte. Acest Nerio, de fel din Florența, capitala
 tirenilor, a ajuns la stăpînirea Atenei în felul următor. Antonio, feciorul
 lui Rainerio, l-a chemat pe acesta și totodată pe fratele aceuia de la
 25 Florența, fiindu-i rude de aproape, și-i ținea pe lîngă sine, dîndu-le între-
 ținerea cuvenită. După ce Antonio s-a săvîrșit din viață, lovit în somn
 de dambla, fiind robust, soția sa a trimis la împăratul să-i dea ei domnia
 și unui fruntaș al orașului, înrudit cu dînsa, tatăl meu. Pe acesta l-a trimis,
 321 ca să stăruie pe lîngă împărat; și i-a dat mare mulțime de bani, | ca
 să dobîndească domnia Aticei și totodată și a Beoției pentru ei; dar cînd
 a pornit din oraș și era pe drum la împăratul, cei din fruntea poporului
 din dușmănie față de acel Chalcocondil, au îndepărtat, cu anăgeală, din
 cetatea de sus pe femeia lui Antonio și pun stăpînitori rudele lui Antonio
 și, după ce au alungat neamul, țin ei orașul. Înceuserindu-se cu femeia
 35 lui Antonio printr-o căsătorie a destoinicului ei fecior adoptiv, stăteau

¹ Cele mai multe manuscrise au παραδιδόντες σφίσιν și παραδιδόντας σφίσιν, și una
 și alta neavînd un înțeles lămurit. De aceea Bekker a propus să se citească παραδιδόντες σεῶς
 „predîndu-se”; Darko însă schimbă textul și mai puțin, propunînd παραδιδόντα σφίσιν —
 „care le predă”, adică lasă mai departe în stăpînirea aromînilor muntele Pind.

în cetate și, nu mult după aceasta izgonind pe femeie din cetate și alungind
neamul nostru, au pus mîna pe putere în oraș. Iar Chalcocondil cînd a
sosit la împăratul, era ținut sub pază pe lingă el, împăratul poruncindu-i
să predea țara. Făgăduindu-i la treizeci de mii de galbeni, n-a dobîndit
nimic; și cînd a aflat că împăratul a trimis armată asupra Beoției, cu
gîndul să ocupe Teba, a izbutit să fugă la Bizanț, părăsindu-și oamenii
de serviciu și corturile și animalele de transport. De la Bizanț urcîndu-se
pe o corabie, a plecat spre Peloponez. Pe aici patrulînd corăbii de ale
stăpînitorilor din Atica, îi surprind vasul și, pe însuși Chalcocondil prin-
zîndu-l, îl duc legat la împăratul. Împăratul, ce-i drept, i-a iertat greșala
și a fost îngăduitor cu el, nefăcîndu-i nici o vină dintr-aceasta, îi cerea
însă cele treizeci | de mii de galbeni, iar el spunea într-una că nu are
de unde le da. De aceea soldații împăratului din țara Tesaliei au luat
din țară multă și mare pradă. Dar Nerio în domnie fiind un stăpînitor
samavolnic și fiind și muieratic și mai molesit, fratele său Antonio, întin-
zîndu-i o cursă, i-a luat domnia. Mai apoi însă, cînd Antonio s-a săvîrșit
din viață, Nerio, fratele lui Antonio, a ajuns iarăși la domnie, venind din
Florența. Atuncea pentru alianța lui cu elinii, guvernatorul Tesaliei îi pustia
țara. Ajungînd la mari greutăți, a făcut pace cu împăratul; și elinii, auzind,
au pornit cu război asupra Atenei. Atunci a trimis la împăratul crainic,
că elinii îi fac rău și că impresoară orașul și că încearcă să-l cucerească.
Dar și guvernatorul Tesaliei Turachan trimitea vești împăratului și-l
întărîta să pornească război asupra Peloponezului. Acestea însă s-au
întîmplat mult mai tîrziu; atuncea însă ajunsese să fie supus domnului
din Peloponez, fratelui împăratului, în chipul în care am arătat mai înainte.

Bizantinii cu papa volesse să
oprească pe Murad II să se
întoarcă în Europa.

Dar în ce-i privește pe elinii din Peloponez, s-au
petrecut acestea astfel; în ce privește însă pe
împăratul din Bizanț, s-au întîmplat următoarele.

Cînd adică au văzut că peonii au plecat și că s-au împăcat cu Amurat,
— Gheorghe îndemnîndu-i la aceasta, — au trimis soli la arhiereul Romei
și-i pun | în vedere că, avînd ei în Elespont la dispoziție trireme și corăbii,
încît, dacă acela pleacă în Asia, nu-l mai lasă să treacă în Europa, s-ar
putea astfel face ca puterea lui să fie ușor înfrîntă; sau dacă armata
din Europa va fi rămas singură cu Amurat, ea nu va vrea să se mai ia
la luptă cu peonii. Au mai trimis și la celți și la domnul Burgundiei, adu-
cîndu-le aminte că ei ar avea tot dreptul să-și răzbune celții căzuți din
nepriceperea lui Sigismund în războiul cu Baiazid. Încep așadar să coo-
pereze cu arhiereul romanilor și au echipat zece trireme, trimițîndu-le
în Elespont. Și arhiereul echipînd alte zece, le-a trimis la dispoziția

- 1 împăratului, cu menirea să îndeplinească însărcinările ce le-ar da împăratul. Aceștia deci sosind în Elespont, îl opreau pe Amurat să treacă în Europa.

5 Miscări în fața zvonurilor despre un nou război în contra turcilor.

- În regiunea de la marginea mării a Macedoniei înspre Marea Ionică s-au întâmplat următoarele. Oamenii se așteptau ca peonii să vină din nou în Europa, cu gândul să scoată pe turci și pe Amurat din Europa și prevedeau că ar putea fi iarăși război, căci se vestea de mai înainte peste tot locul în Europa că s-ar aduna iarăși peonii cu gânduri de război și că Elespontul ar fi ocupat de apuseni; și atunci fiecare pornea și el | spre țara-i părintească, cu gândul s-o ocupe din nou și să dobândească orice ar putea să-i izbutască. Atunci și Zenempisa pornind de la marginea mării a Macedoniei dinspre Marea Ionică și luând cu sine și pe albanezii de acolo pe care îi avea la îndemână, a înaintat prin Arghiropolichni și și-a supus cimpia cîtă se întindea pe aici pînă la Castoria. Aici Teriz, guvernatorul de la Veria, aducînd la un loc scriții lui Ațicheri și cu turcii împăratului, urmîndu-i și mulți turci de pe la Terme și lacul Perevia, a pornit în contra lui pe neașteptate și, căzînd asupra lor care, nepregătiți la un atac, stăteau în corturi pe acolo undeva prin regiunea de la Castoria, și pe cei mai mulți din albanezi i-a nimicit și pe însuși domnul Zenempisa l-a ucis și a făcut mult omor, călcînd aici și pe alți mulți în picioare.

- Astfel s-a întâmplat prin Europa și erau mari turburări, pentru că toți se porniseră să ajungă fiecare în țara sa. Și pe turci mare spaimă i-a fost cuprins, crezînd că pierzare îi așteaptă de îndată din partea peonilor și a celorlalte popoare vecine de alt neam decît dînșii; și oriunde s-ar fi întâmplat să fie, se întăreau pe după ziduri, așteptînd cum se vor sfîrși toate acestea într-o stare de lucruri ca aceasta.

325 Papa dezleagă pe unguri de jurămintul de pace și ei se împacă cu boemii; iar pe Vlad II Dracul cu zecă mii de călăreți în ajutor și pornesc război cu turcii.

Dar la peoni a sosit un sol chiar de la arhiereul romanilor, anume cardinalul Iulian, bărbat blajin de altminteri și cu renume în învățătura romanilor; și-i chema la | război și de jurămintul care la dînșii este cel mai mare, cînd e vorba de în-

- cheierea unui tratat de pace, i-a dezlegat din însărcinarea arhiereului, iar dezlegării i-a dat citire pe loc. Și au pornit cu armata asupra Europei, crezînd că vor apuca-o părăsită, Amurat fiind plecat în Asia și ocupat pe acolo și corăbiile arhiereului plutind chiar în Elespont, ca să nu-l lase să treacă; și împăratul elinilor le-a dat de înțeles aceasta, precum că nu o să poată trece niciodată în Europa; și au făcut pace și cu boemii pentru cearta, din cauza căreia, mi se pare,

au făcut pace și cu Amurat, deoarece le pricinuiau mereu neajunsuri, 1
 ca și cum război i-ar amenința din partea țării boemilor, și de
 aceea au primit pacea oferită de Amurat; dar atunci s-au înțeles cu
 aceia, deoarece le-ar prinde bine să trăiască în liniște; și au pornit cu
 război asupra Europei, luînd într-ajutor și pe daci și pe Draculea, feciorul 5
 lui Mircea, ca unul care, luînd parte la război, s-ar arăta cu toată însu-
 flețirea și ar putea fi de ajutor, dînd ca la zece mii de călăreți.

Gheorghe Vule prezice in-
 fringerea. Vladislav por-
 nește din Ardeal peste Du-
 năre, eucerește Caliacra și
 înaintează spre Adriano-
 pole.

Îl chemau și pe domnul tribalilor Gheorghe la acest
 război să-l ducă și el împreună cu aceia; ci n-a
 vrut să-i asculte, spunînd că aceia fac lucruri nu cu 10
 lege, rupînd pacea și apucîndu-se de nedreptăți; și
 a socotit că poate, cu bani, să se izbăvească de
 vina, că n-ar pleca împreună, cu împăratul peonilor în război. Dar
 îi prorocea împăratului să nu meargă la război, pentru că | turcii ar 326
 avea mare putere și nu pot fi doborîți așa de lesne și de ușor de 15
 către peoni. Căci vedea că pregătirea nu este îndestulătoare, încît să
 poată pune stăpînire pe Europa, turcii fiind într-însa mulți de tot și mult
 încercați în războaie, trăind mai mult din acestea. Ajuns la disperare,
 acest neam dă dovadă oriunde de o vitejie remarcabilă; și le amintea
 că se reface într-un chip uimitor acest neam mai repede decît alte 20
 neamuri.

Ladislau, împăratul peonilor, pornind așadar din Ardeal¹ peste Istru
 și trecîndu-și armata, a ajuns în țara împăratului și și-a așezat aici tabăra
 pe la marginea Mării Negre în țara lui Dobrotici Misul, pe la Caliacra
 și Varna. Și venind aici, impresurau orașele. Și Varna, cum era impre- 25
 surată, a trecut la ei prin bună învoială, Caliacra însă a fost cucerită,
 peonii dînd năvală și urcîndu-se pe zid. Cucerind și robind, au pornit
 de-a dreptul spre țara Bizanțului și a Orestiei.

Murad II încheie pace cu Și aceia se țineau de acestea, Amurat al lui Mehmet
 Caraman și trece în Europa. însă, mergînd asupra lui Caraman, îi pustia țara și, 30
 făcînd mare pradă de vite, impresura cetatea de la Iconion². Iar
 Caraman fugind înspre culmile țării, se aținea pe aici, pentru ca, în caz
 dacă ar veni careva | asupra lui, să poată rezista, apărîndu-se de pe 327
 culmile munților. Și trimitea soli la Amurat, făgăduind să dea ostateci

¹ În unele din cele mai bune manuscrise e forma romînească ¹Ἀρδελίου, în altele însă cea ungurească ἐρδηλίου și ἐρδελίου.

² Manuscrisele au κονελίου, ceea ce redă numele turcesc Konieh, așa că conjectura lui Darkó Ἰκονίου pare de prisos. Vezi și p. 150 n. 2.

1 și să-i plătească pe an tribut în douăzeci decât acela pe care i-l plătea
mai înainte. Când Caraman făcea aceste propuneri și se ruga să
încheie pace cu împăratul, sosi veste de la domnul tribalilor, că peonii
au pornit și trec peste Istru. Și atunci a primit propunerile lui Caraman
5 și a făcut pace; și luând ostateci și pe feciorul aceluia, s-a îndepărtat cu
armata. Elespontul, a aflat că este ocupat de corăbii apusene din Italia.
Atunci, nedumerit fiind, ce ar putea face în împrejurarea de față, ca să
poată trece, totuși și-a dus în grabă armata spre Elespont, cu gândul
să alunge triremele cu tunurile, dacă ar veni asupra-i să-l oprească. Căci
10 este această parte din Propontida foarte îngustă de tot și pe marginea
din Asia se află un turn numit Hieron ¹, așa încât continentele în despăr-
țirea lor nicăieri nu se apropie din amîndouă părțile așa de mult. Când
și-a adus armata aici cu gândul să o treacă, și cea din Europa și cea din
Asia, încă n-a dat peste trireme; căci vînturi foarte puternice n-au lăsat
323 triremele să intre în Propontida | și multe zile în rînd a suflat cu putere
în jos, silind corăbiile să nu poată pluti de loc în sus în contra vîntului.
Iar Amurat, cum corăbiile nu erau încă aici, a trecut în liniște și el și
toată armata. După ce trecuse însă, a trimis la împăratul din Bizanț
crainic să-i spună că a trecut cu bine și că merge de-a dreptul asupra
20 dușmanului său și că dorește să-i dea știrile cele mai bune despre mersul
războiului.

¹ Adică templu, loc sfînt, pentru că era zidit pe ruinele unui templu antic. Vezi și
p. 118, n. 5 și 146, n. 1.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE VII

Ioan VIII Paleolog rămîne nehotărît. Dar împăratul elinilor, cînd a auzit de la crainic aceea- 329
stă veste, cu drept cuvînt s-a supărat, că a trecut
aşa, încît nu i-a oprit trecerea fără nici o luptă, ci trecînd în linişte şi-a
adus dincoace totodată şi armata, şi-i părea rău şi se chibzuia ce ar putea
face în situaţia aceasta şi ori să declare război lui Amurat ori să ţină pace. 5
Căci dacă ar rămîne în relaţii de pace cu Amurat, trebuia să-i dea de
vînzare cele trebuincioase pentru trai în drumul lui prin ţara împăratului
de pe la Marea Neagră. Dar | de acest lucru îi era foarte teamă că peonii 330
i-l vor lua în nume de rău, cînd o să-l învingă pe Amurat, şi din cauza
aceasta vor avea necaz pe el. Şi se gîndea deci la cei ce au trecut de partea 10
peonilor şi să-şi lege soarta de norocul acelora şi să declare război lui
Amurat. Ce-i drept, precum arăta scrisoarea, Chalil al lui Praim, nu-l
lămurise oarecum deplin, fiind de atunci prieten elinilor şi dorind, ca
ei să iasă cît mai puţin pe faţă cu război în contra împăratului şi să aştepte
mai întîii, în ce parte se va pleca norocul războiului. 15

**Lupta de la Varna, 10
noiembrie 1444; romi-
nii în aripa stîngă.**

Dar Amurat, fiind gata pregătit, a pornit cu armata
de-a dreptul asupra duşmanilor care veneau, şi şi-a
adunat şi şi-a luat şi cealaltă armată, a Europei, care
îi venea de fiecare dată la război. Acesta însă mergînd pe urma armatei
peonilor, îşi așeza peste noapte tabăra, unde în ajun sălăşluiseră 20
peonii, şi peste zi iarăşi mergea şi-şi așeza tabăra în locul de popas
al peonilor, unde-şi avuseseră tabăra. Aceasta a făcut-o patru zile în
rînd, observînd mulţimea duşmanilor şi ce atitudine au faţă de
el, dacă întru toate sînt plini de frică, încît, peste cîtva timp puţin, se
vor descuraja, sau dacă merg în război cu îndrăzneală şi fără nici o teamă; 25
şi mai observa cum stau cu proviziile în tabără. Căci toate acestea le

- 1 poate ști cineva, dacă se ia pe urma taberei dușmanilor ; și mai poate socoti foarte bine cât de fricoși sau îndrăzneți sînt și dacă au | îndeajuns
 331 cele de trebuință și cât de mulți sînt și dacă armata ar fi departe sau aproape de această stare de lucruri. Toate acestea, patru zile în rînd, le-a socotit
- 5 Amurat, mergînd pe urma lor ; a cincea zi însă, Ioan Choniat, cînd a băgat de seamă că armata împăratului se ține pe urma lor, a stat la sfat cu împăratul peonilor și s-au sfătuit, dacă să dea lupta pe loc și, după luptă, s-o țină așa înainte, sau să înainteze fără luptă și să ocupe țara. Aici sfătuiu-se, s-au hotărît să dea lupta, ca, ademeniți fiind în vreo
 10 cursă, să nu aibă vreun necaz și neplăceri grele, încît să fie opriți, dacă ar încerca să facă vreo ispravă în țara aceleia. După ce se hotărîseră și așteptau, a sosit aici și Amurat și a tăbărît în cîmpie. Și mai întîi a rînduit în preajma sa ienicerii și s-a înconjurat cu scuturi de fier destul de mari, înfigîndu-le în pămînt. Acestea, împăratul le transporta întotdeauna pe
 15 cămile, oriunde l-ar duce războiul ; pe cămile mai duce și armele ienicerilor ; și unde ar fi să dea lupta, împărțind armele, intră în luptă. După scuturile acestea, aducînd și cămilele, le-a pus într-același loc înaintea scuturilor ; și rînduiele de așa fel își făcea la Poartă. Iar la mijloc stătea el însuși și mai marii casei și ai Porții, cîți se aflau cu dînsul în tabără.
- 332 Alături de | dînsul era pusă în linie de luptă armata Europei, avînd general-comandant pe Carazie, un bărbat cu mare renume. Era rînduită după cete, despărțite unele de altele nu prin prea mult loc. Tot în cete era rînduită și armata Asiei, toate stînd în front, așa încît să se ajute întreolaltă, dacă vreuna din ele ar ajunge să fie cumva strîmtorată din
 25 partea dușmanilor ; căci armatele de călăreți nu pot fi rînduite altfel decît în cete, în timp ce acele pedestre pot fi rînduite bine pe de lături la o aripă, dar ostașii călări nu. Peonii s-au așezat și dînșii în ordine de luptă după unități și neamuri ; și peonii țineau aripa dreaptă, iar dacii cea stîngă.
- 36 Și Ioan Choniat cu neamul ¹, numiți viteji ², l-a atacat pe generalul-comandant al Asiei. Și mulți dintre aceia în fața atacului peonilor, nici n-au ajuns la vreo încăierare, ci de departe fugeau, dînd peonilor prilej să-i urmărească, pe unde ajunseseră să se împrăstie. Și punînd așa pe fugă armata a doua, a Asiei, o gonea. Îi rămăsese însă armata Europei
 35 care a stat locului și n-a dat de loc înapoi, ci aștepta pe dușmani. Căci, vădit, precum împăratul a rămas locului, au rămas locului și armatele Europei. Și în cazul cînd n-ar fi putut ținea piept dușmanilor și ar fi ajuns

¹ Manuscrisele au, unul φάκην, iar celelalte φάκην, ceea ce pare să fie o greșală pentru φρήτην, φρατρίαν—„seminție, neam”.

² In manuscrise e βιτάξιδας, îndreptat de Darkó în βιτάξιδας.

să fugă, se întorc din nou în tabăra împăratului. | Căci dintre toate, 333
acest neam, după sciții nomazi, are cel mai mult, pe cât știm, obiceiul
să fugă și iarăși să se adune și să se întoarcă înapoi din nou la luptă și să
o ia repede într-acolo, unde le-ar veni spre folosul lor.

Românii pradă antrepo- Dar dacii în învălmășeala aceasta a luptei, cum i-a 5
zitele sultanului și se văzut pe asiatici luînd-o la fugă, nu s-au mai oprit
întorc la tabără. aici, ci au luat-o spre antrepozitele împăratului și
prădau lucrurile și cămara împăratului și ucideau cămilele, îndemnîndu-se
unii pe alții. După ce s-au ținut de lucrul acesta și s-au săturat de prădat,
n-au mai venit la luptă și nu s-au mai așezat în ordine de bătaie, ci au 10
început s-o ia spre tabăra lor.

Vladislav nu ascultă de După ce așadar Ioan a înfrînt armata Asiei, a venit
Iancu și pierde viața și la împăratul Ladislau, sfătuindu-l să stea locului și să
lupta. nu se miște din loc și să nu înainteze nicidecum la
luptă cu dușmanii, ca pentru cazul cînd, întorcîndu-se asupra împăratului 15
n-ar izbuti, atunci să aibă un loc de retragere din luptă. Și-l îndemna să
nu îngăduie nimănuia din oamenii lui, să se îndepărteze cumva, ci ră-
mînînd pe loc, să aștepte, pînă ce se va fi întors din luptă, după ce va
fi înfrînt și armata Europei; și atunci, mai rămînîndu-le încă această
osteneală, vor porni după aceea împreună asupra Porții și vor isprăvi 20
și această ultimă parte a luptei. După aceste cuvinte a pornit în ordine de
luptă asupra armatei Europei care era | rînduită la partea stîngă a împă- 334
ratului; și încăierîndu-se, s-au luptat un timp oarecare. Și bătaia s-a
desfășurat așa : peonii încăierîndu-se la luptă și punînd pe fugă pe turci,
îi fugăreau, pînă ce ajungeau chiar în apropierea taberei. După aceea 25
însă turcii, întorcîndu-se deodată, îi fugăreau destul timp pe peoni, pînă ce
și aceștia erau pe aproape de tabăra lor. Și ori de cîte ori peonii, silindu-i
pe turci se țineau de ei și-i urmăreau, cădeau mulți turci aici, striviți
fiind de peoni. Dar și peonii, în retragere, se prăpădeau mulți, ori de cîte
ori se retrăgeau cu teamă. În această luptă cade generalul-comandant al 30
Europei Carazie, lovit în piept de o sabie peonică, provocîndu-i o rană ca
de o sulită mai mică. Căci săbiile peonice și cele din Germania întregă
se întîmpla să fie făcute lungi și ascuțite, totuși nu de așa fel, încît ajun-
gîndu-te, să-ți faci o tăietură de seamă ca săbiile barbarice sau și cele
italice. Cele barbarice, — ale turcilor sînt de acestea, — sînt de așa 35
fel încît avînd greutate mare și fiind ascuțite pe o singură parte, merg
cel mai adînc din toate săbiile, cîte le știm; în al doilea rînd după
acestea vin cele italice, care odinioară au fost elenice. Cele germanice

1 și peonice însă sînt lungi și pîntecoase în patru muchii, cu tăișul
 335 ascuțit și la capăt de tot avînd un vîrf ascuțit, | produc o tăietură
 de sulită, călărețul, sprijinit bine în scări, lovind cu dînsa ca și cu
 o sulită.

5 Carazie deci s-a săvîrșit astfel din viață; în ce-l privește însă pe
 împăratul peonilor Ladislau, s-au întîmplat următoarele: erau adică pe
 lingă el bărbați care-l pizmuiau pe Ioan și erau necăjiți pe el pentru vi-
 tejia lui. Cum l-au văzut că treburile războiului le duce bine, că a învins
 toată oastea Asiei și că luptă cu multă bărbăție și în contra armatei Europei
 10 și că pe generalul-comandant al ei l-a omorît, au început să vorbească
 unele ca acestea către împărat: „Împărate, de ce stînd locului aici, să
 așteptăm ca Ioan să le săvîrșească toate acestea, și-l lăsăm pe dînsul,
 ca și cînd ar fi singurul bărbat care să-i dea peste cap pe dușmani? ! Căci
 cu rușine, care o să ni se cuvină oarecum, o să ne încarce lucrul acesta,
 15 pentru că noi, stînd așa locului, îl împingem pe slujitorul tău la luptă
 cu turcii ăștia. Căci trebuia ca tu, fiind împăratul nostru, cu noi cei care
 sîntem pe lingă tine, să dăm dovezi de fapte pe care să le poată lăuda
 femeile noastre și locuitorii orașelor noastre și chiar dușmanii, auzind
 cum s-a desfășurat lupta. Ci acesta învingînd o mulțime atît de mare
 20 de oameni, își cîștigă glorie nemuritoare; pentru tine însă care ai stat
 aici și erai numai privitor la toate, îți rămîne ocară la cei ce vor veni după
 noi. Căci să nu crezi cumva că, după ce armatele vor fi învinse, cei de
 la Poarta împăratului o să ne aștepte | să-i atacăm, ci îndată vor lua-o la
 336 fugă, pe unde vor apuca. Haide așadar, să mergem asupra Porții lui
 25 Amurat! Căci împărat fiind, ar fi dreptul tău să te iai la luptă cu
 împăratul”.

Acestea auzind tînărul, cuvintele l-au înduplecat ca pe unul ce era
 dornic de lucruri mari; și pe cît se putea de repede, o pornește asupra
 Porții împăratului, unde stătea în ordine ca de luptă; și înconjurat de
 30 un șanț, aștepta în tabără să vadă cum va ieși lupta. De îndată ce s-a
 aruncat însă între ieniceri, au început și ienicerii să se lupte, stînd înă-
 untru în cerc; și ținînd piept, se luptau în chip remarcabil. Aici e rănit
 la picioare cu o secure calul împăratului peonilor și cade. Cînd a căzut,
 cei din jurul lui nici n-au băgat de seamă, nici nu putuseră vedea de învăl-
 35 mășeala ce se făcuse în jurul lor. Aici ienicerii scoțîndu-i coiful și tăindu-i
 capul, l-au adus la împărat. Teriz se chema ienicerul, căruia împăratul
 i-a dat o răsplată neobișnuită pentru această faptă vitejească și-l ținea
 în mare cinste. Și se spune că Amurat atuncea, cînd a văzut pe peoni
 năvălind și luptîndu-se în mod remarcabil, se purta cu gîndul de fugă.
 Dar pînă ce să o apuce la fugă; cineva văzîndu-l l-a ocărit, socotind că

ar fi grozav lucru, dacă ar fugi ; și l-a oprit ; și nu peste mult timp, capul
împăratului peonilor a fost adus la împăratul musulmanilor ¹. |

Iancu și românii se retrag spre Dunăre. Peonii din anturajul împăratului, când se dădeau înapoi, 337
îl căutau pe împăratul ; după aceea însă, când au băgat
de seamă că aici a căzut și a murit, s-au năpustit îndată, încercând să ia 5
leșul, dar n-au izbutit ; căci încercarea lor i-a înflăcărat pe ieniceri și se
luptau aprig. Apoi când n-au mai fost în stare să ia leșul, au dat înapoi
spre tabără. Și îndată faima ajungînd la Choniât și la ceilalți din rindurile
de luptă, a încetat să se mai bată. Și cum se retrăgea și mergea fără nici 10
o ordine, a aflat toate și n-a mai mers spre tabără, ci a plecat de-a dreptul
spre Istru, atît el cît și dacia ; și în grabă, pe cît puteau, au fugit fără nici
o ordine și oamenii care au fost în jurul împăratului peonilor. În această
retragere a fost dat morții de către turci Iulian cardinalul, un bărbat
strălucit în toate privințele. În retragere au căzut și alți bărbați viteji
nu puțini dintre daci. 15

Vlad II Dracul îl ține prins pe Iancu și apoi îl dă drumul. Ioan însă când a ajuns la Istru, armatele, după ce au
trecut, i s-au împrăștiat ; aici, cum mergea cu puțini
oameni pe lîngă sine, a fost prins de Draculea, domnul
dacilor, care îi era vrăjmaș.

Și mai înainte, Ioan între peoni lucra împotriva lui pe lîngă împă- 20
ratul Ladislau, când plecau din Dacia, să treacă Istrul ; și-i jefuia satele
și-l vorbea de rău la împăratul peonilor, | că ar ținea partea turcilor 338
și a lui Amurat și le-ar face cunoscut orice s-ar întîmpla să facă de fiecare
dată. Și l-a prins cu gîndul să-l dea pierzării ; mai apoi însă a lucrat cu
bani și a izbutit să i se dea drumul. 25

Cum pleca prin Dacia, a pus mîna pe el cu gîndul să se răzbune
și, închizîndu-l îl ținea sub pază. Peonii însă, cum au ajuns acasă, au
aflat că Ioan a fost prins ; și socoteau lucru mare și de nesuferit ca un
bărbat peon și fiind într-o mare demnitate, să fie ținut prins de Draculea.
Au trimis deci vorbă să dea drumul lui Ioan ; iar de nu, îl vor trata ca 30
pe un dușman, năvălind asupra lui cu toată oastea. Cînd i s-a dat astfel
de știre din partea peonilor, teama l-a cuprins pentru situația lui, ca nu
cumva peonii în legătură cu bărbatul să pună la cale vreo schimbare și,
năvălind să-l scoată din domnie ; și atunci i-a dat drumul, și omenindu-l,
l-a trimis la peoni prin Brașov în Ardeal. 35

¹ Cf. D u c a s, XXXII, 4, ed. Grecu.

- ¹ Iancu pune domn Pe acesta aşadar, nu mult timp mai târziu, Choniat l-a
pe Dan ¹. scos din domnie, aducînd domn al Daciei pe Dan care căzuse
din domnie; şi pe acela l-a dat pierzării împreună cu feciorul lui. Căci
cînd a strîns oaste şi l-a adus în Dacia pe Dan, fecior al lui Basarab ² şi
⁵ care căzuse din domnie ³, acest fecior al lui Mircea ⁴ cu feciorul său s-au
rînduit ca de luptă. Punîndu-se amîndoi în ordine de luptă şi stînd gata
³³⁹ să se încaiere, | dacii l-au părăsit în linie de luptă pe feciorul lui Mircea
şi au trecut de partea lui Dan. Văzîndu-i deci pe daci porniţi cu toţii să
meargă la Dan, a luat-o la fugă. Şi el fugea, iar Dan îl urmărea din răs-
¹⁰ puteri şi prinzîndu-i pe amîndoi, le-a luat îndată viaţa.

- Iancu regent al Ungariei 1446. Acesta deci s-a dus acasă şi nu cu mult mai târziu <peonii>
l-au ales general-comandant şi să stea în fruntea statului
lor, fiind ei acuma atacaţi cu război şi de germani şi de boemi; şi au lăsat
în seama lui să conducă afacerile de stat, cum i s-ar părea lui mai bine.
¹⁵ Şi strîngînd oaste, a pornit asupra boemilor şi a purtat cu aceştia destul
timp război. Şi purta război în contra lui Iskra⁵, un bărbat pretutindeni
cu noroc la ducerea războiului; şi dînd lupta a fost învins; şi mai apoi
a mers iarăşi asupra lui şi, dînd lupta, a rămas învingător.

- ²⁰ Plerderile de la Varna; cîveniri între romîni şi unguri. Schimbări la Poartă. Amurat însă înfigînd într-o sulită capul împăratului La-
dislau, îl trimitea în toate părţile şi-l arăta armatelor; după aceea ridicînd tabăra, s-a dus de acolo acasă. În
această luptă au căzut din turci, precum spun ei înşişi,
ca la şase mii, iar din peoni mai mulţi decît aceştia. Mai mulţi însă s-au
prăpădit în retragere de mîna dacilor.

- ²⁵ Acestea aşadar s-au întîmplat astfel şi puterea în stat i-a | revenit
³⁴⁰ din nou lui Amurat⁶, a acelora însă de prin Europa a ajuns şovăielnică.
Pe Teriz care-i adusese capul împăratului, l-a răsplătit cu bani mulţi
şi cu moşii şi l-a făcut guvernator. Trupul lui Carazie l-a adus la Adria-

¹ Pe cit se pare e aceeaşi ştire pe care Laonic, după obiceiul său de a istorisi, a antici-
pat-o mai sus la p. 158; sau poate că sînt două evenimente deosebite.

² Manuscrisele au, unul σαραμπᾶ, iar celelalte μασαραμπᾶ, Darkó îndreptînd în Μπα-
σαραμπᾶ.

³ În loc de ἐκπεπτωκότα—, „care căzuse din domnie”, manuscrisele au nonsensul ἐκπε-
πίου καὶ şi ἐκτεπίου καὶ.

⁴ Manuscrisele scriu ἀμύρξω—, „Amircea”, îndreptat de Darkó în Μύρξω.

⁵ Giskra, conducător de oaste ceh.

⁶ Înaintea luptei de la Varna, Murad II se retrăsese de la conducerea statului, încre-
dîndu-l feciorului său Mahomed II; după lupta aceea a revenit însă. Cf. D u c a s, XXXII,
5, ed. Grecu.

nopole și însuși împăratul i-a făcut o înmormintare măreață în mod deosebit. Și în locul lui a pus pe generalul-comandant al Asiei Scură, albanez de origine, pe care luându-l rob de război din țara albanezilor, însuși împăratul l-a crescut în casa sa și întâi l-a făcut guvernator, iar apoi general-comandant al Asiei. Pe Fatuma însă l-a scos din demnitate, căci era mareșal al casei împăratului, și l-a pus în locul aceluia pe Sarazia, băietan de neam elin. Puterea însă o avea Chalil al lui Praim, bărbat care deținea locul întâi la Poarta împăratului, de priceput ce era. Pe Fatuma așadar nu cu mult mai pe urmă l-a prins și i-a luat averea, la un milion și jumătate, iar bani argint la patru mii de talanți.

Cearta dintre Ioan VIII Paleolog și fratele său Teodor. Dar împăratul elinilor avea tratat de pace cu împăratul și tratatul de pace n-a fost rupt și avea liniște deocamdată și căuta să-l îmbuneze pe împărat cu daruri, încît împăratului Amurat să nu-i treacă prin minte vreun gînd rău asupra lui; căci avea o neînțelegere cu fratele său Teodor care sosise | decurînd la Bizanț, avînd să-l urmeze pe fratele său în moștenirea domniei. Acesta, în ce privește domnia, se purta cu gînduri potrivnice față de fratele său și mai tîrziu a izbucnit în ceartă pe față cu dînsul; și, fratele Teodor căruia îi fusese încredințată Silivria și regiunea din preajma acestui oraș, a pornit cu război asupra împăratului din Bizanț. Căci îi ceruse venit mult pentru un trai mai din belșug, fără să izbutească; de aceea s-a pornit cu război asupra fratelui și a pornit cu armata. Dar mai pe urmă, pînă să facă vreo ispravă, s-a săvîrșit din viață de o boală în forma ciumei.

Murad II năvălește în Peloponez. Domnul Peloponezului Constantin cucerind din țara împăratului, Pindul și Beoția și țara locurilor, numiți ozoli, îi jefuia țara; și nu se lăsa de război, ci a pornit cu armata asupra Aticeii, precum am arătat-o și mai înainte. Atunci împăratul, auzind despre toate acestea, n-a mai răbdat, ci a dat pretutindeni porunci să-i vină oastea la Fere, și cea din Asia și cea din Europa; și apoi a pornit din Adrianopole. Să meargă asupra Peloponezului cu război, l-a înduplecat și Neres¹, stăpînitorul Atenei, dar nu mai puțin și Turachan, guvernatorul Tesaliei. Dar Constantin de cum a închis Istmul cu zid, își ținea tabăra aici, avînd străji puse prin Istm; și se întîmpla ca și el însuși să stea cel mai mult pe aici. Și cînd a aflat că Amurat vine cu război asupra sa, a chemat să vină | aici cu toții cei din Peloponez împreună cu fratele său care se

¹ Să vede că identic cu Nerio Acciajuoli de la p. 190 r. 17.

- 1 întîmplase să aibă nunta fetii sale. Căci acumă fusese dată după domnul tribalilor, feciorul Eleazar. Aceștia așadar au venit la Istm, unde li se spusese; și ocupau cu tărie zidul, precum credeau că-l vor ținea cu puterea, înfruntînd pe dușmani.
- 5 Amurat plecînd, a luat și armatele țării, pe unde venea; și era la Teba, cînd a sosit la el și Neres cu armata de la Atena. Ajungînd la Minghie¹, și-a așezat tabăra; și cîteva zile în rînd își pregătește tunuri și fașini. După aceea coborînd spre Istm, a tăbărit, tabăra și uneltele², întinzîndu-se de la mare la mare. Atunci o iscoadă de a peloponezienilor
- 10 întorcîndu-se a adus veste de mulțimea oștirii împăratului și despre animalele de transport și cămile; și nu s-a putut stăpîni să le treacă sub tăcere, ci a grăit unele ca acestea către domn: „Stăpîne ce nenorociri ai adus asupra Peloponezului, apucîndu-te de război cu un împărat ca acesta, care venind cu toată armata Asiei și Europei, nu vei avea
- 15 unde să-l oprești, chiar dacă ți-ar fi fost ridicat la Istm un zid îndoit. Dar pentru dumnezeu, trimite cît mai în grabă soli și roagă-l de împăcăciune pe acest împărat, ca nu cumva, pe noi ca niște răi, cu răutate să ne strivească de tot”. |
- 343 Chalcocondil sol Acela grăind acestea, domnul s-a mîniat foarte și mînios
20 la Murad II. a poruncit să-l ducă la închisoare pe om, ca toate acestea să le vadă, cam cum ar ieși. Căci se întîmplase să fie trimis la împărat un sol; dar cererile nu-i erau moderate; căci cerea Istmul să-i rămînă reatins și țara de afară³ a împăratului, cîtă a cucerit-o, s-o aibă el. Și pentru acestea, el a îndurat răz bunare din partea împăratului și pe sol,
- 25 punîndu-l la închisoare în Fere, îl ținea sub pază, el însuși însă a pornit asupra Peloponezului în mijlocul iernii. Iar solul era Chalcocondil din Atena. Pe acesta, cu slujitorii, închizîndu-l la Fere, a pornit în expediție. Pare-mi-se că Amurat, de îndată ce a tăbărit la Minghie¹, a luat cu sine pe cei mai buni din armată, — și erau aceștia la șase mii, — și, mergînd
- 30 de-a lungul Istmului, s-a uitat ce pază avea zidul și ce pregătire de război era pe dînsul. Și avea necaz pe Turachan, pentru că voind la vară să

¹ Manuscrisele au μυγιάς, pentru care Darkó a îndreptat Παγάς — „Paghe”. Dar o localitate Minghie-Μυγιάς se află pe drumul de la Megara la Corint și în ea a tăbărit Murad II: vezi N. A. B e s, *Zum B-richte des L. Chalkokondyles über den Feldzug Murads II. gegen Morea*, în „Byzantinisch Neugriechische Jahrbücher”, 17 (1939—1943), p. 234—241.

² În text σκευών cu un înțeles general foarte larg; vezi mai sus, p. 63 n. 5.

³ Adică afară de Peloponez, dincolo de Istm.

pornească război asupra¹ Peloponezului, l-a sfătuit s-o facă de îndată, 1
 spunînd că nu o să aștepte atacul lui, ei se vor îndepărta, luînd-o la fugă
 la cea dintîi știre, că dînsul a sosit asupra Istmului. Și de aceea a așteptat
 destul de multe zile, că doar va da înapoi domnul peloponezienilor. Și
 după ce zile au trecut, a coborît spre Istm și și-a pus tabăra. A doua zi 5
 a bătut cu tunurile ce bat departe | tabăra domnului; în ziua următoare 344
 i-a pus la încercare pe cei de pe zid și au adus aproape mașinăriile de
 asediu. În ziua a patra seara au aprins focuri prin tabără foarte multe,
 fiecare în preajma cortului său; căci așa le e obiceiul la acest neam de
 turci, cînd stau să meargă la luptă. Trei zile încă, înainte de ziua în care 10
 pornesc la luptă, aprind focuri prin tabără foarte multe de tot, fiecare;
 și cîntă un imn de slavă dumnezeului și profetului lor, făcînd cunoscut
 că a doua zi după ziua următoare dau lupta; și atunci așadar făcînd
 focuri, se găteau să dea lupta la zid. În ziua a cincea seara, numiții sala-
 hori, adunătură de popor rămasă fără treabă, trag la zid mașinăriile de 15
 funii. Căci afară de armata ce însoțește pe acest împărat și ia parte la
 război, mai sînt aduși mulțime de oameni care aduc hrană de pe la locu-
 itorii din apropiere și din alt teritoriu de al împăratului. Mai sînt și alții,
 numiți aghiazi din Asia, mulțime venind pe jos, folosită pentru nevoile
 armatei și dusă la repararea drumurilor și la așezarea taberelor. Iar tabăra 20
 Tabăra aceasta a împăratului parcă a fost cea mai frumoasă din toate
 turecască. taberele cîte le-am văzut eu și despre care am aflat din auzite,
 și organizată cel mai bine, și în privința corturilor și în ceea ce
 privește belșugul de provizii. | Căci mai întîi în calea împăratului se 345
 fac mari cumpărături, și de ale mîncării și de cai și de robi și pentru tot 25
 ce trebuie și ar avea armata nevoie, mulți găsindu-se aici, ca să satisfacă
 din belșug aceasta. Apoi din cei mari, cîți îl însoțesc pe împărat, fiecare
 aduce cu sine în expediție multe animale de povară, unii avînd un număr
 destul de mare de cămile pentru transportul hranei la oameni și al armelor
 și al orzului de nutreț la animale, alții avînd catîri, alții amîndouă fe- 30
 lurile, alții cai, încît animalele se fac de două ori mai multe ca armata.
 Dar pe lângă acestea, împăratul mai duce din țara sa mare mulțime din
 cauza proviziilor și, cînd tabăra ajunge la nevoie, împarte celor mai de frunte
 hrana și așa înaintează la orice s-ar întîmpla. Dar încă și corturile împă-
 ratului în tabără, le-ai putea vedea cu sutele și mile și mai multe și mai 35
 puține decît acestea, după cum se întîmplă în războiul în care pleacă.

¹ În manuscrise fiind numai πρὸς τὴν ἐν, după „asupra” πρὸς τὴν e o lipsă, pe care
 aș întregi-o cu <Πελοπόννησον βουλόμενος, αὐτίκα συνεβούλευσ>. Darkó întregeste numai
 cu <Πελοπόννησον συνεβούλευσ>, ceea ce oferă un înțeles mai puțin satisfăcător.

- 1 **Cucerirea Istmului.** Atuncea aşadar, de îndată ce salahorii s-au rînduit în apropierea elinilor, i-au pus la încercare pe aceia şi se luptau, provocându-i oarecum la luptă şi stînd treji peste noapte. Cînd s-a zărit însă, acuma de ziuă, ţambalele şi buciumele şi trîmbiţele împăratului, — se
- 5 cunoşteau prea vădit după sunetul cel mare, — arătau că luptă se face acuma. Şi pregătiţi fiecare au năvălit cu toţii asupra zidului, luptînd de îndată lîngă ziduri din toată puterea. Însuşi împăratul şi ienicerii au intrat în
- 346 luptă la mijlocul | Istmului unde-şi aveau corturile ; şi aduceau scările la zid săpau galerii pe sub zid şi se osteneau cu gîndul să-l cucerească. Şi așezînd în
- 10 rînd puştile nu lăsau pe peloponezieni să se plece peste zid. Căci straşnică armă este puşca şi nu sînt zale care să-i reziste, încît să nu pătrundă prin tot ce nimereşte. Iar dacă ceva se pare mai rezistent, atunci cu deosebire pătrunde mai mult, dar în bumbac, cîneapă şi lînă nu străbate aşa de mult. Ienicerii însă, deoarece nu aveau de ce se teme, puneau şi scările
- 15 la zid şi începeau să se urce ; şi s-au urcat mai ales acolo, unde stătea împăratul şi se uita ; atunci un ienicer Chitiris, tribal de neam, s-a suit pe zid şi a cucerit zidul şi, împingînd pe cei de pe zid, i-a pus pe fugă. Iar aceia lăsînd rîndul de luptă, au început aici să coboare şi aproape spaima lui dumnezeu i-a cuprins şi zăpăceală ; şi făceau aşa : plecau în
- 20 fuga mare ; şi cei ce erau rînduiţi lîngă aceştia, neştiind ce rău se petrece, au plecat şi ei, fugind. Şi aşa părăsind toţi zidul, fugeau fără nici o ordine. Dar turcii aceştia pătrunzînd prin locul, unde a fost cucerit de ienicer, şi pe aiurea unde au surpat zidul minîndu-l, se revărsau şi prin porţi şi mergeau repede. Şi unii alergînd spre tabăra elinilor, au început să prade
- 25 lucrurile, veşmintele şi cealaltă avere frumoasă a elinilor ; iar alţii alergînd după | oameni pe unii dintr-înşii îi omorau, pe alţii îi prindeau de
- 347 vii, făcîndu-i robi de război. Şi mulţi dintre cei ce fugeau, au fost ucişi.

- Despojii fug. Turcii pradă şi cuceresc ; apoi fac pace, luînd tribut.** Dar cu domnii elinilor s-au petrecut următoarele :
- 30 Cînd i-au văzut pe elini fugind din răsputeri şi fără nici o ordine, mai întîi au încercat să-i oprească ; cum însă n-au fost în stare, au plecat şi dînşii în fugă, — nu spre Corint, căci ştiau că aici, dacă vor fi impresuraţi, ar putea fi prinşi, în oraş nefiînd hrană îndeajuns şi nici altă pregătire, — ci grăbindu-se spre interior, au apucat să ajungă la marginea laconică a Peloponezului, aşteptînd, în ce parte are de gînd împăratul să înainteze. Căci ei de mai
- 35 înainte s-au chibzuit să fugă spre mare, pentru ca, dacă ar năvăli mai departe, ei să ajungă la mare şi, ieşind din ţară, să-i scape din mînă. Căci ştiau că, odată cu Istmul, toată puterea Peloponezului o să fie zdruncinată de împăratul, şi nici arme, nici oameni şi nimic de seamă n-o să mai rămînă.

în orașe sau cetăți și că nu le va mai rămînea nici o nădejde de domnie i
în viitor, ci că puterea lor s-a dus și s-a prăpădit.

Amurat însă, de îndată ce a ocupat Istmul, a intrat în Peloponez ;
și mai întii, ca la trei sute de prizonieri, care, noaptea aceasta, au fugit
în muntele de | deasupra Chenhreei, numit cel ascuțit, înconjurîndu-i, 348
i-a prins cu înșelăciune pe toți și, ducîndu-i într-un singur loc, i-a mă-
celărit ; iar apoi cumpărînd la șase sute de robi de război, i-a adus jertfă
tatălui său, ca să-i îmbuneze sufletul prin uciderea acestor oameni. Pe
urmă împărțindu-și armata, o parte i-a dat-o lui Turachan, guvernatorul
Tesaliei, ca unul care era mai cu experiență și care dintre turci a avut 10
cel mai mult de lucru cu Peloponezul, și i-a mai dat din ieniceri ca la o mie,
ca să plece înăuntrul țării ; el însuși însă a plecat prin Sichion de-a dreptul
spre Ahaia. Sosind la Sichion, armata împăratului în aceeași zi, în care
Istmul a fost cucerit, a năvălit asupra orașului și l-a prefăcut pe de-a
întregul în robi de război. Căci bărbații fiind plecați la Istm și orașul 15
fiind așezat într-un loc cu totul descoperit, l-au robit atunci îndată ;
și au înaintat foarte mult în Peloponez, urmărindu-i și pe despoții și pe
ceilalți elini, după cum au luat-o la fugă, unii într-o parte, alții într-alta.
Orașul golit de apărători l-a ocupat și cetatea de sus o impresura. Aici
se afla elinul Mulgherios și cu alți cîțiva elini, nu mulți, împreună cu 20
femeile și copiii. După ce a minat zidul, a început atacul cetății ; atunci
cel ce păzea cetatea, ajungînd la bună învoială, s-a predat cu cetate cu
tot. Pe aceștia, și femeile și copiii, | i-a trimis la Eghion ¹, un oraș în- 349
floritor, casele orașului cucerit însă le-a ars. Ținînd-o înainte, a sosit la
Patras, oraș înfloritor din Ahaia. Pe acesta îl părăsiseră, trecînd pe pă- 25
mîntul din față al venețienilor, afară de cei din cetate și de la palatul
domnesc care din imprudență au rămas, ceilalți toți însă au plecat cu
fuga. Și erau cei rămași la patru mii. Pe bărbații și femeile de la palat
a pus mîna prin bună învoială și i-a făcut robi de război ; și cetatea o
impresura și a trimis ienicerii cu planul să o cucerească. Și aceștia s-au 30
aruncat asupra zidului și săpînd o groapă, au pătruns înăuntru. Elinii
însă cu rășină și păcură aprinsă i-au respins din groapă și, apărîndu-se,
au rămas stăpîni pe cetate. Amurat, cînd Turachan, întorcîndu-se pe
urmă, a venit la el cu robi și pradă de război foarte multă, a ridicat tabăra
și a plecat. După aceea, nu cu mult mai tîrziu, a încheiat pace și de atunci 35
elinii au avut Peloponezul cu tribut, pînă atuncia fiind mai înainte țară
liberă. Orașul Teba, cînd împăratul încerca să intre în Peloponez, l-au
părăsit și, pe oameni ridicîndu-i, i-au așezat cu locuința la Istm ; aceștia

¹ În manuscrise e Ἐγγιον—„Anghion”, îndreptat de Tafel în Ἀγγιον.

350 au și fost prinși de turci. Iar țara | de afară¹ a împăratului, îndată după cucerirea Istmului s-a alăturat împăratului, și Pindul și cealaltă țară.

Murad II în
război cu
Scanderbeg.

5 Acestea așadar s-au întâmplat pînă aici în Peloponez. Și cînd vara a venit, împăratul a pornit cu război asupra lui Schender, feciorul lui Ivan, care de băiat, a ajuns la Poarta împăratului și, după ce a fost iubit de acela, a scăpat cu fuga în țara sa pîrintească și, însurîndu-se cu fata lui Arianit, au început pe față război cu împăratul și nici tribut nu-i plăteau împăratului, nici la Poartă nu se grăbeau să se înfățișeze și nici să asculte nu voiau. De 10 aceea strîngîndu-și toată armata Asiei și a Europei, a pornit asupra țării lui Ivan; și după ce a năvălit în țară, prăda și jefuia, slobozind armatele, oricînd i s-ar fi ivit vreun prilej potrivit; și dădea foc satelor și ogoarelor și semăăturile erau arse de armată și toate cele de pe acolo erau stricate și nimicite. Schender, atît el însuși cît și din alba- 15 nezi, își duseseră femeile și copiii la adăpost în teritoriul venețienilor de la marginea Mării Ionice; iar ei înșiși umblau de ici colo prin țară, să vadă dacă orașele lor ar avea vreo nevoie de ajutor. Și aceștia se ațineau prin muntele ce se întinde deasupra țării lor pînă în Marea Ionică, așteptînd ce întorsătură va lua starea lor de lucruri; | 351 Amurat însă după ce a năvălit, a început mai întîi să impresoare orașul Sfetia. Și le-a trimis vorbă să predea orașul și ei să poată pleca fiecare la ale sale; ei însă n-au vrut să asculte. După aceea însă s-a năpustit cu ienicerii și a cucerit orașul cu puterea și l-a prădat și l-a robit și bărbații i-a ucis pe toți. Apoi mergînd asupra orașului Getie, l-a ocupat prin bună 25 învoială; și după ce i-a robit pe cei din oraș, a dus armata asupra orașului Crua, oraș de frunte în țara albanezilor; și are o așezare foarte întărită din fire. Tăbărînd asupra acestui oraș, a început să-l impresoare; și bătea cu tunurile zidul și a surpat o parte nu mică. După aceea s-a năpustit cu ienicerii, pentru ca să cucerească orașul; și cum nu l-a putut cucerii, 30 a plecat cu armata; căci era anul acum tîrziu și, vremea stricîndu-se, făcea armata să sufere mult.

Abdicarea și
revenirea lui
Murad II.

Pe feciorul său Mehmet, ajuns de curînd vîrstnic, îl purta cu sine în armată, de cînd îi luase cîrma domniei. Dar se 35 întîmplase așa. Era cînd se lupta cu peonii la Varna și vedea că armatele i-o iau la fugă; și atunci frică mare l-a cuprins, crezînd că îndată o să se prăpădească cu totul și ca și cum ar fi la mare nenorocire

¹ Vezi p. 202 n. 3.

acuma, a făgăduit în gîndul său că, dacă statul îi va scăpa atuncea ne-
 zdruncinat din această învălmășeală, se lasă de domnie și | dînd-o în
 seama feciorului, însuși pleacă în Asia și-și va petrece timpul cu preoții
 și cu așa numiții nazirei ¹ de la dînșii, în rugăciuni către profet și adu-
 cîndu-i deseori jertfă. După ce însă i-a învins pe peoni și pe împăratul
 peonilor l-a ucis și s-a întors acasă, l-a chemat pe feciorul său mai mic
 Mehmet la domnie; căci cel mai mare Aladin nu-i mai trăia, ci-i murise,
 căzînd de pe cal la vînătoare, cînd gonea din răspuțeri după un cerb.
 Acesta deci s-a săvîrșit din viață așa. Pe cel mai mic Mehmet, care umbla
 cu el, precum am spus, l-a chemat atuncea la domnie. De îndată ce a
 venit, i-a încredințat domnia și Poarta și ienicerii, iar el însuși a plecat,
 trecînd în Asia, la Brusa, unde era reședința împărătească din Asia. Ab-
 dicînd așadar de la domnie, își petrecea mult timp cu zichizi, nazireii
 de la dînșii, și seitizi ² și cu învățații neamului; dar nu peste mult timp
 s-a căit că a plecat de la domnie și a ajuns simplu particular. Și pentru că
 nu mai putea răbda, lucra cum s-ar putea întoarce la domnie și să o ocupe
 pe cale pașnică, încît feciorul său să nu ajungă la ceartă cu el și el să
 se vadă în vreo primejdie pentru puterea în stat și neamul să-i facă o
 vină pentru fapta lui. Ca să se poată întoarce, lucra în înțelegere cu Chalil
 al lui Praim, care | îi era foarte devotat și totdeauna i-a fost priincios.
 Acela l-a înduplecat pe fecior să umble la vînătoare, ca să învețe a călări
 cît mai bine; și după ce l-a făcut să plece, a trimis în taină tatălui său
 vestea, să vină fără nici o frică pe neașteptate într-o zi ce îi va indica-o,
 la reședința împărătească din capitală și să se arate față de cei din capitală
 ca împărat. Și el deci, precum se pusese la cale, a venit în ziua hotărîtă,
 cînd feciorul îi era plecat la vînătoare și era ocupat cu vînatul; și cum
 a venit, a luat în mîinile sale domnia, purtîndu-se cu cei din capitală,
 de la Poartă, ca împărat. Iar feciorul lui, cînd a văzut că tatăl său s-a
 întors pe neașteptate, neavînd ce să facă în situația dată, a intrat și i s-a
 închinat; și de atuncea îl purta cu sine în orice țară s-ar fi dus la război.
 Totuși pentru fecior n-a rămas taină, că Chalil al lui Praim i-a făcut-o
 aceasta; și avea, cu drept cuvînt, necaz mare pe el, dar pe față nu-și
 arăta minia, căci știa că are mare putere la tatăl său.

¹ Cîlugări, derviși. După D u c a s (XXXII, 3—5, ed. Grecu), Murad II a abdicat de supărare pentru moartea feciorului său mai mare Aladin; și numai din cauza luptei de la Varna a revenit la domnie, fiul său Mahomed II fiind încă prea tînăr și fără experiență.

² Zichizi, turcește călugări, derviși; seitizi, turcește teologi savanți.

- 1 După un an de liniște, Atuncea deci cu întoarcerea din nou a lui Amurat
Murad II pornește la domnie s-a făcut așa ! După ce însă și-a adus
iarăși asupra lui armata din Macedonia de la Marea Ionică, unde e
Scanderbeg. țara albanezilor, anul acesta a rămas în liniște la
- 5 reședința-i împărătească din Europa ; anul următor însă, după ce iarăși
a dat pretutindeni de veste armatei să-i urmeze, a pornit iarăși război
354 asupra lui Schender | al lui Ivan și asupra țării albanezilor din partea
aceea de la Marea Ionică ; și mergea năvalnic cu mînie, cu gîndul să cucerească
Crua și chiar pe Schender să-l ceară de la venețieni ; și dacă nu
10 i l-ar preda, să împresoare orașul în care ar intra, refugiindu-se. După
ce a intrat în țară, a mers de-a dreptul asupra orașului Crua ; și țara cită
rămăsese la început nestricată de el, armatele lui au străbătut-o, jefuind-o,
și ardeau, dînd foc la orice ar fi întîlnit în cale. Au străbătut-o jefuind
pînă la riul....¹ Țara de dincolo de riu n-a putut fi pustiită, pentru că nu
15 poate fi umblată de loc de cavaleria ușoară de pradă a împăratului.
Și aceștia ², punîndu-și la adăpost femeile și copiii în locurile întărite ale
venețienilor, au început să se adune în muntele de deasupra orașului
lor, Crua. De aici a scos ³ pe furiș femeile și copiii și i-a pus la adăpost
în orașele venețienilor, pe bărbați însă i-a lăsat în oraș, ca să apere și
20 să păzească zidurile ; și i-a ales pe aceia care de bună voie au luat asupra-și
ostenelile războiului. Amurat tăbărînd în preajma orașului, și-a pregătit
tunurile cu planul să surpe zidurile, și împreună cu ienicerii, să intre cu
toată stăruința în oraș. După ce toate pregătirile i-au fost gata, a început
să bată zidul cu tunurile și l-a surpat o bună parte. Schender însă de pe
25 munte a aprins focuri | multe, arătîndu-le celor din oraș, că și el va
coborî și le va veni într-ajutor, cînd nevoia s-ar ivi ; și cînd unii din oamenii
355 împăratului s-au urcat pe munte, s-a repezit asupra lor și s-a luptat,
dînd dovadă de mari isprăvi. Cînd însă împăratul a crezut că zidul
a fost surpat destul de mult, s-a apucat de luptă cu toată armata ;
30 și ienicerii încercau să cucerească orașul prin locul, unde zidul era
culeat la pămînt. Totuși nu i-au putut dovedi pe cei din oraș, care s-au
luptat peste toată așteptarea.
- Ianeu de Hunedoara pornește asupra turcilor ; Aici, cînd se purta cu gîndul să-i silească prin foame
lupta de la Cosovo, și iarăși era gata să dea cu toată puterea un al doilea
35 17—19 oct. 1448. atac, îi sosește veste de la Gheorghe, domnul tri-
balilor, că Ioan, după ce a adunat pe peoni, trece Istrul și că luînd

¹ În manuscrise e o lipsă ; probabil lipsește numele riului. După Tafel ar fi Boiana sau Scom.

² Albanezii.

³ Adică Scanderbeg.

<pe daci>¹, ar veni cu război asupra lui; de îndată ce a auzit acestea, 1
 repede a ridicat tabăra și a plecat pe unde auzise că vine năvălind;
 și a trimis un crainic în Europa, poruncind pretutindeni, ca turcii
 să vină cu toții la el. Aceștia au sosit așadar la el, după cum fiecare
 a apucat s-o ia la picior, numai ca să poată fiecare ajunge la timp și să fie 5
 gata de luptă pentru el. Și a pornit cu toată oastea spre o țară a sa din
 Misia de lângă țara tribalilor; și este acea țară pe lângă care curge riul
 Morava și dă în | Istru; de aici se întinde țara împăratului la opt sute de 356
 stadii² până la Niș, un oraș al împăratului, dacă pe cale ții dreapta. Drept
 înainte este așezat Novopirdon³ pe un munte mare al domnului tribalilor; 10
 aici sosind Amurat a dat peste Ioan Choniat care înainta cu oastea peonilor.
 Erau peoni și daci, împreună amîndouă popoarele la patruzeci de mii
 și șapte mii de călăreți; și avea la două mii de care, pe care își duceau
 proviziile, bagajele și armele. Pe fiecare car erau doi bărbați pedestri,
 un scutier și un pușcaș. Pe trăsurile mai duceau și tunuri, numite improș- 15
 cătoare de gloanțe, mulțime mare. Aceștia deci astfel pregătiți au trecut
 peste Istru. Îl chemau cu ei la război și pe domnul tribalilor; acesta însă
 le-a spus că nu vede pregătirea de război pe măsura ostirii lui Amurat,
 încît dînșii să poată birui puterea împăratului Amurat și că-i este frică 20
 mai mult de acela decît de peoni; și aceia fiind și de alt neam și prici-
 nuindu-i din cele mai mari rele, dorește foarte să se răzbune pe Amurat,
 care i-a orbit feciorii, dar văzînd că e cu neputință cu pregătirea ce o
 au acuma, să dovedească puterea vrăjmașilor, nu-i poate fi nicidecum
 voia să plece la acest război. Primind acest | răspuns, Ioan cu mari 357
 amenințări, a plecat înainte, năvălind în țara împăratului; ajungînd 25
 pînă la Pristina⁴, și-a așezat tabăra aici în cîmpia de la Cosovo, unde
 Amurat al lui Orchan, bătînd bătălie cu Eleazar, însuși s-a săvîrșit din
 viață în acest loc de mîna unui tribal, dar și pe Eleazar l-a ucis în luptă.
 De altfel, Ioan s-a văzut îndemnat la această expediție din următoarea
 cauză; cînd a văzut în lupta de la Varna pe turci fugind și căzîndu-i în 30
 mînă și cedînd, a crezut îndată că și atuncea ar fi doborît ușor puterea
 turcilor, dacă nu era imprudența împăratului Ladislau, și că și a doua
 oară încă nu va fi greu s-o facă. Această părere l-a făcut să strîngă armată

¹ „Pe daci” lipsește în manuscrise, dar trebuie să fi fost, pentru că sînt amintiți puțin mai jos („Erau peoni și daci...”); cf. și p. 59 r. 2 mai sus. Darkó, în aparatul critic, cu drept cuvînt, bănuiește că Δακούς dè a fost sărit aici.

² Vreo 140 km.

³ Manuscrisele au νοβόπυρον, pentru care Fabrot propune Νοβόπυρδον, iar Darkó Νοβόπυργον. Probabil Novobrod, de aceea conjectura lui Fabrot e preferabilă. Și la Duca s, XXX, 4 (ed. Grecu) e Νοβόπυρδον (ed. Bonn 209, 15).

⁴ În manuscrise ἀρεστίου—Arestinu și ἀριστίου, îndreptat de Darkó în Πριστίου.

1 și mai multă și să pornească, așa că, aceia înspăimîntați fiind de mulțime; îl va învinge pe Amurat așa de ușor, încît nu mai avea nici o îndoială. Dar trimițînd soli la Schender și Arianit, avea de gînd, în drumul lor înainte prin Europa ¹, să se unească cu dînșii; căci așa vorbise de mai
5 înainte cu aceștia. Cînd însă Amurat al lui Mehmet a sosit în Cîmpia de la Cosovo, de îndată ce a dat peste vrăjmași venind, s-a așezat în tabără.

358 **Murad II și Iancu își rînduiesc oștile. Armata Ardealului. Dan III cu opt mii de romîni.** Se spune că armata i-a fost de o sută cincizeci de mii. Și a doua zi s-a și | pus în ordine de luptă. Și-a rînduit și unitățile de armată; și la aripa lui dreaptă și-a
10 rînduit armata Asiei, avînd general-comandant pe Scura, iar la aripa stîngă se afla generalul-comandant al Europei Carazie ² cu armata Europei. Iar călăreții ușor înarmați, fiecare din guvernatori îi avea așezați în linie de luptă. La mijloc între aceștia s-a așezat bine însuși împăratul, unde a crezut că e potrivit să
15 tăbărarască, ridicînd în față un val și după aceea punînd în același loc cămilele, iar după aceea împrejmuindu-se cu scuturi mari de fier înfipite în pămînt. Lîngă acestea a rînduit ienicerii cu tunurile și puștile și cu celelalte arme. Cînd își terminase rînduiala, a venit împotrivă-i și Ioan Choniat, punîndu-se în ordine de luptă așa: aripa dreaptă i-o țineau
20 magnatii peonilor și nepotul său³, — Seculi⁴ îi era numele, — și Ilochi ⁵ și Talusi ⁶; și la mijloc stătea în linie de luptă însuși Choniat cu așa numiții viteji, armata Ardealului. Aripa stîngă i-o ținea Dan ⁷, care îi era mare prieten și pe care-l adusese în țara Daciei din cauza dușmăniei ce o avea asupra lui Draculea; și pe acela l-a scos din domnie și, supunîndu-și țara
25 la voia sa, l-a pus pe Dan domn peste ea; și avea cu el la opt mii de daci, veniți la acest război.

359 **Luptă dreaptă între un peon și un turc.** Cînd amîndoi, așezați în linie de bătaie, înaintau ea și cînd să dea lupta, | atunci un viteaz, unul din ostașii lui Choniat, ieșind de-a călare înaintea amînduror, a
30 început pe loc să provoace la luptă dreaptă pe careva de la turci, încă

¹ Peninsula Balcanică afară de Elada.

² Altul decît cel căzut cu patru ani în urmă în lupta de la Varna; vezi mai sus, p. 197, r. 31 și p. 201, r. 28.

³ De frate sau soră.

⁴ Székely.

⁵ Ujlaki.

⁶ Manuscrisele au Μεγαλόουσης, îndreptat de Darkó în Ταλόουσης, adică Tallóczi.

⁷ Să fi fost Dan III; vz. „Revista istorică romînă”, XVI, 1946, p. 40—50.

înainte de ce s-ar ciocni armatele. De îndată ce turcii și-au dat seama, 1
 că el le-a ieșit înainte, ca să se ia cu cineva la luptă dreaptă, s-au oprit
 și dinșii. Și atunci iese din cealaltă armată Eliez, feciorul lui Barisataga
 care a fost unul dintre guvernatorii din Asia și un bărbat destoinic în
 lupte cu dușmanii și comandant de ieniceri mai înainte la Poarta împă- 5
 ratului. Acesta după ce a înaintat la mijloc, s-a repezit asupra peonului.
 Și aruncându-se de îndată unul asupra celuilalt cu lăncile, lăncile li s-au
 rupt și viteazul a căzut aici cu cal cu tot la pământ, Eliez însă, rupându-se
 legătura de la piept și cingătoarea cu șeaua, a ajuns călare spre coada
 calului, căci calul îi era mult mai bun. Și nu avea cum să-l omoare pe 10
 peon care căzuse cu cal cu tot, pentru că și însuși abia se mai putea ține
 călare; totuși peonul fiind căzut, armata turcilor scotea strigăte mari
 de biruință, de parcă ar fi fost a semn bun pentru ei. După ce amândoi
 s-au întors fiecare la tabăra lui, împăratul l-a chemat pe Eliez să i se
 înfățișeze și i-a grăit astfel de vorbe: „Băiete, de unde te-ai făcut așa 15
 de destoinic la luptă cu dușmanii, tu care mai înainte nu te-ai luptat
 nicăieri și nici n-ai fost în armată la război, încît să te înveți așa de 360
 desăvîrșit cum trebuie să te iai la luptă?” — Iar acela să fi vorbit: „O
 împărate, de la un iepure am învățat să fac această faptă de vitejie!”
 — Împăratul cuprins de uimire, să-l fi întrebat: „Și cum, tinere, ar putea 20
 cineva de la un iepure să învețe a fi viteaz în luptă cu dușmanii?” — Iar
 acela să fi spus: „Eu, împărate, îmi petreceam timpul în Asia prin țara,
 unde ne-ai trimis și pe tatăl meu îl făcuseși guvernator; și umblam la
 vînat; și odată dînd peste un iepure în culcuș, ca să nu-mi scape și să 25
 fugă, am crezut că lucrul cel mai sigur pentru mine e să-l răpun, dînd
 cu săgeata; căci din toți iepurii ce-i știm, cei mai buni la fugă sînt cei
 din Atalia și cei mai buni cîini din Europa nu i-ar putea prinde. Cum mă
 gîndeam la aceasta, aveam la mine o tolă cu patruzeci de săgeți. Și cînd,
 trăgînd cu arcul o săgeată, nu l-am nimerit, am tras după el cu a doua.
 Cum însă și așa dormea mai departe, îmi făceam mare necaz dacă nu 30
 l-aș nimeri; și atunci am tras pe rînd cu toate săgețile pînă la capăt. După
 ce au fost repezite toate săgețile și eu nu mai aveam nici o săgeată, iepurele
 trezindu-se din somn, îndată a luat-o la fugă, cum a simțit zgomotul;
 și cîinii l-au urmărit de aproape, totuși nu l-au putut prinde. Atunci mi-am
 dat seama că, în zadar am tras cu toate săgețile, pentru că iepurelui ace- 35
 lua îi era scris să mai trăiască încă. Din această întîmplare deci, împărate,
 m-am ales cu o învățătură și m-am hotărît să nu mă mai tem nici de
 sabie, | nici de lance, nici de săgeată, căci dacă mi-e scris să trăiesc, 361
 nici chiar lancea nu mi-ar putea lua viața. De aceea am mers asupra peonului
 cu toată încrederea, împărate, știind bine că, dacă îmi e scris să scap

1 cu viață, nimic rău nu mi s-ar putea întâmpla din partea peonului”. —
 Auzind împăratul acestea, s-a minunat de judecata tînărului și chiar
 atunci i-a dăruit o mantie de mătase cusută cu fir de aur, iar după aceea
 l-a pus guvernator asupra țării, în care fusese părintele său ; căci tatăl
 5 său murise acuma ; și rinduit de împăratul avea grijă de cîrmuirea țării.
 Neamul acesta adică are o credință minunată în soarta ce-i este menită,
 aproape ca și ceilalți, cîți au îmbrățișat religia lui Mohamed.

1 Ziua întâia Acestea s-au întîmplat deci în acea luptă dreaptă ! După ce
 de luptă. însă împăratul s-a așezat bine în poziția sa și armatele cioc-
 10 nindu-se au început lupta, armata Asiei a pus-o să stea liniștită, pentru
 că împăratul se temea, dacă va începe ea întîi lupta, să n-o ia la fugă
 și el să nu ajungă în primejdia de a-și zdruncina îndată armatele și, cu-
 prinse de teamă să bată în retragere, ci armata Asiei stătea locului, cea
 a Europei însă, împărțind-o în atîtea părți, în cît îi vedea pe Peoni rîn-
 15 duiți că vin, s-a încins la luptă. Și așa încăierîndu-se armatele Europei,
 362 se luptau. Și nevoindu-se mult peste așteptare, | s-au luptat în chip
 remarcabil. Căci, peonii ajungînd cîte puțin, încît să-i atace de aproape,
 au început să fugă din răspuțeri, încît caii peonilor care îi urmăreau, să
 se ostenească tare și să se obosească ; și abia atuncea turcii, ca și cum
 20 fuga le-ar fi deajuns, de departe au început să tragă cu săgețile în cai
 și, dînd năvală, îi ucideau pe peoni ; și pentru că erau mai mulți și călă-
 reau pe cai mult mai buni și lupta, în multe privințe, o făceau cu meș-
 teșug, situația lor era mai bună ca a peonilor. Și, ziua întîia, au căzut
 mulți peoni în luptă, dar și mulți turci au murit de mîna peonilor. Și
 25 ziua aceasta întreagă, s-au luptat amîndoi și și-au ținut cumpăna ; dar
 pentru că era tîrziu, s-au despărțit unii de alții și, retrăgîndu-se amîndouă
 părțile în tabere, s-au dus la odihnă.

Peonii aveau credința, că turcii peste noapte vor lua-o din loc și că
 nu vor rămîne în linie de luptă. Și din cavaleria ușoară de pradă, nu
 30 puțini au plecat ; dar, după ce au început să dea peste tribalii care așteptau
 la poteci, s-au înapoiat din nou în tabără. Și peonii așadar erau de părerea,
 ca a doua zi să iasă la luptă cu o parte mai mică de armată, așteptîndu-se
 că ceilalți vor fi plecat și nu vor fi rămas și că, așa fiind superiori, vor
 363 pune repede mîna pe Poarta împăratului ; dar împăratul și | turcii prin-
 35 seseră curaj și nu le mai era frică de peoni ca mai înainte ; și fiind mai
 cu curaj, se pregăteau ca, a doua zi dînd lupta, să-i pună pe fugă pe peoni.

Sfat de război în În ziua aceasta deci s-au petrecut lucrurile așa ; noaptea
 tabăra lui Ianu. aceea însă, peonii gîndindu-se ca a doua zi să dea lupta,
 fiecare își arăta părerea, cum credea el că trebuie dată lupta ; și s-a făcut

multă vorbă. Aici, cum țineau ei sfat, a pășit în mijlocul lor Tantes al lui 1
 Sauzes, nepot de fiu al lui Amurat, coborîtor din Otumanizi și a vorbit astfel :
 „Noi ne-am războit îndeajuns și în Asia și în Europa, dar neavînd aceasta
 în vedere, ca să dăm lupta chiar împotriva puterii lui Amurat, nu putem 5
 ajunge nici la un capăt ! Căci acești oameni nelăsîndu-se uciși, nu putem așa
 lesne să biruim. Ci eu unul cred că luptîndu-te cu vrăjmașul, dacă-i dai
 o lovitură bine nimerită, ai doborît vrăjmașul și cu armata poți ieși ușor
 la capăt. Dar unde ai putea da o lovitură mai bine nimerită decît la cap ? !
 Căci doar poartă întreg corpul și e ca o cetate în el. Dacă însă nu-i dai
 o lovitură bine nimerită, îți va fi anevoie și greu să o isprăvești cu vrăj- 10
 mașii. Și acuma se pare că e tot așa. Căci vedeți cum Poarta împăratului
 a stat locului și n-a pornit nici într-o parte la luptă și nu voiește să se
 expună nici la o primejdie, ca și cum toată | sănătatea și salvarea împă- 364
 ratului ar sta în ea, și să intre în luptă, numai cînd ar fi de neapărată
 nevoie. Ei bine, să urnim din loc această parte din armata împăratului 15
 și, odată aceasta plecată, nimeni din ceilalți, n-o să vrea să mai rămînă.
 Eu unul așadar sînt de părerea, s-o pornim cu toată tabăra și cu trăsurile
 pe care se întîmplă să avem tunuri și puști, și, la adăpostul acestei nopți,
 să mergem de îndată asupra Porții și să dăm lupta cu ea fără nici o ză-
 bavă. Și dacă o să atacăm Poarta împăratului, trăgînd cu tunurile și 20
 dînd cu celelalte proiectile, și o să se bage spaima în ei, cred că nu
 așteaptă pînă în ziuă, ci cum e noaptea, așa o să plece și au să o ia
 la fugă, bucuroși să scape. Și doborînd puterea acestora, am avea în
 mînă și pe a celorlalți”.

Atac de noapte Cu aceste cuvinte, Tantes i-a înduplecat și au făcut așa. 25
neizbutit. Și îndată au pornit cu trăsurile înspre tabăra împăratului
 pe la straja întîia de noapte. Cînd au ajuns aproape de Poarta împăratului,
 aici cu tunurile și puștile i-au băgat în spaimă pe ieniceri și năpă-
 deau tabăra împăratului ; și lupta era mare în partea aceea ; și se revărsa
 de zori. Căci ienicerii punînd tunurile și puștile în poziție de tragere, băteau 30
 în peoni. Și | din amîndouă părțile au căzut nu puțini în noaptea aceasta, 365
 cel mai mult uciși de tunuri. Cînd însă s-a făcut aproape de ziuă și au
 văzut că tabăra împăratului stă temeinic pe poziție și luptă în chip vrednic
 de luat în seamă, s-au hotărît să se ridice și să plece spre locul acela, unde
 își aveau tabăra și să nu aștepte să-i înconjoare, după ce s-ar fi adunat 35
 cei ce erau pe aproape de Poartă. Și cum s-au hotărît, așa și au făcut.
 S-au retras spre locul unde șezuseră mai înainte.

¹ A doua zi turcii După ce însă s-a făcut ziuă, s-a pus¹ a doua oară în ordine
atacă din spate. de luptă, cu gândul să încerce, cum i-ar ieși lucrurile. Apucîn-
duse de luptă, s-a aruncat asupra armatei din Asia și s-a încăierat.
Cum se încăierase aici, generalul-comandat al Europei îl trimite pe
⁵ guvernatorul Tesaliei Turachan să ajungă cu armata lui în spatele peo-
nilor și să se lupte cît se poate de tare. Aici ajungînd Turachan în spatele
peonilor, pe mulți i-a culcat la pămînt în lupta aceasta. Căci ei îi goneau
pe cei din Asia ² și cum se țineau stăruitor de urma lor, aceia fugeau din
răspuțeri. Numai scutierii subcomandanților ³ fiind din Europa, cu toate
¹⁰ că se îndepărtau, ca și cum ar fugi, se luptau cu peonii, precum le e obiceiul
turcilor să se lupte ⁴. În contra celor din Europa însă care de la spate nu
le dădeau răgaz, întorcîndu-se se luptau de aproape, unii într-o parte | de
³⁶⁶ cîmpie, alții într-alta, după cum se întîmpla fiecare, încolțindu-se întreolaltă.

Românii trimit sol de Dacii însă cînd au văzut pe turci luptîndu-se mult peste
¹⁵ pace la Murad II, dar așteptarea lor și că pe ei îi amenință cele mai rele pri-
totuși sînt măcelăriți. mejdii și că abia de vor scăpa de nenorocire, chiar dacă
ar ajunge să rămîna teferi, că pentru jurămint nu e nici un mijloc să nu-și
primească pedeapsa de la împăratul pentru cîte i le-au făcut, ducînd război
cu el și pentru că s-au aliat în luptă cu peonii, s-au hotărît în această mare
²⁰ învălmășală să trimită un sol la împăratul Amurat, ca să se împace și ca,
predînd armele, să reia legăturile cu împăratul și să-i fie prieteni. Și cum
s-au hotărît, așa au și făcut. Iar solul sosind la Poartă, a spus unele ca
acestea : „Împărate, pe mine dacii m-au trimis să vin în fața ta și să cer
pace pentru dînșii, care te roagă fierbinte de iertare pentru cîte ți le-au
²⁵ greșit față de domnia și stăpînirea ta. Și-ți mărturisesc că ei de voia lor
n-ar fi intenționat vreo răzvrătire în contra stăpînirii tale, dacă peonii
nu ne-ar fi pus cu sila, poruncindu-ne să ne legăm cu ei și nu ne-ar fi împins
cu puterea la aceasta. Așadar acuma te roagă să-i ascuți și să faci pace
cu ei și ei, în ceea ce privește războiul, stau alături de tine, încît să-ți
³⁰ fie de folos”. — La aceste cuvinte ale solului, Chalil, | marele vizir al casei
³⁶⁷ împăratului, luîndu-i vorba din gură, le-a spus unele ca acestea : „Dar
voi bărbați dacii, știți doar că puternicul împărat a fost binevoitor și un

¹ Iancu de Hunedoara.

² Manuscrisele au 'Αλανούς—„alanii” și 'Αλασιανούς—„alasianii”, ceea ce Fabrot a în-
dreptat în 'Αλβανούς—„albanezii”, vădit însă mai bine Nusser în 'Ασιανούς, „pe cei din Asia”.

³ Beii guvernatori de provincii și orașe.

⁴ Tactica clasică de luptă a turcilor era să se prefacă anume că fug, spre a destrăma
rîndurile urmăritorilor, apoi dintr-odată să se întoarcă, omorînd pe cei ce au ajuns aproape
de ei. Și aceasta o făceau de repetate ori.

ocrotitor de la început ; și acuma, cînd sînteți la nevoie, faceți voi pace 1
 fără vicleșug și înșelăciune, ca să-i fiți prieteni în viitor ? ! Și dacă din cîte
 le spuneți, îndeplinind ceva, i-ați putea face împăratului vreo îndatorire,
 să știți bine că nu-l veți întrece pe dînsul cu binefacerea voastră. Totuși 5
 armele, mergeți, să le predați încoace cît mai repede !” — Acestea, Chalil
 al lui Praim zicîndu-le că le spune din hotărîrea împăratului, a lăsat solul
 să plece. Și dacii, cînd li s-a întors solul și le-a spus cele ce i le împărtă-
 șise Chalil al lui Praim din hotărîrea împăratului, îndată s-au dat la o
 parte și s-au despărțit de peoni ; și mergînd înainte, au ajuns pînă aproape
 de Poarta împăratului și, stînd locului, socoteau că-i fac împăratului o 10
 bucurie ca aceea, fiindu-i ajutători în nevoia de față, încît să primească
 de la împăratul daruri și veșminte. Dar împăratul, cînd se opriseră locului
 lîngă dînsul, a dat cu socoteala că, făcîndu-i cu un plan viclean această
 propunere, să nu umble cu gîndul să-i facă vreun rău, înțeleși fiind cu peonii ;
 și trimite după generalul-comandant al Europei să vină cu vreo douăzeci 15
 de mii de ostași ; și de îndată ce a venit, precum îi ordonase, a poruncit
 să-i ucidă pe toți dacii care-i stăteau primprejur, | fără să cruțe pe nici- 368
 unul. Și așa au început să se apere, pentru că armele le aveau cu dînșii.
 Căci împăratul nu vroia să-i omoare, după ce ar fi predat armele, ci cu
 acestea în mînă să-și primească pedeapsa pentru cîte i le-au făcut. Și așa 20
 au fost dați pierzării pe loc, fără nici o considerație.

**Turcii biruitori.
 Ioan se retrage
 spre Dunăre.**

Peonii cînd i-au văzut pe daci îndepărtîndu-se, mai întîi
 s-au minunat, ce-ar voi ; cînd însă și-au dat seama că
 voiesc să se împace cu împăratul, erau plini de necaz
 asupra lor și erau supărați pe ei, că și-au trădat prietenii ; dar cînd, puțin 25
 mai pe urmă, au văzut că toți sînt dați pierzării de către împăratul fără
 nici o considerație, au fost cuprinși de uimire ; și cînd au înțeles hotărîrea
 împăratului, că nu avea nevoie de astfel de tovarăși de luptă, au socotit
 să se îndepărteze cît mai repede. Ioan așadar, îndată ce de la luptă a ajuns
 la trăsuri, a vorbit cu conducătorii, că el cu oamenii lui ar vrea să meargă 30
 dinspre partea de armată, unde stă însuși împăratul, cu intenția să pătrundă
 la Poartă ; iar cînd dînsul, trimițînd un vestitor, o să dea semn, atuncia
 toți deodată să înainteze asupra Porții. Spunînd acestea, — și era pe la
 cea din urmă strajă de noapte ¹, — și-a ales pe cei mai bine echipați de
 război și pe care-i socotea mai devotați, iar celor de la trăsuri le-a spus, cînd 35
 o să dea semn, atuncia să înainteze asupra Porții ; și însuși cu armata în
 ordine, s-a grăbit să ia calea întoarsă, | mergînd spre Istru. Și cum foarte 369

¹ Pe la orele trei după miezul nopții.

1 repede s-a făcut de zi, acesta nu se mai vedea nici de peonii care au rămas la trăsură, nici de împăratul. Când oamenii din jurul împăratului au văzut că tabăra peonilor este goală și că puțini au rămas înăuntrul carelor, se minunau de aceasta ; și atunci un om care sosise pe același drum, le anunță

5 că peonii, pe la straja cea din urmă a nopții, ar fi fugit spre Istru. Atunci ienicerii apucând armele, au alergat în fuga mare asupra peonilor din căruțe. Aceștia așadar, când au observat că au fost trădați de ai lor, s-au luptat cu toată vitejia în contra ienicerilor. Dar nu peste mult timp ienicerii s-au urcat pe care și au trecut peste peoni, omorându-i pe toți de-a valma.

10 Aceștia s-au luptat de dimineată și, ca niște bărbați viteji ce au fost, au murit pe la ora, când piața e plină de oameni ¹. Iar împăratul era îndemnat să se ia pe urma peonilor, generalii-comandanți dându-i sfaturi în sensul acesta ; dar n-a voit să asculte de vorbele lor, aducându-și aminte ce a pățit Chasim al lui Mazam ² din partea lui Choniati, când s-a luat pe urma

15 lui ; și era bucuros de norocul ce l-a avut, de i-a dat izbînda. În lupta aceasta au murit, precum am putut afla, — căci morții din amîndouă părțile au fost numărați mai pe urmă de domnul tribalilor, șaptesprezece mii de peoni și daci la un loc, turcii însă la patru mii. Căci turcii se pot cerceta

370 și deosebi ușor, cunoscîndu-se, | pentru că sînt tăiați împrejur și peonii

20 poartă plete frumoase, turcii însă se rad pe cap, lăsîndu-și cîțiva peri la tîmple. După ce lupta s-a sfîrșit, împăratul a poruncit, trupurile să le aleagă și pe turci să-i înmormînteze pe malul rîului numit Morava, și el însuși ridicînd tabăra, a plecat spre casă.

25 **Iancu în prisoare la sirbi ; e trimis la Buda.** Ioan însă cum se retrăgea fuga spre Istru și se făcuse seara cînd a ajuns la Svețanion, oraș de al împăratului, era nedumerit cum să se ducă în chipul cel mai sigur, ca să nu se dea de cunoscut misilor și să nu ajungă în primejdia de a fi prins de domnul tribalilor ; căci îl știa pe Gheorghe, cît de mult ține să-l poată prinde, fiind în dușmănie și mare ceartă cu dînsul. După ce s-a gîndit și s-a chibzuit,

30 s-a hotărît să se despartă de armată și cu puțini din oamenii lui să meargă de-a dreptul spre Belograd. Și cum s-a hotărît, și-a ales oamenii săi și pe la straja a doua de noapte ³ a apucat pe alt drum. Mergînd, iarăși i s-a părut că așa va fi recunoscut încă mai repede. Și pînă a se face de zi s-a răs-gîndit ca, fără ei, ar putea mai bine să scape la Istru, dacă și-ar continua

¹ Indicare cronologică antică, adică înspre ora zece dimineța.

² Manuscrisele dau Μαζαράκειω — „Mazarache”, îndreptat de Darkó în Μαζάμεω după p. 185, 12.

³ Pe la miezul nopții.

drumul, fiind numai singur singurel. Când | s-a făcut de zi, descalecă de 37
 pe cal și, mergînd pe jos, ajunge pe un deal, și văzînd un ture care îi venea
 pe aici în cale, se adăpostește într-o mlaștină, ce se întindea plină de apă
 pînă departe. După ce a ieșit de acolo, ajunge spre țara lui Gheorghe și,
 întîlnindu-se cu tribali, le-a cerut să-i fie călăuze de drum și să le dea plată 5
 pentru drum. Aceia i-au promis să-i arate drumul, dar apoi umblau să-i ia
 viața. Când deci le-a venit la îndemînă, îl cuprind, cu gîndu-l să-l omoare.
 El însă, cum a băgat de seamă, a smuls sabia tribalului și, pentru că-i
 venea bine, îl lovește pe unul în umăr și-l doboară, iar celălalt a apucat-o
 la fugă și dus a fost. Între timp, domnul tribalilor auzind că Choniat, 10
 biruit de împăratul, a luat-o la fugă, a trimis crainic să vestească oamenilor
 săi să nu lase nici un peon să-i treacă prin țară, înainte de ce ar putea să afle
 [și să i-l aducă în față] ¹, cine este și unde ar merge, și pe alții să-i lase să
 plece, pe Choniat însă să-l prindă și să-l aducă la el. Acesta a vestit acestea
 în toate părțile, iar guvernatorii au dat porunci celor de prin țară că, pe 15
 oricare din peoni l-ar prinde, să-l aducă la ei și să li-l arate; și oricine ar fi
 prins, făcînd altfel, va fi dat pierzării cu moartea cea mai rea. Atunci
 Choniat, istovit de foame cum era și neștiind încotro s-o apuce și ce să facă, |
 ajunge într-un ținut de al tribalilor. Și acolo văzînd tribali lucrîndu-și 372
 ogorul, a mers la aceștia, rugîndu-i să-i dea pîine. Aceștia, cînd au văzut 20
 pe un peon stînd în fața lor să ceară pîine, au grăit : „Dar, străine, pîinea
 aceasta, iată că ți-o dăm, dar datoria noastră este să te ducem la căpetenia
 orașului să te arătăm; și după ce te va fi văzut, te va trimite înapoi în
 țara ta. Căci n-ai să aibi nici o supărare dinspre aceasta; ci e vorba cred 25
 despre Ioan Choniat, pe care-l caută; cît despre ceilalți peoni, cîți trec pe
 aici, nici nu-i bagă în seamă”. — După aceste cuvinte cum nu-l slăbeau
 de loc, ci îl țineau cu tărie, se vede nevoit să se descopere celui mai în vîrstă
 că e Choniat. Și i-a pus în vedere că-i dă mari daruri de prietenie și bani
 și pămînt, dacă-l duce teafăr la Belograd, fără să fie văzut de vreun tribal.
 Cel mai în vîrstă l-a cunoscut deci și a primit să-l ducă neatins în acel loc; 30
 și fraților săi povestindu-le cine este, le-a spus să nu meargă nicăieri și să nu
 denunțe pe om. Când s-a înserat, l-au dus la casa, unde-și aveau șirele de
 paie și vitele; și au rămas, pregătindu-se pentru a doua zi să-l ducă la
 Belograd. În ziua aceasta însă frații s-au luat la ceartă și unul din aceștia
 îi face cunoscut | căpeteniei orașului și, luînd soldați de serviciu, îi duce la 373
 casa, unde era Choniat la șirele de paie. Și, luîndu-l, l-au dus la căpetenia
 orașului. Iar acesta l-a trimis legat la domn și i-a anunțat că a fost prins,
 ascuns în fin. Atunci domnul, îndată ce Ioan a fost adus la dînsul, l-a pus

¹ Cuvinte nepotrivite, scoase din text de I. Bekker, pe bună dreptate.

- 1 la închisoare și l-a ținut un timp în cetate. Dar el îl înduplecă pe căpitanul cetății și garnizoana de pază să atace împreună cu el pe domn și să ocupe orașul. Unul din conspiratori însă denunțând planul, cei din garnizoana de pază au fost dați de gol ce puneau la cale; și ei au fost dați
- 5 pierzării, Ioan însă încuscrindu-se cu acela și logodind feciorul lui, l-a trimis la scaunul lui de domnie la Buda.

Moartea lui Ioan VIII Paleolog, 31 oct. 1448. Certuri între frații urmași.

Și cu expediția peonilor de sub conducerea lui Choniati s-a întâmplat așa și a avut acest sfârșit; Amurat însă, după ce se înapoiase la reședința

- 10 împărătească, nu cu mult mai târziu, s-a simțit îndemnat la război asupra Bizanțului; dar împăratul elinilor Ioan s-a săvârșit din viață și domnia împărăției a trecut asupra fratelui său Constantin. Căci când s-a săvârșit din viață, s-a pornit să ia domnia împărăției fratele său Dimitrie, dar a
- 374 fost oprit de cei din capitală și de 1 maică-sa și de marii dregători care
- 15 au intervenit ca mijlocitori, și de popor și de cei dintii sfetnici împărătești, atît Cantacuzino cît și Notara, care se temeau că, dacă acesta ar ajunge la domnie, Constantin să nu vină cu armată străină și să li se prăpădească împărăția și statul. De aceea așteptau să vină Constantin și n-au lăsat, ca Dimitrie să se urce pe tron. Căci se întîmplase atunci să fi ajuns de mai
- 20 înainte la Bizanț și fratele mai mic Toma care credea că-l va apuca încă în viață pe împărat și voia să stăruie pentru unele lucruri pentru care îl mai rugase pe împăratul. Acesta însă murise și nu l-a mai apucat în viață, a aflat însă starea de lucruri învrăjbită din cauza pretențiilor de domnie ale fratelui Dimitrie. Dar peste puțin timp sosind la Bizanț Constantin
- 25 însuși, și-au împărțit între ei Peloponezul și la această împărțeală s-au legat întreolaltă cu jurămint, ca împărțeala să rămînă statornică. Totuși fratele mai mic, sosind mai întîi cu o corabie în Peloponez, a atras de partea sa orașele din Peloponez împotriva jurămintelor și, luînd peloponezienii care au trecut la el, purta război cu fratele său Dimitrie. Acela însă aducînd
- 30 armată de a împăratului ¹ prin stăruința fratelui soției sale Asan, l-a silit pe fratele său să ajungă la o înțelegere cu el și s-au lăsat în seama 1 fratelui lor din Bizanț să le fie arbitru, în ce privește teritoriul, dîndu-și unul altuia ostatici și garanții.

- 35 Moartea lui Murad II, În timp ce se petreceau acestea, Amurat, feciorul lui februarie 1451. Mehmet, se săvîrșește din viață la un ospăț lovit de damba de pe urma vinului prea mult. Și a domnit treizeci și doi de ani.

¹ Sultanului Murad II.

Împărat l-a lăsat pe feciorul său Mehmet ; și a mai rămas încă un băiat 1
de la soția sa, fata lui Spender ; și a fost Amurat un om blind și nu fără
noroc. Războaie, a dus de apărare, nedreptate nu începea, ci asupra aceluia
care a început-o, îndată pornea cu război, năvălind asupra lui ; și când 5
cineva nu-l provoca la război, nu avea de loc chef să-l pornească și aceasta
nu pentru că ar fi fost lăsător, ci când era vorba să se apere, socotea cu
drept cuvînt să meargă înainte și în timp de iarnă și prin greutățile cele
mai mari ; și nu ținea seama de loc nici de osteneală nici de primejdie.

Urearea pe tron a lui După moartea lui, pe tron s-a urcat Mehmet. Și
Mahomed II(1451—1481). îndată la moartea lui Amurat, ienicerii din Adriano- 10
pole s-au înțeles între ei, plănuind să atace orașul și, adunîndu-se afară de
oraș, țineau sfat din ce parte să atace orașul și să-și dobîndească din aceasta
bani. Atunci Chalil al lui Praim, înarmînd pe ceilalți de la Poartă, i-a
amenințat, că pentru acest pas al lor pedeapsa cea mai grea îi va ajunge,
dacă nu vor depune armele ; | iar după ce au depus armele, le-a împrăș- 376
tîiat adunarea, spunîndu-le că nu fac de loc bine cu aceasta. Nu peste mult
sosind din Asia Mehmet al lui Amurat, s-a urcat pe tron și a pus la cale
treburile domniei, după cum credea că în împrejurările de față îi va fi
mai de folos ; și cu elinii a încheiat un tratat de pace și le-a dat teritoriul
de la marginea mării din Asia. Și cu domnul tribalilor încă a făcut pace 20
și pe fata aceluia, soția lui Amurat și maștera sa, a trimis-o de îndată ta-
tălui, căutînd să-i facă pe voie, și i-a mai dat țara pe care a avut-o. Pe fratele
său, venind la cîrma împărăției, l-a omorît, închizîndu-i răsufierea în apă.
Pe acesta l-a ucis paharnicul său, saraptar i se spune acestuia, care nu
mult mai pe urmă și-a dat obștescul sfîrșit. Pe acest frate al său l-a făcut 25
așadar să dispară astfel ; pe cealaltă soție a lui Amurat, fata lui Spender,
a dat-o după un bărbat cu mare putere la Poartă, cu numele Isac,
pe care l-a făcut general-comandant al Asiei ; și se arăta față de acesta
binevoitor în foarte largă măsură. Și cu solii care au venit din Pelo-
ponez, a încheiat tratat de pace. 30

Război contra La moartea lui Amurat, Caraman Alisur¹, care și mai
lui Caraman. înainte punea mereu la cale răscoale, ca să ridice țările
ce se răzvrăteau în Asia, în contra Otumanizilor, și așa însuși doar va
ajunge la o putere mai mare, a început să facă mari tulburări | în Asia ; 377
și ducînd armata în țara împăratului, jefuia țara și prăda vitele. Dar Mehmet 35
cînd a auzit că-i jefuiește Caraman țara, n-a putut răbda și îndată a pornit

¹ Vezi mai sus, p. 150 n. 1.

1 cu armata. Lăsînd în locu-i pe marele vizir al Porții Sarazia care îi era devotat, a trecut în Asia și a plecat mai departe asupra lui Caraman și a țării aceleia. Acela însă a părăsit țara, retrăgîndu-se pe culmile munților, precum îi era obiceiul și mai înainte ; dar la sfatul lui Chalil al lui Praim a
5 trimis sol și a ajuns la înțelegere să-i slujească ori la ce ar avea nevoie ; și a mai spus că e gata să dea înapoi Candiloro. Iar el s-a lăsat înduplecat și a încheiat un tratat de pace.

**Înlăturarea co-
mandantului
ienicilor.**

La întoarcere, cînd a ajuns la Galipoli, a cerut numărul ienicerilor care au lipsit și n-au venit la această expediție, și pe
10 comandantul lor, Aghia-pașa numit, l-a batjocorit, dîndu-i lovituri de bici, și l-a dat afară din locu-i de cinste, [iar pe comandanții de zece și pe scopiți și pe comandanții de cincizeci, ai căror ieniceri au lipsit, le-a dat mai întîi lovituri de bici și apoi i-a dat afară din slujbă] ¹. Iar acestea le-a făcut, pentru că nu i-a arătat, cînd a plecat cu armata asupra
15 dușmanilor, cine ar fi prezent și cine s-ar întîmpla să lipsească. Pe cei șapte mii de purtători de șoimi ai tatălui său i-a făcut să-și înceteze acest serviciu
378 și i-a trecut în rîndurile armatei să | vină cu el în expediții. Și pe cei ce aveau grijă de cîini, și pe aceștia i-a scos din această slujbă, spunînd că el nu are nevoie mai mult decît de o sută de slujitori de aceștia și
20 de cinci sute de purtători de șoimi și că el încă n-a ajuns la atîta slăbiciune de minte, încît să întrețină acești oameni fără treabă pentru un lucru de prisos și de fală deșartă².

**Intervenție
în Pelopo-
nez.**

Domnului peloponezienilor Dimitrie îi stătea în ajutor în contra fratelui care tot se certa încă ; și nu voia să-i dea fratelui țara.
25 Și pe Turachan l-a trimis să lupte împreună cu acela și să dărîme pînă la capăt Istmul. Și atunci Toma s-a împăcat cu fratele său, cu condiția ca de acum înainte să fie în bune relații și prieteni întreolaltă și i-a dat orașul Calamata în schimbul regiunii Scorta ³, pe care i-o luase fratelui și o ținea ocupată.

¹ Cuvintele închise în paranteze, Darkó pe bună dreptate le-a scos din text, pentru că în manuscrise lipsesc și au fost adăugate de Fabrot.

² Mai potrivit e νεοπρεπεῖ—„de fală deșartă”, precum propune Nusser, decît καίνο-πρεπεῖ—„neobișnuit”, precum e în manuscrise și precum păstrează și Darkó.

³ O regiune din Arcadia (Gortys = Karytaina) sau poate Leuctra ; vezi ed. Darkó ap. crit. și indice.

Întîmplări de Acestea s-au întîmplat așa pînă aici ; și lui Țanisà¹, feciorul 1
 prin Asia. lui Caraisuf, care trimisese o solie la el și cerea să nu-i pusti-
 ască țara de pe la Sebastia, <i-a cerut>² o mie de cămile cu unt³ și a amînat
 să meargă asupra lui cu război, deși i-l declarase de mai înainte. Acest
 Țanisà, precum am arătat-o mai înainte, considerîndu-se dintre așa numiții 5
 Mavroprobatanți⁴ negri, le-a luat feciorilor lui Caraisuf orașul Tebris⁵ și
 pe ei i-a alungat spre orașul Samachia⁶. Dar a pornit de la Bagdat-Babilon
 și impresura <Samachia> și țara armenilor supunîndu-și-o, a pornit asupra |
 capitalei armenilor Ertingan și a ocupat-o, avînd armată ca la optzeci de 379
 mii de călăreți. Acesta pătrunzînd apoi și în partea de țară a lui Mehmet 10
 din Asia, făcea prădăciuni. Atunci locuitorii de pe la Sebastia, ca țara lor să
 nu aibă de suferit din partea lui, i-au adus destul de multe poveri de
 unt și-și cultivau nesticată țara. Țara de sub stăpînirea acestui fecior al
 lui Caraisuf a subjugat-o Tochie,⁷ un urmaș de al lui Temir, care a pornit
 de la Samarchand ; și a impresurat și orașul Bagdat-Babilon, precum am 15
 spus-o în cele de mai înainte, și trimițînd pe Chasan numit cel Lung, în
 Asia de jos și asupra Armeniei, și-a supus regiunile din această țară. Și
 acestea deci s-au întîmplat astfel pînă aici.

¹ Manuscrisele au ζαγνισῶ—„Zagnisà” și τζαγνισῶ—„Țagnisà”, dar vezi mai sus, p. 111, r. 1—16, precum observă Darkó, îndreptînd în Τσανισῶ.

² În propoziția aceasta manuscrisele arată o lipsă, pe care aş întregi-o cu cuvintele „i-a cerut”; compară p. 78,33. Spre a obține un înțeles aş citi ἤτησατο καὶ μέλησε pentru καὶ . . . ἐμέλησε.

³ Cămilă cu unt, adică o povară de unt cît poate duce o cămilă.

⁴ Adică păstori de oi negre.

⁵ În manuscrise e δαβριζήν—„Dabrizie”, îndreptat de Darkó în Ταβρέζην.

⁶ Manuscrisele au σαματήην—„Samatia”, îndreptat de Darkó în Σαμαχίην.

⁷ Aceasta trebuie să se fi întîmplat încă înainte de domnia lui Țanisà, care e nepot de fiică a lui Tochie și care, se vede că a luat de la cumnații săi aceste cuceriri ale socrului său. Despre evenimentele amintite în acest pasaj, compară de altfel și cele istorisite la sfîrșitul cărții a treia despre urmașii lui Timur-Lenk (mai sus p. 110, 16—111, 16).

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE VIII

Construirea cetății Vara care a urmat, Mehmet al lui Amurat, pregătind 360
Rumeli-hisar, 1452. în Asia var cât mai mult de tot, a clădit în Europa la
Propontida pe țărmul Bosforului, unde e locul cel mai strîmt de trecere
din Asia, o cetate numită „Tăierea Gîtului”. Și a adunat aici pe toți generalii-
comandanți și guvernatorii din Asia și Europa și, împărțindu-le-o cetatea 5
aceasta în porțiuni, a început să o clădească. A făcut-o aceasta, ca să-și
aibă asigurată | trecerea în Asia și ca puterile din Apus să nu poată năvăli 381
cu triremele și să-i împiedice trecerea și să-i răscoale țările din Asia. Avea
să-i fie de mare folos și la împresurarea Bizanțului. Trei turnuri mari, cele
mai mari din cîte le știm, le-a clădit, două dinspre partea de la uscat, ca 10
porniți de la acestea să-i sară în ajutor celui ce venea la mare ; pe acesta
însă l-a clădit cel mai mare ; și a acoperit turnurile cu plumb. Grosimea
zidului era de douăzeci și două de picioare, la turnuri însă și mai mult decît
atîta, de treizeci. După ce, în trei luni, cetatea a fost zidită, a năvălit de
îndată în regiunea Bizanțului, declarîndu-i război. 15

Năvală în Peloponez. La sosirea iernii, a trimis pe Turachan asupra Peloponezului,
războindu-se deodată și cu frații împăratului elinilor. Acesta
deci, luînd armata Tesaliei și din a Europei cîtă e în garnizoană la Fere
sub ascultarea generalului-comandant al Europei, a pornit cu război
asupra Peloponezului, ducînd cu sine totodată pe feciorii săi, comandanți 20
ai orașelor din Tesalia și Macedonia. Și năvălind, mergea prin interiorul
Peloponezului, prin țara numită în antichitate Arcadia ; și trecînd prin
Tegea și Mantinea, a coborît asupra orașului Itome și a țării Mesenia și,
după ce zile destul de multe au luat pradă vitele de aici, a ocupat orașul
Neopolichni. A împresurat și orașul Sideropolichni, | dar cum nu le-a 382
putut cuceri, a ridicat armata, plecînd mai departe. În cale, feciorul lui

¹ mai mic Ahmet a fost prins de Asan, fratele soției domnului, care stătea pe aici la pîndă prin regiunea de la Michene, pe unde avea să treacă în drumul lui. Pe acesta ducîndu-l la domnul în Sparta, l-au ținut sub pază, pînă ce l-au dat înapoi.

⁵ **Impresurarea Constan-** Dar în vara următoare, îndată cu ivirea primăverii,
tinopolei : 7 aprilie—29 Mehmet al lui Amurat, a pornit cu război asupra ora-
mai 1453. șului Bizanț, acest plan avîndu-l de mai înainte în
minte, cînd își zidise în Propontida cetatea numită Tăierea Gîtului. Și
cînd iarna era încă în toi prin părțile acestea, a dat de știre să înceapă cons-
¹⁰ trucția de corăbii pretutindeni la țărmul mării prin Asia și Europa și și-a
pregătit și echipat vase și trireme; și-și toarnă tunuri, cele mai mari
din cîte știm că au fost făcute în acea vreme în vreo țară. Și îndată ce a
socotit că e timpul acuma s-o pornească, a trimis mai întîi pe generalul-
comandant al Europei Sarazia cu armata Europei să ducă la Bizanț
¹⁵ tunurile și celelele mașinării de război și mai ales tunul cel mare. Să fi
fost acest tun așa, că-l trăgeau șaptezeci de perechi de boi și la două mii de
³⁸³ bărbați. Iar Sarazia sosind și de mai înainte, | culele de prin regiunea Bizan-
țului, în care se adăpostiseră agricultorii de pe ogoare, unele impresurîndu-le,
le-a cucerit cu foamea, altele le-a ocupat cu puterea; și pe bărbați scoțîndu-i,
²⁰ i-a măcelărit. Atuncea de îndată ce a năvălit, a și străbătut cu dușmănie
regiunea Bizanțului. Nu cu mult mai pe urmă, a venit și însuși împăratul
și a tăbărit de la o mare la alta ¹. Și în locul de la dreapta împăratului
pînă la Poarta numită de Aur, tăbărise toată armata Asiei, iar în locul
din stînga pînă la Poarta numită de Lemn, armata Europei; la mijloc își
²⁵ așezase bine tabăra însuși împăratul cu ienicerii și Poarta, cîți își ridicau
de obicei corturile pîmprejurul împăratului. Iar Zagan, rudă prin căsătorie
cu împăratul, își avea tabăra în locul din față deasupra orașului Galata.
Întreaga armată, se spune, că a fost la patru sute de mii. Numărul anima-
lelor de povară se întîmplă să fie îndoit decît aceștia în tabăra împăratului;
³⁰ căci au obiceiul să ducă în tabără cu ei animale de povară de multe ori mai
multe decît oamenii, încît să-și poată aduce hrană destulă pentru sine cît
și pentru cai și pentru ceilalți oameni. Căci numai aceștia dintre toți
oamenii cîți îi știm, iau măsuri să-și aibă asigurate cele trebuincioase,
oriunde i-ar duce războiul, încît de la sine să fie îndestulați de toate; și
³⁵ pentru asigurarea celor de trebuință duc cu ei pretutindeni cămile și catiri
³⁸⁴ mulțime foarte mare și catiri pentru orice altă îndestulare, | oricare din ei
silindu-se să arate că are caii și cămilele și catirii cei mai frumoși. După ce a

¹ De la marginea Mării de Marmara pînă la margina Bosforului.

venit împăratul, nu cu mult mai pe urmă a apărut și flota pe mare, ca la treizeci de trireme și vase mai mici la vreo două sute. 1

Cornul de Aur închis cu lanțuri. Zidurile orașului. Îndată ce elinii au aflat că flota împăratului vine asupra lor, au întins prin mare lanțurile de fier de la orașul din față ¹ pînă la zidul Bizanțului lîngă locul numit la Cetate; și corăbiile cîte s-au întîmplat să fie de față aici, unele venite într-ajutor, altele și pentru negustorie, le-au dus și le-au pus înăuntru lanțurilor. Și așa se gîdeau să oprească flota împăratului să nu poată intra în portul Bizanțului. Căci înăuntru se întinde ² de-a lungul orașului optzeci de stadii ³, iar mai departe pe continent înăuntru țării o sută cincizeci ⁴. Aici zidul orașului nu este prea puternic și nici curenții nu sînt mari, încît vasele să poată acostă cu greu. Dinspre uscat însă orașul are două rînduri de ziduri, unul mare și foarte însemnat, iar celălalt mai mic, ridicîndu-se dinspre afară deasupra unui șanț. Latura șanțului dinspre zid este construită din piatră și șanțul are o lărgime de un plethron ⁵. Împăratul și elinii ținînd sfat, s-au hotărît să iasă la luptă lîngă zidul de afară pe locul de deasupra șanțului, așa precum le-a fost hotărîrea și mai înainte în vremea lui Amurat, cînd a împresurat orașul. 5 10 15

Atacurile dinspre uscat. Tunarul romin Orban. Împăratul așadar a adus de îndată aproape de oraș mașină-riile de război, unele într-un loc, altele într-altul și, punînd în poziție de tragere două tunuri, a început să bată zidul. Un tun a fost așezat în direcția palatului împărătesc al elinilor, iar celălalt în direcția Porții numite a lui Roman, unde își avea tabăra însuși împăratul. Au fost puse tunuri în poziție de tragere și în multe alte locuri ale taberei, trăgînd asupra elinilor. Acestea însă două, cele mai mari, aruncau fiecare o piatră grea de doi talanți ⁶ și mai mult. Pietrele însă care erau negre, se zice că oamenii însărcinați cu acest lucru le-au adus de la Marea Neagră în tabăra împăratului. 385 20 25

Dar avea împăratul un tunar cu numele Orban, dac de neam⁷; acesta a fost mai înainte la elini și i-a părăsit, pentru că nu avea din ce 30

¹ Galata.

² Cornul de Aur.

³ Sînt 15 km.

⁴ Fac 26 km.

⁵ A șasea parte dintr-un stadion; ar fi deci vreo treizeci de metri.

⁶ Vreo 50 de kilograme, dacă socotim greutatea talantului antic grecesc.

⁷ Sub „daci”, Chalcocondil înțelege numai romîni, așa că trebuie să-l fi socotit de romîn pe Orban. Istoricul Ducas (XXXV, 1, ed. Grecu) însă îl numește ungur.

1 trăi ; și a venit la Poarta împăratului. Atunci acesta a fost primit cu leafă mare și a avut grijă de pregătirea tunurilor.

Și tunurile trăgeau așa. Mai întâi trăgeau două tunuri mai mici, așezate de o parte și de alta a tunului celui mare, aruncînd o piatră grea de jumătate de talant ¹. Și aceste două pietre repezite zdruncinau zidul.

5 După cele două pietre era aruncată și o piatră mare, avînd o greutate de trei talanți ² ; și o bună bucată de zid a fost surpată ; căci piatra era dusă cu o repeziciune minunată și cu o lovitură ce întrece orice margini, și făcea o stricăciune nimicitoare. Se mai spune că bubuitura tunului era oarecum

386 de neînchipuit și ajungea primprejur | patruzeci de stadii ³, zguduind

10 pămîntul. Zidul de afară și turnurile au fost surpate de tunuri și cel dinăuntru era lovit. Peste zi tunul trăgea șapte pietre și peste noapte una, făcîndu-și de cu ziuă semnul, unde trebuia să tragă. Și așa, de la început, spaimă și frică i-a cuprins deodată pe elini. Iar ienicerii și ceilalți soldați își pregăteau din tabără pături de pîslă albă și roșie și, ducîndu-le din tabără

15 la zid și la șanțul orașului și, zidul din afară de șanț săpîndu-l și pe dedesubt și făcînd gropi, loveau în elini cu aruncătoare și cu arcuri, fără să fie văzuți și fără să aibă de suferit din partea elinilor vreo lovitură de moarte, căci nu era cu putință. Împăratul a mai pus să se sape galerii pe sub pămînt ducînd la zid. Și oamenii împăratului care săpau, au făcut patru turnuri

20 ridicate sus pe lemne și parapete, ca și cum ar avea îndată să arunce foc de pe ele. Dar n-au izbutit nimic cu galeriile ; căci elinii simțind pe dușmani că sapă, au săpat dinăuntru și dinșii și înaintînd, au dat peste oamenii împăratului care săpau și, aruncînd cu flăcări, i-au alungat și au pus stăpînire pe galerii. A fost construit și un turn de lemn înalt de tot și în partea

25 lui de sus au fost aduse scări foarte multe, ca să încerce cu ajutorul acestora să urce și să cucerească zidul.

367 Vase trase pe Acestea așadar le-a făcut împăratul în vederea împresurării
uscat în Cornul dinspre uscat ; dinspre mare însă, cum nu putea să ajungă
de Aur. să intre în port, încît să poată ataca orașul din toate părțile,

30 s-a hotărît, mai sus de tabăra lui Zagan, să tîrască corăbiile, sprijinindu-le pe dedesupt, în port. Și așa pe sus peste munte a dus corăbiile, echipate cu vîntrele și vîsle, și le-a tras la marginea portului. A trecut pînă la șaptezeci de corăbii de cîte cincizeci și treizeci de vîslași și le-a pregătit așa, încît a doua zi să poată pluti în port. Și aici de-a lungul țărmlui, oamenii

¹ Vreo 10 kg. Talantul din Atena antică este scotit egal cu 26 kg. Vz. M a i s c h - P o h l h a m m e r, *Griechische Altertumskunde*, p. 101.

² Vreo 70 kg.

³ Fac 7 km.

împăratului pregătiți cu tunuri, se gîndeau să se pună la luptă, dacă 1
 ar face cineva vreo încercare să-i oprească să coboare corăbiile în apă.
 Căci elinii cînd au văzut corăbiile stînd gata la marginea portului, au echipat
 corăbii cîte le aveau la îndemînă, ca să năvălească și să dea foc coră-
 biilor, dacă s-ar putea. Și după ce s-au hotărît, au și făcut așa; au echipat 5
 și înarmat corăbii și au dat năvală cu gîndul să ardă corăbiile, cum sînt
 tirite în port. Dar turcii observîndu-i că vin la năvală, au tras cu tunurile,
 au spart din vase două de cîte treizeci de vîsle; și vasele acelea s-au dus
 îndată la fund, iar oamenii care nu știau să înoate, au murit de îndată.
 Aceia însă dintre ei cîți au înotat pînă la fărîm la | turci, au fost prinși; și 388
 turcii, cum s-a făcut de ziuă foarte repede, i-au dus la porțile orașului și
 i-au omorît. Atunci, elinii, — căci erau și la dinșii cîțiva turci care fuseseră
 prinși și puși în cătușe, — i-au dus și ei pe aceștia pe crenelurile zidurilor
 din fața taberei și i-au ucis, răsplătind cu aceeași măsură omorul prizo-
 nierilor. Iar corăbiile împăratului, cum nimeni nu le mai oprea, după ce au 15
 fost trase pe apă, au plutit spre oraș ¹.

Pod peste Cornul de
 Aur. Tunul cel mare
 erapă. Zidul stricat e
 refăcut.

Și atunci împăratul îndată a făcut un pod ce ducea de
 la uscatul din față în locul numit al Cărămidarilor ²
 înspre oraș; și l-au făcut, potrivind două butoaie de
 lemn și legîndu-le bine întreolaltă, așa încît armatele 20
 din tabăra lui Zagan treceau la atac asupra orașului ³. Așa s-a făcut că orașul
 era împresurat din toate părțile și prin aceasta puterea orașului și a elinilor
 era mult slăbită. Căci orașul avea întindere mare, — căci înconjurul Cons-
 tantinopolei era cel mai mare, din timpurile noastre, ajungînd la o sută
 unsprezece stadii,⁴ — și, bărbații fiind împărțiți pretutindeni prin oraș, 25
 apărarea devenise nu prea puternică. Și, patruzeci de zile, tunurile au
 bătut cu putere zidurile; și o bună parte a fost culcată la pămînt și patru
 turnuri au fost surpate și parapetele. Tot așa și la zidul cel mare | au surpat 389
 și turnuri. Dar elinii, la început și aceștia, punînd tunurile ce le aveau,
 în poziție de tragere de-a lungul zidului, au repezit o piatră grea de trei 30
 jumătăți de talant și trăgeau în tunul împăratului. Zidurile, ce-i drept,
 le-au fost zguduie și au suferit stricăciuni, totuși turcii nu făceau nici o
 ispravă. Iar tunul lor cel mare a crăpat îndată, cînd a tras întîia oară. Și
 dădeau vina pe tunar, că ar fi fost mituit de împărat, și voiau să-l pedep-

¹ Cf. Ducas, XXXVIII, 8, ed. Grecu.

² Podul a fost făcut peste Cornul de Aur, puțin mai sus, de unde se terminau zidurile
 dinspre uscat; acolo era un cartier al cărămidarilor și al olarilor. Vezi Laurent, în „Echos
 d'Orien”, 31 (1928), p. 467.

³ Cf. Ducas XXXVIII, 21, ed. Grecu.

⁴ Aproape 20 km.

1 sească la moarte ; totuși n-au putut aduce o dovadă vădită, încît să-l osîndească, și i-au dat drumul. La zidul care a fost surpat de tunurile împăratului, făcînd împrejmuiri de fașini ¹ și butoaie de lemn ², se puneau la luptă ; lucrările acestea însă, ei se sileau să le săvîrșească noaptea.

5 **Luptă între corăbii.** Între timp, în vreme ce se făceau acestea, i s-a adus împăra-
tului știrea, că din Marea Egee plutesc corăbii spre Bizanț,
două de transport, una mai mare a genovezilor și alta a împăratului elinilor, încărcate cu grîu. Cum a auzit aceasta, a echipat foarte repede triremele și vasele și le-a trimis asupra corăbiilor care se apropiau acumă,
10 minate de un vînt destul de puternic spre oraș. Vasele așadar și triremele au fost duse spre corăbii și se reped mai întîi asupra corăbiei elinice. Și era cît pe ce să fie prinsă, dacă nu venea să o apere, întorcîndu-se corabia genovezilor ; căci cu iuțeală s-a repezit asupra | triremelor. Și împăratul,
390 de la marginea mării striga, dînd porunci și încurajînd pe ai săi și intra cu
15 calul în mare ; totuși corăbiile, așa cu fuga, scapă și intră în port. În luptă, Paltoglu, comandantul flotei împăratului, este rănit la ochi de oamenii săi, precum însuși a mărturisit-o în fața împăratului, susținînd cu tărie că, de nu ar fi fost rănit, ar fi prins corăbille. Așa a scăpat să nu o pățească mai rău din partea împăratului. Și pe care i-a bănuit că sînt de vină, împăra-
20 ratul i-a prins și i-a închis, cu gîndul să-i dea pierzării ³.

Semne de atac general. Solle zadarnică de pace.

După ce acumă zidul i-a fost surpat destul de mult, încît
ienicerii, ieșind la năvală, să poată intra în oraș, a dat
poruncă să ardă pretutindeni prin tabără tradiționalele
focuri și a luat și celelalte măsuri ca în ziua următoare după a doua zi ⁴
25 să dea atacul general ; și a pus să se vestească prin tabără că dă orașul să fie prădat și locuitorii făcuți robi de război.

Se mai spune și aceasta : cînd zidul a fost dat jos de tunuri, feciorul domnului de la Sinope Schender,⁵ Ismail cu numele, a adus elinilor cuvînt de pace, vorbind cam următoarele : „Bărbați elini, starea de lucruri a ajuns
30 la voi, precum vedeți pe muchea cuțitului. De ce nu trimiteți un sol | de
pace la împăratul ? ! Dacă voiți să lăsați în seama mea, eu vă voi obține
391 de la împăratul să aveți pace și știu bine că o să-mi fiți recunoscători pentru

¹ În text trebuie scris $\kappa\lambda\acute{\eta}\mu\alpha\sigma\iota$ —, „cu fașini”, $\kappa\lambda\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota$ din manuscrise fiind o greșeală ortografică de itacism, așa că nu e nevoie de conjectura nepotrivită $\kappa\lambda\acute{\iota}\mu\alpha\zeta\iota$ —, „cu scări” a lui Tafel, acceptată de Darkó.

² Umplute cu pămînt.

³ Cf. Ducas XXXVIII, 7, ed. Grecu.

⁴ A treia zi, adică poimîine.

⁵ Ar trebui îndreptat în Spender ; vezi mai sus, p. 56 n. 1.

această intervenție izbutită. Dacă însă nu o să aveți parte de aceasta, orașul va fi cucerit și prădat și pe voi împăratul vă va nimici cu desăvîrșire și femeile și copiii voștri îi vom lua robi și o nenorocire de moarte va da peste voi. Ci trimiteți cît mai repede de tot un bărbat, pe care ducîndu-l la Poarta împăratului, vă voi obține pacea''. — Acestea le-a vorbit elinilor care țineau sfat. Și au crezut că trebuie să trimită un sol care să afle ce părere are împăratul cu privire la ei ; și așa se vor sfătui ce ar fi mai bine să încerce spre folosul lor. Au trimis însă un bărbat nu de frunte, ca să încerce părerea împăratului. După ce acesta a ajuns la Poartă, condus de Ismail, împăratul a poruncit să-i plătească pe an o sută de mii ; și dacă nu sînt în stare s-o facă aceasta, să lase orașul și să plece, luîndu-și toate ale lor cu ei, și să meargă fiecare unde ar voi. Cînd acestea au fost aduse înaintea elinilor, au ținut sfat și au hotărît să lupte mai departe, înfruntînd mai bine orice primejdie decît să-și lase orașul așa fără de luptă și să plece, luînd calea mării. | Dar eu unul cred că împăratul le-a făcut propunerile acestea, voind să pună la încercare gîndul elinilor. Și mai ales încercările lor de a mina zidul rămînînd zădarnice, s-a apucat să iscodească, cum și-ar judeca elinii situația și dacă s-ar mai simți în putere.

Sultanul îndeamnă Elinii așadar s-au pronunțat astfel, precum am arătat-o. ienicerii la luptă. Împăratul însă, îndată ce pregătirile pentru atac i-au fost gata, adunîndu-și ienicerii, le-a grăit așa : „Băieții mei ieniceri, voi care, oriunde aș merge la război, sînteți cei mai viteji totdeauna, de voi atîrnă acuma să cucerim acest oraș. Dar voi mai știți și aceasta. Ori de cîte ori vă întrebam ¹, spuneți mereu că orașul poate fi cucerit, numai dacă v-aș putea da la pămînt zidurile. Ducîndu-vă pe la zid, vă întrebam dacă zid destul de mult a fost dat la pămînt acuma ; și a fost dat atîta, cît credeți voi că este îndeajuns. Acuma însă cînd e timpul să dăm atacul general, acestea vi le pun înainte. Voi care pretutindeni la înaintașii noștri și la mine v-ați acoperit de laudă și renume, ajutați-mi să mă fac stăpîn pe împărăția asta. Și s-o știți ! Cîte ținuturi se întîmplă să fie și în Asia și în Europa, cel mai bun din acestea îl voi da celui care s-a urcat cel dintîi pe zidul ce ne desparte. Și-l voi cînsti pe acesta, precum se cuvine, și-l voi răsplăti, dîndu-i să guverneze un ținut bogat și-l voi face ca toți oamenii neamului nostru să-l ferească ! | Pe cine însă îl voi observa că se învîrte pe la corturi și nu e în luptă lîngă zid, nu-mi va scăpa de pedeapsă, de ar avea și aripi să zboare ; și va fi bun bucuros, dacă nu va suferi pedeapsa cea mai grea, să-și piardă viața. Mergeți așadar în lupta aceasta, cea mai

¹ În text e ἐπερώμην—„puneam la încercare''. Mai potrivit e de scris ἐπρόμην—„întrebam''. Vz. V. Laurent în „Echos d'Orient'', 31 (1928), p. 467.

- 1 frumoasă și care vă va aduce cele mai mari bogății ; căci robi veți lua de
mult preț, și femei și băieți, și avere multă din oraș”. — La aceste cuvinte
ale împăratului, comandantii de zece oameni și căpitani de cete, care și
mai înainte când împăratul îi ducea și le arăta zidul, dacă e destul de
5 surpat, aceia și atunci i-au spus să aibă toată încrederea, că ei, fără să
se uite înapoi, vor năvăli și vor intra în oraș, dar îi cereau să le facă o
favoare, să-i ierte pe oamenii aceia pe care îi ținea prinși, pentru că erau
bănuți că l-au rănit la ochi pe comandantul flotei. Iar el i-a ascultat și le-a
dat drumul oamenilor de dragul ienicerilor.
- 10 **Atacul general** După aceea când s-a hotărît să dea atacul, a trimis să se ves-
tească pretutindeni în tabără, că dis-de-diminează va avea
loc atacul ; și a pus daruri în vedere pentru oricine va da dovezi de vitejie,
pentru cine însă se va feri de luptă, i-a hotărît moartea drept pedeapsă. Și
zichizi ¹ umblind prin tabără, le aminteau de slava ce le este hotărîtă în
394 caz | de moarte, după cum profetul fericire le vestește celor ce au murit în
luptă, și altele de acest fel, precum le e credința. Și elinilor le-a venit într-
ajutor un bărbat genovez cu o corabie foarte mare și avînd la trei sute de
ostași deplin înarmați ; și l-au pus să stea pe locul, unde împăratul și ienicerii
aveau să-și dea toată silința să pătrundă în oraș, și i-au spus să ia aici toate
20 măsurile de apărare și să lupte cu ostașii săi. Nu prea departe de el stătea
și însuși împăratul elinilor cu oamenii lui, încît să le poată sări într-ajutor
la luptă. Și cardinalul Isidor al Sarmatiei, de care am amintit mai înainte,
fiind atunci la elini, le ajuta la război ; căci venise cu gîndul să facă un
sinod și să împace pe elini cu arhierul romanilor. Cu puțin înainte o făcuse
25 aceasta ; și elinii în sfîrșit au ajuns odată să se împace cu romanii. De îndată
ce împăratul a crezut că e timpul să dea atacul dis-de-diminează, — și
era o zi a lui Ares,² — și țambalele au început să răsune și buciumașii și
trîmbițașii au început să dea semnale ; dis-de-diminează s-a dat năvală și
pretutindeni pe lingă oraș, barbarii s-au apucat de luptă și atacau și
30 se luptau cu tărie. La zidul dinspre port, lupta elinilor era foarte dîrză și
turcii au fost respinși, și dacă undeva au apucat să se urce pe scări, și-au
395 pierdut capetele și elinii au rămas stăpîni pe zid, | unde însă a atacat
însuși împăratul, ienicerii năpustindu-se, i-au dovedit pe ostașii genovezilor.
- Giustinianul, rănit.** Și însuși Longo este rănit de un proiectil la mîină și
35 se retrage. alți cîțiva din ostașii lui au fost răniți și, părăsindu-și
locul unde stăteau, ienicerii îndată dovedindu-i, au pătruns înăuntru ; și

¹ Vezi mai sus, p. 267 n. 2.

² "Ἀρεὸς ἡμέρα, pe latinește *Martis dies*, ziua lui Marte, zeul războiului, adică o zi de marți.

pe ostașii genovezilor i-a pus pe fugă și, ținându-se de urma lor, îi ucideau. 1
 Longo s-a îndepărtat așadar din luptă. După el s-au luat ostașii lui și ienice-
 rii năvăleau în urma lor. Și când împăratul elinilor a băgat de seamă că ei
 își lasă locul și dau înapoi, a alergat îndată și l-a întrebat pe Longo că 5
 încotro o ia; și el spunându-i că aici Dumnezeu ține cu turcii, atunci însuși
 împăratul întorcându-se către Cantacuzino și alți câțiva puțini care erau
 cu dînsul, le-a spus: „Să mergem, bărbați, în contra barbarilor!” — Și
 acel Cantacuzino, care a fost un bărbat viteaz și a găsit moartea.

Constantin XII cade în luptă. Turcii pătrund în oraș. 10
 Și însuși împăratul Constantin a fost respins și năvălind
 asupra lui și urmărindu-l, l-au rănit la umăr; și a murit. 10
 Când ceilalți elini i-au văzut pe ieniceri alergînd pe zidul
 cel mare și trăgînd de sus cu săgețile și aruncînd cu pietrele și când au văzut
 pe oamenii lui Longo fugînd, au luat-o la fugă, în timp ce ienicerii se țineau
 de urma lor; și fiecare căuta să lase zidul și să iasă din luptă, ca să scape
 cu viață. Când însă au ajuns la Poarta numită a lui Roman, aici cădeau 396
 pe jos, înghesuți unii de alții, și venind alții, iarăși cădeau peste ei, și
 așa călcînd mereu unii peste alții în grabă, se sileau să treacă; și s-a făcut
 lîngă poartă o grămadă foarte mare de trupuri încă în viață, încît nimeni nu
 mai putea scăpa de acolo. Și aceștia, cei mai mulți s-au prăpădit așa fără
 nici o noimă; înghesuindu-se să apuce unii înaintea altora, cădeau în acea 20
 grozăvie; și porțile s-au închis în fața elinilor de trupuri, în timp ce umblau
 încolo și înoace. Ienicerii însă trecînd peste zidul cel mare, căci o mare parte
 și dintr-acela a fost dată la pămînt de tunuri, s-au revărsat pe aici în oraș
 și au început să jefuiască orașul, apucînd-o, unde îi venea bine fiecăruia.

Fugă. Profeție deșartă. Moarte și robie. 25
 Elinii însă, cînd vestea s-a răspîndit că orașul a fost cucerit, 25
 mai întîi unii s-au repezit să fugă spre port la corăbiile vene-
 țienilor și genovezilor; și mulți înghesuindu-se în grabă și
 fără nici o rînduială în vase mai mici și mai proaste, acestea scufundîndu-se,
 și-au pierdut viața. Și s-a întîmplat, precum se întîmplă de obicei în astfel
 de învălmășeli, cînd amestecați aleargă fiecare fără nici o ordine, ca să-și 30
 scape viața; și aceștia, ce-i drept, au apucat să scape de urmărirea turcilor.
 Dar paznicii porților orașului, împinși de o neînțelegere nenorocită, cînd
 au văzut pe elini luîndu-o la fugă spre corăbii, grăbiți să scape la corăbii, au
 crezut că dacă ar încuia porțile, elinii ar putea fi siliți să se întoarcă 397
 la luptă și să se apere; căci prin oraș era răspîndită o profecție că, după ce 35
 dușmanii vor fi pătruns în oraș pînă în piața Taurului, urmărind de aproape
 pe orașeni, aceștia, siliți să se întoarcă la luptă, îi vor scoate afară pe duș-
 mani și au să păstreze orașul; biziundu-se după socoteala mea, pe această

1 credință, paznicii porților au aruncat afară cheile de sus de pe zid. Dar bărbați și femei, curgînd mereu nenumărați din toate părțile, s-au făcut mulțime mare aici și s-au îndreptat spre biserica numită a sfintei Sofia, cea mai mare din oraș; și aici, s-au strîns bărbați și femei și copii. Totuși
 5 nu mult mai pe urmă au fost prinși de turci fără nici o luptă; și dintre bărbați nu puțini au fost omoriți de turci înăuntrul bisericii. Alții însă dintre elini, apucînd-o în alte părți ale orașului, nu știau ce ar putea să facă; și nu cu mult mai tîrziu, unii au fost uciși, iar alții au fost luați și prizonieri. Și mulți dintre elini, bărbați viteji fiind, s-au luptat și au murit pentru patrie,
 10 încît să nu-și vadă femeile și copiii ajunși în robie. Așa s-a săvîrșit atunci din viață Teofil din neamul Paleologilor, luptînd cu bărbăție pînă la moarte. Și din Paleologii Metochiteii¹ tatăl cu feciorii lui au căzut în luptă. Și mulți dintre elinii care erau în suita împăratului, de neam mare, au murit, neputînd să-și vadă | patria robită. Pretutindeni în oraș era plin de oameni
 398 care ucideau și erau uciși, care fugăreau și erau fugăriți. Și cu Notara, întîiul mare dregător al împăratului, și cu Orchan, nepotul de fiu al lui Musulman, s-a întîmplat precum spuneau înșiși elinii, următorul lucru. Cum au aflat că orașul a fost cucerit, au fugit într-un turn al orașului, ca aici să se chibzuiască, încotro ar trebui s-o apuce. Și ajungînd aici, Orchan îm-
 20 brăcînd rasa unui nazireu, s-a aruncat din turn, și a murit; cei cu Notara au fost impresurați și prinși pe la orele cînd piața e plină de oameni², atît el cît și feciorii lui.

Bogată pradă de război. Ienicerii au umplut îndată tabăra împăratului de femei și de copii de ai celor mai străluciți elini și, ridicînd bogăție

25 multă, s-au făcut foarte avuți. Și tabăra se putea vedea pretutindeni plină de bărbați și de femei, strigîndu-se unii pe alții, și de copii înspăimîntați de această nenorocire. Și mult aur și argint a fost scos din oraș și era dus în tabără; și era mulțime mare de pietre scumpe și locul era plin de veșminte de tot felul, încît, într-o singură zi, tabăra aceasta s-a umplut
 30 de averi de la bărbați străluciți și de bogăție și de alt belșug, încît mulți

¹ În toate edițiile e scris *μετοχίταις* cu inițială mică, fiind considerat adjectiv, dar trebuie scris *Μετοχίταις* cu inițială mare, fiind nume propriu; e vorba de o ramură a Paleologilor, coborîtoare dintr-o căsătorie a unui Paleolog cu fata marelui învățat și bărbat de stat Teodor Metochites din timpul împăratului Andronic II Paleolog (1282–1328). Vezi V. Laurent în „Echos d'Orient”, 31 (1928), p. 467; Averkios Th. Papadopoulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen* (1259–1453), München, 1938, p. 95, nr. 188 și nota 200. Despre un Paleolog Metochites vezi și Cronica lui Gheorghe Sphrantzes, în Migne P. G., vol. 156, col. 1058 și ed. Bonn, p. 228, 11.

² Vezi mai sus, p. 216 nota 1.

ieniceri nu mai știau ce să facă | de atîta belșug de bogăție ce era. Și pietrele 399
scumpe le-au vîndut pe un preț de nimic, pentru că ienicerii n-au știut cu
ce preț ar trebui să le dea ; și s-au făcut foarte bogați și se părea că ie-
nicerii vînd aur, cum era, în loc de aramă.

Capul împăratului Aici a fost prins și Isidor, cardinal de Sabina, și cum era 5
adus la sultan. dus, a fost vîndut în Galata ; și urcîndu-se într-o corabie, a
scăpat în Peloponez. De l-ar fi cunoscut împăratul că e cardinalul Isidor,
l-ar fi ucis și nu-l lăsa să fugă ; dar acuma crezîndu-l că a murit, nu i-a dat
nici o importanță. Dar capul împăratului elinilor, unul din ieniceri aducîndu-
du-l după aceea la împăratul, a luat și daruri și a primit și un ținut spre 10
guvernare. Care însă i-a fost moartea, nici unul din ieniceri nu i-a putut-o
spune. Căci lingă Poartă și-a găsit moartea ca un soldat de rînd în același loc
cu mulți alții, după ce a stat pe tronul împărătesc trei ani și luni trei. Dar și
dintre venețieni au fost prinși bărbați străluciți care se aflau aici pentru ne-
gustorie, și mulți alții care s-au întîmplat să intre în port cu triremele și pe 15
care elinii i-au reținut ca aliați, încît în nevoia de față să le stea în ajutor la
luptă. Și pritanul¹ venețienilor, cînd a fost adus la împărat, a fost dat morții,
ceilalți însă au fost răscumpărați după aceea. În timp ce acestea se întîm-
plau și aproape toți stăteau numai de pradă, pînă și cei de la flota | împă-
ratului, atunci triremele venețienilor, ridicînd ancorele, s-au dus prin Eles- 400
pont și a treia zi au ajuns în Eubea, goale, fără de oameni ; căci elinii de-
barcîndu-i pe cei mai mulți, i-au rînduit să stea de paza orașului la metc-
reze ; și au fost luați prizonieri, alții însă au și murit. Triremele sosind, aduc
știrea despre nenorocirea Bizanțului ; și cu toții nici nu știau, încotro s-o
apuce și unde să ajungă ; căci socoteau că această grozăvie o să ajungă 25
repede la ei. Și insulele din Marea Egee aproape că toate au luat-o la fugă
și domnii elinilor de prin Peloponez, uluiți de nenorocire, au luat-o spre
mare. De aceea s-a și întîmplat că albanezii care locuiesc aici, să se răscoale.

Galata Îndată ce Bizanțul a fost cucerit, împăratul repede a poruncit
se predă. socrului său Zagan, să echipeze trieme și să plece în orașul 30
Galata din fața Bizanțului și să oprească orice îmbarcare în corăbii ; să
îndemne locuitorii orașului ca fiecare să stea liniștit în locul său și să nu
lase pe nimeni să se urce în corăbii. Căci conducătorul din fruntea acestui
oraș, cînd a văzut că Bizanțul a fost cucerit de către împărat, a fost apucat
de mare spaimă, că, pornind asupra lor să nu le robească orașul, precum 35
a făcut și cu Bizanțul ; și de aceea luînd cheile orașului, a sosit la împărat

¹ *Bailo*, guvernatorul coloniei vențiene din Constantinopole.

401 și i-a predat orașul, precum că | i se încredințează lui, cerînd ca de acuma înainte să asculte de el, la orice ar porunci. Și atunci a trimis pe Zagan să ia în primire orașul și să nu lase pe nimeni să plece cu corăbiile. Cînd galatenii au văzut că triramele au pornit spre orașul lor, atuncea cu toții, 5 mic și mare, au apucat-o spre corăbii ; turcii însă îi opreau și pe unii dintr-înșii i-au și ucis, căutînd să bage spaimă. Dar după ce Zagan a sosit și a intrat în oraș, a rînduit treburile publice și a pus un guvernator de al împăratului, așa încît acesta, într-o singură zi, s-a făcut stăpîn pe două orașe ; și pe locuitorii unuia i-a prefăcut în robi, pe celălalt însă luîndu-l 10 în primire, a poruncit locuitorilor să dărîme zidurile dinspre uscat. Aceasta a făcut-o, pentru ca, în caz că ar sosi corăbii din Italia, să nu poată pune la cale vreo răscoală, zidurile dinspre uscat fiind dărîmate ; și dacă împăratul ar avea să aibă iarăși război, să nu-i poată opri intrarea în oraș.

Moartea marelui duce Luca Notara și a multor nobili bizantini. Dintre elini cîți nu și-au pierdut viața, pe aceștia i-au 15 dus la Galata, mai ales pe cei mai străluciți dintre ei. Și așa unii și-au dobîndit libertatea ; pe Notara însă, pritanul ¹ împăratului elinilor, și pe soția și pe copiii lui, însuși împăratul i-a răscumpărat și a stat de vorbă cu dînsul despre ce ar voi din ce a avut, să-i fie adunat, și despre cîte știa că așteaptă din Italia ; și, 20 un timp, i-a dat toată cîntea și se vedea cu el. Și dintre elini cîți și-au cîștigat libertatea, | s-au adunat iarăși în orașul Bizanțului și ei căutau să-și elibereze rudele și prietenii. Și nu peste mult timp au fost dați morții 402 de împărat. S-a întîmplat însă așa : Cînd i s-a adus știrea, că este un băiat brudiu de doisprezece ani de al lui Notara, a trimis pe unul din păharnicii 25 lui și-i cere băiatul. Acela însă, cînd a auzit cuvintele păharnicului, s-a supărat foarte și s-a cătrănit rău, spunînd : „O, păharnice, acestea sînt de nesuferit, ca împăratul să ne smulgă băieții noștri, fără să aibă deocamdată de ce ne face vreo imputare, după ce greșala ne-a iertat-o, răscumpărîndu-ne. Dar de voiește să ne-o facă aceasta așa, de ce nu poruncește pe noi înșine 30 să ne dea morții celei mai rele ?” — Acestea le-a spus și i-a zis că, neavînd nici o vină, de bunăvoie nu va da niciodată din mîină băiatul. Păharnicul a rămas înmărmurit și-l sfătuia nici să nu spună, nici să nu se poarte așa cu împăratul, căci îndată va fi dat morții, dar nu l-a ascultat. Cînd, întorcîndu-se, păharnicul a anunțat împăratului spusele elinilor, acesta îndată 35 a poruncit să-l aducă pe acela cu băieții lui și pe toți cîți erau cu el, să-i și taie. Cînd cei însărcinați cu această poruncă au sosit la el, s-a rugat de ei să-i ucidă în fața sa mai întîi băieții și după aceea lui să-i ia viața. Și

¹ Primul mare dragător, prim-ministru.

băieții lui, fiindu-le frică de moarte, se rugau | de tatăl lor să dea toate 403
 averile ce le au în Italia, și să-i scape să nu moară. Dar el nu i-a lăsat, ci-i
 îndemna să meargă cu curaj la moarte. Și i-au ucis întâi pe aceștia și apoi
 însuși s-a dat să-i ia viața. După ce împăratul l-a ucis pe acesta și pe cei
 ce erau pe lângă el, a poruncit îndată să-i aducă și pe ceilalți elini cîți, 5
 fiind puși în libertate, se aflau în Bizanț, și i-au tăiat și pe aceștia. Și așa,
 fără cuvînt, aceștia au fost dați morții; împăratul însă s-a pornit la acest
 omor, pus fiind la cale de unul dintre elinii din partea locului, cu fata
 căruia trăia împăratul și era nebun de dragoste pentru femeie și stăpînit
 cu totul de dragoste, se arăta față de rudele ei cu multă bunăvoință. Și 10
 ascultînd de acesta, se spune că le-a luat elinilor viața.

Troia Cu elinii din Bizanț s-au întîmplat atîtea ! Se pare însă că această
 e răzbunată. nenorocire, cea mai mare din cîte s-au întîmplat în lume, pe toate
 le întrece prin suferință și a fost aproape ca și cea de la Ilion. Și aceasta
 să fi fost pe capul elinilor meniți să fie dați cu totul pierzării de către bar- 15
 bari, o pedeapsă pentru Ilion; și romanii cred că așa i-a ajuns pe elini
 răzbunarea pentru nenorocirea ce au pricinuit-o odinioară la Ilion¹.

Uciderea marelui vizir Chalil. Și acestea s-au petrecut pînă aici așa ! De astă dată însă îl
 prinde pe Chalil, | feciorul lui Braim, care îi era conducător 404
 al casei; pe acesta voia și de mai înainte să-l dea pierzării, dar, domnia 20
 nefiindu-i încă destul de consolidată, de teamă n-a pus mîna pe el. Și pe
 acela avîndu-l în cătușe, l-a trimis pe o trăsură la Adrianopole să-l arunce
 la închisoare; și nu cu mult mai pe urmă i-a luat toată averea, aur și argint
 cît s-a găsit la el; căci omul acesta a făcut din răspuțeri avere foarte mare
 și a fost cel mai bogat dintre toți oamenii de la curtea acestor împărați. 25
 Acestea, s-au întîmplat, cînd Zagan, socrul împăratului, avea atunci
 puterea și trecerea cea mai mare pe lângă împărat; căci pe fata acestuia
 logodită cu Machumet, feciorul lui Michail, cînd s-a dus la vedere împreună
 cu împăratul la el, cum a văzut femeia, împăratul, îndrăgostindu-se de
 ea, el însuși a luat-o pe aceasta și Zagan a dat-o pe cealaltă după acel 30
 Machumet. Pe Chalil așadar, l-a dat repede atunci morții și pe slujitorii
 lui Iagup și Mehmet și i-a luat banii, peste o sută douăzeci de mii galbeni
 aur. Atunci cei mai mulți din slujitorii lui și rudele s-au pornit să umble

¹ Compară și Critobul IV, 11,6 și V. Grecu, *Autour du „De Signis” de Nicélas Choniates*, în „Revue des études byzantines”, VI, 1948, p. 59. Tilcuirea aceasta Laonic o va fi luat din vreo cronică latinească apuseană, căci sub romani aici e vădit că înțelege popoarele din Apus și învățații umaniști ai Renașterii îi și considerau pe turci ca descendenți din Teucer, un fecior de al lui Priam, împăratul Troiei homerice.

1 în haine cernite, ca după un bărbat ce a fost foarte strălucit. Și când a
 ajuns aceasta la urechile împăratului, a dat ordin, că oricine ar purta
 haină neagră, a doua zi să se înfățișeze la Poarta împăratului. Și nimeni
 nu s-a mai arătat îmbrăcat așa prin oraș. De mai înainte, împăratul a dat
 405 de cunoscut acestui bărbat | că-i poartă ură mare ca unui dușman al
 său ; și gura lumii, care de multe ori e mai mult de la Dumnezeu, vorbea
 așa. Și odată când o vulpe i-a fost legată la poartă, însuși împăratul i-a făcut
 întrebarea : „Ticăloaso, de ce n-ai căutat la vizirul nostru Chalil să scapi
 cu bani, ci ai ajuns așa de rău?”. — Totuși gura lumii îl neliniștea chiar și
 10 pe Chalil. Și s-a pornit cu gândul să facă o călătorie lungă la mormintul
 profetului Mohamed, că doar împăratul și-ar mai potoli minia asupra lui.
 Ci îl amăgea, domolindu-l cu bani ; și odată când l-a văzut tulburat de gura
 lumii, i-a trimis bani și-i făcea curaj să nu asculte de cei ce îi vorbesc de
 rău, și-i spunea să fie cu multă voie bună. Și așa amăgindu-se, a trimis vorbă
 15 împăratului, că : „Împărate, de tine atîrnă și supărarea noastră și voia
 bună. De spui deci să fim supărați, neapărat trebuie să fim așa ; dacă însă
 dispui să fim cu voie bună, vom rămînea, fiind cu toată încrederea”.

Profeții despre sfir- Acesta deci s-a săvîrșit din viață așa! Împăratul însă, după
 șitul împărăției bi- cucerirea Bizanțului, de s-ar fi lăsat dus de renumele ce
 zantine. și-l făcuse, și ar fi năvălit în orice parte, ar fi făcut mari
 20 isprăvi și și-ar fi lărgit mult țara. Dar după cucerirea Bizanțului, a încheiat
 tratat de pace cu frații împăratului din Bizanț. Mă și minunez de unii
 406 că nu cred că prorociile Sibilei au fost adevărate, | cînd, în ce privește
 împărăția bizantină, lista împăraților scrisă, precum se spune, de împăratul
 25 Leon Înțeleptul se sfîrșea la acest împărat și cu arhiereul care s-a săvîrșit
 din viață în Florența tirenilor.¹ Căci pe împăratul Constantin, ca unul
 ce este ucis de barbari și nu moare pe tron, și nici pe Grigorie care a pribegit
 în Italia, nu-i cuprindea acest tabel. Locuri fuseseră însemnate în cartea
 împăraților de după sine pînă la sfîrșitul acestui împărat și a arhiereului,
 30 fie a mai multora fie și a mai puținor, cîți au ajuns pe scaunul arhieresc
 al Constantinopolei. Se mai vorbește și de multe lucruri cu adevărat mi-
 nunate de ale acestui împărat, ca unul ce a fost cunoscător de stele și de
 suflete și a avut legături cu puterea acelora, din aceste lucruri sînt două
 trei care, ar face, să mai fie amintite.

¹ După căderea împărăției bizantine s-au ivit diferite profeții, așa numite *ex eventu*, despre acest eveniment. Astfel, împăratul Leon VI Filozoful (886—912) să fi prorocit care împărați și patriarhi vor urma după moartea sa ; această listă se sfîrșea cu împăratul Ioan VIII Paleolog (1425—1448) și cu patriarhul Iosif, mort în 1439 la sinodul din Florența. Constantin XII se urcase, ce-i drept, pe tron, dar n-a apucat să fie încoronat.

Răscoala albanezilor. Alte răzvrătiți în Peloponez, de mai de mult.

Dar mă voi întoarce, de unde mă pornisem să istorisesc pe rând, cum domnii din Peloponez sefrământau cu gândul să fugă în Italia cu cei mai de frunte dintre elinii care locuiesc în insulă¹; cînd însă împăratul a încheiat tratate de pace cu ei, nu s-au mai gîndit să plece, ci au rămas locului și au căzut într-o nenorocire nu prea mică, nici nu neînsemnată. Căci albanezii, cînd i-au văzut că se pregătesc de plecare, n-au mai vrut să asculte de dinșii, ci s-au înțeleș între ei și s-au legat cu jurămint să atace Peloponezul. Aceasta au făcut-o puși la cale de Petru | Șchiopul, un bărbat urît la caracter, dar de altcum dibaci; acesta îi conducea pe albanezi și le-a băgat în cap această răscoală. Îi puneau cu stăruință la cale să se lepede de elini și să-și ia domn pe care ei înșiși își vor fi ales. S-au și frământat cu gîndul să se împace cu domnii Peloponezului, dar apoi au fost opriți cu totul. Și au chemat, ce-i drept, și dintre elini pe altul la acest plan al lor, cerînd să le stea în frunte; în sfîrșit și l-au pus domn pe Emanuil din neamul Cantacuzinilor și prădau pe un cap, tot ce era al elinilor și vite și animale cîte le aveau elinii, le jefuiau cu puterea armelor, Cu toții sînt păstori nomazi acest popor și nicăieri nu stau mult timp. Punîndu-se astfel în mișcare, au fost orașe pe care și le-au supus; și unele, năvălind asupra lor, le impresurau, pe altele le lăsau și pustii. Și pe elini îi treceau în rîndurile robilor de război și lucrau la Poarta împăratului să le fie încredințat lor Peloponezul; și-i puneau în vedere și armată și orașe în Peloponez și să plătească împăratului tribut mult în fiecare an.

Și cu ei erau uniți și Centurione Zacharia, cumnatul fratelui împăratului, și Lucan; pe aceștia după ce i-a închis în orașul numit Chlumuți² în cetatea de sus, i-a pus la închisoare și-i păzea cu lanțuri la picioare. Căci pe căpitanul orașului | înduplecîndu-l să se răscoale împreună cu ei și pe fata lui Centurione să o ia de soție, s-a răscolat și le-a dat drumul din închisoare și se războiau cu elinii. Și albanezilor le-a crescut puterea și a ajuns mare. Pe Centurione, ce-i drept, Toma, fratele împăratului, găsindu-i așa vină, l-a prins, cînd Amurat al lui Mehmet, dărîmînd Istmul, a pornit înăuntrul Peloponezului asupra Ahaiei. Și se porniseră să se răscoale atît el cît și Bochali, guvernatorul din Leondari. Și Bochali s-a răscolat pe față și ducea război; și într-o luptă cu Raul, generalul-comandant al domnului, a fost prins; și domnul i-a scos ochii. Găsindu-i așa vinovați, pe aceștia în timpul năvalei lui Amurat, și pe Lucan umblind cu gînd de răzvrătire în contra puterii sale și înțelegîndu-se cu aceia dintre elini care doreau schim-

¹ Peninsula Peloponezului era considerată aproape insulă.

² Manuscrisele ne dau Χλουμουτλου, Χλουμουτίην și Χλουμετίην—„Chlumuti, Chlumeti”, îndreptat de Darkó în Χλουμουτζίην.

- 1 bări în stat, i-a prins și, punându-i la închisoare, îi ținea în cetate. Acesta, și mai înainte, împingea la viăjmășie, înconjurându-se cu o putere armată de seamă, îndemnând și dintre elini pe cei mai de frunte și după aceea dintre albanezi pe cei mai puternici. Pe acesta, fiind de neam nu de rînd,
- 5 însă cu totul necunoscut, Teodor cel tînăr, domnul Spartei, l-a rînduit între cei dintii dregători ai săi și cu bani a căutat să și-l apropie, pentru că se arăta din fire înzestrat cu însușiri frumcase și priceput la multe. Pornind de la această facere de bine a despotului, se ocupa luîndu-se la întrecere cu elinii mai de seamă, de treburile publice din Peloponez, | făcînd
- 409 demagogie în contra despotului. Și s-a întors către aceștia¹, ca unii ce erau în divergență de păreri cu elinii din Bizanț și-și temeau și situația și țara și se temeau și de turci că, dacă s-ar face stăpîni în Peloponez, nu i-ar mai lăsa în starea bună de acum. Și credea că îndată o să aibă mare putere, cu oricare din conducătorii de țară s-ar lega într-o conspirație,
- 15 dar starea lui de lucruri nu avea încă nimic sănătos în ea. Acești bărbați² așadar au scăpat astfel din închisoare ; dar ducînd armată asupra orașului Cline, s-au retras cu multă rușine, fiind bătuti ; și pornind război asupra orașului Patras din Ahaia și asupra domnului mai tînăr, le-a mers rău, pierzînd mulți din oamenii lor.
- 20 **Intervenția turcilor.** Se pare așadar că puterea în Peloponez ar fi trecut Sfatul lui Turachan. în mîinile albanezilor, dacă Asan n-ar fi izbutit la Poarta împăratului, încît să li se dea armată ; și au adus armată de a împăratului sub comanda lui Turachan care, sosit în Peloponez cu armata și întîlnindu-se cu despoții spre a ținea sfat, cunînd să ducă războiul, a vorbit
- 25 către ei astfel : „O, feciori ai împăratului elinilor, e neapărat ca și unul din voi să fie față acolo la război. Căci dușmanii văzîndu-vă și pe voi, ar ceda mai degrabă, dîndu-și seama că din partea voastră nu li se va întîmpla ceva de | neînlăturat. Fiind însă voi certați și speriați, n-ar prea
- 410 voi cu ușurință să cedeze, fiindu-le oarecum teamă ; și nici situația voastră deocamdată nu s-ar îndrepta cu ușurință. În orice caz, la una vă sfătuiesc, ca în viitor să nu vă mai purtați așa cu supușii voștri, ci pe cei buni să-i răsplătiți, pe cît puteți, iar pe cei răi să-i pedepsiți după putință, precum, s-o știți bine, pe cei răi cu ajutorul celor buni lesne îi veți putea pedepsi ; și neîngăduind să se repete nimic, fiți fără nici o iertare. Lăsînd la voia
- 30 întîmplării, ce s-ar petrece ? Vădit că, dacă acel rău s-a înfipt în locul unui mai bun, lesne s-ar întoarce astfel cu toții, încît să ajungă răii asupra voastră ; și așa striviți v-ați prăpădi rău de tot. Dar și din cele trecute să

¹ Lucan către Centurione și Bochali.

² Centurione și Lucan.

cunoașteți viitorul, trebuie să vă fie de folos. Căci voi purtându-vă așa și 1
 tratând bine pe cei ce nu au gând bun asupra voastră, toate s-au întors
 împotriva ; și, dacă împăratul nu v-ar face bine acuma și nu v-ar da înapoi
 țara, știu bine că statul vi s-ar nimici. Prin urmare, pentru că astfel n-ați
 urmat o politică de folos, trebuie să apucați calca opusă. Și vă dau iar 5
 sfatul acela, nu | stînd acasă să lasați lucrurile să vă fie duse încotro ar 411
 vrea, ci dacă observați pe careva, voi înșivă pornind cu năvală, să-l pe-
 dedsiți îndată și să nu dați înapoi de loc molatici. Căci și pe turci aceste
 două lucruri i-au făcut să ajungă foarte puternici : pretutindeni să fie de
 față, prinzînd fără de veste pe cine ar trebui, și pe cei buni să-i răsplătească, 10
 pe cît se poate de mult ; și dacă situația deocamdată nu îngăduie ca cei
 răi să fie pedepsiți, cedează și iartă, cît ar trebui, dar de îndată ce situația
 s-ar fi îmbunătățit, nu mai îngăduie de loc celui rău să se mai obrăzni-
 rească, ci repede îl pedepsesc pe cel agresiv”.

Albanezii Acestea le-a spus și pe urmă i-a chemat să vină după el asupra 15
 se supuu. albanezilor. Și mai întîi, deodată cu turcii pleacă Dimitrie asupra
 ocolului Bordonia¹, întărit din fire, unde albanezii și-au adăpostit
 copiii și femeile și la gura intrării ridicaseră un zid și un turn mic ; sosind
 aici amîndoi conducătorii, au început impresurarea ; și atacau deodată,
 și elinii și turcii și, minînd zidurile, încercau să pună mîna. Dar făcîndu-se 20
 noaptea, i-a împiedicat să pună așa mîna pe ei. Aceia însă, la adăpostul
 nopții, s-au pornit să fugă printr-o viroagă, pînă la care se întindea muntele.
 Turcii observînd că au pornit-o la fugă, și căzînd de îndată asupra lor,
 au luat robi bărbați și femei la zece mii fiind. După aceea | mergînd mai
 departe, au ajuns la Itome, fratele mai tînăr Toma însoțind cu schimbul 412
 acuma armata, și apoi la cetatea Aetos, care cu puțin înainte trecuse la
 Centurione. Și au ocupat orașul, impunîndu-i să predea armatei o mie de
 robi și armele și vite. Atunci îndată s-au supus și ceilalți albanezi, trimițînd
 despoților soli, cu condiția să păstreze ce-au cucerit și să nu dea înapoi
 caii și vitele ce le-au luat ca pradă. Cu condițiile acestea s-au împăcat fic- 30
 care cu domnul său.

Turachan a voit, ce-i drept, puterea albanezilor s-o slăbească, încît
 pe viitor să poată umbla cu ei lesne, precum ar socoti că le va fi de folos.
 Și cînd avea să plece înapoi, ajungînd să stea iarăși de vorbă cu amîndoi
 domnii, le-a spus unele ca acestea : „O, împărați de-ai elinilor, și mai 35
 înainte întîlnindu-mă aici cu voi, v-am vorbit destul ce cred eu despre
 situația voastră. Dar și acuma vă spun atîta că, mai întîi trăind în unire

¹ Manuscrisele au βορβοτιανήν—„Borbotiani” și βορβοτία—„Borbotia”, îndreptat de Darkó, după cronică lui Ghéorghe Sphrantzes (Migne P. G., 156 col. 1066 D) în Βορδοτιαν.

1 veți avea parte din belșug de tot binele, certându-vă însă și trăind în discordie, vi se va întâmpla dimpotrivă ; apoi nu îngăduiți, stînd liniștiți, ca supușii să devină îndrăzneți față de voi, ci niciodată să nu pregetați ca să-i pedepsiți fără cruțare. Începutul răului e așa, deși întîi pare să fie cu totul ne-
 413 însemnat, crescînd mereu, repede se face îndrăzneț ; | și îndrăzneala ajunsă odată mare de tot nu mai conținește de sine. Dar așa nu e bine. Căci ceea ce-ți place, de orice te-ai apuca și în orice parte te-ai mișca, aceea de cele mai multe ori va crește și se dovedește mare, orice s-ar întâmpla să născocеști !” — Cu aceste cuvinte și-a luat rămas bun de la domni și a plecat.

10 **Discordie între des-** Și aceștia, toate le-au făcut dimpotrivă ! Căci amîndoi
 poții din Peloponez. au căutat fiecare să-și cîștige aderenți și, ajungînd la divergență de păreri în treburile lor de guvernămînt, s-a întîmplat de s-au luat la întrecere întreolaltă care dintr-înșii s-ar arăta un binefăcător mai mare, încît să se vadă că ei împart favoruri. Și unii
 15 din cei ce ocupau cele dintîi dregătorii pe lîngă ei, îndemnînd și chemînd pe alții la conjurație, au pus așa la cale să-i împiedice să trăiască în unire. Și ei nenorociții au lăsat treburile publice să li se destrame. Și Lucan din Peloponez punînd la cale și pe unii din Bizanț, s-a înțeles cu peloponezienii și albanezii să ia cum dorea, conducerea treburilor publice împreună cu aceia
 20 care îi erau devotați. Și au pornit la Asan care avea mare putere în Peloponez și în seama lui era Corintul și o bună parte din Peloponez. Și nu li s-a alăturat acesta, nici n-a cedat. Din cauza aceasta | necontribuind
 414 nici peloponezienii nici albanezii la tributul, care li s-a rînduit, nu-l puteau duce împăratului. Iar tributul lor era douăsprezece mii de galbeni pe an.
 25 Astfel elinii s-au prăpădit pe încetul, măcinîndu-se ei înșiși fără nici o socoteală. Căci tributul, și ei și albanezii și peloponezienii spuneau că nu-l dau, dacă n-ar putea cădea de acord ca să le împărțească cineva țara în părți egale și asemănătoare. Ci nenorocul a trebuit să le aducă acestea și acestea doară le-au adus sfîrșitul, căci toate
 30 aveau să se sfîrșească așa întru nimic.

Năvală asupra lui Gheorghe
 Brancovici (1427—1456),
 care se duce la Iancu de
 Hunedoara.

Dar împăratul Mehmet, după cucerirea Bizanțului, a pornit a doua oară¹ cu război asupra tribalilor și a orașului Novopirdon² dinăuntrul țării împăratului de lîngă rîul numit Morava, despre care am vorbit și mai înainte că curge

¹ De fapt întîia oară. A doua oară, doar dacă se ia în seamă și o expediție de-a lui Murad II ; sau poate e de înțeles așa, că întîia expediție este cea asupra Peloponezului de sub comanda lui Turachan, și a doua aceasta asupra sirbilor.

² Vezi p. 209 nota 4.

din ocolul Pristinei, al împăratului, și se revarsă în Istru. Ajungînd aici, toate oștile i-au străbătut țara tribalilor; și ostașii din goana cailor au prădat țara, el însuși însă a împresurat orașul, bătînd cu tunurile înclinate în sus părțile dinăuntrul orașului. Acest împărat a născocit această așezare a tunurilor înclinate în sus. Și piatra o | reped în sus în aer; venind însă în jos, lovește în ce o îndreaptă tunarul, avînd un semn; și din aruncătura pietrii prin văzduh nimerește în chip minunat ținta. Bătînd deci așa orașul, destule zile în rînd, i-a silit pe locuitori să se predea. După ce i s-au predat, le-a luat lucrurile cele mai scumpe și mai de preț și o parte din ei i-a dus în robie; pe ceilalți i-a lăsat să locuiască acolo pentru exploatarea minelor de metal, lucru la care mai ales se pricep cel mai bine locuitorii din partea locului. Acest venit al împăratului din minele de aici ale acestui oraș nu este de loc mic. Domnul tribalilor însă, cum a băgat de seamă că împăratul Mehmet vine asupra lui, a plecat, trecînd la peoni și la Choniat, căci s-a temut că, mergînd la Spenderovo, să nu rămînă împresurat; și se ruga să-i vină într-ajutor cu armata, fiindu-i doar prieten și rudă. Și s-a hotărît și acela să-i sară în ajutor. La Spenderovo însă a izbutit față de împărat, de a dobîndit pace. Acesta a mai trăit nu mult mai pe urmă; și a murit, iar domnia a trecut asupra feciorului mai tînăr Eleazar. Cei orbi însă¹, îndată la moartea domnului, luînd în taină bani, cît s-a putut, | au sosit la împăratul; și împăratul dîndu-le pămînt destul, își duceau traiul. Cu acesta așadar care-i plătea tribut destul de mult, la douăzeci de mii de galbeni, împăratul a încheiat tratat de pace; și anul următor a pornit cu război asupra orașului peonilor Belograd. Acest oraș, precum am arătat mai înainte, în timpul domniei lui Amurat, este așezat la Istru cu o latură, pe cealaltă însă curge riul Sava care dă în Istru, așa că orașul din două părți este spălat de amîndouă rîurile ce curg pe lîngă el.

Mahomed II invins în 1456 la Belgrad de Iancu de Hunedoara. Asupra acestui Belograd a pornit cu război Mehmet al lui Amurat, după ce mai întîi a trimis oști și asupra ilirilor, sub comanda lui Teriz și Ali al lui Michal. A mai pornit război și în Asia cu împăratul Colchidei din Trapezunt. Și trimițînd trireme, a pustiit Colchida, și dinspre uscat și dinspre mare, sub comanda lui Chitir, guvernatorul din Amasia. După ce a trimis crainici cu vestea, ca armatele să i se adune la Adrianopole, o pornește însuși cu Poarta și cu ienicerii; și ducînd, pe lîngă tunuri, bronz încărcat pe corăbii și cămile, mergea prin țara tribalilor. Și domnul Spenderovei² l-a omenit

¹ Ștefan și Gheorghe; vezi mai sus, p. 152, 14.

² Craiul Serbiei Lazăr Brancovici (1456—1458).

¹ pe împărat și pe comandanții lui, trimițându-le daruri foarte mari | de tot ;
⁴¹⁷ totuși se pregătea și însuși, dacă Belograd va fi să fie luat, să fie împresurat
 îndată și dinsul. Năvălind în fața orașului, a început împresurarea. La mijloc
 între amîndouă riurile este așezată o limbă de pămînt, vreo șapte stadii¹
⁵ în lățime. Acolo oprindu-se și așezîndu-și tabăra, împresura cetatea și
 bătea cu tunurile zidul și ienicerii, sub acoperișuri, apropiindu-se de zid,
 trăgeau cu arcurile în peoni. Mare a fost și această tabără a împăratului.
 În gîndul său împăratul își făcea planul că, dacă fluviul ar fi în stăpînirea
 lui și dacă peonii în viitor n-ar mai fi în stare să treacă în oraș din partea
¹⁰ cealaltă a fluviului și să vină la luptă, i-ar fi mai ușor să cîștige orașul și
 să-l cucerească ; și a echipat o flotă mare ce și-o construisese în regiunea de
 la Istru și și-a pregătît ca la două sute de vase, imbarcînd marinari în ele,
 cu gîndul să țină ocupat fluviul, ca să împiedice armata peonilor să treacă
 în oraș ; și pe cei din oraș închizîndu-i înăuntru, să-i blocheze astfel. Vasele
¹⁵ au fost aduse pe apă în sus de la orașul Vidin și, cîteva zile în rînd, flota
 aceasta a avut în puterea ei localitățile de la marginile fluviului. Dar
 împăratul peonilor, — căci și dinsul cu multă armată tăbărîse în regiunea
⁴¹⁸ de dincolo din fața Belogradului, — echipînd și | dinsul vase foarte pu-
 ternice, cîte îi erau la îndemînă în Buda, a coborît pe fluviu în jos, cu gîndul
²⁰ să dea lupta pe apă cu vasele împăratului. Vasele împăratului au urcat
 pe o întindere mare pe apă în sus de-a lungul malului dinspre țara peonilor
 și, pustiind, ardeau și prădau. Nu după mult timp a coborît și flota peonilor
 și, năpustindu-se asupra vaselor împăratului, pe unele le-a scufundat,
 pe altele însă le-a și prins, ca la douăzeci de corăbii. Și peonii pe marinari
²⁵ i-au ucis și în corăbiile care erau deșarte, au așezat trupurile nenorociților²
 și, rînduindu-le cruciș și curmeziș, le-au lăsat să fie duse de apă în jos în
 tabăra împăratului. Și aceștia și-au pierdut așa viața, celelalte corăbii
 însă au fugit în grabă spre tabăra împăratului și, acostînd la marginea ta-
 berei, au debarcat. Iar împăratul a dat îndată foc corăbiilor, ca nu cumva
³⁰ peonii, atacîndu-le de pe apă, să le prindă. Pe fluviu au rămas de atuncia
 stăpîni peonii și se duceau de pe uscatul de dincolo în oraș, la paza cetății,
 între alții și Choniat cu oamenii săi și Capistran nazireul, bărbat învățat
 și de mare renume, în ce privește religia, la popoarele din Apus. De aceea
⁴¹⁹ arhiereul³ l-a trimis pe el la aceia care în Praga, orașul cel mare al boe-
 milor, | îmbrățișaseră cultul lui Apolo⁴, căci era omul strașnic iscusit

¹ Vreo 1240 m.

² În text e τῶν φαρμακῶν — „vrăjitorilor” ; poate că e vorba numai de dervișii care însoțeau armata turcă.

³ Papa.

⁴ E vorba de husiți.

să vorbească pentru religia lui Iisus. Și pe mulți de acolo i-a întors la cre- 1
dința lui Iisus, pe mulți însă i-a chemat în contra barbarilor care sînt
vrăjmași ai credincioșilor lui Iisus și, cînd a mers în războiul acesta, pe
mulți și din germani și din peoni și din boemi, cei mai mulți fiind neînarmați, 5
i-au adus cu sine. De îndată ce acestora li s-a adus știrea, că zidul cetății
a fost dărîmat acuma de tunuri și că orașul e în primejdie să fie cucerit,
aceștia așadar, cum erau stăpîni pe vadul apei, s-au dus în mare liniște
în oraș, fiind o putere nu prea de disprețuit pentru armata împăratului.
Împăratul însă, cînd zidurile au fost destul de surpate și se putea trece 10
acuma peste ele, făcea pregătiri să dea atacul de cucerire. Și făcînd și focu-
rile obișnuite, se pregăteau pentru a doua zi, aducînd aproape de zid mași-
năriile de atac și acoperișurile de adăpost, ca unii ce aveau planul să cuce-
rească orașul. Aici moare, lovit de tunurile din oraș, generalul-comandant
al Europei, Carazie, fiind unul din cei mai destoinici bărbați de la Poarta 15
împăratului. Și împăratul socotea de mare nenorocire moartea lui Carazie
și l-a jelit foarte. Dar cînd s-a hotărît să dea atacul, dis-de-dimineată a dat
semnalul de năvală cu sunete de trîmbițe și țambale și cornuri și, ducîndu-i
pe ieniceri, a dat năvală asupra zidului. Și îndată ienicerii s-au | urcat 420
și scoborînd de pe zid, s-au răspîndit prin oraș și, năpustindu-se, credeau
acuma că au ocupat orașul. Cei din oraș însă și oamenii lui Choniat, la așa 20
împrejurare, stăteau gata de luptă și așteptau, ca ienicerii să fi intrat.
Căci ei stînd locului în cetate, aveau consemnul, cînd va suna trîmbița,
să meargă deodată asupra ienicerilor; cei de pe meterezele zidurilor re-
trăgîndu-se, căci așa le ordonase Choniat să facă, încît ienicerii fără teamă
să intre în oraș; cînd însă trîmbițașul le va da semnalul cu trîmbița, atunci 25
și ei mergînd fuga, fiecare să-și ocupe locul și să facă orice ar vrea cu ie-
nicerii înconjurați. Dar ienicerii, îndată ce au dat năvală dis-de-dimineată,
s-au năpustit repede și, cum nimeni nu le stătea în cale, — căci peonii
pe nesimțite se duseseră înapoi acuma după consemn, — au crezut că au
fugit, și s-au răspîndit prin oraș, precum am spus și unii apucînd-o într-o 30
parte și alții într-alta, făceau prădăciuni prin oraș. Cînd însă s-a dat con-
semnul și trîmbița a răsunat, atunci cei ce mai înainte au fost pe ziduri,
au alergat din nou la metereze și i-au prins înăuntru pe ieniceri, cei ce însă
erau cu Choniat s-au repezit deodată asupra ienicerilor. Iar aceștia, cînd
au văzut pe peoni năvălind din cetate asupra lor, au început să se retragă 35
spre | zid; dar la retragere, peonii îi strîmTORAU rău și au ucis mare mulțime 421
din ei. Ceilalți însă, cum repezindu-se au ajuns la zid și i-au văzut și aici
pe peoni la metereze, i-au coplesit pe peoni și, în fuga mare, s-au rostogolit
în șanț. Astfel dar peonii i-au izgonit atuncea afară din oraș pe ieniceri
și i-au doborît pe barbari; apoi oamenii care erau cu Capistran, precum și 40

1 alți peoni, făcînd o ieșire generală asupra tunarilor împăratului și, luptîndu-se, i-au pus pe fugă și le-au luat tunurile. Cînd însă împăratul a văzut că tunurile sînt în miinile peonilor, a socotiti că e un lucru grozav și s-a încă-

5 derat pe loc și s-a luptat cu tărie, dar nici așa n-a putut să-i alunge pe peori de la tunuri, ci a fost pus pe fugă. Peonii așadar ridicîndu-și acuma aici corturile, au îndreptat tunurile asupra taberei împăratului și trăgeau cu ele. Cînd însă ziua a ajuns la amiază și peonii de dincolo au primit știre,

10 cum și ce s-a întîmplat, nu puțini dintr-înșii, se duceau acuma încolo, nu mai mult în oraș, ci la tabără. Și au ieșit și cei din cetate și, aruncîndu-se cîn amîndouă părțile cu curajul ridicat asupra taberei împăratului, se luptau; și multe au fost corturile din tabără, pe care le-au răvășit; | și

422 azapii făceau prădăciuni prin piață¹. Iar împăratul striga că o să le scoată ochii, și el însuși cu sulița lui s-a ținut de luptă și a fugărit pe peoni. Și el însuși omorînd un peon, este rănit la coapsă, totuși nu s-a dat să fugă.

15 Apoi însă cînd în năvala lui era să ajungă la tunuri, peonii întorcîndu-se din nou, i-au strîmtorat pe barbari și au fugărit pe împăratul cu oamenii lui pînă la tabără. Și cînd aceasta s-a întîmplat a treia oară, împăratul era grozav de amărît, pentru că nici ienicerii nu mai erau pe lîngă el la luptă și ceilalți din tabără erau duși după furaje și provizii. În această învălmășeală chemînd pe comandantul ienicerilor Chasan, i-a spus astfel de vorbe:

20 „Cel mai netrebnic om ce ești, unde mi s-au dus ienicerii? Cum ți-au venit la luptă? Au nu știi ce ai fost și cum te-am făcut comandant? Ci las'că de nu o să mor, voi ști ce pedeapsă să-ți dau, de care toți să poată spune că a fost cu toată dreptatea”. — Dar Chasan, luîndu-i cuvîntul din gură, a

25 spus: „O, împărate, cei mai mulți dintr-înșii sînt răniți, iar ceilalți nu vor să asculte. Cit despre mine sînt gata la orice; și pentru că ești necăjit pe mine, o să mă vezi în mijlocul peonilor, luptîndu-mă pînă la moarte pentru situația ta”. — Cu aceste cuvinte s-a aruncat în mijlocul peonilor și,

423 dînd dovadă | în fața împăratului, că a fost un bărbat viteaz, a murit de mîna peonilor. Aici au murit și unii din slujitorii lui tovarăși de arme.

30 În timp ce în tabără peonii biruindu-i pe turci îi stîmtorau rău, dovedindu-se mai tari în luptă, sosește cavalerie ușoară de a împăratului, la șase mii de oameni, pe care mai înainte îi trimisese la paza țării sale dinspre Istru; și stînd de pază să-i oprească pe peonii cu corăbiile, încît să nu poată debarca. Aceștia sosind în această învălmășeală și luîndu-i pe peoni

35 la mijloc în luptă, au ucis aici mulți dintr-înșii; apoi punîndu-i pe fugă, au

¹ După armatele turcești, ca în genere în evul mediu, se luau de obicei mulțime de negustori, care vindeau ostașilor cele de trebuință și cumpărau de la ei prada de război și robii. Măhomed II fiind invins, înșiși ostașii turci, pedestrașii numiți azapi, au început să prade pe negustori.

alungat pe peoni de la tabără pînă la tunuri. Și așa aici s-a săvîrșit lupta, 1
fiind spre seară acuma. Iar împăratul cum știa că situația îi este grea, că
ienicerii îi sînt răniți și apucați de frică, a căutat să-și salveze armatele cu
fuga. Și cînd s-a făcut noaptea, a dat ordin să se ridice tabăra și să plece
în ce parte însuși o va conduce; sub scutul nopții, a plecat și pe drum se 5
temea ca peonii trecînd cu restul armatei, să nu-l urmărească de aproape
și să nu le fie cu anevoie plecarea acasă. Și eu unul cred că peonii s-ar fi
și luat pe urma armatei împăratului, dacă | Choniati nu i-ar fi sfătuit să 424
nu o facă; și nu-i lăsa să-i urmărească, știind bine că turcii, dacă primejdie
îi amenință, atunci sînt cu mult mai viteji în situația dată și sînt gata să o 10
înfrunte. Se pare că i-a oprit și molima ce a dat peste peoni în tabără și-i
chinuia foarte, încît mult timp nu s-au putut reculege. Și însuși Ioan a fost
rănit aici și nu cu mult mai tîrziu a murit. Eu cred că și aceasta mai ales a
fost cauza pentru peoni, că n-au mai urmărit armata împăratului.

Moartea, 11 august 1456, și caracterizarea lui Iancu de Hunedoara. După izgonirea împăratului, Iancu n-a mai trăit 15
mult timp și după aceea s-a săvîrșit din viață; și
a fost acest bărbat foarte destoinic întru toate și de
jos s-a ridicat la mare putere și a săvîrșit isprăvi în contra germanilor și a
boemilor și, ajungînd la conducerea treburilor obștești la peoni, și-a cîș-
tigat mare renume. Dar încă și față de turci a săvîrșit nu puține isprăvi 20
mari, deși se credea că din cauza mulțimii și vitejiei lor nu o să biruiască
niciodată armata împăratului; și însuși de timpuriu a luat în mîini armatele
peonilor. Ceilalți magnați ai Peoniei aveau necaz pe el și nu voiau să fie
conduși de el, totuși s-a făcut stăpîn pe putere, căci și aceia au căzut de
acord acuma și nu aveau cum să nu cedeze unui bărbat care pretutindeni 25
se bucura de mare renume și care purta domnia cel mai bine și punea țara
la adăpost de | orice primejdie. Se vede că acest bărbat toate le făcea cu 425
rîvnă și, la nevoie, știa să se folosească de ce-i sta la îndemînă și îndată să
fie față acolo, unde ar fi nevoie de el. Se mai spune că a murit răpus de ciumă.

Ioan Capistran. Cît despre Capistran, atîta cît știu, voi aminti, că făcîndu-se 30
ucenicul lui Bernardino Canilio, un mare învățător în privința
religiei Domnului Iisus, a dobîndit și dînsul mare faimă și renume aproape
prin întreg apusul, ajungînd printre cei dintîi învățați și mari gînditori.
Și pe Bernardino, după ce a murit, locuitorii de prin Italia îl cinstesc ca
pe un sfînt¹ și-i înalță biserici și-i sînt închinete prin Italia nu puține 35
chipuri ca unui bărbat sfînt și mai presus de fire ce a fost. Se mai spune

¹ În text ἁγῶν—semizeu.

1 că acest bărbat a făcut și minuni. Ioan Capistran care a fost ucenicul a-
cestuia, precum s-a spus, a colindat mult pământ și învăța și ținea predici
publice ; și, între alte țări, a ajuns și la boemii eretici care se închinau mai
5 de acolo, ci aveau altă credință și nu voiau să asculte de ceilalți credincioși
de prin Boemia, dinșii neputînd face nimic. La aceștia sosind Capistran,
i-a întors la credința celorlalți boemi. Și cîștigîndu-și mare vază prin învă-
426 țătura și înțelepciunea sa, a ajuns să stea în legături de prietenie cu | îm-
păratul peonilor ; și de aceea a luat parte și el la războiul în contra turcilor
10 precum am arătat mai sus.

Matel Corvin, rege Pe împăratul acesta, peonii și l-au adus din Germania,
al Ungariei (1458—
1490). fiind un nepot¹ al împăratului Sigismund. Căci după
moartea de la Varna a împăratului Ladislau, îl cereau pe
acesta, cînd încă era copil, și au trimis soli la Albert, fratele împăratului
15 Sigismund, căci acela era epitrop băiatului și, purtîndu-l prin Italia, îl
ținea pe lingă sine. Căci și acest Albert, împărat al Germaniei, venind la
arhiereul romanilor, a fost încoronat autocrator² de arhiereul Nicolae și,
întorcîndu-se în țara lui de domnie, era pornit pe război în contra turcilor.
Acesta avea mare avere și putere, căci ca autocrator al romanilor ce ajun-
20 sese, italienii l-au recunoscut și l-au primit cu mare cinste. Băiatul șezînd
la acest împărat la Viena, peonii îl cereau ; și cum încă era copil și-i era
teamă pentru el, împăratul nu l-a dat. Și peonii ridicîndu-se în contra
lui, au purtat mult timp război cu el ; trimițînd soli chiar și la arhiereul
Romei, cereau să li se dea împăratul. Iar de nu, n-au să o slăbească din
25 năvală și război, pustiindu-i țara, pînă ce își vor supune-o. Mai tîrziu
427 totuși a cedat și pe băiat l-a trimis | să-și ia domnia ; acesta după ce a
venit la Buda și Choniat a izgonit de la Belograd armata împăratului³
a mai trăit cîtva timp nu mult și s-a săvîrșit din viață⁴. Se și mai spune că ar
fi murit otrăvit de unul Laurențiu Hedrehavari, locțiitorul domnitorului⁵,
30 dîndu-i să bea cucută. Ceruse pe fata împăratului celților, dar n-a apucat

¹ De frate sau de soră ; de fapt însă nepot de fiică, acesta fiind Ladislau V Postumul (1444—1457). De altcum cele spuse din istoria Ungariei de Laonic sînt încurcate și nu corespund realității ; Albert de Habsburg este ginerele lui Sigismund și tatăl lui Ladislau Postumul.

² La bizantini puteau fi mai mulți împărați deodată, însă numai unul era autocrator, împărat de fapt, ceilalți numai de formă. Pe împăratul din Apus, Laonic îl consideră autocrator, împărat singur stăpînitor, împărat de fapt.

³ Adică a sultanului Mahomed II.

⁴ La 23 noiembrie 1457.

⁵ În manuscrise e nonsensul ἀντεπαρβου și ἀντισπαρβου, îndreptat de Darkó în ἀντεπαρ-
χου —Hédervári ca mare palatin al Ungariei în lipsa regelui sau cînd era minor, fi ținea locul.

să facă nuntă ; căci se săvîrşise din viaţă, înainte de ce să-i sosească mireasa 4
la reşedinţa-i domnească. După moartea acestuia, cei dintii dintre peoni,
s-au luat la sfadă între ei şi, aceia ajungînd la ceartă, feciorii lui Choniât
au pus mîna pe putere. Căci Orlich, conducător peste o parte nu mică din 5
ţara peonilor, îl duşmănea pe Choniât, cînd încă era în viaţă ; după ce
a murit, cerea, pentru că acela a fost bărbatul care le-a pricinuit mari
nenorociri cu privire la turci, să nu-i lase nici pe feciorii lui să aibă cinstea
să fie în sfatul ţării ; şi pe acela socotindu-l de un om cu totul nelegiuit, pe
feciorii lui să-i surghiunească din ţară. Atunci feciorii lui Choniât în sfatul 10
ţării sărind asupra lui Orlich, i-au tăiat capul ¹ şi au fugit. Peonii, greu
atinşi de această faptă, l-au aruncat pe feciorul lui Choniât în închisoare
la Belograd ² ; dar nu după mult timp, după ce a ieşit din închisoare, a
izbutit să ajungă la domnia peonilor şi a fost făcut împărat cu ajutorul
prietenilor tatălui său ³. Pare-se că, | cu averea mare ce o avea, izbutise 428
să întreînă o armată din cele mai mari cîte au fost prin ţara peonilor 15
şi aşa a ajuns la domnie peste peoni. Ilochi, ce-i drept, care şi mai înainte
era înduşmănit cu Choniât şi mai pe urmă s-a certat cu feciorul lui care ajun-
sese la domnie, nu voia să audă nici să asculte de el, după aceea însă s-a
împăcat cu dînsul sub anumite condiţii şi-l asculta. Aşa a trecut domnia
peonilor asupra feciorului mai tînăr al lui Choniât. Şi purta război cu împă- 20
ratul romanilor Albert ⁴ şi a săvîrşit mari isprăvi şi şi-a supus şi Praga
şi pe boemi, încît amîndouă domniile i-au fost ascultătoare.

Planuri de cruciade în Acest autocrator Albert se străduia aşadar, precum
contra lui Mahomed II. am spus-o şi mai înainte, să pornească război asupra
turcilor şi asupra lui Mehmet şi, după ce şi-a pregătit armată, a trimis soli 25
la peoni, să-i dea voie să treacă prin ţara lor şi să cumpere ce le trebuie,
anunţînd de mai înainte pe peoni. Aceştia însă şi-au zis în sinea lor că,
dacă o să cucerească Tracia şi o să ajungă la putere mare, la întoarcere
o să-i subjuge ; de aceea i-au spus că de bună voie nu-l lasă să treacă prin
ţara lor. Unii, ce-i drept, spun că s-a întîmplat aşa ; alţii însă spun că 30
peonii soliei i-au răspuns cu vorbe bune, cînd însă solii se întorceau, au
pus | în calea lor, pe unde aveau să treacă, oameni la pîndă şi i-au ucis 429
pe toţi ; şi aşa, împăratul romanilor, apucîndu-se să facă cercetare asupra

¹ La 9 noiembrie 1456 în Belgrad, unde un fecior de al lui Iancu era guvernator.

² Este mai probabil că aici e vorba de Bălgradul românesc, adică Alba-Iulia din Transilvania, decît de Belgradul sîrbesc care atuncia era sub stăpînire ungurească. Dar amîndoi feciorii lui Iancu au fost închişi la Buda şi unul din ei a şi fost executat.

³ Matei Corvin s-a făcut rege al Ungariei la 24 ianuarie 1458.

⁴ De fapt Frederic (1440—1493).

1 solilor, au ajuns iarăși să poarte război întreolaltă. Acestea deci se spune
că s-au întâmplat așa din partea peonilor față de germani și față de acel
împărat Albert.

Acestea, ce-i drept, s-au petrecut în foarte puțini ani. Din cauza acestei
5 certe, arhiereul romanilor a zăbovit la Mantua și a convocat pe reprezen-
tanții împăraților și domnitorilor iberilor și celților și ai germanilor și
peonilor și ai principatelor și republicilor de prin Italia. Mergînd din Roma
la Mantua, a făcut un congres, la care s-au adunat toți solii împăraților
și domnitorilor din apus ; și a pus în dezbatere întreprinderea unui război
10 de nimicire a împăratului turcilor Mehmet și a cerut de la fiecare sol
îndeosebi, din cîți erau de față, să arate părerea împăraților și domni-
torilor lor. Și au promis aici unii dintr-înșii să contribuie cu bani la acest
război, alții cu oameni. Apoi s-a mai hotărît de comun acord ca să se ia a zecea
parte din veniturile ce le plăteau toți la slujbele preoților, și banii ce s-ar
15 strînge, să fie meniți pentru acest război ; și au rînduit oameni să se ocupe
de aceasta. | Apoi s-au hotărît, germanii să se împace cu peonii ; și trîmit
430 un bărbat care trecea printre cei dintîi învățați la ei, pe cardinalul Visarion
care era din Trapezunt și intervin pe lîngă amîndouă părțile, ca să-i împace
pe aceștia între ei și să risipească certurile. Și pe alții i-au trimis în alte părți
20 în vederea acestor lucruri, chemînd să contribuie și să ia parte la războiul
în contra barbarilor.

Acestea le făcuse arhiereul Pius ¹, silindu-se să nu rămînă mai pre-
jos de arhieriei dinaintea sa. Că doar și Nicolaie ², cînd s-a cucerit orașul
Bizanțului, a făcut un congres, îndemnînd pe domnii din apus să pornească.
25 asupra barbarului ; și-i chema și stăruia mult pe lîngă ei. Dar nu cu mult
mai pe urmă s-a săvîrșit din viață, lăsînd neisprăvită această lucrare a sa.
Iar arhiereul Eusebiu ³ luînd conducerea după Nicolaie, a făcut mare
jurămînt, — și l-a așternut pe hîrtie, — să pregătească o flotă de la
Neapoli. Căci de comandant pentru războiul în contra barbarilor a fost.
30 ales Alfonso. Și luînd asupra-și această expediție împăratul Partenopei,
a trimis asupra țării barbarilor zece trireme ca un început al expediției.

Aceste corăbii, — și pe urmă nu mai multe, — s-a întâmplat să ajungă
la Rodos ; și au ancorat în acest loc și de aici au pornit apoi asupra | țării
431 împăratului de la marginea mării din Asia și au pustiit și ars cîte ceva
35 din țara împăratului. După aceea plutind asupra insulei Lemnos, au
cucerit-o, aceasta fiind a împăratului ; după aceea au cucerit Imbros și

¹ Papa Pius II (1458—1464).

² Papa Nicolaie V (1447—1455).

³ De fapt papa Calixt III (1455—1458).

celelalte insule de pe acolo din Marea Egee, căci Sciros și Scopelos și celelalte, cînd Bizanțul a fost cucerit de împăratul, au trecut la venețieni și le aveau în stăpînire lor. Aceste trireme plutind un an întreg prin Marea Egee, n-au săvîrșit nimic mai de seamă. Și cum din Italia nule-au mai venit alte vase, au plecat înapoi în Italia și astfel s-au împrăștiat prin orașe.

Cu aceasta s-a sfîrșit pregătirea de război începută de arhiereul Eusebiu; după aceea însă, îndată ce arhiereul Pius a venit la conducere, s-a oprit la Mantua, dezbătînd asupra situației și ținînd sfat despre lucrurile ce se impuneau, cu privire la războiul în contra împăratului Mehmet. Iar Visarion, sosind la peoni și la germani, au fost dezbătute celelalte chestiuni; și încercînd să pună capăt celei dintre ei, n-a fost în stare să-i facă să se înțeleagă și să-i împace. Ci a plecat fără nici o ispravă; aceia însă au hotărît ca, pornind din Italia, să încerce acest război dinspre uscat.

Război între turei și Scanderbeg. Acestea s-au întîmplat pînă într-o atîta în timpul zăbovirii la Mantua. | Dar să mă întorc la acel loc din istorisire, de unde m-am abătut atît de mult, istorisind pînă aici.

Cînd a venit vara, împăratul Mehmet căruia îi mersese rău în expediția în contra peonilor, a simțit trebuința să stea liniștit, armate însă a trimis și în altă parte și în contra lui Schender, feciorul lui Ivan, în contra căruia și tatăl său, purtînd război, n-a fost în stare să-l doboare. General-comandant l-a făcut pe Iisus, feciorul lui Brenez, și i-a dat armata de la Fere și cea de la riul Axios și cea din Tesalia. Sub conducerea lui Iisus al lui Brenez a năvălit asupra părții din Macedonia de la Marea Ionică și a pustiit și a prădat mult din acea parte. Dar acest Schender a trimis soli la arhiereul Romei și la împăratul Alfonso al Partenopei, — căci a stat în legături de strînsă prietenie cu împăratul acesta, — și de aceea a dat în seama acestuia și războiul în contra împăratului și Crua și cerea să fie supusul aceluia. Drept urmare, acest împărat al Partenopei a și trecut peste mare armată pedestră destul de multă din Iapighia la Epidamn în frunte cu un general-comandant dintre oamenii lui de seamă. Apoi stringîndu-se în ordine, au început să impresoare orașelul Sfetia¹, voind să-l cucerească. Atunci Iisus al lui Brenez, aflînd de la oamenii săi și luînd cavaleria ușoară ce era la riul Axios | și armată din Pereve², a grăbit foarte repede pe alt drum decît cel păzit de italieni și, aruncîndu-se asupra lor pe neașteptate, i-au ucis pe toți italienii; totuși Schender n-a pățit nimic rău, căci se întîmplase să nu fi fost atunci acolo. Dar nu cu mult mai pe urmă Schender

¹ Manuscrisele scriu Σφετόην, îndreptat după p. 206, 21 de Darkó în Σφετήν.

² În manuscrise e παραβοτων, îndreptat de Tafel în Περίβοτων.

1 a trecut în Italia și a sosit la împăratul Partenopei ; și l-a primit cu toată
 cinstea și l-a trimis la arhiereul Romei cu multă bunăvoință. După aceea
 dându-i bani destul de mulți, l-a trimis la scaunul lui de domnie. Întor-
 cându-se în țara sa, acesta se aștepta la năvala armatei împăratului ;
 5 și fiindu-i țara întărită din fire, se ținea bine ; umbla cu armata țării
 prin munți, mergînd în toate părțile cu ea ; și femeile și copiii ducîndu-i
 în locuri întărite, el însuși mergea pretutindeni, avînd grijă de paza țării
 și înființîndu-se, unde era nevoie. Și armata împăratului și cavaleria ușoară
 de pradă cutreierau țara ; și prădînd vitele și zăbovind destul de mult
 10 timp, au umblat prin toată țara arzînd și stricînd. Iar cînd i-a fost înde-
 ajuns stricăciunea făcută țării, armata a plecat, fără să isprăvească nimic
 mai mult. Acest Schender a mai clădit o cetate la marginea Mării Ionice
 pe la Epidamn ; este aici o peninsulă și o limbă de pămînt scurtă ca de
 trei stadii ¹. Aceasta întărind-o cu ziduri, a pus într-acest loc să locuiască |
 434 nu puțini albanezi și a întărit orașul așa, că, dacă vreo schimbare rea l-ar
 ajunge de pe urma armatelor împărătești, să aibă unde merge și să fie
 împresurat într-acest loc ; și dacă n-ar mai fi în stare să reziste, va coborî
 în mare și va pleca pe apă, unde i-ar veni la îndemînă. Sosind deci armata
 la acest loc și cum toate încercările să cucerească orașul n-au izbutit,
 20 a plecat acasă ; și vara aceasta nu s-a mai întîmplat nimic să-l ducă în
 vreo expediție războinică pe împăratul Mehmet.

Mari serbări religioase,
 cu spectacole, la curtea
 sultanului.

Dar vara următoare, a trimis oameni aleși ce-i avea
 la Poartă, și pe la domnii ce-i erau tributari și pe
 la împărați, invitîndu-i la serbarea religioasă de
 25 purificare a băieților lui ; și i-a chemat și pe marii dregători ai împărăției
 lui, guvernatori ai orașelor și generali-comandanți și ostașii lefegii cîți
 merg împreună cu împăratul la război. Iar cînd armatele îi erau venite
 la Adrianopole, a făcut circumciziunea băieților lui, pe care ei o socotesc
 purificare religioasă ; și marii dregători și domnii i-au adus mari daruri.
 30 Serbarea a avut loc afară de oraș pe cîmpia din insulă și stăteau sub cerul
 liber, afară de împărat și de domnitori. Această ceremonie este socotită de
 cel mai de seamă eveniment din cîte li se întîmplă în viață ; | și la acest
 435 prilej dau spectacole, fiecare după puterea lui. Au dat și la această cere-
 monie a circumciziunii băieților împăratului un spectacol, între multe altele,
 35 și bărbați stînd drept în picioare pe cai și mîinînd caii din răsputeri la drum
 și neținîndu-se de nimic, cînd alergau. Voi aminti mai ales spectacolul
 cu oameni ce umblă pe funii întinse la mare înălțime ; căci turcii, mai

¹ Fac 533 m.

mult decît alte neamuri, sînt grozavi în această artă, încît umblă pe funii 1
 chiar împiedicați la picioare; și cu ochii legați aleargă pe acestea, cît pot
 de tare și fac nenumărate acrobații minunate, mergînd printre săbii și
 întorcîndu-se peste ele. Dar în fiecare zi se pot vedea spectacole de acestea 5
 în piața numită Tactali¹ și saltimbanci îndeletnicindu-se cu această meserie,
 căci la ei se află acest soi de oameni, numiți țampazi². În această piață se
 pot vedea și alții făcînd asemenea exhibiții, căci aici este de obicei locul
 de exerciții și gimnastică a acestui oraș. Dar să îngropi un băiat sub pămînt
 și, vorbind cu dînsul de acolo, să poată înțelege ce-l întrebi și să-ți răspundă,
 cum ai putea să nu te minunezi, văzînd niște lucruri ca acestea?! Ci 10
 celelalte exhibiții, săvîrșite cu mare îndemînare, sînt mai prejos de
 cele ale saltimbancilor ce aleargă pe funii. S-au produs și alte spec-
 tacole în cursul acestei serbări a circumciziunii, la care Machmut |
 marele vizir al curții și totodată generalul-comandant al Europei, prin 436
 darurile ce i le-a adus, a întrecut pe toți, pe împărați totodată și 15
 pe marii viziri ai Porții.

Marele vizir Acest Machmut a fost feciorul lui Mihail și după mamă e
Machmut. tribal, iar după tată elin. Și fiind încă băiat mic, mergea
 cu maică-sa de la Novopirdon³ la Spenderova și pe drum ostași din cava-
 leria ușoară de pradă a împăratului, sub comanda . . .⁴ i-a prins și i-a 20
 dus cu toată casa la împărat pe aceștia. Împăratul luînd băiatul în apar-
 tamentele lui de locuit, repede l-a făcut mare, peste puțin timp punîndu-l
 peste hergheliile sale de cai; și mai pe urmă l-a făcut mare vizir al Porții.
 Și după ce pe socrul său Zagan l-a scos din demnitatea aceasta, acesta
 toate le făcea și a avut o putere ca nici unul din marii viziri de pînă acuma, 25
 din cîți se spune că au fost la Poarta Otumanizilor. Căci se vorbește că și
 Charaitin și Ali, feciorul său, au fost mari la Poarta lui Amurat al lui Orchan
 și a lui Baiazid, feciorul aceluia; totuși nici unul n-a ajuns la puterea
 și starea acestuia. Acesta deci fiind cel dintîi între marii viziri la Poarta
 împăratului, era în stare cu ușurință să întrețină o armată a sa proprie 30
 și să aibă slujitori ajunși la mare putere. Băieți de elini de la Bizanț pe care
 împăratul îi avea pe lîngă sine, încă au ajuns la mare putere. Dintre
 aceștia a fost Murad, | din neamul prea strălucit între elini al Paleologilor, 437

¹ În manuscrise e Τακταλῆ—„tactali”, pentru care Darkó pune numele turcesc întreg Τακταλκαλῆ—„Tactalcali”, iar J. Moravcsik în „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 8 (1931), p. 366 crede că ar trebui scris Τακτακαλῆ—„Táctacali”.

² Manuscrisele scriu τάμπεζιν—„Tampezi”, îndreptat de Darkó în Τζάμπαζιν—„Țampazi”.

³ Vezi mai sus, p. 209 nota 3.

⁴ Unele manuscrise arată aici că lipsește ceva.

- ¹ și după acesta, Mehmet, feciorul lui Mandromenos, care a fost făcut mai întâi guvernator la Ancira și apoi al Pisidiei.

Explicări de Și Murad va să zică dor, Ali însă s-ar spune pe elinește Ilie nume turcești. și Ese Iisus și Ibraim Avraam și Sulaiman Solomon și Iagup

- ⁵ Iacob și Iusuf Iosif, Schender însă va să zică Alexandru. Și acestea pe elinește s-ar spune așa. Tot așa Eleez înseamnă Dimitrie și Chitir Gheorghe. Iar celelalte nume par să fie de la păsări și de la sciți, aceste patru, ca Baiazid, Orchan, Ortogrul și Țimischis și cele asemănătoare. Au și acest obicei, că numele le întrebuițează când mai scurt, când mai pom-
¹⁰ poase ca Mustafa, Musplachasit, Chitir Charaitin. În chip asemănător s-ar putea rosti în acest fel și celelalte nume.

Organizația Guvernatori ¹ se nimeresc să fie prin Europa treizeci și
 statului otoman. șase. Dintre aceștia care sînt mai mari, au venit de la
 Veniturile. împăratul pînă la douăzeci de mii galbeni aur, care însă

- ¹⁵ sînt mai mici dintre ei, pînă la zece mii, sau mai mult sau mai puțin decît atît. Prin Asia se nimeresc să aibă steaguri ² și, de fiecare steag, guvernatori patruzeci. Iar pe lângă aceștia sînt cîrmuitori ai | marilor
⁴³⁸ orașe ca Terme, orașul Scopie, Filipopole și cele asemănătoare; acești cîrmuitori se țin de steag și ascultă de marele general-comandant al Eu-
²⁰ ropei ³, după cum cîrmuitorii și conducătorii din Asia au fost puși sub ascultarea generalului-comandant al Asiei⁴; și unde îi duc aceștia, guver-
 natorii și din Europa și din Asia îi urmează. Pe fiecare guvernator însă care se duce înainte să conducă la vreun război, cîrmuitorii orașelor îl urmează potrivit ordinelor trimise de guvernator. Toată puterea însă
²⁵ o au marii generali-comandanți ai împăratului. Iar venitul acestora din partea împăratului este foarte mare și repede sînt făcuți foarte bogați de către guvernatorii și cîrmuitorii de prin orașe. Dar puterea, o au vizirii de la Poartă, ei fiind aceia care îi fac rapoarte și stau pe lângă împăratul și-i sînt sfetnici la treburile domniei; căci în seama lor este administrația
³⁾ veniturilor și ei aprobă socotelile și controlează vistieriile împăratului, aplicînd propria lor pecete. După aceștia vine secretarul care își are locul cel mai apropiat de aceștia și care ia în seamă socotelile de la cei rînduiți cu stringerea veniturilor și încasărilor, precum și socoteala birului. Și acesta dă socoteală asupra veniturilor și în fața vizirilor și raportează și

¹ Pașale.

² Sangiacuri, vechile teme bizantine devenind și la turci mari ținuturi administrative, militare și civile. Steagul, ca și tema bizantină a însemnat mai întîi unitate militară.

³ Beilerbeiul de Rumelia.

⁴ Beilerbeiul de Anatolia.

însuși împăratului; iar alți secretari sînt însărcinați cu redactarea scriso- 1
 rilor și ordinelor împăratului. | Iar birul ce-i vine din Europa ajunge la 439
 nouă sute de mii de galbeni. Acest bir însă nu-l încasează de la poporul
 turcilor, ci de la popoarele de alt neam decît cel al lor; căci de la conațio-
 nalii lor nu au obiceiul să încaseze bani, ci e lege la turci, ca ei cu împăratul 5
 să facă războaiele și să-i urmeze în război cu armele și caii lor. Nici dijma
 din lucruri, înaintașii acestui împărat nu o strîngeau de loc de la turci,
 decît numai de la cei de alt neam; acest împărat însă strînge dijma și o
 duce unde e să meargă în război. Dijma așadar și pe lîngă birul așa numit
 vostina¹, cîrmuitorii orașelor și guvernatorii și soldații duc acest bir 10
 la Poartă. E lege și din pășunatul oilor, cît se dă, să fie dus la Poarta împă-
 ratului. Pe lîngă bir sînt rînduite pentru împăratul și prin Europa și prin
 Asia dări nu puține de la cai și cămile, de la catîri și vite cornute; și acest
 venit e de vreo trei sute de mii. La acestea se adaugă un venit mare pentru
 împăratul din chirii și arenzi², la două sute cincizeci de mii. De la herghe- 15
 liile împăratului de cai și cămile și catîri, răspindite la pășune pretutindeni
 prin țară, curg | vreo cincizeci de mii. Din alte venituri întîmplătoare 440
 i-ar mai veni la două sute de mii. Și din piețe de comerț și din trecerea
 peste strîmtori³, din mine și orezării⁴, din bronz și piatră acră și din a cincea
 parte din prețul robilor, dacă s-ar socoti, s-ar găsi un venit foarte mare. 20
 Din trecerea peste strîmtori, culegînd știri, află un venit ca la două sute
 de mii. Din mine i se adaugă un venit nu mic, la o sută de mii. Din orezării
 și din alte izvoare de venituri hotărîte pentru Poartă ale împăratului, pe
 care cei de la Poartă le scot din domeniile coroanei⁵, dacă le-ași socoti
 la două sute de mii, n-ași greși suma adevărată; căci domenii are foarte 25
 multe și cele mai frumoase, și prin Asia și prin Europa. La aceste venituri
 i se mai adaugă tributul domnilor și împăraților de același neam și de alte

¹ Βοστίνα pare să fie slavonul goștină, însemnînd impozitul pe oi, miere și ceară. Tre-
 cerea lui γ în β o găsim de exemplu la cuvîntul σερβοῦτζι — surguciu, care în poema națională
 bizantină și anume în prelucrarea lui Ignatie Petriș—Πετρίτζης de pe la mijlocul sec. al
 XVII-lea, se întîlnește în forma σερβοῦτζια. Vz. Spiru Lambros, *Collections de romans
 grecs*, Paris, 1880, p. 134, v. 529. Părerea lui I. Dujceev care în „Izveztija“ Institutului
 pentru limba bulgară (Academia bulgară), 3 (1954), p. 304—314, punct 3 pune βοστίνα
 alături de bulg. și sîrb. bastina (după „Byzantinische Zeitschrift“, 47 (1954), p. 460,
 e puțin probabilă.

² ἡ τῶν ἐνοίκων πρόσδοχος — venitul de la embaticari, pe cît se pare.

³ Dardanele (Elespont) și Bosfor.

⁴ Re devențe de la exploatarea solului și a subsolului.

⁵ χαράξ — domenii ale coroanei, (vezi „Byzantinische Zeitschrift“ 41, (1941), p. 2—3) sau
 mai de grabă domnii publice de ale doamnelor și domnișelor împărătești, averi numite khas
 sau has; vz. H. Dj. Siruni, *Haşmellu, pe marginea titulaturii domnilor romîni în cancelaria oto-
 mană*, în „Hrisovul“, II, (1942), p. 157.

1 neamuri, ajungînd la o sută de mii. Astfel împăratul din cît i se varsă la Poartă și în numita hasna¹ a împăratului, ar avea un venit de patru milioane galbeni aur. Pe lîngă aceste venituri mai e și alt venit al împăratului de la marii dregători, la începutul primăverii, cînd împăratul iese
5 cu armata la război; și atunci guvernatorii și generalii și vizirii și marii dregători îi aduc împăratului obișnuitele daruri după lege, fiecare după
441 venitul său, ca o contribuție la expediție. Și acest fel de venit | nu are o sumă hotărîtă, ci de-l nimerеști bine, ar putea ajunge la două sute de mii în bani. Aceste sume de bani așadar vin în hasnaua împăratului
10 și din banii aceștia își plătește ienicerii și caripii² de la Poartă, silictarii³, alofagii⁴ și numiții spahii⁵ și pe toți ceilalți cîți sînt la Poartă și primesc leafă tot la trei luni. Dar afară de acest venit al împăratului, guvernatorii și marii dregători și generalii-comandanți și numiții timarați⁶ de prin împărăție iau cel mai mare venit din pămîntul împăratului. Și nimeni
15 nu-l prea poate socoti ușor decît doar diecii împăratului, după cum am aflat; și întreg acest venit al oamenilor cîți iau răsplată din pămîntul împăratului s-ar putea ridica la nouă milioane galbeni aur. Adunat acest venit la cel de mai înainte care se plătește la Poarta împăratului, întreg venitul țării împăratului, cît ajunge în mîinile marilor lui dregători cît și la Poartă,
20 s-ar ridica la paisprezece milioane galbeni aur de ai venețienilor. Acest venit, pe cît mi-a fost dat să știu, îi vine împăratului și supușilor lui.

¹ Visterie, tezaur public.

² Ienicerii din garda sultanului.

³ Ostași călări din garda sultanului.

⁴ Lefegii, ostași mercenari.

⁵ Ostași de elită, proveniți din rîndurile nobilimii.

⁶ Cei ce primesc o pensie viageră sau mcșii în folosință.

LAONIC : EXPUNERI ISTORICE IX

Mahomed II face
cuceriri în Morea,
1458, Machmut stînd
de pază la Dunăre.

Cînd Mehmet al lui Amurat, trimițînd în Peloponez 442
oameni de la Poartă, cerea tributul, oamenii împăra-
tului umblînd, n-au găsit de loc o stare sănătoasă la
elini, care nici pe albanezi nu-i puneau să contribuie
la plata tributului, nici pe peloponezieni; și înșiși domnii, mînați de 5
un duh rău, se certau între ei în privința treburilor domniei; și, ce-i drept,
le-a îngăduit să aibă pace de la el, plătindu-i o treime peste tribut. Dar
fiindcă aceia din ingratitudine | și prostie erau chiar nepăsători, s-a 443
hotărît să pornească asupra Peloponezului cu război.

Și pe Machmut, feciorul lui Mihail, mare vizir al Porții totodată 10
și general-comandant al Europei, l-a trimis la Istru ca, dacă ar observa
vreo mișcare nouă din partea peonilor, să poată lua măsuri de împotrivire
și să-i oprească pe aceștia de a-i strica țara, năvălind în ea. Acesta luînd
armata Europei, la optzeci de mii, a pornit asupra tribalilor care își au
gospodăriile în țara de la Istru. Cum n-a aflat nimic despre vreo mișcare 15
nouă din partea peonilor, a pornit de acolo și a vînzolit țara ilirilor și au
fost orașele pe care le-a cucerit cu puterea și locuitorii i-a prefăcut în robi.
Apoi însă, după ce a străbătut cu sabie și foc țara ilirilor, se aținea tot
pe acolo la Istru, avînd grijă de paza orașelor. Acesta așadar era ocupat
de acestea. 20

Împăratul însă luînd armata de răsărit din Asia și din Europa cea
din Tesalia și Macedonia și cu ostașii de la Poartă, a pornit cu război asu-
pra Peloponezului. După ce a năvălit și a ajuns înăuntrul Istmului, îndată
a mers asupra Corintului și-l împresura. Umblînd pîmprejur, cerceta cum
ar putea da jos zidul cu tunurile și să năvălească deodată cu armata în 25
oraș. Și a lăsat aici tunurile să facă acest lucru și armata de răsărit să încon-
jore și să împresoare orașul,— căci credea că tunurile îi | fac aici lucrul 444.

1 acesta și, că, orașul împresurându-l, îl va sili totodată cu foamea, — el însuși însă, pătrunzînd înăuntrul Peloponezului, își urma drumul prin Fliunta.

În Corint însă elinii n-au adus nici grîu decît puțin, — căci Lucan
5 din Lacedomon era cîrmuitor, Asan fiind plecat, — nici măsuri de pază în oraș n-au luat îndeajuns, încît să poată ține piept mai mult timp armatei împăratului. Asan, ce-i drept, nu cu mult mai pe urmă, îndată ce a aflat că orașul este împresurat de armata din Asia, pornește cu destui oameni din orașul venetienilor, Nauplion, și sosind noaptea, pe mare în portul
10 Chenchre, a intrat, neobservat de armata împăratului în oraș, și el și oamenii ce erau cu el, și au adus cu ei și o cantitate mică de grîu.

Împăratul sosind în Fliunta a început să împresoare orașelul Tarsos; căpetenia albanezilor din Fliunta, Doxie, ducînd oamenii care erau sub
stăpînirea sa și oamenii din Fliunta într-un loc foarte bine întărit și adăpostit,
15 se pregătea de luptă să se apere. Căci Tarsos, împăratul l-a ocupat prin bună învoială și, luînd ca la trei sute de băieți și punînd un dregător peste cei din oraș, înainta mai departe prin interiorul țării. Din mers se abate asupra unui oraș care este așezat pe un munte înalt și bine adăpostit
445 și în care mulți, | și elini și albanezi, erau adunați și se pregăteau cu gîndul
20 că vor fi împresurați. Și orașul nu avea apă multă decît într-un loc afară de oraș, de unde credeau să poată aduce apă; și ca să nu le fie smuls de dușmani, își făceau planul să-l apere de acolo cu toată puterea. Dar împăratul alungîndu-i cu ienicerii, a pus stăpînire pe izvorul de apă și împresura cu grijă orașul. Se spune că în această împrejurare cei din oraș își tăiau
25 vitele și cu sîngele frămîntau făina și coceau piinea. Cînd însă istoviți de sete, nu mai știau ce să facă, s-au gîndit la o bună învoială și au trimis soli să se învoiască. Din cauza solilor trimiși, cei ce stăteau de paza orașului, rămin mai fără grijă; și atunci ienicerii îndemnîndu-se, s-au năpustit și au pătruns în oraș și l-au ocupat; și cucerind orașul cu puterea, l-au
30 prădat și pe locuitori i-au prefăcut în robi. După aceea au sosit la orașul Acova¹; și aici cei din oraș împotrîvindu-se și nevoind să se lase, au venit ienicerii la atac și s-au urcat pe zid și au cucerit orașul; și cucerindu-l l-au robit și pe acesta. După aceea mergînd mai departe, a ajuns la orașelul Rupeli din Fliasia, în care s-au pus la adăpost, refugiindu-se și albanezi
35 și elini cu femei cu tot. Aici, ce-i drept, a dat năvală, și ziua întîia și a doua, dar nu l-au putut cuceri; și pentru că aici au căzut nu puțini
446 oameni de ai | împăratului și mulți din ostași au fost răniți, s-a îndepărtat

¹ Manuscrisele ne dau ἀκριβίην—„Acribie” și ἀκριβήν—„Acribi”, îndreptat de Tafel în Ἀκωβήν, după G. Sphrantzes— Ἀκωβαν „Acova” în Migne P. G., 156 col. 1065 D.

cu armata, chipurile că ar vrea să plece. Când însă se gătea să ridice tabăra, 1
 ea și cum ar vrea să plece, atunci au trimis vorbă împăratului, că vreau
 să se învoiască și să predea orașul. Iar acesta, după ce a luat în primire
 orașul, nici nu i-a robit nici nu le-a făcut altceva urît, ci i-a trimis cu femeile 5
 și copiii să se așeze cu locuințele în Bizanț. Dar pe albanezii care s-au predat
 la Tarsos și apoi au fugit din nou, i-a păscut un ceas rău, căci pe aceștia
 prinzându-i, le-a zdrobit mâinile și picioarele și așa i-a omorît, la vreo
 două zeci, cu cea mai cruntă moarte. De acolo mergînd prin regiunea de
 la Mantinea, a ajuns la orașul Pazenichi și l-a trimis pe Cantacuzino,
 pe care odinioară albanezii și l-au ales domn și s-au pornit cu război asupra 10
 elinilor ; căci se afla atunci în tabără, chemat de împăratul, ca să se folo-
 sească de el în contra albanezilor din Peloponez ; și umbla și trimitea vorbe
 de trădare. Astfel l-a trimis atunci să ducă celor din oraș propunerea să
 se predea ; împreună cu dînsul au fost și unii oameni de ai împăratului ;
 aceștia l-au învinuit la împărat, că nu li s-au predat, pentru că acela 15
 le-ar fi făcut un semn ; și s-a întîmplat că împăratul s-a supărat și, din marș,
 l-a alungat din tabără să plece cît mai repede. Dar deoarece a fost cu |
 neputință să ia întăritura cu năvala, — căci cei din oraș își lăsaseră chiar 447
 aici un punct întărit, care fiind cît mai aproape, au ajuns în el și au scăpat
 cu toții, — a ridicat tabăra și a plecat de acolo și a doua zi a fost în 20
 regiunea de la Tegea și a rămas în corturi. Aici se chibzuia asupra a două
 planuri, dacă să pornească și asupra Spartei și asupra Epidaurului¹.
 Căci dorea foarte mult să vadă Epidaurul și să ocupe un oraș mai întărit
 decît toate orașele, din cîte le știm noi ; într-acolo se refugiase unul din 25
 domni, celălalt refugiindu-se cu soția în Mantinea din Laconica care e așe-
 zată la mare. Și aflînd că regiunea este stîncoasă și greu de străbătut,
 nu s-a încumetat să plece prin aceasta ; și întorcîndu-se, s-a îndreptat
 spre orașul Muchli de la Tegea. În fruntea acestui oraș stătea Asan Dimi-
 trie. Aici tăbărînd într-un loc anevoios și greu de umblat, — căci orașul
 se înalță, așezat fiind pe un munte puternic și bine apărat, — a pregătit 30
 mașinăriile de stricat zidul și scările, cu gîndul să le aducă aproape de
 oraș ; și de îndată a pus stăpînire pe izvorul de apă care se află afară de
 oraș într-un loc bine adăpostit. Și pentru că cei din oraș nu aveau de unde
 lua apă, suportau greu acuma împresurarea ; și din fîntînilor care le aveau
 în oraș, nu puteau scoate multă apă, ca să se folosească îndeajuns, din 35
 cauza mulțimii oamenilor și a vitelor. Iar cînd a început acuma să le lip-
 sească apa, încă înainte de ce să fi dat năvala asupra zidului, conducătorul
 orașului a trimis vorbă de bună învoială, sub ce condiții să se predea cu

¹ Monemvasia.

1 oraș cu tot, fără să pățească nimic. Împăratul, ce-i drept, feciorului ace-
 448 luia i-a dăruit Leodoriche, iar pe el l-a scos | din oraș; apoi a plecat
 spre Corint la tabăra armatei din Asia. Căci tunurile îi pregătiseră acuma
 ce au avut de pregătit, și oamenii împăratului ce se găseau, au spart
 5 destul de multe pietre din orașul vechi al Corintului.

De îndată ce a venit și și-a așezat tabăra, a și trimis împăratul
 vorbă lui Asan prin Iisus, feciorul lui Brenez, care era cu mare trecere
 în tabără, și cu el un tălmaci și cerea să-i predea orașul. Iisus sosind, a
 spus astfel de vorbe: „Asan și voi elinicare sînteți aici, împăratul prin
 10 noi, trimisul lui, spune aceste cuvinte, că tu la elini ai ajuns să fii la loc
 de frunte cel mai cuminte și că dintre elini tu cunoști cel mai bine Poarta
 împăratului. Și tu știi mai bine decît alții cum e împăratul acesta din neamul
 Otumanizilor și că, unde vine, nu pleacă, înainte de a distruge cu desă-
 vîrșire orașul. Ție așadar într-o astfel de împrejurare îți dă puțința să
 15 dezlegi cel mai bine neînțelegerea cu împăratul: să predai acest oraș
 și în schimb să primești de la împăratul țara pe care voi v-ați alege-o.
 Și dacă o să faci aceasta, prieten te va socoti împăratul și leagă bune
 relații cu tine, încît pe urmă îți va arăta și ție și copiilor tăi favoarea sa.
 Dacă însă nu predai, știi tu însuși bine, mă jur pe sufletul împăratului că
 449 orașul îl va robi și | pe voi toți de aici îi va da celei mai crunte pierzări”. —
 Acestea le-a spus Iisus cu ajutorul tălmaciului, Asan însă luîndu-i cuvîntul
 din gură, i-a zis: „O, fecior al lui Brenez, spune-i împăratului că-i știm
 oarecum sufletul lui, fiind cel mai viteaz dintre toți împărații Otumani,
 cîți au fost mai înainte, și că armata lui e cea mai mare din cîte sînt în
 25 lume; și aceasta e lucru vădit pentru oricine îi știe bine puterea împă-
 ratului. Și aceasta și noi înșine o mărturisim împăratului că este cea mai
 mare. Dar acest oraș îl vedeți doară cum este așezat într-un loc întărit
 din fire mai mult decît toate orașele cîte le știm. Și înșiși împărații din
 neamul lui Otuman, dar și însuși împăratul, de cînd a ajuns la domnie,
 30 un oraș ca acesta, nici împresurîndu-l, nu l-a luat cu puterea, ci nici nu și-a
 îngăduit să pornească asupra unui oraș ca acesta. Căci vedeți cum orașul
 fiind de jur împrejur bine apărat și întărit foarte tare din fire, numai pe
 aici are o singură intrare, apărată de trei rînduri de ziduri foarte puternice
 cu trei porți. Dacă una o veți cuceri cu ajutorul tunurilor, dar la a doua
 35 cum ați putea ajunge? ! Dar chiar dacă ați ajunge să treceți și peste aceasta,
 mai rămîne încă cea mai puternică din toate acestea. Fiind deci cu astfel
 de gînduri și pregătiri să ne luptăm și să ne apărăm, chiar dacă ar fi să
 murim, anunțați așa împăratului că în zadar am fi venit aici la paza
 orașului, dacă, fără să ne fi fost încă dat să vedem vreo nevoie, am preda
 orașul”. |

Cînd Iisus s-a întors cu aceste cuvinte ale lui Asan și i le-a spus împă- 450
 ratului, îndată a îndreptat tunurile asupra porților orașului, unde drumul
 spre oraș se strîmtează cel mai mult și se poate intra în el și unde trei
 rînduri de ziduri, nu mult depărtate unul de altul, stau astfel înaintea
 intrării. Și cel din urmă zid, fiind mai slab și nu prea bine întărit, îl ținea 5
 Asan, încît să facă împresurarea și bătaia tunurilor să dureze mai mult
 timp; totuși știa că pînă la urmă zidurile nu vor rezista aici în fața tunu-
 rilor, ci vor cădea foarte curînd. O făcea însă, ca războiul să se macine.
 După ce însă bătaia tunurilor a surpat în cîteva zile zidul din afară, — și
 în aceste zile elinii făcînd ieșiri, se luptau cu turcii și pe unii i-au omorît 10
 chiar în acest loc, l-au părăsit pe acesta și au ocupat rîndul al doilea
 de zid, care era bine întărit cu pietre mari; și zile destul de multe au
 rămas stăpîni pe zid, respingînd pe dușmani. Dar tunurile au bătut și
 acest zid destul de multe zile în șir și au surpat o parte nu puțină. Odată,
 piatra repezită din tun, greșind să nimerească zidul, a căzut asupra brută- 15
 riei și a sfărîmat-o. De aici piatra lunecînd, a dat peste un om și i-a aruncat
 carnea și oasele în văzduh, strivindu-l în mii de bucățele, de-ai fi crezut
 că-s penele dintr-o pasăre și nu puteai cunoaște că e carne. | Căci repe- 451
 zeala pietrii fiind de așa fel și oarecum diabolică, face minuni; altă dată
 greșind să nimerească zidul, s-a înălțat zburînd n văzduh peste oraș, 20
 și a fost dusă, de a căzut în portul Corintului, parcurgînd cam vreo pai-
 sprezece stadii¹. Și piatra trăgea șapte talanți². Așa deci dară a bătut
 orașul destul de multe zile. Și cei din oraș, lipsindu-le pîinea, o duceau
 anevoie și și-au dat drumul limbii întreolaltă, ajungînd pînă la arhiereul 25
 orașului însă trimițînd un bărbat dintre cei din oraș la împărat, i-a sem-
 nalat lipsa și că pîine ar fi rămas puțină de tot, încît să mai poată rezista.
 Împăratul aflînd de aceasta, iarăși a trimis vorbă, spunînd unele ca
 acestea: „Mi se anunță de cei ce-mi sînt în oraș devotați că, în puține zile
 de tot, pîine nu mai aveți. Ce duh rău vă mai stăpînește și nu predați 30
 orașul?!”. — Cînd Asan a aflat și cînd oamenii împăratului au spus ce
 erau datori să spună, atunci au ținut sfat de obște, dacă să predea orașul
 sau dacă ar mai putea rezista și să se apere. Dar cînd i-a văzut pe cei
 din oraș abătuți și că o duc anevoie, a ieșit însuși Asan și Lucan Lacede-
 moneanul, după ce au primit asigurările cuvenite. Venind să discute cu 35
 împăratul condițiile de pace pe care le cereau, le-a spus următoarele:
 „Anunțați domnului vostru că sînt | gata să fac pace, cu condiția ca țara 452

¹ Aproape 25 km.² Vezi p. 225 nota 6.

1 cită armata mi-a cutreierat-o, a mea să fie și pentru cealaltă țară să-mi plătească un tribut de cinci sute de galbeni ; iar domnul care deține Eghion și Patras și regiunea de primprejur, să ni le predea. Iar de nu, să mă știe că vin de îndată cu mare năvală !” — Cu acest mandat, aceia au
 5 sosit la domnii care se ațineau prin munții Taighet din Laconica, și au raportat spusele împăratului. Și ca să nu fie despoiați de toată țara acuma, s-a hotărât îndată să trimită soli și să întărească tratatul de pace în condițiile propuse de împărat. Trimițind soli, au încheiat pacea și au predat lui Omar, guvernatorul împăratului, — căci era guvernator al
 10 Tesaliei, — țara, precum și Eghion, Calavrita, Patras și regiunea de primprejur de acolo din țara Ahaia.

Mahomed II admiră Atena. Cum a luat în primire orașele și a pus ieniceri în ele, Cum a ocupat-o Omar. armatelor, ce-i drept, le-a dat drumul să se ducă pe acasă, el însuși însă îndreptându-se spre Atica, a mers în orașul Atena
 15 și a vizitat Pireul și a cercetat porturile și a lăudat mult isprava de mare vitejie a lui Omar. Aud că acest oraș și Acropolea le-a apreciat cel mai mult din toate orașele țării sale și că a fost plin de admirație pentru starea
 453 măreață a orașului în antichitate și ar fi rostit și | cuvintele : „Cît de multă recunoștință i se cuvine după legea noastră lui Omar al lui Turachan !” — Căci acest Omar a ocupat orașul acesta în modul următor : Cînd a murit Nerio, pe stăpînire a pus mîna soția lui care avea un băiat nevîrstnic ; și trimițînd soli la împăratul, a căutat cu bani să-și păstreze binevoitoare Poarta împăratului ; și dînsa a rămas la domnie. Dar nu
 20 mult mai pe urmă s-a îndrăgostit de un tînăr venețian, sosit la Atena pentru negustorie, dar un bărbat de rang senatorial. Și îndrăgostită, ajunge de stă de vorbă cu tînărul, ca și cum și-ar petrece timpul cu tînărul mai
 25 mult în glumă, că ar fi gata să i se dea de soție și totodată să-i încredințeze domnia asupra orașului. Acestea însă i le-ar face, dacă și-ar lepăda, cum poate, nevasta și s-ar întoarce la Atena. Tînărul era feciorul lui Priam căruia venețienii îi încredinșaseră guvernarea orașului Nauplion. Tînărul plecînd și stăpînit fiind de dragoste și de nădejdea să ajungă la domnie
 30 asupra orașului, și-a făcut nevasta să dispară din viață, fiind și dînsa de neam senatorial ; după ce a făcut ca aceasta să dispară, precum s-a spus, s-a întors la Atena și s-a însurat cu nevasta lui Nerio. Ajungînd însă la
 35 domnie asupra orașului, a fost vorbit de rău de atenieni la Poarta împăratului. Pe urmă însă, pentru că era urît de atenieni, spunea mereu că
 454 e numai epitrop al băiatului și, nu | peste mult timp luînd băiatul, a sosit la Poarta împăratului. Căci Franco, nepot de frate al lui Nerio și văr bun cu băiatul, zăbovind la Poarta împăratului, aștepta pentru el

un prilej potrivit din partea împăratului să ajungă în orașul Atena. Împă- 1
ratul însă cînd a aflat de treburile cu dragostea femeii, a încredințat lui 1
Franco, feciorul lui Antonio, orașul și, trimițîndu-l, a poruncit atenienilor 1
să-l primească pe el; și ei gata fiind, l-au primit. Acela însă, cum a ajuns 5
la stăpînirea orașului, a prins femeia și a închis-o la Megara și nu cu mult 5
mai pe urmă a făcut-o să dispară din viață, pentru că s-a cununat cu tînărul; 5
în ce chip, nimeni n-a observat. Pentru aceasta, tînărul pîrîndu-l la Poarta 5
împăratului, împăratul s-a revoltat de îndrăzneala lui Franco și, trimi- 5
țîndu-l pe Omar, feciorul lui Turachan, cu armata Tesaliei, a năvălit 10
de îndată cu putere asupra orașului Atena și apoi a împresurat Acropolea, 10
înconjurînd-o destul de mult timp. Și încerca s-o ia cu ajutorul aderenților 10
ce-i avea în cetate. Cum însă nu izbutea de loc, i-a trimis astfel de vorbe : 15
„O, fecior al lui Antonio, tu | știi casa împăratului și că ți-a încredințat 455
acest oraș pentru destul timp. Și cînd împăratul îți poruncește iară să 15
dai înapoi orașul, nu știu cum l-ai putea ține fără voia lui ? ! Căci n-ai să 15
reziști prea mult timp ! Acuma așadar, de ții mai bine să te împăci cu el, 15
împăratul îți oferă să ai țara Beoției și orașul Teba și să pleci, ducîndu-ți 15
averea cu tine din Acropole și toate ale tale, împăratului lăsîndu-i Acro- 15
polea”. — Tînărul auzind acestea, a cerut garanție sub condiția că-i 20
obține din partea împăratului confirmarea Beoției. Omar a izbutit să 20
i-o obțină de la Poartă și, pus fiind astfel la adăpost, a ieșit din Acropole 20
și a ocupat orașul Teba și restul Beoției, împăratul dîndu-i-le. Așa a ajuns 20
Atena sub stăpînirea împăratului prin stăruința lui Omar.

Atunci așadar împăratul plimbîndu-se și privind Acropolea, mult 25
s-a minunat și, umblînd prin Atica, a vizitat porturile, precum s-a 25
spus. Și a trimis un om de ai lui de la Poartă să ia jurămîntul despo- 25
ților Peloponezului; despotului Spartei îi mai cere și fata. Despoții 25
așadar au depus. jurămîntul.

Răscoala despotului Dar lui Toma, fratele mai tînăr, i-a părut rău și în
Toma Paleolog. curînd se purta cu gîndul să se răscoale în contra împă- 30
ratului. Și | a trimis la Poarta împăratului un sol care s-a nimerit să fi 456
fost prins la Patras în cetatea, pe care o țîn ocupată ienicerii împăratului 30
și alți turci mai de frunte. Și aceștia au fost împresurați după aceea de 30
ostașii lui Toma. Dar răscoala o punea la cale, ascultînd totodată de Lucan 35
Lacedemoneanul, care spunea că s-a înțeles cu cei din Corint asupra trădării 35
și că are nădejde să-i cîștige orașul și să izbutească și în celelalte privinți 35
cît mai bine cu restul țării. După ce s-a răscolat pe față și a început război 35
cu cetățile împăratului, încerca din răputeri să le ia, dar nu izbutea nimic 35
din ce plănuia; și atunci a început să împingă la răscoală și pe ceilalți

1 din peloponezieni și din albanezi totodată și din elini și a început să se războiască și cu fratele său, provocându-l la război, și impresura și unele orașele de ale fratelui său. Această răscoală, spun unii că a fost o ispravă a lui Omar. Împăratul a aflat foarte repede și a trimis în Peloponez un
5 mare dregător să-l scoată pe Omar din locu-i de conducere și să-l ia el. Și din cauza aceasta, împăratul să-i fi luat lui Omar guvernarea Tesaliei.

Dar împăratul sosind pînă la orașul Scopie, a mai zăbovit să vadă dacă se face vreo mișcare nouă din partea peonilor. Căci peonii, | după ce
457 Machmut plecase, adunîndu-se, au trecut peste Istru și au pornit și asupra
10 armatei de pază a lui Machmut ; și, dînd lupta, au fost învinși și nu mulți au fost uciși, cîțiva însă din ei au fost prinși și aduși în fața împăratului. Împăratul, firește, cum a aflat că Toma, fratele mai tînăr, a călcat jură-
mîntul și năvălind împresoară ienicerii de prin cetățile împăratului, a trimis asupra Peloponezului armata din Tesalia și Etolia și general-
15 comandant l-a făcut pe Chamuza, poreclit „Purtătorul de șoimi”. Acesta luînd pe Ahmat, guvernatorul Peloponezului, și pe Omar al lui Turachan, care îi era ginere, și cu aceștia a năvălit în Peloponez și a sosit la Patras din Ahaia și a despresurat cetatea. Căci elinii cum au văzut venind asupra lor armata împăratului, au ridicat impresurarea și s-au adunat la Mega-
20 lopole, care acum se cheamă Leondari, pe lîngă domn, cu gîndul să dea lupta. Iar armata a străbătut țara Elidei de la marginea mării și, ajungînd la Itome, urca spre Leondari. Aici Toma adunînd și pe albanezi și pe elinii care se răsculară cu el, își rînduia oamenii ca de luptă. Turcii ajungînd
458 aici, cînd au zărit armata elinilor rînduită pe colinele | orașului, se chib-
25 zuiau dacă să așeze tabăra sau să plece mai departe cu toții. cum sînt, de-a dreptul spre Muchli de la Tegea. Dar Ionuz, comandantul cavaleriei ușoare, văzînd pe elini cu rîndurile așezate în adîncime, a început să strige : „Dragi turci, elinii au pierdut lupta ! Căci nu e cu puțință, așa cum s-au rînduit, ca ei să poată ținea lupta, ei îndată vor da fuga cu toții, cînd cei
30 de la urmă sînt puși pe fugă. Căci nu s-au așezat în rînduri ca degetele care se ajută întreolaltă, ei făcîndu-și rîndurile în adîncime, s-au pregătit să se pună la luptă”. — Strigînd așa Ionuz și luîndu-și cavaleria ușoară, alerga după elini. Rîndurile din urmă i-au înfruntat pe cei dinții, apoi însă, cînd turcii se adăugau mereu tot mai mulți, s-au pornit s-o ia la fugă.
35 Cînd cei din urmă dintre elini, s-au pornit s-o ia la fugă, au căzut asupra oamenilor lor și i-au împins la fugă și pe aceștia ; și așa rîndurile într-o scurgere de o clipă au fost puse pe fugă, odată ce rîndul din urmă a fost silit să fugă. Căci biruit, neapărat au fost nevoite și celelalte rînduri să o pățească la fel, deoarece se învălmășeau întreolaltă. Elinii deci fugeau din
40 rășputeri spre oraș, iar turcii veneau din urmă și, răcnind și îndemnîndu-se,

au ucis ca la două sute ; și după ce i-au gonit, au început să-l împresoare 1
pe despot în oraș, avînd de suferit de foame și molimă ; după ce armata
ajunsese aici, era la mare strîmtoare de pe urma robilor ce-i adusesc
din Ahaia | și de aici a plecat cu ei spre Muchli. Pe Ionuz însă l-au 459
lăsat cu despotul Dimitrie. 5

Mahomed II ocupă Smederovo, 1459. După plecarea armatei, Toma a început din nou să împre-
soare în cetăți pe ienicerii împăratului ; împăratul însă,
vara aceasta, a pornit asupra Spenderovei și a țării tribalilor. Expediția
aceasta a întreprins-o din următoarea cauză. La moartea lui Eleazar,
feciorul lui Vulc, a rămas în domnie soția lui cu o fată. Și cetatea Spende- 10
rovei o ținea dînsa și, dîndu-și fata după feciorul împăratului ilirilor ¹,
se gîdea că domnia asupra orașului îi va rămînea ei. Dar tribalii, s-au
pornit de partea lui Mihail, fratele lui Machmut, care trăia pe lingă domnul
tribalilor și, alegîndu-și domn, l-au pus pe el și i-au încredințat treburile
orașului. Dar femeia trimițînd după acesta să-i vină la ospetie în cetate, 15
l-a prins și, legîndu-l, l-a trimis la peoni. Peonii luîndu-l pe Mihail, l-au
aruncat în închisoare. Iar tribalii s-au pornit din nou către împărat
și, împreună cu femeia domnului, chemîndu-l tratau predarea orașului.
Împăratul, cînd starea de lucruri încă nu-i ajunsese pînă la acest punct,
se pregătise și a pornit asupra Spenderovei, cu gîndul să cucerească orașul 20
cu puterea ². Cei din orașul Spenderova însă aflînd | că împăratul vine 460
cu năvală asupra lor, i-au ieșit în cale într-o întîmpinare cu cheile orașului.
Împăratul pe tribali și i-a apropiat de el, dăruind multora moșii și bani
și pe femeia lui Eleazar a învoit-o și a lăsat-o să-și ia averea și să plece ;
garnizoana însă a luat-o cu sine. 25

Orașul Amastris se predă. După predarea acestui oraș s-a hotărît să pornească în
Peloponez cu armata ; apoi însă ajungînd în Bizanț și
trecînd în Asia, a pornit asupra orașului genovezilor Amastris de la mar-
ginea Mării Negre. Căci genovezii au trimis soli și cereau Galata, ca fiind
un oraș al lor, deoarece nu s-au făcut vinovați de nici o nedreptate și au 30
tratat de pace cu el. Și deși, la cucerirea Bizanțului, s-a predat, cereau
îarăși să le fie dat înapoi. Dar împăratul a răspuns, precum că nici el
n-ar face nici o nedreptate, nici n-ar fi ocupat orașul venind cu război,
ci marii dregători ai orașului sosind la el, i s-au predat, cerînd să aibă parte

¹ Conrad Clauser, autorul traducerii latinești din ediția de la Bonn, notează în paranteze
is erat Stephanus Bosniae rex—acela era regele Bosniei Ștefan.

² Orașul fusese cucerit de Murad II (v. p. 152) și dat înapoi (v. p. 189).

1 de bine de la împărat ; și luînd astfel în primire orașul, n-ar fi făcut nimănui
nici o nedreptate. Din cauza aceasta genovezii declarînd război, a pornit
asupra orașului Amastris de la marginea Mării Negre. Iar în cale
461 ducea cu el, pe cămile și animale de povară, foarte mult bronz și avea cu
dînsul și | armata din Asia. Dar cînd sosind a început împresurarea
orașului, orașul s-a învoit să i se predea. Luînd în primire orașul, a treia
parte din locuitori a lăsat-o pe loc în oraș, iar două părți scoțîndu-le din
oraș, i-a așezat cu locuințele în Bizanț și, alegîndu-și aici din oraș unii din
băieți, s-a dus acasă. Aici i s-a anunțat că puterea lui Chasan s-a întins
10 foarte și a ajuns să stăpînească Ertingan, capitala Armeniei.

Din istoria marilor Comneni de la Trapezunt. Ci acestea s-au întîmplat mai pe urmă în anul acesta ;
după plecarea împăratului din Peloponez, a sosit
la Poartă David, fratele împăratului din Trapezunt, aducînd tributul și
ca să întărească tratatul de pace. Căci se spune că împărații din Colchida
15 au fost mai înainte împărați la Bizanț, din casa Comnenilor ; cînd îrsă
aceștia au căzut de la domnie, Isaac, feciorul împăratului, a scăpat cu
fuga, cînd tatăl său a fost dat morții de popor din ura ce-o aveau asupra
lui¹, și a plecat în țara Colchidei la Trapezunt. Sosind aici, cei din partea
20 locului l-au pus în domnia Colchidei și reședința domnească a mutat-o
la Trapezunt în Colchida. Și de atunci domnesc aici și au ajuns pînă
în vremile noastre, elini fiind de neam și ținînd la obiceiurile și la limba
462 elinească. Și sînt încuscriți cu barbarii | vecini, cu numiții Aspropro-
batanți² albi și chiar cu nepoți de ai lui Temir, feciori coborînd din Țochie
și Caraisuf, încît să nu aibă neplăceri din partea acestora și țara să nu le
25 fie pustită de ei. Și au intrat în legături de căsătorie și cu elinii din Bizanț,
între altele, cînd și împăratul Alexie Comnen și-a dat fata după împăratul
Ioan al Bizanțului³.

[Dar⁴ după aceea să se fi întîmplat și un lucru ca acesta. Împăratul
Ioan⁵ a căzut la bănuială asupra maicii sale, o Cantacuzino, că proto-

¹ E vorba de moartea tragică a ultimului împărat Comnen Andronic I (1183—1185) descrisă atît de mișcător de Nichita Choniati, istoric contemporan ; dar împărăția marilor Comneni din Trapezunt a luat ființă abia pe la 1204 după cucerirea Constantinopolei de cruciași a IV-a.

² Adică păstori de oi albe.

³ Ioan VIII Paleolog (1425—1448).

⁴ Întreg acest pasaj de la „Dar după” pînă la „trădători de patrie” p. 266, înseși manuscrisele îl arată ca străin de Laonic Chalcocondil, fiindcă e și scris într-adevăr mai mult în stil de cronograf decît în felul de a scrie al lui Laonic. De aceea, ultimul editor al lui Laonic, E. Darkó a scos, cu drept cuvînt, din text acest pasaj, închizîndu-l în paranteze dreptunghiulare.

⁵ Ioan Mare Comnen, împărat deocamdată numai după nume și ca prezumtiv urmaș, deoarece tatăl său Alexie era încă în viață și domnea.

vestiarul ar trăi cu maică-sa, și îndurerat întru inima sa din cauza aceasta l-a ucis pe protovestiar și pe tatăl și pe maică-sa i-a închis pe amândoi în aceeași cameră, voind să-i ia viața și maicii sale. Dar marii dregători din oraș l-au rugat fierbinte pe Ioan, ca aceasta să nu se întâmple și l-au trimis în părțile Iviriei, îmbunându-l. Impresionat de răutatea lui Ioan, împăratul Alexie l-a făcut împărat pe cel de al doilea fecior al său numit Scandarios și l-a însurat cu fata domnului din Mitiline Gateliuzo, unde îl trimisese acolo la Mitiline. Împăratul Ioan însă plecând în Iviria, a avut de soție pe fata împăratului Alexandru. După aceea a plecat la Cafa, căutând acolo pe cineva să aibă o corabie și să meargă la Trapezunt cu gânduri de război în contra propriului tată Alexie. Și a găsit acolo un om genovez având o corabie mare cu arme de tot felul, numit ...¹. Pe acesta l-a și ales protostrator². Echipind deci corabia bine și cum trebuia, a venit la Trapezunt în contra tatălui său Alexie. Ieșind afară pe uscat în locul, unde e așezată mănăstirea sfântului Foca, și-au ridicat corturile tot aici în mănăstire, având la mijloc și ajutători în taină oarecum pe cavasitani care l-au trădat pe acela. Căci aceștia ținând straja împăratului în suburbia lui Ahant, când chiar și împăratul Alexie își avea acolo corturile cu arme și pregătire de război, s-au înțeles cu Ioan și i-au lăsat slobodă calea în contra lui Alexie, pe care comandanții lui Ioan l-au găsit în cort fără să bănuiască nimic, și l-au ucis cu violență pe la ceas de miazănoapte. Căci împăratul Ioan spusese să nu-l omoare de tot pe tatăl său, ci numai să-l prindă de viu și să i-l aducă. Dar aceia n-au păzit cuvântul lui, ci omorându-l, poate că credeau că au făcut mai mult pe placul împăratului Ioan. Pe aceștia împăratul Ioan mai pe urmă, pe unul l-a orbit, iar celuilalt i-a tăiat mâinile, nevrind ca ei s-o facă aceasta așa, ci numai să i-l aducă. Așadar împăratul Ioan a și luat în primire domnia, făcând tatălui său la înmormântare toată cinstea cuvenită; l-a și înmormântat în mănăstirea Maicii Domnului cea de dumnezeu umbrită, deși mai pe urmă l-a adus în mitropolie.

După câțiva ani însă s-a ridicat cu război asupra Trapezuntului și un oarecare derviş cu numele Artabil, care adunase din toate părțile oaste, de la răsărit și miazăzi, de la Samion și din alte câteva orașe; și a venit asupra orașului, voind să-l cucerească, dînd năvală. Dar împăratul Ioan, adunînd și el armată pe uscat și pe mare, a venit împreună cu pansebastul³ și oamenii aceluia pînă la mănăstirea sfântului Foca, numită Cordili. Așadar pansebastul strîngîndu-și și oamenii săi și pe ai împăratului, a trecut cu armata, voind să atace de pe mare pe derviş, oriunde ar da peste el; căci dervişul Artabil ocupase locul numit Meliari, punînd mîna de mai înainte pe această strîmtoare de la Meliari, numită Capanion. Venind deci și acei oameni ai pansebastului, au dat peste derviş, ținînd ocupată strîmtoarea Capanion. Ei au și dat năvală asupra dervişului, punîndu-și toată nădejdea în armata de pe flotă, deoarece și această flotă

¹ După „numit” într-un manuscris e indicată o lipsă.

² Adică general-comandant al armatei sale.

³ Titlu de mare demnitar bizantin: pansebastos—a tot augustul; aici pe cît se pare, al prezumtivului urmaș la tron.

1 se pregătise împreună cu pansebastul să dea peste derviș; dar n-a avut
 timp prielnic, ci din cauza vântului ce sufla cu putere, marinarii n-au
 ieșit afară în ajutorul armatei și, furtuna făcându-se aspră de tot când dintr-o
 465 parte când din | alta, armata de pe flotă a fost împiedicată să iasă. Și
 5 atuncea oamenii dervișului năpustindu-se asupra pansebastului și asupra
 armatei, l-au ucis și pe însuși pansebastul și pe feciorii lui și pe alții, ca
 la treizeci. Și ceilalți au fugit și au venit la împăratul Ioan care, luînd-o
 la fugă și dînsul, a venit cu un caic la Trapezunt deodată și cu ceilalți,
 unii fugiți pe uscat, alții pe mare, în timp ce dervișul și-a așezat tabăra
 10 în mănăstirea sfintului Foca, în care își avusese tabăra împăratul Ioan.
 Dervișul a făcut și mulți prizonieri și pe unii din ei i-a ucis; avea prins
 de viu și pe numitul Mavroconstan care avea grijă de camera împăratului
 și de cheltuielile lui și pe care l-a și ucis în fața orașului. Apoi, stînd acolo
 trei zile, a plecat cu planul să bată război în cartierul Mesochaldion ca
 15 unul ce era din ale pansebastului. La Trapezunt în mănăstirea lui Cordili,
 chiar la sosirea dervișului s-a întîmplat următorul lucru. Dervișul venise
 în noaptea aceea; tot atunci o femeie armeană, temîndu-se ca dervișul
 să nu ocupe cetatea de afară, își muta avutul în cetatea cea mare a Tra-
 pezuntului, ca acolo să și-o pună la adăpost. Așadar când își lua lucrurile
 466 și le ducea în cetate în timpul nopții, | fără să bage de seamă, îi luaseră foc
 lucruri de mătase și lînă. Ea însă era în cetatea cea mare, neștiind ce se
 întîmplase. Și s-a încins foc mare în casa acesteia și dintr-aceea a cuprins
 și toate casele vecine pe la ceas de miazănoapte. Iar cei din oraș crezînd
 că este o trădare pornită dinăuntru în favoarea dervișului, au luat-o deodată
 25 cu toții la fugă, mari dregători și cetățeni, împăratul Ioan fiind lăsat singur
 numai cu vreo cîțiva, ca la vreo cincizeci. Toată noaptea împăratul a ins-
 pectat zidurile și porțile orașului. Dimineța așadar a venit și dervișul,
 precum s-a spus, cu gîndul că poate va cuceri Trapezuntul; și el a plecat
 fără nici o ispravă, umblînd prin părțile de prin Mesochaldion. Așadar
 30 au fugit dintr-odată dregătorii cu toții, unii pe mare, alții pe uscat, luînd
 drumul Iviriei; mai pe urmă, după ce dervișul a trecut, ei au venit la
 Trapezunt și împăratul i-a ocărît, făcîndu-i muieratici și nebărbați și
 trădători de patrie].

Și acestea s-au petrecut la Trapezunt; guvernatorul Amasiei însă,
 35 Chitir cu numele, venind cu armata, a căzut pe neașteptate în Trapezunt
 și a prins nu puțini și în piață și pe ogoare și în oraș, ca la două mii fiind
 467 de toți. Și orașul fiind acuma pustiu | de pe urma unei ciume aprige,
 se aștepta să fie cucerit; dar împăratul orașului Ioan a izbutit la împăratul
 Mehmet cu bani să păstreze în viitor orașul tributar și prizonierii ce-i
 40 făcuse Chitirbei, să-i fie dați înapoi și să aibă liniște, plătînd împăratului
 tribut, două mii de galbeni. Mai pe urmă așadar și împăratul Ioan a trimis
 chiar pe fratele său, despotul David, la împăratul și a cerut să întă-
 rească pacea încheiată, ceea ce s-a și făcut, cu un tribut de trei mii
 de galbeni.

Despre Iviria (Georgia). Cu țara Colchidei se mărginește Iviria și împărații acestora 1
nu sînt de neam mic. Iar țara se întinde de la numitul Bathy¹
și riul Fasis pînă la Chalțichi, cuprinzînd Gorgur și Corion și Cahetion
și Tiflision; orașele acestea sînt în apropiere de Samachion și turci locuiesc 5
în el și se întind afară de regiunea mai de jos de orașul Cahetion de la
marginea mării și Sevastopol al mincrelilor² stăpînind Dadian și Mamia
și Samantaula și Guria și alte orașe de la marginea mării. Dar
cu orașele Iviriei de sus sînt vecini și alanii și hunii și embii. Alanii
însă par să se întindă pe sub Caucaz. Aceștia și sînt socotiți mai ales băr- 468
bați foarte destoinici în ale războiului și fac |zale de piele deosebit de bune.
Aceștia își duc traiul în religia domnului nostru Iisus Hristos, au însă un grai
al lor cu totul particular și arme își fac și întrebuințează de bronz, numite
alanice. Dar ivirii de unde au ajuns și ei în țara aceasta, dacă de la iberii³
cei dinspre apus, n-aș putea indica; și se vede că ivirii au ajuns la mare 15
putere și sînt avuți și credința și-o au de la Constantinopole de la o femeie
cucernică foarte, care mergea într-acolo pentru credința cea de dumnezeu
adevărată; această femeie și prin minuni pe iviri punîndu-i în uimire,
i-a despărțit de credința lor fără de dumnezeu și i-a făcut creștini prin
buna lor învoire. Dar după mulți ani, sciții, vecini cu dînșii, s-au ridicat
cu război asupra lor și, străbătînd țările ivirilor, le pustiau și le nimiceau 20
cu desăvîrșire și, robindu-i, i-au ținut sub stăpînire, împărații refugiindu-se
pe culmile munților. Mai tîrziu însă, după plecarea sciților la sălașele lor,
s-au coborît la țară și, plătind împăratului sciților tribut, au rămas dom-
nind în țara lor. După aceea nu cu mult mai tîrziu s-au luptat cu alanii,
hunii și sasii atîta știu și atîta am de amintit despre ei⁴. | 25

**Soarta insulelor Lemnos,
Imbros, Tasos și Samo-
trace.**

Asan sosind așadar⁵ în fața împăratului, acesta a 469
aflat ce se petrece în Peloponez; aflase însă și de la
guvernatorul Peloponezului Ahmat care stătea în
Corint, că domnul Dimitrie, după ce s-a lepădat de bunăvoie de fratele său,
se află încă prin țară, deși fratele său poartă război și în contra sa; și atunci 30
de îndată i-a dăruit insulele din Marea Egee, Lemnos și Imbros și Tasos

¹ Adică Adîncata.

² Manuscrisele au μυγγελων—„minghelilor” și μυγκελων—„minchelilor”, îndreptat de Tafel în Μυκρελων.

³ Bizantinii pronunțînd tot „Ivirii”.

⁴ În propoziția aceasta chiar unele manuscrise indică o lipsă.

⁵ Cum continuă aici istorisirea, se vede că Laonic n-a apucat să-și pună la punct expunerile istorice, căci mai înainte nu ni s-a spus nicăieri ceva despre sosirea la sultan a lui Asan în împrejurarea aceasta.

1 și Samotrace. Mai înainte, după cucerirea Bizanțului, le-au avut acestea domnul din Lesbos, atît insula Lemnos cît și orașul Enos, iar stăpînitorul Palamed insula Imbros, care ¹ însă a ocupat și Enos; după moartea lui Palamed, cînd feciorul său Dorio a luat orașul în primire, împăratul a
 5 venit cu armata și a ocupat Enos, cei din oraș trecînd de îndată la el. Și a trimis pe Ionuz, guvernatorul de la Galipoli, să ocupe insulele. Imbros a trecut îndată la el și Lemnos; și în insulele acestea a sosit o garnizoană de a împăratului. Apoi însă turcii aflînd de sosirea din Italia a flotei și a cardinalului și că se așteaptă să sosească și alta din Italia, garnizoana,
 10 ce-i drept, s-a retras, dar turcii aveau grijă de administrația insulelor. Lemnos, îndată ce flota a acostat la ei, s-a predat și Imbros a făcut cam tot așa ² și Tasos încă și Samotrace. Dar nu cu mult mai tîrziu, după
 470 plecarea flotei la Rodos, Ismail, pus | de curînd guvernator de împărat, a debarcat și a ocupat Imbros și Lemnos ³; și pe italienii prinși aici i-a
 15 trimis la împărat. Aceștia, cum au fost aduși, pe toți i-a ucis împăratul care petrecea la Filipopole; căci se retrăsese din reședința-i împărătească din cauza ciumei care bîntuia atuncea foarte. Tasos însă și Samotrace nu s-au predat, făcîndu-și o greșită socoteală. Căci cînd nu cu mult mai
 20 pe urmă Zagan a luat locul lui Ismail și a fost pus guvernator la Galipoli, venind cu flota la Samotrace și Tasos, le-a cucerit și pe locuitori i-a robit. Și pe aceștia împăratul i-a mutat cu locuințele la Bizanț; insulele însă
 și cîți au scăpat cu fuga în creierii munților, ca să nu fie robiți . . . ⁴.

Mahomed II cucerește Morea, 1460. Despotul Dimitrie Paleolog se predă. Suferințele țării.

25 Dar Asan luînd armata, a năvălit în Peloponez; și, lîngă Leondari, l-a pus pe fugă pe Toma; și gonindu-l l-a împresurat timp puțin; ajungînd însă la strîmtoare, s-a retras și a mers iarăși la împărat după ajutor. S-a dus însă împreună și cu guvernatorul Tesaliei Omar, care era într-o mare divergență și neînțelegere cu dînsul; și sosind, a intrat la împărat și, nu multe zile mai pe urmă, împăratul i-a luat lui
 30 Omar locul de guvernator și i l-a încredințat lui Zagan, guvernatorul de atunci de la Galipoli. Acest Zagan a ajuns bărbat vestit, între altele
 471 pentru că l-a prins pe Morezini | care ajunsese cel mai mare pirat de pe marea din părțile noastre; l-a prins și pe dînsul și trirema lui și din cauza
 aceasta și-a dobîndit faimă mare. Acesta așadar, îndată ce a luat în seamă
 35 din partea împăratului Tesalia și Peloponezul, a năvălit în Ahaia; și,

¹ In loc de ὡς „cînd” aș citi ὅς „care”, fiind mai potrivit.

² Compară însă Critobul, II, 23, 6—8.

³ De fapt amiralul turc Jonus—Ἰωνούτσῃς. Vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 52, nr. 30.

⁴ Manuscrisele indică o lipsă.

la năvala lui Zagan, armata elinică, cum împresura cetatea de sus, s-a 1
ridicat și a plecat. Dar erau față aici, în ajutorul elinilor, și italieni pe care
îi chemase Toma și care veniseră de la Mediolan ca aliați elinilor. Elinii
deci punînd tunul în poziție de tragere, băteau cetatea, dar nu isprăveau 5
nimic; și nici tunar bun nu aveau și nici scule bune pentru împresurare.
Și atunci aheii ridicîndu-se din oraș, au plecat la Naupactos și zăboveau
aici, domnul Toma însă a năvălit în țara Laconica și a supus-o, precum
și orașul Calamata în Mesenia. Mentinea a început s-o împresoare și nu-i
mergea de loc la cucerirea orașului; și atunci trimițînd soli la împărat, 10
îi puneă gîndul la încercare, dacă ar face pace cu dînsul. Cum împăratului
îi venise atuncea veste din Asia despre Chasan cel Lung, s-a văzut îndemnat
la pace cu acest domn; încît să poată porni cu armata asupra lui Chasan
și asupra domnului Sinopei Ismail, care stătea în legături de prietenie
cu Chasan cel Lung; și i-a dat veste de pace cu condiția să-și îndepărteze 15
armata de la cetățile împăratului și să-i dea înapoi cîte orașele i le-a luat, |
iar tribut să-i plătească de îndată trei mii de galbeni și în timp de două- 472
zeci de zile să fie prezent, cînd trimisul împăratului o să fie la Corint.
Cînd i s-au anunțat domnului acestea, se gătea să meargă la îndeplinirea
celor spuse de împărat. Dar din cauza nesocotinței supușilor n-a putut să
plătească galbenii; și atunci împăratul a fost apucat de mare minie. 20
Și expediția în Asia asupra lui Chasan a aminat-o pentru anul următor
și el însuși s-a pornit spre Peloponez. Cînd în năvala-i a sosit la Corint,
Asan i s-a înfățișat din partea domnului Dimitrie, avînd să ducă armata
împăratului asupra dușmanilor. Dar cînd a ajuns la Tegea, pe Asan l-a
pus aici la închisoare, și, pe slujitorii dintre elini, cîți îi urmaseră aceleia; 25
ținîndu-i în cătușe, au plecat asupra Spartei. Mai întîi Machmut, avînd
cu sine cavaleria ușoară și armata Europei, grăbea din răspuțeri spre Sparta.
Ajungînd aici, a împresurat de îndată orașul și pe domn l-a surprins înă-
untru. Domnul așadar era împresurat și și-a pierdut nădejdea ce și-o pusese
în împărat. Și se purta cu gîndul să se urce în cetatea de sus a orașului; 30
apoi însă cînd a aflat că pe fratele soției sale Asan, împăratul l-a aruncat
în închisoare, s-a strecurat din oraș și, sosind în tabără, | s-a înfățișat 473
împăratului. Și pe el împăratul l-a primit cu mare cinste și-l mîngîia,
că nimic neplăcut nu i se mai poate întîmpla din aceasta și-i făgădui
că în locul Spartei îi va da altă țară îndestulată și înfloritoare. Totuși 35
nu mai puțin îl ținea sub pază. Înspre Sparta, la poalele Taighetului,
este așezat un oraș elinic înfloritor; e la o depărtare de vechea Spartă
ca la optsprezece stadii¹. Pe acesta așadar împăratul l-a ocupat și în

¹ Peste 3 km.

1 mitropolie a pus o garnizoană și guvernator l-a făcut pe Chamusa¹ Zenevisa, scutier al lui Machmut. El însuși însă mergînd asupra orașului Castriți² la o depărtare de orașul de acuma ca la optzeci de stadii³, a început să-l împresoare pe acesta; căci și bărbați și femei, întărindu-se într-un loc
5 foarte bine adăpostit și chibzuindu-se că anevoie e de pătruns, se găteau să se pună la luptă cu cei ce năvăleau asupra lor și să se bată cu armata împăratului. Dar ienicerii, cum li s-a dat consemnul de atac, îndată au atacat și au trecut peste zidul de afară și i-au robit și pe bărbați și pe femei, cucerind locul acesta. După cucerirea orașului s-au urcat spre cetate care,
10 parcă atîrnată în văzduh, se ridica pe o înălțime ca la patru stadii⁴. Urcușul era strîmt și anevoios de umblat din cauza drumului rău și era
474 prăpăstios și foarte accidentat; și dacă erau oameni care să țină calea, era greu de urcat și de ajuns la cetate. Aici s-au silit să forțeze urcușul, trecînd unii peste alții. La acest urcuș înghesuindu-se unii cu alții la repe-
15 zeală, mulți s-au prăbușit în prăpastie și foarte mulți din ieniceri și-au pierdut viața. Alții însă au izbutit să se urce și au ajuns la cetate și au început să se năpustească. Elinii însă care luptau de mult timp acuma, nu mai puteau ține piept împotriva oamenilor împăratului mereu alții și iar alții. S-au descurajat deci și au căutat o apropiere de împărat, ca să
20 capituleze. Așadar pe aceștia, după ce a luat în primire cetatea, pe toți i-a dus într-un singur loc și i-a măcelărit, fiind de toți la trei sute, și pe comandantul lor, a doua zi i-a despicat trupul, făcîndu-l două bucăți. De aici a înaintat dincolo de orașul Leondari și și-a așezat tabăra; dar cînd
25 a aflat că toți și-au dus cu ei femeile și copiii într-un oraș întărit Gardichi⁵, a venit de îndată cu multă năvală și și-a așezat tabăra. Și a doua zi au atacat dinspre cetate și ienicerii dădeau lupta la ziduri, azapilor însă le-a poruncit să atace orașul din partea, unde era cu puțință să treacă peste zid. Și azapii năpustindu-se de îndată, au doborât pe elini și i-au pus pe fugă și, învălmășiți, au pătruns deodată cu ei în oraș și
475 omorau fără nici o milă, după porunca împăratului, și bărbați și femei și animale de povară și vite, necruțînd nimic. Îndată s-au predat și cei din cetate, plecîndu-se să capituleze. În fruntea orașului stătea Bochali

¹ În manuscrise eΧαζάνη—, „Chazan”, îndreptat de Darkó în Χαμουζάν, după p. 262, 15 și 273, 35; 274, 3, 7.

² Manuscrisele ne dau Καστρίην—, „Castrie”, dar Darkó, ap. crit., numai bănuiește, eu cred însă că trebuie îndreptat în Καστρίτζην—, „Castriți” după cronica lui G. Sphrantzes, contemporan și martor ocular (Migne P. G., 156, col. 1060 B).

³ Peste 14 km.

⁴ Peste 710 m.

⁵ În manuscrise e καρδικίην—, „Cardichie”, îndreptat de Tafel în Γαρδικίην. Vezi și Sphrantzes, tot acolo col. C.

cu rudele. Aici împăratul a dat de știre prin tabără, cine face vreun rob 1
 de război și nu va veni de îndată cu el, va porunci robului să ucidă stă-
 pînul și apoi îl va uide și pe prizonier. După acest ordin, nimic altceva
 nu era o raritate mai mare prin tabără decît vreun rob dintre cei din acest
 oraș; căci au fost aduși la un loc vreo mie două sute. Pe aceștia i-a dus 5
 cu toții într-un singur loc și aici i-a omorît, încît n-a mai rămas nimeni
 din locuitorii orașului Leondari, nici bărbat nici femeie. Am aflat însă după
 aceea de la locuitorii de primprejur, că au fost la șase mii de morți, iar
 animale de tracțiune ucise de multe ori mai multe. Cînd au aflat și cele-
 lalte părți din Peloponez acestea ce le-a făcut împăratul, de îndată s-au 10
 plecat de frică și au trimis soli la împărat între altele și Salvarion și Arcadia,
 port și șantier naval al acestei țări, așezat spre Pylos, oraș foarte întărit
 și bine adăpostit. Pe aceștia după ce împăratul i-a luat în primire, băr-
 bații și femeile din amîndouă orașele, i-a pus sub pază; adunînd la un loc
 cam la zece mii; și era pornit cu gîndul să-i omoare; mai apoi însă i-a | 15
 trimis în regiunea Bizanțului, ca locuitori prin orașele de pînă apropiere. 476
 Pe domnul Dimitrie îl purta aici din loc în loc, ferindu-l de orice apropiere.
 Cu vrerea domnului însuși l-a trimis pe Iisus al lui Isaac să ia în primire
 Epidaur și să aducă pe soția și pe fata domnului, pe care împăratul spunea
 că și-o ia de femeie. Domnul elinilor a trimis și pe unul din marii dregători, 20
 ca să-i înduplece pe cei din Epidaur să predea orașul, și să-i aducă soția
 și fata. Iisus luînd cu sine pe elini, a plecat la Epidaur; dar cînd a ajuns
 lîngă oraș, aici cîrmuitorul orașului, punîndu-l la cale și cei din oraș,
 s-a lepădat de domn și a spus că nu e în puterea lui să predea orașul.
 Totuși pe soția domnului elinilor a lăsat-o să iasă din oraș dimpreună 25
 cu fata. Pe acestea, cum au ieșit din oraș, le-au luat și au plecat spre
 tabără. Cînd împăratul a aflat, cum s-au petrecut lucrurile la Epidaur,
 a poruncit, ca soția domnului și fata să fie duse din Peloponez de-a dreptul
 în Beoția, punînd camerier pe lîngă fata domnului un scopit; după aceea,
 nu cu mult mai pe urmă, a ordonat să-l ducă și pe însuși domnul afară 30
 din Peloponez la soție. Iar el, îndată după cucerirea orașului Gardichi,
 a pornit spre orașele venețiene; și a sosit la Corone, ca să vadă așezarca
 orașului. Și el era ocupat cu aceasta; Zagan însă, guvernatorul Pelopo-
 nezului, | fusese însărcinat să cucerească Ahaia și o parte mai mare din 477
 țara Elidei, regiunea din interiorul ei; și îndată luînd armata Tesaliei 35
 și cavaleria ușoară a împăratului, a supus orașul Calavrita în urma predării
 făcute de Doxie care stătea în fruntea orașului și care între fruntașii
 albanezi avea locul întîi. Acela cu rudele sale au trecut îndată de partea
 lui Zagan și i-au predat orașul; pe aceștia toți, mai tîrziu i-a ucis din po-
 runca împăratului. Dar asupra orașului Greben, bine întărit din fire, 40

1 mergînd, l-a atacat și pe acesta ; și a fost respins din cauza locului acci-
 dentat. Încercare a făcut și cu alte localități ; cît despre orașul Santamerion,
 în care cei mai mulți din locuitorii bogați de primprejur și-au dus averea
 și alte bogății, după ce, ajungînd aici, și le-au pus la adăpost, au trimis
 5 vorbă lui Zagan să se învoiască ; și s-au împăcat și au predat cetatea.
 Dar după ce a luat în primire cetatea, i-a înșelat cu viclenie și, slobozind
 a doua zi armata asupra aceloră din oraș care au rămas în țarină, i-a
 luat robi și pe mulți i-a ucis pe loc. Cînd vestea despre aceasta a ajuns
 și în celelalte orașe, că nici o învoială nu este statornică pentru ei, s-au
 10 hotărît să se apere în orașele lor, cum poate fiecare ; și nici un orașel n-a
 mai voit să se plece. Și ce-i drept, Zagan purtîndu-se astfel la | Santa-
 478 merion, a umblat rău nu cu mult mai pe urmă și și-a pierdut comanda.
 Împăratul de la Corone a sosit la Pylos și aici și-a așezat tabăra, unde
 se afla și Toma cu o corabie ; imbarcîndu-se în aceasta, a ridicat pinzele
 15 și aștepta, cum se vor desfășura lucrurile în Peloponez. Dar corăbiile de
 ale venețienilor plutind spre acesta, i-au cerut să se îndepărteze de aici
 și să nu încerce din portul lor vreo împotrivire față de împărat. Acesta,
 îndată ce împăratul a tăbărit, a plecat îndepărtîndu-se în largul mării ;
 iar soli de ai venețienilor sosind aici la împărat, au întărit din nou tratatul
 20 lor de pace și au dat dovezi de bune relații și de prietenie față de împărat.
 Cu toate acestea, turcii din cavaleria ușoară de pradă năvălind în teritoriul
 de la Pylos, au prins aici nu puțini din albanezii vecini și i-au ucis. Apoi
 împăratul a mers călare la Metone și a privit așezarea orașului ; unii din
 oraș au ieșit ca pentru pace și cîțiva din ei au fost uciși de oamenii împă-
 25 ratului. Cînd împăratul s-a ridicat de la Pylos, a ordonat ca domnul
 elinilor să plece prin interiorul țării și să meargă de-a dreptul spre Beoția,
 precum am arătat mai înainte ; el însuși însă ajungînd în Ahaida, a luat
 în primire localitățile de pe aici, dregătorii lor predîndu-le ; și s-a oprit
 în Ahaia, ducînd în tot locul cu sine și pe Asan, fratele soției domnului.
 479 Cînd a sosit aici, a aflat ce s-a întîmplat | la Santamerion ; și era foarte
 necăjit pe Zagan și era supărat, că din cauza greșelii aceleia față de elini,
 celelalte cetăți i s-ar supune cu mare greu. A dat însă de știre prin tabără
 ca robilor de război din Santamerion să li se dea drumul. Aici, cîți erau
 prin tabără, au fost puși în libertate ; dar o parte mai mare apucase să
 35 treacă din Ahaia în Etolia ; pe cei mai mulți însă și-i luase Zagan, ducîndu-i
 acasă. Cît despre orașul Greben, trimițîndu-l pe Iisus, guvernatorul de
 la Scopie, l-a cucerit ; și din aceștia o a treia parte i-a prefăcut în robi
 și alegînd orice om frumos era prin oraș, l-a luat rob cu sine. Încă mai înainte
 guvernatorul orașului Patras, cu numele Isacal, a supus unele din orașelele
 40 vecine cu el. Căci elinii, cînd au văzut că împăratul subjugă țara din interior

și că omoară foarte mulți bărbați din orașele cucerite, se grăbeau, fiecare 1
dorind să apuce să se predea, încă înainte de ce să sosească împăratul
și să-i subjuge cu puterea, pe unii făcându-i robi, iar pe alții măcelărindu-i.
Atunci turcii luau orașele în primire, fără să ia ceva din averea oamenilor,
dar alegînd pe cei mai frumoși de prin orașele ocupate, îi luau robi. Și 5
unele din orașelele cele mici, ei le robeau, cele mari însă le luau în primire,
alegîndu-și orașele cele mai frumoase pentru sine. Precum lupii năvălind |
asupra unor oi, părăsite de păstori, niciodată nu se mai satură îndeajuns 480
de a le sfîșia, și ele suferă amar de pe urma acestor fiare de lupi, așa și
Peloponezul într-un fel ca acesta se prăpădea în chipul cel mai nenorocit, 10
nimicit pînă la capăt de oamenii împăratului, pierind în chipul cel mai
jalnic, unii într-un fel, alții în altfel. Împăratul așadar sosind la Patras
în Ahaia, și-a așezat tabăra și orașelul Castrimenon i s-a supus. A trimis
un crainic și la Salmenichi și le-a cerut să predea orașul. Ei însă au spus
că de bunăvoie nu se predau, pentru că știu că vor păți-o la fel ca și cei- 15
lalți elini. Cînd i s-a raportat aceasta împăratului, s-a ridicat a doua zi
și a sosit la Salmenichi. Orașul acesta este așezat pe o culme întinsă în
munți foarte înalți; și e întărit și adăpostit foarte bine din fire, iar cetatea
se ridică mult, înălțîndu-se deasupra unei prăpăstii. Într-acest oraș,
cei mai mulți din elinii și albanezii vecini și-au căutat scăparea, și ei și 20
femeile și copiii. Împăratul după ce s-a apropiat, a început să împresoare
orașul, bătînd cu tunurile zidul orașului, care era și acela întărit de tot.
Și ienicerii au atacat zidul din mare apropiere și încercau și alt chip,
cum ar putea izbîndi; totuși nu izbîndeau întru nimic, nici să cucerească
orașul, nici în vreun alt chip pe măsura pregătirii. Totuși cu puștile răneau 25
nu puțini din locuitorii orașului. | Șapte zile în rînd a împresurat orașul 481
și ienicerii au oprit apa rîului; și peste puțin timp cei din oraș, chinuiți
într-una de sete, n-au știut ce să facă și s-au predat împăratului. Pe aceștia
fiind la șapte mii de oameni, i-a împărțit ca robi de război între oamenii
lui de frunte de prin tabără; și ca la nouă sute de băieți i-a ales să-i facă 30
ieniceri; pe ceilalți i-a scos de vînzare. Atunci conducătorul elinilor din
cetate, — era un Paleolog cu numele, — a intrat în vorbă, sub ce condiții
ar putea să predea cetatea, numai dacă și-ar muta tabăra cale de o zi.
Iar împăratul a primit propunerea și, luînd ostatici, s-a ridicat de aici
și, mergînd în jos, a tăbărit la Eghion, lăsînd pe loc în urmă pe Chamuza, 35
guvernatorul Peloponezului și al Tesaliei; căci punîndu-l pe acesta, i-a
luat lui Zagan locul de conducere pentru greșala de la Santamerion.
Acesta deci a fost lăsat pe loc, ca să ia orașul în primire, dar a doua zi,
a zăbovit. Și elinii făcînd o încercare, au lăsat cîțiva să iasă din cetate
și să le ducă lucrurile pe uscatul din fața Peloponezului; și se purtau cu 40

1 gîndul să treacă la venețieni ; căci în acest scop făcuseră propunerile de
 482 pace. Dar pe aceștia, cînd ies din oraș | și se pregăteau să se îndepărteze,
 îi prinde Chamuza și, trecîndu-i în rîndurile robilor de război, a făcut pe-
 cei din cetate să nu predea cetatea. Trimițînd scrisori la împăratul, i-au
 5 arătat nesocotința guvernatorului și că repede ar încălca învoielile de pace
 cu împăratul. Aflînd toate cu de-amănuntul, l-a scos din locul de con-
 ducere pe Chamuza și l-a pus iarăși pe Zagan comandant și guvernator
 al Tesaliei și Peloponezului. Încredințîndu-i acestuia amîndouă țările, el
 însuși a plecat dincolo de Feneu ¹. Ajungînd aici, a trimis crainic prin
 10 orașe, că împăratul i-ar ierta pentru cele trecute și le-ar cere să iasă a-
 fără de prin orașe și să vîndă armatei împăratului cele de trebuință. Unii
 din ei au ascultat și, coborînd în tabără, s-au amestecat printre turci.
 Împăratul însă strîngînd ienicerii de la Poartă și din cavaleria ușoară de
 pradă cîți erau de față, i-a slobozit asupra albanezilor, ca să-i prindă pe
 15 neașteptate. Aceștia așadar cîți au ascultat de cuvînt, au fost amăgiți
 și s-au prăpădit așa. Și animalele de povară și vitele țării mîinîndu-le cu ei,
 le-au dus la Corint. Cu o astfel de vorbă a străbătut localitățile Fliuntei.
 Căci albanezii așezați în acestea, deoarece își aveau așezările într-o regiune
 foarte apărută din fire, prădau și jefuiau pe elini și-i aveau partizani pe cei-
 20 lalți albanezi din localitățile de jos ale Peloponezului, oriunde i-ar fi dus
 483 aceștia | la război, încît s-a hotărît localitățile acestea să le facă mai slabe ;
 și a cunoscut că albanezii, pornind de aici, răsculau țara împăratului.
 Și despre aceștia se spunea că fac cele mai multe isprăvi și că-i duc pe
 ceilalți, oriunde ar vrea să-i scoată.

25 Acestea s-au întîmplat astfel la cucerirea Peloponezului, împăratul
 însă ajungînd la Atena, plimbîndu-se, vizita orașul și porturile. Povestin-
 du-i ienicerii de pe Acropolea, că unii dintre atenieni s-au înțeles la trădare
 cu domnul Beoției Franco , fostul stăpînitor de mai înainte al atenienilor,
 au ajuns și aceia și orașul în mare primejdie ; căci împăratul lăsîndu-se
 30 convins, prinde zece orășeni dintre cei mai cu stare și, luîndu-i pe aceștia,
 i-a așezat cu locuințele la Bizanț. Ducîndu-se spre casă și trimițînd crainic,
 a cerut ca domnul Dimitrie cu soția s-o ia înainte ; și el însuși făcea drumul
 pe îndelete. Domnului îi dădu orașul Enos și venit din salinele de acolo
 și de la Poartă pînă la șase sute de mii de arginți. Pe Franco, feciorul
 35 lui Antonio, fost intim de al său, precum se spune, și care predase Acro-
 polea din Atena, trimițîndu-l la Zagan, guvernatorul Peloponezului,
 484 i-a poruncit să-l ucidă. Iar Zagan invitîndu-l la el în cort | a stat de vorbă
 pînă noaptea, mai apoi însă, cînd s-a pornit să plece spre cortul său,

¹ Manuscrisele ne dau φενάω „Fenao”, îndreptat de Darkó în Φενεοῦ.

la porunca aceluia a fost ucis pe loc. Acesta s-a sfârșit astfel din viață. 1
 Împăratul ducându-se spre casă, făcea drumul pe îndelete și, ajungând 5
 la Fere, a zăbovit zile întregi pe loc, căci i se vestise că o armată e pe cale 5
 de la peoni să năvălească peste Istru. Când însă s-a vădit că nu este nimic, 5
 a sosit nu cu mult mai pe urmă la Adrianopole, ducând totodată cu sine 10
 și pe Dimitrie, fratele împăratului elinilor, cu soția. Când a ajuns la reșe- 10
 dința-i împărătească, a trimis și a îndepărtat pe scopit de la fata domnului. 10
 Zagan însă a fost lăsat în Peloponez și avea cu sine și armata Tesaliei 10
 fără cavaleria ușoară de pradă; umblind prin Peloponez, a organizat 10
 starea de lucruri de acolo și a scos mari averi, atît el cît și dregătorii lui 10
 din Peloponez, de pe urma robilor de război, pe care, luîndu-i pe furiș, 10
 îi treceau în Tesalia; apoi storcea și plocoane de la locuitorii Peloponezului. 10
 Venind și la Salmenichi, a început să împresoare cetatea, trimițînd și vorbe 15
 cumpenite în vederea predării. Aceștia, ce-i drept, nu-i dădeau ascultare, 15
 dar mai tirziu s-a întîmplat de-a scăpat teafăr comandantul elinilor din 15
 această cetate, după ce a rezistat un an întreg; și a dus războiul în contra 15
 împăratului foarte vitejește, încît Machmut, marele vizir al împăratului, 15
 să fi spus | despre acest bărbat că, venind într-o țară atît de mare ca 485
 Peloponezul, robi ar fi aflat mulți, dar nici un bărbat decît pe acesta.

Despotul Toma Paleolog fuge în Italia. Împăratul se afla atunci la reședința-i împărătească. Toma 20
 însă, după ce a fost la Epidaur, a ieșit din Peloponez și 20
 a sosit la Cercira; și debarcînd femeile și copiii, a plecat 20
 spre Italia pe mare la arhiereul romanilor; din Cercira a trimis un sol 20
 și la împăratul, făcînd o încercare, dacă i-ar da și lui vreo țară în Europa 25
 la marginea mării, și așa să predea împăratului Epidaur. Împăratul pe 25
 sol prinzîndu-l, l-a pus în cătușe și nu cu mult mai pe urmă l-a lăsat să 25
 plece fără nici o stricăciune. Iar domnul Toma sosind la arhiereu, avea 25
 de la acesta pentru trai șase mii de galbeni pe an.

Sinope în schimbul Filipoalei. Vara următoare, cum s-a ivit de primăvară, Mehmet 30
 a pornit cu armată asupra domnului Castamoniei și 30
 al Sinopei, învinuindu-l că era prieten cu Chasan cel Lung și pentru că 30
 credea că s-a legat cu el în contra țării lui Mehmet să năvălească împreună 30
 cu acela și să pornească răzbei. Se mai spun și alte motive, anume că 30
 fratele lui Amarle¹, trăind la Poarta împăratului, îl sfătuia pe împărat 30
 să meargă cu război asupra fratelui său. Echipînd și înarmînd pe mare 35

¹ Pe emirul din Sinope îl chema de fapt Ismail; vezi mai departe, p. 276,16, așa că poate ó 'Αμάρλεω ἀδελφός s-ar impune să fie îndreptat în 'Αμάρλης ó ἀδελφός—„fratele Amarle”.

- 466 corăbii, vase și trireme ca la | o sută cincizeci și el însuși trecînd în Asia, s-a dus pe jos pe uscat și flota-i pe mare, ținîndu-se aproape de țărmul Asiei, pînă ce a ajuns la Sinope. Și împăratul mergînd cu armata și trecînd prin orașul Castamoni, a ajuns la Sinope. Acest oraș este așezat
- 5 la marginea Mării Negre; este adică o peninsulă ce se întinde în mare pînă la douăzeci și șapte de stadii ¹, și pe istm se ridică orașul, avînd de amîndouă părțile marea și port natural. Dincolo de oraș, peninsula ce se întinde înăuntrul mării pe o depărtare de douăzeci de stadii ², este plină de dumbrăvi cu tot felul de pomi roditori și copaci și se chiamă
- 10 Pordapas și trăiesc în ea căprioare, iepuri și alte cîteva sălbăticiuni bune de vinat. Orașul pe amîndouă părțile mării este întărit și bine adăpostit din fire în mare măsură și are o așezare de toată frumusețea; dinspre uscat, orașul se ridică pe un loc pripuros. Dinspre peninsula locul orașului este șes și zidul îi poate fi atacat foarte ușor. Înainte de ce împăratul să fi ajuns în tabără, Machmut s-a apropiat de oraș și a intrat
- 15 cu Ismail în vorbă, grăindu-i astfel de cuvinte: „O, fecior al lui Schender³, tu cobori doar dintr-un neam strălucit de turci și pe împărat îl știi că, fiind din neamul acesta, nu contenește să se războiască într-una cu dușmanii profetului nostru Mohamed. De ce nu vrei să stai liniștit
- 467 și, | dînd fratelui tău jumătate de țară, să domnești peste cealaltă jumătate, ci despoind pe fratele tău, ții toată domnia acuma împotriva voii împăratului ? ! S-o știi de astă dată, pentru ca starea aceasta de lucruri să se îndrepte spre bine, ieși din oraș și mergi la împăratul, încredințîndu-te lui, tu și stăpînirea ta. Și așa, s-o știi bine, că nimic neplăcut
- 25 nu vei păți din partea împăratului; nici nu o să-l întreci cu aceasta ⁴, făcîndu-i astfel pe plac. Și vei avea o țară nu mai mică decît această țară a ta și, totodată ducîndu-ți viața în siguranță, vei avea parte de o fericire tihnită; nici nu vei mai avea vreo supărare în viitor, nici din partea dușmanilor noștri, nici alor tăi, nici din partea fratelui tău,
- 30 care mereu te atacă și umblă să-ți ia domnia. Mergi așadar și spune însuși care țară îți ceri în Europa de la împărat, ca eu să pot stărui pentru ea la împăratul”. — Acestea i le-a spus vizirul Machmut al lui Mihail. Iar Ismail, luîndu-i vorba din gură, i-a spus: „Dar, o Machmut, împăratul trebuia să meargă cu război asupra dușmanilor profetului și
- 35 nu asupra celor de același neam și aceeași credință ! Căci nu e cu lege să vie și să desființeze mai întîi pe un bărbat de același neam și legat

¹ Aproape 5 km.

² De 3 ½ km.

³ Vezi mai sus, p. 228 nota 5.

⁴ Adică răsplata ce o va primi, va fi mai mare decît ce a dat sultanului.

printr-un tratat de pace, fără să fi fost vinovat de vreo nedreptate. 1
Eu unul n-am făcut nici o nedreptate față de împărat și nici tratatul
de pace nu-l calc. Iar dacă la aceasta și însuși împăratul s-a gândit și,
în vederea războiului cu Chasan, | voia ca această țară să fie a lui, ei 408
bine, să-mi dea Filipopole în schimbul acestei țări, încît să o am nu cu 5
tribut, ci scutită de dări și atunci voi pleca la împăratul, încrezându-mă
în bunătatea și dreptatea lui. Priviți orașul ce așezare puternică și bine
apărată din fire are și cît de bogat este înzestrat cu arme. Patru sute
de tunuri are și la două mii de puști și peste zece mii de bărbați, încît 10
să se poată apăra și lupta la mare adăpost pentru noi înșine și cu foarte
mare pagubă pentru dușmani”. — Acestea auzind Machmut și fiind
foarte bucuros de cuvintele lui Ismail, a plecat înaintea împăratului să-l
feliciteze la învoirea asupra orașului. Împăratul după ce a auzit fiecare
propunere de la Ismail, s-a arătat gata să încheie un tratat de pace în
condițiile propuse de Ismail și i-a dat Filipopole. Și Ismail luîndu-și 15
toată averea a plecat din oraș și s-a dus în Europa în locul care i l-a
dat împăratul. Atunci, de îndată ce împăratul a luat în primire orașul
și pe Ismail l-a trimis în Europa, s-au predat împăratului și toate cele-
lalte cîte se țineau de stăpînirea aceluia, cît și orașul Castamoni, oraș
înfloritor și foarte bine apărat din fire, în care Ismail își pusesela adăpost 20
soția și copiii, iar însuși se pregătea la Sinope în vederea împresurării. |

Întinderea și
bogăția țării
lui Ismail. Con-
strucții de mari
corăbii.

Țara aceasta a lui Ismail începe de lîngă orașul împăratului, 409
Heraclea, de la Marea Neagră și se întinde de-a lungul
Mării Negre, pînă în țara Paflagoniei, țara lui Turgut; și
este o țară foarte bogată, cu un venit anual de două sute 25
de mii de galbeni. E singura țară din toate țările din Asia
care, precum și aiurea în istoria mea am amintit-o, produce cea mai bună
aramă, după arama din Iviria; din aceasta îi vine împăratului în fiecare
an un venit de cincizeci de mii de galbeni. Iar în portul Sinopei se mai
afla între altele și o corabie de formă mai rotundă ¹, de nouă sute de 30
butoaie, pe care și-o construise Ismail. Aceasta, împăratul a trimis-o
la Bizanț, unde și împăratul își construise o corabie, cea mai mare din
cîte au fost vreodată după una a venețienilor și a împăratului taraan-
zilor Alfonso. Căci Alfonso a fost cel dintîi care a construit o corabie ca
de patru mii de butoaie; și mai pe urmă și orașul venețienilor, după 35
ce s-a făcut pace între ei și stăpînitorul Ligiriei și al taraanilor, au con-
struit și dinșii două corăbii, cele mai mari din toate corăbiile cîte au fost.

¹ Vas de comerț de mare capacitate, vasele de război avînd o formă mai mult lunguiață.

1 Corăbiile împăratului taraanilor s-au prăpădit, scufundându-se de sine
 în port, de mari ce erau, și n-au mai apucat să iasă în largul mării. Împă-
 ratul când a auzit despre acestea a construit și dînsul o corabie ca de
 490 trei mii de butoaie. Și nu cu mult mai pe urmă aceasta s-a prăpădit
 5 din cauza mărimii catargului, întrucît în corabie s-a făcut o deschizătură și,
 destul timp luînd multă apă, cînd a fost scoasă de patru sute de oameni
 puși pentru aceasta, s-a scufundat după aceea în port și a dispărut sub
 apa mării. Și căpitanul corăbiei, de frica împăratului Mehmet, a fugit.

Pace cu Chasan Dar aceasta s-a întîmplat mai tîrziu; atunci însă împăratul,
 10 cel Lung, după ce a luat în primire țara lui Ismail a lui Schender¹,
 se grăbea la război în contra lui Chasan cel Lung și să meargă asupra
 Colchidei, cu gîndul să înlăture pe împăratul Trapezuntului, care stătea
 în legături de mare și strînsă prietenie cu Chasan și în deosebi fratele
 său împăratul Ioan; și însuși împăratul David dăduse după Chasan cel
 15 Lung pe fata lui Ioan și nepoata lui David. Și-l mai ruga împăratul David
 pe Chasan să stăruie pe lîngă împăratul Mehmet, ca în viitor tributul Trape-
 zuntului să nu i-l ducă lui, ci cerea mai degrabă ca împăratul Mehmet să i-l
 facă dar lui Chasan. Așadar solii lui Chasan care au venit la împărat, vor-
 beau și de alte lucruri îndrăznețe și cereau și aceasta, ca tributul țării
 20 Colchida să li-l lase lor. Pe aceștia împăratul i-a trimis acasă cu ame-
 nințări, că în viitor nu peste mult timp vor ști ce rugăminți ar trebui
 să facă împăratului. Atuncia așadar, după ce a străbătut părțile Capa-
 491 dociei, i-a ieșit în cale feciorul cel mai mare care guverna la Amasia,
 și i-a adus tatălui său daruri mari și i s-a închinat pînă la pămînt, pre-
 cum e obiceiul la ei. A venit la împăratul și socrul său Turgut², a căruia
 25 fată luînd-o împăratul și plăcîndu-i de ea, o ținea ca a doua soție între
 femeile ce le avea în harem; și pe fratele ei care venise la Poartă și a
 rămas între oamenii de la Poartă, îl purta cu sine, oriunde mergea în
 vreo expediție. Atuncia i-a venit împăratului în cale întru întîmpinare
 30 cu daruri deosebit de mari. După ce a trecut de Sebastia și a năvălit
 în țara lui Chasan, a atacat un orășel cu numele...³ și l-a ocupat. Dar
 apoi înaintînd mai departe, sosește la însuși împăratul, mama lui Chasan

¹ Vezi p. 228 n. 5.

² Mai probabil un urmaș de-al lui Turgut rudă prin căsătorie cu Baiazid I (vz. mai sus, p. 57,3), Laonic, după obiceiul turcesc, numind și pe socrul lui Mahomed tot așa ca și pe înaintașul său; compară p. 56 n. 8.

³ În unele manuscrise e indicată aici o lipsă. După Szadeddin, 2 p. 201 (citât după G. Müller, ediția lui Critobul, în *Fragmenta Historicorum Graecorum*, V, Paris, 1870, p. 130) să fi fost cetatea Kuiumli-hissar.

cu daruri strălucite; ea luase asupra-și solia pentru feciorul ei. Venind 1
 în fața împăratului, i-a grăit astfel de cuvinte: „O, împărate, fecior al
 lui Amurat, coborîtor din Otuman, iată-mă pe mine m-a trimis feciorul
 meu Chasan care ține la puterea ta și nici nu e supărat de situația ta
 înfloritoare, nici nu se dă înapoi să-ți facă pe plac la orice i-ai spune. 5
 Iar eu din parte-mi îți spun următoarele: Minunatul între oameni, de
 ce vii așa cu război împotriva noastră, care sîntem de același neam?!
 Sau nu știi că pe Furtunosul Baiazid, feciorul lui Amurat, păcătuiind
 și greșind cel mai mult în privința aceasta față de cei | de un neam 492
 cu el, năprasnic l-a ajuns pedeapsa dreptății și s-a prăpădit de mîna 10
 împăratului Temir?! Și ție, care pînă la acest pas ai umblat bine cu
 cei de un neam cu tine și nimănui n-ai făcut vreun rău ce nu se mai
 poate îndrepta, dumnezeu îți trimite multă fericire din belșug; profetul
 dîndu-ți acestea, pune sub mîna ta multă țară înfloritoare și orașe și
 împărați să-ți fie supuși și robi. Și acestea, tu le înțelegi bine, că-ți este 15
 dat să faci cuceriri ca unul care pînă aici încă nu s-a semețit față de
 oamenii lui, asuprindu-i. Sînt unii, foarte semeți și fără nici o sfială în
 firea și sufletul lor, care cred că o pedeapsă a dreptății nu-i ajunge pe
 oameni nicăieri pe pămînt, ci firea lucrurilor e așa, că acestea le vin de
 sine la voia întîmplării. Nu! De orice s-ar apuca fiecare să facă, aceasta 20
 îi este îngăduit de lege și-i este cu dreptate; și stăpînitorului puternic și
 împăratului îi izbutesc toate, dacă sînt îmbinate cu dreptatea. Ci dum-
 nezeu împărțind fiecăruia ce-i este scris, fie bine fie rău, împarte pe
 oamenii ce vin pe lumea asta în două părți. Căroră se întîmplă de le 25
 împarte soarta cea bună, și după moarte cel astfel încătușat este răz-
 bunat amarnic¹. Ne e dată și altă lege de la dumnezeu, că cine s-a
 învoit la ceva, de aceasta să se țină! Dacă însă cuvîntul dat și-l calcă,
 strivit să fie cu desăvîrșire. Între împărații care sînt acuma prin lume,
 tu ai ajuns la starea cea mai fericită, pentru că | ascuți de poruncile 493
 profetului și cele cerute de lege nu le calci; de aceea și în viitor o să 30
 domnești peste toți oamenii. Și de s-ar întîmpla să se lege omul, fie față
 de dumnezeu, fie față de profet, neapărat trebuie să se țină pînă la
 moarte. Și tu nu faci bine cu noi ăștia care sîntem de același neam cu
 tine și slujitori ai profetului, în seama căruia soarta a lăsat paza învoie-
 ilor făcute; negreșit nu va răbda, ca noi acoperiți de nedreptățile tale 35
 trufase să rătăcim de ici-colo!”. — Acestea le-a grăit. Și împăratul
 luîndu-i cuvîntul din gură, i-a grăit astfel: „Femeie, cu multă dreptate
 le-ai spus toate! Dar s-o știi bine că și împăratului și stăpînitorului îi place

¹ Adică, pe cel care a avut parte de soarta cea mai bună, dacă e nedrept, răzbunarea îl ajunge după moarte.

- 1 oarecum mai bine o învoială. Și firea lucrurilor o aduce aceasta cu sine. Dar dacă cineva este arătat că greșește față de cei de un neam cu el, neapărat acel cineva ia drumul mărturiei pentru aceasta și se apără de cel care-l atacă. Și eu unul doar am făcut aceasta și i-am spus mai întâi
- 5 să nu aducă neajunsuri țării mele; dar el nici nu s-a înfrinat de loc și nici n-a încetat să mă atace și să mă supere. Totuși, impunând acestea feciorului tău, mă voi ține în viitor departe de țara lui, cu condiția să nu mai calce iarăși țara mea și să nu ia apărarea împăratului din Trapezunt și nici să nu lupte pentru el". — La cuvintele acestea ale împă-
- 10 ratului, femeia s-a învoit îndată și a încheiat un tratat de pace.]
- 494 **Cucerirea Trapezuntului, 1461.** Dar de aici a plecat acuma asupra Trapezuntului în contra împăratului David care, murind fratele său împăra-
- tul Ioan și lăsînd în urma sa un singur urmaș, a ocupat cu ajutorul comandanților Cavasitani dintre Mesochaldii de prin Trapezunt tronul
- 15 împărătesc și era împărat, făcînd nedreptate nepotului său de frate care era de patru ani. Oastea pornind așadar de la Sinope, după ce și-a supus mai întâi acest oraș, a plecat, avînd la dreapta Capadocia, și sosind la Trapezunt, a dat foc localităților din fața orașului și l-a împresurat treizeci și două de zile. După aceea însă a sosit împăratul cu mare năvală.
- 20 Dar Machmut venind de mai înainte la Trapezunt și ridicîndu-și aici undeva corturile în locul numit Schilolimni și intrînd în vorbă cu vărul aceluia, protovestiarul Gheorghe, i-a spus să spună împăratului David următoarele : Împăratului Trapezuntului din neamul împărătesc al elinilor, marele împărat îi spune următoarele, că vezi cîtă țară a străbătut, după
- 25 ce a pornit de acasă, ca să ajungă aici. Dacă predai deci îndată împăratului orașul, îți dă și ție o țară, precum a dăruit domnului elinilor din Peloponez Dimitrie, bogăție și insule și orașul înfloritor Enos și, fiind la adăpost de orice primejdie, trăiește în fericire. Dacă însă nu vrei să ascuți și vrei să te împotrivești, să știi că orașul ți-l robește | peste puțin
- 495 timp; căci nu se va ridica de aici, înainte de ce să vă distrugă pe voi cu moartea cea mai grea". — La aceste cuvinte ale lui Machmut, împăratul Colchidei răspunzînd, a spus astfel : „Ci noi și mai înainte n-am călcat tratatul de pace cu împăratul și, trimițînd pe fratele împăratului, gata am fost la orice poruncă a împăratului ¹ să ascultăm îndată cu
- 35 rîvnă; și acuma comandantului flotei împăratului asta i-am spus-o, să nu ne pustiască țara, stricînd-o, că ne-am pregătit, cînd vine împăratul, să ne plecăm lui". — Acestea le-a spus și cerea împăratului să facă

¹ A sultanului Mahomed II.

pace cu el, cu condiția, ca împăratul să-i ia fata de soție și să-i dea o țară 1
care să-i poată da un venit egal cu țara ce a avut-o. Acestea spunînd,
cerea să facă pace. Machmut, cînd împăratul venea spre tabără, i-a ieșit
înainte, anunțîndu-i starea de lucruri din oraș. Întăritat de aceste cuvinte,
era pornit să cucerească orașul cu puterea și să-l robească; căci era 5
supărat, că soția împăratului, încă înainte de venirea flotei, a ieșit din
oraș și a mers la ginerele¹ ei Mamias. După aceea însă chibzuindu-se, s-a
hotărît să facă o învoială întărită cu jurămint; și împăratul a depus
jurămintul și apoi ienicerii au ocupat Trapezuntul precum orînduise
împăratul. Iar pe | împăratul Trapezuntului l-a pus să se urce în corăbii 496
împreună cu copiii și fata și rudele sale cîte erau cu el, și să plece la
Bizanț, avînd doar și împăratul însuși să vină îndată pe uscat. Orașul
l-a dat în seama comandatului flotei, guvernator la Galipoli, și în cetate
a pus ieniceri și în oraș azapi. După aceea a trimis pe guvernatorul Ama-
siei Chitir și a ocupat localitățile de primprejurul orașului și cele de pe 15
la Mesochaldion care erau ale comandanților Cavasitani, ale pansebas-
tului și ale feciorilor lui. Și toate i s-au predat. El a lăsat și o garnizoană
de pază și, pornind pe uscat, a plecat și s-a dus prin țara Țanizilor²,
o țară bine apărată din fire și foarte greu de străbătut. Ajuns la Bizanț
a poruncit împăratului Trapezuntului să plece la Adrianopole și nu cu 20
mult mai pe urmă s-a dus și el însuși la Adrianopole.

Așadar orașul Trapezunt a fost cucerit astfel și toată țara Colchilor
a ajuns sub stăpînirea împăratului, fiind și ea o împărăție de a elinilor,
cu obiceiurile și felul de viață de al elinilor, încît în puțin timp elinii și
domnii elinilor au fost supuși de împăratul acesta, | mai întîi orașul 497
Bizanț, după aceea Peloponezul și apoi împăratul Trapezuntului și țara lui.
Acestea s-au petrecut așa.

[Și apoi Trapezuntul l-a împărțit în grupe și una și-a reținut-o
sieși făcîndu-i mai tîrziu silictari și spachoglani la Poarta lui; pe
aceștia ținîndu-i pe lîngă sine pentru serviciul lui personal și pentru 30
petreceri de dragoste; altă parte a colonizat-o în Bizanț și din alții
a făcut ieniceri și lucrători la armamente; și alegînd opt sute de
băieți, i-a rînduit în unitatea ienicerilor. Totuși pe fata împăratului
David n-a luat-o de soție, peste puțin timp însă a trimis după ea să
vină la harem, după ce împăratul David a fost ucis; și pe băiat, urma- 35
șul împăratului de mai înainte, fiind încă brudiu, îl ținea pe lîngă sine.
Feciorul mai mic al împăratului cu numele Gheorghe, cînd era la Adria-

¹ Dar grecescul γαμβρός ar putea fi și cumnat sau orice altă rudă prin căsătorie.

² Manuscrisele au τζαννιδων—, „Țanizilor”, îndreptat de Darkó în Τζαννιδων (vezi mai sus, p. 56 nota 4.) J. Moravcsik, în, „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher”, 8 (1931), p. 366, crezînd ca și Darkó, că acest pasaj nu este al lui Laonic, e de părere că forma vulgară Țapnizi ar putea fi păstrată.

1 nopole, a trecut la religia lui Mohamed și, deși s-a făcut de religia ace-
 lora, nu mult mai târziu a fost prins de împărat cu tatăl și cu frații lui.
 Căci și nepoata de frate a împăratului, soția lui Chasan¹, a trimis scri-
 5 sori și-l chema la ea, fie pe feciorul împăratului, fie pe nepotul lui de
 498 frate Alexie din Mitiline, care era un Comnen. Și scrisorile care făceau
 știut ca unul din feciorii | împăratului sau nepotul lui de frate, precum
 s-a spus, să vină la doamna, care era soția lui Chasan cel Lung, au fost
 date în mîna împăratului. Aceste scrisori i le-a dat protovestiarul Gheor-
 ghe, chipurile fiind de caracter, ca poate împăratul să rămînă în bună
 10 crezare și de altfel pentru ca să nu se audă și de la alții, cum proto-
 vestiarul a tăinuit aceasta; temîndu-se de marele domn și de Machmut-
 pașa, ca protovestiarul să nu pătească vreun rău din partea marelui domn,
 a dat din cauza aceasta marelui domn hîrtia. Așadar primind împăratul
 scrisorile și gîndindu-se la cuprinsul lor, a căzut la bănuială și, prinzîndu-i,
 15 i-a închis și pe împăratul David și pe feciorii lui cu nepotul lui de frate.
 Și pe fată a chemat-o să-i vină în harem; și pe aceia ținîndu-i în
 cătușe nu cu mult mai târziu i-a dus la Bizanț și i-a ucis. Băieții ce-i luase
 din oraș și din localitățile de primprejur, pe unii rînduindu-i ieniceri, i-a
 pus să-i slujească în apartamentele lui de locuit, pe alții la îndeletnicirile
 20 lui, iar pe ceilalți i-a dăruit feciorilor lui și marilor dregători. Copilele
 însă pe unele le-a luat în haremurile lui, altele le-a dăruit și cîteva din
 ele le-a dăruit feciorilor lui, iar pe unele în puțină vreme le-a și măritat]².

499 Iarna aceasta însă împăratul petrecînd-o în | palatele
 sale, a trimis după Vlad, feciorul lui Draculea, domnul
 25 Expediția lui Mahom-
 med II în contra lui
 Vlad Tepeș, 1462. Ște-
 fan cel Mare impre-
 soară Chilia.
 Daciei; și avea la sine pe fratele aceluia, mai tînăr,
 fiind favoritul său și trăind și locuind la el. Și s-a
 întîmplat că în timpul, cînd a ajuns la domnie și sta
 să plece asupra lui Caraman, împăratul dorind să aibă relații cu acest
 băiat, era cît pe ce însuși să moară de mîna aceluia. Căci fiindu-i drag
 30 băiatul, îl chema la petreceri și, închinînd cu patimă paharul către el,
 îl chema în camera de culcare. Și băiatul, fără a bănui că va păți așa
 ceva din partea împăratului, l-a văzut pe împărat repezîndu-se la el
 pentru un lucru de așa fel și s-a împotrivit și nu se da la dorința împăra-
 tului. Și-l săruta împotriva voiei lui și băiatul, scoțînd un pumnal îl
 35 lovește în coapsă pe împărat și așa îndată a luat-o la fugă, pe unde a

¹ I. Moravcsik, *loc. cit.*, crede că, Ζουχασάνη, precum ne transmit unele manuscrise, ar trebui pus în text, ca formă vulgară pentru Uzun Chasan.

² Întreg pasajul închis în [] de la „Și apoi Trapezuntul” pînă „le-a și măritat” pare să fie cu totul străin de Laonic, dacă nu se va fi strecurat cumva din ciorna sa pe care n-a apucat s-o pună la punct în întregime. Darkó în ediția sa scoate din text, chiar începînd de la „Dar de aici a plecat” (p. 280, 11), ceea ce însă cred că este prea mult; vezi Vasile Grecu, *Zu den Interpolationen im Geschichtswerke des Laonikos Chalkokondyles*, în „Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique”, 27 (1946), p. 92—94.

putut. Doctorii i-au vindecat rana împăratului. Iar băiatul urcîndu-se 1
 într-un copac undeva pe acolo, s-a fost ascuns. După ce însă împăratul
 și-a făcut bagajele și a plecat, atunci și băiatul coborîndu-se din copac
 și luînd-o la drum, nu cu mult mai pe urmă a venit la Poartă și a devenit
 favoritul împăratului. Dar are obiceiul să se folosească nu mai puțin de 5
 cei ce duc același fel de viață ca și el; căci cu aceștia e mereu împreună
 și petrece cu ei zi și noapte, de cei de alt neam se crede că împăratul se
 folosește nu prea mult, ci puțințel. | Lui Vlad, fratele acestui băiat, 500
 împăratul i-a încredințat domnia Daciei; și cu ajutorul împăratului
 Vlad, feciorul lui Draculea, a năvălit și a luat domnia. Dar cum a ajuns 10
 la domnie, mai întîi și-a făcut o gardă personală nedespărțită de el; după
 aceea chemînd cîte unul din boierii săi, despre care putea crede că ar
 fi în stare să ia parte la trădarea pentru schimbarea domnilor, îi slujea
 și trăgea în țeapă cu toată casa, pe el, pe copii, femeie și slujitori, încît
 am auzit că acesta singur dintre toți bărbații, cîți îi știm noi, a ajuns 15
 să facă o mare ucidere de oameni. Căci ca să-și întărească domnia, să
 fi ucis în puțin timp la douăzeci de mii de bărbați, femei și copii; și încon-
 jurîndu-se cu un număr de ostași și trabanți aleși și devotați, acestora
 le dăruia banii și averea și cealaltă bună stare și situație a celor uciși,
 încît peste puțin timp s-a ajuns la o schimbare radicală și omul acesta 20
 a prefăcut cu totul organizația Daciei. Și peoni, nu puțini, despre care
 credea că au vreun amestec în treburile publice, necruțînd nici pe unul din
 aceștia, i-a ucis în număr foarte mare. Cînd așadar a crezut că-și are
 domnia Daciei pe deplin consolidată, se purta cu gîndul să se lepede de
 împăratul. Dar pe oamenii aceștia îi pedepsea cu știrea împăratului, că 25
 doar și-ar întări domnia, | ca să nu aibă necazuri, cînd bărbații de frunte 501
 ai Daciei s-ar răscula iarăși și i-ar aduce pe peoni aliați într-ajutor.

Acestea deci dară le-a săvîrșit așa. Și atuncea, iarna aceea, cînd
 împăratului i s-a dat de știre, că acesta umblă cu gînduri vrăjmașe de
 răzvrătire și că, îndreptîndu-se către peoni, face cu ei învoieli și alianță, 30
 a socotit că e lucru grozav; și trimițînd un bărbat încercat de la Poartă,
 un diac elin, l-a chemat la Poartă, că, dacă o să vină la Poartă, nimic
 neplăcut nu va păți de la împăratul, ci pentru că s-a arătat cu priință
 pentru interesele împăratului, va dobîndi bine și favoruri și răsplătire
 chiar mai mare decît priința ce a arătat-o împăratului. Cu acest ordin 35
 l-a trimis la el pe diacul Porții Catavolinos. Iar lui Chamuza, numit
 purtătorul de șoimi, care primise însărcinarea să guverneze nu puțină
 țară la Istru și să fie guvernator la Vidin, îi trimite în taină ordin, că
 va avea parte de mare bine de la el, dacă prin viclenie va putea să i-l
 aducă pe om și să-l prindă, cum va putea, fie cu vicleșug, fie în alt chip. 40

- 1 Acesta aşadar spunîndu-i diacului, că e vorba să-l prindă pe om, se sfătuiesc asupra hotărîrilor care să-i ducă la scop, anume cînd Vlad îl va însoţi la întoarcere, să-i întindă în taină o cursă de mai înainte chiar în această ţară a lui şi aşa să-l prindă; diacul însă să-i semnaleze, cînd
502 va avea să pornească înapoi. Diacul face aceasta şi-i semnalează într-ascuns ora în care trebuia să plece, însoţit de Vlad; şi Chamuza s-a pus de mai înainte la pîndă chiar într-acest loc. Vlad însă înarmat cu oamenii lui, cum însoţea la întoarcere pe conducătorul Porţii de aici, a căzut¹ în cursă şi, cum şi-a dat seama, de îndată a poruncit şi-i prinde pe aceştia
10 cu însoţitorii lor; cînd Chamuza a atacat, s-a luptat în chip remarcabil şi biruindu-l, l-a prins şi din ceilalţi care au luat-o la fugă, a nimicit nu mulţi. Pe aceştia cum i-a prins, i-a dus cu toţii şi i-a tras în țeapă, după ce i-a ciuntit mai întii; lui Chamuza însă i-a făcut o țeapă mai înaltă; şi slujitorilor le-a făcut acelaşi lucru ca şi stăpînilor lor. Iar după aceea,
15 îndată şi-a pregătit, pe cît a putut, o oaste foarte mare şi a pornit-o de îndată spre Istru şi trecînd în localităţile acestea de la Istru în ţara împăratului, a nimicit cu desăvîrşire locuitorii împreună cu femei şi copii şi caselor le-a dat foc, arzînd totul pe unde mergea. Şi făcînd mult şi mare omor, a plecat înapoi în Dacia. |
- 503 Cînd i s-a anunţat acestea împăratului Mehmet, că atît solii lui au fost ucişi de Vlad, domnul Daciei, cît şi Chamuza, un bărbat cu mare trecere al Porţii împăratului, a fost dat morţii aşa fără nici o vorbă, s-a îndurerat, precum era firesc, şi socotea lucru mai grav, dacă va trece cu vederea uciderea în aşa fel al unor oameni ca aceia şi nu va pedepsi
25 îndrăzneala atît de mare a aceuia, încît să-i ucidă solii, şi nu va cere domnului Daciei socoteală pentru moartea chiar a acelora. Dar era îndurerat şi de aceea, că a trecut Istrul cu oaste multă şi că, după ce a ais ţara împăratului şi a făcut omor printre oameni din neamul lui, s-a putut întoarce înapoi. Dar din toate acestea cu mult mai grav socotea
30 ceea ce a făcut solilor săi. De aceea a trimis celor mai de frunte ai săi veste în toate părţile şi le-a spus şi celorlalţi după rang să vină în ordinea cea mai frumoasă şi să i se înfăţişeze deplin înarmaţi, fiindcă pleacă la război cu armatele. Aşadar şi-a pregătit expediţia asupra dacilor.

¹ După cum sună textul grecesc, s-ar mai putea traduce şi aşa : „Şi Chamuza a întins de mai înainte o cursă aici în această ţară. Vlad însă înarmat cu oamenii săi, cum însoţea la întoarcere pe marele vizir al aceleia, a căzut” ş. s. m. d. Dar cu „în această ţară” şi cu „al aceleia”, Laonic nu poate avea în vedere decît Ţara Românească şi atunci s-ar părea că e vorba de un reprezentat al sultanului pe lângă Vlad, şi anume un mare vizir, căci θυρῶν ἡγεμὼν la Laonic înseamnă de obicei „marele vizir”. Dat fiind însă felul de a scrie al lui Laonic, se poate să fie vorba numai de însuşi Chamuza; şi de aceea am tradus aşa, ca acesta să se vadă mai lămurit.

Dar se mai spune și aceasta că mai înainte de a-i fi sosit știrea despre 1
uciderea solilor și a guvernatorului Chamuza și de pîrjolirea țării, Machmut
vizirul fără să fi fost la împăratul, a spus oamenilor împăratului, cele
întîmplăte la daci; și s-a mîniat rău; și se spune că i-a dat omului și
bătaie. Și aceasta la Poarta | împăratului nu se consideră ceva cu totul 504
rușinos, cînd e vorba de oameni care din robi și nu din feciori de ai tur-
cilor au ajuns la înalta dregătorie. Trimițînd așadar crainici în toate
părțile, a poruncit oastea să i se înfățișeze bine și deplin înarmată și toată
cavaleria ușoară de pradă să-l însoțească în această expediție. Crainicii
împăratului îi duc veștile în țară și vestitorii, cînd s-ar întîmpla ceva 10
nou, sosesc foarte repede la Poartă; și în puține zile de tot, fac drumuri
foarte lungi în chipul următor: Unde se întîmplă de vede în cale un cal,
de îndată dă jos călărețul de pe cal și însuși încălecînd, mîină din răs-
puteri și calul aleargă cît de tare îl ține puterea. Apoi găsind pe altul,
îl dă jos și calul de mai înainte îl dă omului. Și așa făcînd popasuri scurte. 15
săvîrșesc un drum foarte lung. Și întreg corpul și-l au încins, încît să
nu-și obosească prea mult trupul, să nu aibă dureri cînd gonesc. Și din
Peloponez pînă la Adrianopole știm crainici care ajung în cinci zile, un
drum de cincisprezece zile pentru un bărbat care călărește mult și bine.
Olăcari se cheamă acești crainici. 20

După ce oștile îi fuseseră pregătite, împăratul a pornit asupra Daciei
îndată la începutul primăverii. Această armată, | spun oamenii că a fost 505
foarte mare, a doua după năvala acestui împărat asupra Bizanțului.
Această tabără se spune că a fost cea mai frumoasă decît alte tabere
și că avea mare pregătire în ce privește armele și echipamentul, iar armata 25
să se fi ridicat la două sute cincizeci de mii. Și aceasta se poate socoti
ușor de la bancherii care au luat vadul Istrului și care au cumpărat de
la împăratul trecerea peste fluviu cu trei sute de mii de galbeni și se
spune că au cîștigat mari sume de bani. Pe uscat armata a pornit de la
Filipopole, iar pe mare a echipat vreo douăzeci și cinci de trireme și la 30
o sută cincizeci de vase și mergea de-a dreptul spre Istru, cu gîndul să
treacă la Vidin. Și a poruncit ca aceste vase să plutească pe Marea Neagră
spre Istru. Și flota, potrivit poruncii împăratului a plecat pe Marea
Neagră la gura Istrului; și îndată ce a ajuns la gură, s-a dus pe fluviu
în sus spre Vidin. Și pe unde flota a făcut vreo debarcare, dădea foc la 35
case și ardea și, punînd foc, au ars Brăila, oraș al dacilor, în care fac un
comerț mai mare decît în toate orașele țării. Căci, mai peste tot, casele
sînt de lemn. Dar dacii, cînd au auzit că împăratul vine asupra lor,
copiii și femeile le-au | adăpostit, pe unele în muntele Brașov, pe altele 506

1 într-un oraș cu numele...¹, în jurul căruia întinzându-se în cerc loc mlăștinos, îl apăra și-l păzea și-l făcea foarte întărit din fire și-l pune foarte bine la adăpost. Iar pe altele le mai adăpostește în pădurile de stejar, greu de străbătut pentru un om nou venit și care nu e localnic, căci sînt

5 foarte dese și acoperite de copaci foarte deși, încît foarte puțin se poate intra mai adînc în ele. Copiii și femeile le-au adăpostit deci astfel, iar ei înșiși, adunîndu-se în același loc, l-au urmat pe Vlad domnul. Și împărțindu-și armata în două, o parte o avea cu sine, iar cealaltă a trimis-o în contra domnului Bogdaniei Negre², ca să-l respingă, dacă acela ar

10 încerca să năvălească, și să nu-l lase în pace, dacă ar fi năvălit în țară. Căci domnul acestei Bogdaniei Negre avînd o neînțelegere, era, dintr-o astfel de cauză, în război cu Vlad și, trimițînd soli la împăratul Mehmet, îl chema să vină și spunea mereu că e gata să se ridice cu război și el. Împăratului îi părea bine de vorbele acestui domn și l-a îndemnat să

15 facă așa, încît generalul său comandant să se unească pe fluviu cu comandantul flotei și să impresoare orașul, așa numit Chilia, al lui Vlad, de la gura fluviului. Așadar acest domn adunîndu-și oastea țării, a plecat în grabă spre flota împăratului de-a dreptul la orașul Chilia, cu gîndul

507 să facă legătura | cu comandantul flotei. Și după ce s-a unit cu oastea

20 împăratului, au impresurat amîndoi orașul și, bătîndu-l mai multe zile, au fost respinși și au pierdut cîțiva oameni. Dar cum nu le mergea bine cu cucerirea orașului, s-au retras acuma amîndoi. Și atunci Negrul Bogdan³ s-a pornit cu năvală să intre în țara dacilor, era însă oprit de una din părțile oștirii care fusese rînduită acolo să păzească țara. Dar Vlad

25 însuși cu partea mai mare din oaste, umbla prin păduri, așteptînd să vadă încotro va înainta armata împăratului. Împăratul însă, după ce oștile i-au trecut peste Istru, îndată ce a ajuns în Dacia, nu se abătea nicăieri din cale la pradă. Căci împăratul nu-i lăsa, ci mergea cu armata în ordine de luptă. Mergea de-a dreptul asupra orașului, în care dacii

30 își adăpostiseră femeile și copiii, iar ei se țineau prin păduri în urma împăratului; și dacă vreun detașament se rupea din armată, era nimicit îndată de aceștia. Împăratul așadar, cînd s-a anunțat că nimeni nu stă să iasă la luptă în contra sa și că nici din partea peonilor nu i-a venit lui Vlad vreun ajutor, îi păsa puțin și nu avea grijă de întărirea taberei;

35 și tabăra a dat peste un loc deschis. Dar Vlad, cum aflase de năvala dușmanilor, a trimis soli la peoni care le spune următoarele: „Bărbați

508 peoni, | voi știți doar că țara noastră e vecină cu a voastră și că amîn-

¹ Numele orașului nu ni se spune.

² Moldova.

³ ὁ μέλας Μπρόγδανος, în înțeles de „moldovanul”.

două popoarele ne avem țara așezată la Istru. Ați auzit acum, cred 1
 și voi, că împăratul turcilor pornește cu oaste mare la război asupra 2
 noastră. Și dacă Dacia aceasta își va supune-o și o va subjuga, înțele- 3
 geți bine și voi, că ei nu vor sta în pace și liniștiți locului, ci îndată vor 4
 năvăli cu război asupra voastră și locuitorii țării voastre vor avea de 5
 suferit nenorociri foarte grele din partea lor. Acuma e deci vremea ca, 6
 ajutându-ne pe noi, să vă apărați și voi, oprind cât mai departe de țară 7
 armata aceasta; și să nu lăsați să ne strice țara și să ne nenorocească 8
 și să ne subjuge neamul nostru. El mai are însă și pe fratele tânăr al 9
 domnului nostru, ca să-l pună domn în Țara Românească; o, de nu i-ar 10
 ieși nimic după gândul lor, nici unuia dintr-înșii! Căci cînd se pornea 11
 cu război asupra Daciei, pe tânărul frate al lui Vlad cu multă prietenie 12
 l-a ridicat la mare cinste și i-a dat bani și veșminte multe și alese și l-a 13
 pus să trimită vorbă în Dacia la boierii cu trecere de la conducerea țării. 14
 Așa ajungînd deodată la multă bogăție, a trimis și a făcut, precum i-a 15
 spus împăratul. Dar trimițînd atunce de mai înainte, n-a izbutit întru 16
 nimic”. — Auzind | peonii de la sol acestea au ascultat de vorbele lui 17
 și se simțiră îndemnați să-i ajute și să-l apere cât mai mult. Și stringeau 18
 armată. 19

Și ei erau ocupați cu aceasta; împăratul însă înaintînd cu armata, 20
 dădea foc satelor și prăda vitele peste care se întîmpla să dea. Și robi 21
 foarte puțini aducea în tabără cavaleria ușoară de pradă, ea însă 22
 suferea pierderi foarte grele, ori de cîte ori vreo parte din ea se rupea 23
 din tabără. Iar despre Vlad se spune că și el însuși a intrat ca iscodă 24
 în tabăra împăratului și că, umblînd prin ea, a iscodit cum este tabăra. 25
 Nu pot crede însă că chiar Vlad a voit să ia asupra-și o primejdie atît 26
 de mare, putînd doar să se folosească de iscoade multe, <ci aceasta cred 27
 că e o plăsmuire> pentru explicarea îndrăznelii lui¹. Însuși așadar venea, 28
 și ziua, foarte aproape de tabără și se uita la corturile împăratului și 29
 la cortul lui Machmut și la piață. Avînd chiar mai puțin de zece mii de 30
 călăreți, dar unii spun că nu avea mai mult de șapte mii de călăreți, cu 31
 aceștia pornind pe la straja întîia de noapte², a năvălit în tabăra împăra- 32
 tului. Și întîi s-a produs o spaimă mare în tabără, deoarece oamenii 33
 împăratului credeau că o armată străină nou venită i-a atacat; 34
 și ei, înspăimîntați și apucați de mare frică din cauza năvalei, 35
 se și socoteau dați cu totul pieirii. | Căci năvala se dădea la lumina 36
 făcliilor și la răsunete de corn, care îi indicau locul de năvălit. Tabăra, 37

¹ Cuvintele închise în paranteze lipsesc în manuscrise și au fost cu drept cuvînt adăugate de C. A. Fabrot în ediția din 1650 de la Paris.

² Trei ore după asfințitul soarelui.

1 ce-i drept, a rămas întreagă locului, nemișcându-se nici într-o parte;
 căci și de altcum oștile acestui neam noaptea au obiceiul să nu se miște
 niciodată nicăiri, ci să rămână neclintite locului, fie că se întâmplă ca
 un hoț să pătrundă în tabără, fie că a dat peste ei vreo altă răzmeriță.
 5 Și atuncea, turcii deși apucați de mare frică, stăteau neclintiți, unde
 fiecare își avea cortul. Și crainici de ai împăratului, de îndată ce Vlad
 a năvălit, umblau prin tabără și vesteau ca nimeni că nu se urnească
 din loc, căci doar moartea îl va ajunge îndată de mîna împăratului. Astfel
 crainicii împăratului încurajîndu-i, îi îndemnau să rămînă fiecare pe loc,
 10 unde fusese rînduit, spunîndu-le astfel de cuvinte : „Bărbați musulmani,
 așteptați puțin ! Căci veți vedea foarte curînd în tabără, căzut, pe duș-
 manul împăratului și luîndu-și pedeapsa pentru îndrăzneala lui față de
 împărat !” — Acestea le spuneau, repetînd și multe altele asemănătoare,
 în deosebi aceea că, dacă armata stă locului, dușmanul este dat îndată
 15 pieirii, iar dacă se urnește din loc, sînteți pierduți cu toții ; căci împă-
 ratul întii vă va ucide, înainte de ce v-ați îndepărta, fugind de acela.
 Cînd însă Vlad a dat foarte repede năvală în tabără, l-a întîmpinat mai
 21 întii armata asiatică și s-au luptat | puțin timp cu el ; apoi însă puși pe
 fugă, încep a se retrage pe rînd, căutînd să scape ei cu viața. El însă
 20 avînd făclii și torțe aprinse și înaintînd cu armata în ordine desăvîrșită
 și bine încheată, s-a pornit întii asupra Porții împăratului. Și dînd greș,
 nu nimeresc curtea împăratului, ci au căzut în corturile vizirilor Machmut
 și Isaac ; și la acestea s-a dat luptă mare și au ucis cămilele și catiri și
 animale de povară. Și luptînd în rînduri bine strînse, n-au avut nici o
 25 pierdere care ar fi vrednică de însemnat ; dar dacă s-a îndepărtat careva
 din rînd, de îndată a căzut sub loviturile turcilor. Și oamenii din jurul
 lui Machmut fiind viteji, se luptau în chip remarcabil, pedestrași cu
 toții. Dar cei din tabără și-au încălecat și caii, afară de ostașii Porții
 împăratului. Timp destul de mult s-au luptat aici, apoi însă întorcîndu-se,
 30 au pornit asupra Porții împăratului și pe ostașii din jurul împăratului
 i-au găsit afară de Poartă așezați în ordine de luptă. Și luptîndu-se încă
 și aici puțin, s-au întors spre piața taberii și, prădînd și ucigînd, dacă
 le stătea cumva în cale cineva, cum era acum aproape de zori și se lumina
 de ziuă, începe să se retragă din tabără, pierzînd în noaptea aceasta
 35 cîțiva oameni puțini de tot. Și din | armata împăratului au fost, precum
 se spune, puține pierderi. Pe urmă, de îndată ce se făcuse repede ziua,
 împăratul stringînd pe cei mai aleși ostași de ai guvernatorilor și punîndu-
 le în fruntea lor pe Ali, feciorul lui Michal, le-a poruncit să se ia pe
 urma dacilor, gonind cît mai repede vor putea. Ali așadar, luînd armata
 a dus-o în grabă asupra lui Vlad și, dînd de urma lui, mîna din răspuțeri

și ajunge armata lui Vlad și căzînd asupra ei, a nimicit mulți; și prinzînd ca la o mie de daci, i-a dus în tabără la împărat. Împăratul luîndu-i pe aceștia și ducîndu-i la o parte, i-a ucis pe toți. 1

Și prinzînd ostașii împăratului în noaptea aceasta un ostaș de al lui Vlad, l-au dus la Machmut; și-l întreba cine e și de unde vine. Apoi, după ce a vorbit de toate, l-a întrebat dacă ar ști pe unde se aține acum Vlad, domnul Daciei. Iar el i-a răspuns că știe bine, dar despre aceasta, de frica aceluia, n-ar putea spune nimic. Atuncia, cum îi spuneau mereu că-l vor ucide, dacă nu află de la el ce voiesc să-l întrebe, el spunea într-una că e gata să moară oricînd, dar să descopere ceva cu privire la acela, n-ar putea s-o îndrăznească. Machmut minunîndu-se mult de aceasta, să-l fi ucis pe ostaș | dar să fi adăugat cu oarecare teamă pentru situația sa, că dacă acesta ar avea o armată însemnată, s-ar putea să ajungă la mare putere. 5 10 513

Acestea s-au întîmplat atuncia așa; împăratul însă înaintînd de aici înăuntrul țării, s-a grăbit să meargă de-a dreptul asupra orașului, în care însuși domnul Vlad își avea reședința. Și în fiecare noapte, ori de cîte ori poposea, își înconjura tabăra cu palisade și înăuntrul palisadelor o întărea și o ținea închisă și punea străji mari ca de obicei și dădea porunci, ca oștile să-i fie zi și noapte sub arme. Înaintînd astfel cu armata în rînduri strînse mai departe în Dacia, a ajuns în orașul în care Vlad își avea reședința-i domnească. Și dacii pregătiți să fie împresurați aici de împărat, au deschis porțile și stăteau gata să dea piept cu însuși împăratul care venea cu oastea asupra lor. Împăratul trecînd pe lîngă oraș și nevăzînd nici un om pe ziduri decît tunari trăgînd cu tunurile asupra oștirii, nici tabără n-a așezat, nici de împresurat nu s-a apucat. Dar înaintînd a mers ca la douăzeci și șapte de stadii ¹, cînd i-a văzut pe ai lor trași în țepe; oastea împăratului dă peste cîmpia cu țepe, care se întindea în lungime pînă la șaptesprezece stadii - și | în lățime pînă la șapte ². Și erau pari mari în care erau înfipti bărbați și femei și copii, la douăzeci de mii, precum se spunea; spectacol pentru turci și pentru însuși împăratul! Chiar și împăratul, cuprins de uimire, spunea într-una că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari și, mai presus de fire, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că acest bărbat care face astfel de isprăvi, ar fi vrednic de mai mult. Și ceilalți turci văzînd mulțimea de oameni trași în țepă, s-au înspăimîntat foarte. Erau și copii mici, atîrnați de mamele lor, în țepă și păsările își făcuseră cuiburi în coșurile 15 20 25 30 35 514

¹ Aproape 5 km.

² Vreo 3 km.

³ Peste 1 km.

lor. După ce Vlad, ținându-se pe aproape de urma oștilor împăratului, a ucis într-una orice se desprindea, fie călăreț de pradă, fie ostaș pedestru, el, însuși s-a îndreptat asupra domnului Bogdaniei Negre, care, precum se anunțase, impresura Chilia; dar lăsînd pe loc o oaste ca de șase mii, i-a ordonat să se țină prin păduri de urma împăratului și, dacă cineva s-ar desprinde îndată să năvălească asupra acestuia și să-l strivească. Și el s-a dus asupra domnului Bogdaniei Negre; oastea însă, cum împăratul a început să bată înapoi, pornește de-a dreptul asupra armatei lui și încurajați, ca și cum de plecarea lui, credeau că vor dobîndi mare glorie, dacă vor cădea asupra lui; și au pornit | năvălind asupra taberei împăratului. Cînd însă a venit știre de la straja de pe acolo, că dușmanii dau năvală, fiecare, afară de Poarta împăratului, a alergat să apuce armele; iar Machmut a poruncit lui Iosuf să iasă în cale și să întîmpine pe dușmani. Și însuși Machmut stătea cu oștile sub arme. Dar Iosuf, îndată ce a pornit și s-a încins la luptă, a fost bătut, și, luînd-o la fugă, se ducea spre tabăra împăratului. Omar însă, feciorul lui Turachan, rînduit și el de Machmut să meargă asupra dușmanilor, a întîlnit în cale pe Iosuf fugind dinaintea dușmanilor; și a început să-l ocărăască și-i spunea unele ca acestea: „Nenocritule, unde te duci? Ori nu știi pe împăratul cum te ia în primire, cînd fugi? Oare nu mai rău decît dușmanii, te va trata însuși împăratul și de îndată te dă morții celei mai rele, de va înțelege că ai fugit?!” — Cu aceste cuvinte l-a încurajat pe om; și întorcîndu-se împreună cu Omar al lui Turachan, s-au luat la luptă cu dușmanii și s-au luptat în chip remarcabil. Nu peste mult timp învingîndu-i pe daci și urmărindu-i, îi ucideau fără nici o cruțare; și au ucis la două mii. Iar capetele înfigîndu-le în sulite, s-au înapoiat în tabără. Și lui Omar i-a dat locul de guvernator al Tesaliei; era încă mazul¹ și avînd bărbați viteji, îl însoțea pe împăratul.

¹ Manuscrisele ne dau μαζούλης —, mazules”; și editorii scriindu-l cu inițială mare, îl consideră nume propriu. Dar vreun personaj turc cu acest nume nu se întîlnește în izvoarele turcești (vezi A k d. N i m e t, *op. cit.*, p. 56, nr. 41), iar în izvoarele bizantine, numai în acest loc în Laonic Chalcocondil (vezi G y. M o r a v c s i k, *Rizantinoturcica, II*, s. v., p. 159). N i m e t spune că poate sub acest nume s-ar ascunde Mazakoglu, adică fecior al lui Tutuz-Mazac, anume Chasim—Χασίμης (vezi mai sus p. 187,4 — 32); dar adaugă totodată că de nicăieri nu se știe că Chasim ar fi luat parte la această expediție în Țara Românească. Apoi felul cum e formulată această propoziție de Laonic s-ar părea că μαζούλης este mai degrabă un atribut pe lîngă Omar, indicînd vreo situație a lui de fost mare demnitar. De aceea înclinăm a crede că μαζούλης redă cuvîntul turcesc „mazul”, adică fost mare dregător; Omar mai fusese pașă de Tesalia (vezi p. 260,9), apoi a fost mazilit (p. 262,5), iar acum a fost pus din nou. De aceea cred că μαζούλης trebuie scris cu inițială mică și că înseamnă „fost mare dregător”, ca în limba noastră veche „boieri mazili și halea”, adică „foști mari dregători și mari dregători în funcție”. Boierii mazili însă stăteau la dispoziția domnului il

Și așa s-a întâmplat cu cea de a doua năvală îndrăzneată a dacilor 1
 asupra | armatei împăratului; iar împăratul a luat nu puțini robi din țară, 516
 căci slobozind pe urmă cavaleria ușoară, au cutreierat țară nu puțină și,
 aducînd robi, dobîndeau mari cîștiguri. Și mîinînd cu ei și vite, mai mult
 de două sute de mii de cai și boi și vaci, a ajuns armata împăratului la 5
 Istru. Totuși taberei îi era, ce-i drept, frică de dacii care întru nimic cu
 mai puțină îndrăzneală făceau cite o mare ispravă, dar <turcii> cu multă
 grabă au trecut peste Istru.¹ Iar împăratul a poruncit lui Ali al lui Michal
 să acopere spatele armatei; și cînd a tăbărit la Istru, l-a lăsat pe Draculea ²,
 fratele domnului Vlad, acolo în țară, ca să trateze cu dacii și să aducă țara 10
 sub ascultarea lui; și a poruncit guvernatorului din părțile acestea să stea
 în ajutor, iar el însuși a pornit de-a dreptul spre reședința împărătească.

Radu cel Frumos,
 domn al Țării
 Romînești.

Așadar Draculea cel Tânăr îl chema pe fiecare deosebit și
 spunea: „Bărbați daci, ce credeți că o să mai vină asupra
 voastră în viitor?! Au nu știți, împăratul ce putere mare 15
 are și că foarte curînd vor veni asupra voastră oștile împăratului, pustiind
 țara, și o să fim despoiați de orice ne-a mai rămas?! De ce nu vă faceți
 prieteni împăratului? Și veți avea liniște în țară și în casele voastre. Știți
 doar că acuma n-a mai rămas nici un capăt de vită. Și toate aceste suferințe
 grele | le-ați avut de îndurat din cauza fratelui meu, pentru că ați 517
 ținut cu acest om fără-de dumnezeu și care a adus mare nenorocire asupra
 Daciei, precum n-am mai auzit nicăieri pe pămînt”. — Trimițînd aceste
 vorbe dacilor, care treceau să-și răscumpere pe cei robiți dintre ai lor, i-a
 înduplecat și i-a îndemnat să spună și altora să vină la el cu toată încre-
 derea. Aceștia așadar întrunindu-se, au cunoscut că tînărul e de preferat 25
 pentru ei față de domnul Vlad și, trecînd de partea aceluia, se adunau
 puțini cite puțini. Și ceilalți daci cum au băgat de seamă, repede l-au
 părăsit pe Vlad și au trecut la frate-său. Și de îndată ce i s-a strîns armată, a
 năvălit și a pus mîna pe domnie și, aducîndu-și totodată armată de a
 împăratului și-a supus țara. Atunci fratele său, cînd dacii au trecut de partea 30
 fratelui său și cînd și-a dat seama, că în zadar a făcut mai înainte atîta
 omor, a plecat la peoni.

Însoțeau în război cu oamenii lor și puteau fi puși din nou în mari dregătorii, ca și la turci.
 Așa se face că Omar, fost pașă de Tesalia, adică mazil, avînd oameni viteji, ia parte cu oamenii
 lui la expediția lui Mahomed II în Țara Romînească. Pentru vitejia lui și a oamenilor lui, sulta-
 nul îl face din nou pașă în Tesalia.

¹ Despre această expediție a lui Mahomed II în contra lui Vlad Țepeș, compară și D u c a s
 XLV, 20—22 (ed. V. Grecu) și Critobul, IV, 10 (ed. C. Müller, p. 143—144).

² Radu cel Frumos, numit, după obicei turcesc, cu numele tatălui.

LAONIC: EXPUNERI ISTORICE X

Vlad Țepeș închis
la Bălgrad (Alba-
Iulia ?).

Expediția împăratului asupra dacilor s-a desfășurat deci 518
așa; Vlad însă, de îndată ce fratele său Draculea a
năvălit și a supus țara Daciei, el însuși, ce-i drept, a
plecat la peoni. Peonii însă, ale căror rude le-a ucis în Dacia, l-au
pîrît de moarte la împăratul peonilor, feciorul lui Choniat, și, osîndindu-l 5
din greu, ca pe unul ce a ucis oameni fără nici un drept, l-au băgat
la închisoare în orașul Belograd ¹.

Cauza expediției
asupra insulei
Lesbos.

Dar împăratul în aceeași vară, în preajma toamnei, | se
gătea să pornească asupra insulei Lesbos, după ce a 519
trimis porunci prin localitățile de la marginea mării să-i 10
pregătească flota. Armatele, ce-i drept, și le-a trimis să meargă pe acasă,
el însuși însă cu ostașii de la Poartă și cu o parte mică din armata Europei
a plecat la război; trecînd în Asia, însuși s-a dus pe uscat, iar flota pe mare.
S-a simțit îndemnat dintr-o astfel de pricină să pornească asupra insulei
Lesbos. Domnul din Lesbos ținea țara cu tribut de la împărat și-i plătea 15
în fiecare an la două mii de galbeni, de cînd Paltoglu ², guvernator la Gali-
poli, sub Amurat cel Tânăr ³, venind cu flota la Lesbos, a prădat insula
și, luînd robi foarte mulți, a cucerit Calone, oraș bogat în Lesbos, și, dări-
mîndu-l pe acesta, s-a întors acasă. Această insulă ca și insula Chios au
fost tributare împăraților și de mai înainte, din timpul lui Amurat al lui 20
Orchan ⁴ și sub împăratul de acum au venit asupra insulei și alții și unul cu

¹ Vezi p. 247, n. 2.

² Manuscrisele scriu πατιόγλης—„Petoglu”: dar despre acest Baltoglu vezi mai sus
p. 228,16 și Ducas, XXXVIII, 7, ed. Grecu (ed. Bonn, p. 270, 10).

³ Murad II (1421—1451).

⁴ Murad I (1362—1389).

1 numele Ionuz, trimis de Poartă, și a împresurat orașul Molibos, dar n-a izbutit întru nimic pentru ce venise. Împăratul însă dădea vina pentru aceasta pe domnul din Lesbos; și a pornit cu război asupra lui, pentru că acela a găsit de bine să dea în portul din Lesbos adăpost piraiilor taraconezi și să răscumpere robi din țara împăratului; și se îmbogățea din
 5 aceasta. Taraconezii pornind din | insula Lesbos, se dedeau la prădăciuni pe mare, luînd parte la aceasta și locuitorii din insulele Ciclade, și prădau țara împăratului; și întorcîndu-se în insula Lesbos, își împărțeau robii și-i făceau aceluia parte destulă și nu neînsemnată. Îndată ce acestea i s-au
 10 raportat împăratului, l-au făcut să se ridice cu război asupra insulei Lesbos.

Genovezii Gattilusio Domnul din Lesbos Dominic, pe grecește însă Chiriac, domnise în Lesbos. fiind frate mai tînăr, pe fratele mai mare care urmasa după tatăl său în domnia din Lesbos și o purtase destul de mult timp, umblînd cu vicleșug asupra lui, l-a prins și l-a dat jos din domnie, avînd
 15 de ajutor la planu-i viclean pe un bărbat genovez Baptist. Iar nu după mult timp făcîndu-l pe fratele său să-și piardă viața, domnea singur asupra insulei și-i ducea împăratului tribut la două mii de galbeni. Neamul acestor domni din Lesbos cu numele Cateluizo pare că se trage din Genua; și a venit ca aliat al împăratului elinilor¹ din Bizanț căruia îi era supusă această
 20 insulă; s-a întîlnit cu împăratul și i-a fost de mare ajutor și în schimb împărații le-au încredințat insula să domnească peste ea. Stăpînind această insulă, mai tîrziu porniți dintr-aceasta, au ocupat orașul Enos din Tracia de lingă Ebros; căci locuitorii orașului, neînțelegîndu-se cu guvernatorul
 25 orașului acestuia, | chemau neamul Cateluizilor din Lesbos la ei; și l-au ocupat într-o vreme, cînd împărații elinilor de odinioară se certau între ei cu cea mai mare îndîrjire. Dar se pare că această insulă a fost sub genovezi încă mai înainte de acești Cateluizi și ascultau atuncea de ocîrmuitorul din Focea în Asia care avea numele Cataneo; Cataneo însă a pus stăpînire pe această insulă prin vicleșug. Și împăratul elinilor mergînd
 30 cu armată asupra lui, a cucerit și Mitline și ducea război cu Focea. După aceea însă acești Cateluizi fiindu-i de ajutor împăratului din Bizanț, li s-a încredințat ocîrmuirea insulei și au deținut-o cîteva generații la rînd pînă pe timpul nostru. Și încuscrindu-se cu împărații de la Trapezunt și cu domni de ai elinilor² și cu cele dintîi familii de elini, au stăpînit insula, organizînd-o
 35 și dîndu-i legi foarte bune. Această insulă este la o depărtare de uscatul asiatic pînă la optzeci de stadii³.

¹ Împăratul Ioan V Paleolog în 1355.

² Despoții bizantini din Morea.

³ Pînă la 14 km.

Genovezii Dar și insula Chios a fost stăpînită de mai înainte și ea de geno- 1
în Chios. vezi; și nu a fost cucerită, ci împărații din Bizanț avînd trebu-
ință de bani, Martin care-și oprise această insulă, le-a dat elinilor bani
destui, căci atuncea elinii erau la mare nevoie din cauza războiului cu misii ¹
și tribalii. Și mai pe urmă | elinii au luat înapoi insula, plătindu-i lui 522
Martin datoria. După aceea însă a ajuns sub genovezi, care nu cu mult
timp mai târziu au venit cu trireme și au cucerit capitala insulei; pe aceștia
nu-i trimisese nici orașul la cucerirea insulei, nici n-au fost trimiși de dregă-
tori cu vreo hotărîre a obștei, ci conducătorii a nouă familii au pornit
de sine și au cucerit insula și astfel de atuncea, purtîndu-se în legăturile 10
și dintreolaltă și cu cei din Chios cu multă moderațiune, au administrat
Chios în comun; după aceea bărbații din Genua, putred de bogați de pe
urma veniturilor cu mastică, au răscumpărat și părțile orașului și ale insu-
lei; căci această insulă, singură din toate insulele din Marea Egee, produce
cel mai mare belșug de acest rod și lucrată aduce prin el mulți bani. De 15
Asia e la o depărtare mai mică, pînă la vreo cincizeci de stadii ². Statul
acesta e guvernat de cei nouă conducători care au luat mai întîi condu-
cerea insulei și au urmat apoi alții care au răscumpărat de la împăratul
elinilor acele drepturi din părinți ale orașenilor. Statul insulei Chios dintre
statele din insulele acestea a fost înzestrat cu legiurile cele mai bune și 20
statul a avut venituri destule foarte mari, încît cei ce aveau grijă de guver-
narea acestui stat, au ajuns la mare avere și putere. |

Turcii stăpîni pe insula
Lesbos, 1462. Armatele
care au fost în Țara Ro-
mânească, demobilizate.

Dar Mehmet al lui Amurat a pornit cu război asupra 523
insulei Lesbos pentru pricinile pe care le-am arătat
mai înainte; și-l învinuia și de moartea fratelui, 25
voind să răzbune sufletul aceluia; apoi însă și din
cauza tovărășiei domnului din Lesbos cu pirații. După ce a trecut
în Asia, el însuși se ducea pe jos, flota însă și-a trimis-o pe mare,
douăzeci și cinci de trireme, iar vase mai mici ca la o sută. Tunurile le
ducea spre insulă pe mare și ghiulele de piatră pentru tunuri ca la 30
două mii. Sculele de război deci, poruncise să fie aduse în insulă pe mare;
și dînsul ajungînd la un loc șes, a trecut în insulă. Erau el însuși și oamenii
de la Poartă și din armata Europei ca la două mii. Căci armatele, după întoar-
cerea din Dacia, le-a slobozit pe acasă; și a pornit de îndată asupra insulei
și a debarcat. Și a început să cuture insula și s-o pustiască, luînd și puțini 35

¹ Manuscrisele au *μῆδους*, ceea ce poate ar trebui păstrat în text, cu înțelesul de *Μῆδους* — turci. Tafel a îndreptat în *μισσοῦς* — misi, adică bulgari; dar primejdia cea mare venea atunci pentru bizantini din partea turcilor și a sîrbilor (tribalii).

² Aproape 9 km.

1 robi. Dar după aceea, însuși împăratul a intrat în vorbă cu domnul din Lesbos printr-un trimis al său și-l îndemna să predea orașul și în schimb împăratul o să-i încredințeze țară destul de mare. Acela însă a fost fără de minte și n-a primit propunerile de pace ale împăratului. Iar împăratul, 524 după ce a îndreptat tunurile asupra orașului, el însuși | s-a dus pe continent, Machmut îndemnându-l să nu rămână în insulă. Machmut însă luînd conducerea armatei, a început să impresoare orașul, împărțind armata în detașamente; și a bătut zidul cu tunurile douăzeci și șapte de zile și a distrus o bună parte de oraș. Avînd și tunuri înclinate în sus, arunca ghiulele în oraș și pricinuia mare neliniște printre cei din oraș. Iar cei din oraș, fiind printre ei și cîțiva pirați aici, ieșind la o mică depărtare de oraș, duceau o luptă de apărare, fără să aibă oarecare succes. Căci turcii întăritați de cei din oraș, se apropiau de zid cu mult curaj și se luptau lîngă zid. Dar cum cei din oraș erau în suferință din cauza mulțimii locuitorilor și 15 sufereau sub mare apăsare, domnul insulei a trimis cuvînt împăratului, sub ce condiție să predea orașul și celelalte cetăți de prin insulă, în schimb însă să primească de la împărat în dar o țară egală cu a sa, în ce privește venitul, și în război să plece împreună cu împăratul. Machmut a primit aceste vorbe și i-a spus că le trimite dincolo în continent la împăratul. 20 Dar după ce au fost aduse la cunoștința împăratului propunerile domnului din Lesbos, împăratul a trecut în insulă și a primit propunerile, că e gata să facă pace sub condițiile propuse de domnul din Lesbos. După ce și-au 525 jurat amîndoi, a ieșit | din oraș domnul insulei și sosind la împăratul, i s-a închinat și totodată i-a vorbit astfel: „Împărate, știu că de cînd am 25 venit la domnia acestei insule, nici jurămîntul nu mi l-am călcat niciodată și nici primire de robi n-am făcut vreodată; mărturie ar putea da locuitorii de aici din Asia, că pe cei prinși, de îndată i-am dat înapoi. Și mi-am dat toată silința, ca, oriunde cineva dădea peste vreun rob de ai voștri, să-l prindă și să-l aducă la stăpînul său. De primit pirați am primit, ca să 30 nu-mi prade țara și, pustiind-o, să nu facă jafuri. Eu unul, nimănuia dintre aceștia nu i-am oferit vreo bază, de unde pornind cu vasele lor, să-ți strice țara. Și acuma vin la tine să-ți predau acest oraș și insula toată; îți cer însă, precum eu eram priincios stăpînirii tale, așa să-mi facă împăratul parte de răsplată”. — Acestea le-a grăit și a vărsat lacrimi nu puține, 35 susținînd că din pricina nepriceperii cetățenilor n-ar fi putut veni îndată de la început, cînd împăratul l-a îndemnat la bine. Împăratul însă făcîndu-i muștrări, că n-a fost cuminte, îi spunea că nu va fi lipsit de nici un bine, ci că, predîndu-se împăratului, va avea parte de o viață plăcută; și de va fi cu priință stăpînirii sale, nu o să-i pară rău niciodată de aceasta. După 526 aceste | cuvinte a luat în primire orașul și de îndată i-a poruncit să meargă

și în celelalte orașe și să dea poruncă să predea cetățile. Acela așadar mergînd din loc în loc cu guvernatorii împăratului, a predat împăratului orașele. Și a pus împăratul garnizoane în ele. Orașul Mitiline însă l-a împărțit în trei și o parte a lăsat-o pe loc din mulțimea ce nu era de nici o treabă, iar altă parte a dat-o ienicerilor și o a treia parte, tot ce era mai de seamă între cetățeni și cu avere, a dus-o să locuiască în Bizanț. Pe pirăți însă, vreo trei sute, ducîndu-i la o parte într-un singur loc din mahalalele orașului, i-a măcelărit, tăindu-le corpul în două. Căci pentru dușmani a născocit acest fel de moarte mai crudă, să le taie corpul în două. Tăietura ducînd-o în dreptul praporului¹, de aici se făcea să dureze mai mult, pînă cel prăpădit să se săvîrșească din viață. Și a pus în orașul acesta o garnizoană de ieniceri ca la două sute și de azapi pînă la trei sute și le-a dat comandant un bărbat de seamă, pe feciorul lui Samliat; despre tatăl său am aflat că la Poarta împăratului el asculta cel mai bine de dreptate, dar mai ales ca judecător între cei puși la Poarta împăratului judeca judecățile cele mai bune dintre toți cîți îi | știm și găsea cele mai drepte pedepse pentru cei judecați². Pe domnul insulei Lesbos luîndu-l din oraș, a poruncit să fie duși cu toții la Bizanț. Iar el însuși a pornit spre casă, după ce și-a ales băieți și fete, ca la opt sute, din cele mai bune familii din Lesbos; și triremele le-a slobozit să plece, lăsînd pe acolo în insulă vase mici. Pe sora domnului care fusese prinsă de mai înainte de împărat în Colchida, unde era soția împăratului din Trapezunt Alexie Comnen, a băgat-o pînă la un timp în harem; despre ea se spunea că din multe era cea mai frumoasă și mai chipeșă; bărbatul îi murise de mai înainte la Trapezunt și dînsa ajunsese să fie văduvă cu un singur băiat. Pe acest băiat, cînd a cucerit Trapezuntul, împăratul luîndu-l și pe el, l-a crescut cu multă grijă între băieții de la Poarta împăratului, chiar după fratele de la Bizanț, băiat al lui Amurat³. Pe fata împăratului de la Trapezunt, cu numele Ana Christiana, pusă sub pază din hotărîrea împăratului, a măritat-o după Zagan, care a fost guvernator al Macedoniei de jos, de cînd îi luase locul de guvernator în Peloponez și-l dăduse feciorului lui Alban, zis Iyon⁴, deși mai pe urmă împăratul a despărțit-o pe aceasta de acela, pentru că o silea pe aceasta să treacă la legea lui. |

¹ Diafragmei, anatomic.

² Tradus din cuvînt în cuvînt: „găsind cum trebuia să se desfășoare pînă la capăt judecata (pedeapsa) față de cei ce se judecau”.

³ Loc cu înțeles întunecat ca atîtea altele în Laonic Chalcocondil; poate că vrea să spună că avea grijă ca de un frate; sau poate după παῖδα trebuie pusă o virgulă și atunci s-ar traduce: „după băiatul din Bizanț, frate al lui Amurat”, ceea ce însă e puțin probabil din cauza vîrstei.

⁴ În manuscrise Ιωὼν și Ιωῶ , dar pare să fie o greșală pentru Ἰησοῦ, adică „numit Iisus, Ese”. Cf. p. 316, 16 și p. 313, 40.

528 Pe domnul insulei Lesbos nu cu mult mai pe urmă, găsindu-i o vină, l-a prins și l-a închis, ținându-l sub pază, pentru că, după cum eu unul am aflat, împăratul nu avea gânduri bune asupra acestui domn și era de mai înainte necăjit asupra lui pentru multe lucruri urite și păgubitoare
 5 față de casa împăratului; dar precum se spune de alții, pentru că un copil de casă fugit de la Poarta împăratului, a sosit la acest domn din Lesbos și, trecind la legea lui Iisus, a ajuns băiatul favorit al aceuia. Cînd însă insula a fost cucerită și a ajuns la Bizanț, domnul și-a uitat de băiat și, trimițîndu-l între daruri la împărat, copiii de casă l-au recunoscut și au
 10 spus împăratului. Și pe băiat l-a oprit și pe domn l-a prins și l-a aruncat în catușe împreună cu vărul său Luciu care de băiat ajunsese stăpînitor al orașului Enos și ajutase pe domn la uciderea fratelui și la luarea domniei totodată. Dar nu cu mult mai tîrziu li s-a întîmplat și lor același lucru. Căci cînd amîndoi ajunseseră într-o situație imposibilă și nu știau cum să găsească
 15 vreo cale de scăpare din închisoare, au dat declarație că amîndoi doresc mult să treacă la legea strămoșească a turcilor. Și, ce-i drept, însuși împăratul le-a trimis în dar caftan și eucă și, tăindu-i împrejur, i-a pus în libertate zile nu prea multe; după aceea însă de îndată iarăși | i-a aruncat în
 29 închisoare și i-a ținut pînă ce i-a luat și i-a măcelărit¹.

20 **Construcții; stăpînirea mării: închiderea Elespontului.** Anul acesta deci dară împăratul a făcut două expediții războinice, una asupra dacilor, cealaltă asupra insulei Lesbos, și cînd a ajuns acasă, iarna începuse acuma. Și peste iarnă a rămas în Bizanț și și-a pregătit o flotă și în Marea Neagră și a construit trireme ca la treizeci; și ridicînd clădiri de temple și palate
 25 împărătești, se gîdea, orașul Bizanț să și-l facă o puternică bază maritimă, încît să poată slobozi în mare o flotă de seamă bine pregătită; căci chibzuindu-se a aflat, că de va fi stăpîn pe mare, i se vor pleca mai lesne și țările dușmane. A ridicat și dealtcum clădiri vrednice de a fi amintite, după cetatea Tăierea-Gitului de la marginea Propontidei, și anume cetatea
 30 din Bizanț de lîngă Porțile numite de Aur, într-un chip vrednic de a fi amintit, cu turnuri foarte mari, vrednice de a fi văzute, și palatul împărătesc dinăuntru și podul de la Scopie peste riul Axios și palatul împărătesc de la Adrianopole, dincolo de riul Tearos, unde se revarsă în Ebroș; și o cetățuie în Asia, pe la Maditos, unde Elespontul e cel mai strîmt, cînd plu-
 35 tești spre înăuntru; și în Europa altă cetățuie în fața cetățuii din Asia, încît
 530 orașul Bizanțului și Marea Neagră îi erau apărute bine, | iar orașele de la marginea Elespontului care îi făceau serviciu însemnat pe mare,

¹ Cf. Ducas, XLV, 23, ed. Grecu.

ii erau întărite puternic. Ridicînd aceste cetăţui în Europa şi Asia, a
pus în amîndouă cetăţuile tunuri din cele mai mari, la treizeci, şi din cele-
lalte nu puţine. Făcînd acest loc port pentru corăbii, nu îngăduiau nimă-
nui să treacă prin Elespont, dacă navigatorii nu debarcau şi nu se arătau
comandantului de aici la control.

Despre neamul ilirilor. Toate acestea le făcuse el, pe cît mi se pare, în vederea
războiului cu veneţienii, pe care-l pregătea de mult şi pindea
cum l-ar putea face cu cei mai buni sorţi de izbîndă. Ci aceste pregătiri
nu ajunseseră încă la capăt, cînd s-a ridicat cu război asupra veneţienilor
şi-l purta; atuncea însă la sosirea verii, a pornit cu război asupra ilirilor.
Despre acest neam al ilirilor, vechi şi cu aşezările spre Marea Ionică, se
pomeneste că deseori a ajuns la mare renume. Se numesc însă aceştia bosni-
ecii de acuma. Ci dalmaţii şi misii totodată şi tribalii şi pe lîngă aceştia încă
sarmaţii au acelaşi grai cu totul asemănător¹, încît fără nici o greutate
se înţeleg între ei. Lucru firesc ar fi să se creadă că aceştia, pornind mai
degrabă din regiunea de la Marea Ionică şi fiind un neam mare şi deseori
făcînd isprăvi renumite, şi-au supus Tracia şi trecînd peste Istru, | s-au
aşezat cu locuinţele în ţara Sarmatiei, decît după cum cred unii că, alungaţi
fiind de sciţi, au trecut în regiunea din aceste părţi ale Istrului şi, subju-
gîndu-şi astfel Tracia, au ajus pînă la colţul golfului² şi s-au aşezat cu locuin-
ţele. Aş rămîne însă uimit, dacă cineva pe iliri făcîndu-i albanezi, ar con-
chide presupunînd că ilirii din colţul mării Ionice au înaintat spre Epir şi
Etolia şi ţara Tesaliei. Mai curînd e că întreg ţinutul de la Epidamn şi
pînă la sinul numit Carnerio, pe o întindere de vreo trei mii de stadii³,
este locuit de un singur neam, care vorbeşte aceeaşi limbă şi care spre inte-
rior ajunge pînă la Istru şi trece pe lîngă ţara lui Sandal şi a împăratului
de aici, urmînd îndată şi tribalii totodată şi misii. Dar avînd în vedere mai
ales că neamul iliric a ajuns la mare putere şi astfel s-a răspîndit peste o
bună parte din Tracia, pot să spun că mai degrabă iliri decît albanezi
formează acest neam. Eu unul mă alătur însă şi părerii acelora care susţin
că neamul iliric îşi are numele de la ţara sa, anume dat fiindcă s-a diferenţiat,
vorbind cînd o limbă cînd alta, încît multe neamuri de aici, cu totul deose-
bite la grai între ele, au dobîndit numele acesta, numindu-se iliri. Ci despre
acestea am scris aşa îndeajuns atîta! Şi dacă neamului acestuia nu i | s-a
spus nimerit numele acela, din cauza ţării însă, pe care o locuiesc, vădită a
ilirilor, face să-şi poarte numele acesta; şi nu i s-ar putea lua în nume de

¹ Ca şi bosniecii.

² Marginea de nord-est a Mării Adriatice.

³ Vreo 533 km.

- 1 rău aceluia care are așa părere despre ei. Căci eu unul despre albanezi aş
spune mai degrabă că se țin de macedoneni sau de altcareva dintre popoa-
rele din lume ; căci nici cu unul nu se potrivesc decît cu neamul macedone-
nilor. Ci despre acestea să fie destul acestea ce s-au spus, pentru mine însă
5 să fie numiți cu numele acesta, iliri, cei care locuiesc la Marea Ionică pînă
la promontoriul numit Istria spre colțul golfului, unde ajunge pînă în mare,
ca și ilirii ce locuiesc interiorul țării de aici.

- Mai întâi asupra lui Vlad Tepeș și apoi a regelui Bosniei. Asupra împăratului acestora a pornit cu război
10 împăratul Mehmet din cauza tributului ; căci cînd
a sosit la acel împărat un crainic, cerînd să ducă
tributul cît mai repede la Poarta împăratului și să nu mai tără-
găneze, el avea adunat tributul, care era de cincizeci de mii de gal-
beni, și a arătat crainicului împăratului că tributul ar fi gata și că
fusesse pregătit, totuși nu dorește să trimită împăratului banii și să
15 fie lipsit de aceștia ; și că nici nu e în interesul său, ci, dacă o să trebuiască
să aibă război cu împăratul, cu aceștia o să poarte războiul și s-ar putea
să se pregătească mai bine de război ; și dacă o să trebuiască să se ridice
și să plece în altă țară, avînd banii aceștia, va fi mai bine de el. Crainicul
5:3 așadar | ascultînd aceste cuvinte, să-i mai fi spus : „O, împărate al acestei
20 țări, bine ar fi banii aceștia să rămînă la tine, fără să calci tratatul de
pace. Dar dacă rupînd pacea cu aceasta, crezi că va fi mai bine de tine,
teamă mi-e să nu-ți fie mai rău din cauza aceasta. Căci cu Dumnezeu să
aibi banii aceștia e mult mai bine, dar iar cu Dumnezeu să fii lipsit de aceștia
e mai bine decît păcătuiind față de acela, să fi cîștigat mult mai mult
25 decît aceștia”. — Spunînd acestea, crainicul a plecat la împărat și, rîpor-
tîndu-i vorbirea ilirului, l-a făcut pe împăratul să se ridice cu război asupra
amîndurora. ¹

- În timpul acela adică întreprindea expediția asupra domnului
Daciei, care în mare măsură își bătuse joc de casa împăratului și-i ucisese
30 solii. Ci atuncea pornind asupra dacilor, nu i-a fost cu puțință să se răzbune
pe împăratul ilirilor.

- Anul acesta însă, de îndată ce i s-au strîns la Adrianopole armatele
Asiei și Europei, la început de primăvară, a pornit asupra ilirilor, purtîndu-
se cu gîndul să năvălească și în țara lui Sandal. Dar împăratul acesta
35 fiind copil din flori al împăratului de mai înainte al ilirilor, s-a luat la
ceartă cu frații săi, porniți să ia domnia țării, și trimitea soli la împărat ;
și ei i s-au încredințat lui ca arbitru și pe acesta l-a pus împărat al țării.

¹ Asupra domnului Țării Romînești, Vlad Tepeș și asupra regelui Bosniei Ștefan Tomașevici.

și a poruncit guvernatorului de la Scopie Isac care era în hotar cu țara ilirilor, să stea acestuia | în ajutor să poată lua domnia. Și dându-i armată în contra fraților, pustia țara și făcea robi și, după ce l-a pus în domnie purta război în contra fraților împreună cu acest împărat al ilirilor. Și turcii care locuiau în vecinătatea acestei țări, luau foarte mulți robi din această țară. Din ocoalele tuturor orașelor câte le știu eu, au luat robi și-i treceau și în Europa și în Asia. Și decînd a reînființat orașul Scopie și Iisus, feciorul lui Isac, cîrmuind din partea împăratului acest oraș, mult timp a prădat cel mai mult țara ilirilor, din câte le știm noi, și să fi scos robi cîți niciodată n-ar fi putut să aibă nădejde că pot trăi în țara aceea. Dar aflu că țara se întinde din țara tribalilor și de la riul Dorobice pînă în țara lui Sandal și pînă la Golful Ionic, la opt sute de stadii ¹ în lungime; în lățime însă pînă la vreo două mii de stadii ², țara ajunge pînă la peoni și tribali. Și de la tribali urmează îndată țara lui Isaac și apoi țara lui Paul și orașele care ajung pînă în chiar țara împăratului ilirilor. Aceștia purtau război și mai înainte cu împăratul, oscilînd cînd spre tribali, cînd însă și spre peoni | și, aducînd pe turci, jefuiau țara de la graniță a ilirilor. Și cu tribalii purtau război; și domnul tribalilor, ieșind cu armata, impresura orașele; după aceea însă încheind un tratat, a ținut pace cu aceștia. Și Sandal purta și mai înainte război cu aceștia și, aducînd armată de a împăratului, jefuia țara aceloră. Așa se făcea că singuri aceștia, certîndu-se între ei și aducînd armată străină de a împăratului, pricinuiau mari stricăciuni țării lor, armatele scoțînd de fiecare dată robi foarte mulți și stricînd foarte țara. În vremea aceea deci și Isaac și Paul încheind alianță cu împăratul ilirilor, se purtau cu gîndul și dînșii să înceapă război cu împăratul, dacă pe turci i-ar reține vreo acțiune din partea peonilor.

Cucerirea Bos- Dar împăratul cum mergea, a trecut peste riul Dorobice care
niel, 1463. desparte țara tribalilor și a ilirilor; și trecînd spre riul Ilirisos care e navigabil, a trecut peste el; armata pedestră pe caice, care din porunca lui au fost construite aici. Caii însă i-a băgat în rîu, ca să treacă armatele. Această oaste a împăratului a fost la o sută cincizeci de mii de călăreți. Căci această armată afară de ieniceri și azapi care merg cu el în război ca pedestrași, și cîți i-ar fi de trebuință la diferite servicii ale armatei, multime care nu e bună de război, cealaltă oaste a împăratului merge de-a călare cel mai mult | dintre oamenii care îi știm noi. Dar sînt duse și animale de povară de multe feluri, precum am arătat și mai înainte.

¹ La vreo 142 km.

² La vreo 355 km.

- 1 Trecînd peste Ilirisos ¹, îndată ce a năvălit în țară a început să împre-
soare orașul Bobobice ², situat la intrare. Acest oraș este așezat pe un
munte înalt și e bine apărat din fire. Cu tunurile băgînd spaimă în cei din
oraș, cu cele înclinate în sus și cu cele așezate orizontal, a cucerit orașul.
5 Și o parte din locuitori a lăsat-o pe loc, alta a dăruit-o mai marilor turcilor,
iar a treia a trimis-o la Bizanț.

De la Bobobice ³ însă, înainte de ce să-și fi supus capitala țării, a dat
îndată ordin, ca Machmut să aleagă pe cei mai buni din armata Europei
și să meargă înainte asupra locului în care ar putea afla că se aține împă-
10 ratul ilirilor. Acesta deci luînd pe aceștia a pornit să meargă din răspuțeri pe
rîu în sus. Venind la Gaitia, și aflînd că împăratul ⁴ ar merge înainte, a trecut
peste rîu și a plecat în sus asupra orașului Clitie, fără să zăbovească de loc
în cale ; și a găsit rîul despărțit în trei și, trecîndu-l, a doua zi a sosit la Clitie.

Împăratul însă ridicîndu-se apoi, a sosit la Gaitia, capitala țării
15 ilirilor. Și îndată ce s-a apropiat, orașul i s-a supus prin bună învoială ;
căci cînd a aflat că orașul Bobobice ², din toate cel mai întărit, a fost
cucerit de împărat, celelalte orașe s-au umplut îndată de spaimă | și fie-
care s-a grăbit s-o apuce înainte, în dorința de a-i face împăratului pe plac.
537 Cei din Gaitia așadar, îndată ce împăratul a sosit mai aproape, au trimis
20 pe cei din fruntea orașului, de i s-au predat, și-i cereau să se cîrmuiască
după legile din străbuni. Și le-a îngăduit ce-i cereau ca împăratul să le
îngăduiască ; mai pe urmă însă, îndată ce a luat în primire cetatea orașului
și a pus în ea o garnizoană, și-a ales băieți din cei mai buni pentru sine și
mai luînd încă vreo cîțiva, i-a împărțit oamenilor din suita sa.

25 De îndată ce a luat în primire acest oraș, a poruncit marelui vizir
al Porții Machmut să ia armata Europei și să meargă cît mai repede asupra
împăratului ilirilor ; căci aflat că se aține într-un oraș, cinci zile depăr-
tare de Gaitia, așteptînd ce întorsătură vor lua lucrurile în Iliria. Orașul
acesta în care rămase împăratul, se chiamă Clitie ; și i s-a mai vestit lui
30 Machmut că băiatul fratelui aceuia, în vîrstă de treisprezece ani, se află
în oraș. Luînd deci armata Europei, sosește a doua zi la rîul cu numele
<Sanna> ⁵, navigabil ; și împăratul ilirilor își punea mare nădejde în el,

¹ Manuscrisele scriu Ἰλλυριόν—„Ilirios”, schimbat de Darkó în Ἰλλυρισιόν, precum e în
manuscrisele p. 301 r. 28 ; Fabrot însă l-a schimbat pe acesta în Ἰλλυριόν, precum e în p. 302 r. 1.

² Manuscrisele ne dau Δοβοβίχην—„Dobobice”, îndreptat de Darkó în Βοβοβίχην
după nota la § 5 din cap. 15 cartea a IV-a a istoriei lui Critobul din ediția C. Müller în *Frag-
menta Historicorum Graecorum*, vol. V, Paris, 1870, p. 147.

³ În manuscrise Δοβοβίχης (vz. n. 2).

⁴ Regele Bosniei Ștefan Tomașevici.

⁵ După „numele” se presupune că lipsește ceva și Tafel voiește să întregască această
lipsă cu Σάνναν.

pentru că era navigabil, și neaflîndu-se corăbii mari pe rîu, nu-i venea să
creadă că, trecînd peste rîu, să vină asupra lui. Cînd însă armata a venit
aici | aproape de rîu, Machmut îi pripea aici pe cei mai de frunte din oaste
să săvîrșească o mare ispravă pentru împăratul, trecînd rîul și prinzînd
pe împăratul ilirilor ; și le grăia unele ca acestea : „Bărbați turci, acumă să
se arate careva din voi bărbat vrednic, trecînd fiecare cu picioarele peste
acest rîu ; căci nu-i va părea rău, oricare va trece cel dintîi, de marea răsplată
ce va lua de la împărat !”.

După aceste cuvinte, oamenii împăratului s-au apucat să treacă. Și
aici se spune că cel dintîi feciorul lui Turachan, Omar, guvernator al Tesaliei,
pornind cu oamenii săi, au sărit în rîu și, înotînd puțin, au trecut ; și
atunci îndată, a trecut deodată și cealaltă oaste peste rîu. După ce au trecut,
îndată au început să cutreiere țara, ca pe împăratul ilirilor, umplut de
spaimă, pînă să apuce să fugă, cavaleria ușoară, la orice primejdie ar ajunge,
năpustindu-se să-l prindă. N-au putut da însă peste el, căci plecînd se
pune la adăpost într-un oraș de al său cu numele Clitie. Dar refugiindu-se,
este împresurat de Machmut. Orașul este așezat într-un loc mlaștinos.
Și întinzîndu-se lîngă el mari mlaștini, îl fac bine apărat și inaccesibil.
Atuncea însă întreg locul era uscat de arșiță. Și armata venind asupra lui,
împresura orașul ; lîngă oraș se găsea mult stuf și s-au apucat și-l duceau
în șanț, cu gîndul să aprindă stuful | și cu foc să-i silească pe cei din oraș
să cadă la învoială, fără să și vrea. Ostașii ilirului și cei din oraș, văzînd
aceasta și socotînd că nu vor fi în stare să țină mult timp piept la împresu-
rare, au trimis vorbă lui Machmut, că ei înșiși se vor preda, cu condiția ca,
împăratului lor, împăratul să nu-i facă nici un rău ; și se vor supune, dacă i
s-ar întări prin jurămînt, că turcii îl vor trata bine și nu o să îndure nici
un rău din partea lor. Făcînd ilirul aceste propuneri. Machmut le-a primit
și a încheiat un tratat de pace. După ce i l-a întărit cu jurămînt în condițiile
propușe, împăratul a ieșit din oraș și el a luat în primire orașul ; și împăr-
țînd locuitorii din oraș în trei, o parte a lăsat-o pe loc, alta și-a împărțit-o
el cu cei din fruntea oștirii, iar a treia a dus-o și a dăruit-o împăratului.
Așa a fost prins deci dară împăratul ilirilor la Clitie și împreună cu el băiatul
fratelui său, ca de treizece ani.

Raguza în război
cu Sunda.

Soția lui însă a apucat de mai înainte să fugă la Ragusa,
oraș la marginea Mării Ionice ¹ și a plecat cu voia bărba-
tului, luînd cu dînsa multă avere. Acest oraș a fost întemeiat de ilirii din
partea locului ; bărbați străluciți, adunîndu-se în același loc | și, înțele-

¹ Însemnînd și Marea Adriatică.

- gîndu-se foarte bine între ei, au durat oraşul foarte puternic şi l-au înconjurat cu ziduri foarte tari. Îndeletnicindu-se cu comerţ pe uscat şi în Marea Ionică, a ajuns unul din cele mai bogate oraşe din partea locului ; mai ales înzestrat cu legiuri bune şi, conducîndu-se după o constituţie aristocratică, ei şi-au împodobit oraşul cu clădiri, fiind, ce-i drept, nu prea arătos, dar în stare să aibă cetăţeni destoinici şi cuminiţi. Oraşul acesta se mărgineşte cu ţara lui Sandal şi, începînd război cu el, era în ceartă şi se războia. Şi pe cît mi se pare, pricina la această ceartă a dat-o Sandal şi pe nedrept i-a silit la război. Ce-i drept, pe feciorul acestuia, un tinăr de toată vrednicia, care se refugiase cu maică-sa la Raguza, n-au voit să-l extrădeze, deşi îl cerea de la ei ; şi de aceea le-a declarat război şi le-a pustiit pămîntul. Atunci aceştia l-au ales comandant pe feciorul aceluia şi dîndu-i bani din belşug, s-au războit cu Sandal, ducînd pînă la capăt războiul. Pricina însă pentru care feciorul şi soţia lui au fugit şi s-au adăpostit în acest oraş se spune că a fost următoarea : În ţara lui să fi sosit de la Florenţa din Italia o femeie despre care se dusesse vestea că e de o înfăţişare prea frumoasă, dar care era de o viaţă uşuratică. Auzind el că femeile din Florenţa se deosebesc de | multe prin frumuseţe şi cuminenie, a chemat-o în faţa lui, dorind s-o vadă, şi cum a văzut-o că e foarte frumoasă, s-a îndrăgostit de femeie ; şi îndrăgostindu-se, nu după mult timp şi-a făcut de lucru cu ea şi dragostea îl apucase rău ; şi trăia cu femeia ; şi de dragostea femeii făcîndu-se ursuz, nu se mai uita la soţia lui legiuită şi nu avea nici o grijă de dînsa. Şi despre acea femeie se spune că, ţinîndu-se după negustori, a ajuns de la Florenţa în localitate. Sandal aşadar trăind cu aceasta, soţia îl ura şi nu-l putea suferi. De aceea, neputînd răbda ca o astfel de ocară să cadă asupra tinărului ei fecior, revoltată a plecat în taină cu feciorul în oraşul Raguza. Acesta aşadar, prin trimişii săi, cerea să se întoarcă în ţară şi să nu trăiască în ţară străină şi să-i facă această ruşine între oameni. Dar soţia n-a dat urmare chemării şi-i spunea mereu că nu se întoarce, dacă nu o trimite înapoi la Florenţa pe femeia aceea, sau să o aibă ţiitoare, cît o vrea. Acestea aşadar se spune că s-au petrecut aşa şi feciorul, certat cu tatăl şi pus de raguzani general-comandant, purta război cu tatăl său ; şi s-a luptat cu tatăl său, de parcă se răzbuna asupra firii şi l-a pus pe fugă chiar pe tatăl şi a ucis mulţi din armata lui, făcînd faţă de tatăl său lucruri neîngăduite şi potrivnice bunici cuviinţe. |
- Aşadar şi acesta trimetea deseori soli la împăratul, ca împreună să lovească în împăratul ilirilor ; şi a adus armată de turci şi-i strica ţara. Atuncea, îndată ce i s-a vestit că împăratul năvăleşte în ţara ilirilor, făcea şi dînsul pregătiri, ca, pe cît i-ar fi cu putinţă, să se apere, dacă armata împăratului ar intra în ţara sa.

Dar să mă întorc la acel loc din povestire, unde am arătat mai înainte 1
că, după ce Machmut al lui Mihail a luat în primire pe împăratul, a mers 1
cu el și în alte orașe; și-l arăta pe împăratul și i se supuneau. Și Machmut
era ocupat cu aceasta; iar pe Omar al lui Turachan trimițându-l asupra celor- 5
lalte orașe din țara ilirilor, el însuși a plecat spre tabăra împăratului.
Și împăratul nu era mulțumit cu jurământul și era minios că, fără nevoie, 5
ar fi făcut împăratului ilirilor jurământul; și l-a pus sub pază pe împăratul
și-l purta cu sine, străbătînd țara lui Sandal. Căci din țara ilirilor, o parte a
biruit-o și a subjugat-o însuși împăratul, alta însă a supus-o Machmut 10
și Omar. Aici și Omar dîndu-și silință să aducă sub stăpînirea împăratului
țara cît mai rămăsese, a ajuns | la cea mai mare trecere între bărbații 543
cu vază de la Poarta împăratului; și a săvîrșit mari isprăvi, fiind el între
mulți alții și mai înainte bine văzut la împărat.

Acestea așadar i-au reușit pînă întru atîta împăratului, cucerind ora- 15
șele ilirilor. Pe urmă trimițînd la Raguza solie, cerea pe soția împăratului.
Ea însă apucase să plece de mai înainte din oraș în Italia. Căci cum a auzit
că țara întreagă a ajuns în puterea împăratului, repede, cum era, s-a înde-
părtat din oraș și s-a dus în Italia. Nemaipucînd deci pe soția împăratului,
solii s-au întors fără nici o ispravă.

Cucerirea țărilor lui Pe urmă, împăratul ridicîndu-se cu toată tabăra, a 20
Stante, Craic și Paul; năvălit în țara lui Sandal și o pustia. Căci slobozînd
uciderea regelui cavaleria ușoară de pradă, cutreiera întreaga lui țară.
Bosniei.

Apoi atacînd orașele le impresura. Și oamenii lui
Sandal au atacat corturile în care dormea împăratul, porniți fiind din munți;
și au izbutit să ia oarecare pradă și să se îndepărteze, fugind iarăși în 25
munți. Căci țara are locuri pustii nu mai puține decît cea a ilirilor. Atacînd
însuși el, a impresurat cîteva zile o cetățuie de a lui Sandal. Și cum nu-i
prea mergea cu cucerirea orașului, s-a ridicat și a plecat prin țara lui Stante
și Craic și Paul, domni de prin partea locului. Și le-a trimis crainic cu
îndemnul | să-și predea țara lor și în schimb vor lua de la împărat altă 544
țară în Europa. Aceștia lăsîndu-se astfel înduplecați, s-au predat cu țara
lor cu tot împăratului, gîndindu-se că e un lucru peste puțință ca ei, în
mijlocul țării împăratului, să poată ținea piept pînă la capăt în contra
lui. Sînt deci înduplecați cu condiția să primească de la împăratul în schim-
bul țării lor alta. Și venind la Poartă, și-au predat țara; și nu cu mult 35
mai pe urmă, punîndu-i sub pază, și i-a adus acasă. Și totodată a slobozit
și armata pe acasă. Iar pe împăratul ilirilor, cînd a plecat din țara lui,
dis-de-dimineată, cum se odihnea în tabără, a trimis după el și l-a chemat
să i se înfățișeze. Acela însă pricepînd că nu la bine trimite după el, s-a

- 1 ridicat cu jurământul în mână și, cum a fost dus în fața împăratului, i-au tăiat capul din porunca împăratului. Se spune că să-l fi dat pe mîna dascălului său Perses, ca să-l omoare ; alții însă spun că bucătarul lui a cerut să-l ucidă. Dar se spune că, împotriva părerii lui Machmut al lui Mihail, a
- 5 poruncit împăratul să-l omoare pe împăratul ilirilor. Așa deci să se fi săvîrșit din viață, după ce împăratul a pus capăt domniei lui.

Venețienii în sfat ;
cuvîntarea lui Victor
Capella.

- 545 Cum deci țara ilirilor a fost cucerită și împăratul prins s-a săvîrșit din viață și ceilalți domni erau ținuți în închisoare, acestea aflîndu-le venețienii și peonii, socoteau că nu e lucru de șagă și s-au înspăimîntat foarte, crezînd că îndată grozăvia se va abate și asupra lor. Și venețienii mai erau nemulțumiți pentru că guvernatorii împăratului aduceau supușilor lor prejudicii și le pricinuiau necazuri, totuși țineau pace, așteptînd să vadă ce întorsătură vor lua evenimentele pentru dinșii. Cînd însă Argos în Peloponez, predat
- 15 prin trădare de unul dintre preoții din oraș, a fost ocupat de guvernatorul împăratului, feciorul lui Alban, cu numele Iisus, și cînd acesta pe față s-a ridicat acuma cu război și Omar al lui Turachan a atacat Naupactos și cînd oamenii împăratului, ocupînd teritoriul venețienilor de pe la Metone, nu se mai astîmpărau, atunci n-au mai putut răbda să stea liniștiți ; ci
- 20 țineau sfat, părerile fiind împărțite în două. Și deseori s-a întrunit Adunarea numită a celor delegați¹ ; și Victor din casa Capella, un bărbat proeminent prin avere și cu multă trecere și despre care se credea că e cel mai destoinic să ducă treburile orașului și care adusesese de partea sa pe cei de aproape ai săi și rudele, ca să-i voteze propunerea, s-a urcat la tribună
- 25 și a vorbit astfel : „Venețieni, cred că deseori și de altădată locuitorii acestui oraș, cînd se chibzuiesc, nu greșesc ceea ce trebuie ; de aceea mă gîndeam că e nevoie numai de o expunere
- 546 mică pentru voi. Toate lucrurile sînt doar de așa natură, încît și pe cei ce nu vor, îi împing la acest război. Dar nu puțini și din cei ce ne cer să ne stea în frunte, vin la tribună și vă îndeamnă, ca despre chestiuni mari să nu porniți la sfat așa cu ură și cu necaz, ci mai degrabă cu răbdare și să trimiteți la barbar o solie și să-i vorbiți de pace, că n-ar face cu dreptate, călcînd jurământul și tratatul de pace, și să-l îndreptăm la calea cea cuviincioasă, de e nevoie, căci ne va asculta. Dacă însă e cazul să luăm asupra-ne războiul, trebuie neapărat să dezbatem
- 30 îndeajuns asupra războiului acesta și așa să pășim la vot. Așadar chibzuindu-ne bine, trebuie relele din fiecare eventualitate să le punem față în față și, cumpănindu-le, să ne hotărîm pentru răul care pare mai mic. Iar

¹ Vezi mai sus, p. 126 rînd 28—32.

cel ce își dă votul, trebuie mai întâi să judece, ce rezultat poate să aibă 1
 fiecare eventualitate. Aceștia adică spun că, dacă vom avea război, orașele
 noastre de pe continent pînă la Marea Ionică și Peloponez și din celălalt
 continent, nu vor avea cum să se țină vreun răstimp, ci le vor lipsi cele de
 trebuință și se vor prăpădi, dacă un greu dă peste ele. Și lipsiți de comerțul 5
 cu țara aceluia, spun că vom avea de îndurat mari pagube în viitor. De
 aceea deci trebuie să fim răbdători și să trimitem o solie care, precum e
 firesc, să se întemeieze pe vederi ca acestea. | Dar mai întâi voi începe să 517
 vorbesc despre solia, cum de solii noștri, totodată bărbați de seamă și
 oameni învățați, cînd au sosit, nici nu i-a păsat de ei și i-a amăgit cu vorba 10
 și a făcut vădit drept dimpotrivă. De aceea nu știu ce i-ar putea spune solii
 mai nimerit decît i-au vorbit solii ce au fost mai înainte la el, doar decît
 că noi, neputincioși fiind în fața unui război, dorim pricinile de vinovăție
 să le înlăturăm prin soli și situația noastră să o punem pînă în așa măsură
 în fața lui. Dar despre acestea cred că era bine să tratăm cu el, dacă, prin 15
 ocuparea orașului Argos, nu ne declara război pe față. Ne-a pus, cei drept
 la încercare, pînă unde merge răbdarea noastră; și dacă le suferim se va
 apuca acuma fără frică și de celelalte; iar dacă nu, va baté acuma în
 retragere pînă la o limită, pînă la care i-ar fi îngăduit din parte-ne; și cu
 aceasta va face numai o încercare și de bună seamă întru nimic mai puțin se 20
 va apuca de război. Iar pe deasupra am să vă mai spun că în năvala-i
 asupra Peloponezului, mai întâi s-a și oprit în Eubea la orașul Eurip, să-l
 vadă bănuiesc. Și iarăși, cînd a ieșit din Peloponez, a mers a doua oară,
 acuma cu oameni care să încerce vadul, și a sosit în fața orașului să vadă
 cum ar putea face atacul, dacă ar năvăli asupra orașului. Și trecînd călare 25
 strîmtoarea Euripului, încerca să-și dea seama, cum ar putea-o trece |
 și atacul i-ar fi mai ușor de întreprins. Așadar acestea nu-s oare semne 518
 vădite de război, pe care întemeindu-te ai putea spune hotărît că acela
 de mult s-a pregătit de război, ca să lupte cu cei ce duc dezbateri așa de
 naive? ! Ci pentru că războiul ne e declarat, demult luînd-o înainte, unele 30
 ni le smulge, supunîndu-și-le sieși, iar în alte locuri indușmănînd pe cei ce
 stau în frunte, își pregătește calea, ridicînd pe încetul pretenții tot mai mari,
 spre a.cădea, de s-ar putea, pe neașteptate asupra unor nepregătiți, luînd
 ce ar putea aduce sporuri însemnate puterii sale. Dacă ni se făgăduiește
 că nu vom avea război din partea împăratului, susținîndu-se că acesta nu 35
 începe război și nici nu ne smulge de sub stăpînirea noastră tot ce s-ar
 putea crede că i s-ar supune cu ușurință, atunci zic să nu facem război,
 ci să ținem pace, fără să-i imputăm ceva din cele ce s-ar cuveni; dar dacă
 toți ni-l arată într-un singur glas că nu încetează să ne încerce cu război
 în toată forma de mai mult timp, atunci oare ce e mai bine pentru noi din 40

1 aceste, să ținem pacea și să pierdem, ca și cum am fi în război cu el, sau
 să-i declarăm de îndată pe față război și să-i arătăm puterea noastră ce
 549 poate ? ! Căci în război | avem puțința și să ne păzim de el, pregătiți fiind
 pe față, și să-l pîndim încotro va porni cu armata. Sau dacă încearcă să
 5 ne ia pe ascuns din țara noastră, să nu-l tratăm oare ca dușman, pe el care
 cu starea de acum are un îndoit avantaj ? ! Dacă încercarea îi iese după
 plan și încrederea în ei ca în niște prieteni crește, acest fapt e spre cîștigul lui.
 Dacă însă din aceasta nu rezultă nimic bun ¹ pentru el, ... ². Așadar
 dacă acestea-s mai bune, ar trebui alese acestea față de altele. Dacă însă
 10 nu-s mai bune, să răbdăm, ținînd pace, să ne alegem mai bine acelea. Obi-
 cieiul însă a tărăgăna cu o hotărîre, eu unul spun că a păgubit, și pe mulți
 din lumea aceasta și nouă ne-a adus deocamdată pagubă mare, nouă care
 am lăsat la voia întîmplării împărăția, cînd Constantinopolea era împre-
 surată, și pe elini și pe împăratul elinilor, cu care legăturile noastre comer-
 15 ciale erau mari și sporeau mereu. Iar după aceea, cînd domnii din Pelopo-
 nez trimiteau soli într-una, ca să le sărim [într-ajutor în războiul ce-l
 aveau, am stat nepăsători și Peloponezul a ajuns sub stăpînirea acestui
 împărat. Și de curînd, cînd împăratul ilirilor ne cerea să-i ajutăm să se
 apere și pentru acest ajutor ne depunea răsplată nu mică, am rămas nepăsă-
 20 tori și față de el și l-am lăsat să fie ucis de turci. Faptul că am lăsat la voia
 550 întîmplării toate acestea, ne aduce rușine și ocară la alții | de prin Europa,
 ca unii ce din interese comerciale și pentru cîștig urît am lăsat să fie nimi-
 cite de acest împărat neamuri de același fel ca noi. În puține cuvinte pot
 să spun că, de facem de îndată înțelegere cu peonii și începem împreună
 25 război, o să ne fie dat să ne bucurăm de ale noastre ; dacă însă răbdăm și
 stăm liniștiți, în puțin timp veți vedea că ne atacă nepregătiți și ne va
 smulge țara cită se întîmplă să fie în graniță cu el. Eu unul deci sînt de părere
 să trimitem soli la peoni și bani ; și înșine pe lîngă altele ce le avem, să
 echipăm de război corăbii, cît de multe am putea. Dar să luăm în ajutor
 30 la acest război și pe marele arhiereu, punîndu-l în fruntea întregii întrep-
 rinderi ; și Peloponezul să încercăm a-l răscula. Căci dacă pe celălalt
 despot care s-a lepădat de împărat și dispunea de mijloace moderate, l-au
 urmat peloponezienii răsculați, atunci cei ce au părăsit Constantinopolea
 și cei ce au ajuns în tot felul de situații grele, s-ar alătura în număr cu mult
 35 mai mare, dacă ar vedea venind pe mare o putere însemnată ; și pe u'cat
 să aducem din Italia călăreți greu înarmați la două mii ; și pe oamenii

¹ Manuscrisele ne dau κακόν—„rău”, îndreptat de Tafel în καλόν—„bun”, îndrep-
 tare primită și de Darkó în ediția sa.

² După αὐτῷ „pentru el”, Fabrot crede cu drept cuvînt că lipsește ceva, deși manu-
 scrisele nu ne-o arată.

din Creta, urmăriți pentru vinovății, să-i trimitem în Peloponez pentru 1
 izbăvirea vinovaților. Văzîndu-ne că facem acestea, ne vor urma ¹ de îndată
 și, trecînd de partea noastră, ne vor aduce Peloponezul supus, de unde
 vom putea dispune de | țara aceluia și să scoatem venit destul. Acestea 551
 deci punîndu-le la cale cu peonii, ei de la Istru, iar noi din Peloponez, 5
 porniți, să atacăm țara de sub domnia aceluia și să nu ședem, uitîndu-ne
 nepăsători, cum țara noastră este pustiită și cum supușii noștri sînt tîrîți în
 robie; și să fie nevoiți odată să facă altă alegere, apucînd-o înainte la război”.

Venețienii declară răz- După cuvîntarea aceasta a lui Victor, mai mulți au și
 boi și trimît soli la trecut de partea părerii lui. Voturile își țineau cumpănă, 10
 papa și la unguri. totuși cei pentru declararea războiului au cîștigat
 majoritatea. Apoi de îndată s-a hotărît să trimită soli la marele arhiereu
 și așijderea să trimită îndată la peoni soli cu bani. Solii sosind deci la prea
 înaltul arhiereu, i-au vorbit potrivit vederilor venețienilor, că de mult
 ar fi timpul să ia parte împreună cu ei la războiul în contra barbarilor, de 15
 întreprinderea căruia și mai înainte el însuși s-a preocupat la Mantua. Dar
 arhiereul luîndu-le vorba din gură, le-a spus că e nepărată nevoie să-l
 înlătore mai întîi pe barbarul cel mic și așa să pornească apoi și asupra celui
 mare, aluzie făcînd la domnul din Arimini, cu care era în război și se luase
 la ceartă pentru un lucru care face să-l trecem sub tăcere. | De aceea 20
 folosindu-se de un pretext ca acela, purta război. 552

Și așa arhiereul pe venețieni i-a amînat, căci își avea războiul său cu
 conaționali. Apoi cei trimiși la peoni, ca să-i asocieze la război, s-au
 înfățișat la împăratul peonilor și în adunare au ținut o cuvîntare ca aceasta :
 „Peoni, voi vedeți bine purtarea împăratului turcilor cît de departe a 25
 ajuns, cu ce tiranie i-a subjugat în lume pe cei de același neam cu noi
 și cum, prădîndu-ne și nouă țara, a umplut Asia și Europa de prizonieri
 robi. Și trecînd mereu și pestre Istru, pustiesc țara și dau foc. Dar că acel
 barbar n-a trecut încă peste Istru chiar în țara voastră să facă
 război, evident voi vă gîndiți că se întîmplă pentru că, 30
 țara Românească pus- de ați trece asupra lui, i-ați tulbura mult lucrurile.
 tită; omul turcilor pus domn. Dar pe elini și pe împăratul elinilor i-a deființat
 acum, apoi țara tribalilor a adus-o sub stăpînirea sa și întreg Pelo
 ponezul l-a subjugat și pe împăratul Trapezuntului și l-a supus și țara
 i-a cucerit, și apoi în Dacia a pus domn omul său și țara ilirilor a pustiit-o 35
 și totodată pe împăratul l-a ucis, un om cumsecade și de treabă;
 după ce în timp așa de puțin, a nimicit atîtea stăpîniri, ce planuri credeți

¹ Manuscrisele ne dau εῶνται—„vor vedea”, îndreptat bine de Tafel în εῶνται—
 „vor urma”.

1 că le va avea acela pentru viitor?! De bună seamă nu se va astîmpăra
 de loc, ci pornind mai departe să atace pe vecinii acestora, va |
 553 căuta și țările care sînt ale aceluia, să și le supună, năpustindu-se cît
 mai repede ar putea, asupra lor. Și acuma vine negreșit și asupra
 5 voastră și cu toată puterea va încerca să treacă și să vă robească
 țara și celor de la conducere să le aducă moartea cea mai rușinoasă. Căci
 în sufletul său nu se poate împăca nicidecum cu oameni de ai noștri și cu
 cei ce sînt de legea noastră, ci întocmai tot așa de aspru și neînduplecat
 se întîmplă să fie și față de cel ce cu bine se apropie de el. Ați aflat doar
 10 ce a făcut acela care a domnit mai înainte, împăratului Ladislau, măcar că
 acesta poate că și-ar dobîndi iertare, deoarece prins în luptă l-a ucis; dar
 împăratul David al Trapezuntului și cel al ilirilor și domnul din Lesbos și
 ceilalți, ce rău i-au făcut aceia, de-i omoară unul după altul pe toți?!
 Așadar, dacă vă pregătiți să porniți asupra țării aceluia și să-i faceți război,
 15 poate că ați putea abate năvala lui ce ar avea să urmeze asupra Peoniei.
 Dacă însă zăboviți, răbdînd unele ca acestea, atunci acela va trece cu armata
 și teamă îmi e că, făcînd odată un pas greșit, toate acestea să nu ajungă
 sub stăpînirea lui și pe voi să nu vă dea pierzării în chipul cel mai jalnic”.

	Răspunsul regelui	După ce venețienii au spus acestea, împăratul peonilor,
20	Matel Corvin;	luînd cuvîntul, a spus unele ca acestea: „Venețieni,
554	ungurii tree	bine vorbiți și parcă la multe lucruri sînteți bărbați
	Dunăren.	nu nepricepuți, și în alte lucruri ale vieții și cînd e să

chîbzuiți asupra ce vă interesează. Dar lucrul acela parcă nu ni l-ați amintit
 că deseori am căutat să vă luăm împreună cu noi la război în contra tur-
 25 cilor și că n-ați voit să ne stați într-ajutor, deși vă chema alături de noi
 totodată și cel mai mare arhieru, ci vă învoiați cu barbarul și de noi nici
 pomeneală nu făceați; și spuneți că vă facem o rugăminte nedreaptă,
 cerîndu-vă să luptați în contra barbarului, din partea căruia n-ați suferit
 nici un rău. Și noi așa deseori trecînd peste Istru, am avut de îndurat su-
 30 ferințe nespuse de mari. Și mai întîi și-a pierdut viața împăratul acestei
 țări Ladislau care a fost un bărbat strălucit; apoi a doua oară iarăși mulți
 și totodată bărbați străluciți la Cosovo în țara tribalilor, unii au căzut
 în război, iar alții au fost prinși de turci. Aceste imputări așadar avem să
 vi le facem deocamdată. Dar să dăm ajutor, luăm asupra-ne de îndată
 35 neapărat, trecînd peste Istru, să stricăm pe această cale, pe cît se poate,
 țara barbarului. La primăvară dar vom porni cu armata asupra aceluia
 și vom face ce va da Dumnezeu. Dar trebuie și voi să năvăliți deodată în
 Peloponez și căutați să-i faceți stricăciuni cît de mari puteți, ca acționînd
 555 din amîndouă părțile, să-i dăm de lucru din greu | și să putem merge cît

mai deplin mînă în mînă la purtarea războiului”. — Spunînd acestea și 1
fiind gata să înceapă pregătirile, a luat în primire banii, la douăzeci și cinci
de mii de galbeni.

Acesta deci s-a pregătit astfel de război și, strîngîndu-și o armată de 5
douăzeci și cinci de mii, a trecut peste Istru și strica țara împăratului.
Sabatin, cînd a fost, de a prădat Peonia, a zidit pe lingă Belograd și o for-
tăreață și, lăsînd înăuntru și o garnizoană, oameni de la Poarta împăratului,
a plecat. Năvălind foarte aproape de oraș, a împresurat această fortăreață ;
apoi cutreierînd și prădînd țara împăratului de pe la rîul Sava, a luat robi
din țară, tribali și totodată turci, și a plecat înapoi, întorcîndu-se acasă. 10
Se spune că a dus cu el la douăzeci de mii de robi de război.

Venețienii năvălesc Și peonii au făcut acestea așa ; venețienii însă, îndată
în Peloponez, 1463 ; ce-și luară aliați și pe peoni, echipînd treizeci și cinci
închid Istmul. de trireme și cu douăsprezece corăbii mari, au plutit
spre Peloponez. În corăbiile mari îmbarcînd și două mii de călăreți 15
italieni, deplin înarmați au debarcat în Peloponez ; apoi și-au ales
general-comandant un bărbat de seamă din casa Loredano, încredin-
tîndu-i lui întreprinderea, și l-au pus conducător peste ținuturile de
la marginea | Mării Ionice și Egee, dîndu-i toată puterea să dispună, 556
cum va crede, ca războiul să iasă cît mai bine. Iar dinspre Creta au dat 20
de veste celor urmăriți pentru vinovății și refugiați în locuri adăpostite,
să vină fără nici o teamă la război. Adunîndu-se, au fost la patru mii și au
debarcat în Peloponez și au îndemnat pe peloponezieni să se lepede de
împărat. Și peloponezienilor fiindu-le frică grozav, trimiteau vorbă să
închidă Istmul cu zid, ca astfel să-i prindă pe ienicerii împăratului înă- 25
untru orașelor ; și aceia ajunși la desnădejde să se predea, ca să poată
pleca nevătămați. Laconica și Tenaron și cei de pe la Epidaur s-au răscolat
îndată, cum au năvălit venețienii, s-au ridicat și arcadienii și pelenii.
Guvernatorul Peloponezului însă se aținea în Leontii de la Megalopole și
trimitea iscoade să vadă ce întorsătură o să ia lucrurile ; și trimițînd crainic 30
la împărat, îi arăta că venețienii răscolînd țara, vin cu război și că, atacînd
Argos dinspre Nauplion, l-au împresurat și de pe uscat și de pe mare, bă-
tîndu-l, și că s-au silit să-l cucerească. Înăuntru se aflau cincizeci de ieni-
ceri de ai împăratului și căpitanul acestora ; și s-au supus venețienilor prin
bună învoială și i-au lăsat să plece, fără să sufere ceva. Aceștia au scăpat. 35
așa, ca să nu piară ; și venețienii ocupînd Argos, au lăsat o garnizoană,
și un comandant în oraș. Aici, venețienilor | li s-a întîmplat următoarea 557
pățanie. În timpul cînd au ocupat Argos, au trimis în ajutor oameni sub
conducerea unui bărbat Ieronim din neamul Bernardo, poruncind să

1 înainteze pe marginea mării, ca să poată ajunge la Argos. Acela însă neascultînd, a mers pe drumul dinăuntrul țării care ducea pe sub poalele munților. Aici, turcii punîndu-se de mai înainte la pîndă pe drumul ce duce la Argos, s-au tupilat cu o sută de oameni și așteptau, dacă argeenilor le vine vreun
5 ajutor. Cînd l-au văzut pe Ieronim ducînd oameni spre Argos pe drumul dinăuntrul țării, au apucat-o înainte să ocupe și poalele muntelui și țărmul mării, luîndu-i la mijloc pe venețienii care mergeau într-ajutor. Și cum au făcut-o, i-au pus îndată pe fugă și i-au prins pe aceștia, omorînd ca la două sute. Ieronim însuși a scăpat cu viață. Și urcîndu-se într-un vas ce acosta
10 undeva pe acolo, spunea că ar fi din partea generalului comandant, avînd să plece pe mare la Eghina. Iar cînd a sosit la Eghina, a cerut să-l treacă și să-l debarce la Eubea. Trecînd însă în Atica, de aici a mers la împărat. Nu cu mult mai tîrziu, acesta întorcîndu-se iar la venețieni, au avut de suferit grea pedeapsă.

558 Dar venețienilor le puneau în vedere elinii și totodată | albanezii din Peloponez și-i îndemneau și Rali și Petru Șchiopul că, dacă ar închide Istmul cu zid, atunci peloponezienii, răscolîndu-se de îndată, vor trece de partea lor; căci aceasta le-ar fi oarecum un îndemn de mare folos la răscoală. Și atunci au hotărît să meargă cu toată armata și să închidă Istmul și să
20 pună la încercare pe cei din Peloponez. Sosind, au adunat piatră și clădeau zidul de închidere ca, punînd la încercare pe peloponezieni, să vadă dacă și Corintul li s-ar preda; căci atunci ar veni de îndată și celelalte orașe ale Peloponezului la ei și ar trece de partea lor. Iar cînd au isprăvit zidul de închidere al Istmului, înșiși au pus mîna pe arme și au mers spre Corint, corintenii conducînd la năvală. Au îndreptat și tunurile asupra cetății
25 de sus și au atacat orașul, dînd lupte mari. Dar iarna sosind, i-a împiedicat să ducă mai departe împresurarea și, ridicîndu-se de aici, au plecat fără ispravă. Apăsăți de iarnă, venețienii o duceau greu la Istm; și nici Corintul nu li s-a predat și nici Ahaia nu s-a răscolat, cînd a mers într-acolo un
30 bărbat elin cu numele Rali, care și-a pierdut și viața de mîna turcilor ce au ieșit în contra lui și au căutat să-l respingă; și nici alte părți ale Peloponezului n-au trecut de partea lor, afară de locuitorii Spartei, ademeniți
559 de un tînăr elin cu numele Grița; | și socoteau că e o mare greșală să rămînă pe loc la Istm, fără să facă ceva în vederea cuceririi Peloponezului.
35 Li se adusese și vestea, că Machmut, marele vizir al împăratului, e pe cale asupra lor spre Istm cu armată mare. Iar peste puțin li s-a adus știrea, că și însuși împăratul e pe drum spre Istm; și atunci s-au hotărît să părăsească Istmul, nefiindu-le deocamdată de nici un folos, și să meargă în orașele lor și să le apere cu toată puterea, dacă oameni de ai lui Machmut și cu cei
40 de ai împăratului ar năvăli asupra lor.

Turcii se apropie ;
venețienii fug în
orașele lor.

Căci împăratul, cum i-a venit știrea că venețienii închid
cu zid Istmul și că, echipînd patruzeci de trireme și
douăsprezece corăbii mari și aducînd din Italia ostași

deplin înarmați și din Creta altă armată, fac mari pregătiri pentru cucerirea Peloponezului, îl trimite pe Machmut cu armata Europei, afară de partea
rînduită în contra peonilor, să pornească de-a dreptul asupra Peloponezului
și, dacă însuși e în stare să facă vreo ispravă în războiul cu venețienii, să
ocupe Istmul și totodată să năvălească în Peloponez, iar de nu, să-i dea
de știre, încît să pornească de îndată pe urma lui. Marele vizir al Porții
Machmut luînd armata Europei, a mers pînă | în Tesalia la rîul Peneu
și și-a așezat tabăra lingă orașul Larisa. De sfetnic îl avea pe Omar al lui
Turachan, guvernatorul Tesaliei. Dar i-a dat sfatul să nu înainteze mai
departe, ci să anunțe pe împărat, că pregătirea dușmană e mai mare decît
cea a marelui vizir al împăratului ; căci el însuși venind mai înainte cu armata
de tot aproape de Istm, de departe a văzut prăștiași mai mulți de două mii
și pușcași patru sute și arcași și scutieri și că aceia n-ar lăsa pe nimeni
să se apropie să tăbărască acolo la Istm cu vreo armată. Marele vizir al
împăratului auzind acestea, s-a hotărît să-l anunțe pe împărat să vină
să ocupe Peloponezul, iar ei înșiși ridicîndu-se, să plece la Levadia. Cînd
împăratului i-a sosit știrea că pregătirea dușmană e mare și însemnată,
se spune că i-au venit și scrisori din Peloponez care-l îndemnau că,
dacă ar năvăli, venețienii nu vor aștepta năvala lui. Scrisorile i le-a
adus un albanez de la Corint care cu o barcă noaptea pe mare, pîndind
să bată un vînt prielnic, a ridicat pînzele noaptea și a trecut în Beoția și,
coborînd pe uscat, a ajuns la Machmut în Tesalia. Acesta însă uitîndu-se în
scrisori, s-a ridicat de aici s-o pornească înainte ; cînd a ajuns aproape
de Beoția, îi vine vestea, că venețienii au părăsit Istmul | și că, în fuga
mare, au pornit la drum. Și atunci, pe înserate ridicîndu-se, a trecut noaptea
de la Platea spre Citeron și dimineața a fost la Istm și vedea de departe
corăbiile plutind acuma în larg ; și a ocupat Istmul fără nici un stăpîn și,
intrînd înăuntru, și-a așezat tabăra. De aici trecînd prin Corint, a venit
la Argos. Orașul Argos îl stăpîneau venețienii și-l păzeau, avînd în el o
garnizoană. Pe aceștia însă atacîndu-i, i-a împresurat și a pus mîna pe
ei, pe ostași trimițîndu-i legați la împărat, șaptezeci de oameni. Împăratul
însuși nu se hotărîse încă să se ridice să năvălească în Peloponez și să-și
ostenească armatele ; și îndată ce auzise în curînd că Istmul a fost ocupat,
a pornit înapoi spre reședința împărătească. Iar marele vizir Machmut
înaintînd prin Tegea, a ajuns în orașul Leondari și și-a așezat tabăra acolo.
De aici îl trimite pe Zagan, pe care l-a pus guvernator în Peloponez, după
ce îl scosese pe Iisus, feciorul lui Alban. Pe acest Zagan îl trimite la Patras

1 în Ahaia și prin alte orașe din partea locului, ca să întărească cetățile și să le înzestreze cu provizii și cu altă pregătire de război. Iar lui Omar i-a dat poruncă să ia armată la douăzeci de mii și să invadeze regiunea venețienilor. Acesta deci luînd armata, a venit în localitățile de pe la Me-
 562 tone; și cucerind un tirgușor, | oamenii scoțindu-i, i-a predat marelui vizir. Și cînd aceștia au fost duși la împărat, cu toții fiind la cinci sute, au murit tăiați în două.

Minune la Bizanț. Se povestește că la Bizanț corpurile zăceau pe același loc, unde
 10 din porunca împăratului căzuseră tăiate în două și, că un bou din partea locului aceuia, ieșind dimineța din grajd și mergînd la corpurile moarte, să fi scos un muget jalnic; și să fi ales o jumătate de trup și, ducîndu-l, să-l fi pus la o parte de celelalte leșuri; apoi întorcîndu-se, să fi găsit și cealaltă jumătate și după ce a luat-o, a dus-o și a împreunat amîn-
 15 două jumătățile. Oamenii din acel loc agitîndu-se, împăratul să fi aflat de întîmplarea cu boul; și aflînd că ar fi adevărată întîmplarea cu boul, să fi încercat a doua zi să despartă cele două jumătăți de cadavru de pe locul unde erau și să le așeze iarăși printre leșuri, punînd fiecare jumătate în altă parte. Dar așa boul ieșind iarăși, cum n-a găsit jumătățile, unde le pusesese, mugind tare să fi alergat din nou la grămada de leșuri și, căutîndu-le
 20 să fi scos bucățile trupului, așezîndu-le deosebit de celelalte leșuri. Atunci împăratul minunîndu-se, să fi poruncit să fie ridicate cele două jumătăți și să fie înmormîntate, boul însă să-l aducă la curtea împărătească și să fie îngrijit bine. Leșul acela să fi fost de al ilirilor, alții însă spun că de al venețienilor. Dar se pare că această întîmplare să fie un semn bun
 563 pentru neamul | mortului aceuia și că în timpurile viitoare acel popor va ajunge la multă bună stare.

Indemnuri la supunere față de turci. Aceasta am auzit că s-a întîmplat la Bizanț; marele vizir
 al Porții însă, deoarece credea că nu e timpul potrivit să
 30 atace orașele, a lăsat la Sparta pe Omar și pe lingă el pe Asan, ca să poată trimite vorbă la spartani. Căci întorcîndu-se la casele lor de la Tenaron și Epidaur și alte localități, unde auziseră îndată că venețienii au părăsit Istmul, se purtau și cu gînd de luptă să se apere de năvala oamenilor marelui vizir. Aceștia așadar sosind la Sparta, au intrat în vorbă cu spartanii și, înduplecînd pe unii care se găseau în locurile întărite
 35 de pe acolo, i-a adus să locuiască iarăși în oraș. Și la cei din Tenaron și Laconica trimițînd pe Asan, îi chema, spunînd următoarele: „Spartani, vedeți doar cît de rău au ajuns lucrurile venețienilor, de cînd au început aici război cu împăratul, spre a-și putea arăta o parte mare din puterea

lor, mai ales în Peloponez; vedeți cum s-a sfârșit pentru ei ¹ întreprinderea 1
de la Istm și din altă parte a Peloponezului, când oastea împăratului se
găsea dusă departe din calea lor și armata lor, a venețienilor, era strânsă
cel mai mult la un loc. Căci dacă n-au fost în stare să țină piept, când i-a
atacat slujitorul împăratului, ce s-ar | întâmpla oare, dacă împăratul 564
cu armata de la Poarta sa ar veni în Peloponez? ! Într-adevăr e lucru vădit
că nu le-ar mai rămâne în Peloponez nici o localitate care, prăpădită de
război, să nu fie supusă de împăratul. Acuma, îndată ce a ajuns la Termo-
pile, a aflat că venețienii au părăsit Istmul și au plecat, pentru ca, odată cu
primăvara de îndată să vină la Eubea și să-și supună acestea toate. Ei bine, 10
împăratul vă iartă pentru câte ați greșit, amăgiți de peloponezienii care
vor pieri de moartea cea mai rea, pentru că s-au dat cu venețienii și nimic
bun nu aduc acestei țări cu gândurile lor; căci știu că împăratul a dat ordin,
că nimănui din Peloponez să nu i se facă nicidecum vreun rău, încît să fie
luat rob sau să i se facă vreo suferință, ci toți să rămînă la ce au fost, 15
întorcîndu-se fiecare în localitatea sa acasă la ale sale. Și dacă nu vor as-
culta de aceasta, și el îi va trata la un loc cu venețienii, îndepărtînd de la
sine pe cei ce fac aceste greșeli". — Și aceia au ascultat și lepădîndu-se în-
taină de venețieni, rămîneau pe acasă. Cei ce se țineau însă cu strășnicie
la Tenaron, așteptau cu nădejdea să le vină veste de la peoni. Căci ve- 20
nețienii căutau să încurajeze pe peloponezieni și pe ceilalți, cum că, îndată
ce peonii o să treacă de Istru, și dinșii o să se urce spre Elespont.

Venețienii ocupă un oraș în Lemnos. După plecarea marelui vizir al împăratului, triremele
acestor venețieni | la îndemnul lui Comnen, bărbat 565
excelent, au mers spre Lemnos, căci acela în Lemnos stăpînea cetatea 25
de sus și-și supusese și vechiul orașel al insulei. Cei din fruntea insulei
Lemnos s-au ajuns din vorbă să vîndă localitatea pe bani, dar venețienii
au apucat să ocupe cetatea de sus și pe bărbatul acesta care era
destoinic și viteaz îl chemaseră la Istm. La sugestia acestuia deci
venețienii au plecat cu triremele spre Lemnos și, după ce acela a venit cu 30
armata dinspre uscat, a plecat fiecare din oraș. Și cînd au venit cu trire-
mele, au ocupat orașul Cercida și au izgonit pe marii dregători Țampla-
coni; și au lăsat o garnizoană, spre a se putea îngriji de provizii pentru ei
înșiși și pentru orașele din Peloponez. Apoi s-au dus plecînd spre Peloponez.
Iarna aceasta, în Peloponez s-au petrecut acestea ². 35

¹ În manuscrise αὐτοῖς — „pentru el”, îndreptat de Tafel în αὐτοῖς — „pentru ei”.

² Unul din manuscrise mai adaugă: „Peonii însă auzind că marele vizir pornește cu armata Europei spre Peloponez și că însuși împăratul merge din urmă în grabă să năvălească la Istm, stringînd ei armată la douăzeci de mii; pînă aici s'fîrșit” (Vezi ed. Darkó, ap. crit).

INDICE

Numerele după punct și virgulă arată pagina, după virgulă înșă, rîndul.

- Abdulatuf**, 'Αβδουλούφης, fecior de al lui Timur-Lenk — 110, 1.
- Aearnania**, țară în Grecia de mijloc — 36, 34; 132, 26; 133, 19—35; 134, 6—28; 135, 6; 147, 17—32.
- Achesin**, 'Αχεσίνης, riu în India — 108, 31.
- Aciaioli**, 'Αζαίοι, Acciajuoli, nobili florentini, domnind în Beotia — 132,35.
- Aeobe**, 'Ακοβή, oraș în Peloponez — 256, 31.
- Aeropolea din Atena**, cucerită de Antonio Aciaioli — 136, 9; ieniceri în Acropole — 260, 16; 261, 10—24; 274, 27.
- Ada**, riu în Italia de nord — 179,10.
- Adorno**, familie din popor, din care e ales conducătorul Genovei — 159, 29, 31.
- Adrianopole**, numită Orestiada — 39, 10; Murad I își așează reședința — 40, 4; ocupat de contrapretendentul Mustafa — 141, 13, 15; sărbători cu spectacole — 250, 28; cîte zile de drum din Peloponez — 285, 18; mai vezi — 38, 29; 114, 13; 115, 16; 200, 28; 201, 31; 219, 10; 235, 22; 241, 34; 275, 5; 281, 20, 37; 298, 33; 300, 32. Vezi și **Orestlada**.
- Aetos**, ἀετός, uliu, vultur, cetate în Peloponez — 239, 26.
- Afrodite**, zeița, vineri, zi de slujbă divină în giamii — 86, 21.
- Aghia-pașa**, 'Αγιάπασας, comandant de ieniceri — 230, 10.
- aghiazl**, pionieri în armata turcească — 203, 19.
- Ahaia**, țară în nordul Peloponezului — 132, 31; 135, 14; 149, 8—34; 190, 6; 205, 13, 25; 237, 32; 238, 18; 262, 18; 263, 4; 268, 35; 271, 34; 272, 27, 35; 273, 13; 312; 29; 314, 1.
- Ahalda**, Ahaia — 272, 27.
- Ahant**, suburbia lui Ahant, τοῦ 'Αχάντου, în Trapezunt — 265, 18.
- ahel**, grecii din Ahaia — 269, 6.
- Ahelou**, 'Αχελῷος, riu în Acarnania — 135, 12; 147, 18.
- Ahmat**, 'Αχμάτης, impresoară pe despotul Constantin Paleolog în Lemnos — 183, 9, 10.
- Ahmat**, 'Αχμάτης, feciorul mai mic al lui Turachan, prins în Peloponez — 224, 1; pașa de Peloponez — 262, 16; 267, 28.
- Aidin**, 'Αϊδίνης, familie de emiri turci în Asia Mică de vest — 56, 26; 57, 10, 13; 111, 17; 151, 6, 8.
- Aladin**, 'Αλαδίνης, Ala eddin Key-Kubat III (1284—1307), sultan selgiucid — 30, 4, 23, 24; 57, 10.
- Aladin**, 'Αλαδίνης, feciorul mai mare al lui Murad II — 207, 7.
- Alanl**, 'Άλανοί, locuind pe sub Caucaz — 267, 8, 24.
- alanicee**, arme — 267, 13.
- Alban**, 'Αλβάνης, Elvan, tatăl guvernatorului Iisus, Ese — 297, 31; 306, 16; 313, 40.
- albanezi**, 'Αλβανοί, se răscoală în contra turcilor — 153, 35—155, 3; 312, 15; în contra bizantinilor — 233, 28; 237, 6 — 239, 32; originea lor — 36, 31, 32; 37, 6; 301, 15; păstori nomazi — 237, 17; mai vezi 48, 15; 50, 10; 57, 22; 65, 22; 74, 32; 132, 26; 133, 29; 134, 1—27; 148, 11, 14, 16; 192, 12, 19; 201, 3; 206, 14, 26; 208, 4, 7; 240, 19, 23, 26; 254, 4; 256, 13, 19, 34; 257, 5, 10, 12; 262, 1, 22; 271, 38; 272, 22; 274, 14—22; 299, 21, 29; 313, 23.
- albanezi**, arabei, 'Αραβαῖοι, 'Αλβανοί — 190, 6.
- Albaro**, 'Αλβαρος, general spaniol — 166, 23, 27, 35; 167, 3, 5, 28; 168, 1, 9.

- Albert**, 'Αλβέρτος, de Habsburg, episcop al regelui ungar minor și împărat roman german (1438–1439), pune la cale război în contra turcilor — 246, 14, 16; 247, 21, 23; 248, 3.
- Alcoran**, τὰ 'Αλκωρά, cartea legii mohamedanilor — 89, 1.
- Alepo**, Χαλεπίη, Χαλέπιον, oraș în Siria — 97, 38; 99, 3; cucerit de Timur Lenk — 99, 4.
- Alexandria**, oraș în Egipt — 98, 8, 9; 128, 20.
- Alexandru cel Mare** (336–323), Macedon — 26, 17; 101, 25; 103, 36.
- Alexandru**, țar bulgar (1331–1365), pus de sârbi — 34, 26; 41, 25, 32.
- Alexandru**, domnitor în Iveria (Georgia) — 265, 9.
- Alexie IV Comnen** (1412–1447), împărat în Trapezunt — 264, 26–265, 20; 297, 22;
- Alexie** din Mitilene, nepot de frate al împăratului David Comnen din Trapezunt — 282, 5.
- Alfonso V de Aragon** (1416–1458) — 161, 12, 22; 164, 24, 34; 165, 4; 168, 33; în război cu genovezii — 160, 35; 167, 10; cucerește regatul Siciliei și Neapoli — 163, 12–164, 19; 167, 10; în război cu regele Iberiei — 166, 20–167, 1 comandant de cruciadă (1455) — 248, 30; 249, 26; și-a construit o corabie foarte mare — 277, 34.
- Ali**, 'Αλῆς, pe grecește, 'Ιλῆας, Ilie — 252, 3.
- Ali**, 'Αλῆς, tatăl profetului — 86, 13.
- Ali**, 'Αλῆς, slăpînitor al Arabiei — 86, 16; 87, 30.
- Ali**, 'Αλῆς, tatăl lui Ibrahim-pașa — 102, 34.
- Ali**, 'Αλῆς, feciorul lui Charitin, e mare vizir sub Murad I și Baiazid I — 65, 14; 251, 27; prieten al lui Manuil II Paleolog, îl sfătuiește să un vină la Poartă — 66, 9, 11, 18; sfătuiește pe Baiazid I la pace cu Timur-Lenk — 102, 19.
- Ali**, 'Αλῆς, fecior al unui Baiazid, trăiește la Constantinople — 118, 21.
- Ali**, 'Αλῆς, fecior al lui Evrenos-bei — 119, 17; 138, 1; la împresurarea Belgradului — 152, 24; în luptă cu albanezii — 153, 32–154, 13; la el să fi slujit lăncu de Hune-doara cu leafă — 157, 3.
- Ali**, 'Αλῆς, feciorul lui Michal comandant în contra Bosniei — 241, 30; trimis să urmărească pe Vlad Tepeș — 288, 38, 39; să apere armata turcă în retragere — 291, 8.
- Allaz**, 'Αλιάζης, predă pe contrapretendentul Mustafa fratelui său Murad II — 146, 3, 10, 13.
- Allsur**, 'Αλτισούριος, Caraman — 57, 3.
- Almeria**, oraș în Spania — 167, 20.
- alofagii**, ἀλοφᾶγες, lefegii, ostași mercenari turci — 143, 34; 244, 11.
- Alpii**, munții — 59, 34; 67, 26.
- Amarles**, 'Αμάρλης, sultan în Sinaope — 275, 34.
- Amasia**, oraș în parte de nord-est a Asiei Mici — 241, 33; 266, 34; 278, 23; 231, 14.
- Amastris**, colonie genoveză în Asia Mică la țărmul Mării Negre — 56, 21; 263, 28; 264, 3.
- Amatunda**, 'Αμαθοῦς, oraș în insula Cipru — 98, 27.
- Ambrachia**, numele antic al orașului Arta din Epir — 147, 20.
- Amburg**, 'Αμπύργον, orașul Hamburg — 59, 25.
- Amochosti**, 'Αμμοχώστη, Famagusta în insula Cipru — 98, 31.
- Amurachor**, ἀμουραχόριος, mirachor, mareșal al palatului — 143, 25.
- Amurat**, 'Αμουράτης, vezi **Murad**.
- Ana Christiana**, fata împăratului Alexie Comnen din Trapezunt — 297, 28.
- Aneira**, 'Αγκυρα, Angora, Ancara în Asia Mică — 252, 2.
- Andronie II Paleolog** (1282–1328) — 32, 10; nu se știe folosi de catalani și turci — 33, 17; e lășator — 37, 21.
- Andronie II și III**, bunic și nepot, se ceartă pentru domnie — 32, 7, 12.
- Andronie III Paleolog** (1328–1341) cere domnia — 32, 7, 12; lasă episcop pe Ioan Cantacuzino — 35, 17; 42, 4.
- Andronie IV Paleolog** (1376–1379), feciorul mai mare al lui Ioan V Paleolog — 47, 18; 54, 14; 55, 33; ia pe fata țarului bulgar Sișman — 42, 17; se răscoală — 43, 34; 44, 1; 49, 33; urît de tatăl său — 49, 1–17; pune mâna pe domnie — 54, 22; 55, 9, 13; 59, 28; feciorul său Ioan VII Paleolog — 65, 11; 66, 26; 67, 5.
- Andronie**, al doilea fecior al lui Manuil II Paleolog — 131, 24; guvernează în Salonic — 131, 34; moare de lepră — 132, 4.
- Anghelopolichni**, 'Αγγελοπολίχνη, Anghelocastro (Cetatea Îngerului), oraș în Etolia — 135, 12.
- Anglia** Britanică, Βρετανική 'Αγγλία — 59, 13; 68, 2, 5.
- Antonio Aciololi**, fecior din flori a lui Rainerio, ia domnia Beotiei — 135, 21; 24; cucerește de la venețieni Atena — 133, 28, 32; 136, 3; moartea lui — 190, 23, 35; văduva lui trimite sol la Murad II pe tatăl istoricului — 190, 26–191, 12.
- Antonio Aciololi**, rudă de aproape cu precedentul, alungă din domnia Atenei pe fratele său Nerio — 191, 14, 16; feciorul său Franco primește domnia Atenei de la turci — 261, 3; o predă lor — 261, 13; 274, 35.
- Apolo**, 'Απόλλων, samoșii, boemii și un popor indic cred în religia lui — 93, 1, 13; 109, 7, 9; 242, 35.

- arabei**, albanezi — 190, 6.
- Arabia** — 87, 30, 34; 97, 21; 98, 14; 99, 1, 4; descriere — 85, 21, 30, 34; 86, 1.
- arabil**, popor mare și bogat, atacați de Timur Lenk — 85, 21; 86, 1, 6; 98, 30; 99, 1; devin mohamedani — 86, 14.
- Aragonia**, vezi **Taracón**.
- Araxe**, Ἀράξης, riul Aras, izvorind din Armenia și revărsindu-se în Marea Caspică — 85, 5; 89, 10; 99, 11; 108, 28; 109, 21, 25.
- Arbahe**, Ἀρβάκης, supune pe asirieni — 25, 12.
- Areadia**, țară în Peloponez — 149; 38; 223, 22; oraș 271, 11.
- Areadieni**, Ἀράδες, la venirea venețienilor se leapădă de turci — 311, 28.
- Arehii**, Ἀρχεῖοι, Ursini pe grecește, domnesc în Tarent 163, 11.
- arcuri mari** — 72, 6.
- Ardeal**, Ἀρδέλιον, Tara Românească începe din Ardeal — 63, 10; descrierea — 155, 14; turcii năvălind în Ardeal sint bătuți — 155, 27, 30; și de Iancu de Hunedoara, căruia i s-a dat în seamă Ardealul — 156, 3, 6; 157, 17; Iancu e de loc din Ardeal — 156, 23; guvernator al Ardealului 157, 12; Vladislav I din Ardeal pornește la Varna — 193, 22; Vlad II Dracul trimite în Ardeal pe Iancu — 199, 35; armata Ardealului în lupta din 1448 de la Cosovo — 210, 22. Vezi și **Peonodacia**.
- Ares**, zeul războiului la clinii antici — 230, 27.
- Aretio**, Ἀρέτιον Arezzo,, oraș în Italia, modul de a se guverna — 176, 15.
- argeeni**, locuitorii din Argos — 312, 4.
- Argentia**, Ἀργεντία, orașul Strassburg — 59, 11, 25.
- Archipolielehni**, Ἀρχιπολιέληνη, oraș în Macedonia — 133, 31; 153, 16, 33; 154, 15, 23; 192, 13.
- Argos**, oraș în Peloponez, stăpinit de venețieni — 73, 30, 33; 74, 16; cucerit de turci — 74, 29; 306, 14; 307, 16; recucerit de venețieni — 311, 32—38; 312, 1—5; reocupat de turci — 313, 32.
- Arianit Comnen**, Ἀριανίτης ὁ Κομνηνός și Κομνηνοῦ al lui Comnen, se răscoală în contra lui Murad II — 153, 20—154, 15; socru al lui Scanderbeg — 206, 7; în înțelegere cu Iancu de Hunedoara — 210, 3.
- Arimini**, Ἀρίμινον, Rimini, oraș în Italia, stăpinit de Malatesta — 181, 9, 14; în luptă cu papa — 309, 19.
- Armenia** — 101, 35; 102, 31; 104, 22; 110, 36; 150, 32; Chasan cel Lung cucerește în Armenia — 111, 11; 221, 17; 264, 10.
- armenii** — 56, 11; 96, 25; 97, 35; 101, 35; 111, 5, 21; 221, 8, 9; 266, 17; turcii nu fac robii armeni — 87, 22, 25.
- Arta**, oraș din Acarnania în Epir — 134, 6—28; capitala Ambraciei — 147, 20.
- Artabil**, derviş, ζύχης, Ἀρταβίλης atacă Trapezuntul — 265, 32, 39.
- Artemis**, locuitorii crezind în zeița Artemis — 93, 1; 109, 7, 9.
- Asan**, Ἀσάνης, cumnatul despotului Dimitrie Paleolog — 183, 21, 26; 240, 20; obține ajutor de la Murad II — 218, 30; prinde pe Ahmat feciorul lui Turachan — 224, 1; obține ajutor de la Mahomed II în contra albanezilor răsculați — 238, 21; 240, 20; apără Corintul — 256, 7; 258, 7—259, 34; solie la Mahomed II — 267, 26; la cucerirea Peloponezului de Mahomed II — 268, 23; 269, 23—31; 279, 29; îndeamnă la supunere — 314, 30, 36.
- Asan**, Dimitrie, Δημήτριος, din fruntea orașului Muchli; îl predă lui Mahomed II — 257, 28.
- Asia** — 26, 11, 23; 28, 20, 22; 29, 1, 3; 31, 35; 32, 19, 25; 33, 2; 36, 1, 8, 16; 38, 31; 40, 12; 43, 2, 4; 47, 23, 50, 1; 51, 4; 54, 8; 57, 20; 66, 39; 74, 26, 27; 76, 1, 11, 31; 77, 7, 15, 29; 79, 5, 14, 30; 81, 9; 85, 5, 23, 25; 86, 11; 87, 27; 88, 12, 17; 89, 19, 27; 90, 1, 16, 19; 92, 30; 94, 16, 22; 95, 15; 96, 23; 98, 1; 99, 3; 101, 5, 26, 28; 102, 19; 108, 20; 109, 19; 110, 28; 115, 2; 117, 14; 118, 14, 22, 26; 129, 28; 141, 21, 24; 142, 4; 143, 13, 32; 145, 32; 147, 4; 151, 25; 158, 31; 171, 7, 18; 188, 16; 189, 16, 24; 191, 31; 192, 34; 194, 11; 203, 19; 207, 3; 211, 4, 22; 213, 3; 219, 17, 33, 34; 220, 2; 221, 11; 223, 4, 7, 8; 229, 30; 241, 31; 248, 35; 263, 28; 269, 11, 21; 276, 1; 293, 13; 294, 28; 295, 28; 299, 1; 301, 7; 309, 27. Asia de jos, la apus de munții Taurus — 28, 17, 26; 85, 34, 99, 22; Chasan cel Lung face cuceriri în Asia de jos — 221, 17; Asia de sus, la răsărit de munții Taurus — 28, 15; 88, 11; Asia cît era sub turci — 229, 30; 252, 16, 20; armata turcă a Asiei — 62, 12; 99, 31; 101, 31; 105, 20; 118, 19, 20; 143, 3; 184, 8; 185, 29, 31; 186, 22; 194, 14; 196, 23, 34; 197, 12; 198, 9; 201, 30; 202, 14; 206, 10; 210, 10; 212, 10; 214, 3, 8; 224, 23; 255, 21; 256, 8; 258, 3; 264, 5; 300, 33; beilerbeul de Anatolia (Asiei) — 144, 5; 196, 31; 201, 2; 252, 21; dări și venituri din Asia ale sultanului — 253, 13, 26; Asia Mică — 27, 10; 29, 18, 22, 28; 31, 16; 32, 4; 33, 25; 34, 11, 33; 38, 22; 39, 26; 42, 29; 43, 28; 44, 1; 48, 16; 56, 14, 26; 57, 9; 76, 7; 77, 4, 26, 81, 3; 99, 27; 100, 3, 31, 34; 106, 10; 113, 7, 9, 16; 114, 10—26; 116, 11, 20; 117, 7, 36; 118, 8, 9; 121, 9; 139, 4; 143, 8; 154, 30; 223, 2; 276, 3; 277, 26; 295, 16; 296, 27; 298, 34; Asia Mică turcească — 117, 27; 118, 1; 137, 14;

- 223, 5; 224, 10; 229, 30; 141, 27; 146, 2, 8; 207, 12. locul de la marginea mării din Asia, Musulman și Mahomed II, cînd s-au urcat pe tron, l-au dat bizantinilor — 115, 26; 219, 20.
- Asiria** — 90, 4, 5; 92, 9; 96, 28; 110, 24, 35; 111, 3; asirieni — 26, 11, 13; 28, 16; 56, 15; 81, 34; 85, 30; 96, 14; 109, 19; 110, 21.
- asproprobatanți**, Ἀσπροπροβατάντες, trib turcmen; împărații Trapezuntului încuscriți cu asproprobatanți — 264, 22.
- Atalia**, Ἀττάλια, ținut în Asia Mică — 211, 27.
- ațamii**, Ἀτζάμιοι, perși din regiunea orașului Tebris — 110, 32, 33.
- Atena**, Ἀθῆναι, orașul de naștere al lui Laonic — 25, 1; 202, 27; Xerxe vine asupra Atenei — 120, 24; stăpînită de Rainerio Acioli — 132, 21, 23; 135, 17; lăsată venețienilor — 135, 22; ocupată de Antonio, fecior, din flori al lui Rainerio — 135, 28, 136, 7, 15; stăpînită de Nerio Acioli — 190, 18, 23; 191, 19; chiamă pe Murad II — 201, 32; 202, 6; ajunsă sub Mahomed II — 260, 14—261, 23; 274, 26, 36.
- atenieni** din antichitate — 26, 3; din evul mediu — 136, 8; ridică piră la Poartă — 260, 35; 261, 3; urzesc în contra lui Mahomed II — 274, 27.
- Atlea**, Ἀττική, țară în Grecia de mijloc — 29, 26; 58, 26; 133, 1; 136, 10; 189, 35; 190, 16, 30; 191, 8; 201, 27; 260, 14; 261, 25; 312, 12.
- Ațleheri**, Ἀτζίκερης, hanul tătarilor Hacı-Ghirai din Crimea — 90, 26; 91, 4; 172, 9; 192, 15.
- Austria**, are stăpînire autocrată — 59, 28.
- Avignon**, Ἀβινιόν, oraș în Franța — 68, 15.
- Axios**, Ἀξιός, riul Vardar în Macedonia — 37, 26, 28; 42, 22; 75, 26; armata turcă din regiunea riului — 153, 33; 249, 23, 24; pod peste — 298, 32.
- azapi**, Ἀζάπιδες, ostași pedestri turci — 141, 23; 142, 17, 19; 144, 14; 155, 12; 244, 12; 270, 27, 29; 281, 14; 297, 12; 301, 32.
- Azutin**, Ἀζατίνης, conducător turec fugit la bizantini — 32, 27, 32; 33, 1.
- Babilon**, Βαβυλών, așa numitul Bagdat, oraș pe Eufrat — 82, 13, 17, 21; 90, 6; 111, 2, 3, 7, 8; 221, 7, 15.
- Balazid**, Παλαζήτης, nume turcesc împrumutat de la tătari — 252, 8.
- Balazid**, I, Παλαζήτης, (1389—1402), Ilderim Furtunosul — 76, 27; 101, 2, 3; 186, 8; ajunge pe tron 52, 6; 53, 4; în lupta din 1389 la Cosovo — 50, 17; 53, 19; 54, 1; dispune de tronul bizantin — 54, 20; 55, 19—29; sporește tributul bizantinilor — 55, 29; cuceriri în Asia — 56, 11—57, 20; 76, 1; împresoară Filadelfia — 56, 1—7; biruitor în 1396 la Nicopole — 59, 4; 62, 7, 10, 28; 157; 15; 191, 36; pornește război asupra lui Mircea cel Bătrîn — 64, 11, 15; care se ține pe urma lui — 64, 21; Baiazid se pune la adăpost în tabără — 64, 27; împresoară Constantinopole — 65, 10; 66, 18, 33; 67, 1, 5; 73, 21; ocupă Silivria — 66, 25; cucerește Focida și Levadia — 135, 26; așează turci în Europa — 75, 8, 32; colonizează tătari în Peninsula-Balcanică — 75, 14, 19, 21; 90, 32; banii lui ar avea semnul bănăriei lui Timur-Lenk — 104, 13; în luptă cu el — 76, 13—79, 27; 81, 2, 5; 99, 18, 24; 100, 25, 27; 101, 6—34; 103, 30; 104, 15—105, 27; prins — 105, 34—106, 26; 107, 4—18; 108, 14; 111, 18; moartea lui — 108, 16, 18; 109, 29; 279, 8; feciorii lui — 113, 5; mari viziri la Poarta lui — 251, 28; mai vezi — 58, 29, 35; 65, 12; 66, 1, 8; 74, 28; 99, 29; 102, 34; 104, 12, 18; 105, 33; 106, 7, 8, 9; 113, 2; 114, 21; 116, 25, 26; 117, 29, 31; 120, 10, 28; 129, 14; 130, 24; 33; 131, 5, 15; 136, 11; 137, 33; 139, 1, 7; 141, 12; 154, 18; 251, 28.
- Baluzid**, mare vizir sub Mahomed I și Murad II și beilerbei de Rumelia — 139, 24; 141, 12, 18.
- Balazid**, un oarecare Baiazid al cărui fecior Ali trăia în Bizanț — 118, 21.
- Balpur**, Μπαμπούρης, împărat al celor 9 împărați — 110, 17; 111, 4, 14, 15.
- Baimund**, Βαίμοουνδος, Baiamon Tiepolo, revoluționar venețian ucis de o femeie — 128, 36.
- Balaban**, Παλάπανος, trădează pe Orchan contrapretendentul lui Musa — 117, 15, 20, 25.
- Baltos**, Βάλτος, regiune în Acarnania — 135, 12.
- Baltoglu** vz. **Paltoglu**.
- Baptist**, Βαπτιστής, Battista, genovez din Lesbos — 294, 15.
- Barae**, Βαράκος, fecior de al lui Evrenosbei — 138 *nola*¹; vz. **Baram**.
- Baram**, Βαράμος, de fapt Barac, trece de la Musa la Mahomed I — 119, 17; 138, 1.
- Barbarosa** Frederic, împărat romano-german, (1152—1190), scoate din scaun pe papa de la Roma — 123, 3, 4.
- Barcelona**, Βαρκελώνη, oraș în Spania — 161, 27; 165, 10, 14.
- Bari**, Βάρη, oraș în Italia — 161, 33.
- Barisataga**, Βαρυσάταγος, beilerbei de Anatolia sub Murad II — 211, 3.
- barsaici**, Βαρσάκιδες, trib de turci nomazi, varsachi — 150, 26.

Basarab, Μπασαραμπᾶς, Dan, fecior al lui Basarab adus la domnia Țării Românești de Iancu de Hunedoara — 200, 4.

Basel, Βασιλείη, oraș german — 59, 28; Βασιλέα, conciliul de la Basel, 173, 25, 32.

Basiliata, țară în Italia 161, 34; 178, 11.

Bathy, Βαθύ, Adîncata, regiune la marginea Georgiei — 267, 2.

Bele, Βεῖκης, trece cu tatăl său Evrenosbei de la Musa la Mahomed I — 119, 17.

Belograd, Μπελογράδης, Belgrad, capitala Jugoslaviei, schimbat pentru alte orașe și țară din Ungaria — 151, 36; împresurat de Murad II — 152, 17, 20; după înfrîngerea de la Cosovo în 1448, Iancu de Hunedoara caută să ajungă la Belgrad — 216, 32; 217, 29, 34; împresurat de Mahomed II — 241, 24, 28; 242, 2; care e izgonit de Iancu de Hunedoara — 242, 18; Matei Corvin împresoaară o fortăreață turcească de lângă Belgrad — 311, 6.

Belograd, Bălgrad, Alba Iulia (?) în Transilvania; Matei Corvin în închisoare la Belograd — 247, 12; Vlad Țepeș închis la Belograd — 293, 7.

Beoția, Βοιωτία, țară în Grecia de mijloc — 99, 30, 135, 32; ocupată de Compania Catalană — 33, 7; 58, 26; sub Acioli — 132, 24; 133, 1; 135, 21, 25; 136, 10; ocupată de despotul Constantin Paleolog — 189, 34, 35; 190, 30; 201, 26; cotropită de turci — 191, 4; dată de Mahomed II în schimbul Atenei lui Franco Acioli — 261, 17—22; sub Mahomed II — 271, 29; 272, 26; 274, 28; 313, 24, 27.

beotleni — 33, 14.

Bergamo, Πέργαμον, țară în Italia de nord — 179, 9.

Bernardino Canillo, mare învățat teolog — 245, 31, 34.

Bernardo, vezi Ieronim.

Bitinia, Βιθυνία, țară în partea de nord-vest a Asiei Mici — 31, 2; 34, 15, 31; 146, 12.

Bizant, Βυζάντιον, Constantinopol, ales capitală — 26, 24; cucerit de venețieni (1204) — 27, 8; capitala se mută din Bizanț la Nicea — 27, 9; recucerit — 27, 12, 14; împresurat de Baiazid I — 65, 2; 66, 19—67, 6; 73, 22, 25; de Musa — 116, 22—117, 6; de Murad II — 142, 35, 38; 144, 17; 218, 11; un băiat de al lui Mircea cel Bătrîn se află în Bizanț, pretendent la domnie — 114, 6; genovezii asupra Bizanțului — 172, 1—173, 5; unirea bisericilor — 27, 15; 173, 29, 34; 177, 5, 16, 19; împresurat de Dimitrie Paleolog cu ajutor turcesc — 183, 20, 22; tatăl istoricului fuge la Bizanț — 191, 5, 6; împresurarea și cucerirea Bizanțului de Mahomed II — 223, 9, 15; 224, 7—21; 228, 6; 233, 29, 34, 36; 240, 31; zidul și portul

Bizanțului — 225, 9; acropolea Bizanțului — 225, 5; vestea despre nenorocirea Bizanțului — 233, 24; după cucerirea Bizanțului — 234, 21; 236, 19; 248, 24; 249, 2; 268, 1; locuitori trimiși de Mahomed II în Bizanț — 257, 5; 264, 8; 268, 21; 271, 16; 274, 31; 281, 31; 297, 6; 302, 6; corabia cea mai mare în Bizanț — 277, 32; oastea lui Mahomed II asupra lui Vlad Țepeș a fost a doua după aceea asupra Bizanțului — 285, 23; peste iarna 1462/63 Mahomed II rămîne în Bizanț — 298, 23; prefăcut în bază maritimă — 298, 25; Iedicule din Bizanț — 298, 30; Bizanțul apărât prin închiderea Dardanelelor — 298, 36; minune la Bizanț 314, 8, 27; mai vezi 27, 23; 28, 1, 2; 34, 12; 37, 19; 44, 13; 45, 1; 47, 18; 49, 1, 21, 30; 54, 20; 55, 10, 29; 56, 3; 62, 26; 65, 30; 66, 4, 6, 11; 67, 7; 73, 32; 99, 28; 107, 3; 113, 12; 114, 18—32; 115, 1, 3; 116, 10, 12; 118, 9, 22; 120, 18; 121, 3; 131, 4; 136, 36; 137, 2, 16; 139, 20, 25; 141, 29; 142, 13; 145, 28, 29; 148, 33; 149, 9; 183, 7—24; 189, 27; 191, 27; 193, 28; 194, 18; 201, 16, 20; 218, 20, 24, 32; 233, 31, 235, 6, 12; 236, 19—22; 238, 11; 240, 18; 263, 27, 31; 264, 15, 25, 27; 281, 12, 19, 26; 282, 17; 294, 19, 31; 295, 2; 297, 18, 27; 298, 8.

Bizantini, Βυζάντιοι, Baiazid I pune la încercare gîndul bizanținilor — 55, 24, 26; în luptă cu genovezii — 172, 37.

Bobobiee, Βοβοβίχη, orașul Bobovaț în Bosnia, cucerit de Mahomed II — 302, 1, 17, 16.

Boerini, Βοκερίνη, Beaucaire, oraș în Franța de sud — 68, 16.

Boehall, Μποχάλλη, răscoală în contra despoților din Peloponez — 237, 33; 270, 32.

Boemia, eretici închinători la foc — 246, 6.

boenii, Βοέμοι și Βοέμιοι, cehii — 59, 15; 60, 27, 30; 61, 7; 243, 4; 246, 7; religia lor — 93, 3; 242, 34; 246, 3; în război cu ungurii — 157, 27, 30; 192, 38; 193, 2; 200, 13; Iancu poartă război cu ei — 200, 15; 245, 19; supuși de Matei Corvin — 247, 22.

Bogdan, Negrul, ὁ μέλας Μπόγδανος, e Ștefan cel Mare al Moldovei (1457—1504) oprit în 1462 să năvălească în Țara Românească — 286, 22.

Bogdan, căruia craii Ștefan IV Dușan (1331—1355) îi dă spre guvernare Tracia între Fere și Vardar — 37, 28; supus de Murad I — 42, 24; 48, 13.

Bogdan, crai sîrb, ajutat în 1411 pe Orchan în contra lui Musa — 117, 12; supus de Musa — 117, 26.

Bogdania Neagră, Μπογδανία ἡ μελάνη, Moldova — 63, 12; romîni împărțiți în două domnii — 63, 30; întinderea Moldovei 93,

- 22; lituanii în război cu Moldova — 94, 3; Dan III face pace și legături de căsătorie cu domnul Moldovei — 158, 22; Moldova în contra Țării Românești și a lui Vlad Țepeș — 286, 9, 11; 290, 3, 7.
- Bologna**, Βονωνία, Bononia, oraș înfloritor în Italia — 175, 30; condus de cardinalul Visarion — 176, 38; stat de sine stătător — 182, 32.
- Bordonia**, regiune în Peloponez, locuită de albanezi — 239, 17.
- Bosforul**, unde e mai strîmt, a fost construită cetatea Rumelihisar — 233, 3.
- Bosnia**, Πόσθνη, descriere, tributară lui Murad II — 156, 32.
- bosnieci**, Βόσνοι, odinioară iliri — 299, 12.
- Bospor**, Βόσπορος, strîmtoarea de la Ienicale între Marca Neagră și Marea de Azov — 90, 24, 31; 91, 3; 94, 23, 25, 26; 172, 7, 33.
- Brălla**, Πράλλαρος, arsă în 1462 de turci — 285, 36.
- Braim**, Πράτμης — 235, 19; vezi **Ibraim**.
- Branco**, Πράγκος, Vulc Eleazar al lui Branco — 37, 31; al lui Mladen — 50, 9.
- Brașov**, Πρασοβός,, Πρασοβόν și Πράσοβος, munte de margine între Țara Românească și Transilvania — 63, 13; 155, 14; într-Insul Mircea cel Bătrîn adăpostește femeile și copiii țării — 64, 14; Vlad II Dracul l-a trimis prin Brașov pe Iancu de Hunedoara în Ardeal — 199, 35; muntele Brașov adăpost pentru Vlad Țepeș — 285, 39.
- Brema**, Βρέμη, oraș german — 61, 1.
- Brenez**, Βρενέζης, Evrenosbei, sfetnic al lui Baiazid I în expediția în contra lui Mircea cel Bătrîn — 64, 24; năvălește în Peloponez — 73, 26; 74, 30; trece de la Musulman la Musa — 116, 7; de la Musa la Mahomed I — 119, 5, 6; feciorii lui — 119, 16; 138, 1; 258, 7, 22; conduce oști de jaf în Țara Românească și Transilvania — 137, 19; mai vezi 137, 23, 31; 138, 2, 6; 148, 23; 152, 24; 153, 32; 154, 2, 13; 157, 3; 184, 18; 186, 5; 249, 22, 24, 33.
- Brenta**, Βρέντας, riu în Italia — 178, 20.
- Bresela**, Πρηξία și Βριξία, oraș în Italia de nord — 124, 22; 177, 38.
- Bretan**, Βρετανός, de neam Bretan, domnul din Milano — 125, 6.
- Bretaniei**, continentul, Βρετανίας, Bretagne, în Franța — 68, 8.
- britani**, Βρετανοί, englezi — 68, 7; 69, 19; 71, 4.
- Britania**, Βρετανία, Anglia — 68, 2; 69, 25, 31; 71, 4.
- Britanee**, insulele, Βρετανικά, 59, 14; 71, 7; mărfuri britanice 92, 5.
- Brugi**, Πόλις Βρουγίων, orașul Brugge în Belgia — 67, 34; 68, 1.
- Brusa**, Προύσα, oraș în Asia Mică de nord-vest, cucerit de Osman, reședință, apoi loc de înmormîntare a sultanilor — 31, 16, 19; 32, 17; 33, 27; 50, 2, 35; 102, 5; 104, 18; 105, 7; 113, 8; 118, 5; 139, 4; 207, 12.
- Buda**, Μπούδα, capitala ungarilor 61, 14; 62, 30, 32, 33; 242, 19; 246, 27.
- bulgari**, Βούλγαροι, pe care îi numim misi — 38, 6; îi numesc Misia-de-jos — 41, 20.
- Burgundia**, Βουργουνδία — 62, 3; 67, 33; 68, 6; la Nicopole în 1396 — 62, 4; soli bizantini în Burgundia 191, 34.
- burgunzi**, Βουργούνδιοι — 62, 23.
- cadusii**, Καδούσιοι, popor în sudul Mării Caspice — 84, 29; 85, 8; 9; 86, 2; 90, 17; 99, 16; subjugăți de Timur-Lenk — 85, 11—16; 110, 13.
- Cafa**, Καφάς, oraș genovez în Crimeea — 91, 6; 265, 9; piață de sclavi — 94, 26; în război cu tătarii — 172, 7, 17.
- Cageri**, Καγέρη, Cagliari, oraș în Sardinia — 165, 23.
- Caghino**, Καγινός, oraș lângă Tebris în Asia — 110, 34.
- Cahetlon**, Καχέτιον, oraș în Iveria — 267, 3, 5.
- Calabria**, țară în sudul Italiei — 162, 3; 164, 5; 182, 29.
- Calam**, Καλάμη, unul din cei șapte conducători turci — 31, 1; 57, 7.
- Calamata**, oraș în Mesenia din Peloponez — 220, 28; 269, 8.
- Calavrita**, Καλαβρίτη și Καλαβρίτων πόλις oraș în Peloponezul de nord, ocupat de turci — 260, 10; 271, 36.
- Cale**, Καλέση, Calais, oraș în Franța, ocupat de englezi, pricinuieste războiul de 100 de ani — 69, 28; 70, 9; 71, 5.
- Callaera**, Καλλιάρχη, oraș în Dobrogea, cucerit de Vladislav înaintea luptei de la Varna — 193, 24, 26.
- Calone**, Καλονή, oraș în Lesbos, dăruit de turci — 293, 18.
- Cambise**, tatăl lui Cir (550—529), împărat al persilor — 26, 15; 42, 26.
- Candlloru**, Κανδυλόρον, oraș în Caria din Asia Mică (Acșehir? de azi) — 151, 3; 171, 6; 220, 46.
- Canilio**, Bernardino — 245, 31, 34.
- Canina**, τὰ Κάνινα, oraș în Macedonia de vest — 154, 19.
- Cantacuzinilor**, Emanuil din neamul Cantacuzinilor ales de albanezii răsculați conducător — 237, 5; e cu Mahomed II — 257, 9.
- Cantacuzino**, vezi Emanuil, Ioan VI, Matei, Cantacuzino.

- Cantauezino**, Καντακουζηνός, sftenic împărătesc, împiedică urcarea pe tron a lui Dimitrie Paleolog — 218, 16; cade la apărarea Constantinopolei — 231, 8.
- Cantauezino**, Καντακουζηνή, e maica împăratului Ioan Comnen din Trapezunt — 264, 29.
- Capadoeia**, Καππαδοκία, țară în Asia Mică — 28, 17, 22; 34, 14; 57, 14; 81, 2; 99, 25; 101, 34; 102, 10; 113, 17; 150, 33; 278, 22; 280, 17.
- Capanion**, strîmtoare de la Meliari lîngă Trapezunt, numită Capanion — 265, 40, 42.
- Capella**, de, nobili venețieni — 306, 21.
- Capistran Ioan**, călugăr învățat, e cu Iancu de Hunedoara la apărarea Belgradului — 242, 32; 243, 40; cine și ce a fost — 245, 30 — 246, 6.
- Carailue**, Καραϊλούκης, Caraiuluc, întemeietor de dinastie a unui trib turc din Asia, bunicul lui Chasan cel Lung (Uzun Chasan) — 56, 22; 110, 26; 111, 11; 151, 3.
- Caraisuf**, Καραϊσούφης, Caraisuf, domn asupra unui trib turc din Asia — 57, 15; 111, 1, 2, 13; 221, 2, 6, 14; 264, 24.
- Caraman**, Καραμάνος, întemeietor al sultanatului de Iconion al caramanlıilor — 30, 35; 151, 2; urmași de ai lui, deși poartă alte nume, sînt arătați mereu cu același nume Caraman — 57, 13; 117, 33; 118, 9; 145, 28; 150, 29; greșit numiți Alisur, Ἀλυσούριος — 57, 2; 118, 7; 150, 12; 219, 31; unul e în război cu Murad II — 150, 14; 151, 12; 154, 30; 155, 8; 171, 2, 5, 18; 189, 12, 21; 193, 30, 32, 194, 2, 4; pace cu Mahomed II — 219, 36; 220, 2; război — 282, 28.
- Cărămidarilor**, locul, Κεραμαρείων χώρα, unde Mahomed II face pod peste Cornul de Aur 227, 18.
- Carara**, casa, οἶκος τῶν Καραρίων, stăpînitore în Padua — 124, 19; 178, 18.
- Carasi**, Καρασῆς, feciorul lui Calam — 31, 2.
- Carafia și Carazie**, Καρατζίας și Καραζής, Caragea beilerbei de Rumelia, cucerește Ianina — 147, 11; cade la Varna — 196, 21; 197, 31; 200, 28.
- Carazie**, Καραζής, Caragea, în lupta din 1448 de la Cosovo ține aripa stîngă — 210, 12; cade în 1456 la Belgrad — 243, 14, 15.
- cardinal**, καρδινάλιος, conducător în ale religiei — 176, 24; 182, 3; 268, 9.
- Carla**, țară în Asia Mică — 28, 22; 31, 6; 57, 12; 150, 12; 151, 3; 154, 31.
- caripi**, καρίπιδες, ieniceri de gardă — 143, 31; 254, 10.
- Carmagnola**, Καρμινιόλα și Καρμανιόλα, general în serviciul venețienilor, ucis pentru trădare — 125, 19, 30; 177, 29; 178, 32.
- Carnerio**, Καρνέριον, sinul Quarnerio al Adriatiei între Croația și Istria — 299, 24.
- Carol**, Κάρουλος, cel Mare (768—814) în luptă în contra arabilor din Spania — 68, 17, 21; 69, 2; 168, 31.
- Carol**, Κάρουλος, Carlo Tocco, domn al Etoliei, Acarnaniei și al Epirului — 133, 20, 26; 134, 21; 135, 6, 8, 11; 147, 14, 34.
- Carol**, Κάρουλος, nepot de frate al lui Carlo Tocco, lăsat urmaș — 147, 20; 148, 1; 149, 4.
- Casandria**, antica Potidea, oraș în Tracia — 32, 35.
- Caspică**, Marea, 84, 28.
- Castamon**, Castamonia, oraș în Paflagonia din Asia Mică — 114, 2; 151, 18; 275, 30; 276, 4; 277, 19.
- Castoria**, oraș în Macedonia — 37, 12, 32; 50, 10; 133, 31; 192, 14, 18.
- Castrimenon**, orașel în Peloponez — 273, 13.
- Castriotul**, Ivan, vezi **Ivan Castriotul**.
- Castriți**, Καστρίτζη, oraș în Peloponez — 270, 2.
- Cataneo**, Κατάνης, genovez stăpinind la Focca în Asia Mică — 294, 28.
- Catavolinos**, Καταβολινός, diac de la Poartă trimis după Vlad Tepeș — 283, 36.
- Cataluluz**, vezi **Gatelluzo**.
- Caueaz**, Κάυκασος, muntele — 26, 1; 90, 14; 95, 22; 96, 24; 267, 9.
- Cavasitanii**, Καβασιτάνοι, ostași de gardă ai împăratului din Trapezunt — 265, 16; 280, 14; 281, 16.
- Cazimir cel Mare** (1333—1370), Καζίμηρος, rege al Poloniei și al lituanilor; tătarii de la granița Țării Românești îi sînt supuși — 63, 15; 90, 35.
- celi**, Τζέχοι, numiți boemi — 156, 25; 157, 27, 30.
- celți**, Κελτοί, francii din timpul lui Carol cel Mare — 61, 21; 68, 18, 20; 69, 18; 167, 24; 168, 27; francezi 48, 27; 59, 13; 67, 14, 22, 29; 71, 18, 26, 27; 73, 15; 98, 25, 29; 132, 26, 34; 133, 9; 159, 15; 160, 8, 15; 161, 30; 162, 4; 163, 9; 165, 27; 191, 35; 246, 30; la Nicopole în 1396 — 58, 37; 62, 2 — 28; 186, 8; 103, 40; război de 100 ani cu englezii — 70, 5—71, 4; soli bizantini la celți 191, 34; chiești la cruciadă — 248, 6; măruri celtice 92, 5.
- Celtiberi** Κελτίβηρες, spanioli de origine celtică — 69, 4; 165, 26; fac cuceriri în Peloponez — 132, 34; 133, 9; compania catalană cucerește Atena — 135, 23.
- Celtică**, țara, Franța — 59, 18; 69, 2, 5, 29, 32; 92, 6; 165, 28; 167, 22.
- Centurlone**, Κεντηρών, domn în Ahaia — 149, 35, 39.
- Centurlone**, Zacharia, Ζαχαρίας, se leagă cu albanezii răsculați — 237, 21, 28, 30; 239, 26.
- Cereida**, Κέρκιδα, oraș în Lemnos ocupat de venețieni — 315, 32.

- Cerelra**, Κέρκυρα, insula Corfu, cucerită de venețieni — 122, 22; 134, 9, 154, 9, 21; 160, 32; 275, 22, 23.
- Cernomian**, Τζερονμιανόν, pe malul drept al Mariței în Tracia; lupta din 1371 de la Cernomen 36, 18; 39, 2.
- Chaleoeondil**, tatăl istoricului Laonic, sol la Murad II trimis de văduva lui Antonio Aciaoli 190, 32—191, 8; pleacă spre Peloponez 191, 7; trimis de despotul Constantin Paleolog 202, 19, 26.
- Chaleoeondil Laonic** din Atena, autorul istoriei, timpul nașterii sale — 27, 30; a văzut tabăra lui Murad II — 203, 22.
- Chalil**, Χαλίλης, comandant de turci prădând Tracia — 32, 20, 22; 36, 2.
- Chalil**, feciorul lui Ibrahim, pașă și mare vizir al lui Murad II — 150, 11; fratele său prins în lupta de la Zlatița (1443) — 187, 31; 188, 4, 9; prieste bizantinilor — 195, 12; are locul întâi la Murad II — 201, 7; 207, 19; primește solul român în lupta de la Cosovo (1448) — 214, 30; 215, 5, 8; domolește o răscoală a ienicerilor — 219, 13; sfătuiește la pace pe sultanul caramanliu — 220, 4; e ucis de Mahomed II — 235, 19, 31; 236, 8, 10.
- Chalșlehl**, Χαλτζίκι, oraș în Iveria — 267, 3.
- Chamuza**, Χαμουζάς, purtătorul de șoimi — 262, 15; pașă de Vidin, trimis să prindă pe Vlad Țepeș — 283, 36; e biruit și tras în țeară — 284, 6 — 285, 2.
- Chamuza Zenevisa**, Ζεβεβίσας, Chamza Zenevesti, pașă în Mistra — 270, 1; în Tesalia și Peloponez — 273, 35; 274, 3, 7.
- Charaitin**, Χαραϊτήνης, e Chitir, Χιτήρης, rostit mai pompos — 252, 10.
- Charaitin**, Χαραϊτήνης și Χαραϊτήνης, Khair ededin, mare vizir sub Murad I și Baiazid I — 46, 25, 28; 47, 18, 21, 31; 48, 6; 49, 36; 65, 14; 66, 9; 102, 19; 251, 27.
- Chareov**, Χαρκόβιον, oraș în Rusia Neagră — 91, 21.
- Charlupole**, Χαριούπουλις, oraș în Tracia — 118, 16.
- Chasan cel Lung**, Χασάνης ὁ Μακρός, Uzun Chasan (1453—1478) face cuceriri în Asia de jos și Armenia — 111, 9, 20; 221, 16; 264, 9; în război cu Mahomed II — 269, 12, 14, 21; 275, 31; 277, 4; 278, 11 — 279, 4; soția lui Chasan — 282, 3, 7.
- Chusan**, Χασάνης, comandant de ieniceri, trece de la Musulman la Musa — 116, 7; voind să treacă la Mahomed I, e ucis de Musa — 119, 4 — 120, 1.
- Chusan**, alt comandant de ieniceri la impresurarea Belgradului — 244, 20, 24.
- Chasim**, Χασίμης, Kasim, beilerbei de Rumelia, biruit de Iancu de Hunedoara la Zlatița — 184, 19, 30; 185, 12; 187, 4—32; 216, 14.
- Chatala**, Χατάτα, τὰ, orașul Khotan, capitala chataizilor, la răsărit de Marea Caspică — 89, 17.
- Chatala**, Χατάτη, China de Nord, în genere China, 99, 10. (Vz. I. Moravcsik, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, 8, 1931). Țară dintre Gange și Indus — 109, 4, 6, 28.
- Chatali**, Χατάτοι — 96, 14; 99, 15.
- Chataizi**, Χατάιδες, învinși de Timur-Lenk — 89, 9, 13; 90, 9.
- Chefalenia**, Κεφαλληνία, insulă în Marea Ionică, ținând de regatul Neapoli — 133, 23, 28.
- Chenchre**, Κέγχραι, portul Corintului — 205, 5; 256, 10.
- Chermian**, Κερμιανός, înființătorul unei dinastii de emiri în Asia Mică de vest — 31, 4.
- Chermian**, un urmaș cu numele Iacup-beg din dinastia Kermian (Germiyan), a cărui țară a luat-o Murad II — 151, 6.
- Chersonesul tauric** din Crimea — 172, 17.
- Chersonesul tracic** — 31, 32; 32, 4, 21, 30; 33, 2, 5; 36, 3—9; 38, 12; 39, 28; 139, 14; 141, 4; colonizat cu turci — 75, 28.
- Chesle**, Χεσίη, Kesch oraș întemeiat de Timur Lenk — 89, 31, 33; 90, 2, 5, 6; 96, 25; 100, 5; 108, 5, 14; 109, 29; 113, 1.
- Chieti**, Κιετίνη, oraș în Italia — 162, 1.
- Chiev** (Κίεβος), oraș în Rusia Neagră — 91, 20.
- Chilia**, Κελλίον, oraș în Țara Românească, impresurat în 1462 de turci — 286, 16, 18; și de Ștefan cel Mare — 290, 4.
- China**, Σίνη, Țachatai împărat peste China și India — 108, 29.
- Chios**, Χίος, insulă în Marea Egee — 160, 25; tributară turcilor — 293, 20; sub stăpânire genoveză — 295, 1—19.
- Chiozi**, Κιότζη, Chioggia, oraș în apropierea Veneției — 123, 12, 16, 28; 124, 2.
- Chiriae**, Κυριακός, e Dominic tradus în grecește — 294, 11.
- Chitir**, Χιτήρης, turcește, pe grecește e Gheorghe — 252, 6.
- Chitir**, mai pompos Charaitin — 252, 10.
- Chitir**, ienicer de origine sîrb la cucerirea Istmului de la Corint — 204, 16.
- Chitir**, pașă de Amasia în Asia Mică sub Mahomed II — 241, 33; 266, 35, 40; 281, 15.
- Chlumuși**, Χλουμουτζή, oraș în Peloponez — 237, 35.
- Choaspe**, Χοάσπης, riu revărsându-se în Marea Caspică — 85, 6.
- Choniati**, orașul, Χωνιάτη πόλις, e Hunedoara, de unde a pornit Iancu — 156, 22.
- Choniati**, vezi Iancu de Hunedoara.
- Christiana**, vezi Ana Christiana.
- Cielade**, Κικλάδες, insulele, în Marea Egee — 294, 7.
- Ciliela**, Κιλικία, țară în Asia Mică — 30, 34; 88, 10; 154, 31.

- Cipru**, Κύπρος, insulă cucerită de mamelucii din Egipt, apoi de cruciați — 98, 18–23.
- Cir**, Κύρος, împărat al persilor (550–529) — 26, 14; 42, 26; 109, 20, 24.
- Clrene**, Κυρήνη, oraș în Africa de nord, cucerit de venețieni — 122, 24.
- Cirnos**, Κύρνος, insula Corsica — 161, 27; 165, 17.
- Citeron**, Κιθαίων, munte în Beoția — 313, 29.
- Cimpul durerii** — 70, 21.
- Clarența**, Κλαρεντία, capitala Elidei în Peloponez — 149, 4, 25.
- Climachii**, casa, Κλιμάκιοι, Scaligeri, domnește în Verona — 124, 22.
- Cline**, Κλίνη, oraș în Peloponez — 238, 17.
- Clitie**, Κλιτίη, Cliuci, oraș în Bosnia, cucerit de turci — 302, 12, 13, 29; 303, 16, 32.
- Clozi**, Πόλις Κλοζίων, orașul Sluis în Belgia — 67, 34.
- Colehida**, Κολχίς, —56, 21; 57, 19; 85, 31; 96, 23; împărăția de Trapezunt — 65, 27, 30; 111, 21; 158, 25, 29; 241, 31, 32; 264, 14–20; 267, 1; 278, 12, 20; 280, 32.
- Colehilor**, țara, Κόλχων χώρα, împărăția de Trapezunt, supusă de Mahomed II — 297, 21 — 281, 22.
- Colofon**, Κολοφών, oraș în Asia Mică — 57, 12.
- Colona**, casa, οίκια Κολονίου, din care e ales papa — 181, 22.
- Colonla**, Κολωνία, orașul Köln pe Rin în Germania — 59, 11, 25.
- Comnen**, vezi Alexie IV Comnen, și Alexie Comnen din Mitiline și Arianit Comnen.
- Comnen**, Κομνηνός, comandant al cetății din Lemnos, chiamă pe venețieni — 315, 24.
- Comnenei**, Κομνηναίοι, țara lor prădată de turci — 153, 18.
- Comnenilor**, casa, căzută de la domnie în Bizanț — 264, 15.
- Condulmaria**, casa, οίκος Κονδουλμαρίων, din Veneția — 181, 4.
- Constantin XII Paleolog**, al patrulea fecior al lui Manuil II Paleolog — 131, 25; despot în Morea — 148, 34; 149, 9, 20, 183, 5, 14; se căsătorește — 149, 7; 183, 8; asediat în Lemnos de turci — 183, 11; numit Dragases — 189, 28; închide Istmul cu zid — 189, 28; cucerește de la turci — 201, 25, 33; ajunge împărat (1448–1453) — 218, 12 — 24; rănit la umăr, cade la apărarea Constantinopolei — 231, 9; 233, 9; 236, 26.
- Constantin**, crai srb, feciorul lui Zarco, dă fata fratelui său Dragases, după Manuil II Paleolog — 65, 6, 19, 24.
- Constantinopole** — 55, 7; 172, 16; 177, 10; 236, 31; 267, 15; 308, 13, 33; comisar turc în Constantinopole — 54, 35; bulevardul Constantinopolei, Μέση ὁδός, pe care se aflau dugheni — 173, 16; înconjurul Constantinopolei — 227, 23.
- Cordilli**, Κορδύλλη, mănăstirea sf. Foca, numită Cordili, din Trapezunt — 265, 37; 266, 15.
- Cordova**, Κορδύβη, Corduba, oraș în Spania — 166, 4.
- Corint**, orașul, 25 de stadii departe de Istm — 120, 23; 204, 32; 240, 21; 312, 22, 24, 28; 313, 23, 31; stăpinit de Aciaioli — 132, 23; zestre despotului Teodor Paleolog — 133, 13, 17; 135, 18, 21; cucerit de turci — 255, 24; 256, 4; 258, 3, 5; 259, 21; 261, 35; 267, 29; 269, 17, 22; 274, 17.
- Corinteni**, trecuți la venețieni — 312, 25.
- Corion**, oraș în Iveria — 267, 3.
- Corone**, Κορώνη, oraș venețian în Peloponez — 73, 29; 271, 32; 272, 13.
- Cosovo**, Κόσσοβος, Cîmpia mierlii în Serbia; lupta din 1389 de la Cosovo — 50, 3 — 37; — și din 1448 dintre Iancu de Hunedoara și Murad II — 208, 35; 209, 26; 210, 6; 310, 32.
- coți împărătești** — 72, 15.
- Coșinos**, Κότζινος, oraș în Lemnos, impresurat de turci — 183, 10.
- Cral**, Κράλης, Vulcașin, căruia cu fratele său Uglieșa le dă Ștefan IV Dușan spre guvernare țara de la Fere pînă la Dunăre — 37, 29; în război cu Soliman, cade în luptă — 38, 16, 26; 39, 6; 50, 12.
- Crale**, Κράτκος, domn din Bosnia, supus de Mahomed II — 305, 29.
- Creta**, Κρήτη, insula, a venețienilor — 122, 23; 129, 10, 12; 309, 1; 311, 20; 313, 4.
- Croași**, Κροάτιοι, limba lor — 41, 3.
- Croașia**, Κροατία, țară vecină cu Prusia — 40, 23.
- Crua**, Κρούη, oraș mare, cetate albaneză, impresurată de Murad II — 206, 26; 208, 9, 18; dată spre apărare regelui Alfonso V din Neapoli — 249, 26.
- cudugheri**, Κουδούγεροι, locuitorii bogomili din țara lui Sandal — 153, 12.
- Cudunida**, Κουδουνίδας = Κουλεωνίδας, Col-leoni (vezi indice Darko), general venețian — 180, 13.
- Cumuli**, Κουμουλίης, Kûmulûoglu, general și sfetnic al lui Murad II în lupta de la Zlatița — 184, 19.
- Dac**, Δάξ, român, tunarul Orban al sultanului la cucerirea Constantinopolei, numit dac de neam — 225, 29.
- Daci**, Δάκες, români; domnul dacilor, al Țării Românești — 114, 12; la cruciada de la Nicopole 1396 arată calea și deschide drum oștirii — 59, 2; 62, 7; 63, 4; neam viteaz 63, 7; graiul le e ca al italienilor — 63, 18; au obiceiuri de ale romanilor și același port și arme — 63, 28; împărțiți în două domnii — 63, 30; 93, 25; dacii de

- lingă Istru sint românii din Țara Românească — 93, 21, 27; aramată de daci într-ajutor lui Musa — 114, 11 — 30; parte din orașele ardelenе grăiesc limba dacilor — 155, 17; Murad II se gătește de război asupra românilor din Țara Românească — 171, 2; Vlad II Dracul, domnul dacilor, în lupta de la Zlatița — 184, 3, 23; tributari lui Murad II și prieteni cu ungurii — 189, 8; asemenea sint românii din Pind, care grăiesc aceeași limbă — 190, 1; în lupta de la Varna (1444) — 193, 5; țin aripa stîngă — 196, 28, 197, 5; se retrag spre Dunăre — 199, 11, 15, 19; mulți destoinici au căzut — 199, 15; părăsesc pe Vlad II Dracul și trec la Dan III — 200, 8; unguri prăpădiți de mîna dacilor — 200, 24; în luptă cu Murad II la Cosovo în 1448 — 209, 1, 12, 25; 214, 14, 23, 32; 215, 7, 17, 22; 216, 18; expediția din 1462 a lui Mahomed II asupra dacilor — 284, 33; 285, 4, 36, 39; 286, 29; 293, 1; 298, 21; 300, 30; Ștefan cel Mare oprit să năvălească în țara dacilor — 286, 23; Ali trimis pe urma dacilor — 288, 39; 289, 2; dacii din capitală gata să dea piept cu turcii — 289, 22; turcii biruind pe daci — 290, 24; 291, 1, 6; Radu cel Frumos tratează cu dacii să ia domnia — 291, 10 — 30; tătarii poartă scuturi ca ale românilor — 95, 1; Rusia se întinde pînă la romîni — 91, 13; ungaria ajunge pînă la romîni — 60, 25; după unii peonii (ungurii) să fi fost daci — 61, 10.
- Dacia**, Δακία, românii din Pind să fi coborît din Dacia — 40, 36; Dacia peonilor e Transilvania — 63, 10; Țara Românească; certe de domnie — 64, 5, 6; lui Baiazid I nu i-a mers bine cu expediția în Țara Românească — 65, 1; tătari venind peste Dacia — 75, 15; Mircea, domnul Daciei — 114, 3; 115, 18; sultanul Musa vine pe Marea Neagră în Țara Românească — 114, 2; fuge spre Țara Românească — 120, 5; pustiită de Mahomed I, domnul țării trimite soli de pace — 120, 14 —; Mustafa trimite soli și trece în Țara Românească — 130, 26—38; cu el e și emirul Smirnei Zunait — 131, 11; jefuită de Evrenosbei, trimis de Mahomed I — 137, 18; de Turachan, trimis de Murad II — 148, 24; schimbări de domn — 158, 4 — 21; certe între urmașii lui Mircea cel Bătrîn — 158, 11; Dan III domnește în Țara Românească — 158, 21; Vladislav I trece spre Varna prin Țara Românească — 199, 21; Iancu de Hunedoara pleacă prin Țara Românească de la Varna — 199, 26; Dan III pus domn de Iancu de Hunedoara — 200, 2, 4; 210, 23; Vlad Tepeș, domnul Daciei — 282, 25; 283, 9; 284, 19, 21, 26; 289, 7; a înnoit organizația, consolidîndu-și domnia — 283, 21, 24, 27; Mahomed II asupra Daciei — 285, 21; 286, 27; 287, 3, 12; 289, 21; 295, 39; 300, 29; armata i-a fost a doua după aceea de la cucerirea Constantinopolei — 285, 21; flota-i pornește pe Dunăre în sus spre Vidin — 285, 32; fratele lui Vlad Tepeș ia domnia — 287, 14; 291, 22; 293, 3; 309, 25; unguri uciși în Dacia — 293, 4, după întoarcerea din Dacia Mahomed II își sloboade armata — 293, 11; 295, 34; vezi și Țara-Românească, Βλαχία.
- Dacia**, pentru Dania, Danemarca, 92, 4.
- Dadlan**, Δαδλάνος, țară în Iiviria — 267, 6.
- Dalmați**, croați, avînd aceeași limbă ca misii, tribalii și sarmații — 299, 13.
- Damase**, capitala Siriei, cucerit de Timur Lenk — 93, 33; 97, 7; 99, 7.
- Dan**, Δάνος, domn al Țării-Românești înăturat la 1386, — 64, 2.
- Dan**, merge cu Musa să-l ajute să devină sultan — 114, 12.
- Dan III** (1446—1447), pus domn de Iancu de Hunedoara 158, 5—15; 200, 2—9; 210, 25; fecior al lui Basarab — 200, 4; în lupta din 1448 de la Cosovo ține aripa stîngă — 210, 22.
- Danla**, Danemarca — 59, 13, 18; 68, 4.
- Darie**, Δαρειός, al lui Istaspe, împărat al persilor (511 — 485) — 89, 28; 103, 33; 120, 24.
- Darle III** (336—330) biruit de Alexandru cel Mare — 101, 26; 103, 36.
- Davia**, localitate în Peloponez — 148, 12.
- David**, fratele împăratului din Trapezunt — 264, 13; în solie la Mahomed II — 266, 42; încuscrit cu Chasan cel Lung — 278, 14, 15; împărat, se predă lui Mahomed II și e ucis — 280, 12, 22; 281, 34, 35; 282, 15; 310, 12.
- Delfi**, oraș în Grecia de mijloc — 58, 16.
- De Lons de Sonla**, Δὲ Λουῆς, Don Louis este Don Ludovico Fadriga de Aragonia — 58, 1, 9, 23, 29.
- Depa**, Δέπας, conducător albanez, răsculat, e ucis — 153, 9; 154, 18—154, 1.
- Didimotich**, Διδυμότειχον, oraș în Tracia — 45, 38.
- Dimitrie**, Δημήτριος, Paleolog, fecior al lui Ioan V Paleolog — 42, 18.
- Dimitrie Paleolog**, al cincelea fecior al lui Manuil II Paleolog — 131, 25; vrea să ia domnia cu ajutorul turcesc — 183, 18; pornit s-o ia la moartea lui Ioan VIII Paleolog, e oprit — 218, 13—24; în război cu fratele său Toma — 218, 29; ajutat de Mahomed II — 220, 23; ajutat de turci, înăbușă răscoala albaneză 239, 16; din nou în luptă cu Toma — 263, 5; 267, 29; 269, 23; luat și dus de Mahomed II — 271, 17; 275, 6; 280, 27; primește insule și Enos — 274, 32.

- Dimitrie Asan**, din fruntea orașului Muchli în Peloponez — 257, 28.
- Dionysos**, zeul antic — 26, 2.
- Dobrotici**, țara lui Dobrotici, Δοβροτική χωρά, în care Vladislav I își așează tabăra — 193, 24.
- Domnie**, Chiriac pe grecește, Gattilusio, domn în Lesbos — 294, 11.
- Domochia**, Δομοκίη, oraș în Tesalia — 58, 4.
- Doria**, Ντόρια, genovezul, înscris cu împăratul din Bizanț — 114, 20.
- Doria**, nobili genovezi din fruntea orașului Genua — 159, 23, 24, 32; 160, 3; 161, 8.
- Dorio**, Ντόριος, feciorul lui Palamed, e scos din domnie de Mahomed II — 268, 4.
- Doroblee**, Δοροβίχη, riu despărțind Bosnia de Serbia — 301, 11, 27.
- Doxie**, Δοξίης, conducător albanez — 256, 13; predă lui Zagan-pașa orașul Calavrita — 271, 37.
- Dracul**, Δρακούλης, Vlad II Dracul (1435–1446), răsturnat de Dan — 158, 6, 8, 23; adus în domnie — 171, 3; cu Iancu de Hunedoara în lupta de la Zlatița (Cunovița) — 184, 3; de la Varna — 193, 5; ține prins pe Iancu de Hunedoara 199, 18, 29; scos din domnie de Iancu — 210, 24; tatăl lui Vlad Tepeș — 282, 24, 283, 10.
- Draculea**, Δρακούλης, Radu cel Frumos, lăsat de Mahomed II în locul lui Vlad Tepeș — 291, 9; ia domnia — 291, 13; 293, 2.
- Dragases**, Δραγάσης, Dragoș, fecior al lui Zarc, crai srb, tributari lui Murad I — 42, 21; 48, 13; 65, 20.
- Dragases**, Constantin XII Paleolog, numit Dragases — 189, 28–29.
- Dunăre**, regiunea de la Dunăre παράστριος χώρα. Musa ajunge în — 115, 18; vezi de altfel Istru.
- Ebros**, Έβρος, riul Marița — 294, 23; 298, 33.
- Efes**, Έφεσος, oraș în Asia Mică la fărâmul de apus — 177, 21.
- Eghina**, Αἴγινα, insulă în Marea Egee — 136, 24, 28; 312, 11.
- Eghion**, Αἴγιον, oraș în nordul Peloponezului — 205, 23; 260, 2, 10; 273, 35.
- Egipt**, Αἴγυπτος, gânduri de război ale lui Baiazid I asupra Egiptului — 76, 28; și ale lui Timur Lenk — 90, 8; 95, 33; întinderea — 98, 7, 10; udat de Nil — 97, 30; corăbii venețiene de negoț pînă în Egipt — 128, 15; mai vezi — 85, 30; 87, 34; 92, 29; 97, 11, 20; 98, 29, 31; 99, 4, 5; 143, 32.
- Echinade**, Έχινάδες, insule ținînd de regatul Neapoli — 133, 23.
- Elada**, Grecia, refugiați politici din Elada în Veneția — 122, 7; părți cucerite de cavalerii cruciadei a IV-a — 133, 9.
- Elada mare**, Italia de sud, Calabria — 162, 3.
- Elane**, Αἰλάνη, capitala Arabiei — 85, 37.
- Eleazar**, Ἐλεάζαρος, Vulc, al lui Branco, căruia Ștefan IV Dușan îi dă spre guvernare părțile de la Dunăre — 37, 31; vezi **Vule**.
- Eleazar**, craiul srbilor căzut în 1389 la Cosovo — 50, 4–20; 53, 20; 106, 8; 107, 5; 114, 30; 116, 25, 26; 151, 35; 209, 27, 28.
- Eleazar**, Lazăr III Brancovici (1456–1458) — 202, 2; 241, 20; 263, 9, 24.
- Eleez**, Ἐλεέζης, turcește, pe grecește Dimitrie — 252, 6.
- Elespont**, închis de Mahomed II — 291, 18, 34; 299, 4; strîmtoarea Dardanele — 31, 32; 75, 29; 99, 28; 105, 31; 118, 27; 128, 17, 20, 27; 139, 11, 13; 142, 5, 13; 146, 11; 191, 30, 38; 192, 2, 8, 35; 194, 6, 8; 233, 20; 298, 37; 315, 32.
- Elida**, Ἠλίδας, țară în nord-vestul Peloponezului — 132, 31; 149, 5, 21; 262, 21; 271, 35.
- Eliez**, Ἐλιέζης, un turc în luptă dreaptă cu un viteaz de al lui Iancu de Hunedoara — 211, 3, 8, 14.
- Elln**, oraș, Ἐλλήνης πόλις, oraș bizantin — 56, 2, 9.
- Ellni**, Ἕλληνες, grecii antici — 25, 24; 26, 6; 101, 27; 120, 23; răspindirea limbii lor — 25, 19; bizantinii, grecii din evul mediu — 25, 7, 22; iau numele romanilor — 26, 25, 26, 29; întinderea stăpînirii bizantine la nașterea istoricului — 27, 31; 28, 6; împăcarea bisericilor — 26, 33; 27, 2, 4, 14–27; 173, 19–174, 1; 175, 22; 176, 16–177, 23; 180, 30, 31; în război cu sîrbi — 36, 17; 37, 18; 38, 2, 16; refugiați prin Veneția — 122, 1; războaie cu turcii — 29, 18, 29; 30, 20, 22; 32, 20; 33, 25; 34, 11, 16; 35, 1, 4, 16, 34; 36, 1, 11; 38, 15; 40, 8, 13, 17; 113, 41; însoțesc pe Murad I și Baiazid I la război — 48, 11, 17; 54, 5, 12; 56, 1–8; 65, 3, 6; 102, 16; Mircea cel Bătrîn în relații rele cu bizantinii — 114, 5; bizantinii în prietenie cu Musulman — 114, 20, 24; 115, 27; 116, 10; în război cu Musa — 116, 33, 35; 117, 27, 28; stăpîni pe strîmtori — 118, 26; în prietenie cu Mahomed I — 117, 35; 118, 10, 25; 120, 11, 17; 130, 21; 131, 3–15; 137, 4; în război cu Murad II — 139, 5; 21; 142, 35; 145, 16, 20, 23, 25; 150, 14; pierd Salonicul — 146, 23; pace cu Murad II — 148, 6, 26, 29; 183, 1; Iancu de Hunedoara le e prieten — 171, 26; în luptă cu genovezii — 172, 14; 173, 2–18; nehotărîți în fața luptei de la Varna — 192, 36; 195, 1, 13; în luptă cu latinii din Peloponez — 191, 17–25; bizantinii din Peloponez în luptă cu Murad II pentru Istmul de la Corint — 204, 2, 24, 28; 205, 18–36; Mahomed II la început ține pace cu bizan-

- tinii — 219, 19; bizantinii la apărarea Constantinopolei — 225, 3–30; 226, 13, 17, 21; 227, 3–29; 228, 7, 11, 28; 229, 5–19; 230, 16–32; 308, 14; la căderea Constantinopolei — 231, 3–232, 24; 233, 9; bizantinii din Peloponez în luptă cu albanezii răsculați — 237, 14–29; 238, 25; 239, 20, 25; băieți bizantine la Poarta sultanului — 251, 31, 33; bizantinii din Peloponez în luptă cu Mahomed II — 255, 4; 256, 4–35; 259, 10; se supun — 269, 2–273 39; 275, 6, 15; se răscolă cu Toma Paleolog — 262, 1–39, cu venețienii 312, 15, 30, 33. Mai vezi — 27, 8, 10; 31, 36; 32, 5, 9, 15, 34; 33, 3, 6, 17; 34, 22, 28; 35, 25, 28; 37, 20; 41, 36, 38; 42, 4–10, 27; 43, 35; 44, 14, 25; 45, 2, 6, 9; 46, 16, 21; 49, 7, 20; 50, 21, 32; 53, 18; 55, 18; 62, 26; 65, 9, 25; 66, 3; 67, 2, 16; 73, 15, 33; 78, 23; 91, 15, 18; 121, 2; 122, 32, 34; 130, 37, 39; 131, 19, 24, 29; 132, 27, 33; 133, 14, 36; 139, 16; 140, 6, 25; 141, 5, 10, 25, 31, 36; 142, 2, 5, 11; 146, 1; 148, 13; 149, 4, 8, 23, 34; 150, 2; 171, 13; 183, 25; 189, 27; 190, 8; 195, 1, 13; 201, 11; 218, 11; 223, 17; 233, 16, 21, 27; 234, 14–34; 235, 5–16; 237, 37; 238, 3–11; 240, 25; 257, 11; 258, 9–11; 264, 21, 25; 280, 23, 26; 281, 23, 24, 25; 294, 19, 25, 29, 34; 295, 3, 4, 5, 24; 309, 32.
- Emanuil**, vezi **Manuil**.
- emuralamii**, ἐμουραλάμιοι, miralem, purtător de steag, guvernator de sangiac — 143, 27.
- embi**, Ἐμβοί, popor vecin cu Iviria de sus — 267, 8.
- englezii**, Ἀγγελοι, în război cu francezii — 69, 24; 70, 7, 21, 34.
- Enos**, Αἶνος, oraș la gura râului Ebro (Marița) — 29, 23; ocupat de Mahomed II — 268, 3, 5; dat lui Dimitrie Paleolog — 274, 33; 280, 27; ocupat de Gattilusio din Lesbos — 294, 3; 298, 11.
- Enric**, Ἐνρίκος, fecior al regelui Spaniei — 168, 19.
- Epleerne**, Ἐπιέρνης, domn în Domochia în Tesalia — 58, 4.
- Epleernei**, Ἐπιερναῖοι, domni în Tesalia — 57, 30; 58, 5.
- Epilamin**, Ἐπίδαμνος, Durazzo — 36, 22, 33; 37, 2, 3, 5; 133, 30; 249, 30; 250, 13; 299, 23.
- Epidaur**, Ἐπίδαυρος, numele antic al Monemvasiei, oraș în Peloponez — 65, 8, 9; 131, 10, 16; 257, 22, 23; 271, 19–27; 275, 21, 25; 311, 27; 314, 31.
- Epir**, Ἠπειρος, țară în Grecia de nord — 132, 25; 133, 28; 147, 29, 32; 149, 4, 32; 153, 13; 154, 9; 299, 22.
- epiroți** — 133, 28.
- Erculle**, Ἐρμούλιος, fecior al lui Carlo Tocco — 147, 16, 34.
- Eridan**, Ἠρίδανος, râul Pad din Italia de nord — 123, 14; 124, 3, 4, 34; 174, 3; 177, 32.
- Erzingan**, Ἐρτζιγγάνη, Erzingian, capitala Armeniei — 56, 12; 57, 17; 111, 4; 146, 19; 221, 9; ocupată de Baiazid I — 56, 19; 76, 2; în stăpânirea lui Uzun Chasan — 111, 10; 264, 10.
- Ese**, Ἐσές, turcește; pe grecește Iisus — 252, 4.
- Este**, casa, Ἑστενοσίων οἰκία, domnind în Ferara — 174, 4; 181, 9;
- Etolia**, Αἰτωλία, țară în Grecia de mijloc — 36, 34; 37, 25, 32; 133, 19; 134, 18, 23, 24; 147, 12, 20; 148, 5; 262, 14; 272, 35; 299, 23.
- Eubea**, Εὐβοία, insula Negroponte — 29, 26; 135, 19; 136, 1, 26; 233, 21; 307, 22; 312, 12; 315, 10; ocupată de genovezi — 133, 3, 12; apoi de venețieni — 122, 22; 135, 31.
- Euboeni**, ostași din insula Eubea — 135, 34.
- Euftrat**, râul — 57, 18; 76, 3; 101, 32, 35; 111, 6.
- Euganei**, Εὐγάνεοι, neam vechi din care fac parte venețienii — 121, 17.
- Eugeniu IV**, papa (1431–1447), unirea cu biserica răsăritului — 173, 21, 25; 174, 3; 177, 8, 25; făgăduiește bizantinilor ajutor — 180, 30; 183, 32.
- Eurip**, oraș venețian în Eubea — 307, 22; strimtoarea Euripului — 307, 26.
- Europa**, Εὐρώπη, Peninsula Balcanică, afară de Grecia — 25, 25; 29, 23, 25; 31, 32; 32, 17, 19; 36, 17, 23, 34; 37, 8, 16, 36; 38, 18, 24; 40, 3, 18; 42, 16, 28; 43, 16, 31, 33; 44, 11–38; 48, 14; 108, 20; 118, 25; 172, 34; 210, 4; Tracia — 36, 4; Peninsula Balcanică, cît era sub stăpânirea turcească — 48, 9, 10; 54, 7; 75, 11, 19; 113, 9, 10, 14; 114, 4–26; 117, 8, 13; 118, 1; 119, 12; 137, 14, 31; 139, 12, 15, 19; 140, 32; 141, 11; 142, 13–32; 151, 16; 191, 31; 192, 2–37; 193, 5, 17; 200, 26; 208, 5; 209, 3; 129, 31; 243, 14; 251, 14; 252, 12, 19, 21; 253, 2, 12, 26; 275, 24; 276, 31; 277, 16, 18; 298, 35; 299, 1; 305, 31; veniturile — 253, 2, 12, 26; Musa dă venituri și țară multă în Europa lui Mircea cel Bătrîn — 114, 4; armata Europei, turcească — 45, 1; 62, 12; 75, 8; 101, 30; 105, 7, 12; 113, 16; 114, 31; 116, 8; 118, 19; 119, 13; 137, 27; 141, 23; 147, 25; 155, 11, 12, 13; 184, 8; 186, 31; 187, 25; 191, 33; 192, 34; 194, 13; 195, 18; 196, 20, 34, 37; 197, 19, 22, 31; 198, 9; 201, 30; 202, 14; 206, 10; 212, 14, 15; 214, 9, 11; 223, 18; 224, 24; 255, 14, 21; 269, 27; 293, 12; 295, 33; 300, 33; 302, 8, 26, 31;

- 313, 5, 10; general-comandantul armatelor Europei, beier-beiul de Rumelia — 73, 24, 29; 105, 1 13; 11; 137, 22, 24; 139, 24; 142, 37; 144, 5; 146, 21; 147, 11, 24; 155, 9; 184, 19, 31; 185, 30, 32; 187, 5; 188, 6; 210, 12; 214, 4; 215, 15; 223, 5, 19; 224, 14; 255, 11; mai vezi — 26, 16, 19; 27, 13; 28, 39; 29, 22; 36, 1, 29; 40, 23, 33; 47; 11, 23; 51, 4; 75, 24; 77, 7; 79, 6, 8, 13; 87, 28; 88, 17; 89, 27; 90, 24; 92, 11; 93, 8; 94, 8, 17, 23; 98, 1; 103. 34, 38; 106, 10, 38; 118, 28; 122, 26; 138, 2, 10; 147, 4; 167, 19; 189, 24; 211, 27; 213, 3; 223, 2; 224, 10; 301, 7; 308, 21; 309, 27.
- Eusebiu**, de fapt Calixt III (1455—1458) papa, pune la cale o cruciadă în contra turcilor — 248, 27; 249, 7.
- evreică** 41, 35.
- Evrenosbel**, vezi **Brenez**.
- Fanari**, Φανάριον, oraș în munții Pindului — 190, 5.
- Faros**, Φάρος, din Alexandria Egiptului — 98, 7.
- Farsala**, Φαρσάλων πόλις, oraș în Tesalia — 58, 5.
- Fasls**, Φᾶσις, Rioni, rlu izvorînd din Caucaz și dînd în Marea Neagră — 85, 31; 96, 24; 267, 3.
- Fatuma**, Φατουμάς, scos din vizirat — 201, 5, 8.
- Felix**, Φελίκιος, contrapapă (1439—1449) — 173, 27.
- Fenicia**, Φοινίκη, țară sub stăpînirea mamelucilor din Egipt — 98, 17.
- Feneu**, Φενεός, în Peloponez — 274, 9.
- Ferara**, Φερράρια, sinodul de la 1439 din Ferara — 174, 2; 175, 22; casa Este stăpînește în Ferara — 181, 8, 11.
- Fere**, Φερραί, orașul Seres în Macedonia — 37, 29; 38, 25; 41, 28, 29; 46, 24; 65. 5; 66, 4; 201, 30; 202, 25, 27; 223, 18; 249, 22; 275, 3.
- Filadelfia**, Φιλαδέλφεια, oraș în Lidia din Asia Mică — 30, 34; 32, 29; 33, 25; 35, 9; cucerit de Baiazid I — 56, 3, 9.
- Filip** (359—336), tatăl lui Alexandru cel Mare — 26, 17.
- Filip** Mariangelo, Filippo Maria Visconti, domn în Milan 125, 17; 159, 4; 160, 31; 177, 31; 181, 3, 7.
- Filipopole**, Φιλιππόπολις, Plovdiv din Bulgaria, oraș în Tracia — 39, 20; 75, 28, 31; 252, 18; 268, 16; 277, 5, 15; de la Filipopole pornește Mahomed II asupra lui Vlad Tepeș — 285, 30.
- Filocrene**, Φιλοκρήνη, lupta din 1331 de la Filocrene — 34, 36; 35, 2.
- Flandra**, Φλανδρία, țară — 68, 5; 71, 7.
- Fllasia**, Φλιασία, ținut în Peloponez — 256, 34.
- Fliunta**, Φλιοῦς, ținut în Peloponez la sud de Corint — 256, 3, 12—14; 274, 18.
- Florența**, Φλωρεντία, impresurată de regele de Neapoli — 162, 9; descrierea — 175, 32; moartea patriarhului Iosif — 236, 26; stat de sine stătător — 182, 33; mai vezi 133, 1; 175, 27; 190, 22, 25; 191, 17; 304, 15—30.
- Foca**, Φωκᾶς, mănăstirea sf. Foca de la Trapezunt — 265, 15, 36; 266, 10; numită Cordili — 266, 15.
- Focca**, Φωκάζη, oraș în Asia Mică la țărmul Mării Egee, sub stăpînire genoveză — 294, 28, 30.
- Focci**, locuitori din Focida — 57, 27.
- Focida**, Φωκίς, ținut în Grecia de mijloc — 57, 26; 58, 26; 132, 2; 135, 26.
- Fortia**, Φορτίας, Sforza principe de Marca în Italia — 163, 30, 32, 164, 4.
- Foscari**, Φωσκάρεοι, Fuscari, feciorul dogelui din casa Fuscari, bînuit de răscoală — 129, 5
- Francise Fortia**, Sforza, Φραγκίσκος ὁ Φορτίας și Σφορτίας, general-comandant al venețienilor — 125, 22, 33; 179, 3; în luptă, apoi în pace cu Veneția — 180, 15; ajunge la domnie în Milano—179, 23, 32.
- Franco**, Φράγγος, Aciaoli, fecior al lui Antonio, nepot de frate al lui Nerio, e domn în Atena — 260, 38; 261, 3, 8; apoi în Beoția — 274, 28; ucis de Zagan-paşa — 274, 34.
- Frاندall**, Φραντάλοι, locuitorii Flandrei — 71, 31.
- Fregusio**, Φρεγούσιοι, familie din care Genua își alege cîrmuitorul orașului — 159, 29, 32.
- Frigia**, Φρυγία, țară în Asia Mică — 28, 17, 22; 30, 34; 35, 17; 57, 3, 16; 88, 10; 101, 19, 34, 36; 102, 1, 13, 18; 104, 17; 150, 32, 34.
- Gaeta**, Γάετα, oraș în Italia atacat de genovezi — 160, 34; 161, 1; 162, 1.
- Gaitia**, Γαίτια, Iaița, capitala Bosniei — 153, 1; cucerită de Mahomed II — 302, 11—28.
- Galata**, Γαλατία, oraș genovez din fața Bizanțului — 54, 19; 183, 27; 224, 27; 233, 6; 234, 15; comerțul Galatei — 172, 3; în război cu bizantinii — 172, 34; 173, 4—12; se predă lui Mahomed II — 233, 31; 263, 29.
- Galatenii**, Γαλατιανοί, locuitorii Galatei — 234, 4.
- Galatia**, Γαλατία, Franța—48, 26, 30; 67, 15; 68, 25; 72, 9; 73, 17; 124, 33; 169, 1; descrierea — 67, 30; 68, 7—17; 159, 11, 14, 16; 165, 11, 12, 25, 30; 166, 9; pustiită de englezi — 69, 30, 34; 70, 4; 71, 4; casa regală a Franței — 65, 18; 166, 12; 168, 27, 30, 34; 169, 4.
- galben iberic**, spaniol, e cît doi venețieni — 167, 35.

- Galeoto**, Γαλεῶτος, domn în insula Eghina — 136, 25, 27.
- Gall**, Γαλάτται, franci, din ei se alege împărat roman de apus — 27, 1.
- Galipoli**, Καλλιούπολις, oraș-cetate pe țărmul european al Dardanelelor — 32, 29, 31; 38, 12; 129, 20, 28; 139, 13; 140, 30, 32; 220, 8; cerut de bizantini de la turci — 139, 16; 140, 1, 28; 141, 5, 27; loc de instrucție ienicerască a viitorilor ieniceri — 143, 11; pașa de Galipoli — 268, 6, 19, 31; 281, 13; 293, 16.
- Gand**, Γαντίνη, oraș în Belgia — 67, 35.
- Gange**, Γάγγης, fluviu în India — 26, 1; 108, 31; 109, 2, 4.
- Ganos**, muntele lui Ganos, ὄρος τοῦ Γάνου în Tracia — 142, 28.
- Gardlehi**, Γαρδικίη, oraș în Peloponez, cucerit de Mahomed II — 270, 24; 271, 31.
- Gaseonia**, țară în Spania — 165, 26.
- Gatelluzo** Γαταλιούζος, Gattilusio și Κατελουίζοι, genovezi domnind în Lesbos — 265, 7; 294, 18—31.
- Gavrill**, Γαβριήλ, arhanghelul — 87, 10, 11.
- genovez**, Ἰαννίτης — 265, 11; Ἰαννίτης — 294, 15.
- genovezi**, Ἰαννίται — 124, 32; 159, 14; 161, 16; genovezii din Galata — 54, 19; din Italia — 66, 30, 32; din Cafa — 91, 6; negustori genovezi 94, 27; în război cu Ioan VIII Paleolog — 172, 2—173, 19; în război cu tătarii — 172, 11, 18; în război cu venețienii 123, 7 — 124, 9; cucerire în Peloponez — 132, 30, 35; în pace cu Murad II — 159, 1; în război cu Alfonso V de Aragonia — 160, 36; 161, 8; 164, 22; 167, 12; se țin de partidul Ghibelinilor — 178, 10; ajută la apărarea Constantinoplei — 228, 3, 7, 13; 230, 17, 33; 231, 1, 27; genovezii din Focca trec pe Murad II în Europa — 142, 22; genovezii din Lesbos — 294, 26; genovezii din Chios — 295, 1, 6; în război cu Mahomed II — 263, 28, 29; 264, 2.
- Genua**, Ἰαννίτη — 294, 18; 295, 12; e poarta Franței — 68, 12; a Italiei — 159, 12; stat de sine stătător — 182, 34.
- Geponos**, Γήπωνος — *terra di lavoro*, regiune; în Italia — 161, 34; 164, 10.
- germani**; din ei se alege împărat roman de apus — 27, 1; 61, 25; în lupta din 1396 de la Nicopole — 59, 5—8; 62, 5, 20; au născocit tunul — 60, 22, 24; 144, 25; Iancu de Hunedoara săvârșește fapte mari în lupta cu germanii — 157, 24, 30; 200, 13; 215, 18; în ceartă cu papa Eugeniu — 173, 24; 175, 25; chemați la cruciadă — 177, 12; 243, 4; 218, 6, 16; 219, 10; solii germanilor uciși de unguri 248, 2. Mai vezi — 60, 30, 31; 61, 2, 7, 16; 71, 25; 92, 20; 93, 4, 27, 30; 197, 38.
- Germania**: soli bizantini în Germania 173, 24; forma săbiilor din Germania 197, 32; descrierea Germaniei — 59, 9, 14, 28; denumire și pentru Franța — 59, 32; Germania de jos — 59, 24, 26; de sus — 59, 12, 24, 60, 1; 61, 35; mai vezi — 67, 28; 68, 3; 71, 31; 73, 21; 92, 4; 144, 24; 157, 8, 26; 246, 11, 16.
- geți**, Γέται, ungurii, să fi fost geți goniți de sub muntele Hem în țara de acum — 61, 8.
- Getle**, Γετλή, oraș albanez ocupat de Murad II — 206, 24.
- Gheorghe**, Γεώργιος, I Brancovici (1427—1456) crai al sîrbilor — 151, 28; Gheorghe Vulc îndeamnă la lupta de la Zlatița — 171, 20; 183, 34; 184, 3; îndrumază pacea de la Seghedin (1444) — 188, 19, 27; 189, 3; 191, 29; nu ia parte la expediția de la Varna — 193, 8; vestește pe Murad II de venirea lui Iancu de Hunedoara — 208, 35; caută să-l prindă — 216, 28, 217, 4; mai vezi — 188, 1; 240, 31.
- Gheorghe**, feciorul mai mic al împăratului David Comnen din Trapezunt — 281, 37.
- Gheorghe**, vărul împăratului David — 280, 22; 282, 8.
- Ghibelini**, Γιβελίνοι, partidul imperial din Italia, ținînd cu împăratul de apus — 177, 26; 178, 4, 10, 13.
- Giorgio**, Γεώργιος, casă nobilă din Eubea — 136, 26.
- Gorgur**, Γόργουρος, oraș în Iveria — 267, 3.
- goți**, Γότθοι, din Crimea — 91, 6; 158, 29.
- Gotia**, Γοτθία, Crimea prădată de turci — 158, 27.
- Granada**, Γρανάτη, oraș în Spania — 69, 5, 165, 32; 166, 2—14; 167, 18.
- Greben**, Γρεβενός, atacat și cucerit de turci — 271, 40; 272, 36.
- Grigorie**, Γρηγόριος, patriarh al Constantinoplei, pribegit în Italia — 236, 27.
- Grița**, Γρίτζας, tînăr grec îndeamnă Sparta să se lepede de turci — 312, 33.
- Guelfi**, Γουέλφοι, partidul național din Italia, ținînd cu papa — 177, 27; 178, 2—13.
- Guido**, Γουίδος, tovarăș de al lui Carlo Tocco — 133, 27.
- Gurgur**, Γούργουρος, feciorul craiului sîrb Gheorghe I Brancovici — 151, 31; 152, 6.
- Gurla**, țară în Iveria — 267, 7.
- Haidar**, Χαϊδάρης, tovarăș de al lui Timur Lenk — 81, 28; 82, 22; 83, 11, 26; 85, 13; 96, 13; 118, 31.
- Halecoondil**, vezi Chalecoondil.
- Hamza**, vezi Chamza.
- Harkov**, vezi Chareov.
- Hasan**, vezi Chasan cel Lung.

- Hasna**, χασνά, vistieria, venitul sultanului — 254, 2, 9.
- Hédervári Laurențiu**, Λαυρέντιος Χεδρεχαβά-ρης, palatinul Ungariei (1437 — 1447) — 246, 29.
- Hem**, Αἴμος, munții Balcani — 61, 8; 75, 31; 115, 20.
- Henetieni**, Ἑνετοί, numele antic al venețienilor — 121, 20.
- Hera**, Ἥρα, zeița — 93, 14; 109, 7, 9.
- Heraclau**, Ἡράκλεια, oraș în Tracia pe țărmul Mării de Marmara — 28, 2.
- Heraclaea**, pontică, oraș în Asia Mică la marginea Mării Negre, azi Ereğli 158, 31; 277, 23.
- Hercule**, Ἡρακλῆς, semizeu antic — 26, 2. Coloanele lui Hercule Ἡρακλεῖαι στῆλαι strimtoarea Gibraltar — 68, 29; 79, 7; 106, 39; 122, 26; 165, 9.
- Hidaspe**, Ὑδάσπης, fluviu în India — 108, 31.
- Hidraope**, Ὑδραώπης, fluviu în India — 108, 31.
- Hieron**, Ἱέρων, Bosforul — 118, 27; o cetate la ieșirea Bosforului în Marea Neagră — 146, 1; turn pe țărmul asiatic la locul cel mai strimt al Dardanelelor — 194, 11.
- Hifasis**, Ὑφασις, fluviu în India — 101, 28; 108, 31.
- Hios**, vezi Chios.
- Hireani**, Ἡρεάνοι, popor la nord-vest de Marea Caspică — 84, 25; 85, 10.
- Hireania**, Ἡρεανία, Marea Caspică, descrierea — 84, 27; țară — 89, 18; 110, 13.
- Hittir**, vezi Chitir.
- Hoggeateriz**, Χοτζαθερίτζης, tatăl lui Evrenos-bei (Brenex) — 137, 19.
- Hunedoara**, vz. Choniati.
- Huni**, Οὐνοί, vecini cu Iviria de sus — 267, 8, 25.
- Iacob**, biserica lui, Ἰακώβου ἱερόν, Iago di Compostella în Galicia din Spania — 166, 1, 5.
- Iacobiți**, Ἰακωβίται, sectă religioasă — 97, 32, 36.
- Iagup**, Ἰαγούπη, turcește, pe grecește Iacob, Ἰάκωβος — 252, 4.
- Jagup**, fecior al sultanului Murad I — 50, 17; 53, 5.
- Jagup**, beierbei de Rumelia sub Baiazid I — 73, 23, 26, 29; 74, 16, 29.
- Jagup**, slujitor al marelui vizir Chalil — 235, 32.
- Iancu de Hunedoara**, Ἰάγγος ὁ Χωνιάτης, în slujbă la craiul sîrbilor, ucide la vînătoare un lup din fugă — 156, 22; la Ali, avînd grijă de cai — 157, 3; vorbea turcește — 157, 4; bărbat renumit la unguri, biruie pe turcii năvăliți în Transilvania — 156, 4, 12, 16, 20; isprăvi în contra germanilor — 157, 8; guvernează Transilvania și reface Ungaria — 157, 12, 17; pune domn în Țara Românească pe Dan — 158, 5; 201, 1; cu craiul Gheorghe Brancovici pune la cale război în contra lui Murad II — 171, 21, 26; 183, 36; biruitor la Zlatița — 187, 8 — 29; în lupta de la Varna — 196, 5; cu vitejii pune pe fugă armata Asiei — 196, 30; 197, 12; pizmuit de alți sfetnici ai lui Vladislav I — 198, 7, 12; auzind de moartea aceluia, se retrage spre Dunăre — 199, 8; prins de Vlad II Dracul și pe urmă trimis la Brașov — 199, 16 — 35; în luptă cu Murad II la Cosovo (1448) — 208, 36; 209, 24, 29; 212, 37; 215, 29—216, 24; prins de craiul Serbiei, apoi trimis la Buda — 217, 10—218, 5, 8; îi cere lui Iancu ajutor în contra lui Mahomed II — 241, 15; Iancu biruitor la Belgrad — 242, 32; 243, 20, 24, 34; 246, 27; rănit în luptă 245, 8, 12; moartea și caracterizarea lui — 245, 15; feciorii lui la putere — 247, 3; dușmănit de magnatul Ulrich de Cilli și de Ujlaki — 247, 5, 17; feciorii lui Iancu îi taie capul — 247, 9; Matei, feciorul lui Iancu, aruncat în închisoare — 247, 11; Matei la domnie — 247, 20; Vlad Țepeș, pîrît la Matei Corvin — 293, 5.
- Ianița**, Ἰανιτζά, oraș pe riul Vardar — 138, 25.
- Iapighia**, Ἰαπωνία, partea de sud-est a Italiei — 37, 1; 163, 11; 164, 8—15; 178, 12; 181, 10, 11; 182, 29; 249, 30.
- Iberi**, Ἰβῆρες, spanioli — 166, 6, 14, 32; 167, 7, 24, 27; 267, 13; chemați la cruciadă — 218, 6; Compania catalană stăpînind în Atena — 135, 24.
- Iberia**, Ἰβηρία, Spania, țară în Spania — 62, 8; 67, 28; 68, 3, 25, 27; 69, 7, 8, 14; 92, 23, 26; ocupată de arabi — 61, 23; 68, 29; 87, 29; țara cea mai mare — 165, 28; descriere — 165, 13, 25; 166, 1—10; în război cu Alfonso V de Aragon — 166, 22—35; cu arabii — 167, 22.
- Iberia**, Ἰβηρία, cea din Asia 96, 23; vezi Iviria.
- iberie**, galben, e cît doi venețieni — 167, 34.
- Ibraim**, Ἰμπραῖμης, turcește, pe grecește Avraam — 252, 4.
- Ibraim**, sfetnic al lui Baiazid I — 102, 33; 103, 29.
- Ieonion**, oraș în Asia Mică, azi Konieh — 31, 5; 150, 16; 151, 13; 193, 31.
- Iene-bei**, Εἰενὲ ἀρχων, Iene, Eyne, sfetnic al lui Baiazid I — 104, 4.
- ieniceri**, formarea și organizarea lor — 143, 4—25; 273. 31; corpul ieniceresc de la Poartă — 52, 6; 185, 27; 254, 10.
- Ieronim Bernardo**, Ἱερώνυμος Βέρναρδος, general venețian — 311, 39 312, 9.
- Ierusalim**, Ἱεροσόλυμα 98, 12.
- Iese**, Ἰεσέ, Iisus, general și sfetnic de al lui Murad II — 184, 18; 186, 4.

- Iisus**, Ἰησοῦς, religia lui — 76, 19; 78, 7; 91, 15; 92, 26; 93, 9; 97, 33; 117, 30; ce cred mohamedanii despre Iisus — 87, 9, 11, 13; mormintul lui Iisus — 192, 29; 198, 5, 12, 25.
- Iisus**, Ese fecior al lui Baiazid I — 106, 9; 114, 1; se face sultan — 113, 1—21; 118, 2.
- Iisus**, alt fecior al lui Baiazid I, se face creștin — 117, 29.
- Iisus**, Isa, fecior al lui Evrenosbei (Brenez) — 119, 97; 138, 1; în contra lui Scanderbeg — 249, 22, 33; în Corint — 258, 7, 8, 21; 259, 1.
- Iisus**, fecior al lui Isaac — 271, 18, 22; pașă la Scapie — 272, 36; 301, 8.
- Iisus**, fecior al lui Alban (Elvan), cucerește Argos — 306, 16; pașă în Morea — 306, 16; 313, 40.
- Ilion**, Troia. Dărimarea ei de eleni e răzbunată de Mahomed II prin cucerirea Constantinopolei — 235, 14, 16, 17.
- iliri**, Ἰλλυριοί, antici — 299, 36; albanezi — 36, 27; 40, 22; 54, 9; 75, 32; croații din Dalmația — 94, 10; 121, 19; srbii din Bosnia — 36, 25, 31; 37, 4; 50, 13; 57, 24; 152, 32—38; 255, 16, 18; 263, 11; 300, 26; 304, 37; limba lor — 41, 3; 91, 14; 94, 5; țara — 301, 2—15; 304, 38; 305, 5, 8; 306, 7; năpădită de turci — 300, 26; 303, 36; 305, 5—26; 309, 35; regele Bosniei Ștefan Tomașevici — 305, 7; ucis de Mahomed II — 305, 37; 306, 5; 310, 12; mai vezi 94, 7; 137, 23, 24; 153, 9—11; 241, 30; 299, 19—36; 300, 7; 308, 18; 314, 23.
- Iliria**, Bosnia — 302, 28.
- ilirisos**, Ἰλλυρισός, riu în Bosnia — 301, 28; 302, 1.
- ilirul**, regele Bosniei, Ștefan Tomașevici — 300, 26; 303, 22, 27.
- Ilochi**, Εἰλόκης, Ujlaki magnat ungar — 210, 20; 247, 16.
- Imbros**, insulă în Marea Egee — 28, 4; 131, 14; 248, 36; 267, 31; 268, 3—14.
- India** — 99, 11; 101, 30; 108, 5—32; descrierea — 108, 29—109, 20.
- indieni**, Ἰνδοί — 28, 18; 90, 20; 110, 19.
- Indus**, Ἰνδός, riu al Indiei — 108, 31; 109, 4.
- Inferando**, Ἰνφέρανδος, fecior din flori al lui Alfonso V de Aragon — 164, 14.
- Inflanda**, Ἰνφλάντη, Estonia, Estlanda — 92, 4.
- Ioachim**, Ἰωακείμ, mare învățat, cu darul profetiei — 182, 8—20.
- Ioan**, Ἰωάννης, V Paleolog (1341—1391) — 54, 14; 58, 3; își ia tronul în primire (1354) — 42, 4, 8; 48, 20; alianță cu Murad I — 42, 15; muștrat de Murad I — 44, 13; în Veneția — 48, 20—49, 21; trimite pe feciorul său Teodor în Morea — 49, 27; ținut închis de feciorul său Andronic IV — 55, 10; caracterizarea lui 65, 30—38.
- Ioan VI Cantacuzino** (1347—1354) își mărită fata după Orchan — 35, 14, 27; epitrop al minorului Ioan V Paleolog, se proclamă împărat — 35, 17, 26; i se ia domnia — 42, 1; e călugărit — 42, 9; feciorii lui la Mistra în Peloponez — 42, 2, 14.
- Ioan VII Paleolog**, fecior al lui Andronic IV Paleolog — 54, 14; 55, 18, 33; 65, 11; 66, 26; lăsat împărat în Bizanț — 67, 4.
- Ioan**, VIII Paleolog (1425—1448) e feciorul cel mai mare al lui Manuil II Paleolog — 131, 23, 34; care îl face bizantinilor împărat și arhiereu — 131, 24; în ale domniei umblă cu planuri mari — 140, 6; în război cu genovezii — 172, 1; 173, 9; unirea bisericilor — 27, 14; 173, 19; 29; include pe fratele său Dimitrie Paleolog — 183, 25; papa îi trimite zece trireme — 191, 38; moartea lui — 218, 11; fata lui Alexie IV Comnen din Trapezunt e soția lui — 264, 27.
- Ioan Comnen** (1447—1458). împărat în Trapezunt — 264, 29; 265, 4, 5, 8; se ridică în contra lui Alexie IV Comnen 265, 19—266, 25; tributar lui Mahomed II — 266, 38, 41; în prietenie cu Chasan cel Lung — 278, 14, 15; moartea lui — 280, 13.
- Ioan** domn, Ἰωάννης δόμνος, don Juan, regele Spaniei nu distruge Granada arabă — 167, 27.
- Ioan Leondarl**, vezi **Leondarl**.
- Ioan Choniat**, Ἰωάννης ὁ Χωνιάτης, vezi **Ianen de Hunedoara**.
- Ioanina**, oraș în Epir — 37, 26; regiunea orașului Ioanina independentă — 135, 7; cucerit de turci — 147, 12, 25, .
- Ionduzalpe**, Ἰονδοῦζάλπη, Ionduzalpe conducător oguz — 29, 8, 14.
- Ionina**, țară la marginea de apus a Asiei Mici — 31, 1, 7; 57, 6; 88, 11; 105, 31; 106, 36; 108, 23.
- Ionie**, Golful, Marea Adriatică — 161, 32; 162, 2; 301, 12.
- Ionuz**, Ἰονοῦζης, Junús, comandant al caveriei ușoare turce, învinge pe Toma Paleolog — 262, 26, 32; 263, 4.
- Ionnz**, pașă în Galipoli, ocupă Lemnos și Imbros — 268, 6; năvălește în Lesbos — 294, 1.
- Iosuf**, Ἰωσούφης, Jusuf, general turc e biruit de armata lăsată de Vlad Țepeș — 290, 13—17.
- Isaie**, Ἰσαάκιος, primul Comnen fugit din Bizanț la Trapezunt — 264, 16.
- Isaie**, guvernator bizantin în Acarnania, ucis de albanezi 133, 37.
- Isaie**, Ἰσαάκης, guvernator turc la Scapie (Usküb) — 184, 19; 301, 1, 8; vizir sub Mahomed II, ia parte la expediția din 1462. în Țara Românească — 288, 23; feciorul său e Iisus, Ese — 271, 18; 301, 8.

Isaac, țara lui Isaac, vecină cu Bosnia — 301, 14, 24.
Isac, Ἰσάκος, beilerbei de Anatolia — 219, 27.
Isaeal, Ἰσακάλης, guvernator turc în Patras din Peloponez — 272, 39.
Isam, pașă de Scopia, pustiește Bosnia — 153, 3.
Isara, Ἰσκρα, Giskra, conducător de oaste ceh, învins de Iancu de Hunedoara — 200, 16.
Isidor, mitropolit al Rusiei, după sinodul din Florența, cardinal — 176, 30; 177, 4; la apărarea Constantinopolei, prins de turci — 230, 22; răscumpărat în Galata — 233, 5, 7.
Ismail, Ἰσμαήλης, emirul Sinopei; de fapt bunicul acestuia Isfendiya (1392—1439); Mahomed I vrea să pornească război asupra-i, pentru că sprijinise pe Musa — 121, 6; face pace cu Murad II — 151, 17.
Ismail, (1443—1459), nepotul precedentului, îndeamnă pe bizantini la pace cu Mahomed II — 228, 28; 229, 10; supus de Mahomed II — 269, 13; 276, 16, 13; 277, 12—20; 278, 10; descrierea țării lui — 277, 22, 31.
Ismail, pașă turc la Galipoli, ocupă insulele Lemnos și Imbros — 268, 18, 19.
Istaspe, Darie al lui Istaspe — 98, 28.
Istmul, Ἰσθμός, corintic închis cu ziduri — 120, 20—31; 137, 1; 189, 33; 190, 8, 12; 201, 33; 202, 2 — 31; 205, 38; 311, 25; 312, 6—38; 312, 2; dărimat de turci — 148, 10; 171, 12, 15; 220, 25; 237, 31; cucerit de turci — 203, 3, 5; 204, 8, 38; 205, 3, 14; 206, 2; 255, 23; 313, 8—36; 314, 32; 315, 2, 9, 29.
Istmice, jocurile, serbate de elenii antici — 120, 23.
Istria, promontoriul — 300, 6.
Istru, Ἰστρος, Dunărea, în deosebi Dunărea de jos; turcii pradă pînă în Dunăre — 31, 34; tătari trec peste Dunăre și-i risipesc — 32, 1; sîrbi, bulgarii veniți de peste Dunăre — 40, 23, 26; popoare slave la sud și nord de Dunăre — 40, 29; 41, 9, 19; 94, 9; Țara Românească are la dreapta Istrul — 63, 11, 31; 93, 21; Baiazid I trece peste Dunăre — 64, 12; și înapoi — 64, 29; la Dunăre se sălășluiesc tătari și trec peste Dunăre — 75, 12; 90, 14, 28, 31, 32; trecînd peste Dunăre turcii merg asupra Sibiului — 155, 13, 23; 156, 3; fug spre Dunăre — 155, 27, 29; 156, 17; pașale la Dunăre fac necazuri Țării Românești — 158, 17; ungurii și rominii trec peste Dunăre la lupta de la Zlatița (1443) — 184, 4; 189, 13; regiunea de la Dunăre cu centrul la Vidin — 188, 11; rominii de la Dunăre — 190, 2; Vladislav I pornește din Ardeal peste Dunăre la lupta de la Varna — 193, 22; 194, 4; Iancu de Hunedoara se retrage spre Dunăre — 199, 11,

16; din Țara Românească a trecut Vladislav I peste Dunăre spre Varna — 199, 21; Iancu de Hunedoara trece Dunărea — 208, 36; 209, 17; după lupta de la Cosovo (1448) se retrage spre Dunăre — 215, 37; 216, 5, 24, 34; vizirul Machmut de pază la Dunăre — 255, 11—19; 262, 9; Vlad Tepeș pradă și robește peste Dunăre — 284, 16, 27; Mahomed II trece peste Dunăre în Țara Românească — 285, 27—286, 27; înapoi 291, 6—9; Țara Românească și Ungaria așezate la Dunăre — 287, 1; mai vezi 37, 10, 14, 29, 31; 38, 4; 41, 12, 18, 20, 21, 32; 59, 2, 14; 60, 25; 61, 14; 62, 6, 12, 14, 21; 90, 34; 152, 19, 19; 153, 2; 189, 6; 209, 8; 241, 1, 26; 242, 12; 244, 34; 275, 4; 283, 38; 299, 17, 19, 26; 309, 5, 28, 29; 310, 29, 35; 311, 5; 315, 22.
Italia: unirea bisericilor — 27, 16, 18, 24; 173, 33; 174, 1; 177, 20, 24; Ioan V. Paleolog în Italia — 48, 24, 29; Manuil II Paleolog în Italia — 67, 8, 12; soție lui Ioan VIII Paleolog din Italia — 131, 27, 32; și a despotului Teodor — 132, 11; 148, 32; obiceiul cînd se fac vizite în Italia — 174, 14; orașele Italiei — 128, 4; 175, 28; 177, 1, 4; împărțită în două partide — 125, 25; 178, 3, 16; 181, 7; bărbășii în Italia se rad pe față — 181, 32; state de sine stătătoare în Italia și orașele care o conduc — 181, 8, 16; 182, 27, 32, 35; Luca Notara avea averi în Italia — 234, 1; Mahomed II se teme de ajutoare din Italia — 234, 11, 19; patriarhul Grigorie pribegeste în Italia — 236, 28; despoții din Peloponez se gîndeau să fugă în Italia — 237, 3; principate și republici din Italia chemate la cruciadă — 248, 7; Scanderbeg trecut în Italia — 250, 1; Toma Paleolog în Italia — 275, 23; mai vezi — 32, 24, 28; 33, 6, 16, 18; 41, 20; 58, 25, 28; 61, 27; 62, 8; 66, 29, 33; 68, 27; 121, 19; 122, 7, 28, 123, 8, 14; 124, 20, 23, 28; 125, 37; 127, 25; 133, 22; 148, 1; 149, 12, 15, 28, 29, 32, 35; 154, 21; 159, 11; 160, 7, 35; 161, 28, 29, 31; 162, 7, 8, 16, 24; 163, 30; 164, 4, 19, 20; 165, 4; 166, 21; 167, 10, 16; 172, 11; 173, 4; 179, 21; 180, 4, 33; 182, 2, 4, 9, 15; 194, 6; 245, 34, 35; 246, 15; 249, 4, 5, 13; 268, 8, 9; 305, 16, 18; 308, 36; 313, 3.
italieni, Ἰταλοί, ostași — 32, 21; 33, 6; italienii numesc pe unguri peoni — 61, 12; graiul rominilor asemănător cu al italienilor — 63, 18; rominii se aseamănă și în alte privinți — 63, 27; domnitori italieni în Peloponez — 150, 1; italieni veniți în ajutor lui Scanderbeg — 249, 35, 36; lui Toma Paleolog — 269, 2; prinși în Lemnos și Imbros — 268, 14; mai vezi — 69, 21, 22; 160, 7; 162, 38; 163, 7; 246, 20.

- Iteia**, Ἰταία, localitatea Sogute în Asia Mică — 30, 15.
- Itome**, Ἰθώμη, oraș în Mesenia din Peloponez — 149, 37; 223, 23; 239, 25; 262, 22.
- Iturea**, Ἰτουραία, țară în hotar cu Egiptul — 98, 8.
- Iulian**, cardinal, cade la Varna — 192, 28; 199, 13.
- Iustinian cel Mare** (527—565), împărat al romanilor, a închis Istmul corintic cu zid — 120, 26.
- Iusuf**, Ἰουσούφης, turcește, Iosif grecește — 252, 5.
- Ivan Castriotul**, Ἰβάνης ὁ Καστριώτης, țara lui prădată și ocupată de turci — 153, 14, 18; 206, 11; Schender, Scanderbeg, feciorul său — 153, 22; 206, 5; vezi Schender.
- Iviri** Ἰβήρες, din Caucaz, georgieni — 267, 13, 17, 20.
- Ivria**, Ἰβηρία, Georgia — 96, 23; 265, 5, 8; 266, 31; 267, 1; arama din Ivria — 277, 28; Ivria de sus — 267, 8.
- Iyon**, Ἰϋών, fecior al lui Alban (Elvan) și guvernator în Peloponez — 297, 31. Probabil identic cu Ese (Iisus).
- Izaul**, Ἰζαούλης, Esau de Buondelmonti, cum ajunge domn în Acarnania și Etolia — 134, 23 — 135, 11.
- Kent**, Κεντίξ, ținut în Anglia — 72, 13.
- Lacedemon**, Sparta în Peloponez — 256, 5; 259, 34; 261, 35.
- Lacedemoni**, Λακεδαιμόνιοι, spartani, isprăvile lor — 26, 3.
- Laeonica**, Λακωνική, țară în Peloponez — 132, 5, 32; 171, 17; 204, 29; 257, 25; 260, 5; 269, 7; 311, 27; 314, 36; slavi așezați în Laconica — 40, 34.
- Ladislau**, Λαδίσλαος, regele ungar Vladislav I (1442—1444); soli de la Ioan VIII Paleolog — 183, 33; încheie cu Murad II pacea de la Seghedin — 188, 28; în lupta de la Varna (1444) — 193, 22; nu ascultă de sfatul lui Iancu de Hunedoara — 197, 13; ci de alți sfințici pizmătareți — 198, 6; înțărțat de Iancu asupra lui Vlad II Dracul — 199, 21; cade în luptă — 198, 35; 209, 32; 246, 13; 310, 10, 31.
- Ladislau**, Λαντίσλαος, rege în Neapoli — 161, 25; 162, 6; 163, 6; 164, 8.
- Lampsac**, oraș pe țărmul asiatic al Dardanelor, cucerit de venețieni — 130, 12.
- Laodicea**, oraș în Siria — 83, 32.
- Laonie Chaleocondil din Atena** — 25, 1.
- Laranda**, Λάρανδα, oraș în Licaonia în Asia Mică — 150, 16, 21.
- Larisa**, oraș în Tesalia — 313, 11.
- Latini**, creștinii catolici — 74, 7; 177, 23.
- Laurențiu Hedervari**, vezi Hedervari.
- Lazar**, vezi Eleazar.
- lelegii** — 143, 34; 250, 26.
- Lemnos**, Ἀἴμνος, insulă în Marea Egee — 28, 4; 131, 14; 139, 8, 10; 140, 31; 183, 8, 10; 248, 35; 267, 31; 268, 2—14; 315, 25, 27, 30.
- Leodoriehe**, Λεωδωρίκη, orașel în Peloponez (?) — 258, 2; sau poate identic cu
- Leodoriehi**, Λεωδορίκιον, orașel în Grecia de mijloc aproape de muntii Pind — 190, 4.
- Leon VI Filosoful** (886—912), prezicerile lui — 236, 25.
- Leonard**, fratele lui Carlo Tocco — 147, 18; fata lui măritată cu Constantin XII Paleolog — 149, 7.
- Leondari**, Λεοντάρη, Λεοντάριον, în antichitate Megalopolis, oraș în Peloponez — 237, 33; 262, 20, 22; 268, 24; 270, 23; 271, 7; 313, 38.
- Leondari Ioan**, Λεοντάρης Ἰωάννης, general bizantin — 173, 6.
- Leontii**, Λεοντίη, orașul Leondari — 311, 29.
- Lesbos**, Ἰνσούλα în Marea Egee, azi Mitilini — 49, 37; 160, 25; 183, 8; 293, 17, 18; 295, 27; 297, 17; 298, 6; cucerită de Mahomed II — 293, 9, 15; 294, 3—13; 295, 24; 296, 2—22; 298, 22; Gattilusio au domnit în ea — 268, 2; 294, 18; ultimul ucis de Mahomed II — 297, 17; 298, 1, 19; 310, 12.
- Leneamna**, Λευκαμνάς, Berbecule alb, porecla sultanului Carailuc după denumirea tribului — 56, 22.
- leucarni**, Λεύκαρναί, miei albi, trib turcoman — 110, 25; sultanii domnitori asupra lui — 151, 2, 26.
- Leucopolitehni**, Λευκοπολίτην, Cetatea Albă; semințiile rusești încep de la Cetatea Albă — 191, 19; reședință domnească a Moldovei — 93, 22.
- Levadia**, Λεβάδεια, oraș în Beotia — 99, 30; 313, 19; cucerit de Baiazid I — 135, 26.
- Libia**, Africa de nord, afară de Egipt — 25, 25; 26, 18; 61, 23; 68, 19; 79, 8, 9; 87, 28; 88, 17; 97, 37; 98, 1; 99, 1, 5; 107, 1; 128, 16, 21; 143, 32; 167, 19, 21; 168, 6, 8.
- libienl**, arabii din Africa de nord — 68, 28; din Spania — 68, 22; 69, 3, 15, 16; 87, 29; 92, 26; 165, 32; 166, 13; 167, 18—30; 168, 28.
- Lidia**, Λυδία, țară în Asia Mică — 28, 17, 22; 31, 2; 34, 10; 56, 9; 101, 19.
- ligiilor**, Λιγύων, țara, în Spania — 164, 24.
- ligir**, Ἰγίρι, Ἀίγυρος, italienii din statul ducelui din Milano (Lombardia) — 67, 24; 159, 4; 160, 7, 26, 32; 161, 11; 175, 20; 177, 28, 30. țin cu Ghibelinii — 178, 9; în război cu venețienii — 125, 24; 178, 33; mai vezi — 181, 3.

Ligiria, Λιγυρία, statul ducelui din Milan (Lombardia), în război cu venețienii — 124, 20, 24, 35; 125, 20; 128, 27; 177, 27; 179, 9; 277, 36; mai vezi—61, 35; 67, 13; 68, 11; 125, 1, 31; 161, 14.

Liguri, țara ligurilor, republica genoveză; genovezi, Λίγυρες, în Eubea 133, 2, 5, 12.

Liguria, Λιγυρία, republica genoveză — 68, 11.

lituani, Λιτουάνοι — 90, 35; 91, 13; 93, 15 — 26

locri, Λοκροί, locuitorii Locridei — 58, 7; 190, 4.

locri Ozoli — 201, 26.

Lodi, Λοδίη, oraș în Italia aproape de Milano — 179, 8.

Londra, Λόνδρα, capitala Angliei — 71, 16; 72, 2.

Longos, Λόγγος, Giustiniani, genovez rănit la apărarea Constantinopolei — 230, 34; 231, 4, 13.

Lopadion, lac în Bitinia din Asia Mică; pe țărmul lui e orașul Nicea; printr-un rlu se revarsă în Marea de Marmara — 141, 36.

Loredano, Λορεδάνο, nobili venețieni; un Loredano e trimis în contra turcilor în Peloponez — 311, 17.

Loredano Petru, amiral venețian învinge pe turci — 129, 18.

Luca, Λούκη, Lucca, oraș în Italia — 175, 30; forma de guvernământ — 175, 30; 176, 15.

Luca Notara, vezi Notara.

Lucan, Λουκάνης, răscoală în contra despoților din Peloponez — 237, 25, 36; 240, 17; cîrmuitor la Corint — 256, 4; 259, 34; îndeamnă la răscoală pe despotul Toma Paleolog — 261, 34.

Luciu, Λούκιος, stăpînitor în orașul Enos — 298, 11.

Macedonia, invadată de Ștefan IV Dușan — 36, 22; 37, 13, 26; prădată de Murad I — 40, 6; interioară, supusă de albanezi — 133, 31; dinspre Marea Ionică, adică Adriatică — 192, 3, 12; 249, 24; armata turcă din Macedonia — 255, 22; Macedonia de jos — 297, 30; mai vezi—33, 7; 36, 35; 42, 6, 8; 46, 21; 49, 28; 50, 10, 11; 54, 6; 57, 22; 65, 5; 74, 31; 75, 12, 25; 117, 16, 24; 146, 24; 223, 21.

macedonenii, antici ai lui Alexandru cel Mare — 26, 4, 17; 101, 25; macedonenii ar fi albanezii — 300, 23.

Machumet, Μαχουμέτης, Machmut Μαχμούτης al lui Mihail, e ginerelul lui Zagan și cumnat cu Mahomed II — 235, 28, 31. 290, 12—16; beilerbei de Rumelia — 251, 13; mare vizir — 251, 14; originea lui — 251, 17; de pază la Dunăre — 255, 10; 262, 9, 10; fratele

său domn în Semendria — 263, 13; merge asupra Spartei și a altor orașe din Peloponez — 269, 26; 270, 2; 275, 17; asupra Sinopei — 276, 15 — 277, 11; la Trapezunt — 280, 20 — 281, 3, 282, 11; bătut de Mahomed II pentru vești rele — 285, 2; corturile lui iscodite de Vlad Țepeș și atacate — 287, 30; 288, 22, 27; admiră pe un ostaș de al lui Vlad Țepeș — 289, 5, 11; la cucurcirca insulei Lesbos—296, 6, 18; cucerește capitala și prinde pe regele Bosniei Ștefan Tomașevici — 302, 8—303, 27; 305, 2, 9; 306, 4; în contra venețienilor năvăliți în Peloponez — 312, 35, 39, 313, 5—37.

Madites, oraș pe malul Dardanelelor, ocupat de turci — 36, 6; întărit de Mahomed II — 298, 34;

magnetic, acul arată spre nord — 88, 23.

Mahomed I, Μεχμέτης, (1413—1421), fecior al lui Baiazid I — 113, 5; în luptă cu fratele-său Musa—117, 31 120, 10; impune Țării Românești tribut — 120, 16; ține pace cu bizantinii — 120, 28; 131, 18; 137, 8; în război cu Sinope — 121, 5, 11; 130, 25; cu venețienii — 121, 12; 129, 14 — 130, 20; moartea lui — 139, 1—6; 141, 14; caracterizare — 130, 31; mai vezi — 106, 9, 130, 38; 131, 1—14; 136, 12; 137, 5, 7, 34; 138, 6, 9; 139, 19, 23; 141, 25; 143, 1; 145, 14, 27; 146, 3; 218, 35.

Mahomed II (1451—1481), Μεχμέτης, tatăl său Murad II îi dă și i-o ia înapoi domnia — 206, 32; 207, 9; îl lasă urmaș — 219, 1, 9; urcarea-i pe tron — 219, 17; război și pace cu sultanul caramanlu — 219, 35; zidește Rumelhisar — 223, 1; pornește asupra Constantinopolei — 224, 6; asupra sirbilor—240, 31; 241, 14; împresoară Belgrad—241, 28; plan de cruciadă în contra lui — 247, 25; 248, 10; 249, 10; o vară de liniște — 249, 18; expediție în Peloponez — 255, 1; Trapezunt tributar lui Mahomed II—266, 39; ocupă Sinope—271, 32; spaimă de Mahomed II — 278, 8; i se cere să dea lui Uzun Chasan tributul Trapczuntului — 278, 16, 17; pornește asupra lui Vlad Țepeș — 285, 21; soli de la Ștefan cel Mare al Moldovei—286, 12; pornește asupra insulei Lesbos — 295, 23; asupra Bosniei — 300, 9; impresionat de o minunc—314, 21; mai vezi—221, 10; 250, 20; 284, 20.

Mahomed, Μεχμέτης, slujitor al marelui vizir Chalil — 235, 32.

Mahomed, Μεχμέτης, pașă de origine grec—252, 1.

Malatesta, Μαλατέστας, fata lui soția despotului Teodor Paleolog — 132, 11; casa Malatesta, din care papa trimitea arhiepiscopul în Patras ca domn — 149, 19; casă domnitoare în Rimini și Marca din Italia—181, 9, 13.

- Mamelueli**, Μαμελούκιδες, robi ostași ajunși să domnească în Egipt — 97, 10, 15.
- Mamlas**, țară în Iviria (Georgia) — 267, 6.
- Mamlas**, ginere sau cumnat al împăratului din Trapezunt — 281, 7.
- Mamonas**, domnul Monemvasiei (Epidaur) în Peloponez — 65, 7.
- Mandromenos**, feciorul său turcit Mahomed-paşa — 252, 1.
- manihel**, Μανιχαῖοι, sectă religioasă — 97, 36.
- Mantineia**, Μαντίνεια, oraș în Peloponez — 132, 5; 223, 23; 257, 25; impresurat de Toma Paleolog — 269, 8.
- Mantua**, Μαντούη, ducat și oraș în Italia — 181, 10, 11, 18; 218, 5, 8; 249, 8, 16; 309, 16.
- Manuil**, Ἐμμανουῆλος, II Paleolog (1391—1425) fecior al lui Ioan V Paleolog — 42, 18; guvernator în Salonic se răscolă în contra lui Murad I — 46, 20, 29; 49, 35; plătește datoriile tatălui său — 49, 10, 17, 20; însoțește pe Murad I și Baiazid I în expediții — 48, 12; 54, 13; 56, 4; închis de fratele său Andronic IV Paleolog 55, 11; fuge la Baiazid I — 55, 23; bizantinii îl cer împărat 55, 25—34; logodit — 67, 27; cu gând de răscolă în contra lui Baiazid — 66, 14; pleacă în apus după ajutor — 67, 1; 73, 16; închide cu zid Istmul Corint — 120, 18; 137, 1; feciorii lui — 131, 23; feciorul său Teodor, despot în Peloponez — 132, 7; 136, 36.
- Manuil**, Ἐμμανουῆλος Cantacuzino, despot în Peloponez — 42, 2, 14.
- Manuil**, Ἐμμανουῆλος, fecior din flori al lui Ioan V Paleolog învinge flota lui Musa — 116, 24, 26.
- Manuil** Ἐμμανουῆλος, din neamul Cantacuzinilor, ales conducător de albanezii răsculați — 237, 15; 257, 9.
- Marea**, Μάρκη, ducat în Italia — 163, 30; e de partea Guelfilor — 178, 11; stăpinit de familia Malatesta — 181, 9, 14.
- Mareu**, mitropolit al Efesului, antiunionist — 177, 21.
- Mardonius**, comandant pers la Platea în 479 î. e.n. — 103, 34.
- Marea Arendiei** — 149, 37.
- Marea Caspică**, descrierea — 84, 29; 93, 12.
- Marea Egee**, Αἰγαῖον — 28, 5; 29, 22; 160, 25, 30; 129, 25; 228, 6; 233, 26; 249, 1, 3; 295, 14; posesiuni și trirame venețiene în Marea Egee — 122, 21; 128, 15; 311, 18; insule din Marea Egee date de Mahomed II lui Dimitrie Paleolog 267, 31.
- Marea Indică** — 85, 1, 3; 108, 30; 109, 3.
- Marea Ionică** — 160, 30; 299, 11; 307, 3; 311, 19; posesiuni și trirame venețiene în Marea Ionică — 128, 14; 129, 24; Marea Adriatică — 36, 21, 25, 27; 37, 7; 40, 26, 29; 41, 11; 54, 11; 57, 22; 94, 5, 10; 121, 14, 17, 19; 122, 6, 19; 128, 14; 129, 24; 152, 38; 153, 1, 9, 10; 154, 14; 192, 4, 12; 206, 16, 19; 208, 3, 8; 249, 24; 250, 12; 299, 16; 300, 6, 303, 35; 304, 2.
- Marea Neagră**, Εὐξεινος Πόντος. Țara Românească ajunge pînă la Marea Neagră — 63, 11; corăbii venețiene în Marea Neagră — 128, 16; genoveze — 172, 16; Mahomed II construiește o flotă în Marea Neagră — 298, 23; flota lui Vlad Tepeș — 285, 32, 33; Marea Neagră închisă de Mahomed II — 298, 36. Mai vezi — 28, 2; 30, 14, 31, 3; 37, 10; 38, 4; 41, 22; 91, 4, 9, 19; 93, 20; 96, 24; 114, 3; 183, 28; 193, 24; 195, 8; 225, 27; 263, 29; 264, 3; 276, 5; 277, 24.
- Marea Roșie**, Ῥάλασσα ἐρυθρὰ — 85, 24; 98, 14.
- Marea Tirenică**, Τυρρηνικὸν πέλαγος — 159, 12.
- Maria**, fecioara — 87, 11.
- Maria**, regină la Neapoli în Italia — 164, 11.
- Mariangeli**, Μαριάγγελοι, domnind în Milano — 124, 26; 125, 6.
- Mariangelo**, Μαριάγγελος, de neam breton — 125, 6.
- Marsilio**, Μαρσίλιος, din casa Carara, voiește să ocupe Padua de la venețieni — 178, 18—30.
- Marte**, zeul războiului; ziua lui Marte, Ἡμέρα, marți, ziua căderii Constantinopolei — 230 27.
- Martin**, Μαρτῖνος, primește zălog insula Chios 295, 3, 6.
- Masagefi**, Chataizi, la răsărit de Marea Caspică — 82, 1, 7; 84, 30, 33; 89, 9, 20; 93, 12; 96, 13; 99, 19; 108, 27; 109, 25, 26.
- Matel Cantacuzino**, făcut împărat — 42, 10.
- Matel Corvin**, aruncat în închisoare — 247, 11; rege al Ungariei — 247, 13, 20; Vlad Tepeș pîrît la el — 293, 5; trece Dunărea, robind turci — 311, 9.
- Mavroecstan**, Μαυροκώνσταν, sameșul împăratului Ioan Comnen din Trapezunt — 266, 12.
- mavroprobatanți**, Μαυροπροβατάντες, trib turcmen numit păstori de oi negre — 221, 6.
- Mazam**, Μαζάμης, Chasim feciorul lui Mazam — 185, 12.
- mazul**, μαζούλης, pe turcește mare dregător scos din funcție, mazilit — 290, 27.
- Meca**, Μεκê, în Arabia, locul morții și înmormîntării profetului Mohamed — 87, 36.
- Medla**, țară în Asia — 90, 4; 110, 35; 111, 14.
- Medini**, casa, Οἶκος τῶν Μεδίων, din care coboară Alfonso V de Argon — 163, 15.
- Mediolan**, Μεδιόλανον, Milano din Italia — 67, 13, 124, 25, 26; 125, 1, 12, 21; 159, 8; 161, 14, 22, 24; 167, 13; 177, 32; 179, 6—27; 180, 14, 19; 181, 7, 10, 11; 182, 28, 36; 268, 3.

- Megalopole**, oraș în Peloponez — 262, 19; 311, 29.
- Megara**, oraș în Grecia de mijloc — 261, 5.
- Mehmet**, vezi **Mahomed**.
- Meliari**, strâmtoarea de la Meliari numită Capanion, la Trapezunt — 265, 39, 40.
- Melieamerazil**, Μελικαμηράδες, mari dregători dintre mameluci în Egipt — 97, 19, 22.
- Melitine**, Μελιτήνη, oraș pe Eufrat, ocupat de Baiazid I — 76, 3, 6; 78, 24, 31; 99, 23.
- Memfis**, oraș în Egipt — 76, 28; 89, 20; 97, 4, 9, 12, 20, 37; 98, 13, 31; descriere—97, 23.
- Memnon**, fecior al lui Carlo Tocco — 147, 16, 21, 34.
- Mendesia**, Μενδεσία, diferiți stăpînitori turci în sud-vestul Asiei Mici din dinastia Menteşe — 56, 26; 57, 7; 111, 17; ultimul Ilyas-beg a fost izgonit de Murad II — 151, 8, 9.
- Meotis**, Balta, Μαιώτις λίμνη, Marea de Azov — 91, 4; 94, 26.
- Mesapia**, țară în Italia — 161, 32.
- Mesembria**, Μεσημβρία, oraș la Marea Neagră la marginea de nord a împărăției bizantine — 28, 3.
- Mesene**, Μεσσηνή, capitala Meseniei — 149, 37.
- Mesenla**, Μεσσηνία, țară în Peloponez — 132, 31; 223, 23; 269, 8.
- Mesochaldii**, Μεσοχάλδαιοι, locuitorii din Mesochaldion — 280, 14.
- Mesochaldion**, Μεσοχάλδιον, cartier în Trapezunt — 266, 14, 29; 281, 16.
- Metin**, Μελίνης, dinastie de stăpînitori turci în Asia Mică — 56, 26; 57, 10, 13.
- Metoehtel**, Μετοχιταίοι, o spiță a Paleologilor, tatăl cu feciorii cad la cucerirea Constantinopolei — 232, 12.
- Metone**, Μεθώνη, oraș venețian în Peloponez — 73, 29; 272, 23; 306, 18. 314, 4.
- mezil**, din antichitate — 26, 12, 13; din evul mediu — 28, 16; turci (?) 295, 4 nota 1.
- Mezit**, Μεζέτης, trimis de Murad II asupra Ardealului, e ucis de un proiectil — 155, 8—32.
- Mică**, Mai, insula Minorca 165, 19.
- Michal**, Ali feciorul lui Michal (Αλίας Μιχαλάω) — 288, 38; 291, 8.
- Michali**, Μιχαλίας, vezi **Michaloglu**.
- Michalichie**, Μιχαλίκιος, țara lui Michalichie, lângă lacul Lopadion — 141, 37.
- Michaloglu**, Μιχαλόγλης, vizir și beilerbei de Rumelia sub Murad II — 142, 36; sub numele de Michali e ucis de Tezetin — 146, 21.
- Michene**, Μυκήνη, oraș în Peloponez—224, 2.
- Mihail**, Μιχαήλος, IX Paleolog, mort la 1320, fecior al lui Andronic II Paleolog — 32, 10.
- Mihail**, Μιχαήλος, (1323—1330) țar bulgar — 38, 3; aliat al lui Andronic III Paleolog 34, 23; doborît de sîrbi — 34, 26.
- Mihail**, Μιχαήλης, beilerbei de Rumelia, a dus armata turcă asupra ungurilor și a Transilvaniei — 137, 22.
- Mihail**, Μιχαήλος, tatăl marelui vizir Machmut — 251, 17; 255, 10; 276, 33; 305, 2; 306, 4.
- Mihail**, Μιχαήλος, domn în Semendria, frate cu marele vizir Machmut 263, 13, 16.
- Miliarese**, Μιλιερέσης, tovarăș al domnului Etoliei Carlo Tocco — 133, 27.
- Milșoș**, Μηλόσης, Cobilici, viteaz sîrb ucide pe Murad II la Cosovo (1389) — 50, 25.
- minerelii**, Μικράελιοι, populație din Caucaz — 94, 25; 267, 6.
- Minghie**, Μυγγίαι, localitate între Megara și Corint — 202, 6, 28.
- Minorea**, una din insulele Balcare — 165, 19.
- Mircea cel Bătrîn**, Μύρξας, domnul Țării Românești (1386—1418) — 64, 1; are mulți feciori — 64, 4, 6; Baiazid I învinuindu-l că a fost pricina cruciadei de la Nicopole (1396) și că a luat parte la ea, pornește asupra-i — 63, 4; 64, 9; Mircea stringînd oastea țării, se luptă strălucit — 64, 12; Musa duce tratative cu Mircea — 114, 3; un băiat de al lui Mircea se află în Bizanț — 114, 6; în regiunea de la Dunăre se întîlnește cu Musa — 115, 19; feciori din flori preînși de ai lui Mircea — 158, 10; Vlad Dracul e fecior de al lui Mircea — 193, 6; 200, 5, 7.
- Mircea**, Μύρξας, domn la Canina în Macedonia, izgonit de Baiazid I — 154, 19.
- misî**, Μυσσοί, bulgari — 38, 6; limba lor — 40, 32; 41, 3; 299, 13; în război și prietenie cu bizantinii—34, 13; 42, 17; 295, 4; în război cu turcii — 41, 31; 42, 27; mai vezi—38, 3; 40, 8, 10, 19; 48, 13; 50, 9; 75, 12; 94, 9; 119, 12; 216, 27;
- misî**, bulgari, dar poate mezi-turci — 295, 4.
- Misia**, Μυσία, de jos, Bulgaria de apus — 41, 17, 19, 21; de sus, de răsărit — 41, 17; Bulgaria — 30, 13; 31, 2, 16; 33, 34; 41, 30; 209, 7.
- Misia**, țară în Asia Mică de apus — 43, 7; 57, 7; 88, 10; 104, 18.
- Mistra**, Μυσσηφράς, oraș și cetate medievală, lângă Sparta în Peloponez — 42, 3.
- Misul Dobrotiei**, Δοβροτίκης ὁ Μυσός—193, 24.
- Mitiline**, Μυτιλήνη, insula Lesbos — 265, 7, 8; 282, 5; capitala insulei — 297, 3.
- Mirza**, Μυρζίης, tovarăș de al lui Timur Lenk — 81, 28; 82, 23, 26; 83, 14—33; 84, 8, 23.
- Mladen**, nobil sîrb, căruia Stefan IV Dușan îi dă să guverneze părțile de pe la Ohrida — 37, 34; 50, 10.

- Mohamed**, Μεχμέτης, proietul întemeietor de religie — 69, 16; 76, 18, 23; 77, 33; 86, 12; 87, 17; 89, 4; 93, 9; 98, 2, 5; 106, 18; 276, 19; 282, 1; pelerinaj la mormîntul lui — 88, 14, 17, 27; 98, 16; 236, 11.
- Moise**, Μωσής, religia lui — 93, 10.
- Moldova**, țara, vezi **Bogdanla**.
- Molivos**, Μόλιβος, oraș în insula Lesbos — 294, 1.
- Monferato**, Μονφεράτος, o fată de a ducelui de Monferato e una din soțiile lui Ioan VIII Paleolog — 131, 27; alta e soția ducelui de Ferrara — 174, 10.
- monoteiști**, sectă religioasă — 97, 32, 36.
- Morava**, Μοράβας, riu în Serbia — 209, 8; 216, 22; 240, 34.
- Morezini**, Μορεζίνης, mare pirat — 268, 32.
- Morsien**, Μορσίην, oraș în Spania; Murcia: ? — 166, 4.
- Moscova**, Μοσχόβιον, capitala Rusiei — 91, 20.
- Muehl**, Μουχλή, oraș în Peloponez — 257, 28; 262, 26; 263, 4.
- Mulgherios**, Μουλγέριος, comandantul cetății orașului Sichion — 205, 20.
- Muntele de Argint**, ἀργυροῦν ὄρος, din care izvorăște Nilul — 97, 29.
- Murad**, Μουράτης, turcește; pe grecește înseamnă dor — 252, 3.
- Murad I**, (1359 — 1389), Ἀμουράτης, fecior al sultanului Orchan — 35, 33; 53, 1; trece în Europa — 40, 1; în război cu Șisman — 41, 26, 33, 34; față de Ioan V Paleolog — 42, 16, 19, 20; 43, 35; față de Manuil II Paleolog — 46, 19 — 47, 16; 50, 2; sultanii selgiucizi se răscoală — 43, 1; 49, 34; înăbușă rebeliunea lui Saugî — 44, 11 — 46, 5; cade în lupta de la Cosovo — 50, 6 — 36; 53, 19; 209, 27; a colonizat turci în Macedonia — 75, 8, 25; mari viziri la Poarta lui — 251, 27; mai vezi — 47, 19 — 48, 17; 49, 22, 29; 52, 5, 6; 53, 3; 58, 29; 75, 8, 28; 106, 30; 108, 18; 213, 1; 279, 8; 293, 20.
- Murad II**, (1421 — 1451), Ἀμουράτης, lăsat sultan în Europa — 137, 12, 13; 139, 2, 6; după înfrîngerea celor doi Mustafa, rămîne singur sultan — 142, 1 — 35, 145, 31; 146, 4 — 17; impresoară Constantinopol — 143, 1; 144, 17; 145, 14, 17, 23; 225, 17; cucereste Salonicul — 146, 23 — 147, 8; Etolia — 148, 6; trimite pe Turachan să pustiască Țara Românească — 148, 24; ia de soție pe fata craiului sîrb — 150, 9; război cu sultanul din Iconion — 150, 23; 151, 4 — 15; merge asupra Sinopei — 151, 19; război cu socrul său Gheroghe Brancovici — 151, 27; 152, 2 — 15; impresoară Belgradul — 152, 19; 241, 25; trimite oști asupra Transilvaniei — 155, 7; o flotă asupra Trapezuntului — 158, 25; se gătește de război asupra Țării Romî-
- nești — 171, 1; în lupta de la Zlatița — 171, 24; 183, 30; 184, 2 — 30; pacea de la Seghedin — 188, 29, 30; 189, 3; 191, 28; 193, 1, 3; pleacă asupra lui Caraman — 171, 10; 189, 11; 193, 29, 34; în preajma luptei de la Varna — 191, 33; 192, 2, 6, 34; 195, 5 — 12; trece peste Elespont armata — 194, 17; în lupta de la Varna — 195, 16; 196, 5, 12; 198, 25, 38; Vlad II Dracul învinuit de Iancu de Hunedoara, că ține cu Murad II — 199, 23; învingător — 200, 19, 26; năvălește în Peloponez — 201, 35; 202, 5, 28; 205, 3; 237, 31; și-l face tributari — 205, 33, 36; năvăliri asupra lui Scanderbeg — 206, 20; 208, 21; abdică și revine la domnie — 206, 34; 208, 1; în luptă la Cosovo (1448) cu Iancu de Hunedoara și cu domnul Țării Românești Dan — 209, 11 — 21; 210, 2; romînii trimit sol de împăcare — 214, 20; cu gînd de război asupra Bizanțului — 218, 9; moartea-i și caracterizarea — 218, 34; 219, 2, 10; soțiile lui — 219, 21, 26; mari viziri ai lui — 251, 26; mai vezi — 139, 13, 18; 141, 25 — 35; 150, 3, 34; 154, 17, 19; 171, 8; 183, 2, 20; 189, 13, 17; 190, 20; 201, 14; 219, 17; 31; 223, 1; 279, 3; 293, 17; 295, 28; 297, 27.
- Murad**, Ἀμουράτης, mare dregător al sultanului Musa, îndemnat de viitorul sultan Mahomed I să-l părăsească — 119, 5.
- Murat**, Μουράτης, de origină Paleolog, ajunge mare la Poarta sultanului — 251, 33.
- Musa**, Μωσής, (1411 — 1413), fecior al lui Baiazid I, e prins și el la Angora — 106, 3, 5; 113, 5; i se dă drumul — 109, 30; cere lui Mircea cel Bătrîn ajutor și se face sultan — 114, 8; în luptă cu fratele său Musulman — 114, 23 — 114, 6; biruit — 115, 9; fuge la Dunăre, unde se întîlnește cu Mircea, domnul Țării Românești — 115, 18; îl biruie pe Musulman — 116, 8, 14; caracterizarea lui Musa — 116, 2; 117, 37; în război cu Bizanțul — 117, 4 — 25; în luptă cu frate-său Mahomed I — 118, 2 — 119, 37; ciunt de o mînă fuge spre Țara Românească — 120, 1; mai vezi — 113, 24; 116, 28; 117, 31; 121, 7; 130, 24; 135, 5; 136, 11; 137, 33.
- Musplachasit**, Μουσπλαχασίτης, e Mustafa rostit mai pompos — 252, 10.
- Mustafa**, Μουσταφᾶς, fecior al lui Baiazid I — 113, 6; 130, 23, 32; 139, 7; trece în Țara Românească și e ajutat de Mircea cel Bătrîn în contra lui Mahomed I — 130, 28, 36; e ținut sub pază de bizantini — 131, 5 — 10; ridicat de ei sultan în contra lui Murad II — 139, 14, 16; 140, 2 — 27; ajunge sultan — 140, 30 — 141, 19; încheie tratat — 141, 33; înfrînt de Murad II — 141, 37 — 142, 31.

- Mustafa**, feciorul mai mic al lui Mahomed I, care-l lasă sultan în partea asiatică — 137, 13; ridicat de bizantini în contra lui Murad II — 145, 27.
- Musulman**, Μουσουλμάνης, Soliman (1403 — 1411), fecior al lui Baiazid I — 106, 9; 113, 5; în luptă cu fratele său Iisus — 113, 12—22; ajunge sultan — 113, 23; sprijină un contrapretendent de al lui Mircea cel Bătrîn — 114, 7; în luptă cu fratele său Musa — 114, 9—115, 14; 116, 6, 27; caracterizarea lui — 115, 21—116, 1; un nepot de fiu de al lui, cu numele Orchan, refugiat în Bizanț — 232, 16. Mai vezi — 114, 2; 117, 9, 18; 118, 2; 136, 11.
- musulmani**, Μουσουλμάνοι, turci — 184, 21; 199, 2; 288, 10.
- Naupaetos**, oraș în Etolia în Grecia de mijloc — 135, 14; 269, 6; 306, 17.
- Nauplion**, oraș venețian în Peloponez — 73, 34; 256, 9; 260, 30; 311, 32.
- Navara**, Ναβάρρη, țară în Spania — 69, 1, 8; 135, 23; 164, 25, 27, 34; 165, 13, 30; 166, 25; 168, 21, 25, 29; 169, 1; celtiberii, iberii din Navara, e așa zisa companie catalană — 135, 23.
- nazireu**, Ναζιραῖος, călugăr — 180, 27; 182, 15; 232, 20; 242, 32; ordinul ioaniților din Rodos — 74, 1—8; 92, 24; ordinul teutonic — 92, 18; derviși turci — 207, 4, 13.
- neamuri**, unități militare după neamuri — 196, 28, 30.
- Neapoli**, Νεάπολις, oraș în Italia — 138, 28; 161, 29; 162, 5; 164, 17; 248, 29; Parthenope ce se numește Neapoli — 133, 21; trimitte guvernatori în insulele ionice—134, 8; regat — 162, 4; 163, 13; 167, 11; 181, 10.
- Neopolichni**, Νεοπολίχνη, oraș în Peloponez — 223, 25.
- Neres**, Νέρης, identic cu Nerio.
- Nerio**, Νέριος, Aciolioli, nobil florentin, domnind în Atena — 190, 14, 17, 22; 191, 13, 16; 260, 21, 34, 38; chiamă pe Murad II asupra despotului Constantin Paleolog Dragases — 201, 31; 202, 6.
- Nicea**, Νίκαια, oraș în Bitinia din nord-vestul Asiei Mici — 146, 7; 176, 30; capitala imperiului bizantin 27, 20; cucerită de turci — 33, 25; 34, 15—35, 8.
- Nicolale**, Νικόλαος, V papa (1447 — 1455), — 176, 37; 246, 17; 248, 23, 27.
- Nicolale**, jupan srb — 37, 2; 50, 11.
- Nicolale Mleul**, Βραχύς, conducător de oaste italian — 177, 34, 37; 179, 13.
- Nigette**, Νιγερτή, oraș pers lângă Tebris în Asia — 110, 34.
- Nil**, Νεῖλος, fluviu în Egipt — 97, 29; 98, 9.
- Ninive**, Νῑνὼν, să fi devenit orașul Chesie — 90, 5.
- Nis**, Νῑσιον, oraș în Serbia — 50, 13; 209, 9.
- Nitla Nizza**, Nice în Franța, capitala Provenței — 68, 15.
- Noroverg**, Νορόβεργον, orașul german Nürenberg — 59, 24.
- Notara Luea**, mare duce, sol la Murad II — 148, 28; sfetnic împărătesc cu mare trecere — 218, 16; prins și ucis la cucerirea Constantinopolei — 232, 15, 21; 234, 16, 24.
- Novopirdon**, Νοβόπυρδον, oraș în Serbia, Novobrod—209, 10; 251, 19.
- Oarda**, οὐρδά, tătarilor—29, 1; 89, 24; din Chipceac — 90, 8, 22; 94, 24; 96, 29; descrierea oardei — 94, 28.
- Oguzalpe**, Ὀγούζαλπη, domn al tribului oguzilor — 29, 16, 19.
- Oguzi**, Ὀγούζιοι, trib turc — 29, 7—17; 30, 5, 11, 15; 34, 9.
- Ohrida**, Ὀχρίδες, oraș în Macedonia — 37, 33; 50, 10.
- olăeari**, οὐλάκιδες, vestitori repezi ai poruncilor sultanului — 285, 20.
- Olimp**, muntele din Misia în Asia Mică 31, 2; 33, 33.
- Oliverio**, Ὀλιβερίος, palatin de al lui Carol cel Mare — 68, 33.
- Oliverio**, din Italia; ocupă și vinde orașul Clarența din Peloponez — 149, 29.
- Omar**, Ὀμάρης, califul (634—641) — 86, 10; 88, 6.
- Omar**, Ὀμάρης, fecior al lui Turachan e pașă de Tesalia — 190, 15; 260, 9; 262, 4—16; 268, 27, 30; 303, 10; 305, 4, 10; 306, 17; 313, 11; 314, 2, 29; a ocupat Atena—260, 16—20; 261, 9, 23; în luptă în contra armatei lăsate de Vlad Tepeș — 290, 16—26.
- Omur**, Ὀμούρης, feciorii lui emiri în Paflagonia în Asia Mică — 31, 4; urmași de ai lui — 33, 26; 57, 16; 114, 1.
- Orban**, Ὀρβανος, tunarul, dac de neam, al lui Mahomed II la cucerirea Constantinopolei — 225, 21, 29.
- Orehan**, Ὀρχάνης, nume turcesc luat de la tătari — 252, 8.
- Orehan** (1326—1359); cucerește Nicea — 34, 10—35, 8; ia soție pe fata împăratului Ioan VI Cantacuzino—35, 29; feciorul său Soliman trece în Europa — 35, 33; mai vezi — 32, 29; 35, 31; 36, 16; 40, 2; 41, 27; 48, 18; 106, 30; 293, 21.
- Orehan**, băiatul lui Musulman, e ridicat contrapretendent de bizantini în contra lui Musa — 117, 10.
- Orehan**, un nepot de al lui Musulman; fugit în Bizanț, moare la cucerire, aruncându-se dintr-un turn — 232, 16, 19.

- Orestlada**, Ὀρεστιάς, oraşul Adrianopole — 193, 28.
- Orlando**, erou în contra arabilor din Spania — 68, 22; 69, 12.
- Orleliu**, Ulrich de Cilli, magnat ungar în duşmănie cu Iancu de Hunedoara — 247, 4, 10.
- Orstagla**, Oristagno, oraş în Sardinia — 165, 22.
- Ortogrul**, Ὀρθογρούλης, nume turcesc luat de la tătari — 252, 8.
- Ortogrul**, sultan (1231—1288 cu aproximație) — 29, 19, 27; 30, 5, 16; 31, 14.
- Ortogrul**, fecior al lui Baiazid — 99, 32; prins la Sebastia, e ucis de Timur Lenk — 100, 25, 32.
- Osman**, coboritor din Osman — 184, 33. Osmanizii din tribul Oguzilor ajung la domnie — 30, 12.
- otomanî**, sultanii — 31, 11.
- Otuman** Ὀτουμάνος, Othman, Osman (1300—1326), fecior al lui Ortogru — 30, 16, 20, 25; 31, 14; lasă urmaşilor numele — 31, 30; cucereşte Brusa — 32, 18; moartea lui — 33, 23, 29, 32; coboritor din Otuman — 279, 3; neamul lui Otuman — 258, 29. cei şapte căpitani ai lui Otuman 57, 8.
- otumanî**, înipărații — 258, 23.
- otumanîzi** — 50, 35; 79, 22; 119, 23; 213, 2; 219, 33; 251, 26; 258, 13, 23, 29.
- ozoli**, țara locurilor ozoli, cucerită de despotul Constantin Paleolog — 201, 26.
- Pad**, Πάδος, fluviul din Italia de nord — 174, 6.
- Pallagonia**, țară în Asia Mică la Marea Neagră; o iau băieții lui Omur — 31, 4; țara lui Turgut — 277, 24.
- Palangur**, Παλαγγούρης, fecior al lui Timur-Lenk — 110, 1, 12—21.
- Palamed**, Παλαμήδης, stăpînitor în Imbros și Enos — 268, 3, 4.
- Paleolog**, un, conducător în cetatea de la Salmenichi în Peloponez — 273, 32.
- Paleolog**, turtit Murad — 251, 33.
- Paleologi**, Παλαιολόγοι. Vezi Andronic, Constantin, Dimitrie, Ioan, Manuil, Metochitei, Murad (ultimul), Teodor, Teofil, Toma.
- Palestina**, întinderea țării — 98, 11; mai vezi — 92, 30; 97, 10, 21; 98, 5.
- Paltoglu**, Παλτογύλης, comandant al flotei turcești la cucerirea Constantinopolei, — 228, 16; pașă în Galipoli, pradă insula Lesbos — 293, 16.
- Panion**, Πανίου χώρα, de peste Balcani — 118, 31.
- Panormio**, oraşul Palermo, aduce pe Alfonso V de Aragon în Sicilia — 163, 16.
- pansebastul** — 265, 35, 37, 41; 266, 6; 261, 16.
- Paris**, Παρίσιον, capitala francezilor — 67, 29; înpresurat de englezi — 69, 27; 70, 26.
- Parthenope**, Παρθενόπη, oraşul și regatul Neapoli în Italia — 133, 21, 25; 134, 9, 30; 161, 28; 163, 10, 18; 164, 19; 179, 14; 182, 30; 248, 30; 249, 26, 29; 250, 1.
- parți**, stăpînesc Asia de sus — 28, 16; din ei s-ar trage turcii — 28, 25.
- Patavia**, Πατάβιον, oraşul Padua din Italia — 124, 5, 13, 18; descriere — 178, 17.
- Patras**, Πάτραι, oraş în nord-vestul Peloponezului, la marginea mării — 149, 8; 205, 25; 238, 18; 260, 3, 10; 261, 32; 262, 17; 272, 39; 273, 12; 313, 40.
- Patre**, Πάτραι, oraş în Locrida în Grecia de mijloc — 58, 7, 26.
- Paul**, țara lui Paul, vecină cu Bosnia — 301, 14, 24; cucerită de Mahomed II — 305, 29.
- Pavia**, Παβία, oraş în Italia de nord — 124, 34.
- Pazenehli**, Παζενίκη, oraş în Peloponez, înpresurat de Mahomed II — 257, 9.
- peleni**, Πεληνεῖς, la venirea venețienilor se leapădă de Mahomed II — 311, 28.
- Peloponez**; prin închiderea Istmului, prefăcut în insulă — 120, 19—26; slavi aşezați în Peloponez — 40, 34; sub stăpînire bizantină — 28, 3; 42, 2, 14; 49, 27, 31; 120, 19—29; 131, 22; 132, 5, 8, 33; 136, 34; 148, 30, 33; 150, 1, 3; 189, 28, 30; 190, 8; 191, 24, 25; 201, 25, 36; 218, 25, 28; 233, 27; stăpîniri apusene în Peloponez — 58, 25; 122, 23; 149, 14; turcii în Peloponez — 29, 25; 73, 23, 28; 74, 31; 132, 29; 133, 14; 171, 12, 16; 191, 22; 201, 31; 203, 16, 22; tributar turcilor 202, 13, 26; 203, 1; 205, 3—36; răscoală în Peloponez — 237, 2—238, 23; 308, 21; albanezi în Peloponez — 148, 11; 257, 12; tatăl istoricului pleacă spre Peloponez — 191, 7; lupte între frați în Peloponez — 255, 1; 262, 4—17; cucerit de Mahomed II — 263, 27; 264, 12; 267, 27—35; 269, 22; 271, 10—33; 272, 15; 273, 10, 36, 40; 274, 8, 20, 25, 36; 275, 8—21; venețienii în Peloponez — 122, 23; încearcă să alunge pe turci — 311, 16—315, 35; drumul în zile din Peloponez la Adrianopole 285, 18; mai vezi — 57, 25; 58, 2, 31, 34, 36; 65, 7; 66, 5; 67, 10, 11; 73, 32; 99, 31; 100, 1, 3; 131, 10, 17; 137, 25; 183, 5, 16; 189, 34; 204, 34, 38; 205, 37; 206, 3; 219, 29; 233, 7; 240, 18; 20, 21; 255, 9, 23; 262, 2; 261, 27; 280, 26; 297, 31; 306, 14; 307, 3, 23; 308, 15; 309, 1, 5, 33; 310, 38.
- Peloponezele**, trirema, venețiană de pază — 129, 34, 37; 130, 3.
- peloponezieni**, închid istmul cu zid — 120, 25, 30; dregători de ai peloponezienilor puși sub pază la Bizanț de Manuil II Paleolog — 121, 1, 4; 137, 1, 3; domnii peloponezienilor, despoții din Morea — 189, 25; 190, 3;

- 203, 4; nu plătesc tributul — 240, 18, 23, 26; 255, 5; răsculați de venețieni — 308, 33; 311, 23; 312, 17, 21; 315, 11, 21; mai vezi — 190, 3; 202, 9; 203, 4; 204, 10; 218, 28; 220, 23; 262, 1.
- Peneu**, riu în Tesalia — 313, 10.
- peon**, un ungur, în luptă dreaptă cu un turc — 211, 6 — 212, 1.
- peon**, ungur, voievod al Ardealului — 155, 19; ungur — 217, 12, 21.
- peoni**, Πάιοες, unguri, în lupta de la Nicopole — 58, 37; 61, 19; 62, 7—33; 63, 5; 103, 40; 186, 8; Belgrad, orașul peonilor — 151, 35; 152, 17; 241, 24; Iancu de Hunedoara în slujbă militară la împăratul peonilor, adică regele ungarilor, ajunge bărbat renumit la peoni — 156, 4; îi dau în seamă Ardealul — 156, 5; 157, 11; statul peonilor, refăcut de Iancu — 157, 14, 18; îl pun în fruntea armatei — 157, 24; în luptă cu germanii și boemii — 157, 25; peonii aduc pe Dan III la domnia Țării Românești — 158, 15; îndemnați de papa asupra turcilor — 172, 12; 183, 33; 192, 27; în lupta de la Zlatița 184, 1—22; 186, 33, 36; 187, 9—32; primește pacea — 188, 19, 24, 28; 189, 2—9; 191, 28; în preajma luptei de la Varna 191, 34; 192, 5, 8, 23; în lupta de la Varna — 193, 13—194, 3; 195, 8—196, 31; 197, 24—199, 12; 206, 34; 207, 5, 6; căzuți în luptă — 200, 23; asmuțiți de Iancu asupra lui Vlad II Dracul — 199, 20, 22; află că Iancu e ținut prins de Vlad — 199, 27; e trimis de el la peoni — 199, 35; Iancu conduce treburile obștești ale peonilor — 200, 11; 245, 19, 23; feciorul său Matei Corvin ajunge la domnia peonilor — 247, 2—20; Matei Corvin împărat al peonilor — 309, 24; 310, 19; în lupta de la Cosovo — 208, 36—209, 20; 210, 20; 212, 14—38; 213, 31; 214, 5, 7, 10; 216, 1—19; 218, 7; la împresurarea Belgradului de către Mahomed II — 242, 7—245, 14; 249, 19; împăratul Albert voiește să treacă prin țara peonilor — 247, 26; îi omoară solii — 247, 31; peoni uciși de Vlad Țepeș — 283, 21, 27; aliați cu el — 283, 30; Vlad Țepeș cere ajutor de la ei — 286, 33—37; 287, 17; a plecat la peoni — 291, 32; 293, 4, 5; obiceul de luptă — 157, 31; poartă plete frumoase — 216, 19; magnați peoni se iau la ceartă 247, 2; chemați la cruciadă — 248, 7; în înțelegere cu venețienii atacă pe turci — 308, 24, 28; 309, 5—25; 311, 13; 313, 6. Mai vezi — 50, 5; 59, 7; 61, 15; 63, 10; 93, 5, 26; 137, 22, 25; 155, 17, 18; 156, 16; 157, 1, 5; 158, 16; 171, 8, 22, 24; 189, 17; 214, 19, 26; 215, 9, 14, 22; 217, 16, 25; 241, 14; 246, 9, 11, 21, 22; 248, 2, 16; 249, 10; 255, 12, 16; 262, 8; 263, 16; 275, 4; 301, 13, 17, 26; 306, 9; 315, 20, 22.
- Peonia**, Παιονία, Ungaria; descrierea — 60, 24; craiul sribilor are în Peonia țară și orașe — 151, 34; mai vezi 63, 1; 73, 21; 138, 10; 155, 15; 157, 17; 171, 23; 245, 23; 310, 10; 311, 6.
- Peonodacia**, Παιονοδακία, numită Ardeal, Ἀρδέλιον, jefuită de turci—63, 2, 12; 137, 19, 23; 155, 10, 13, 33; 156, 1; vezi **Ardeal**.
- Pereve**, Perevia, lac, Περίραιοβία și λίμνη Περίραιοβών, în Epir — 171, 15; 192, 16; 249, 34.
- permii**, Πέρμιοι, locuiesc dincolo de ruși — 92, 13, 14, 15.
- pers**, Πέρσης, Timur Lenk — 104, 11.
- Perses**, Πέρσης, dascăl al lui Mahomed II — 306, 3.
- perși**, Πέρσαι, din antichitate — 26, 14, 15, 18; 89, 29; 103, 33; 109, 19; în evul mediu — 26, 24; 28, 16; 28, 29; 84, 32; 85, 30; 90, 17; mercenari la Timur Lenk — 89, 21; 96, 14, 19; 99, 16; 105, 3; perși ațamii, Ἀτζάμιοι — 110, 32, 33, 34.
- Perugia**, Περούτζη, Περούσιον, oraș în Italia — 175, 29, 30; 176, 14; 179, 22.
- pescailor**, țara, Πισκαίων χώρα, țara Viscaya în Spania — 165, 27.
- Petru Loredano** — 129, 17; vezi **Loredano**.
- Petru Șchiopul**, Πέτρος ὁ Χωλός, răsccoală pe albanezi — 237, 9; îndeamnă pe venețieni să închidă Istmul — 312, 16.
- Piacența**, Πλακεντία, Piacenza oraș în Italia de nord — 124, 35.
- Pieridlos**, Πικριδίου, locul lui Picridios, localitate lângă Constantinopole — 45, 2.
- Pind**, munte la marginea de nord a Tesaliei; rominii din Pind sînt veniți din Dacia — 40, 36; se supun despotului Constantin Paleolog — 189, 36; 190, 5; 201, 26; lui Murad II — 206, 2.
- piraterie** — 128, 16; 268, 32; 295, 27.
- Pireu**, portul Atenei, vizitat de Mahomed II — 260, 15.
- Pirineu**, muntele — 59, 9.
- Pisidia**, țară în Asia Mică — 150, 26; pašalic — 252, 2.
- pisidieni**, turci nomazi numiți barsacizi, var-sachi, Πισιδίται Βαρσακίδες 150, 26; vz. **barsacizi**.
- Pius II** (1458—1464), papă; cruciadă în contra lui Mahomed II — 218, 22; 249, 7.
- Platea**, oraș în Beoția din Grecia de mijloc — 313, 29.
- Pourta** sultanului — 119, 13; 136, 12, 16; 189, 1; 196, 18; 241, 35; 254, 11; 288, 21; 313, 9; organizația ei — 143, 3—144, 3; unitate militară — 31, 23; 53, 3, 6; 213, 11—20; corpul ieniceresc de la Poartă —

- 185, 27, 35; 215, 32, 36; 224, 25; guvernul otoman — 207, 11, 27; 251, 29; Poarta lui Timur-Lenk — 79, 2.
- Poartă**, porți în zidul de împrejmuire a Constantinopolei. — Poarta de Aur la capătul de sud al zidului dinspre uscat — 55, 12; 224, 23; iedicule lângă Poarta de Aur — 298, 30; Poarta de Lemn, la capătul de nord — 224, 24; Poarta lui Roman, cam la mijloc — 225, 23; 231, 15; 233, 12.
- poloni**, Πολένοι — 60, 30; 61, 7; 63, 17; 93, 30; descriere — 93, 15, 19; limba lor — 41, 4.
- Polonia** — 94, 8.
- popor**, δῆμος, oprește dimpreună cu alți mari dregători urcarea pe tron a lui Dimitrie Paleolog — 218, 15.
- Pordapas**, peninsulă în Marea Neagră lângă orașul Sinope — 276, 10.
- Portugalia** — 69, 1; 165, 30; 166, 1, 7, 17; 168, 18, 22, 26.
- Potidea**, oraș antic în Tracia, numit apoi Casandria — 32, 35.
- Praga**, Πράγα, capitala Boemiei — 59, 15; 93, 6; 242, 34; supusă de Matei Corvin — 247, 21.
- Pralm**, Πρατμης și Μπρατμης — 195, 12; 187, 3.
- Prealup**, Πρεαλούπης și Πρεαλούπας, căruia Ștefan IV Dușan îi dă să guverneze părțile de pe la Etolia — 37, 33.
- Prealup Toma**, domnul Etoliei 134, 18, 26, 32; asasinat de Izaul — 134, 38; 135, 3.
- Priam**, bailo venețian la Nauplion — 260, 30.
- Prieones**, Προικόνησος, insulă în Marea de Marmara — 129, 34; 142, 13.
- prilapel**, țara prilapeilor — 37, 33.
- Pristina**, oraș și ținut în Serbia — 50, 12, 16; 209, 26; 241, 1.
- Propontida**, Προποντις, Marea de Marmara — 118, 27; 194, 10, 15; la un loc cu Bosforul — 139, 12; 223, 3; numai Bosforul — 224, 8; 298, 29.
- Prothymos** (Profim), din Eubea își dă fata după Rainerio Aciaili, domnul Atenei — 133, 12.
- Provența**, Προβεντία, Provence în Franța — 68, 13, 14; 163, 9, 28; care e Galatia, Franța — 159, 14; mărginașă cu Aragonia — 165, 11, 13.
- pruși**, Προύσιοι — 40, 24; 92, 17, 27, 31; 93, 2, 30.
- Prusia** — 98, 18.
- purtători de steaguri** — 176, 5.
- Pylos**, oraș în Peloponez; genovez — 132, 31; venețian — 272, 13, 22, 25.
- Ragusa**, 'Ραγούζιον, orașul, — 303, 34; 304, 10, 26; 305, 15.
- Rainer René**, 'Ραινέριος, domnește în Provența — 68, 14; în Neapoli — 163, 8, 13; 164, 7, 21.
- Rainerio**, 'Ραινέριος, din casa Aciaili, domn peste Corint, Atena și Beoția, și-a dat fata după Teodor Paleolog — 132, 20, 23, 35; 133, 9, 11; iar alta după Carlo Tocco — 147, 15; feciorul său Antonio — 190, 24.
- Rall**, 'Ράλλης, îndeamnă pe peloponezieni la răscoală în contra turcilor — 312, 16, 30.
- Raul**, general comandant al despotului Toma Paleolog — 237, 34.
- Ravena**, 'Ραβέννη, oraș în Italia — 122, 28.
- Rin**, fluviul — 59, 34.
- Rinaldo**, palatin de al lui Carol cel Mare, în lupta cu arabii din Spania — 68, 23; 69, 13.
- Rodope**, munți în Tracia — 32, 34; cuceriri de ale lui Murad I în Rodope — 41, 28; stăpînit de Bogdan — 48, 14.
- Rodos**, insula, — 42, 11; 74, 1; 92, 24, 29; 98, 19; 151, 10; 248, 33; 268, 13.
- Roma**, 'Ρώμη, lăsată în seama papei — 26, 21; arhiereul Romei, papa — 61, 21; 123, 3; 175, 22; 176, 37; 181, 19; 182, 6; 183, 32; 191, 29; 249, 26; 250, 2; mai vezi — 61, 36; 175, 23; 177, 25; 181, 10, 23, 31; 248, 7.
- Roman**, Ρωμανός, poarta lui Roman, 'Ρωμανού πόλη, vezi **Poarta 2**.
- romani**, 'Ρωμαῖοι, cei antici — 26, 20, 26, 27; 63, 21, 29; Iustinian, împăratul romanilor — 120, 26; împărății Bizanțului își zic ai romanilor — 26, 30; arhiereu al romanilor, papa — 27, 7, 19; 61, 24; 91, 16; 132, 26; 149, 13, 16, 18; 173, 20; 176, 22; 191, 37; 192, 28; 230, 24; 246, 17; 275, 23; împărat al romanilor de nație francă sau germană — 27, 1; 59, 1; 61, 20; 62, 10; 67, 24; 68, 21; 246, 19; 247, 21, 33; arhiereul romanilor încoronază împărat — 61, 19; apuseni mai ales catolici — 27, 25, 28; 60, 14, 15, 17; 61, 3; 93, 18; 94, 1; 97, 35; 177, 18; 192, 29; 230, 25; 235, 16; în deosebi italieni — 107, 24; 122, 2; 173, 33; în divergență cu bizantinii în privința religiei — 26, 31; 27, 4, 26; și a unirii bisericilor — 173, 23; țara romanilor, partea Italiei de sub stăpînirea papei — 162, 1; 174, 6; e de partea Guelfilor — 178, 11; obiceiuri de ale romanilor le au romîinii — 63, 21.
- romîinii**, au obiceiuri de ale romanilor — 63, 21; se folosesc de același port și arme — 63, 29; Vezi **Dael** și **Vlahi**.
- Rosla**, 'Ρωσία, Sarmatia numită Rosia, Rusia — 40, 25.
- Roso**, 'Ρωσος, Rosso, tovarăș de al lui Carlo Tocco — 133, 27.
- Rupell**, 'Ρουπέλη, oraș în Peloponez — 256, 34.
- Sabatini**, Σαβατίνης, Șahabeddin, năvălește în Transilvania și e bătut de Iancu de Hune-doara — 155, 35; 156, 7, 8, 14; 157, 12; 311, 6.

săbii bizantine — 72, 6; ungurești, nemțești, turcești și italiene — 197, 32—198, 4.
Sabina, Isidor, cardinalul de Sabina, Σαβίνων — 233, 5.
sachatei, Σαχαταῖοι, tătari giagatai — 90, 17.
Sachrueh, Σαχροῦχος, feciorul mai mare al lui Timur Lenk — 96, 14; 104, 30; 105, 2, 27; 110, 1—11.
sacii, Σάκαι, popor în sudul Mării Caspice — 90, 17; 114, 30.
Sain, Σαῖνης, Șahin, pașă sub Murad I — 41, 29.
salahori, σαλαχόριδες, rindași în oastea turcească — 203, 14; 204, 1.
Salamanea, Σαλαμάγκκη, oraș în Spania — 166, 4.
Salmenichi, Σαλμενίκη, oraș în Peloponez, cucerit de turci — 272, 14, 17; 275, 13.
Salona, τὰ Σάλωνα, oraș în Grecia de mijloc — 59, 10.
Salonie, vezi **Tesalonie**.
Salvarion, Σαλβάριον, oraș în Peloponez cucerit de Mahomed II — 271, 11.
Samaehia, Σαμαχίη, și **Samachion**, Σαμάχιον, oraș în Armenia — 56, 13, 22, 24; 110, 25, 30, 35; 111, 13; 221, 7; 267, 4.
Samantaulas, Σαμανταύλας, țară în Iivria — 267, 7.
Samarehand, Σαμαρχάνδη, și **Σαμαρχάνδιν**, capitala lui Timur-Lenk—57, 5; 77, 23; 79, 31; 82, 17, 21; 83, 15—34; 89, 6, 19, 32; 110, 18, 22, 27; 111, 7; 221, 15.
Samion, oraș în Asia Mică — 265, 33.
Samliat, Σαμλιάτης, un judecător la Poarta otomană — 287, 13.
Samos, insula, în Marea Egee — 98, 18.
samoși, Σαμῶται, samogeți învecinați cu pruşii, descriere — 92, 19—93, 4.
Samotrace, insulă în nordul Mării Egee — 268, 1, 12, 20.
Sandal, Σανδάλης, țara lui Sandal lângă Bosnia, în graniță cu Ragusa — 153, 9, 13; 299, 26; 300, 34; 301, 12, 20; 304, 7—24; 305, 8—27.
Sangal, Σαγγάλης, tatăl lui Timur Lenk — 81, 11.
Sanna, riu în Bosnia — 302, 32.
Santamerion, oraș în Peloponez — 272, 11, 30, 33; 273, 37.
saraptar, σαραπτάρης, paharnic pe turcește — 143, 26; 146, 9; 219, 24.
Sarazia, Σαραζέης, Σαραζίης și Σαρατζίας, Sarugea, beilerbei de Rumelia și mare vizir sub Murad II și Mahomed II — 150, 10; 201, 6; 220, 1; 224, 14, 17. (După Darkó și Moravesci Σαραζέης ar fi altă persoană, după Akd. Ninet însă una și aceeași).
Surehan, Σαρχάνης, Saruchan, dinastie de stăpînitori turci în Ionia la marginea de apus a Asiei Mici — 30, 34; 56, 26; 57, 6; 111, 17; 151, 6, 8.

Sardanapal, împărat asirian—26, 13.
Sardinia, Σαρδῶν, insula — 161, 26; 163, 15; 165, 9, 20.
sarmați, Σαρμάται, ruși — 63, 17; 91, 19; 92, 13; 93, 16, 26; 94, 2, 25; slavi—94, 8; limba lor — 41, 4; 92, 14; 94, 4; 299, 14; tributari tătarilor — 91, 8; fata domnului sarmaților, a doua soție a lui Ioan VIII Paleolog 131, 33.
Sarmația, Rusia — 28, 24; 32, 1; 40, 24; 90, 29; 91, 7, 10, 13; 92, 3, 9, 17; 93, 20; 94, 8; 95, 2; 131, 33; 176, 31; 230, 22; 299, 18; **Sarmația albă** — 91, 23; 92, 3; **Sarmația neagră** — 91, 21; 92, 3: descriere — 91, 13.
sarai, Σάσαι, populație nomadă în luptă cu ivirii — 267, 25.
Sauzes, Σαούζης, Saugi, feciorul lui Murad I, se răscoală — 43, 29; 46, 14; 49, 33; un fecior de al lui, refugiat în Ungaria — 213, 2.
Sava, Σάβα, rîul — 37, 14; 50, 13; 152, 18; 241, 26; 311, 9.
Savola, Σαβοῖα, țara — 68, 10; 124, 33.
Seandarios, Σκαντάριος, feciorul împăratului Alexie din Trapezunt — 265, 6.
Schender, Σκενδέρης, turcește, pe grecește Alexandru — 252, 5.
Schender, Σκενδέρης, stăpînitor în Armenia — 56, 11—57, 17; bunic al lui Uzun Chasan — 111, 10.
Schender, Σκενδέρης, domn în Sinope — 228, 28; 276, 16; 278, 10.
Schender, Σκενδέρης și Σκεντέρης τοῦ Ἰβάνεω, feciorul lui Ivan, Scanderbeg, eroul albanez în luptele în contra turcilor — 206, 14; 208, 7, 9, 24; 249, 20—37; 250, 12; în înțelegere cu Iancu de Hunedoara 209, 3.
Schilolimni, Σκυλολίμνη, suburbie în Trapezunt — 280, 21.
Sefros, Σκυῖρος, insulă venețiană în Marea Egee — 249, 1.
seit, Σκύθης, Timur-Lenk — 106, 27.
seiși, Σκύθαι, din ei se trag turcii — 28, 12, 39; tătari — 28, 14—26; 29, 3; 60, 3; 61, 9; 63, 15; 75, 23; 87, 28; 89, 7, 22, 23; 90, 10; 91, 18; 92, 9, 27; 95, 15, 23, 29; 101, 1; 110, 20; trecînd din Rusia peste Dunăre, risipesc pe turcii care pradă — 31, 36; venind peste Țara Românească, trec peste Dunăre la Baiazid I — 75, 15; au cuprins țara de la Dunăre pînă în Caucaz — 90, 13; robesc o parte din Rusia — 91, 9; nomazi — 38, 31; 91, 13; 94, 28; 101, 17; poporul cel mai numeros — 94, 13; răspîndirea lor — 95, 4; vecinii Țării Românești — 63, 14; supuși regelui polon Cazimir—63, 15; 90, 35; au obiceiul retragerilor simulate — 96, 4; 197, 2; din Oarda de Aur — 28, 39; 90, 8, 21; în luptă cu Timur Lenk — 96, 1—32;

- din Crimea în luptă cu genovezii — 172, 6—32; ai lui Hagi-Ghirai — 90, 26; 172, 9; 192, 15; nume turcești luate de la tătari — 252, 8; supun pe iviri — 267, 19—23; popor în nordul Dunării care împinge pe iugoslavi să treacă în sudul Dunării — 299, 19.
- Seliția**, țara de origine a turcilor — 28, 33; imperiul lui Timur Lenk — 57, 1.
- Seltică**, țara, de sălășluire a Oardei de Aur — 95, 23; 96, 2.
- Seopelos**, Σκόπελος, insulă venețiană în Marea Egee — 249, 1.
- Scopie**, τὰ Σκόπια, Skoplie Usküb, capitala craiului srb Ștefan IV Dušan — 36, 23, 26; 37, 11; colonizat de Baiazid I cu turci — 54, 7; 75, 11, 30; podul de la Scopie — 298, 32; mai vezi—152, 22; 184, 20; 252, 18; 262, 7; 272, 37; 301, 1, 7.
- Seorta**, Σκορτών χώρα, regiune în Peloponez — 220, 28.
- scuturi italiene** — 72, 6.
- Seura**, Σκοῦρα, ienicer de origine albanez, belberbi de Anatolia, apoi Rumelia — 210, 11.
- Sebastia**, oraș în Capadocia din Asia Mică — 78, 27, 31; 79, 3; 81, 1, 7; 99, 22, 25, 31; 100, 2, 32; 101, 1; 221, 3, 11; 278, 30.
- Seculi**, Σεκούλης, Szekely, nepot de frate sau soră a lui Iancu de Hunedoara—210, 20.
- seittizi**, σεῖτιδες, teologi turci învățați—207, 14.
- Semele**, Σεμέλη, mama zeului Dionysos Bacchus — 26, 3.
- Semiramida**, împărăteasa — 109, 20, 22.
- Serbia** — 41, 24.
- Sevastopol**, Σεβαστοπολεις, oraș în Iviria — 267, 6.
- Setie**, Σεφετία, oraș albanez—206, 21; 249, 32.
- Sforza**, Φορτίας, vezi Fortia și Francise Fortia.
- Sholariul Gheorghe**, Σχολάριος, potrivit dogmei latine, patriarh în trei rinduri între anii 1454 și 1464; — 177, 22.
- Sibila**, Σιβύλλη, adevărul prorociilor Sibilei — 236, 23.
- Sibilina**, Σιβιλλίνα, orașul Sevilla, capitala Iberiei din Spania — 166, 3.
- Sibinon**, Σιβίνιον, Sibiu, metropola orașelor din Ardeal — 155, 16, 20.
- Stehion**, Στεῦών, oraș în Peloponez — 205, 12, 13.
- Stellia**, Στελλία, insula, sub domnia lui Alfonso V de Aragon — 161, 28; 162, 3; 163, 6, 16, 17; 164, 5, 19; 167, 11; 182, 29.
- Sideropoliehni**, Σιδηροπολίχνη, oraș în Mesenia în Peloponez — 223, 25.
- Siena**, Σῆναι, oraș în Italia — 176, 15.
- Sigmund**, Σιγισμουῦνδος, rege al Ungariei (1387—1437) — 59, 4; 61, 15, 28; împărat roman de apus — 59, 1; 61, 25; 246, 12, 15; conduce cruciada de la Nicopole — 62, 10, 24; 64, 10; 157, 16; 191, 36; dă craiului Lazar în schimbul Belgradului țară și orașe în Ungaria — 151, 35.
- silletari**, σιλικταρίδες, ieniceri călări de gardă ai sultanului — 143, 30; 254, 10; 281, 29.
- Silivria**, Σηλυβρία, oraș la nord de Constanti-nopole — 66, 25, 26, 34; 201, 19.
- Sinope**, Σινώπη, Σινώπιον, oraș la țărmul de nord al Asiei Mici — 113, 18; 228, 28; producător de aramă—151, 18; în prietenie cu Musa — 114, 2; 121, 6; apoi cu Mustafa — 130, 25; ocupat de Mahomed II — 269, 13; 275, 31; 276, 34; 277, 21; 280, 16; descriere — 276, 4; 277, 22; bogăția — 277, 25.
- Siria**, țară în Asia — 76, 28; 88, 8; 122, 23; 128, 20; 158, 28; Siria rupestră, Κοίλη Συρία—85, 31; 96, 33; 97, 5, 10; 98, 11, 13; 99, 9.
- sirienii**, devin mohamedani — 86, 14.
- sirbi**, Σέρβοι, numiți tribali, Τριβαλλοί — 38, 6.
- Smirna**, oraș în Asia Mică la marginea Mării Egee — 31, 1; 107, 22; 131, 11; 141, 1, 24; 142, 8.
- Sofia**, capitala Bulgariei — 75, 31; 184, 6.
- Sofia**, sf., biserica cea mare, clădită în 532 — 537; e plină de popor la căderea Constanti-nopolei — 232, 3.
- Sogute**, localitate și riu în Asia Mică — 30, 13; 31, 11.
- Soliman**, Σουλαϊμάνης, Sulaiman pe grecește Solomon — 252, 4.
- Soliman**, Σουλαϊμάνης, Sulaiman, sultan (1359—1362), fecior al lui Orchan — 35, 33; 36, 5—16; 38, 12; 40, 2, 9; învingător la Cernomian — 38, 18—39, 8; împresoară Adrianopole — 39, 12, 18; înmormântat în Chersonesul tracic — 39, 25; 50, 36; l-a colonizat cu turci 75, 29.
- spachoglani**, σπαχόγλανοι, un fel de ostași călări turci — 281, 29.
- spahil**, σπαχίδες, nobili militari turci — 143, 35; 254, 11.
- Spata**, Σπάτας, conducător albanez — 134, 1—27.
- Sparta**, Σπάρτη, denumire antică pentru Mistra Μυζηρθράς—, oraș cetate pe coasta muntelui Taighet, la 4 km de Sparta; reședință a despoților din Peloponez — 42, 15; 49, 26; 58, 32; 65, 6; 73, 31; 136, 33; 148, 31; 171, 17; 189, 29; 224, 3; 261, 27; vindută în zădar ordinului ioașiților — 74, 1—10; ocupată de Mahomed II — 257, 22; 269, 26—37; la venirea venețienilor se leapădă de turci — 312, 32; 314, 29, 33.
- spartani**, locuitorii Mistrei — 74, 2, 12; 314, 30, 36; vezi Sparta.
- Spender**, Σπενδέρης, domnul Sinopei Isfendiyar (1392—1439), un socru de al lui Murad II — 219, 2, 26.

- Spenderova**, Σπενδερόβη și Σπενδέροβον, Sme-
derovo, Semendria, oraș la Dunăre; capitala
craului sîrb — 116, 24; 151, 30; 241, 15,
17, 36; ocupată de Murad II — 152, 15, 19;
251, 19; predată lui Mahomed II — 263,
8—21.
- Spinura**, Σπίνουρα, Spinola, familie nobilă din
fruntea orașului Genua — 193, 23, 31;
160, 3.
- Stante**, Στάντης, domn prin Bosnia, supus de
Mahomed II — 305, 28.
- Strat**, Στράτης, preot guvernînd Delfi din
Grecia de mijloc — 58, 15.
- Sulaiman**, vezi Soliman.
- sultan** — 97,5.
- Susa**, una din capitalele Persiei antice —
103, 35.
- Susman**, vezi Șisman.
- Svefianion**, Σβετζάνιον, oraș turcesc la Du-
năre — 216, 25.
- Szekely**, vezi Seeuli.
- Șisman**, țar bulgar (1365—1393); Σούσμανος,
Susman — 41, 26; război și pace cu Murad
I — 44, 30, 32; ia soție pe fata craiului
Lazar — 50, 8.
- Ștefan cel Mare** (1457—1504), vezi Bogdan,
Negrul.
- Ștefan**, Στέπανος, IV Dušan (1331—1355)
marele crai al sîrbilor — 36, 20; 37, 25, 35;
38, 5.
- Ștefan**, Στέπανος, (1389—1427) feciorul lui
Eleazar — 65, 7; venit într-ajutor lui Mu-
sa, îl părăsește — 114, 30, 34; frate cu soția
lui Baiazid I — 116, 24.
- Ștefan**, Στέπανος, feciorul mai mic al craiului
Gheorghe Brancovici, ostatic la Murad II —
151, 29; 152, 11.
- Ștefan al lui Sandal** — 153, 8.
- Tactali**, Τακταλή, piață în Constantinopolea
turcească, unde se dau spectacole de circ—
251, 5.
- Tălerea-Gîtului**, Λαιμοκοπή, cetatea Rumeli-
hisar — 223, 4; 224, 8; 298, 29.
- Taighet**, Ταῦγετος, munte în sudul Pelopone-
zului — 40, 35; 189, 30; 260, 5; 269, 36.
- Talusi**, Ταλούσης, Tallóczy, magnat ungur —
210, 21.
- Tamerlan**, vezi Timur Lenk.
- Tanais**, numele antic al Donului — 28, 15,
24; 87, 7; 90, 10, 29; 92, 6, 8, 10; 95, 22;
96, 22; 128, 20.
- Taproban**, Ταπροβάνη, insula Ceylon din Ma-
rea Indică — 108, 30; 109, 3.
- Taracon**, Ταρακώνη, Aragonia, țară în Spa-
nia — 32, 27; 69, 1, 8; 160, 20; 161, 26;
164, 5, 20, 26; 165, 10, 11, 17; 166, 20, 28;
167, 14, 23; aragonez — 32, 31.
- taraconezi**, tاراconi, Ταρακωνήσιαι, Ταρα-
κῶνες aragonezi — 58, 24; 160, 20—34;
161, 1, 7, 25; 163, 14; 165, 20; 167, 5,
6; 179, 15; 277, 33, 36; 278, 1; compania
catalană cucerește Teba — 33, 13; piraiți
— 294, 4, 6.
- Tarent**, oraș în Italia — 163, 11; 164, 8.
- Tartesos**, Ταρτησός, nume antic de riu în
Spania — 59, 10, 15.
- Tarsos**, Ταρσός, oraș în Peloponez la sud
de Corint — 256, 12, 15; 257, 6.
- Tarvisio**, Ταρβίστιον oraș în Italia, ocupat de
venețieni — 124, 16.
- Tasos**, Θάσος, insula, în nordul Mării Egee
— 267, 31; 268, 12—20.
- Tauriță**, insula, Crimea — 91, 3.
- Taurului**, piața, în Bizanț — 231, 36.
- Taurus**, munții, în Asia Mică — 30, 6.
- Tautes**, Ταούτης, Davut, nepot de al lui
Murad I, refugiat la Iancu de Hunedoara.
în lupta din 1448 de la Cosovo — 213, 1, 25.
- Tearos**, afluent al riului Ebro (Marija) — 29,
23; 36, 8; 38, 29, 37; 298, 33.
- Teba**, Θῆβαι, capitala Beotiei din Grecia de
mijloc — 135, 21, 31, 32; 136, 1, 2, 18; 189, 35;
190, 15; 191, 5; 202, 6; 261, 17, 22; cucerită
de compania catalană — 33, 8; ocupată de
Murad II — 205, 32.
- tebanii**, locuitori din Teba — 136, 18.
- Tebriș**, Ταβρέζης, Ταβρέζη, oraș în Asiria —
110, 24 — 111, 9; 221, 6.
- Techie**, Τεκίης, tovarăș al lui Otuman — 31, 3.
- Techie**, urmaș de al lui Techie, Tekeoglu
Mehmet, izgonit de Baiazid I — 56, 26;
57, 7.
- Tegea**, oraș din Arcadia în Peloponez — 223,
23; 257, 21, 28; 262, 26; 269, 24; 313, 38.
- Temir**, Τεμήρης, vezi Timur Lenk.
- Tenaron**, Τάιναρρον, în Peloponez — 40, 35;
311, 27; 314, 31, 35; 315, 20.
- Teodor**, Θεόδωρος, fecior al lui Ioan V Paleo-
log — 42, 18; despot la Mistra în Pello-
ponez — 49, 27; 58, 3; 66, 5; 73, 31; 74,
10; 132, 7, 19; 136, 35; soția lui, fata lui
Rainerio, îi aduce zestre Corintul — 133,
15; 135, 22.
- Teodor**, fecior al lui Manuil II Paleolog, despot
în Peloponez — 131, 24; 132, 6; 136, 32;
148, 30; 238, 5; chemat de fratele său
Ioan VIII Paleolog moștenitor la tron
— 183, 16; 189, 29; se iau la ceartă 201,
15; guvernează Silivria; moare — 201, 19.
- Teofil**, Θεόφιλος, din neamul Paleologilor, cade
la cucerirea Constantinopolei — 232, 11.
- Teriz**, Θερίζης, Firuz, pașa de Veria în Mace-
donia — 192, 14.
- Teriz**, Θερίζης, Firuz, ienicerul care a ucis
la Varna pe Vladislav I — 198, 36; 200,
27; 241, 30.
- Termie**, Θέρμη, vezi Tesalonie.

- Termopile**, Θερμοπύλαι, în Grecia de mijloc — 58, 6, 26; 315, 8.
- Tesalia**, Θεσσαλία, țară în Grecia de nord — 33, 7; 36, 34; 37, 10; 40, 37; 49, 29; 57, 26, 30; 58, 3, 32; 99, 31; 117, 18, 24; 132, 24; 275, 8; albanezi în Tesalia — 133, 30; 32; turci așezați în Tesalia — 75, 13, 30; pašalic — 154, 32; 171, 11; 184, 19; 185, 14; 188, 16; 191, 17, 21; 201, 32; 205, 10; 214, 5; 223, 21; 260, 10; 261, 9; 262, 6; 268, 27, 35; 273, 36; 274, 8; 303, 10; 313, 10, 12; armata Tesaliei turcă — 171, 14; 187, 6, 23; 190, 15; 191, 12; 223, 18; 249, 23; 262, 14; 271, 35; 278, 8; românii din Pind poartă război cu turcii din Tesalia 190, 3.
- Tesalonie**, Θεσσαλονίκη, Terme Θέρμη, capitala Macedoniei — 37, 13; Terme care se chiamă Tesalonie — 46, 22; guvernat de Manuil Paleolog — 49, 14, 28; de Andronic Paleolog — 131, 35; cucerit de Charitin — 46, 27; 47, 18; 49, 36; dat înapoi bizantinilor de Musulman — 115, 25; vindut venețienilor 132, 1; 146, 24; cucerit de Murad II — 146, 27; 252, 18; mai vezi — 37, 13; 75, 26; 116, 23; 117, 6, 11, 16; 130, 39; 131, 2 — 11; 192, 16.
- Tezetin**, Τεζετίνης, Tageddin, aliatul lui Mustafa în contra lui Murad II, fratele lui Mustafa — 146, 18.
- Ticino**, Τεσίνη, riu în Italia de nord 124, 34.
- Tiflis**, Τυφλίς, oraș în Iveria — 267, 4.
- timarați** τιμαράτοι, primitori de pensie 254, 13.
- Timur-Lenk**, Τεμήςης, Temir, Tamerlan; originea lui — 79, 30; 81, 11; comandant de oaste — 82, 7; ajuns la domnie — 83, 15—29; soli la Baiazid I — 76, 33 — 78, 12; 101, 7, 10; planuri de cucerire — 79, 5; taie calea turcilor 79, 21; supune pe hircani — 85, 10; pe cadusii — 85, 12, 18; pradă Arabia — 89, 5; întemeiază orașul Chesie (Kesch) — 90, 3; pleacă asupra tătarilor de la Don — 90, 10—19; 96, 8—27; cucerește Sebastia — 78, 31; 81, 1; 99, 29 — 101, 1; pornește asupra lui Baiazid I — 66, 37; 78, 29; 79, 2 — 21; 101, 16—104, 32; îl prinde — 66, 38; 106, 1; 279, 11; cum cucerea orașele — 107, 27; 108, 3; lui Musa i-a dat drumul — 108, 15; 109, 31; e atacat de împăratul Indiei — 108, 27; 109, 27; 109, 32; moartea lui — 110, 1 11; a dat înapoi sultanilor selgiucizi țările luate de Baiazid I — 57, 1; 76, 8—77, 29, 111, 19; mai vezi—51, 31; 52, 1, 3; 78, 4, 11; 81, 12; 82, 24, 25, 36; 83, 11, 30; 99, 7—21; 105, 22 — 32; 106, 19, 22, 34; 107, 4—20; 108, 23; 110, 4; 113, 1, 6, 8; 221, 14; 264, 23.
- Tireni**, Τυρῆνοί, italieni din Toscana; capitala lor Florența — 162, 9; 175, 27; 181, 2; oscilează între partidul imperial și cel papal — 178, 11; mai vezi — 132, 28, 35; 159, 12; 162, 7; 164, 20; 179, 16; 180, 34; 181, 1, 17, 182, 32; 190, 23; 236, 26.
- Tirenia**, Τυρῆνία, Toscana, țară în Italia, descriere — 175, 29, 176, 14.
- Tirna**, Τύρνος, fecior al lui Carlo Tocco — 147, 16.
- Tirnova**, Τρίναβος, Trnovo, capitala Bulgariei medievale — 38, 5; 41, 23.
- Tochat**, Τοχάτη, oraș întărit în Asia — 188, 8.
- Tocco**, Carol Tocco — 133, 26.
- Tofari**, Tver, oraș în Rusia — 91, 20.
- Toledo**, oraș în Spania — 166, 4.
- Toma**, Θωμάς, fecior al lui Manuil II Paleolog și despot la Mistra în Peloponez — 131, 25; 119, 36, 39; 189, 31; 218, 20; 237, 30; 239, 25; se împacă cu fratele său Dimitrie — 220, 26; se răscolă în contra lui Mahomed II — 261, 29, 34; 262, 12, 22; 263, 6; 268, 25; 269, 3, 7; 272, 14; pensionar al papei la Roma — 275, 20, 27.
- Toma Prelup**, de neam sîrb, domn în Etolia — 134, 25.
- Tomiris**, împărăteasa masageților — 109, 26.
- Tracia**, Θράκη, Peninsula Balcanică dintre munții Balcani și Marea Egee — 26, 22, 23; 27, 32; prădată de turci pînă în Dunăre — 31, 33; 32, 2, 20, 22; 38, 14; de tătari — 98, 28; tătari locuind în Tracia — 94, 23; sîrbi în părțile Traciei 34, 13; 118, 12; mai vezi — 32, 34; 36, 7; 38, 24, 27; 40, 13; 130, 38; 184, 15; 247, 28; 294, 29; 299, 17, 20, 29.
- Trapezunt**, Τραπεζοῦς, oraș la marginea de nord-est a Asiei Mici — 158, 20; 176, 30; 248, 18; 266, 8—35; 280, 18, 20; împărăția marilor Comneni din Trapezunt — 241, 31; 264, 13, 18, 20; 265, 10, 14, 31, 278, 12, 16; 280, 3—23; 294, 33; cucerită de Mahomed II — 281, 9—28; 297, 22, 25, 28; 309, 24; 310, 12.
- Tribali**, Τριβαλλοί, sîrbii numiți tribali — 38, 7; de unde au venit — 37, 6; 40, 1; 94, 10; limba lor — 41, 3; 299, 13; în război cu turcii — 38, 15; 40, 10; 41, 27; 42, 27; 116, 23; 117, 6; 171, 21; 184, 4, 23; 188, 19; în lupta de la Cosovo (1389) — 50, 3—51, 2; 53, 14, 16; în lupta de la Angora (1402) — 101, 22; 102, 17; 105, 8; Murad II asupra lor — 150, 4, 6, 9; 151, 27; 152, 15; Iancu de Hunedoara în slujba craiului sîrbilor, ucide din goană un lup la vînătoare — 156, 23, 27, 35; 157, 2; Mahomed II asupra tribalilor — 240, 32; 241, 2; 13; țara tribalilor subjugată de Mahomed II 263, 8—23; 309, 33 mai vezi — 31, 36; 32, 14, 23; 33, 1; 34, 12, 25; 36, 12—20; 41, 24; 48, 14; 60, 25; 65, 23; 75, 11, 30, 32; 114, 30; 118, 11, 28; 119,

- 3, 9, 16; 120, 12; 135, 10; 188, 12; 194, 3; 202, 2; 208, 36; 209, 7—28; 212, 30; 216, 17, 28; 217, 5—29; 219, 20; 241, 36; 251, 18; 255, 14; 295, 5; 299, 27; 301, 11—18, 28; 310, 32; 311, 10.
- Tricala**, τὰ Τρίκαλα, reședința beilului turc din Tesalia — 154, 32.
- Trice**, Τρίκη, oraș în Tesalia — 37, 32.
- Trola**, Mahomed II prin cucerirea Constantinopolei răzbună dărmarea Troiei de eleni — 50, 1; 235, 12.
- Turaehan**, Τουρχάνης, pașă de Vidin sub Mahomed I — 137, 21; sub Murad II și Mahomed II trimis asupra Peloponezului — 148, 9, 14; 171, 11, 205, 9, 33; 223, 16; nimicește pe albanezii răsculați — 148, 18; pustiește Țara Românească — 148, 21; guvernator în Tesalia — 154, 31; 191, 21; înăbușe răscoale de ale albanezilor — 155, 2, 4; 238, 23; 239, 32; în lupta de la Zlatița — 184, 18; 185, 13; 187, 6, 12; 188, 5—18; în lupta de la Cosovo (1448) — 214, 6; mai vezi — 190, 15; 201, 32; 202, 32; 220, 25; 260, 19; 261, 9, 262, 16; 290, 16, 23; 303, 10; 305, 4, 306, 17; 313, 12.
- Turee**, Τοῦρκη, oraș din care s-ar trage turcii — 28, 29.
- turei**, Τοῦρκοι, originea — 28, 10—25; nomazi — 28, 28; 30, 2; turcii ajung la mare putere — 25, 8; 28, 6; 30, 7; 32, 19; trec în Europa — 32, 21; 36, 8; 54, 7; 75, 27; războinici și prădălnici, trăiesc din război 40, 7; 74, 33; 137, 25, 29; între ei nu se fac robi de război — 105, 18; 150, 23; papa îndeamnă pe unguri și germani asupra turcilor — 177, 13; săbiile turcești — 197, 35; Vlad II Dracul învinut de Iancu de Hunedoara că ține partea turcilor — 199, 22; căzuți la Varna — 202, 22; au obiceiul a simula retrageri — 197, 2; 214, 11; să aprindă focuri prin tabără înainte de atac — 203, 10; noaptea de a nu se mișca din tabără — 288, 5, 26; se rad pe cap — 216, 20; la cucerirea Constantinopolei — 227, 7—32; 230, 31; 231, 5, 31; 232, 5, 6; ce i-a făcut puternici — 239, 8; acrobați iscusiți — 250, 37; scutiți de dări, fac numai război — 253, 4—7; deosebire între marii demnitari ajunși din robi și între cei ajunși din turci — 285, 6. Mai vezi — 27, 17; 29, 1, 6; 32, 1—32; 33, 1, 17, 26; 38, 20—31; 40, 16; 48, 23; 50, 17, 33; 53, 15, 18; 57, 12; 62, 18; 65, 28; 66, 4; 74, 24; 79, 19; 87, 29; 99, 26; 27; 103, 37, 114, 31; 115, 24; 116, 12, 15; 117, 7, 34; 119, 7; 129, 25; 130, 9, 30; 141, 2—23; 143, 8; 145, 29; 146, 2; 148, 17; 150, 27; 153, 29; 154, 5, 27, 34; 157, 4, 16, 18, 21, 24; 184, 1; 186, 34; 187, 2, 10, 32; 189, 5; 190, 18; 192, 15, 23; 193, 14, 17; 197, 24, 26; 198, 16; 199, 13; 204, 22; 205, 10; 206, 1; 208, 34; 209, 3, 30, 32; 210, 30; 211, 1, 12; 212, 24, 28, 34; 214, 14; 216, 18, 22; 217, 21; 234, 5; 238, 12; 239, 16, 20; 23; 244, 31; 245, 9, 20; 246, 18; 247, 7, 25; 248, 10; 259, 10; 261, 33; 262, 23—40; 267, 4; 268, 8, 10; 272, 21; 273, 4; 274, 12; 276, 17; 287, 2; 289, 31, 35; 291, 7; 296, 12; 298, 16; 301, 5, 17, 26; 302, 5; 303, 5, 26; 304, 37; 308, 20; 309, 25; 310, 24, 33; 311, 10; 312, 3, 30.
- tureii selgiuci** — 43, 29; 76, 7, 30; 77, 26; 78, 28, 32; 81, 3; 99, 22; 117, 7.
- Turgut**, Τουργούτης, Torghud, sultan în Frigia în Asia Mică — 57, 3, 13; 150, 26, 33; 151, 22; probabil un urmaș de al acestuia socrul lui Mahomed II — 278, 25.
- Țachatal**, Τζαχατάης împărat al Indiei — 108, 25.
- Țachatali** și **Țachatali**, Τζαχαταῖοι, în oastea lui Timur Lenk — 101, 18; 104, 1; 105, 2, 10, 18, 35.
- țampazi**, τζάμπαζιν, turcește saltimbanci, umblători pe funie 251, 6.
- Țamplaeoni**, Τζαμπλάκονες, conducătorii orașului Cercida din Lemnos — 315,, 32.
- țanisa**, Τζανισᾶς, fecior al lui Caraisuf, domnește în Bagdat Babilon — 111, 1—15; 221, 1, 5.
- țanizi**, Τζανίδες, subjugăți de Baiazid I — 56, 20; de Uzun-Chasan — 111, 21; țara țanizilor — 281, 19.
- Țara Românească**, Δακία, vezi **Dacia**.
- Țara Românească**, Βλαχία. Mahomed II caută să pună domn pe Radu cel Frumos — 287, 10.
- țarcașilor**, țara, χώρα Τζαρκάσων, cirghizi? — 94, 25.
- Țimisehls**, Τζυμισκῆς, nume turcesc luat de la tătari — 252, 8.
- Țoehie**, Τζοκίης, fecior al lui Paiangur și nepot al lui Timur Lenk — 110, 16—111, 6; 221, 14; încusorit cu împăratul din Trapezunt — 264, 23.
- Ujlaki**, vezi **Iloehi**.
- Ull**, Οὐλίης, fecior al lui Timur Lenk — 110, 13.
- Unera**, Οὐγκρα, Ancara, Angora — 104, 16 (lupta de la Angora din 1402).
- Ungaria**, vezi **Peonia**.
- Unghieșă**, Οὐγγλέσης, căruia Ștefan IV Dușan îi dă spre guvernare țara de la Fere pînă în Dunăre — 37, 30; în război cu Soliman, cade în luptă — 38, 16, 25; 39, 5; 50, 12.

- Ungurat**, Οὐγκράτης, orașul rusesc Novgorod — 92, 1.
unguri, vezi **peoni**.
- Urbino**, Οὐρβινος, oraș în Italia — 181, 2, 10, 13.
- Ursini**, Οὐρσίνιοι, familie nobilă, stăpînitore în Tarent — 163, 11.
- Ursini**, Οικία Οὐρσινίου, familie nobilă în Roma, din care se alege papa — 181, 22.
- Valencia**, Βαλεντία, oraș în Spania — 161, 25; 163, 15; 165, 6, 8; 167, 23.
- Varna**, Βάρνη, oraș în Bulgaria la Marea Neagră; lupta din 1444 de la Varna — 193, 25; 206, 34; 209, 30; 246, 13.
- Vaslița**, Βασιλίτσα, Zlatița în Bulgaria; biruința lui Iancu de Hunedoara asupra lui Murad II de la Zlatița — 184, 9, 13.
- Veneția**, Ἑνετῶν, Οὐνετῶν πόλις, 125, 29; 174, 2, 3; 175, 24; descrierea, constituția, bogăția — 125, 29—128, 25; 175, 31; stat de sine stătător — 182; 32.
- venețian**, galben e jumătate cît cel spaniol — 167, 35; 254, 20.
- venețieni**, Ἑνετοί, Οὐνετοί, în vechime se chemau henetieni — 121, 20; cuceresc Bizanțul (1204) — 27, 7; 132, 27; îl rețin pe Ioan V Paleolog — 48, 24—49, 11; opresc pe Sigismund să treacă prin țara lor — 61, 27—35; cumpără orașul Argos din Peloponez — 73, 31, 34; 74, 15; în război cu Mahomed I — 121, 12, 15; 129, 29—130, 13; cu genovezii — 123, 10—124, 8; cu Milano — 25, 17; 177, 26—36; 178, 31; 179, 11; 181, 6; fac împrumuturi de stat — 128, 26; încercări de răscoale la venețieni — 128, 34; cumpără Salonicul — 132, 1, 4; 146, 24; și-l pierd — 146, 31; 147, 4; ocupă Eubea — 133, 6; stăpînesc Atena — 135, 24; învinși o pierd — 136, 4; sînt de partea partidului național al Guelfilor — 178, 10; în luptă cu Francisc Sforza — 179, 25—180, 27; insule și orașe venețiene — 28, 4; 98, 27; 133, 3, 7; 135, 20—36; 148, 10; 153, 14; 154, 22; 160, 24, 29; 205, 26; 206, 15; 208, 9, 17, 19; 249, 2; 256, 9; 260, 30; 271, 32; 272, 16; 274, 1; la apărarea Constantinopolei — 231, 26; 233, 14; — 20; în pace cu Mahomed II — 272, 19; în război — 299, 7, 9; 309, 14; răscoală Peloponezul — 311, 15 — 312, 7, 15; 313, 1; 315, 3—19. Mai vezi — 36, 27; 40, 27; 67, 12; 94, 6, 24; 136, 27, 137, 28; 159, 7, 9; 160, 28, 31; 164, 21; 173, 33; 179, 5; 181, 4, 17; 182, 35; — 260, 24; 277, 33, 35; 306, 9—25; 309, 22; 310, 19, 20; 312, 13, 28; 313, 7, 22, 27, 32; 314, 4, 24, 31, 37; 315, 24, 27, 30.
- Venoza**, Βενόζη, oraș în Italia — 164, 15.
- Veria**, Βερίοια, oraș în Macedonia — 117, 14; pașa de Veria — 192, 15.
- Verona**, Οὐρρόνη, cucerită de venețieni — 124, 21.
- Vicența**, Οὐικεντία, cucerită de venețieni — 124, 22.
- Victor de Capella**, Βίκτωρ τῶν Καπέλλων οὐκίας, nobil venețian îndemînd la război cu turcii — 306, 21; 309, 9.
- Vidin**, Βιδίνη, orașul bulgar de la Dunăre — 41, 22, pașa de Vidin — 138, 9; 188, 10; 283, 38; flota turcă la Vidin — 2-2, 15; la Vidin trece Mahomed II în Țara Românească — 285, 32, 35.
- Viena** Βιέννη, capitala Austriei — 59, 6—25; 60, 24; 61, 15; 246, 21.
- Visarion**, Βησσαρίων, din Trapezunt, mitropolit în Nicea; cardinal, caută în vederea cruciadei — 176, 30, 32, să împace pe germani cu ungurii — 248, 17; 249, 10.
- viteji**, βιτέζης, βιτέζιδες, — 210, 22, 28; 211, 8.
- vizir**, βεζίρης, rector al Porții sultanului — 143, 27; atribuții — 252, 27.
- Vlad**, vezi **Dracul**, **Dracula**.
- Vlad**, Βλᾶδος, Vlad-Țepeș (1456—1462), chemat la Poartă — 282, 24; își întărește domnia — 283, 8, 10; solii sultanului îi întind o cursă — 284, 2, 6; îi biruie și-i trage în țeapă — 284, 7, 21; își strînge armata — 286, 7, 12; se așine prin păduri pe urma turcilor — 286, 24; trimite la unguri după ajutor — 286, 34, 35; să fi intrat ca iscoadă în tabăra turcă — 287, 24, 26; năvălește asupra turcilor în tabăra lor — 288, 6, 17; după retragere e urmărit de Ali — 288, 40; 289, 1; ostaș de al lui admirat de vizir — 289, 5, 7; orașul lui de reședință — 289, 17, 21; 290, 1; în luptă cu Ștefan cel Mare care îi impresoaară Chilia — 286, 16; scos din domnie de fratele său — 287, 12; 291, 10—28; fugind la unguri, e închis la Belgrad (Alba Iulia?) — 293, 2.
- Vladislav**, vezi **Ladislav**.
- vlahi**, Βλάχοι, românii din Dacia și Pind — 40, 37; cei din Pind grăiesc aceeași limbă și se aseamănă cu cei de la Dunăre — 189, 36.
- vostina**, βοστίνα, bir dus la Poartă — 253, 10; (probabil goștina).
- Vule**, Βούλοος, Eleazar al lui Branco, Ștefan IV Dușan îi dă spre guvernare părțile de la Dunăre — 37, 31; ia de soție pe fata craiului Lazar — 50, 9.
- Vule**, Βούλοος, numele de mai înainte al craiului sîrb Ștefan, feciorul lui Lazar — 116, 25.

Vule, Βούλλκος; vezi Gheorghe I Brancovici —188, 1, 12, 14, 27; 263, 10.

Xerxe, Ξέρξης (485 — 465), împărat al persilor — 101, 27; 103, 32; 120, 24.

Xila, Ξυλάς, casa lui Xila în Constantino-pole — 173, 10.

Zacharia, Ζαχαρίας, Zaccaria, nobili genovezi, stăpînitori prin Peloponez — 132, 30; arhiepiscopul din casa Zacharia stăpînește în Patras din Ahaia în Peloponez — 149, 15.

Zacharia, Ζαχαρίας, Centurione, vezi Centurione Zacharia.

Zachint, Ζάκυνθος, insula, în Marea Ionică — 133, 23.

Zagan, Ζάγανος, vizir cu mare trecere la Mahomed II, al cărui socru era — 224, 26; 226, 30; 227, 21; 233, 30; 234, 2, 6; 235, 26, 30; 251, 24; 268, 19; 30, 31; 269, 1; 271, 271, 33, 39; 272, 5, 31, 35; 273, 37; 274, 7, 36, 37; 275, 8; 297, 29; 313, 40.

Zagora, Ζαγορά, cîmpia Zagorei colonizată cu

turci—75, 28.

Zareo, Ζάρεος, căruia Ștefan IV Dușan îi dă spre guvernare Macedonia de la Vardar — 37, 27; feciorii lui — 42, 21; 48, 13; 65, 7, 20.

Zenempls, Ζενεμπίας, conducător albanez, înfrînt de turci — 192, 11, 19.

Zenevisa, Ζενεβίσας, Chamuza, pașa de Mistra în Peloponez — 270, 1.

Zetlin, Ζετίνης, stăpînitor turc în Asia—65, 28.

Zeus, Ζεύς, Joie, zeul cel mai mare la elenii antici, un popor indic i se închină — 93, 13.

ziehizi, ζύχιδες, călugări turci—207, 13; 230, 14.

Zituni, Ζητούνιν,, τὸ Oraș lîngă Termopile — 58, 6.

Zituni, Ζητούνιν, oraș lîngă Salonic în Macedonia — 115, 25.

Zlatița, vezi Vasilița.

Zunalt, Ζουνάλης, Tineit Güneyt, emir turc stăpînind la Smirna, a venit la Mircea cel Bătrîn cu Mustafa — 131, 11; îndeamnă pe turcii din Galipoli să-l primească sultan pe Mustafa 141, 1, 24; îl părăsește — 142, 7.

CUPRINSUL

	Pag.
<i>Prefața</i>	VII—VIII
<i>Introducere</i>	5— 24
Laonic: expuneri istorice I. — Murad I	25— 52
De ce și cum își scrie istoria; subiectul scrierii, p. 25. — De unde se trag turcii osmanlii, — p. 28. — Cum au ajuns Osmanizii la domnie; Othman sau Osman (1300—1326) — p. 30—31. <i>Turcii pradă pînă la Dunăre; tătari, veniți de peste fluviu, ti risiresc</i> — p. 31. — Andronic II și III Paleolog (1282—1328 și 1328—1341) — p. 32. — Orchan (1326—1359) — p. 33. — Ioan VI Cantacuzino (1347—1354) — p. 35. — Soliman al lui Orchan pradă Tracia și cucerește orașe — p. 35. — Craiul sîrbilor Ștefan Dușan (1331—1355). Răspîndirea iugoslavilor și albanezilor. Lupta de la Cernomen, 1371; — p. 36. — Murad I (1330—1389) — p. 40. — Răspîndirea popoarelor slave; <i>romlnii din Pind sînt veniți din Dacia</i>. — p. 40. — Ioan V. Paleolog (1341—1391) își ia tronul în primire 1354; îl însoțește în expediții pe Murad I. — p. 42. — Răscoala feciorilor lui Murad I și Ioan V. Paleolog; 1375 — p. 43. — Murad I iartă pe Manuil Paleolog, dar cucerește Salonicul, 1387 — p. 46. — Ioan V Paleolog pleacă în apus după ajutor, 1369—1371 — p. 48. — Bătălia de la Cosovo 1389; moartea lui Murad I. — p. 50. —	
Laonic: expuneri istorice II. — Baiazid I	53— 79
Începutul domniei lui Baiazid I. — p. 53. — Baiazid schimbă în Bizanț împărății — p. 54. — Cuceriri de ale lui Baiazid în Asia — p. 56. — În Europa — p. 57. — În preajma luptei de la Nicopole, <i>la care i-au parte și Romlnii, neam vileaz</i> — p. 58. — Descrierea Germaniei — p. 59. — Descrierea Ungariei; <i>spre est ajunge la romtni</i> — p. 60. — Sigismund, încoronat împărat roman, se pregătește contra turcilor; <i>romlnii călăuze de drum</i>. — p. 61. — Bătălia de la Nicopole, 1396 — p. 62. — <i>Baiazid pustiește Transilvania, descrierea Țării Românești; limba și poporul romnesc: lupta de la Rovine (?)</i> — p. 63. — De ce Baiazid impresoară an de an Constantinopolea? — p. 65. — Baiazid ocupă Silivria — p. 66. — Plecarea lui Manuil II Paleolog în apus după ajutor, 1399—1402 — p. 67. — Descrierea Franței — p. 67. — Luptele lui Carol cel Mare cu arabii — p. 68. — Războiul de o sută de ani dintre francezi și englezi (1337—1453) — p. 69. — Fecioara de la Orleans — p. 70. — Insulele britanice și poporul britanic — p. 71. — Flux și reflux — p. 72. — Întoarcerea din apus a lui Manuil II Paleolog; 1403 — p. 73. — Turcii cuceresc Argos. 1397 — p. 73. — Călărirea ușoară de pradă, turcească — p. 74. — <i>Tătari venind peste Țara Românească, trec la Baiazid</i> — p. 75. — Așezări de turci prin Europa — p. 75. — Sultanii izgoniți de Baiazid se plîng lui Timur-Lenk, — p. 76. — Soli de ai lui Timur-Lenk la Baiazid — p. 76. — Planuri de cuceriri ale lui Timur-Lenk — p. 78. —	

Laonic : expuneri istorice. III. — Timur-Lenk 81—111

Începuturile lui Timur-Lenk — p. 81. — Urcarea pe tron ; organizarea armatei — p. 82. — Pe Mirza îl trimite la moarte — p. 83. — Subjugă pe hircani și cadusii ; descrierea Mării Caspice — p. 84. — Război cu Arabia ; descrierea țării — p. 85. — Legea lui Mohamed — p. 86. — Răspîndirea mohamedanismului. Moartea profetului — p. 87. — Domnia lui Omar. Pelerinaj la mormîntul lui Mohamed — p. 88. — Subjugarea chataizilor. Planuri în contra tătarilor — p. 89. — Răspîndirea și organizarea tătarilor — p. 90. — *Tătari peste Dunăre ; în bugeacul Basarabiei ; cei din Crimeea* — p. 90. — Sarmășii tributari tătarilor ; *sînt la hotar cu romnii* ; întinderea și obiceiurile lor — p. 91. — Despre prusi ; Ordinul teutonic, iezuit și ioanil. — Despre samoși — p. 92. — Despre cehi — p. 93. — Despre poloni, lituani. *Întinderea Moldovei. Romnii împărțiți în două state. Lituania se războiesc cu romnii din Moldova* — p. 93. — Limba rușilor. Locul de origine al slavilor de nord și de sud — p. 94. — Mulțimea și puterea tătarilor. Traiul, portul și organizarea tătarilor din Hoarda de aur. *Poarță scuturi ca ale romnilor* — p. 94. — Război și pace cu tătarii din Hoarda de Aur — p. 95. — Cucerirea orașului Damasc, supus Egiptului — p. 96. — Stăpînirea mamelucilor în Egipt. Orașul Memphis — p. 97. — Egiptul udat de Nil — p. 97. — Eresurile locuitorilor — p. 97. — Țările de sub domnia sultanului calif — p. 97. — Insula Cipru — p. 98. — Lupta Egiptului pentru orașul Alepo — p. 99. Timur-Lenk se retrage din Siria — p. 99. — Cucereste Sebastia — p. 99. — Solia lui Timur-Lenk la Baiazid I — p. 101. — Timur-Lenk și Baiazid pornesc unul asupra altuia — p. 101. — Semne rele pentru Baiazid — p. 102. — Sfat de război în tabăra lui Baiazid — p. 102. — Lupta de la Angora, 28 iulie 1402. — p. 104. — Baiazid și feciorul său Musa sînt prinși — p. 105. — Planuri mari de ale lui Timur — p. 106. — Umilirea lui Baiazid — p. 107. — O încercare de a-l scăpa — p. 107. Cucerirea Smirnei. Cum erau cucerite orașele — p. 107. — Timur Lenk, de teama împăratului Indiei, ia calea întoarsă. Moartea lui Baiazid, 8 martie 1403 — p. 108. — Împăratul Indiei ; despre țară și locuitori — p. 108. — Eliberarea lui Musa. Război și pace cu împăratul Indiei — p. 109. — Moartea lui Timur Lenk ; urmașii lui — p. 110. — Sultanii izgoniți își iau înapoi țările. Măsuri de prevedere ale lui Chasan cel Lung — p. 111 —

Laonic : expuneri istorice IV. — Lupte între feciorii lui Baiazid ; Mahomed I . 113—138

Lupta pentru tron între feciorii lui Baiazid I ; Iisus și Musulman — p. 113. — *Musa cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn se ridică asupra lui Musulman* — p. 113. — *Musa pierde în luptă ; se retrage spre Dunăre întîlnindu-se cu Mircea* — p. 114. — Domnia nepăsătoare a lui Musulman — p. 115. — Musa ajunge sultan, 1411—1413, — p. 116. — Musa împresoară Bizanțul ; atacă Salonicul, poartă război cu sîrbii — p. 116. — Orchan al lui Musulman, contrapretendent. Alt Iisus al lui Baiazid I se face creștin — p. 117. — Războiul dintre Musa și Mahomed. *Musa fuge spre Țara Românească* — p. 117. — *Mahomed I (1413—1421) pustiște Țara Românească ; apoi încheie pace primind tribut* — p. 120. — Manuil II Paleolog ia măsuri în Peloponez ; 1415 — p. 120. — Război și pace între Mahomed I și Sinope — p. 121. — Mahomed I în război cu venețienii. Despre Veneția și locuitorii ei — p. 121. — Barbarosa și genovezii învinși de venețieni — p. 123. — Cuceriri venețiene — p. 124. — Război cu domnul din Milano ; străbunul acestuia ucide un balaur și ajunge domn — p. 124. — Constituția și administrația republicii venețiene. Descrierea Venetiei ; bogăția și comerțul ei — p. 125. — Împrumuturi de stat venețiene — p. 128. — Încercări de răscoale în Veneția — p. 128. — Biruință venețiană pe mare asupra turcilor, 29 mai 1416 — p. 129. — *Mustafa ajutat de Mircea cel Bătrîn se ridică în contra lui Mahomed I* — p. 130. — Manuil II Paleolog, avînd pace cu turcii, își întărește domnia și își însoară feciorii — p. 131. — Stăpîniri apusene în Peloponez, Grecia de mijloc și Epir ; Albanezii în Acarnania — p. 132. — Legături de mare prietenie între Mahomed I și Manuil II Paleolog — 136. — *Țara Românească și Transilvania pustiite de turci*. Mari comandanți de ai turcilor. Turachan, pașă la Vidin, trece în Ungaria — p. 137. .

Laonic : expuneri istorice V. — Murad II 139—169

Urcarea pe tron a lui Murad II (1421—1451); tratative cu bizantinii — p. 139. — Divergențe de păreri între împărații Manuil II Paleolog și Ioan VIII Paleolog — p. 140. — Bizantinii ridică contrapretendent pe Mustafa — p. 140. — Mustafa, părăsit, pierde tronul și viața — p. 141. — Împresurarea Constantinopolei 1422. Organizația Porții sultanului. Invenția și puterea tunului — p. 142. — Bizantinii scot contrapretendent pe Mustafa, frate cu Murad II. — p. 145. — Cucerirea Salonicului, 1430 — p. 146. — Cucerirea Ioaninei — p. 147. — Bizantinii încheie pace; Turcii pustiesc Peloponezul venețian și înving pe alba nezi — p. 148. — *Turachan pustiește Țara Românească* — p. 148. — Ioan VIII Paleolog în Peloponez; bizantinii îl redobîndesc de la italieni — p. 148. — Murad II pustiește Serbia, 1432. S-a războiește cu Caraman și face cuceriri în Asia Mică, 1435—1436 — p. 150. — Murad II cucerește Smederovo și atacă Belgradul — p. 151. — Domnul Bosniei încheie pace cu Murad II — p. 152. — Răscoala albanezilor sub Arianit și Depa — p. 153. — *Năvălirile turcilor în Transilvania sub Mezi și Șahabeddin, 1442. Descrierea Transilvaniei* — p. 155. — *Iancu de Hunedoara*; începuturile lui; învingător asupra turcilor, luptă cu germanii și cehii — p. 155. — *Dan pus domn Țării Românești de Iancu, se împacă cu Murad II și cu domnul Moldovei* — p. 158. — Flota lui Murad II prădă Crimea și regiunea de pe la Trapezunt — p. 158. — Cu genovezii ține pace; așezarea și constituția Genovei — p. 159. — Genova suferă de răscoale; poartă război cu Veneția și Aragonia — p. 160. — Regele francez Ladislav din Neapoli împresoară Florența — p. 161. — Regele Aragoniei Alfonso V cucerește Sicilia și regatul Neapoli — p. 163. — Alfonso lasă în locu-i pe fratele său, fost rege de Navara — p. 164. — Descrierea țărilor din Peninsula Iberică — p. 165. — Războiul lui Alfonso cu regele Iberiei — p. 166. — Cum scapă maurii din Granada de război cu iberii; 1431 — p. 167. — Domnitorii iberiei sînt de origină franceză — p. 168. —

Laonic : expuneri istorice VI. — Murad II (continuare) 171—194

Murad II gata să năvălească în Țara Românească, pornește asupra lui Caraman — p. 171. — Craiul Srbije Gheorghie împreună cu *Iancu de Hunedoara* ridică pe unguri asupra lui Murad II — p. 171. — Genovezii în război cu tătarii din Crimea și cu Bizanțul — p. 173. — Sinodul de la Florența 1437—1439; urmările lui; pățania ducelui din Ferrara. Constituția Florenței; orașul Bologna — p. 173. — Războiul Veneției cu Milano. Partidul Ghibelinilor și al Guelfilor. Orașul Padova — p. 177. — Francisc Sforza ajunge domn în Milano — p. 179. — Papa nu poate ajuta Bizanțul — p. 180. — Stăpîniri italiene — p. 181. — Despre alegerea papei — p. 181. — Prezicerile lui Ioachim — p. 182. — State italiene de sine stătătoare — p. 182. — Ioan VIII Paleolog întărește pacea cu Murad II; hotărâște urmaș pe fratele său Teodor, iar pe Constantin despot în Morea; ceartă cu Dimitrie — p. 183. — Lupta de la Zlatița din decembrie 1443. *Iancu de Hunedoara și Vlad II Dracul dau lupta*. Consiliu de război la turci — p. 183. — *Biruința a lui Iancu asupra turcilor*. *Turachan învinut de trădare*, încă de cînd era pașă de Vidin la Dunăre. — p. 187. — Vule face pace cu Murad II și îndeamnă și pe unguri. *Țara Românească rămîne ca mai înainte tributară turcilor și prietenă ungurilor*. — p. 188. — Murad II pornește asupra lui Caraman — p. 189. — *Aromânii din Pind, același popor cu românii de la Dunăre* trec de partea despotului Constantin Dragases care duce război cu Murad II — p. 189. — Nerio, stăpînitorul Atenei, face pace cu Murad II. Tatăl istoricului în solie la sultan, — p. 190. — Bizantinii cu papa voiesc să oprească pe Murad II să se întoarcă în Europa — p. 191. — Mișcări în fața zvonurilor despre un nou război în contra turcilor — p. 192. — Papa dezleagă pe unguri de jurămintul de pace și ei se împacă cu boemii: *iau pe Vlad II Dracul cu zece mii de călăreți în ajutor* și pornesc război cu turcii — p. 192. — Gheorghe Vule prezice înfrîngerea. Vladislav pornește din Transilvania peste Dunăre, cucerește Caliacra și înaintează spre Adrianopol — p. 193. — Murad II încheie pace cu Caraman și trece în Europa — p. 193. —

Laonic : expuneri istorice VII. — Lupta de la Varna ; Murad II (sfârșit) 195—221

Ioan VIII Paleolog rămâne nehotărît — p. 195. — Lupta de la Varna, 10 noiembrie 1444 ; *rominii în aripa slingă* — p. 195 — *Rominii pradă antrepozitele sultanului și se întorc în tabără* — p. 197. — Vladislav nu ascultă de Iancu și pierde și viața și lupta — p. 197 — *Iancu și rominii se retrag spre Dunăre*. — p. 199. — *Vlad II Dracul îl ține prins pe Iancu și apoi îi dă drumul* — p. 199. — *Iancu pune domn pe Dan* — p. 200 — *Iancu de Hunedoara regent al Ungariei* — p. 200. — Pierderile de la Varna ; *cioeniri între romini și unquri*. Schimbări la Poartă — p. 200 — Ceartă între Ioan VIII Paleolog și fratele său Teodor, — p. 201. — Murad II năvălește în Peloponez — p. 201. — Chalcondil sol la Murad II, — p. 202. — Tabăra turcească — p. 203. — Cucerirea Istmului — p. 204. — Despoții fug. Turcii pradă și omoară ; apoi fac pace, luind tribut — p. 204. — Murad II în război cu Scanderbeg, — p. 206. — Abdicarea și revenirea lui Murad II — p. 206. — După un an de liniște, Murad II pornește iarăși asupra lui Scanderbeg — p. 208. — Iancu de Hunedoara pornește asupra turcilor : lupta de la Cosovo 17 — 19 octombrie 1448, — p. 208. — Murad II și Iancu rânduiesc oștile. *Armata Ardealului. Dan III cu opt mii de romini* — p. 210. — Lupta dreaptă între un peon și un turc. — p. 210. — Ziua întâia de luptă — p. 212. — Sfat de război în tabăra lui Iancu — p. 212. — Atac de noapte neizbutit — p. 213. — A doua zi, turcii atacă din spate, — p. 214. — *Rominii trimis sol de pace la Murad II, dar sînt măcelăriți*. — p. 214. — Turcii biruitori. *Iancu se retrage spre Dunăre* — p. 215. — *Iancu* în prinsoare la sirbi, e trimis la Buda — p. 216 — Moartea lui Ioan VIII Paleolog, 31 octombrie 1448. Certe între frații urmași, — p. 218. — Moartea lui Murad II, februarie 1451, — p. 218. — Urcarea pe tron a lui Mahomed II (1451—1481) — p. 219 — Război contra lui Caraman — p. 219 — Înlăturarea comandantului ienicerilor — p. 220 — Intervenție în Peloponez — p. 220 — Întimplări de prin Asia — p. 221. —

Laonic : expuneri istorice VIII. — Mahomed II. Cucerirea Constantinopolei . 223—251

Construirea cetății Rumeli-hisar — p. 223 — Năvală în Peloponez — p. 223 — Impresurarea Constantinopolei, 7 aprilie — 29 mai 1453 — p. 224. — Cornul de Aur închis cu lanțuri. Zidurile orașului — p. 225. — Atacurile dinspre uscat. *Tunarul romin Orban*. — p. 225. — Vase trase pe uscat în Cornul de Aur — pag. 226. — Pod peste Cornul de aur. Tunul cel mare crapă. Zidul stricat e refăcut — p. 227. — Luptă între corăbii — p. 228. — Semne de atac general. Solie zadarnică de pace — p. 228. — Sultanul îndeamnă ienicerii la luptă — p. 229. — Atacul general începe. — p. 230. — Giustiniani, rănit se retrage — p. 230. — Constantin XII cade în luptă. Turcii pătrund în oraș — p. 231. — Fugă, profeție deșartă. Moarte și robie — p. 231. — Bogată pradă de război — p. 232 — Capul împăratului adus la sultan, — p. 233. — Galata se predă, — p. 233. — Moartea marelui duce Luca Notara și a multor nobili bizantini. — p. 234. — Troia e răzbunată — p. 235. — Uciderea marelui vizir Chalil — p. 235. — Profeții despre sfârșitul împărăției bizantine — p. 236. — Răscoala albanezilor. Alte răzvrătiri de mai de mult în Peloponez, — p. 237 — Intervenția turcilor. Sfatul lui Turachan — p. 238. — Albanezii se supun — p. 239. — Discordie între despoții din Peloponez — p. 240. — Năvală asupra lui *Gheorghe Brancovici* (1427—1456) care merge la *Iancu de Hunedoara* — p. 240. — *Mahomed II învins în 1456 la Belgrad de Iancu de Hunedoara* — p. 241. — *Moartea și caracterizarea lui Iancu de Hunedoara* — p. 245. — Ioan Capiștran — p. 245. — *Malei Corvin, rege al Ungariei* 1458—1490, — p. 246 — Planuri de cruciade în contra lui Mahomed II, — p. 247. — Război între turci și Scanderbeg — p. 249. — Mari serbări religioase cu spectacole la curtea sultanului — p. 250 Marele vizir Mahmut — p. 251. — Explicări de nume turcești — p. 252. — Organizația statului otoman ; veniturile — p. 252. —

Laonic : expuneri istorice IX. — Mahomed II (continuare) 255 251

Mahomed II face cuceriri în Morea, 1458, Mahmut stînd de pază la Dunăre — p. 255. — Mahomed II admiră Atena. Cum a ocupat-o Onar, — p. 260. Răscoala despotului Toma Paleolog — p. 263. — Mahomed II ocupă Smederovo 1459 — p. 263. — Oraşul Amastris i se predă — p. 263. — Din istoria marilor Comneni de la Trapezunt — p. 264. — Despre Iveria (Georgia) — p. 267. — Soarta insulelor Lemnos, Imbros, Tasos şi Samotrace — p. 267 — Mahomed II cucereşte Morea, 1460. Despotul Dimitrie Paleolog se predă. Suferinţele ţării — p. 268 — Despotul Toma Paleolog fuge în Italia — p. 275. — Sinope în schimbul Filipopolei — p. 275 — Întinderea şi bogăţia ţării lui Ismail. Construcţii de mari corăbii — p. 277. — Pace cu Chasan cel Lung — p. 278. — Cucerirea Trapezuntului ; 1461 — p. 280. — *Expeditia lui Mahomed II în contra lui Vlad Ţepeş*, 1462. *Ştefan cel Mare împresoară Chilia*, — p. 282. — *Radu cel Frumos, domn al Țării Româneşti* — p. 291. —

Laonic : expuneri istorice X. — Mahomed II (continuare) 293 — 315

Vlad Ţepeş închis la Bălgrad (Alba Iulia ?) — p. 293. — Cauza expediţiei lui Mahomed II asupra insulei Lesbos. — p. 293. — Genovezii Gattilusio domnesc în Lesbos — p. 294. — Genovezii în Chios — p. 295. — Turcii stăpîni pe insula Lesbos. *Armatele, care au fost în Țara Românească demobilizate* — p. 295. — Construcţii ; stăpînirea mării ; închiderea Elespontului — p. 298. — Despre neamul Ilirilor — p. 299. — *Mai întîi asupra lui Vlad Ţepeş* şi apoi asupra regelui Bosniei — p. 300. — Cucerirea Bosniei, 1463, — p. 301. — Raguza în război cu Sandal — p. 303. — Cucerirea ţărilor lui Stante, Craic şi Paul ; uciderea regelui Bosniei — p. 305. — Veneţienii ţin sfat ; cuvîntarea lui Victor de Capella — p. 306. — Veneţienii declară război şi trimit soli la papa şi la unguri — p. 309. — *Țara românească pustiiată ; omul turcilor pus domn*. — p. 309. — Răspunsul regelui *Matei Corvin* ; Ungurii trec Dunărea — p. 310. — Veneţienii năvălesc în Peloponez, 1463 ; închid Istmul — p. 311. — Turcii se apropie, veneţienii fug în oraşele lor — p. 313. — Minune în Bizanţ — p. 314. — Îndemnuri la supunere faţă de turci — p. 314. — Veneţienii ocupă un oraş în Lemnos — p. 315. —

Indice 317 319

*Dat la cules 13.08.1957. Bun de tipar 20.05.1958. Tiraj 1700 ex.
Hrtie velină 65 g/m². Format 16/70 x 100. Coli editoriale 26,1.
Coli de tipar 22³/₄. A. 02766/1957 Indicele de clasificare pentru
biblioteci mari și mici: 9 (495.02) «1298:1463, (0031)*

Tiparul executat sub com. nr. 1621 la Întreprinderea Poligrafică nr. 3,
B-dul 6 Martie nr. 20, București — R.P.R.

E R A T A

Pagina	rîndul	în loc de :	se va citi :
8	21	οί	οί
9	13	ιστορίας	ιστοριής
18	29	istorie	istorice
59	ultim	η ετζιλείης	έτζιλείης
59	„	’Αχιλλίς	’Αχιλλής
108	36	έξυπρίσης	έξυπρίσης
120	33	α	αι
148	colontitlu	VII	V
221	22	μέλησε	ήμέλησε
256	ultim	Ακοβαν	’Ακοβήν
289	29	stadii	stadii ²
309	33	tribalilor	tribalilor
321	3 de jos	μελαίνη	μέλαινα
337	10 de jos	Μιχαλής	Μιχαλής

C. 1621. — Laonic Chalococondil

Lei 22,50